

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY PÁL.

ÖTÖDIK KÖTET.

ELSŐ FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.
1866.

TARTALOM.

	Lap
A magyar úgynevezett igekötők s az árja praefixumok. Budenz József	1.
Szintén valami az a ki, a mi-ről. Budenz József .	19.
A Vaszk nyelv ismertetése. Ribáry Ferencz . . .	37.
Assyr szók hasonlítása Gr. Kuun Géza	76.
Mordvin közlések: I. Néhány erza-mordvin eredeti mese. — II. Regulynak nyelvtani jegyzetei a moksa-mordvin nyelvről. — III. Moksa- és erza-mordvin szótár (el- kezdve). Budenz József	81.

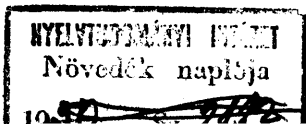
A MAGYAR ÚGYNEVEZETT IGEKÖTŐK S AZ ÁRJA IGEPRAEFIXUMOK.

(Feleletül Brassai S. úrnak.)

OLVASTATOTT AZ 1866. JAN. 22-KÉN TARTOTT AKADÉMIAI ÜLÉSEN.

Brassai úr a Nyelvtud. Értesítő legújabbban megjelent füzetében (III. köt., 355. l.) ezt írja: „Már pedig azt vélem, elég világosan kifejtettem az I. fejezetben (Nyelvt. Ért. III. 53. l.) az igekötők s praefixumok (t. i. az árja igepraefixumok) közti különbséget, de azóta egy újan cseperedett nyelvészünk védelme alá vette a tisztulni kezdett fogalomzavart. Facsaros furcsa fogásának a jegyzésben szolgáltatok igazságot, itt pedig nyilvánítom, hogy az idézett helyen részletezett öt különbség mellett mindig rendületlenül állok, és most már megtoldom egy hatodikkal, sőt hetedikkel is.“ Ezután eléadja még egyszer ismételve az 5-diket, azután a 6. és 7-dik különbséget, eléadását illetén szavakkal fejezvé be (362. l.): „És ezennel általában bevégzettnek nézem az egész ügyet; mert a ki a két pont higadt és érett megfontolása után is a magyar igekötőket s az árja igepraefixumokat egyneműeknek, azon egy rovatba, kategóriába tartozóknak állítaná, az olyannak csak előitélete vagy rögeszméje ellen volnék kénytelen csatázni. Ilyen küzdelem pedig sem sikert nem ígérne, sem becsületet nem szerezne.“

Brassai úr élceskedjék, gúnyolódjék bár tudományos értekezéseiben, a mennyi neki tetszik, — mert ennek legalább az a haszna lehet, hogy a száraz tárgyat is némely olvasóknak élvezhetőbbé teszi, s tudjuk, mily nagy kelete van a magyar konyhában a paprikának, — csak ne szórjon anathemákat azok fejére, kik valamelyik véleményében nem akarnak osztozni. A tudomány el nem ismerhet senkiben is infallibilis tekintélyt, s nevetségessé válik az, ki nagy fenyegetődzéssel maga magának követel ilyen. Avagy kinek a be-

csülete csorbúlna meg, ha valaki még ezentúl is Brassai úr ellen a magyar igeekötők s az árja praefixumok egyneműségét vitatná? Talán a vakmerő vitatóé, mert Br. úr ellen tudományos igazság érdekében szót emelni kész szentségtörés, crimen laesae majestatis? Vagy talán Br. úré, mert kiszülne, hogy nem mindenki hajol meg az ő féltett csalhatatlansága előtt? De hiszen úgy sem ígérne ily vállalat semmi sikert, — természetesen nem azt a sikert, hogy a rendíthetetlenül állításai mellett álló Brassai valami azokkal ellenkezőről is meggyőződjék; de igenis talán azt a kicsinyke sikert, hogy a magyar nyelvtudományban egy kérdéses pont vagy Br. úr nézetével egyezőleg vagy az ellen döntetnék el, — mindegyik esetben siker, nem a vitatkozókra, hanem a tudományra nézve.

Azt hiszem tehát, hogy nem járok rosszban, s nem kell a boszszuálló istenek mennyköveitől rettegnem, midőn most Br. úr ijesztgetése ellenére is, még egyszer a magyar igeekötők s az árja igepraefixumok egyneműségének védelmére kelek; mert hiszen én vagyok a fent említett „újan cseperedett nyelvész,“ s kénytelen vagyok nyilvánítani, hogy Br. úrnak 6-dik és 7-dik különbségi pontjait, valamint az előbbieket is, tölem kitelhetőleg higgadtan és éretten megfontolván sem vagyok képes arról a roppant különbségről meggyőződni, mely az említett igeekötők és praefixumok között léteznék. De hogy Br. úr valahogy azt ne mondhassa, hogy e kérdés megvitatására engem a „kiirthatatlan német nyelvérzékem alkalmatlanná teszen“ (a nyelvérzékéről különben alább is ejtünk még néhány szót), s hogy ennél fogva a magyar igeekötők mivoltát meg sem érthetem: most csak annyit mondok biztosításomul, hogy legalább e kérdésben Br. úrral egyenlő compentensséggel bírhatok; mert ha nekem lehetetlen megérteni a magyar igeekötőket, tehát neki, bátran mondhatom, lehetetlen megérteni a német s a többi árja igepraefixumok mivoltát.

Nézzük most már egyenként a Br. úr fölhozta nagy különbségeket.

1) „A praefixumok az igékkel összeragadt particulák, melyeknek csak kivételkép van külön létezésök“ (Nyelvt. Ért. III. 53.) — „A magyarban ellenben mondhatni: Megetted az ételt? Meg. Elhoztad a pénzt? El.“ — Br. úr szerint tehát abból, hogy valamely szó külön is létezik, s egy másik csak összetételben, már a két szó belső minőségére is lehet következtetni. Azonban a magyar igeke-

tők különlétezése vagy önállósága az árja igepraefixumok ellenében, a melyet itt Br. úr állít, csak látszólagos. Mert a fölhozott példákban a *meg-*, *el-*nek csak annyiban van értelme, a mennyiben a közvetlenül megelőző kérdésekből hozzá pótoltatik „*ettem*“ (*megettem*), „*hoztam*“ (*elhoztam*). Tehát csak ellipsisnek köszönik azt a vélt önállóságot, s egészen más kérdés az, hogy a magyarban mennyire és mire terjed az ellipsis, meg az árja nyelvekben mennyire és mire. Magokra az igekötőkre nézve, illetőleg lényegük, minőségükre nézve pedig az tökéletesen indifferens kérdés.

Az 1. pont alatt Br. úr még azt is mondja, hogy a praefixumok nem csak értelmileg, hanem hangzatilag is a hol alkalom van rá összeolvadvák (p. o. *affero* = *adfero*, *aufert* = *abfert*, s a jegyzetben még több példát hoz föl a szanszkritból és görögből); s hogy a görögben az imígy szerkesztett ige csak *egy* accentust kap. Erré viszont csak azt kérdem: mióta határoz a nyelv fonetikai hajlama s sajátága a szók belső értelmi minőségéről? Vagy azért, hogy a magyar nem mondja ezt *visszadja* e h. *vissza-adja*, ez utóbbi nem egységes szó-e, *egy* accentussal, mint akármely görög praefixumos ige? Arról pedig úgy látszik egészen megfeledezett Br. úr, hogy a szanszkritban és görögben a praefixum kivétel nélkül elválasztható az augmentum által, valamint a Homerusi és védai nyelvben még más szók által is *). De legalább arról megemlékezhetett volna Br. úr, hogy a német nyelv mily messze vetheti el az igétől praefixumainak nagy részét. Ebből már eléggé világos, hogy a praefixumok vélt elválaszthatatlansága, még ha állana is, meg a magyar igekötők elválaszthatósága, a két rendbeli szócskák értelmi minőségére nézve sehogy sem alapíthat különbséget.

2) A második nagy különbség ez: „A praefixumok, a hol magokra állanak, nem határozók, hanem praepositíók képében jelennek meg. A magyar kérdéses szavak ellenben viszonyrag szerepet soha sem viselnek, hanem mindig valódi határozók.“ Brassai úr azt mondja ezekben, hogy a praefixumok, akkor mikor magokban

*) Benfey, K. Sansk. Gr. §. 146. „In den Veden sind die Präfixe aber noch ganz unabhängig vom Verbum, blosse Adverbia; wie sie getrennt durch andere Wörter und hinter dem Verbum stehen können, so können sie auch, wenn mehrere zum Verbum gehören, selbst wenn sie davor stehen, unzusammengesetzt und accentuirt bleiben.“

állanak, akkor t. i. mikor nem igepraefixumok, praepositíók. Azt nem tekintve, hogy nem is igaz, hogy minden árja praefixum egyszersmind praepositio szerepét viselhetné nevek előtt (p.o. soha sem praepositio a latin *re-*, *dis-*, *amb-*, a német *zer*, *ent*, *ge*, *zurück* stb., szanszkr. *nâ*, *pra*, *vi* stb.), s hogy másrészt az sem igaz, hogy a magyar igekötők között nem volna viszonyrag-szerepet viselhető is, (p.o. *be*, *elé*, *közé*, *neki*, lásd Brassai úr saját megtoldott lajstromát, Nyelvt. Ért. III. 353.), — mindenestre furcsának tetszik, hogy Br. úr, midőn az igepraefixumok s igekötők, mint ilyeneknek mineműségét, belső lényegét, szerepét akarja meghatározni, illetőleg megkülönböztetni, avval törődik, hogy mily szerepet viselnek ezek a szók, mikor nem igepraefixumok! De hagyján, tekintsük meg a praefixumokat ezen nem-igehatározó szerepükben is, megengedve, hogy valamennyi, kivétel nélkül, praepositio is lehessen. A praepositio név csak grammatikai terminus, s nem hihetem, hogy Br. úr az illető szócskák új czímét olyannak tekintse, mely azoknak belső mivoltáról is határozná. Vajjon mi következik abból, hogy a *contra*, *ab*, *in*, *περί*, *κατά*, *upa*, *prati*, stb. szók, az árja nyelvekben, mint praepositíók csak casus obliquus alakjával való nevek előtt állanak? Nemde az, hogy ezek magokra csak olyan praepositíók, a milyen postpositíók a magyar *által*, *túl*, melyek *n*-ragos név után állanak (a *hídon által*, a *határon túl*), azaz valóságos adverbiumok? Tehát praepositíói szereplésük sem alapítja meg a praefixumoknak a magyar igehatározói *meg*, *el*, *föl* stbitől való különböző mivoltát, és hogy a kérdés érdemleges részéhez térjünk vissza, nem hiszem, hogy Br. úr, akárhogy megfeszíti is képzelő tehetségét, az árja praefixumokban, akkor és ott a mikor és a hol igepraefixumok, mást bírna fölfödözni, mint valóságos igehatározókat.

3) „A praefixumok, mint ilyek, mondja továbbá Br. úr, ingatag, határozatlan értelműek, s jelentésöket igen gyakran szabják vagy alkalmazzák az igetörzsökhez, melyhez csatolva vanuak (p.o. *verkennen*, *vertheilen*, *entsprechen*, *entbinden*; *exeo*, *excipio*). *Meg*, *el*, *fel*, *le* stb. mindnyájan állandó, biztos, határozott értelműek.“ Evvel hogy „ingatag értelműek“ az árja praefixumok, Br. úr csak nem akar mást mondani, a mint fölhozott példái is bizonyítják, mint azt, hogy egyes praefixumoknak több és egymástól különböző jelentésői vagy értékei vannak. Ezen mit sem fog főnacadni, a ki nem feledi, hogy a nyelvek a szóknak eredeti jelentését átvitelesen tovább fej-

leszthetik, módosíthatják, és ezt tették is s teszik is folyvást. De azt senki sem fogja hinni, hogy ezt oktalanul cselekszik vagy cselekedték, hanem azt, hogy okos észjárás vezérlése után indulva. Hogy mi ezt minden részben és esetben már nem bírjuk fölismerni, az nem a nyelvek baja, hanem a mi bajunk, mely azonban nem jogosít föl, hogy oktalanságot tegyünk föl a nyelvekről. E szerint Br. úr is bizvást elhiheti, hogy az árja praefixumok is, a mennyiben lényegesen több különböző jelentéseket nyertek, azokat csak egy eredeti jelentésből fejlesztették ki okos észjárások után, s hogy ezek a jelentések nem is annyira nekik különbözők, mint nekünk, kik azokat más nyelvvel, más korbeli fölfogással iparkodunk tolmácsolni. Különben itt sem adja Br. úr helyesen a tényállást, mert nem csak az árja nyelvekben, hanem a magyar nyelvben is vannak változó értelmű igekötők (teszem p.o. csak van különbség azon *el* között, mely *elvinni*-ben van, meg az *elér*ik, *elromlik*, *elél*-beli *el* között, bármennyire bírjuk is mindegyiket egy eredeti jelentésből megfejtetni). — Hogy pedig az árja praefixumok, mint Br. úr mondja, jelentéseket az illető igéhez szabják vagy alkalmazzák, melyhez csatolva vannak, azt bizony jól teszik, s ez a műtét tán nem is kerül nekik nagy megerőlködésbe, minthogy eleve azt kell hinnünk, hogy a nyelv, mint olyan rendszer, melyben okosság van, csak azt csatolja egymáshoz, a mi egymáshoz illik, a mi összefér egymással. Ugyanez okból a magyar nyelv sem mondja azt, hogy *visszahal*, vagy *fölhal*, e h. *meghal*, mert az igének jelentésével nem fér össze az ilyen meghatározás.

4) Az után, a mit az előbbi pontra mondtam, már rövidebben szólhatok Br. úr 4-dik pontjáról. Ebben t. i. azt mondja, hogy „a praefixes igék nem egyszer oly értelmet váltanak, melyet sem egyik sem másik alkotó részből, sőt kettejük kapcsolatából is gyanítani sem lehetne“ (p.o. szkr. *nê* vezet: *pra-nê* szeret, gör. *γινώσκω* ismerlek: *καταγινώσκω* vádолоk, lat. *habeo*: *adhibeo*, ném. *bringen*, *umbringen* stb.). Akármennyire nem gyaníthatja is Br. úr ilyen praefixes igék értelmének keletkezését, de az bizonyos, hogy az illető nyelvek, mikor azokat a praefixes igéket alkották, t u d t á k, mit miért kapcsoltak össze. „A magyarban mind az ige mind a határozó szócska, változatlanul megtartják eredeti értelmöket.“ Ha ezen állítás tökéletesen igaz volna is, a ténynek magyarázatját abban lehetjük, hogy a magyar nyelv igekötőit, a *meg* és *el*-t kivéve, alig is

használja más jelentésben, mint az eredeti legszorosabb irányjelentésben, vagy egyéb egyenes etymologiai jelentésében, — a mi különben még távolról sem bizonyítja azt, hogy az árja praefixek is, akármily nem eredeti értékeket váltanak is, nem olynemű és kategóriájú szók, mint a magyar igekötők, melyek mint határozók az igét „körülmenyesítik vagy alsóbb fogalom körére korlátozzák.“ Különben a magyar nyelv nem ismeri el azt a merevedettséget, vagy értelmi fejlődésre való tehetetlenséget, a melyet Br. úr akar rá fogni; az említett tény nem áll úgy, a mint Br. úr állítja. Mert tagadhatatlanul vannak a magyarban oly igekötős igék, melyek több mint egy, s a mint látszik lényegesen különböző jelentéssel bírnak; teszem az *eláll* más ebben „eláll ígertetétől“, mint ebben „sokáig eláll“ vagy ebben „elállják az útját“; „a *megvet* más ebben „az ágyat megvetni“ mint ebben „a világ kincseit megvetni“; *kihúz* más ebben „fogat kihúzni“ mint ebben: „időt kihúzni“; *letesz*: „letette a pipát“ és „letett a követelésről“; *kifog*: „kifogni a tóból halakat, a pénzből a kamatot“ és „kifog rajta“ stb.; — itt tehát vagy az ige vagy a határozó szócska nem tartotta meg eredeti értelmét.

5) „Az igazi praefixumok (értsd: az árja igepraefixumok) a velök kapcsolt ige minden formáin, változatain, szóval egész hajtogatásán, sőt származékain és a vele szerkesztett szókon át elválhatatlanul vele maradnak. Úgy, hogy egy csupasz és egy azon törzsekű praefixumos ige, oly merőben különböző két szó, a milyen két idegen gyökű ige. *Adhibeo habeo*-tól, *decedo cedo*-tól épen úgy különböznek használatukban s alkalmazásukban, mint *habeo* és *cedo* egymástól (!).“ (Következik még néhány német példa: *beweisen* és *weisen*, *verrathen* és *rathen*, *urtheilen* és *beurtheilen*). „A mi reá fogott praefixumaink ellenben annyira nem határozzák meg a cselekvés mivoltát, hogy szélitiben csak az idők megkülönböztetésére szolgálnak (p.o. *kiszopja* a tehenet = futurum, *szopja* = praesens; *ette* = folytonos múlt, *megette* = teljes múlt).“ Ezekben fejezi ki Br. úr a magyar igekötők s az árja praefixumok közti 5-dik különbséget. Érne is valamint ez a különbség, ha nem állana tökéletes ellenmondásban avval, a mit Br. úr csak imént a 4. pontban adott elé, hogy t. i. a magyar igekötők — a világért sem az árja igepraefixumok) módosítják az ige értelmét, még pedig úgy, mint más határozók is; azaz „körülmenyesítik, vagy alsóbb fogalom körére korlátozzák.“ Br. úr „az ige értelmén“ csak nem érthet mást,

mint a „cselekvés mivoltát“, azt a fogalmat, melyet az igen értünk. S íme egyszerre csak azt halljuk, hogy dehogy határozzák a cselekvés mivoltát, hiszen csupa tempusjelölök. Ez is talán egy kis fogalomzavar, a melyet Br. úr, ha kedve van, védelme alá vehet. De nem nehéz annak nyomára jutni, hogy miből keletkezett az. Mikor Br. úr a 4-dik pontban oly erősen vitatta, hogy a magyar igekötők változatlanul megtartják eredeti értelmöket, akkor azok mindössze és általán véve lebegtek szeme előtt (úgy a mint később Nyelvtud. Ért. III. 353. l. sorban elészámlálta; mondja is a 4-dik pont alatt, hogy „a *meg, el* stb.“ értvén valamennyi többbit a „stbi“-n). Most ellenben, midőn úgynevezett igepraefixumaink időjelelését fedezte föl, azon való nagy örömeben, hogy megint egy nagy különbséget talált, mely a szemtelen árja praefixumokat messze veti el az egyedül időjelelőknek kiváltságolt magyar igekötőktől, első hevében elfelejti, hogy a mit most ezekről állít, úgy a hogy, legfeljebb vagy négy magyar igekötőről mondható, de ő heventében valamennyire ráfogja, épen a mint válogatás nélkül az árja praefixumokról is általában szól ezen 5-dik pontban. Mert nem tehetem föl, hogy Br. úr azt a merő képtelenséget akarja vitatni, hogy p.o. *fölmenni, lemenni* és *menni* között, *összeszaladni* és *szaladni* között, *átvetni* és *vetni* között, *szétvágni* és *vágni* között semmi más különbség nem volna, értelemszerű nézve, mint legfeljebb valamely időjelelésé. Azon egynehány igekötő pedig, melyek — egyelőre elfogadva Br. úrnak állítását és kifejezését — időt jelentenek, olyanok, melyek „a cselekvény teljes bevégeztét jelelik“, a mint Br. úr a 64. lapon maga mondja, még pedig név szerint (lásd ugyanott) *meg* és *el* (most az 5. pont alatt, 357. l., egyik példában a *ki*-t is fölhozza). Megengedve tehát, hogy a *meg, el*, s nem bánom még akármennyi ilyen igekötő, soha egyebet nem jelent, mint a „cselekvény teljes bevégeztét“ vagy a mint a 362. lapon a *meg*-ről mondja „a cselekvény teljesebbé mentét, végrehajtását“, nem olyasmiről az, a mi, az egyszerű ige fogalmához csatolva, épen ezen a fogalmon vagyis az ige értelmén eszközöl módosítást, változást? Ha Br. úr ezt tagadja, azt is kell tagadnia, hogy *facere* és *perficere* vagy *conficere* fogalmilag különböző igék. És hogy lehet azt képzelni, hogy valamely határozó ne vonatkozzék az ige fogalmára, értelmére, mely egyiránt múlt és jelen (illetőleg jövő) idő mellett állhat? Hogy a *meg* és *el*-nek állítólagos időkülönbsztető értéke miben áll, már NyK. III. 95. l.

96. fejtegettem röviden, épen Br. úr Nyelvt. Ért. III. 65. l. eléadott nézeteire vonatkozóan. Itt még csak azt az errort akarom kiemelni, melyből Br. úrnak e részbeli tévedése foly. A végbemenéses*) (perfectió) igék, hogy e rövidebb terminust használjam, az egyszerű igékhez képest oly meghatározást mutatnak elénk, mely az ige által kifejezett cselekvés bizonyos véges folyamát képzelteni velünk, a melyet különösen a transitív igék mellett kitett objectum határoz meg, t. i. a melynek egészén terjed el az igében kifejezett cselekvés. A végbemenéses igék teljes fogalmához tartozik tehát a véges cselekvés végpontjának képzelete is, de nem kevésbé van benne foglalva magának a cselekvés folyamatjának képzelete is. Igénytelen nézetem szerint (— Br. úrnak engedelmevel legyen mondva, mert szerinte kiirthatlan német nyelvérzéken miatt ilyesmihez hozzá sem sejthetek) a magyar végbemenéses igék közül a *meg*-esek képzeletünkben a cselekvés végére fektetnek több súlyt, az *el*-cek ellenben a cselekvés folyamatjára, a cselekvés mintegy vége vagy célja felé sietőnek képzeltevé. Mindenesetre pedig igen természetes dolog, hogy a nyelv a legtöbb esetben a cselekvés végpontjára fekteti a fősúlyt, s könnyen megérthető, hogy ez az eset általában akkor van, mikor a cselekvés múlt időbe helyeztetik, mikor tehát a cselekvés végpontja szükségképen élénkebben idéztetik föl képzeletünkben (p. o. *megírtam* a levelet = elmúlt a levél megírása, azaz elejétől végig való írása = bevégeztem az írást). Innen van, hogy a végbemenéses igék múltja rendesen teljes múlt, a mint Br. úr nevezi. Hasonlóképen a végbemenéses igék praesens, mikor t. i. a cselekvés végpontjának kiemelésével értetnek, nem lehet soha sem tetteges jelen, hanem olyas valamit képzeltek velünk túlnyomó súlylyal, a mi szorosán véve a jövőbe esik. Ebben is tökéletesen

*) Jelen értekezés fölolvassáskor, Ballagi úrnak a „végbemenéses“ műszó nem tetszett volt; ő a „végbemeneteli“-t ajánlta. De mégis a *végbemenéses*-t tartom meg, mert véleményem szerint szabatosabban kifejezi azt, a mit ki akartam fejezni. Ugyanis „végbemeneteli igék“-on oly igéket érthetnénk, melyek mint igék a végbemenelt fejezik ki, azaz „végbemeneni“ és hason értelmű (synonym) igéket; de itt olyan igékről van szó, melyek gyökérteményéhez az illető cselekvény végbemenésének érteménye is hozzá van csatolva, egy szóval: oly igék, melyek végbemenéssel járnak, mintegy avval bírnak. A *végbemenéses* szó e fogalmat kifejezheti ad normam: *kérdéses* = a mi kérdéssel jár, kérdés alatt van, a mihez kérdés van csatolva.

igaza van Br. úrnak. De abban szerintem már nincs igaza, ha azt tartja, hogy a végbemenés kifejezése nélkül nem lehetne igazi teljes múlt, s tetteges jövő, azaz hogy ilyen nem lehetne egyszerű igétől is. Mert a végbemenés kifejezése oly accidens, melyet a nyelv az igeérteményhez köt, de mely az időtől magától független, a miért is a semmi-időben, az úgynevezett határtalan jelenben is (melyhez az infinitivust, a nomen actoris és actionist is hozzá kell számítanunk) inhaerálhat az ige fogalmán, a mint Br. úr maga is megengedi (l. a 68. l.). Továbbá szerintem Br. úrnak nincs igaza, ha azt tartja, hogy végbemenéses igeinek tetteges jelene merő képtelenség. Br. úr a (65. lapon) így okoskodik: „A mi tetteg folyamatban van, nem lehet egyszersmind be is végezve.“ Az tökéletesen igaz; de az is igaz, hogy lehet valami tetteg folyamatban, a minnek egyszersmind bizonyos vége vagy célpontja van kilátásba helyezve; ez fejezi ki a végbemenéses igeinek tetteges praesense. Br. úr nyilván a cselekvés végbemenését annak elmúlásával zavarja össze; így azután mondhatja, hogy tetteges jelen idő és múlt idő egyszerre nem lehet. De a mint fentebb mondtam, a végbemenéses ige értelmében nem csak a cselekvés végpontja foglaltatik, hanem addig való egész folyamatja is; mikor tehát ilyen ige tetteges praesensét használjuk, nagyobb súlyt fektetünk magára a folyamatra. Így a végbemenéses ige tetteges praesensének in praxi is van értelme. A praesens historicumnak az a természete, hogy az elbeszélést átváltoztatja leírássá; a teljes múlt helyébe a leíró jelen lép. Leíró jelen pedig sehogy sem lehet egyéb, mint tetteges jelen, mert minden cselekvéseit folyamatban levőknek értjük. A praesens historicumban pedig akármelyik végbemenéses ige használható, ez tehát a végbemenéses igék tetteges praesensének legfőbb alkalmazása. De a szorosán vett jelen leírásában is előfordulhat végbemenéses igeinek tetteges praesense. Avagy nem az van-e ilyen mondatokban: „a mit mondtál, azt mind *meghiszem* már úgy is, ne szólj többet“; „úgy *hálálja meg* jótéteményeimet“; „ez a baj *keseríti meg* leginkább az életemet“; „az az egy *vigasztal meg*, hogy...“ „*eltartja* öreg szüleit keze munkájával“ stb. Természetesen az ige értelménye ezekben más, mint az egyszerű igéé, mert amaz emelhez képest meg van határozva, vagyis, a mint Br. úr még a 4. pontban mondta, alsóbb fogalom körére korlátozva.

Így áll a magyar igeekötők ügye, melyek Br. úr 5-dik pontja

szerint csak az idők megkülönböztetésére szolgálnak. Br. úr ebből azután különbséget következtet a magyar igekötők s az árja igepraefixumokra nézve. Valóban Br. úr nagyon rosszul ismeri az árja praefixumokat, ha azt hiszi, hogy azok között nincs olyan, mely a cselekvés végbemenésének jelelésére is használatnók. Hát nincs-e a görögben *ἀπέθανον* és *ἐθανον*, *θανοῦμαι* és *ἀποθανοῦμαι*? mi az *ἀπό* itt más, mint a cselekvés végbemenésének tüzetes jelelője? Mi más a *κατά* ezekben: *κατακτείνω*, *καταλαμβάνω* (= megölni, megfogni)? Hát a latin *con* ezekben: *concedere*, *comedere*, *conficere*, *collaudare* stb. (= megengedni, megcsinálni, megdicsérni)? Vagy a *per* ezekben: *perpeti*, *perferre*, (= elszenvedni, elviselni)? Hát a német *ge* ezekben: *gedenken*, *gefrieren*, es *gereut* mich (= megemlékezni, megfagyni, megbánom)? vagy a *ver* ezekben: *verschlingen*, *vertheilen*, *verdorren*, *verbrennen* (= elnyelni, elosztani, elszáradni, elégni)? Hát a szláv *za* p.o. a tót: *zachovať*, *zabiť*, *zabúbiti*-ban (= megóvni, megölni, megszeretni)? vagy az orosz *zachvatit'*, *zamoknuti*-ban (= megfogni, megázni)? vagy az *u* p.o. a tót *umrjet'*, *upichnuti*, *uwobit*-ban (= meghalni, megszúrni, megcsinálni)? vagy az orosz: *ukazat'*, *widěti*, *ugostit'*-ben (= megmutatni meglátni, megvendégelni)? — Ha pedig Br. úr abban látja a különbséget, hogy a magyar végbemenéses igekötők (hogyan és mennyiben, fentebb láttuk) az igeidőkhöz, illetőleg a teljes múlt és tetteles jövőhöz bizonyos vonatkozásban állanak, ennek a jelenségnek a szláv nyelvek, p.o. az orosz akár még határozottabban kifejlődött hasonmásával állhat elé, a hol számtalan egyszerű igenek praeteritum perfectum-a és futurum perfectum-a az illető igékből képzett praefixumos ige praeterituma és praesense által fejeztetik ki. Az erre használt praefixumok mind olyanok, melyek a csupa végbemenés jelentését ölthetik magokra, s használatuk oka ugyanaz, a mi a magyarban, hogy t. i. a nyelv a végbemenés határzói momentumát tüzetesen meg akarja jelölni. Megjegyezni való, hogy az oroszban mind a két ige nek, az egyszerűnek úgy mint a praefixumosnak, van a maga külön infinitivusa, tehát nyilván való, hogy az két külön értelményű ige; noha voltak már orosz grammatikusok is, kik Brassai úrként a kettőből egy conjungatiót raktak össze. — De még jobban elállhat a német *ge* praefixum, a mely szintén nem egyéb, mint végbemenésjelelő szócska, de az újnémetben már olyannyira oda ragadt a múlt részesülökhöz, hogy már semmi, más praefixum nélkül való múlt részesülő a nélkül el nem lehet

(*gegeben, getragen, gekommen* stb.). A mai német nyelv már csakugyan a múlt idő eszközlőjének érti vagy érzi az ilyen *ge-t*, pedig szemünk előtt van, s a nyelv történetében világosan olvasható, hogy az valóságban csak a cselekvés végbemenésének határzói jelölje, egészen olyan, a milyen a magyar *meg*; látszólagos múltidői jelleme csak abból credvén, hogy a nyelvszokás csak a múlt időalak mellé szorította. Br. úr tehát nem jól mondja azt sem, hogy *eszem és meg-ettem* között csak az a különbség, a mi a szanszkrit *sthā* és *atīsthan* (állni és álltam), a görög *βουλεύω* és *βεβούλευκα*, a lat. *tango* és *tetigi* közt. Korántsem; hanem az a különbség, a mi a a szkr. *tīstāmi* és *avātīstē* (állok és megálltam), a gör. *εστίω* és *κατείδοκα* v. *κατέφαγον* (ettem és megettem), a lat. *edo* és *comedi*, vagy *tango* és *contigi* között van.

Ennyi legyen elég Br. úr 5-dik különbségének méltánylására. Ugyanezen ponthoz csatolja még, a mi azonban a vitatott különbséggel nem áll kapcsolatban, egy tévedés helyreigazítását, a melybe a „*meg*“-ről írt értekezésemben magam is beleestem. Br. úr a 358. lapon a jegyzetben ugyancsak kimutatja, hogy „a mely ige *meg*-gel accusativussal párosúl, a nélkül is kiható, s a melyik magára nem lehet az, semmiféle igekötő azzá nem teszi.“

6) Egy új és valóban különös különbséget Br. úr abban fedez föl, hogy „az úgynevezett igekötő, épen mint más minden határzó, a mondat részei minden kategóriába beleillik. Telik hát belőle inchoativum, jelző, szükséges vagy pótló egészítmény, a hogy a dolog természete s a mondó inteniója hozza magával (p.o. *ki* szeretnék menni, — ez Br. úr elnevezése szerint inchoativum, minthogy a mondatkezdő *ki* hangsúlytalan a hangsúlylyal kezdő mondatzöm előtt). Kiváltképp gyakori ez az eset a tagadó és tiltó szólamokban (p.o. *föl* ne fődözze; *meg* nem sérteték). A végén (361. l.) diadalmasan fölkiált (ha ugyan erre s nem csak a közvetlenül megelőző periódusra vonatkozik, a melyben még egyszer a magyar igekötőknek időhatárzó és a cselekvény teljesedésbe mentét jelelő működését emeli ki, — a mire nézve az előbbi pontra utalok): „Van-e ennek csak nyoma is az árja praefixumok használatában?“ Furcsa, Br. úr már egészen megfeledezett arról, hogy mire hozza tulajdonképen föl az ő különbségeit; hogy t. i. annak bizonyítására, hogy az árja praefixumok s a magyar igekötők nem egynemű, egy kategóriába való szók. A mi erre érdemlegesen tartozik az, hogy a ma-

gyar igekötők igehatározók ; tehát az volna a természetes postulatum, hogy Br. mutassa meg, hogy az árja igepraefixumok nem azok. A helyett most arról értekeznek, hogy a magyar igekötő a mondat szórendében milyen helyet foglalhat el, s mily nevet nyer olyankor, saját maga készített nomenclaturája szerint. Avagy Br. úr azt hiszi-e, hogy két külön nyelvbéli szónak egyneműségére az is megkívántatik, hogy a mondat szórendében tökéletesen ugyanazt a helyet foglalják el? A latin adjectivum, mint attributum, sokszor utána áll a substantivumnak, azért tehát nem olynemű szó, mint az újnemet vagy a magyar adjectivum, — így hangzik más tárgyra átvive Br. úr okoskodása. A magyar azt mondja: „*ki* szeretnék menni“ s a német nem mondhatja ezt így: „*aus* möchte ich gehen“, még kevésbé a latin így: *ex* vellem ire“ de azért bizony a *ki*, mely a *menni*-hez tartozik ugyanaz, a mi *ausgehen*-ben az *aus*, s a mi *exire*-ben az *ex*.

7) A hetedik és utolsó különbségen valóban már meglátszik, hogy mily erősen kereste azt Br. úr, csak hogy legyen legalább még egy. „Midőn a magyar valamely igen ritka esetben (nota bene!) bizonyos igeörzököt az eredetitől tetemesen eltérő értelemben akar használni, képző által különbözteti meg a kívánt jelentését, holott a praefixumos nyelvekben csak az ilyes szócskák tesznek hasonló szolgálatot (p.o. *versuchen* van *suchen*-ből, ellenben *kísért* a *kísér*-ből *t* képzővel; a franczia a latin *praetendo*-t használja föl, a mely *prae* és *tendo*-ból alakult, míg a magy. *követelni* a *követni*-ből van *l* képzővel; a német *betragen* a *tragen*-ből, a magy. *viselni* a *vinni*-ből, sőt talán *írtani* is, úgy véli Br., az *írni*-ből.)“ A mit Br. úr itt az árja nyelvekről állít, hogy t. i. „tetemesen eltérő értelmet“ praefixumok által eszközölnek, az lényegesen már a 3. és 4. pontokban befoglaltatik, és annak „már feljebb kiszolgáltattam az igazságot.“ Hogy pedig a magyar nyelv a „tetemesen eltérő értelmet“, igeképző által fejezi ki, arra Br. úr még nem hozott föl elegendő bizonyítékot, s tán maga sem bizonyos benne, a mint a pont elején olvasható „valamely igen ritka esetben“ szavai is mutatják. S ha a fölhozott példákat tekintjük, azokban, a melyek bizonyosak, épen nincs meg a „tetemesen eltérő értelem“, p.o. nincs meg *követelni*-ben, mely a *követni* (*megkövetni*) igének gyakorítója; nincs meg *viselni*-ben, mely kettős gyakorító képzővel *vi* gyöktől származik (*visel* = finn *vieta* v. *vieskele* folytonasan *vinni*, a *vie* *vinni* gyöktől); hogy *kísért* a

kísér-től származik, meglehet, de nem bizonyos; még kevésbé az, hogy *írtani* az *írni*-ből származik, — mert nem szabad elfelejtenünk, hogy a leszámaztatás jogosultságának egyik föltétele az is, hogy a származéknak ne legyen oly tetemesen eltérő értelme, melyet már semmi természetes eszmelánczolat az alapnak tekintett szó értelmével össze nem köt. Így magában összedől ez a hetedik és utolsó különbség is.

Íme, most megfontoltam Br. úrnak mind a hét pontját, s azt hiszem senki sem foghatja rám a makacs hitelenség vádját, ha azt mondom, hogy még most sem fogadhatom el Br. úr rendíthetetlen nézetét a magyar igekötők s az árja praefixumok közt létező, azoknak lényeges belső mivoltát illető nagy különbségről. Br. úr különbségi pontjai mind csak a tárgyat kerülgetik, lényegtelen külsőségekbe kapaszkodnak vagy a tényállás hamis föltüntetésére támaszkodnak. Egyik sem mutatja meg azt, a mit Br. úrnak egyedül kellett volna megmutatnia, hogy a magyar igekötők ellenében, a melyek igehatározók, az árja igepraefixumok nem igehatározók.

Különösen rám förmed Br. úr azért is, hogy valamikor a *meg* igehatározónak nem csak etymonját nyomoztam, hanem a mai nyelvhasználat szerint való értékéről és jelentéséről is szóltam. Ez halatlan vakmerőség, hogy én a kiirthatlan német nyelvérzékű, kivel csak az árja praefixum eszméje született vele, a magyar nyelvérzék-et akarom taníttatni, hogy neki tudatlanságot vetek szemére stb. — Hogy mit vétettem a szegény *meg*-nek, azt mindjárt meg fogjuk látni; itt csak azt kérdem Br. úrtól, hogy mit ért vagy képzel tulajdonképen a sokszor emlegetett nyelvérzéken? Talán valami szentléleknek tartja-e, mely a nyelvésznek nyelvészkedése evangéliomát tollba mondja? Akkor igaz, hogy nagyot vétettem ezen szentlélek ellen; de akkor siessen is Br. úr s hirdesse ki a nyelvtudományok monopoliumát azok számára, kiket a gondviselés az illető nyelvek érzékével egyéb halandók fölött kitüntetett, s egyszersmind vegye körül a nyelvtudomány termő földeket szemes örökkel, hogy azokból éjnek idején valamint el ne csempésszenek. S vajjon mit mondana hozzá maga Br. úr is, ki a mint értekezéseiből eléggé látható, mégis szereti pipázni a más nyelvtudományok dohányát is. De szóljunk komolyan. Azt hiszem, Br. úr is tudja, habár néha megfélelkezik is róla, hogy a nyelvérzék nem tudomány, sőt ellenkezőleg annál

tökéletesebb az, mennél tudatlanabb, azaz öntudatlanabb; alapjában az nem más, mint valamely nyelvnek, a mint az jelenben bizonyos területen és társadalmi körben él, gyakorlati bírása, a mely az illető egyént gondolatainak mintegy önként való kifejezésére képesíti. Az ilyenképen nyelvet kezelő egyének (a nép) nem tartoznak azért tudni vagy megmondhatni, hogy miért mondanak valamit így vagy úgy, és rendesen nem is tudják; mert ez már több mint nyelvérzék, ez öntudatos nyelvtudás; azt igenis észrevehetik (megérezhetik), hogy a más beszédében valami hibás vagy idegenszerű, mert ők azt másképen mondták volna, de csupa nyelvérzéküknél fogva nem tudják megmondani, hogy miért van az rosszul mondva. A nyelvérzék szükségképen csak egyénileg megszorított gyakorlati nyelvtudásra támaszkodik, a melynek úgy térre mint időre nézve néha igen szűk határai vannak. Végre még az a sajátosága van a nyelvérzéknek, hogy holmi külhatások által romolhatik is, a nélkül, hogy maga csak sejtené is; épen azért, mert nem tudomány, mely a nyelvfejlődés menetét meg tudná bírálni. Mi köze van tehát a nyelvérzéknek a nyelvtudományhoz? Általában semmi köze nincs hozzá; mert emez nem a nyelvet gyakorló egyénnek ilyen vagy amolyan beszéllő tehetségével, nyelvkezelési képességével, hanem magával a beszédben kinyilatkoztatott nyelvvel mint tárggyal foglalkozik; a nyelvet gyakorló egyének neki csak szolgáltatók e tárgyat, azoktól szedi és gyűjti adatait, még pedig mennél több egyéntől, úgy területre mint időre nézve (nyelvemlékek). Ha a nyelvész maga magán is, mint egyszersmind érzékes nyelvtudón, tudja tudományának tárgyát észlelni és vizsgálni, annál jobb; ő akkor kettős szerepet visel, nyelvhordozó és nyelvvizsgáló egy személyben. A nyelvvizsgálatra őt észlelési és okoskodó tehetsége képesíti, nem öntudatlan nyelvtudása (a mennyire ilyen a nyelvészben általában még lehet, különösen akkor mikor épen nyelvészkedik). Br. úr is nem azért tud a magyar nyelv vizsgálatához, mert ezt a nyelvet gyermekkorától fogva s már akkor is gyakorolta, mikor még tudományának hírét sem hallotta, hanem azért, mert azt részint magán, részint másokon, sőt újabb és régibb nyelvemlékeken is megfigyelte, észlelte, s gondolkodott rajta. A mennyire tehát észlelési s okoskodó tehetsége képesíti, vizsgálódhatik e tárgyban más is, kinek különben akármiféle nem-magyar nyelvérzéke van, s ha téved, bizonyosan nem az idegen nyelvérzékében, hanem

abban van a hiba, hogy vagy a nyelv adatait nem észlelte meg jól vagy nem jól okoskodott belőlük.

A *meg*-ről írt értekezésemben (l. NyK. II. 175. stb.) azt állítottam volt, hogy a mai magyar nyelvből elveszett tulajdonképi jelentésének vagyis szóértelmének tudása. Ez az én nagy vétkem a magyar nyelvérzék ellen. Ámde, a miből Br. úr nekem oly nagy vétket csinál, azt ő nem mondva is maga vallja be, mert szerinte (l. Nyelvt. Ért. III. 362. l.) a *meg* „az illető cselekvény teljesezésbe mentét, végrehajtását jeleli“, s ehhez az eredményhez ő mégis csak „kutatásai nyomán“ jutott el. Pedig ha a mai nyelvtudatban megvan a *meg* jelentése, szóértelme, úgy bizonyosan Br. úrnak nem kellett volna különös kutatás, hogy csak azt is megmondhassa, mit jelel a *meg*. Én tehát a *meg* eredeti szóértelmét igyekeztem fölkeresni; de ez Br. úr szerint haszontalan tudás, a melyre nincsen szükségünk. Nincs is arról szó, hogy a magyar nyelvérzéknek arra szüksége legyen, a mely szintoly könnyen nélkülözheti azt a tudást is, hogy a *meg* a cselekvény végrehajtását jeleli; de van szüksége rá a magyar történeti nyelvkutatásnak, mely a mai nyelv tudományának természetes alapját veti meg. Így tehát ebben a részben sem vallhatom magamat vétkesnek, hogy haszontalanságon fáradoztam volna.

A *meg*-nek mai használatáról, még pedig főleg más magyar grammaticusokat követve, az említett értekezésemben három pontot állítottam föl: a) Bevégeztség, perfectio; b) a cselekvés beállítására való vonatkozás; c) (a MNy. Rendszere állítása szerint) a jövő idő jelelése. Az utóbbi pontot már akkor is elvettem, mint csak látszólagos tüneményt, és fentebb is (l. 8. 9. ll.) általában a némely igekötőnek tulajdonított időjelelést közelebről méltányoltam; a 2-dik pontot az elsővel lényegesen egynek mondtam; — tehát a mai *meg*-nek semmiféle álmodt értelmeket nem tulajdonítottam, csak azt állítván róla, a mit Br. úr is tulajdonképi és általános jelentményének állít: „hogy az illető cselekvény teljesezésbe mentét, végrehajtását jeleli“; mert Br. úr különben az én 2-dik pontomat is elismeri, midőn (a 369. l., a jegyzetben) oly *meg*-es igékről tesz említést, melyek „a cselekvény kezdő- vagy születő momentuma teljesültére“ irányozzák a halló figyelmét, vagy melyekben „a cselekvény, támadása pillanatában, már bevégeztét is leli“ (verba momentanea). Tehát itt sem vétettem a szegény *meg*-nek, vagy Br. úr is

ugyanakkorát vétett neki. Legfelebb, hogy egy helyen a „meg-írtam ígét így értelmezvén: „bevégzőleg vagy bevégezten írtam“, a miben Br. úr nagy és lényeges hibát lel, nem jól fogalmaztam az értelmezést, noha Br. úr egy kis jó akarattal csak kiérthette volna, hogy azt akartam mondani: „úgy írtam, hogy be is végeztem.“ No, de azért köszönettel veszem tőle a szíves megigazítást.

A *meg*-ről írt értekezésemnek az a célja volt, hogy e szócskának a mai nyelv tudatából elveszett tulajdonképi jelentését, szóértelmét kutassam föl, s megmutassam, hogyan fejlődhetett ki abból a mai végbemenés-jelölő értéke. Tudván, hogy a *meg* az irányjelölő *be, ki, föl, le, neki* stb igehatározók sorába tartozik, legelőször körülnéztem, hogy vajjon, ha a mai nyelvben nem is, legalább a régiebb nyelvmélekekben nem találom-e a *meg*-et, mint irányadverbiumot. És úgy találtam, hogy a *meg* a latin irányjelölő *re*-nek megfelelőleg a „vissza, hátra“ jelentéssel fordul elé, a miből azután következtettem, hogy a *meg* eredetileg nem más, mint a ma csak postpositiónak használt *megé*, mint igehatározó, a mely utóbbi még elé is fordul Erdősiné „*megé*bocsátani = visszabocsátani, visszaküldeni“ (I. Magy. Nyelvészet VI, 48.). De itt eléáll Br. úr olcsó skepsisével, hogy a régi fordítóknak az idegen nyelvekkel való ismeretség megnyomorékította a nemzeties honi nyelvérzékét, s hogy csak hamar a latin praefixumoknak megfelelő valamit kerestek. Világítsuk meg egy kissé Br. úrnak ebbeli képzelődését. Szerinte a régi magyar fordítók a latin *re* (= hátra vissza) praefixumot *meg*-gel fordították volna, noha a *meg* nem jelentett *vissza*-t és rendelkezésükre állottak épen a *vissza* és *hátra* szók is! Ily nyomorultaknak tartja a régi fordítókat, kiket majd alább megint magasztal, „hogy mégis csak magyarok voltak azok a fordítók“, mert a *meg*-et (értsd a perfectiósiót *meg*-et) ott is használták, a hol a latinban vagy semmi praefixum, vagy többféle áll; — mi azért van, mert a latin a perfectiót vagy ki nem fejezi, vagy más praefixumokkal fejezi ki, mint a *re*-vel. Ez utóbbi körülmény egyenesen bizonyosságul szolgál arra, hogy azoknak a fordítóknak a latin igék fordításában nem volt egyébre gondjuk, mint arra, hogy azok értelmét magyarosan fejezzék ki; s ezért csak el kell hinnünk róluk, hogy a latin *re*-t (hátra, vissza, zurück) nem ok nélkül fordították *meg*-gel. E tényből, melynek egy példáját (*meg*hívom = *recantare, revocare*) Br. úr is kénytelen elismerni (noha az *elhívni*-féle magyarázattal sikeretlenül el akarja

disputálni ezt is), s melynek még egy példáját (*megvetni* = *contemnere*, azaz: *rejjicere*, *zurückssetzen*) minden ellenszenvé mellett sem fogja másképen megfejtetni, — ebből egyszerűen csak az következik, hogy a régi magyar fordítók korában a *meg*-nek élt még a nyelv tudatában az irányjelentése is, s hogy a *vissza*, *hátra* még nem szorította volt ki egészen a *megé*-nek igehatározói használatát (v.ö. Erdősinéél *megéboocsátani*). Mit is jelenthetne a *megé* mint adverbium mást mint „*hátra*, *vissza*“? Jól tudom, hogy *vissza* és *hátra* közt van különbség, melyet a nyelvszokás a magyarban a két külön szóhoz csatolt; de mily kevésbé fontos e distinctio, mutatja az, hogy nem egy nyelv mind a kettőre csak egy szót használ, p.o. a rokon cseremisz épen az irányjelző *meg*, *megé*-nek megfelelőleg használja a *möngö* szót (*möngö tolam* = *visszajövök*, *möngö pörtülam* *visszafordulok*, *visszatérek*, *revertor*), mely egyszersmind *hátrahagyottságot* is jelent; így a finn *taka* (*tulen takaisin* *visszajövök*, *katso taa* nézz *hátra*) és a mint tudjuk, a német *zurück*.

A *meg*- (*megé*)-nek ezen irányjelentése, a melynek még nyomaik vannak a régi nyelvemlékekben, s mely legalább a *megvetni* (*contemnere*) igében még mai nap is él, hogyan válhatott perfectio-jelzővé? Hogy ebben a nyelvet valami egyszerű természetes észjárás vezérelte, már eleve abból is gyanítható, hogy más nyelvben is *megé* vagy *hátra* jelentésű igehatározó a cselekvés végbemenésének jelzőjévé vált, p.o. a *za* praefixum a szláv nyelvekben (*za* mint praepositio = *megé*, *megett*; töle van: *zadni* = hátulsó, *nazad* = hátra). Minden cselekvés ugyanis egyenes irányban, mintegy pályán való előrehaladásnak képzelhető; az a tér, a melyen áthaladtunk, hátunk mögött van, s ha a bizonyos pálya végpontjához érünk, az egész pályát tettük hátunk *megé*. Hasonlóképen a cselekvésben mintegy előrehaladván, a mennyit belőle elvégeztünk, annyit hátunk *megé* tettünk, s ha egészen elvégeztük, az egészet is hátunk *megé* tettük; nincs már semmi előttünk, a mit még cselekednünk kellene. Említett értekezésemben ezen eszmemenet fejtegetésére a *megjárnai* (p.o. út) példát használtam, a melynek ezen értelme: „járással elvégezni az utat“ vagy „a járást elvégezni rajta az úton“ a legegyszerűbben, minden erőltetés nélkül foly ebből: „az utat *megé-járnai*, azaz: úgy járnai az utat, hogy mögénk kerüljön.“ Fölhoztam volt ugyanott, mint hasonló észjárást elétüntetöt, a német *zurücklegen* igét, p.o. *einen weg zurücklegen*. Ebből könnyen lát-

hatja mindenki, mily egyszerű és könnyű, a cselekvés végbemenését jelelő *meg*-et a *megé*-ből, mint igehatározóból magyarázni meg; hogy Br. úr abból semmit sem a k a r t érteni, abból tűnik ki, hogy egy szándékosan nevetségessé elferdített okoskodást fog rám, melynek útján én a *meg*-nek etymonját találtam volna: „*meg* annyit tesz, mint *megé*, *mögé*, *megett*; *megé* annyi, mint *hát mögé*; hát németül: *Rücken*; *Rücken*-től jön: *zurück*; *zurück* annyit tesz, hogy *vissza*; tehát végelemzésben *meg* = *vissza*.“ És a mint gyanítom, Br. úr értekezésemről ilyen igazságszerető értesítést a tisztelt olvasónak csak azért ad, hogy a jegyzetben egy rossz viczet mondhasson el!! Ilyen becsületes eljáráshoz azután több szavam nincsen.

BUDENZ JÓZSEF.

SZINTÉN VALAMI AZ A KI, A MI-RŐL.

OLVASTATOTT AZ 1865. FEBR. 19-KÉN TARTOTT AKAD. ÜLÉSEN.

Még nem régen ugyane tárgyról Joannovics Gy. úr értekezett a t. osztály előtt, a mely értekezése most a NyK. IV, 3. füzetében meg is jelent. Olvasása közben némely olyan pontra lettem figyel-messé, melyek a kérdés („vajjon micsoda az *a-ki*, *a-mi*-beli *a*, név-elő-e vagy nem?“) érdemleges eldöntésére nézetem szerint a legna-gyobb súlylyal bírnak. Ezeket lesz szerencsém a mai értekezésem-ben röviden előterjeszteni.

Tudva van, hogy mindaddig, a míg az *a ki*, *a mi* egybeírása nem hozatott gyakorlatba, az ezekbeli *a-t* úgyszólván tacito consen-su névelőnek tekintették; különösen azért is, mert a régibb nyelv, valamint a névelőnek mássalhangzón kezdődő nevek előtt, úgy en-nek a relativum előtti *a*-nak is a teljes az alakját használta (*az ki*, *az mi*). Az egybeírás pártolói kezdtek legelőször az *a ki*-beli *a*-nak nem névelői értéket tulajdonítani, s erre nézve egy hatalmas okkal állottak elé, a melylyel annak az *a*-nak a névelőtől különböző vol-tát bizonyították, hogy t. i. a névelő soha sem hangsúlyos, a kérdé-ses, relativ névmások előtti *a* pedig mindig hangsúlyos, s ennél-fogva a relativummal együtt egy szót képez. Legujabban meg Joannovics úr a kérdéses *a*-nak névelő-volta ellen még azt az ar-gumentumot fejtegeti, hogy hiszen a relativ névmás nem olyasmi, a mit névelővel lehetne meghatározni, úgy mint a tartalmas fogal-mú főnevet. Az elválasztva-írás (*a ki*, *a mi* stb.) védői, kik egy-szersmind az *a* névelő-voltát vitatták, ez utóbbira nézve csakis a kérdéses *a*-nak a névelővel való mostani és hajdani alaki azonossá-gára hivatkozhattak; mert el kellett ismerniök, hogy az *a ki*-beli *a*

hangsúlyos, s az ellen sem lehet a legkevesebbet is mondani, hogy a relativ névmás nem kívánja, sőt mint képtelenséget magától elutasítja a névelői meghatározást.

Így áll most a kérdés; a mint látszik, már alig is fér rá még hozzászólás. Mégis akarván tehát a t. osztály figyelmét némely fontos új pontra irányozni, előre kell bocsátnom, hogy nem az *a ki* egybeírásáról, vagy elválasztva-írásáról akarok szólni, — mert ez mellékes kérdés, a melynek elintézése csak a czélszerűségtől, vagy épen csak a conventionalis usutól függ, — hanem csak az illető *a*-nak grammatikai mivoltáról, belső értékéről; ahhoz akarok t. i. hozzászólni, hogy vajjon névelő-e (olyan a milyen főnevek előtt az *az* v. *a*), vagy nyomosító vagy mutató szócska (olyan a milyen az *am* az *amaz*, *amúgy* stbiben)?

Az *a ki*-beli *a* mivoltát illető kérdésre nézve pedig lehet még

1) arról is elmélkedni, vajjon az *a* értelmileg csakugyan a relativ névmáshoz tartozik-e, úgy hogy avval grammatikai fogalmi egységet képez?

2) azt is szemügyre venni, hogy mi tulajdonképen a relativ névmás természete és rendeltetése?

3) mi a relativ névmás eredete és mi által lesz azzá a mi?

Az elősorolt pontokat legezészerűbb megfordított rendben tárgyalnom.

A relativ névmás általában nem eredeti névmásfaj. Ezt már eleve abból lehet következtetni, hogy csak mellékmondatokban van helye, nem pedig az egyszerű önálló mondatban, mely természetesen a mellékmondattal összekötött önálló mondatot megelőzte. Látni lehet azt abból is, hogy némely nyelv el is van relativum nélkül; látni végre azt abból, hogy egy nyelvben sem bír önálló alakkal, hanem vagy a kérdő vagy a mutató névmás alakjaiban lép föl (a melyek legfelebb néha későbbben, a már kategoriává vált relativum megkülönböztetése végett, valami keveset módosultak). — A magyar relativum is csak az eredeti kérdő névmás alakjával bír (a német mind mutató mind kérdő eredetű relativumot használ: *wer*, *welcher* és *der*), s így, czélunkat tekintve, már azon kérdéshez fordulhatunk, hogy mi által lesz a kérdő névmás relativ névmássá?

Erre egyszeriben adja a feleletet azon egyszerű próba, hogy egy kérdő mondatot, minden szavának megtartása mellett, relativ

mondatnak ejtsünk; p.o. ezt a kérdést: „*ki* csinálta?” így: „*ki* csinálta” [— p.o. az meg is tudja igazítani]. Ebből a próbából azt vesszük észre, hogy a kérdő névmás, mihelyt relativumúl kell szolgálnia, elveszti mondatbeli sajátos hangsúlyát, s lehetőleg súlytalan ejtéssel ejtetik. Evvel kapcsolatban áll, hogy a relativ mondatban a bevezető névmás után a többi mondattagok oly rendben sorakoznak, mely által a mondatsúly más mondattagra (s nem a relativ névmásra) esőnek jelöltetik, úgy hogy már a szórend is érezteti a relativum súlytalanságát, míg ellenkezőleg a kérdő mondatban a szórend a kérdő névmás hangsúlyos voltát érezteti; p.o. „*ki* másnak vermet ás” (*ki* = relativum) és: „*ki* ás másnak vermet?” (*ki* = kérdő n.) E szerint a kérdő névmás az által lesz relativummá, hogy mondatbeli hangsúlyát elveszti s lehetőleg alásúlyedtt nyomatékkal ejtetik. S ennek van belső oka is, hogy miért kell történnie, a mely egyrészt a kérdő névmás természetéből, másrészt a relativum rendeltetéséből foly.

A kérdő névmás valamely ismeretlen vagy nem-tudott névszói fogalomnak helyettesítője, s így a mutató névmástól különbözik, mely valamely tudott, de meg nem mondott névszói fogalmat helyettesít; a kérdő névmás ennél fogva még tartalmatlanabb, mint a mutató névmás, mely legalább tudvavőre (mert szemünk előtt levőre) emlékeztet. A nem-tudott fogalmat csak formája szerint ismerheti meg, jelentvén, hogy az névszói fogalom, vagy még azt is, hogy személyi vagy dologi fogalom (*ki* vagy *mi*), vagy, ha a főnév és melléknév kifejlett kategoriáit is tekintetbe akarjuk venni, végre azt is, hogy a nem-tudott névfogalom főnévi-e vagy melléknévi (*ki*, *mi* vagy *mely*). E mellett azonban lényeges sajátossága a kérdő névmásnak bizonyos emelt hangnyomaték (az úgynevezett kérdő hang), melynek célja nem lehet más, mint azon óhajlás kifejezése, hogy a nem-tudott tartalom tudtunkra essék; tehát van benne a kérdő névmásban, mintegy interjectionalis elem, a megtudni-akarás kifejezése, mely épen a kérdő hangemelés által eszközöltetik. A kérdő névmás azt jelenti, hogy a beszéllő valamely névszói fogalmat nem tud, de egyszersmind azt is, hogy azt óhajta megtudni. Mihelyt a beszéllő azt akarja értetni, hogy valamely névfogalmat nem tud ugyan, de nem törődik vele, hogy azt megtudja: egyszeriben elmarad a kérdőhang, s a kérdő névmás csak indefinitum jelentésével bír: „*ki* jobbra, *ki* balra dől”; „*ki-ki* a maga helyén”; „*ki*nek a lába,

kinek a keze tört el“; továbbá bizonyos cleibetett szócskákkal: *vala-ki*, *vala-mi*, *né-ki* (régies), *né-mi*; v.ö. a görög hangsúlytalan (encliticus) *τις, τι* = *vala-ki*, *vala-mi* a hangsúlyos kérdő *τις, τι* ellenében. — A kérdő névmásnak a mondatban való használatára nézve csak azt jegyezzük meg, hogy névszónak formalis, de tartalom-nélküli helyettese levén, épen úgy használható, mint más névszó: lehet magára mondattag, vagy mondatagnak része, s elfogad minden névszói viszonyítást („*ki* van itt? *kinek* adtad a könyvet? *mit* akarsz? *hol* [= *mely* helyen] van ő? *mely* órában indulsz el? *hogy* [= *mely* módon] szerezted meg?“ stb.).

Most vizsgáljuk meg a relativ névmás rendeltetését, példáulúlvén ezt az egyszerű relativ mondatot: „*ki* el akar menni, [— elmehet].“ A nyelvtan azt tanítja, hogy relativ mondat csak egy főmondat része, azaz a főmondatnak egyik mondattagja, vagy mondattagjának része. Az adott példában jelesen a relativ mondat egész mondattag, t. i. az alanynak viseli képét. Mit eszközölt tehát a relativ névmás? Azt eszközölte, hogy ez a mondat „*el akar menni*“ mint valamely névszó az „*elmehet*“ praedicatumnak alanya lehessen; más szóval, hogy az „*el akar menni*“ mint syntaktikai szövegység, még pedig mint névszó szerepelhessen. S miképen eszközölheti ezt a *ki* névmás? Ha magában ezt tekintjük „*el akar menni*“, ez valamely mondat-praedicatum; megvan benne a fogalmi tartalom, de hiányzik a névszói alak. Ha ezt meg akarjuk neki adni, azt csak oly névszó által tehetjük, melynek névszói alakja van ugyan, de fogalmi tartalma nincsen (mert különben az adott praedicatum „*el akar menni*“ tartalma változnék meg). Ilyen szó pedig a kérdőhangjától megfosztott kérdő névmás, vagyis a hangsúlytalan kérdő névmásalak. Az „*el akar menni*“ praedicatum elébe tévén a hangsúlytalan *ki*-t, szerkezetileg egy teljes mondat keletkezik, melynek *ki* az alanya: „*ki* el akar menni“; e mondatnak értelme így körülírható: „*nem-tudott egyén* el akar menni“, s ez magában önálló mondat. Hozzátevé a fent használt főmondatot: „*nem-tudott egyén* el akar menni, elmehet“ — tulajdonképen két egymás mellé rendelt mondat áll előttünk. S kétségtelenül a nyelv eleinte csak is önálló mondatnak vette az ilyen relativ mondatot, a milyen a „*ki* el akar menni, [elmehet]“, melyben a hangsúlytalan *ki*, mint pronomen indefinitum értetik vala, a mint fentebb láttuk, hogy az neki a természetes névmási értéke. Erre nézve összevethető a magyar *valaki*, mely

kivált a régibb nyelvben relativum gyanánt is szolgál: „*valaki* el akar menni, elmehet.“ Azonban hangsúlyra nézve egybevetvén az indefinite használt *ki*-t a relativ *ki*-vel (p.o. ebben: „*ki* jobbra, *ki* balra“ és ebben: „*ki* jobbra dőlt, egy árokba esett“), azt a különbséget vesszük észre, hogy amaz, annyi levén, mint *egyik* vagy *némelyik*, még némi nyugodt hangsúlylyal bír, főleg emehhez (a relativ *ki*-hez) képest, a mely egészen hangsúlytalan.

Ez a körülmény meg is mutathatja az utat, melyen az indefinitum relativummá lett. Még mind csak a fentebbi példánkkal foglalkozunk: „*ki* el akar menni, elmehet.“ Két coordinált mondat ez; de értelmileg egybeszerkesztve, a fősúly az „*elmehet*“ mondatra esik, a melyben az egész, két mondatból álló beszédnek célja foglaltatik; egyszersmind az első mondat „[*vala*]ki el akar menni“ csak élékészítő, alárendelt jellemet ölt magára, s a beszélő azt bizonyos alányomott hanggal ejti. A beszélőnek, kinek az elméjében már az „*elmehet*“ mondat nyilatkoztatásra vár, most a „*ki* el akar menni“ mondattal már nem azt akarja kijelenteni, mint új tudnivalót, hogy „*valaki*, azaz *egyvalaki* el akar menni“, hanem hogy ez a „*valaki* elmehet.“ A *ki*-nek háttérbe szorul az indefinite-egyénítő értéke is, s pusztá formaszóvá sülyed alá, mely, az „el akar menni“ mondat által, azaz a maga praedicatuma által tartalmasítva, az „*elmehet*“ mondatnak alanyává válik. Egyszóval, a *ki* most már csak az „*el akar menni*“ praedicatumnak névszói formalis exponense, azaz relativum, az egész relativ mondat „*ki* el akar menni“ pedig névszói egység = „*elmenni akaró egyén*.“ — Vegyünk most próbául viszonyított relativ névmással való mondatot: „*mit* az isten ad, hasznunkra van.“ A relativ szerkezetet megelőző két coordinált mondat stadiumába vezetve vissza e mellék- és főmondatot, ez áll előttünk: „*valamit* az isten ad, hasznunkra van“ — a *valami*-t indefinite értve. De nem azt akarom ám jelteni, hogy az isten ad valamit, hanem hogy az a „*valami* hasznunkra van“; — a „*mit* az isten ad“ mint relativ mondat alárendeli magát a „*hasznunkra van*“ mondatnak, annak tagjává (a jelen esetben alanyává) válik, s mint névszói egység = „*az isten-adó dolog*“ (hogy törökösen mondjam, magyar szóval). A jelen esetben a relativum tárgyesete fordul elé, s a relativ mondatbeli ige a nem-tárgyi alakban van. Ez onnan van, hogy a relativ mondatban, mint eredetileg önálló mondatban, a relativ tárgyszó határozatlan névmás értékével volt; tehát az, hogy a

megyarban nem lehet mondani „*kit* ott látom,“ egy és ugyanaz avval, hogy nem lehet mondani ezt: „*valakit* (egyvalakit) látom.“ — Ebből egyszersmind következik, hogy, valamint a határozatlan névmás akárhogy viszonyítva állhat önálló mondatban, úgy a belőle fejlődő relativum is; minden esetben pedig válhatik a relativ mondat értelem szerint névszói egységgé a főmondat súlya alatt, a melyben a beszéllő a tulajdonképen jelenteni valóját közli. A relativmondat névszói egységének érzetét azonban a nyelv még elésegíti az által, hogy a főmondatban azt mutató névmás (determinativum) képében még egyszer ismételve kiteszi: „ki el akar menni, az elmehet“; „mit az isten ad, az hasznunkra van.“

Eddigélé csak oly relativ mondatot néztünk, mely a főmondat alanyát teszi; mely tehát mint névszói egység szintén alanyesetben lép föl („ki el akar menni, elmehet = *elmenni akaró* elmehet“; „mit az isten ad, hasznunkra van = *az isten adó dolog* h. v.“). De tudjuk, hogy a relativ mondat lehet a főmondatbeli igének közelebbi vagy távolabbi tárgya is, s ekkor mint névszói egységnek a tárgyi viszonyítást kellene fölvennie. Ámde az egész relativ mondat nem vehet föl viszonyragot, p.o. a tárgyeseti ragot, vagy dativusi ragot stb.; maga a relativ névmás sem vállalhatja azt el, mert annak a viszonyítása a relativ mondat igéjétől függ. Hogy segít ezen a nyelv? Úgy segít, hogy a relativmondat névszói egységének képviselőjét, a főmondatban álló mutató névmást, mely a relativmondat tartalmára rámutat, ragozza a megkívántató viszonyraggal; p.o. „ki el akar menni, *az-t* elkísérem; vagy: *an-nak* útravalót adok; vagy: *at-tól* elbúcsuzom; vagy: *ar-ra* nem haragszom stb.“; „mit az isten ad, *az-t* meg kell köszönnünk, vagy: *az-ért* hálát adunk, vagy: *az által* boldogok leszünk stb.“ Néha nem teszszük ugyan ki a ragozott determinativumot, de oda értjük, p.o. ki el akar menni, [*azt*] nem tartóztatom; mit az isten ad, [*azt*] köszönettel fogadjuk stb.

Azonban a relativ mondat névszói egysége is befogadja a viszonyítást, mikor a relativ mondat a főmondatbeli igének nem szükséges, hanem mellékes igehatározóját képzi, mikor p.o. a hely, idő, ok kifejezését tartalmazza, melyek a főmondatbeli igét mellékesen határozzák; p.o. „*mert* (= *miért*) beteg volt, nem jöhetett“ — azt akarom t. i. mondani, hogy *valamiért* nem jöhetett, még pedig a „beteg voltá-ért.“ Látjuk, hogy a viszonyítás a relativ névmáson fejeztetik ki, noha az egész relativ mondatot illeti; ismételtető is

még a főmondatbeli determinativumon: „mert beteg volt, azért nem jöhetett.“ „Mikor én még legény voltam, a kapuba kiállottam“ = *valamikor* a kapuba kiállottam, még pedig: még legény voltom-*kor*; correlativummal: „— *akkor* . . . kiállottam.“ „*Még* én vagyok veled, [addig] ne félj“ = én veled voltom-*ig* ne félj. „Mióta barátom meghalt, [azóta] nem jártam azon a tájon“ = barátom megholta óta nem jártam stb. „Hol füst látszik, [ott] tűz is van“ = füst látszó helyen tűz is van. Az átírásokkal láthatóvá akartam tenni, hogy ilyen relativ mondatokban is, a melyeknek bevezető névmása önálló, nem az igétől függő viszonyítással van, csakugyan az egész relativ mondat, mint névszói egység az, mely értelem szerint a viszonyítást elfogadja. Alább majd alkalmunk lesz, erre visszaemlékezni.

Még az oly relativ mondatokról kell szólnom, a melyekben a relativ névmás, mint melléknév, nem magában képez mondattagot, hanem csak más főnévvel együtt. P.o.: „*mely ember**) hízeleg, [az] csalni akar.“ A főnév, mely a relativummal együtt teszi a mondattagot, úgymint itt az alanyt, megszorítja a relativumnak, mint eredetibb indefinitumnak határozatlanságát. Valamint a *mi*-ben már az is van kifejezve, hogy a nem-tudottság d o l g o t illet, s nem személyt, úgy az egybekapcsolt *mely ember*-ben az a megszorítás rejlik, hogy a nem-tudottság embert illet. Ennélfogva a relativ mondat mint névszói egység nem csak általában = „*hízelgő*“, hanem = „*hízelgő ember*.“ A főmondatban is lehet e megszorítást ismételni: „*az* csalni akar“, vagy „*az az ember* csalni akar.“ Csak azt kell megjegyezni, hogy a melléknévi relativummal való mellékmondat után szükséges a determinativum kitétele vagy odaértése, még pedig olyan melléknévi mutatónévmás-alakban, a milyen a relativumé, p.o. „[a] *mi-lyent* akarsz, *olyant* adok“; [a] *mennyi* pénz szükséges, *annyit* (= annyi pénzt) kérj“; „*mekkorát* fölszáll, *akkorát* le is csik.“ Ide tartoznak szorosán véve, a relativ adverbiumok is: *hol*, *hova*, *honnan*, *mikor*, *miképen*, *mint*, *merre*, *mimódon*, *mihelyt*, *mennyire*, *mily* (= *meny-nyire*), mert ezek az egyszerű, melléknévinek vett névmásból (*ho* és *mi*) és viszonyragos főnévből állanak, p.o. *hol* = *mi*-helyen, *mint* = *mi*-nemint, *mennyire* = *mi* quantum-ra stb. P.o. [a] *mint* vetsz, *úgy* aratsz; *mihelyt* megvirradt, [azonnal = azonhelyt] elment stb. Czé-

*) Mai nyelvszokás szerint jobb volna „a mely ember“ — de még szándékosan kerülöm az a lététével való relativumot.

Iunkra csak az szükséges, hogy ilyen relativ mondatoknak tartalmát is, mint névszói egységet tüntessem ki, viszonyranggal vagy a nélkül. Lássuk tehát néhány példáját: „[a] milyent akarsz, olyant adok“ = akartod szerint való [vala]milyent adok; „[a] mennyi pénz neked szükséges, annyit kérj“ = neked szükséges quantumú pénzt kérj (törökül: *sana gerek olan qadar para iste*); a *qadar* = *-nyi*, tehát törökösen így lehetne mondani magyarul: neked szükséges való-nyi pénzt kérj); „mekkorát fölszáll, annyit le is esik“ = fölszállásához képest való nagyot leesik (vagy: fölszállt-akorát le is esik); „[a] mint vetsz, úgy aratsz“ = vetésed szerint való módon aratsz (törökül: *ikdiğiñ gibi biçersin*); „mihelyt megvirradt, azonnal elment“ = megvirradt-helyt (= megvirradás időpontján) elment. Látjuk, hogy a relativ mondat megszüntével megszűnik a determinativum is, mert ez csak a relativ mondat tartalmát rámutatólag ismételte.

Immáran térjünk át a relativ mondatok másik osztályához, a melyekben a relativ névmás egyedül *v i s s z a m u t a t ó*-nak nevezhető (vagy ha tetszik *v i s s z a h o z ó* nak), a minek magyar nyelvtanaink általában nevezik. Semmi esetre nem jó műszó ez, mert az eddig szemléltük esetekben a relativum inkább *előremutató* volt, s a vele correlatióban álló determinativum volt igazán a *viszszamutató* (p.o. a ki hizeleg, az csalni akar). A relativum természetében nincs is semmi mutató, s akárhogy nevezzük is magyarul, azt nem szabad belekeverni a nevébe, a mi nincs meg a természetében. Ezért is itt mind csak a „*relativ*“ szóval élek.

Most először a főmondat után álló relativ mondattal van dolgunk. A fentebb például vett mondatot „*ki el akar menni, elmehet*“ — megfordított rendben is lehet eléadni: „*elmehet, ki el akar menni*.“ Ez épen az, a mi p.o. ennek a mondatnak: „*az inas elmehet*“ ilyenné való megfordítása: „*elmehet az inas*.“ Magának a relativ mondatnak természetén nem változtat ez semmit is; most is a „*ki el akar menni*“ névszói egység = *elmenni akaró egyén*. Csak-hogy ha azt a kérdést tesszük, hogy melyik rend természeti észjárás szerint az eredetibb, azt hiszem, a relativ mondat elülállásának kell tulajdonítunk a természetes elsőbbséget. Mert az adott példában az eszmék rendes menete ez: 1) „*valaki el akar menni*“, 2) „*az elmehet*.“ Így ezt is mondhatom: „*úgy aratsz, a mint vetsz*“; de a természetes rend ez: 1) „*valamiképen vetsz*“, 2) „*azonképen aratsz*.“

Hogy mi okból ered és mi célra szolgál a természetes szórend ilyen megfordítása, annak magyarázata nem ide tartozó. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy a hátulálló relativ mondat mellett, a kitett determinatív névmás a relativ mondat tartalmára nem visszamutat, hanem azt, mint névszói egységet anticipálja, arra előre rámutat; p.o. „az hasznunkra van, mit az isten ad“; „annyit kérj, mennyi szükséges“, „olyat adok, [a] milyent akarsz“ stb.

Az utolálló relativ mondatnak leggyakoribb esete pedig az úgynevezett jelzői mondat. Ennek nevezik nyelvtanaink „az önálló mondattá bővülő jelzöt.“ „Miután pedig jelzők rendesen melléknevek és melléknévi részesülők szoktak lenni, azért ezen mondatok melléknévi mondatoknak neveztetnek“ (Riedl). A relativ mondatokról való eddigi fejtegetésemnek az a célja, hogy azok tartalmában a névszói egységet mutassam ki. Röviden abszolválhatnám most a jelzői mondatokat, ha nyelvtanainkra hivatkozva egyszerűen melléknevek bővítményeinek mondanám. De nem hihetem, hogy a melléknevek relativ névmások által való bővítése volt az az út, a melyen a nyelvben a jelzői mondatok keletkeztek. Ellenkezőleg, a jelzői mondat szerintem egy bővebb relativ mondatnak rövidítése. Lásunk példát. „*Oly állatot, mely repül, madárnak hívnak.*“ Azt mondhatjuk ugyan, hogy „*mely repül*“-nek tartalma = *repülő*; tehát az egész = „*repülő állatot madárnak hívnak.*“ Nézetem szerint itt eredetileg két koordinált mondat van, a melyek így következnek egymásután: 1) „[vala] *mely állat repül*“; 2) „*madárnak hívják.*“ Az első mondat, mert a másikon van a beszéd célja, elveszti önállóságát, relativ mondattá lesz: „*mely állat repül.*“ A másik mondattal összekapcsolva, miután itt főnévvel párosult relativum van, ki kell tenni a correlativumot, a mely nélkül különben a tárgyi viszonyítást sem lehetne kifejezni; így lesz: „*mely állat repül, oly állatot madárnak hívnak.*“ Ez volna a természetes szórend. Ezt megfordítva, lesz: „*oly állatot madárnak hívnak, mely állat repül.*“ Az *oly-állat* itt a *mely-állat*-nak correlativuma; de az utóbbit, minthogy a már eléfordult *állat*-ot tartalmazza, meg lehet rövidíteni: „*mely repül.*“ Ezen fölfogás szerint az a főnév, melynek a jelzői relativ mondat teszi a jelzőjét, tulajdonképen nem más, mint a relativ mondat tartalmára előre rámutató determinatívum, s maga a relativum mellől ugyanaz a főnév rövidítés végett el van hagyva. — Az előbbieken csak arról való nézetemet akartam kifejteni, hogy miképen jutott a

nyelv a jelzői mondathoz ; azóta természetesen megszokott szerkezet ez neki, melynek alkalmazásánál nem kell, hogy tudjon még eredetéről. Fontos azonban e vizsgálat, a jelzői relativ mondat valódi tartalmának, mint névszói egységnek, meghatározására nézve. Kifejtett nézetem szerint tehát p.o. ilyen jelző mondatban : „... [a könyv], melyet tőled kaptam“ az eredeti tartalom, mint névszói egység, nem csak ez : [a könyv] „tőled általam kapott“, hanem ez : [a könyv] „tőled általam kapott könyv“ (törökül : *senden aldiyim kitáb*, vagy tatárul : *sendin alyanım kitáb*).

„A jelzői mondatok egy különös nemét képezik azok, a melyek tulajdonképen főmondatok, de mellékmondatok alakjában lépnek föl, s nem valódi jelzői mondatoknak neveztetnek.“ (Riedl, 279. l.). Lássuk ezeknek keletkezhetését egy példán. A Kríza kiadta Vadrózsákban (395. l.) az 1-ső háromszéki mese így kezdődik : „Vót... egy szegény asszonynak *egy fia*, a ki rászánta magát, hogy szógálni mennyen.“ A relativ mondatban halad az elbeszélés, míg ellenben az *egy fia* mellé nem kell jelzői kiegészítés. Szóval az *egy fia* nem determinatívuma a következő relativumnak, s a relativ mondatnak szándékolt értelme és eredeti formája ez : *a fiu* rászánta magát stb. Tehát az egész : vót *egy fiu* ; *a fiu* rászánta magát stb. Íme az, hogy a két mondatban részben azonos szó és fogalom van, ráveszi a nyelvet, hogy a kettőt összevonva, épen az igazi jelzői mondat alakját adja a relativ mondatnak, mert annak eredetibb alakjában szintén megvan a már eléfordult főnév („madárnak hívják azt az állatot, a mely [állat] repül“). Nem-valódi jelzői mondat alakjában találunk oly mondatokat is, a melyek valamely mellékesen magyarázó, mintegy közbevetett megjegyzést tartalmaznak, p.o. Vadrózsák 402. l. „most jut eszébe, hogy ő annak eddig es sokszor adott oda szerelmes leveleket, a miket az ő úrfija annak a kúsasszonyához küldözött“ = „azokat a leveleket tudniillik az ő urfija... küldözte.“

Röviden összefoglalva, a mit a relativ névmás eredetéről és rendeltetéséről fejtegettünk, az eredmény ez :

a) A relativ névmás a kérdő névmás alakjával egyezik, de ennek a tudnivágyást kifejező hangoztatása nélkül való ; eredetileg egy a pronomen indefinitummal, melytől külsőleg úgy vált el, hogy még ennek nyugodt mérsekelt mondatbeli hangsúlyát is alább szálította. Jellemzi ennélfogva a relativ névmást a lehetőleg alányomott

hangoztatása, a mely egyszersmind azt eszközli, hogy csupa formai részének maradjon meg az értéke.

b) A relativ névmás, mint névszói formaszó, a relativ mondatot névszói egységgé alakítja; ez pedig a főmondatnak valamely tagjaként szerepel, s abban, néha szükségképen is, a determinativum által rámutatólag ismételtetik; nem tárgyi viszonyítást elfogadhat mint névszói egység maga a relativ mondat is, s az a relativ névmáson kitétetik; a tárgyi viszonyítás csak a képviselőjén, a determinativumon tehető ki. Egy szóval, a relativ mondat rendesen viszonyragtalan, néha viszonyragos névszói egység. Minden nyelv, mely a relativumot, mint névmási kategoriát kifejtette, abban a könnyű mondat szerkezetnek leghatalmasabb eszközével bír; mert a relativ mondatban a verbum finitum uralkodik, idő, mód és személy szerint meghatározva, s ez természet szerint szabadabban mozog, mint a merevebb participialis alakok.

Most már némileg el vagyunk készülve a magyar relativum előtti *a* tárgyalására is (*a ki*, *a mi*). Az a vélemény van, hogy ezen *a* a relativ névmáshoz, nem csak helyzetileg és hangzatiilag, hanem értelmileg is tartozik, vele egységet képez. Erre nézve elég arra emlékeztetnem, hogy valamely szónak az előbbihez való encliticus hozzásimulása a folyó beszédejtésben, még korántsem alapítja meg a két szó belső együvértartozását, értelmi egységét; még kevésbé jő szóba természetesen az, hogy az ejtést követve a két szót összeírjuk-e vagy sem. Így p.o. a „de biz' isten“-nek is a két első szavát lehetne egybeírni, s ha helyesírásunk mai ususait kissé átnézzük, csakugyan több csupa encliticus összeírásokat fogunk találni. De mivel az *a ki*, *a mi* együvértartozónak van tartva, felelni kell a kérdésre: mit mivel ezen *a* a relativ névmáson?

A régibb felelet erre az, hogy az *a* határozott névelő (articulus) levén, úgy határozza meg a relativ névmást, mint a névelő szokta meghatározni a főnevet. Ezt tüzetesen czáfolgatja Joannovics úr (NyK. IV. 456. stb. ll.) avval, hogy a relativ névmásnak nincs határozottsága, s hogy az *a ki*, *a mi* a névelős főnév próbáját nem állja ki. Egyszerűbb és helyesebb vala azt mondania, hogy a relativ névmásnak nincs jelentési tartalma, mint más főnévnek, p.o. ember, ló, ház, jószág, hűség stb., s ezért nem lehet a névelővel rá-

mutatni; mert különben Joannovics úr czáfolatából azt is lehetne kiérteni, hogy a *ki*, *mi* nem is főnevek; pedig azok, de csak alak szerint, nem tartalom szerint.

Egy másik felelet az, hogy a *ki*, *mi* előtti *a* nyomosít (Toldy, Nyelvt. Ért. III. 414. l. „De a mutató névmásból nem csak a névelő gyengül el, hanem használtatik *határozók nyomosítójaként* is, melyet egyszerűen *nyomosító a*-nak fogok nevezni. Eléfordul ezekben: *ahol* stb., *aki*, *ami* stb.). Toldy úr alkalmasint azért nevezte ezen *a*-t nyomosítónak, mert nem látszik nagy különbséget okozni, hogy ott van-e a relativ névmás előtt vagy nincsen. De komolyan eszünkbe véve, mit tesz ez: „nyomosítás“? s vajjon a relativ névmás olyasmi szó és fogalom-e, melyet nyomosítani lehet? azt hiszem, nem fog kielégíteni e felelet sem. Nyomosítani, ha jól értem a szót, csak azt lehet, a minek némi értelmi súlya van, a melyet épen még fokozni akarunk. Ilyen p.o. az *ám* (az *ám* az ember; nem *ám*), a *szá* (add-*szá* ide), az *ugyan* (*ugyan* miért? *ugyan* hadd el stb.), — de oly szót nyomosítani, mely különben minden mondatbeli hangsúly nélkül van, mint p.o. a relativ névmás, melynek, a mint fentebb láttuk, a nyomatéktalanság, súlytalanság lényeges inhaerense is, hogy az lehessen a *mi*, — oly szót, azt hiszem, merő lehetetlenség nyomosítani. Mert nézzük csak a nyomosítás fentebbi példáit; igaz el lehet hagyni a nyomosítót, de a nyomosított szók a nélkül is súlyosak; hagyjuk el az *a ki*-nek *a*-ját s nem kap azért a *ki*, mint relativ névmás, semmi súlyt is.

A második felelettel némileg rokon a harmadik, mely a relativ névmás előtti *a*-t *m u t a t ó* elemnek vagy szócskának nevezi. Ezt adják a MnySzótára és Joannovics úr. Az ebbeli fölfogást adja elé a MnySz. III. 673. l.: „A *ki* (nem különben a *mely* és *mi*) majd mutató *a*-val, majd a nélkül fordul elé, a mint t. i. vagy határozottan rámutatunk a visszahozott személyre, vagy nem, mi leginkább akkor történik, ha a mutató *az*, *ez* vagy *maga* *) névmásokkal jó viszonyba, p.o. *ki* vesz, *annak* lesz. *Aki* mer, *az* nyer. *Aki* másnak vermet ás, *maga* esik belé stb.“ — Már fentebb érintettem, hogy a relativ névmás sehogy sem mutató, s mutatósi tehetséget nem is csatolha-

*) Nézeten szerint a főmondatbeli *maga* sohasem áll a relativ névmással correlatióban. Az arra vonatkozó példában („a *ki* másnak vermet ás, *maga* esik belé“) a *maga* a relativ mondatban eléforduló *más* szónak áll ellenében.

tunk hozzá. A fölhozott példákön is lehet azt látni, p.o.: „Aki vesz, annak lesz.“ Mutató itt csak az *annak*-beli *az*, még pedig igazán visszamutató; és mire? Nem a *ki*-re, melynek nincs tartalma, hanem az egész relativ mondatra, melynek névszói tartalma van = *a vevő*. Az *az* itt szükséges determinativum, hogy rajta a relativ mondatot illető viszonyítást lehessen kitenni: *a ki vesz, [az]-nak lesz*. Még kevésbé szólhatunk a relativ névmás mutatóságáról, ha annak eredetét vesszük tekintetbe, melyet fentebb, azt hiszem nem alap nélkül, fejtegettem. Ha a *ki*, mint relativum, az indefinitum jelentéséből áll elé ([*vala*] *ki* vesz; neki lesz): vele akármit, csak demonstratív elemet nem lehet egyesíteni; mert minden demonstratív elemmel határozottság jár, biztosság, szemünk előtt valóság, a mi épen az ellenkezője annak, a mi a pronomen indefinitum.

Mi tehát a *ki*, *mi* előtti *a*? Úgy látjuk, hogy nem boldogulunk vele, ha mint magához a névmáshoz tartozót akarjuk értelmezni. Másra pedig mire vonatkozhatnak? Bizonyosan nem a relativ mondatbeli egyes szóra, de igen is vonatkozhatnak az egész relativ mondatra, mely értelmileg egy névszóval ér föl, nem ragozva vagy ragozva. És tartalmas névszó előtti *a* (vagy régiesen *az*) mi lehetne más, mint a névelő *a* (régiesen mássalhangzó előtt is *az*)? S ez nincs is különben. Egyszeriben meg lehet arról győződni, ha a relativ mondat alakját participálisá változtatván, úgy találjuk, hogy épen oda illik a névelő, a hol a kérdéses *a* állott, p.o.:

a (ki vesz), annak lesz | *a* vevőnek lesz.

a (ki mer), az nyer | *a* merő nyer.

a (ki másnak vermet ás), maga esik belé. | *a* másnak vermet ásó maga esik belé.

a (mi ebből következik) | *az* ebből következő.

(milyen vagy minemű a kérdés), olyan a felelet | a kérdéslyen, vagy a kérdés-nemű a felelet = a kérdés nemével való.

a (milyen vagy minemű a kérdés), olyan a felelet | a kérdésnek *a* nemével való a felelet.

a (hol ő van) | *az* (ő ott-levő hely)-en.

a (mikor ő ezt mondta) | *az* (ő ezt mondta kor)-on; tatárul: (*özi munu aytqau waqt*)-ta.

a (míg én élek) | *az* (én.éltem)-ig.

a mennyit akarsz, annyit adok | *a* (te akaró quantum)-ot adom*).

Már ezekből is látható, hogy milyen jó helye van a névelőnek relativ mondat előtt. De mielőtt a névelőnek relativ mondat előtti jogosultságát tovább fejtegetném, előbb két ellenvetésre kell felelnem. Első az, hogy a relativum előtti *a* hangsúlyos, holott a főnév előtti névelő nem az; s ezért nem is lehet névelő. — Valamely szó-nak hangsúlyos vagy nem-hangsúlyos volta a mondatban, főleg atól is függ, a mi előtte van vagy utána következik. Igen tanuságos példa lehet erre nézve a *csak* szó: hangsúlytalan p.o. ezekben: *csak* ő tudja; *csak* azt akarom, hogy..; *csak* nem mégy el; ugyan-*csak*, bár-*csak*; hangsúlyos ellenben ezekben: *csak*-hogy, *csak*-ugyan; azaz: hangsúlyos szó előtt, melyre vonatkozik, hangsúlytalan, szintén olyan után, melyre enclitice támaszkodik; hangsúlyos ellenben egészen súlytalan szók előtt, mert ezeknél, t. i. legalább relative, súlyosabb. Épen így van ez az articulussal, a mint t. i. közvetlenül tartalmaz főnév előtt áll, a melynek nálánál több súlya van (*az* ember, *a* föld, *a* világ), vagy a relativ mondatot vezérlő, szükségképen lehetőleg súlytalan, relativ névmás előtt, a melyhez képest több súlylyal bír; más szóval az *a* *ki*, *a* *mi*-beli *a*-nak nem annyira önnönmagában van hangsúlya, hanem a *ki*, *mi* határozott súlytalansága emeli bizonyos hangsúly-magassáig. Ebből világos, hogy a *ki*, *mi* előtti *a* hangsúlyos volta legkevesebbet sem akadályozza, hogy az *a* ne lehessen névelő. S ha nem csalatkozom, magának a főnevek előtti articulushoz hangoztatásában is vannak árnyalatok, a mint t. i. közvetlenül utána nyomatékos vagy nem nyomatékos szó következik; p.o. némileg másképen hangzik ebben: „ez *én* *dolgom*, nem *a* *tied*“, mint ebben: *az* *én* drága jó *barátom*.“ Mint kivételt megemlítem még azt is, hogy csonka relativ mondatban néha a relativ névmásra esik a súly, noha előtte van az *a*, p.o. „annyit, *a* *mennyit*“, „azt *teszem*, *a* *mit*“ — a melyeket úgy vélek magyarázhatóknak, hogy az elhallgatott mondatrészek a súly a relativumra esik.

A másik ellenvetés az, hogy a relativum tárgyesete „a vele

*) Az „*adok*“ igealak csupán csak az *annyit* determinativumhoz alkalmazkodott, mely nyelvszokás szerint, noha benne van az *az* mutató névmás, nem-tárgyi igealakkal jár.

járó ígét soha sem kívánja tárgyi ragozással, p.o. *a kit látsz* vagy *kit látsz* stb. „Ez a főoka annak, mondják a MnySz. írói (III. 673.), hogy mi azokkal tartunk, kik az *aki* összetételben nem szoros értelemben vett névmutatót vagy névelőt, hanem csak az általában mutató *a* hangot látják és összeírandonak vélik.“ Hogy miért jár a pusztá relativum tárgyesetével nem-tárgyi igeragozás, azt már fentebb érintettem; t. i. azért mert a relativum az indefinitumból áll elé. A relativum előtti *a* pedig annak csak szomszédja, de nem hozzátartozója, tehát az *a kit, a mit* nem olyan névelős tárgyeset, milyen p.o. *a házat*, mely tárgyi igeragozást kívánna. Ez: *kit látsz* ebből ered: [*vala*]/*kit látsz* és = látásod alá eső egyén; ez pedig: *a-(kit látsz)* = *a* látásod alá eső egyén. A relativum tárgyesetével járó nem-tárgyi igeragozás tehát csak magának a relativumnak az eredeti értéke miatt van, s nem függ az eleibe tett *a* ottlététől vagy ottnevlététől.

Hogy a relativ névmással bevezetett relativ mondat csakugyan névszónak helyettese, már fentebb ki van mutatva. Meg kell még vizsgálnunk, hogy az előtte álló *a* (vagy régiesen *az*) a névelőnek különben való szereplésével egyezik-e?

Hogy a *ki, mi* előtti *a* nem valami otiosus, csupa töltelékhang, hanem hogy van neki értéke, azt a MnySz. írói ezen szavakban akarják kijelenteni, hogy vele „határozottan rámutatunk a visszahozott személyre.“ Joannovics úr is (NyK. IV. 469.) főleg a visszamutatás nyomatoszá tételét tulajdonítja az *a* szócskának. Mind e definitiók az *a* szócskának valami tisztán kiérezhető határozó erőt tulajdonítanak, s bizonyosan tisztán kifejezték volna azt is, mit határoz tulajdonképen az *a* szócska, ha a relativ mondat egységét és nyelvtani értékét szorosabban tekintetbe veszik. Részemről azt vélem, hogy tökéletesen megvan neki a névelőnek különben való értéke, úgy, hogy p.o. *ki lop* = lopó, ez pedig: *a ki lop* = *a* lopó. Hogy azonban hatáskörét helyesen méltányoljuk, a történeti kifejlődésére kell egy tekintet vetnünk. A régibb és legrégebb irodalmi emlékeinkből tudjuk, hogy a magyar nyelvben a Halotti Beszéd korában még csak kezdő félben van az *az* mutató névmásnak, mint névelőnek, használata. De ki van az fejlődve már a XV. század emlékeiben. Ugyanakkor még nincs meg a relativum előtti *az*. De erős lábra kapván az egyszerű főnevek előtti névelő, úgy vélem, nagyon természetes volt és a legkövetkezetesebb észjárás kifolyása, hogy a névelőt ott is kezdte alkalmazni a nyelv, a hol formaszerinti főnév

ugyan nem, de érték és értelem szerint, egy egész mondat képében volt meg a főnév. A nyelvt. tehát ennek eleibe is rakta a névelőt, természetesen ugyanazt czélozván vele értetni és kifejezni, a mit a formaszertinti főnevek előtt. S ma már az ilyen névelő olyan rendessé vált, hogy bizonyos relativumok a nélkül csak alig használhatnának. A nyelvtörténeti fejlődést tekintve tehát nem is lehet szó az α -nak elmaradásáról, hanem csak odatételéről, s előre föl lehet tenni, hogy leginkább az első időben, mikor a relativum előtt lábra kezdett kapni, még kiváltképen csak ott tétetett ki, a hol szüksége éreztetett; meg hogy inkább még nem tétetett ki, sem hogy haszontalan volna. Tanulságos lesz, próba végett, egy XVI. századbéli könyv néhány lapjain végig tekinteni, s az *a ki*, *a mi*-félüket szemügyre venni. — — Kezennél van Telegdi Miklós prédikációinak I. része. A 102. lapon olvassuk: „*Az ki* én utánam *akar jőni*, tagadja meg magát.“ Olyan névelő van itt, a milyen ebben volna: „*az* én követőim.“ Értéke pedig, hogy Brassai úr meghatározásával éljek (Nyelvtud. Ért. III. 220.) az, hogy „a főnévnek általános értelmet ad, s azt egész tartalmában, sőt illetőleg egész körében állítja előnkbe.“ — „... *az ki elvégezte*, hogy ... , jól teszi.“ — 103. l. „*Mindenek az kik* jól akarnak élni ... , háborúságot szenvednek.“ — „... akkor kell jó cselekedetnek mondani *az mit cselekszik* (= *a* cselekményét).“ Ezekben szintén mind azonfajú névelő van. — 104. l. „... és azt, *a mit szent Pál mond*, hogy ... “ (v.ö. két sorral alább: „mind az Christus mondása és mind *a szent Pálé*.“ — „... de *úgy* igaz, *a mint* ők mondották, nem *úgy*, *a mint az* szabad akaratnak tagadói értik (= *az* ő mondásuk-képen, *az* ő értésük-képen). — „... ha azon ép-ségben megmaradt volna is, *az kibe* teremtett volt (= *a* teremtetési ép-ségben). Brassai úr szerint itt egyenítő articulus láthatunk. — 106. l. „*az* ember *azt* választhatja magának, *a mit akar*, vagy jót vagy gonoszt“ (= *a* maga akartát). — — De vegyünk elé egy mai korbéli nyelvszöveget is p.o. a Kríza-féle székely Vadrózsákat 395. l. „Volt egy szegény asszonynak *egy fia*, *a ki* rászánta magát, hogy szolgálni menynyen.“ A relativ mondat itt, a mint fentebb láttuk, nem-valódi jelzői mondat, s tovább forgatván az idézett szöveget, az ilyenekben mindig az α -t találjuk a relativum előtt *). Ez pedig, az

*) P. o. 396. l. „Palkó most egy gyönyörű tündöklő *várat* látott, *a mijent* soha még álmába sem látott vót“ (= *ilyen várat* stb.) — 400 l. „s hát távulról re-

a-t névelőnek vevén, igen egyszerűen magyarázódik meg. Ugyanis a nem-valódi jelzői-mondat a főmondatból már ismeretes főnevet tartalmaz, melyről még valami új praedicatumot közöl, a mely, a relativ mondatnak névszói egységét tekintve, mint annak az ismert főnévnek közelebbi meghatározása lép föl. Az előbbiekből ismert főnevet pedig, melyről mint ugyanarról megint szó van, a magyar nyelv határozott névelővel adja elé, s innét a nem-valódi jelzői mondatban is az *a ki*, *a mi*. P. o. a jelen példában is a relativ mondat helyett ennek a főmondatnak kellene állania: „*a fu* rászánta magát“; mert a főmondatban már ez van: *egy fu*, és ugyanarról megint van szó. A mondat relativ alakot nyervén, így hangzik: „*ki* magát rászánta“, a mi értelmileg a. m. „magát rászánt fu“, — úgy hogy a „*fu*“-nak mint már ismeretes, meghatározott egyénnek kitüntetésére, eleibe kell rakni az articulus; következőképen a relativ mondat eleibe is, s így természetesen eláll ez: *a ki* rászánta magát = *a* magát rászánt *fu*. — Hogy több ilyen példák bonczolgatásával ne untassam a t. osztályt, még csak arra figyelmeztetek, hogy a Vadrózsákban rendszeren a *mikor* *a* nélkül fordul elé; de találjuk az *a mikor*-t is, midőn t. i. a *mikor*-os relativ mondatban megjelölt időpontnak más eseménnyel való azonossága van kiemelve; p. o. 403. l. „*éppen* akkor, *a mikor* ők az álmat látták vót“ = *éppen az* (ő álomlátásuk *kor*)-on, vagy: *éppen* az ő álomlátásuknak *a* korában.

Azt hiszem a relativ névmás, illetőleg az egész relativ mondat előtt álló *a*, jelentési értéke szerint, leghelyesebben az egyszerű főnevek előtti határozott articulus (*a* vagy *az*) hű hasonpárjának magyarázódik meg, s érdemes munka volna részletesen azon eseteket megvizsgálni és megállapítani, mikor kell a relativ mondat előtt, a mai magyar tiszta népnyelv szokása szerint, úgy a mint az egyszerű főnevek előtt, az *a* névelőt kitenni vagy ki nem tenni. Mert az leg-

pül *egy sas*, *a kinek* a szájjából a láng hét ölnyére szakad“ (= *a sasnak* a szájjából stb.) — 404. l. „Én ma öltem meg egy tudós orvast, *a ki* kitalálta az orvasságot, a mivel stb.“ (= *az [az orvos]* kitalálta stb.) — 405. l. „Ekkor reá talált az utitársára, *a ki* most gazdag vót, az Igasságra“ (= *az [az útitérsé]* pedig most gazdag volt), — 407. l. „A vér a tüzet úgy kióttotta, hogy abból csak egy szeketlő szem maradt, *a mi*ből esmént tüzet csinálhatott“ (= abból [a szemből] esmént stb.; egy parallel helyen is így van: elig maradt egy tüzes üszög, *de* abból az őrző reggelre jó tüzet durrasztott). — 410. l. „*a* Veress vitéz áll elé vőlegénnek, *a kit* ő örökké úgy gyűlölt stb.“ (= *azt* [a V. vitézt] pedig ő örökké úgy gyűlölte) stb.

alább bizonyos, hogy az *a*-nak relativ mondat előtt való kitétele jelentési különbséget okoz, épen úgy a mint a főnév előtti *a* articulusnak kitétele vagy ki nem tétele. A kérdés csak az, mennyiben és mennyire tartott az articulus kifejlődése és használata egymással lépést az egyszerű főnevek előtt s a főneveket helyettesítő relativ mondatok előtt, melyek előtt csak valamivel későbbben kezdtek használni, mint a főnevek előtt.

Elvégre tehát még egy szót arról, hogy az *a*-t a relativ névmással egybeírjuk-e vagy ne? A ki az értelmileg egymástól külön való szokat mind külön írja, mert értelmileg nem képeznek szóegységet, az a relativ névmás előtti *a*-t is, mint a relativ mondat articulusát, elválasztva fogja írni; mert különben is külön írja az egyszerű főnevek előtti articulusát, s itt még az is jó tekintetbe, hogy az *a* nem is a közvetlenül utána álló relativ névmásnak, hanem az egész relativ mondatnak az articulusa. De a ki a beszédejtésben enclitice egymáshoz ragadó szokat egybe akarja írni, bár nem képeznek is belsőleg szóegységet, az egybe fogja írni az *a-ki*, *a-mi*-féléket is; a mire nézve csak azt kell megjegyezni, hogy nem az *a*-t írja a *ki*, *mi*-hez, hanem megfordítva a *ki*, *mi*-t az *a*-hoz, mert amaz a súlytalan encliticum; továbbá azt, hogy akkor az igazi ejtés elütésétére szükségessé válik a *k*, *m* kettőztetése: *akki*, *ammi*. Következetesség okáért akkor az ilyeneket is egybe kellene írni, milyenek: *tedd-meg*, *fuss-el*, stb. — valamint az elválasztva íróknak külön kellene írniok ezen csak encliticus egybeírásokat: *nehogy*, *csakhogy*, *mindazonáltal* stb. Látjuk ebből, hogy helyesírásunkban még nincs meg a tökéletes következetesség.

BUDENZ JÓZSEF.

A BASZK NYELV ISMERTETÉSE.

§. 1. Bevezetés.

A nyelvtudomány fontosságáról már oly sokan, és oly kimerítő érvekkel írtak, miszerint azt még megvitatni akarni felesleges szópazarlás volna; mert már nem csak elismert axiomakért van elfogadva, hogy az, a ki az emberiség és mivelődésének történetét megírni akarja, kénytelen a nyelvtudományt is segédül venni, és hol a népek származásáról vagy családosisításáról van szó, a physiologiai és néperkölsi jelleg számbavétele mellett leginkább a nyelvtudomány adatai dönthetnek, ezek adván egyedül még felvilágosítást az ősrégiség ama rejtélyes koráról, midőn még a történelem mélyen hallgat. — Ezen adatok után határozhatjuk meg, vajjon egy bizonyos korban, mely kisiklik a történész kezei közül, milyen volt ama nép miveltiségi állapota, pusztán családi törzsfői nomád szervezetben élt-e, pásztor volt-e kiváltképen vagy értette-e már a földmivelés elemeit, voltak-e némi műeszközei, és fogalmai a jogról, igazságról, milyenek voltak családi és társadalmi viszonyai?

Hogy mennyire kell a történésznek számba venni a nyelvtudomány adatait is, szabad legyen egy pár példával megvilágosítani. A Góthokat, kik a római birodalmat meghódíták, az egykoruak Getáknak, Thrák származásuaknak, sőt mert az egykori Scythia téreiről jöttek, Scytháknak is mondták, és a történelem talán mai napig kétségben volna fajbeliségökről, ha fen nem marad vala Ulfilas bibliafordítása; ebből tudjuk, hogy a germán törzshez tartoztak. Hát a magyar nemzetet nem származtatták-e történetbuváraink, hol a perzsáktól, hol a syroktól, phoeniciaiaktól, vagy mongoloktól, sokan már csak azért is, hogy az általok gyűlölt, mert félremagya-

rázott finnismust megczáfolják, míg a magyar egybe hasonlító nyelvtudomány és főképp annak alkotója — így nevezem joggal Hunfalvy Pált, mert a kezdeményezés és megvitatás elsőségének érdeme kétségkívül őt illeti — a történetbuvárt útba nem igazítá, kimutatván, miszerint a magyar nyelv csakugyan legközelebbi rokona mind a finn, mind a török nyelvnek, és hogy valamint a magyar nyelv az említettek közt a középső helyet foglalja el, ép úgy kellett egy korának is lenni, midőn e rokon fajú népek oly rendben, mint nyelveik, területileg is érintkezésben, szomszédságban éltek; mert csak innen magyarázható ama tünemény, hogy a magyar nyelvben, annak az altáji családban való önállósága mellett, azaz oly tulajdonai mellett, melyek egyedüli sajátjai és saját fajbeliségét meghatározzák, részint szótarilag, részint nyelvtanilag oly tulajdonságai is vannak, melyek hol a török-tatár, hol a finn nyelvekkel, hol mind a két fajbeliekkel közösek. Nem lehet tehát a történetbúvárnak többé a magyar nemzet eredetét az árja vagy sémi népek közt keresni, hanem csak ott, hol például Herodot, Strabo, Tacitus vagy más írónál az altáji fajbeliséget felismerjük, vagy a hol egyenesen finn vagy turk népekről van szó. És itt sokszor egyetlen szó helyesen értelmezve képes a történelemre világot deríteni.

Hogy maga a nyelv egy tekintélyes darab őstörténelmet foglal magában, erről a nyelvtudósok közt szinte nincs kétség. Hasztalan beszélnek például némely magyarfaló szomszédaink a beköltözött magyar nemzet barbárságáról, megtagadva tőle minden kulturai alapot, hasztalan törekednek rágalmaikkal őseinket még a vadállatok színvonalán alul állítani oda; maga ama logicialag szabályszerű nyelv, és abban örökségül átvett jogi eszmék ős kifejezései megczáfolják őket. „A legrégebbi hagyományokból és nyelvemlékekből ismerjük — mondja Erdélyi ¹⁾ — a *szér, bírság, fez* ²⁾, *jorgat* szavainkat, míg másfelől az élet is megörzvé a maga örökét a *törvény, igaz* (jog), *ítélet, bíró* stb. régi használatával.“ Valóban e szavak nem születhettek, mert nem leltek volna alkalmazást „bárdolatlan nomád hordánál“, mint Schlötzer őseinket nevezni méltóz-

¹⁾ Erdélyi János: A bölcsészet Magyarországon. Budapesti Szemle 1865. X. füzet.

²⁾ E szót Erdélyi János a *fizet* gyökének tartja „zsold“ értelemben u. o. Lásd azonban, a mit az ellen Hunfalvy mond a Nyelvtud. Közlem. IV, 443. stb. II.

tatott, sőt inkább rendezett társadalomra mutatnak. És ha hozzá veszzük a spiritualismus legegyszerűbb szavait, mint: *lélek, hit, értelem, isten, ész, eskü, méltó* stb., melyeknek öröklött birtoka kétségbevonhatlan, ezek honalkotó őseink műveltségének elég kedvező képét adják. Még más szavaink is vannak, melyek egy részt östörténelmet beszélnek el, nemzetünk ősi műveltségi állapotát festik le előttünk. Ha a családtagok szeretetéről tanúskodnak „az édes atyám, édes anyám, édes testvérem“, ellentéve a „mostoha“ szónak, szép atyám, szép anyám-féle kifejezések, a *hölgy* szó, melynek nő és hermelin értelme van, jelenti, hogy mind kettő Hunfalvy úr szerint becses ragadmány tárgya lehetett; a leány *eladó* volt, leendő férje a *vevő* = *vő*, az egybekeltek *megházasodtak*, — házat, családot alapítottak, és nőből lett *feleség*, férjével egyenjogú, nem pedig rabnő, mint a keletieknél.

Az árja vagy indoeurópai népcsaládról kétségtelen nyelvhasználati adatok után bebizonyítá a nyelvtudomány, hogy ősi osztatlan állapotában nem foglalkozott rendszeresen a földműveléssel, hanem pásztor-nomád volt; mert míg a termények legtöbb és a földművelési eszközök nevei áganként különböznek, a házi állatok nevei az egész családban ugyanazok. Mommsen római történetében kimutatja ¹⁾, hogy a görög-itáliai népek együtt tanulták a földművelést, mert erre vonatkozó műszavaik ugyanazok, de a többi árja nyelvektől különböznek, míg a rómaiak hajózási műszavaikból az is kitűnik, hogy a hajózás mesterségét a műszavakkal együtt a görögöktől kölcsönözték, és csak saját nyelvökhöz idomították.

De más részről arra is hozhat föl a történelem példát, hogy vannak esetek, midőn maga a nyelv nem világosítja föl a történelmet valamely bizonyos nép származása felől. St. Domingo néger lakosai a francia nyelvet beszélik. Tegyük föl, századok múlva elfeledné a történet megemléteni, hogy a négerek Afrika különféle vidékeiről, mint rabszolgák hurczoltattak az új világrészbe, ugyan jól járna azon nyelvész, ki beszédjük után itélve őket francia származásuaknak mondaná, tudja a jó Isten, miféle hypothesisz gondolva ki a vérkeverék, éghajlat és társadalmi viszonyok befolyásáról? Azért bátorzkodtam fentebb említeni, hogy midőn a történész valamely nép származását és rokonítását akarja megfejteni, a nyelv mel-

¹⁾ Mommsen Theodor; Römische Geschichte I. k. 16. s. köv. 11.

lett szükséges, hogy tekintettel legyen még physiologiai és erkölcsi jellegére is. És, mert a magyar nemzet külső jellegét, erkölceit, szokásait, hadakozási módját annyira elütőnek találták a történészek attól, a mit a finnekről Tacitus mond, ha csakugyan őket akarja jellemezni, vagy a mit újabbkori ethnographusok írnak, sokan és ezek közt Cassel is ¹⁾ a magyar nemzetet két külön nép vegyületének mondják, miszerint a török faju hódítók meghódított finn alattvalóik nyelvét vették volna föl. Cassel is úgy magyarázza Bibor Koszta császár ismeretes szavait a magyar és kazar nyelv kölcsönös használatáról, miután a kazar származású kabarokban finn nyelvű népet hisz, és ezt azért különösen, mert a magyar és finn physiologiai és erkölcsi jellegét összegeyzethetőnek nem tartja. A magyar nyelvnek a finnel való rokonságát kétségbe vonván, az abban el nem vitézhető finn jelenségeket másképp megfejtteni nem tudja vagy nem akarja.

§. 2.

A nyelvtudomány kétségtelen tanúsága szerint ama három nyelvcsaládnak, melynek ágai Elő-Ázsiát egészen, s Európát nagyobb részben lakják, ős hazája csakugyan Elő-Ázsiában keresendő, — talán Kasmir gyönyörű völgyeiben volt az emberiség eme részének paradicsomi bölcsője. Innen ágazhattak el a különböző néprajok a szélrózsa minden irányában, és hihetőleg különböző időben. Az ékíratok világánál kiderült, a mint azt Herodotus angol magyarázói kifejtik ²⁾, hogy az altáji faj nem csak régibb volt az árijáknál, hanem a mivelődés első csiráit ez fejtette ki, és az ékírás föltalálása is neki tulajdonítandó; de számitlag csekélyebb lévén, midőn az áriják terjeszkedni kezdetek, ellenökben mindig több és több tért veszített, sőt az Elő-Ázsia feletti uralom hosszú időkre ezekre szállott.

Az áriják ezen terjeszkedése csak az Atlanti Oczeánnál állapodott meg, hol előcsapataik, a kelt törzsek ütöttek tanyát ³⁾. Hogy

¹⁾ Cassel: Magyarische Alterthümer 150—174. l. Csakhogy Cassel még továbbá azon hibába is esik, hogy a nyelvünkben létező és nagyobb részt kölcsönzött árja szóanyagból indulva ki, a magyar nemzetet indogermán származásának mondja.

²⁾ Csengery Antal: Nyugat-Ázsia ős történetei az ékíratok világánál. Budapesti Szemle 1858. III. k. 323. l.

³⁾ A keltok eredetéről és rokonításáról még századunk elején kételyek le-

mikor történt ez, az a történelem talánya, melyre nem tud világot vetni, és csak a görög népnek voltak némi homályos hagyományai róla. Annyi azonban tény, hogy midőn a történelmi öntudat csak derengeni kezdett, már az árja néptörzseket oly rendben látjuk letelepedve, a mint azok mai napig vannak Európában, csakhogy a tiszta keltek világrészünk legszélső nyugati szögleteibe szorítvák, míg hajdan kelet felé a Dunáig és Ádriáig voltak elterjedve.

Miután azonban e vándorlást némi homályos hagyományok nyomán Kr. e. körülbelül a 2000-ik évre tehetjük, önkénytelenül az a kérdés támad, voltak-e és kik azelőtt Európa lakosai?

És e kérdésre bár határozottan nem felelhetünk, mégis vannak körülmények, hagyományok, melyek arra felelni látszanak. A görög nép midőn ama hazába vándorolt, melyet nevének és mivelődésének fényével dicsővé tőn, már mindenütt ős lakókra talált, kiktől hosszab küzdelmek következtében foglalhata csak tért. Ilyenek, hogy a pelasgokat ne említsük, kik hihetőleg csak a görögök ősei és nem külön nép voltak, a lelegek, kaukónok, károk, kuretek, thrákok stb. Itáliában az itáliai fajtól szinte megkülönböztetik a japód, sikhán, morgét és messápi stb. törzseket. Vajjon mindezek különálló nyelvfajt, úgynevezett autochthon benszülött ős népeket képeztek-e, egy korábbi glottologiai korszak szülötteit, vagy csak az árják előretolt hullámai voltak-e? már most a hagyományok homálya, tudósításaink gyér volta, valamint frott emlékek hiánya miatt meg nem határozhatjuk. De két más pontja van mégis e világrésznek, hol az árja vándorlás előtti korszak lakosai fentarták ősi nemzetiségöket, megfogyva és megtörve bár, de élnek, mint élő rejtvényei a történelem- és nyelvtudománynak, mely őket az ismert nyelvcsaládok közé osztályozni nem tudván, bámulattal szemléli bennök egy történelem előtti, és egy korábbi glottologiai korszak szülötteit; értem az ókori iberek maradványait, a baszkokat, a pyrenei hegyek két oldalán és a Kaukaszus leszgh, mizdseg, cserkesz, szuán és abasz

hettek: Adelong, Murray az árja családhoz sorozták, Schlegel Fridrik, Malte-Brun, Pinkerton — ez utóbbi még 1828-ban kiadott értekezésében, tagadták ezt, míg Prichard J. C. „*The eastern origin of the celtic nations*“ című munkájában kiadva Latham-tól 1857. Londonban) és egybehasonlítva a kelt nyelvet a szanszkrit-, görög-, latin-és némettel, diadalmasan be nem bizonyítá. Latham adott hozzá fontos és bő magyarázatot. 42. l.

törzsű lakóit, mert az örmény-georgiaiakat és oszéteket az árja fajhoz számítja a nyelvtudomány.

Azonban itt egy kérdést kell fölvetni, mely skandináv nyelvészekről származván, Rask által fejtetett ki és terjesztetett, és a németeknél kelendőségnek is örvend, és ez az úgynevezett finn hypothesis, melyet Latham Prichard fenidézett művének kiadója is fejteget ugyan, de függőben hagy ¹⁾. E szerint, ha az árjak keletről jöttek, és ez az, a miben kételkedik Latham, midőn ők még Indus, Tigris és Eufrates partjain voltak, más fajnak kellett laknia a Rajna, Duna, Rhone, sőt talán a Themze partjain is. A finn hypothesis szerint, ha e térségek nem voltak lakatlanok, ezen ős lakók a finn családhoz tartoztak, legalább szorosabb nyelvviszonyban voltak ahhoz és egymás közt, mint az árja vagy más nyelvcsaládhoz. És ez a kérdés veleje, melynél egy kissé meg kell állapodnunk.

Mint említém az őskor népei közül csak a baszkok, a Kaukaszus lakói, és az albánok maradtak fen, de ez utóbbiakat a nyelvészek, nyelvök alaposabb vizsgálata után, az árjakhoz számítják. A Kaukaszus nyelvei a nyelvtudomány előtt még meglehetősen terra incognita, Klaproth Gyula ²⁾ kísérletei után e tekintetben nagyon kevés történt. Pedig az ő kísérletei is igen gyarlók, de nem is lehetett neki annyi nyelvanyagot oly rövid idő alatt alaposan földolgozni. Annál sajnálatosabb, hogy kísérleteire oly merész következtetéseket épít, melyeket nyelvtudományából levonni képes nem lehetett. Így például azért, mivel némi csűrös csavarás után az orosz krónikákból ismeretes néhány palócz, kún vezérnevet a cserkeszeknél részint családnevekben, részint a nyelvben megtalálhatni gondolja, hajlandó a palóczokat cserkeszeknek tartani ³⁾, megfelekezvén azon viszonyról, melyben e palócz vezérnevek a magyar nyelvhez állhatnak, mint Oroszopa, Szokol, Sarukán stb., megfelekezvén arról, hogy a palócz nemzet egy része mai napig hazánkban köztünk saját magyar szójárását használja, és hogy az orosz-palócz kérdést egy tekintet nélkül a magyarországi palóczokra megfejtteni nem lehet ⁴⁾.

¹⁾ Prichard: the eastern origin of the celtic nations 50. 51. l.

²⁾ Reise in den Caucasus I. u. II. Band. Halle és Berlin 1812. 1814.

³⁾ Klaproth idézett műve I. köt. 58—66. l.

⁴⁾ Palócz oroszúl polovecz, a szláv pole = mező szótól származhat, és ha Kiewtól a palócz nép egy része követte őseinket mai hazánkba, követte hihetőleg

Ellenben a palócz-kúnokat és besenyőket más helyen egy népnek mondja, mely a mongol hódítás után a nógaji tatárokba olvadt össze, kikben a palóczok utódaira ismerni vél, hivatkozván Rubruquis és Carpini Plan Jánosra; de ez utóbbinak szavait félre is érti, mert ez említi ugyan a Klaproth által idézett szövegben Kumániát, de azt is mondja, hogy korábbi lakói a mongolok által nagy részben kiirtattak, és csak egy rész maradt nálók rabságban¹⁾.

Megvallja különben Klaproth, hogy leszámítván azon néhány szót, melyeket némileg erőltetve finn hasonlatoknak mond, a cserkesz nép a Kaukaszus ős régi lakója, és hogy nyelve minden más ismert nyelvtől különbözik, a miről az általa felhozott szógyűjteményt, ragozást, névmásokat és számneveket tekintve alig lehet kételkedni.

Ugyanez áll a többi kaukaszusi nép nyelvéről is, melyek sem szótárilag sem nyelvtanilag nem nyújtják a legkisebb hasonlatot sem az altaji nyelvekkel, még a leszgi népcsaládnál az avarok nyelve sem. Ezek vidéke Khunságnak neveztetik, és mint Klaproth mondja, ez se nem mongol, se nem georgiai szó. Ezen avar törzsre, melyet várkún maradványnak hisz, alkalmazza a Choronei Mózes Hunk = hunni nevét többesben véve, és nem csak hún, hanem magyar vezérek neveit is avar személynevekkel hasonlítja egybe, miből az következnek, hogy a khunsági avarok a hunok, várkúnok, és magyarok legközelebbi rokonai, és fel is hoz 65 szót, melyeket finn, osztják, szürjän, votják, szamojéd stb. szavakkal vet egybe, melyek közé *veres* szavunk is tévedett, avárül = baraf, és ez a legjobb volna, mert a többi igen erőltetett hasonlat. De mit ér mind ez, ha jó volna is? hol van valamely finn nyelvben ily képzés: *či ember*, többes *adamal* emberek, vagy *čėšu* nő, *ručabe* nők? Hát még a számnevek, vagy névmások, az igeragozás? mind meg annyi exotikus növény az altaji nyelvészet mezején! például a számnevek 1—10-ig *co, ke, x'ab, unukk, šu, anntlo, antelgo, mitlgo, ičgo* csak nem finn vagy ogor rokonságuk? És mégis Klaproth ama néhány véletlen név- és szóhasonlatra nem kételkedik, elfogadván különben a hun és várkún népek ogor származását, a khunsági avarokat az *Овар-Хунров* = Várkúnok utódainak mondani²⁾.

orosz-szláv nevek is; — Polovce, mező lakosok, mint a Polák (lengyel) is; Horvát (chreb = hát) pedig hegyi lakos.

¹⁾ Klaproth XV. fej. I. köt. 273. s következő l.

²⁾ Klaproth id. m. Lesgische Sprachen 26. l. Der avarische Dialect, u. o.

Nem akarjuk annak lehetőségét tagadni, hogy nemzetünk vándorlása közben egyes szétugrasztott csapatai nem kerestek volna menedéket a Kaukázus völgyeiben, de ezek csekély számuknál fogva rég beolvadtak az őket környező más nyelvű népek közé; mert ha vannak is, mint Besse állítja ¹⁾, a török-tatár nyelvű Karacsai Dugur Oroszbi törzseknek élő hagyományaik magyar eredetéről, de az egész Kaukázusban nincs nyelv a sok között, mely a mienkkel vagy a finnel e néhány török-tatár törzsén kívül rokon volna, és miután ezekről tudomásunk van, hogy a Kaukázus későbbi lakói, a finn hypothesis ide nem terjed ki, és az őskori finn népcsalád idáig nem hatott.

De ha a Kaukázus lejtőin és völgyeiben élő és az ismert nyelvcsaládok közé nem sorozható népek nyelvében nem is találjuk a finn hypothesis valósulását, talán a baszk nép nyelve, mint altaji vagy finn családú e föltétel mellett tehet tanúságot? A baszk nyelvet nem ismerve, vizsgálatlanul néhány szavát fogva fel és hasonlítgatva, már többen voltak hajlandók altaji fajnak mondani. Hosszasabb vizsgálatomból ki fog tűnni, hogy nem az, mert bár néhány szóbeli hasonlaton kívül nyelvtanában is van több idom, a mi altaiságra emlékeztet, de a lényegesebb dologban, névmásai-, számnevei- és az igeragozásban mégis annyira eltér, hogy a nyelv mint sui generis saját fajbeliséggel bír.

Így tehát sehol sincs Errópában a történetelőtti őskorból finn nyelvű népmaradvány, nincs a Kaukázusban, nincs a pyrenei hegyekben és mégis az ős finn világ lehetősége legalább föltehető. Sem a kaukázusi népek nyelvei, sem a baszkok nyelve nem finn, de itt is meg amott érintkezési pontokat találunk, melyek ama lehetőségre utalnak, hogy a finnséggel érintkezhettek. Lehetett tehát mégis finn terület és pedig roppant határokkal a Skandináv félsziget éjszaki csúcsától egész a messinai szorosig, az atlanti Oceántól az altaji hegyekig. Koskinen György finn tudós az éjszaki germán hagyományokban a dvergekről és jotunokról szólván, ez utolsó népben finn fajt lát, mely azonban megelőző a mostani finnek beköltözése korát ²⁾.

¹⁾ De Gerando : Essai historique sur l'origine des Hongrois. 135. s köv. II

²⁾ Ily czímű, finnül írt munkájában : „A szuomi faj régiségéről való ismeretek.“ Ismerteti e munkát Hunfalvy, a Nyelvt. Közl. IV. 209. stb. II,

Továbbá Wedgwood angol nyelvész egybehasonlításokat tén a finn-ugor és európai nyelvek közt, különösen a latinra figyelve, annyi meglepő hasonlatot hoz fel ¹⁾, melyek semmi esetre rokonságra ugyan nem, de mégis oda mutatnak, miszerint föltehető, hogy az Európába tódult árja népesség substratumát csakugyan finnugor családbeli népek képezhették.

Azután még egy jelenség lepte meg a régiségbuvár tudósokat. Nagy-Britannia, Gallia, Germania őskori tumulusaiban talált koponyákról alapos vizsgálatok nyomán kiderült, hogy ezek nem indo-európai népekéi, hanem kétségbevonhatlan finn vagy lapp jelleget mutatnak föl ²⁾.

Ezek körülbelül az említett finn hypothesis érvei. Nem döntök az igaz, és nem is bizonyítják be azt, a mi az ős régiség homálya miatt nem is lesz tán soha bebizonyítható: hogy az árják beköltözése előtt világrészünk lakói a szélesebb értelemben úgynevezett finn családhoz tartoztak. Így a kérdés tán mindörökre is hypothesis marad.

3. §.

A baszk tartományok kiterjedése Francia- és Spanyolországban mintegy 350 □ mf., 800,000 lakossal, kik közül azonban jelenleg már csak valamivel több mint félmillió beszéli a baszk nyelvet. Régenten hihetőleg nem volt az így; Humboldt Vilmos, ki a baszkok közt tanulta meg a nyelvet (és kinek ekképen sikerült a baszk mondása szerint az is, mit az ördög sem volt képes megtenni), baszk törzsszavakból értelmezvén a régi iberiai félsziget, valamint Sicilia és Sardinia helyneveit, azon meggyőződését fejezi ki, hogy a baszkok nyelve volt az ibereké is, és el vala terjedve Spanyolországon kívül még a földközi tenger nagy szigetein is ³⁾. Jelenleg csekély területre szorult, s még annak lakói sem beszélik mind. Irodalmáról szó sem lehet; ez a szentírás fordításaiból, ájtatos könyvek, néhány époszféle költemény s kevés drámából áll.

¹⁾ Transactions of the philological society 1856. Hensleigh Wedgwood: On the connexion of the Finn and Lapp, with the other European languages. 1—17. l. továbbá 172—190. l.

²⁾ Prichard: Origin etc. 51. l.

³⁾ Humboldt Vilmos: Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittest der Baskischen Sprache. Berlin. 1821.

Bár e nyelv mint a történet előtti ősi kor tisztos maradványa a nyelvtudományra nézve oly fontos, mégis ekkoráig igen kevesen foglalkoztak vele, minthogy oly kevés eszköz áll a nyelvész rendelkezésére, ki alig találhat néhány nyelvtant, melyek közül a legnevezetesebbek, mint Larramerdi és Lardizabalé is annyira hiányosak, miszerint, mint Mahn a baszk nyelv egyik szorgos kutatója mondja, nagyon csalódnék, ki azon képzeletben élne, hogy ezek segítségével behathat a nyelv szellemébe. Igen nagy kár a tudományra nézve, hogy Humboldt Vilmos, ki a baszkok közt élve tanulta meg nyelvöket a különböző szójárásokkal együtt, melyeknek nagy számából legelterjedtebbek a *labortani* vagy navarrai, biskayai, és a gízpokai vagy guizpocai, ki nem adta előre hirdetett nagyobb munkáját a baszk nyelvről. Fentebb idézett munkája igen becses, és ebben, mély alapossággal, nem bízva semmit a véletlenre, a nyelv kétségtelen szógyökei nyomán a városok nevéből következteti az ibér nyelv elterjedését a félszigeten, sőt azonkívül is.

Mahn 1857-ben ¹⁾ több baszk szöveget közölt, szentírási fordítást, Cicero Catilina elleni beszédjét, s néhány baszk költeményt, fájdalom magyarázat és szótár nélkül, de azon ígérettel, hogy ez idézett szöveghez nem sokára glossariumot ad, a mivel azonban mai napig adós maradt. Terjedelmes előszavában 23 pontban a baszk nyelv sajátosságait fejtegeti, és azt hol az arja, hol az altaji nyelvcsaládnak különösen finn-ugor nyelveivel egybevetvén, igen sikerült jellemzését adja a nyelvnek. A részleteknél gyakrabban lesz alkalmam hivatkozni reá.

Bonaparte Lucián herczeg 1862. Londonban ²⁾ egy értekezést tett közzé baszk és finn hasonlatokról, ezeket leginkább a többes-szám képzésében, a mordvin határozott névragozásában, a mordvin-, vogul-, magyar tárgyi ragozásában és a hangzók simulásában keresvén; szinte gyakrabban fogunk róla emlékezni a szöveg folyamában.

A baszk nyelvet különben mások is, bár hibásan, hasonlították már. Így például Klaproth benne igen sok Ázsia éjszaki és

¹⁾ Mahn C. A. F. Denkmäler der Baskischen Sprache mit einer Einleitung.

²⁾ Langue basque et langues finnoises. 1. Formation du nominatif pluriel. 2. Déclinaison définie. 3. Conjugaison objective pronominale. 4. Harmonie des voyelles.

nyugati részeihez tartozó formákat és szavakat talált ¹⁾. Hoffmann szerint a sémi nyelvcsaláddal állana rokonságban (?), Edwardo pedig azt mondja, hogy a kelt nyelvhez hasonlít, és az iberektől származtatja az *aequus sequanus arverni néptörzseket* ²⁾. Kennedy James ³⁾ a baszk nyelv elhanyagolását az újkori nyelvészetnek szégyenül róván föl, hoz föl néhány angol és finn hasonlatot, nevezetes adalékul Wedgwood észrevételeihez, ki a német *könig*, *kunig* szókat a tatár *khan*, osztják *khon*, votják *kun* = király szóból származtatja. Kennedy említi, hogy baszkul *jaun* s illetoleg *haun* a. m. úr.

Végre Steinthal, ki az ismert nyelveket tizenhárom osztályra osztá, a baszk nyelvnek ezen osztályok közül a 10-iket jelöli ki, úgy hogy csak az egyiptomi, sémi és szanszkrit nyelvek állnának fölötte.

§. 4. Ejtés és átírás.

A baszk nyelvnek lágy kiejtése van; hangzói és mássalhangzói bizonyos szabályszerűséggel váltják föl egymást.

A mássalhangzóknak semmi hangtorlódás nincs, két hangzó soha sem kezd, igen kivételesen zárja be a szót, a szóközepén az *r* rendesen megkettőztetik. Önhangzói *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, melyekből az összetételnél mindenik egész teljes hangját megtartja. Mássalhangzói közt, mint a finn nyelvben, nincs *f*, helyét *p* tölti be. A *c* hang *a*, *o*, *u* előtt magyar *k*-nak hangzik, *e*, *i* előtt pedig mint a franczia *c* vagy magyar *sz* sziszegve hangzik, miért is ez iratban az első *c*-t *k*-val, a másodikat *s*-szel írjuk át. A nyelvtanírók *e* és *i* előtt *qu*-t használnak, a mí egyszerű *k* betűnk helyett. A sajátzerű *ts* baszk hangjelelést megtartjuk, ezt az angol *th*-vel hasonlítják egybe; ellenben a szövegben előforduló *tz*, melyről Humbold azt mondja: ein echt vaskischer Laut, nem egyéb, mint a mi *c* betűnk, és ezt használjuk is.

A *b* hang keménynek látszván a baszk előtt, az lágyan, mint *v* ejtetik, bár *b*-nek iratik, de miután nem lehet megkülönböztetni,

¹⁾ Cantu Caesar Világtörténelem I. köt. 316. l.

²⁾ Hoffman: Die Iberier im Westen und Osten. Leipzig. 1838. Cantunál 184. l. I. köt.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Transactions of the phil. soc. id. m. 216. l.

hol tartja meg a *b* hangját, mert ez is történik, s hol lágyul *v*-re, az írásban megtartottam mindenütt.

A szöveg *ch*-ját *č*-vel jelöltem, mely a spanyol *ch* hangnak legjobban megfelel; így tehát a szöveg betűi írásmódunk szerint következőleg adatnak :

<i>c</i> (<i>a, o, u</i> előtt) = <i>k</i>		<i>y</i> és <i>i</i> két önhangzó közt = <i>j</i>
<i>qu</i> (<i>e, i</i> „) = <i>k</i>		<i>z</i> megtartva mindenütt = <i>z</i>
<i>c</i> vagy <i>ç</i> = <i>s</i>		<i>x</i> ritkán fordul elé = <i>ks</i>
<i>tz</i> mindenütt = <i>c</i>		a lágy <i>ll</i> vagy <i>ly</i> = <i>l</i>
<i>ch</i> „ = <i>č</i>		„ „ <i>ñ</i> „ <i>ny</i> = <i>n</i> .

Hehezettel bírnak *k, p, t, l, n, r*, mintegy *h*-val, és ezt meg is tartom, mint *ikhara* remegve, *athe* ajtó, *elhe* beszéd stb.; *l* és *n* pedig *ly* és *ny*-re is lágyíttatnak, mint *süñtu* hinni, *ubñdu* folyni.

§. 5. Névragozás.

A névszókhoz tágas értelemben tartozván a dolognév, tulajdonságnév, számnév, névmás és igenév, mindenczeknek ragozása, csak a névmásnál némi csekélyebb kivétellel, a baszk nyelven egy öntetű lévén, majdnem egy mintára vihető vissza. De mielőtt ezt jelelnők ki, a hangsúlyról kell egy észrevételt előrebocsátani.

A baszk nyelv különbözőleg használja a hangsúlyt az egyes és többes számban. Az egyesben a végszótag hangsúlyos, még pedig annyira, hogy ha a határozott ragozásban a dolog-, tulajdonság- vagy számnév végére jön a harmadik személyű mutató névmás, mely articulus gyanánt szerepel, ez kapja a hangsúlyt; ellenben a többes-számban mindig a tövszótagra tétetik, s ugyanez áll az igéknél is, például *jauná, jaunák* az úr, *jaunarén* az uré, de *jáunak, jáunen* az urak, az uraké, *dáu kazute* tí tartjátok azt.

Fentebb mondtuk, hogy a névszó ragjai a baszk nyelvben a harmadik személyű mutató névmáshoz járúlnak, és pedig úgy, hogy az alapszót és ragot mindig teljesen meg lehet különböztetni.

A baszk nyelvben nincs kétféle névragozás, mint például a mordvinban, hanem csak határozott névelőül (articulus) vagy helyesebben mondva névutóul szolgál a harmadik személyi mutató

¹⁾ Mahu id. m. XIII. l. Előszó.

névmás, mint a mordvin *se*, például: *kudo* ház, *kudo*s a ház; a baszkban *ait* atya, *aitá* az atya, *eme* nő, *emeá* a nő.

Ezen articulus azután minden nemre egyaránt alkalmaztatik, mert a baszk nyelv, mint az altaji nyelvcsalád, nemet nem különböztet meg. Ezen articulus ragozása a következő:

	Egyes-szám :	Többes-szám :
Nevező	<i>a, ak</i> (az)	<i>ak</i> (azok)
Birtokos	<i>arén</i> <i>aréna</i> <i>arénak</i>	<i>en</i> <i>ena</i> <i>enak</i>
Tulajdonító	<i>ari, aréncat</i>	<i>ai, encat</i>
Tárgyeset	<i>á</i>	<i>ak</i>
Hívó	<i>á</i>	<i>á</i>
Viszonyító	<i>arékin</i> val, vel <i>agatik</i> által <i>agábe</i> nélkül <i>án, eán, agán</i> ban, ben	<i>akkin</i> val, vel <i>akgatik</i> által <i>akgabe</i> nélkül <i>etan, akgan</i> ban, ben.

Megjegyzendő 1-ször, hogy a nevező *á* végzete benható és szenvedő, *ak* pedig átható igékkel használtatik; például: *humeá il da*, a gyermek meghalt, *gizonák jan du* az ember megette azt.

2) A háromféle birtokesei végzetben szintén különbség van: *arén*, több. *en*, a birtokost jeleli, mellette ki levén téve a birtok, mint: *aitarén semeá* az atyának fia; *aréna*, több. *ena*, magánálló birtokviszonyt jelent egy birtokkal, *arénak*, *enak* több birtokkal, például: *noréna da eče au* kié ez a ház? *gizon-ena* az embereké; *eče ojek norénak diru* kiké azon házak? *gizonenak* az emberekéi.

3) A baszk nyelvnek, mint látszik, tárgyeseti ragja nincs, az alanyeset *á* végzete használtatik mindig helyette.

4) A viszonyító ragokat annak, ki az altaji nyelvcsalád ebbeli sajátosságait ismeri, magyarázni, úgy hiszem fölösleges; a magyar anyanyelvében találja meg azok magyarázatát.

Ezeknek említése után nem nehéz tehát bármely baszk névszót ragozni; mert a névmás ragozása befoglalja a névszóét is már. És ebben a baszk nyelv megegyez a mordvinnal, és az árja nyelvcsaládban a svédde, csak hogy az elsőnek e mellett még saját határozatlan névragozása is van. Bonaparte Lucián herczeg is hivat-

kozik e hasonlatra fentebb idézett művében. Összeállítom tehát, át-
nézet végett, a baszk és (moksza) mordvin határozott névragozást,
az *eče* és *kud* (= ház) példán.

Egyes-szám.

Nevező	:	ečeá, ečeak	kutś
Birtoki	:	{ečearen, ečearena, ečearenak	kutt
Tulajd.	:	ečeari, ečearenat	kutti
Tárgyeset	:	ečeá (tkp. nevező)	kutt (= birtoki)
Társító	:	ečearekin (a házzal)	kutt marhta
Átható	:	ečeagatik (a ház által)	kutt pačk
Nélkülöző	:	ečeagábe (a ház nélkül)	—
Benható	:	ečeán, ečeagán (a házban)	kutt-esa.

Többes-szám.

Nevező	:	ečeak	kutnä
Birtoki	:	éčeen, éčeena, éčeenak	kuttnen
Tulajd.	:	éčeai, éčeencat	kuttnendi
Tárgyes.	:	éčeak	kuttnen
Társító	:	éčeakkin	kuttnen marhta
Átható	:	éčeagatik	kuttnen pačk
Nélkül.	:	éčeakgabe	—
Benható	:	ečeetan	kuttnen-esa.

A spanyol és francia nyelvtanírók e viszonyítókkal való ragozást ablativusoknak mondják, mert nem értik; de előttök még feltűnőbb, hogy ezeken kívül a viszonyok kifejezésére még más ragozások is vannak, ilyenek: az *zas z ez*, például: *jainkvaz oroicen eztá*, istenre nem emlékezik, *astu da bere buruaz* megfeledkezék magáról; tulajdonkép *saját fejéről* (*bere* 3. sz. birtokos névmás, *buru* fej); *ogiz aseá* kenyérrel jól lakott (ember); *autsez beteá* hamuval tölt. Ezekben tehát kétségtelenül viszonyragokat találunk, melyek a francia és spanyol genitívus vagy ablatívusnak felelnek meg, úgy hogy tehát a viszonyító ragokat még ezekkel egészíthetjük ki:

ait atya, aítá az atya:

Egyes-szám.		Többes szám.
<i>aitárekin</i>	az atyával	<i>áitakkin</i>
<i>aitagátik</i>	az atya által	<i>áitakgatik</i>
<i>aitagábe</i>	„ nélkül	<i>áitakgabe</i>
<i>aitán, aitean</i> } <i>aitagán</i> }	az atyában	<i>áitetan</i>
<i>aitaz</i>	az atyára	<i>aitakaz</i>
<i>aitez</i>	az atyával	<i>aitakez</i>
<i>aitez</i>	az atyából.	<i>aitakez.</i>

De még ezzel sincs vége. A nyelvtanaim szókötési részében a francia és spanyol *de des* articulásokra és praeposíciókra, melyek tudjuk nem csak birtoki jelentéssel bírnak, hanem a mi családunkbeli nyelvekben részint különböző viszonyragokkal, részint viszonzyszókkal (postpositio) fejezhetők ki, a nyelvtanírók nem tudván eligazodni a baszk nyelv e ragjait postpositio és adverbiumként tárgyalják. Összeállítom tehát először a ragokat és azután a viszonzyszókat:

Kíható (-ból, -ből) *koa, ekoa, go, goa*, mint: Tolosakoa Tolosából való, *Madrid-ekoa* madridi vagy Madridból való; ha anyagról van szó, akkor a rag *ez, az*, mint: *cilárez* ezüstből, *urr-ez* aranyból, *ostoz* levélből.

Leható (-ról, -ről) *di, dik, tik, etik*: *goitik* felülről, *lurretik* földről; többesben *etatik, etarik*: *ečetatik* vagy *ečetarik* a házakról.

Távolító (-tól, -től) *gandik, ganik*: *aitaganik* az atyától.

Beható (ba, be) *era, ra*: *ečera* a házba, *basterrerá* a szögletbe.

Közelítő (hoz, hez) *gana*: *bere aitagána* atyámhoz.

Irányzó (felé) *eronz*: *Burgoseronz* Burgos felé.

Közelítő (ig) *eraño, raño, daño*: *Madrideraño* Madridig, *ečeraño* házig, *aurten-daño* ez évig stb.

Felható (ra, re) *az*: *eče-az* a házra.

Társító (val, vel) *rekin*: *aitárekin* az atyával (már említve van.)

Benható: *an, ean, gun, etan, barruan*, mint: *aitán* az atyában, vagy *aitagán*; *eče barruan* a házban stb.

Okadó (ért) *rencako*, mint: *semea-rencako* fiúért.

„ (miatt, végett) *ceko*, mint: *ja-ceko* evés miatt; és *teko*: *iskusi-teko* látásért, látás miatt.

Keresztül, át *rako*, mint : *mendi-rako* a hegyen keresztül, *lau urte-rako* négy éven át, *bostegun-eko* öt napon át, vagy öt uapra, *betiko* mindenkorra; hasonló értelmű meg *acean*, mint : *athe-acean* az ajtón keresztül, az ajtón át stb.

Viszonyszók.

Múlva : *buruïn* ; *bost egun buruïn* öt nap múlva ; *buru* = fej, tehát tkp. befejeztével.

Előtt : *aurrean* ; *gizonarén aurrean* az ember előtt.

Alatt : *pean* ; *ical pean* árnyék alatt, árnyékban.

Körül : *ondoan* ; *elizarén ondoan* egy ház körül.

Szerint : *arauz, araura* ; *San Mateoren arauz sz.* Máté szerint stb.

Az önálló viszonzyszók tehát többnyire a birtoki rag után fordulnak elé, mint a példák mutatják.

Így tehát a baszk nyelv is mint az altaji család nyelvei a különböző viszonyokat az árja praepositiók helyett viszonyragokkal és néhányat külön viszonzszóval fejez ki.

Van azonban egy sajtáságos ragja is a baszk nyelvnek, mely a kérdés és tagadásnál használtatik, úgymint *ik* és *rik*, amaz más-sal-, ez magánhangzó után, például : *badezu ogirik?* van kenyered? *bururik eztú* nincs itélete (tkp. nincs feje; az *eztu* szóban ez a tagadó nem, *tú* van).

A tulajdonnevek ragozása abban tér el a köz dolognevektől, hogy az esetragok a névmás *á*-ja nélkül ragasztatnak hozzájuk avval a különbséggel, hogy a hangzón végződők *r* segédbetűt vesznek föl, mint *Jose*, *Jose-ren*, *Jose-ri*, *Jose-kin* stb., *Martin*, *Martin-en*, *Martin-i*, *Martine-kin*, *Martin-gatik* stb.

5. §. Tulajdonságnév.

A tulajdonságnév ragozása egészen olyan, mint a főnévé, melynek rendesen utána tétetik, még pedig olyformán, hogy az articlust nem a dolognév, hanem a tulajdonságnév kapja, és ha több van egymásután, csak az utolsó ragoztatik, például *ur garbi-á* tiszta víz, birtoki : *ur garbiarén*, tulajd. : *ur garbiari* tiszta víznek, vagyis mintegy *víz tisztának*; sz. Lukács evangéliuma XV. rész 13. vers :

eta ioan cedin herri urrun batetara, és *elmene* (egy) messze tartományba: *herri* ország, *urrun* messze, *bat batek* „egy“ articulussal, melynek *k*-ja a nyelv szabálya szerint euphonice *t*-re lágyul; a rag *ara* (bà, be) beható értelemben, egyike azoknak, melyeket a hozzá nem értő nyelvtanírók nem is emlitenek a viszonyragok közt.

A dolognév nem csak ha tulajdonságnév, hanem ha névmás, vagy számnév következik is utána, rendesen viszonyrag nélkül áll, sőt számnévvel még többes ragot sem kap, mint: *zaldi ojek* ezek a lovak, *izar bi* két csillag.

A tulajdonságnevek középfoka *go*, *ago* szótaggal képződik: *bero* meleg, *beroago* melegebb; *oca* hideg, *ocago* hidegebb; *eder* szép, *ederágo* szebb; sőt mint a magyar nyelvben a dolognév is hasonlítható, például: *gizonágo naiz hura baño* emberebb vagyok mint ő.

A felső fok *en* szótaggal képeztetik, vagy articulussal *ena*: *andi* nagy, *andien* legnagyobb; *čiki* kicsi, *čikien* kisebb, és mindig birtoki esetet vonz, például: *gucien andiena* mindnyájok legnagyobbika. A felső fok egy másik nemét képezik a más nyelvekben is található összetételek, mint: *čit ederra* igen szép, *čitez andia* igen nagy, *guciz samina* igen keserű stb.

§. 6. Szá m né v.

1 <i>bat</i>	12 <i>amabi</i>	40 <i>berrogei</i>
2 <i>bi</i>	13 <i>amairu</i>	60 <i>hirurogei</i>
3 <i>hiru</i>	14 <i>amalau</i>	80 <i>laurogei</i>
4 <i>lau</i>	15 <i>amabost</i>	100 <i>eun</i>
5 <i>bost</i>	16 <i>amasei</i>	200 <i>bereun</i>
6 <i>sei</i>	17 <i>amazaspi</i>	300 <i>hirureun</i>
7 <i>zaspi</i>	18 <i>amazonci</i>	1000 <i>millá</i>
8 <i>zorci</i>	19 <i>emereci</i>	2000 <i>birmillá</i>
9 <i>bederaci</i>	20 <i>ogei</i>	3000 <i>hirumillá</i>
10 <i>amár</i>	21 <i>ogeitabat</i>	stb. stb.
11 <i>amaika</i>	22 <i>ogeitabi</i>	

A számnevek közül *bi* a latin *bis bini*-hez hasonló, *hiru* némileg a finn-ugor *három*, *kolmo*, *kolme* szókra tekint, *bost* a török *beş*-sel, *sei* az árja *sex*-re látszik vonatkozni; a 8 és 9 *zorci*, *bederaci*

végtagja egyező lévén, már összetetteknek látszanak, míg 1—7 egyszerűek.

A kilenczben = *bederaci* megkülönböztethetjük az egyet = *bat*, itt *bed*; ha a *ci* szótag, valamely elavult 10-et jelentő szónak maradványa volna, azt lehetne mondani, hogy a baszk nyelvben a kilencz = *bederaci* épen úgy „egy hiján tíz“ mint a magyar *kilencz*, finn *yhdeksän*, mordvin *väjke*, votják *okmüs* stb. Erdekes volna már csak azért is, mert meglepő magyar hasonlat volna a *cz* hang miatt. A 8-at *zorci* már bajosabb elemezni: *ci*, ha tízet jelentene is, de *zor-t bi*-vel magyarázni nem lehet, és mégis a nyelv logicájánál fogva okvetlenül így kell lennie. Meg vagyok róla győződve, de összefüggését segédeszközeim elégtelensége miatt még most kimutatni nem tudom.

A tizedes számok világos összetételek egész húszig, melyek magyarázatra nem szorúlnak; húsz = *ogei*; negyven nem úgy mint a finn-ugor családban „négyyszer tíz“, hanem „kétszer húsz“ = *berrogei*, a 60 = háromszor húsz = *hirurogei*, a 80 = négyyszer húsz = *laurogei*. A baszk ezer = *millá* kölcsönzött árja szó.

A sarkalatos számok a baszk nyelvben mind ragoztatnak, és így articulus is kapnak, az önhangzón végződők *k* betűt, a mássalhangzósak *ek* vagy *ak* szótagot, mint *bat*, *batek*; *bik* kettő vagy határozottan *biak* a kettő; *hirü hiruk*, *bost bostek*, *amar amarrek*, az *r* betű megkettőztetvén.

Bat, *batek* egyszersmind határozatlan articulus is; ragozása kétféle, a mint *bat ak* vagy *ek* ragot vesz fel, hogy határozottságot nyerjen.

Ragozása következő:

Egyesben.

Nevező:	<i>bat</i> , <i>bátak</i>	<i>bat baték</i>
Birtokos:	<i>bátaren</i> , <i>-enzas</i>	<i>bátén</i> , <i>báténa</i> , <i>báténzas</i>
Tulajd.:	<i>batari</i> , <i>-rencat</i>	<i>báti</i> , <i>bátencat</i>
Viszonyító:	(-val, -vel) <i>batekin</i> , (nélkül) <i>batgabe</i> .	

Többsben.

Nevező:	<i>bácuek</i>
Birtokos:	<i>bácuen</i> , <i>bácúena</i> , <i>bácúenzas</i>
Tulajdonító:	<i>bácuei</i> , <i>bácúenzat</i>
Viszonyító:	(-val, -vel) <i>bacuekin</i> , (nélkül) <i>bacuekgabe</i> .

Bi kettő.

Articulus nélkül:		Articulussal:
Nevező:	<i>bi, bik</i>	<i>biak</i>
Birtokos:	<i>birená, bizás</i>	<i>biena, bienzas</i>
Tulajdonító:	<i>biri, birencat</i>	<i>biai, biencat</i>
Viszonyító:	<i>birekin, bigabe</i>	<i>biakkin, biakgabe stb.</i>

A sorzó számok *garren* végzettel képződnek: *bigarren* második, *hirugarren* harmadik, *ogeibatgarren* 21-ik; *lenengoa*, *lenengo* első.

A sorzó számok is rendszeren ragozhatók, mint a dolognevek articulussal, mint *bigarrena*, *bigarrenak* stb.

§. 7. N é v m á s.

A névmások felosztása olyan mint más nyelvekben: személyes, birtokos, mutató, visszavivő, s határozatlan névmásokat különböztetünk meg a baszk nyelvben; ragozásuk szabályos, szabályosabb, mint sok más nyelvben.

S z e m é l y n é v m á s o k.

	I. személy.	II. személy.	III. személy.
Nev.	{ <i>ni, nik</i> <i>neu, neuk</i>	{ <i>hi, hik</i> <i>eu, euk</i> <i>zu, zuk</i>	<i>a, ak</i>
Birt.	{ <i>nizás</i> <i>neuzás</i>	{ <i>hizás</i> <i>euzas</i> <i>zuzas</i>	<i>aréna, azás</i>
Tulajd.	{ <i>nirí, nerecát</i> <i>neurí, neurecat</i>	{ <i>hirí, hirecát</i> <i>euri, eurecat</i> <i>zuri, zurecat</i>	<i>arí, arencát</i>
Viszonyító:	vel { <i>nerekin</i> <i>neurekin</i>	{ <i>hirekin</i> <i>eurekin</i> <i>zurekin</i>	<i>arekin</i>
	nélkül { <i>nigabé</i> <i>neugabé</i>	{ <i>higabé</i> <i>eugabé</i> <i>zugabe</i>	<i>agabé</i>

Több.-szám.	I. sz.	II. sz.	III. sz.
Nevező:	{ <i>gu, guk</i> <i>gueu, gueuk</i>	<i>zuek</i>	<i>ajek</i>
Birtokos:	{ <i>guzás</i> <i>gueuzás</i>	<i>zuenzas</i>	<i>ajena, ajenzas</i>
Tulajd.:	{ <i>gurí, gurecat</i> <i>gueuri, gueurecat</i>	<i>zuei, zuencat</i>	<i>ajei, ajenzat.</i>

A többi viszonyító ragok szabályszerűleg járúlnak a többes számú nevezőhöz: *gugabé* nélkülünk, *gueugán* bennünk, *ójekgatik* általok stb.

Birtokos névmások.

Nere-a, neure-a enyim; *híre-a, eure-a* tied, *zurea* tied udvariasb szólásmóddal; *bere-a* övé; *gure-a, geure-a* miénk; *zuena, serena* tietek; *berena, ajena* övék. Mint magánállók rendesen ragoztatnak, mutató névmást nyervén, például *norénak dira?* kié? *neréak* enyém; ellenben a főnév előtt ragozhatlanok: *nere aítá* az atyám, *nere aita-réna* az atyámé.

Megjegyzendő a második személyre nézve, hogy a két elsőbbi *hi, hík, eu, euk* bizalmasabb, ellenben a *zu, zuk* udvariasabb használatú, és ezért van az igénél a második személynek három alakja is, a személyes viszonyokhoz képest a beszéllő és a közt kihez szólunk. Hasonlólag van a második birtokos névmásnál is: *zure-a* udvariasabb mint *híre-a* vagy *eure-a*.

Mutató névmások.

Egyes-szám.	Többes-szám.
Nevező: <i>au, onék</i> (ez)	<i>ójek</i>
Birtoki: { <i>onená, onenák,</i> <i>onézas</i>	<i>ojena, ójenak</i> <i>ójenzas</i>
Tulajdonító: <i>oní, onencat</i>	<i>ójei, ójencat</i>
Viszonyítók: { <i>onekín</i> (vele) <i>augabe</i> nélkül	{ <i>ójekín</i> <i>ójekgabe.</i>

Más szójárásokban van: *au, auk, haur, hunek*; a birtoki esetek közül az első kettő mellett a birtokolt tárgy egyes, a harmadik mellett többes-számú. Van még egy másik hason értelmű, t. i. *ori,*

orrek = ez, melyet a francia nyelvben az elsőtől avval különböztetnek meg, hogy az elsőt *celui-ci*, *celle-ci*-vel, a másikat *ce*, *cet*, *cette*-tel fordítják, vagyis az első önálló, a másik dolognév előtt áll; különben ennek ragozása egészen rendes: többese *oríék*, birt. *oríeña*, *oríenak*, *oríenzas* tulajd. *oríei*, *oríencat* stb.

Ha most az említett mutató névmásokhoz *kse* vagy *če* szótag járúl, visszaható jelentésűek, mint: *aukse*, *oneček* ő maga; *oriksé*, *orreček* ez maga; ragozásuk a szabályszerűtől eltérő, mint:

	Egyes-szám:	Többes-szám:
Nev.	<i>auksé</i> , <i>oneček</i>	<i>óječek</i>
Birt.	{ <i>onenčena</i> <i>onečenzás</i>	{ <i>óječkena</i> <i>óječenas</i>
Tulajd.	{ <i>oniksé</i> <i>onenčencát</i>	{ <i>ójeikse</i> <i>óječencat</i>
Visz.	{ <i>onekinče</i> (vel) <i>auksegabe</i> (nélkül)	{ <i>óječekgabe</i> (nélkül) <i>ójekinče</i> (vel) stb.

Orikse, *orreček*

Mev.	<i>oriksé</i> , <i>orreček</i>	<i>oríeček</i>
Birt.	{ <i>orrenčena</i> <i>orrenčenzas</i>	{ <i>oríečena</i> <i>oríečenzas</i>
Tulajd.	{ <i>orriksé</i> <i>orrečencát</i>	{ <i>oríeikse</i> <i>oríečencat</i>
Visz.	{ <i>orreksegátik</i> (által) <i>orreksegán</i> (ben)	{ <i>oríečekgatik</i> <i>oríečetan</i> stb.

De az első és második személy is bírnak visszaható jelentéssel a mutató névmással tétetvén össze, mint: *nerau*, *neronek* én magam; *herori*, *herorrek* tenmagad; úgy szintén *serori*, *serorrek* tenmagad, a melyben a *zu* 2-ik személyű névmás van; többes-számban: *guerok* minmagunk, *zuek*, *serok* tinmagatok.

Van még a 3-ik személyre nézve is egy más visszaható névmás: *berau*, *beronek* emez ő maga, és *berori*, *berorrek* amaz ő maga; az előbbi úgy ragoztatik, mint *au*, *onek*, a második, mint *orí*, *orrek* az egyes-számban.

Visszavivő névmások.

Melyek egyszersmind kérdő névmások gyanánt is szolgálnak. Ilyen három van: *nor*, *nor* ki, *sein*, *seiñek* mely, mily és *ser*, *serk* mi; ragozásuk egyes, és többes számban egyenlő.

Nev.	<i>nor</i> , <i>nor</i> k	<i>sein</i> , <i>seiñek</i>
Birt.	{ <i>norení</i> , <i>norenák</i> <i>norzás</i>	{ <i>seiñená</i> , <i>seiñenák</i> <i>seinzás</i>
Tulajd.	<i>norí</i> , <i>norencát</i>	<i>seiní</i> , <i>seiñencát</i> .

A viszonyragok rendszeren járúlnak a nevezőhöz.

Nev.	<i>ser</i> , <i>serk</i> (mi)
Birt.	<i>serená</i> , <i>serenák</i> , <i>serzás</i>
Tul.	<i>serí</i> , <i>serencát</i> stb.

Végre a határozatlan névmások a következők: *ínor*, *ínork* valaki, ellenkezője *nihór*, *nihork* senki, *edoseín*, *edoseiñek* valaki, *eser*, *eserk* valami, *norbaít*, *norbaitek* valamely, *bat*, *batek* egy bizonyos (ez tulajdonkép az *egy*et jelentő számnév, mint névmásnak többes nevezője *bacuek*); *sembait*, *sembaitek* egyes, *seimbat*, *seimbaték* többes-számú kérdő „mennyi“, p.o.: *sembait da orí* mennyi ez? *seimbat* vagy *seimbaték datoz* mennyi jut abból? (többet értve); továbbá ide tartoznak: *bakoica*, *bakoicak* mindenik, *beste-á*, *besteák* másik.

§. 8. Ige.

A baszk nyelv, igéjének bámulandó szerkezetére nézve, a nyelvtudományban méltán az őskor legtiszteletreméltóbb maradványai közé sorozható. Abban nemcsak a szanszkrita nyelvekhez hasonló flexio van, hanem tagadhatlanúl formáinak belső összefüggése, és kifejezésbeli határozottsága által ezeket sokkal fölül is múlja. Mert a baszk nyelv az igén nem csak az alanyt fejezi ki, még pedig épen nem agglutináló modorban, hanem a személy-ragoknak az ige gyökével való szoros összeolvastása által, még kétféle tárgyi viszonyt is.

Mahn idézett művében ¹⁾ a baszk nyelvnek ezen tulajdonsága miatt azt találja, hogy legtöbb hasonlatossága van némely éjszak-amerikai nyelvekhez, mint p. o. a Delaware nyelvvel, — csakhogy

*) Mahn XXIX. l. Előszó. — Bonaparte Lucián hg. id. m. I. tábla.

az amerikai nyelvek nemcsak a névmásokat, hanem egész névszókat foglalnak az igébe, a miért tömködő nyelveknek is neveztetnek, a baszk pedig csak a névmásokat veszi föl, de oly tökéletesen összeolvasztva, hogy a részeket sok esetben bajos megkülönböztetni. — E részben csak a finn-ugor ág mutat fel némi hasonlót, és ezek közt a mordvin nyelv 15 alakkal minden személyt befogadhat tárgyul, mit a magyar nem tehet, mert az első személyben csak a másodikat, — minden személyben pedig a harmadikat fogadja tárgyul. A vogul nyelv, mely kettős számmal is bír, ennek betudásával a mordvinnál még több alakot fejt ki tárgyi ige-ragozásában, bár az első személyt tárgyilag az igén nem tudja kifejezni. Bonaparte Lucián herczeg e hasonlatokat külön táblázatban adja, bár a baszk nyelv alakjait csak 28-ra, tehát kevésre teszi, mert csak a jelen időben is 95-öt tesznek; táblázata azonban érdekes összeállítása a baszk, mordvin, vogul és magyar alakoknak.

A baszk ige alakjai már az által is szaporodnak, hogy a második személy változik a szerint, a mint férfi- vagy nőhez beszélünk; sőt van egy harmadik, udvariasnak nevezett alak is, mely kiválóan tisztelt személyhez intéztetik, rendes ragja *zu* második személyű névmás, mely változatlanul az igetőhöz ragasztatik.

A baszk ige hajlítása kétféle, egyik és általánosabb a *habeo* = *det, dezu, du*, vagy a szenvedő és át nem ható igéknél a lenni = *naiz, zera, da* stb. segédigékkel, és ezt összetett hajlításnak mondjuk; a másik, melyet sokan és köztök kiváltkép Mahn az ősi eredeti hajlításmódnak mondanak, melyből csak időfolytán lett a taglaló, az *egyszerű*, mely azonban most már csak néhány kivételt képező igéknél alkalmaztatik: *ekarré* hozni-ból lesz *dakart, dakarzu, dakar* stb.

A baszk nyelvnek háromféle igéje van: cselekvő, szenvedő és közép vagyis át nem ható; van azonban a cselekvő igének még az a megkülönböztetése, hogy vagy tisztán cselekvő (a spanyol *pura*, a francia *absolue* néven nevezi), midőn csak egy tárgyesetet fogad be, legyen az első, második vagy harmadik személy, vagy cselekvő átható ige (transitivum), midőn a tárgy mellett még tulajdonítót is vesz föl az ige.

Ez az oka, hogy a cselekvő igének 18 külön alakja van a tárgyeseti és tulajdonítói személyrag különfélesége szerint; ha pedig tekintjük, hogy a 2-ik személy három-féle szokott lenni, még 5

külön alakkal együtt lesz 23-féle hajlítás, például: *jaten dezu* te eszed (azt), *jaten dituzu* te eszed (azokat), *jaten nazu* te eszel engem — itt csak tárgyeset van, ezek tehát tisztán cselekvő (pura) alakok; de már *jaten didazu* te eszed nekem azt, *jaten dizkidazu* te eszed nekem azokat, és *jaten diguzu* te eszed azt nekünk, *jaten dizkiguзу* te eszed azokat nekünk, „transitivum verbum“-féle alakok.

A mondottak után magától értetődik, hogy a közép vagy át nem ható ige hajlítása sokkal egyszerűbb; mert itt csak 7 alak van, személyi-tulajdonítók nélkül, és azután 6 a három személy egyesí és többesi tulajdonítóival. Ez rendszeren a *naiz* vagyok segédigét használja; de vannak kivételesek is segédige nélkül, mely alakokat régiebbeknek tart Mahn, mint: *nator* jövök, *zatoz* jösz, *dator* jön, *gatoz* jövünk, *zatozte* jöttök, *datoz* jönnek; gyök *etor*, inf. *etorrcen*. Ily közép igénél a személyragok elül vannak, az *n, z, d, g, z, d* betűk által jelölve.

A szenvedő ige hajlítása egyszerű, és mindig összetett; megtartja a cselekvő ige részesülőjét és *naiz* vagyok segédige járul hozzá, mint *eman naiz, eman aiz, eman da*, adatom, -ol, -ik.

Mó d o k. A baszk nyelvben az igének öt módja van; jelentő, kapcsoló, föltételes, ohajtó és parancsoló; azonkívül még hozzá számítanak egy tehető és habitualis módot, de e két utóbbi többnyire csak külön előragok fölvétele által képeztetik, és így nem annyira igemódot, mint összetételi alakot képeznek, mint: *jaten aldet* ehetem, *jaten oidet* szoktam enni.

Idő minden módban eredetileg csak kettő van, mely valóságos ragok által képeztetik, t. i. a jelen és végzetlen múlt; azonban összetételek által még sokkal több idő képeztetik, melyekről azonban később szólunk. Így a jelentő módban a nyelvtanírók még megkülönböztetnek az említettekén kívül végzett jelent, azaz első múltat, második múltat, régmúltat és két jövőt; a többi módokban a szükséghez képest számuk változik, de erről is majd később.

Mint hogy pedig a baszk igék rendes hajlítása segédigék által történik, és az egyszerű ős hajlításmód csak kevesebb számú rendhagyóknak nevezett segédigéknél van használatban, két dolgot kell előbb megkülönböztetnünk:

- 1) a rendes ige határozatlan vagy dolog-módját, igenevét és gerundium vagy állapotjegyzőjét;
- 2) a segédigék hajlítási módját.

miután az alanyi viszonyokat az ige, mint a finn-ugor családban vagy a latin-görög nyelvekben, ragjai által önállóan fejezi ki:

ego habeo	id	<i>nik det</i>	(nyelvjárásilag <i>dut</i>)
tu habes	„	<i>zuk dezu</i>	(<i>dek, deu</i>)
ille habet	„	<i>ark du</i>	(nyelvjárásilag <i>deu</i>)
nos habemus	„	<i>guk degu</i>	
vos habetis	„	<i>zuek dezute</i>	
illi habent	„	<i>ajek dute.</i>	

A jelen időt szándékozván mind a 18, vagyis helyesebben 23 külön alakja szerint tárgyalni, a segédige jelenidejének jellemzésénél alapodunk meg. Itt az ige töje Mahn szerint, és saját magam nyomozása után is mondhatom, *e*, *o* vagy *u* hangzó, infinitivusa volna *eu-ki* = habere; a tárgyesetet az elül álló *d* betű fejezi ki; az igeszemélyragjai végül következnek, mi, közbevetőleg legyen mondva, minden cselekvő igénél így van; ellenben az át nem ható közép igénél megfordítva: az alanyi személyragok az igető elébe állnak, a személynév mások tulajdonítói hátul olvadnak vele egybe.

A mi a felhozott segédige személyragjait illeti, az első személy *t*, mely hihetőleg *denik* vagy *dunik*-ből vonatott össze; a második személynél *dezu*-ban a személynév más világosan kitűnik, *deu* hihetőleg *de+eu*, és *dek de+hik*-ből lett, mely ragok a 2-dik személyű hármas névmást jelölik; a harmadik személyrag nélkül van; a többes 1. sz. *degu*-nak végszótagja kétségbe nem vonhatólag az első személyű névmás többese; a több. 2-ik személyben *dezute* megkülönböztetjük az illető névmást és egy többest jelentő *te* ragot, mely *dute* 3-ik személyű alakban is előfordul, a melynek egyese *du*.

Már most a cselekvő mintájának jelenidejét egyes 3-ik személyű tárgyesettel tulajdonító nélkül lehet összeállítani; megjegyzendő, hogy a baszk nyelvnek kettős-száma nem lévén, hajlítása hat személyre terjed; hozzá fogjuk egyszersmind csatolni az úgynevezett rendhagyó vagy egyszerű hajlítású ige mintáját is, melyen a gyök és ragok még jobban szembetűnnek, és egybe fogom vetni a magyar, mordvin, és vogul tárgyi igeragozással is.

I. Alak.

A jelenidő alakjait fogom először tárgyalni, és könnyebb áttekintés végett csak az úgynevezett udvarias szólásmóddal vagy

a *zu*, *zük* második személyű névmással; így lesz az alakok száma 18.

a) Összetett alak :

Egyes-szám :		Többes-szám :	
1. jaten	det eszem	1. jaten	degu eszszük
2. „	dezu (deu, dek) eszed	2. „	dezute eszitek
3. „	du eszi	3. „	dute eszik.

b) Egyszerű alak :

Az egyszerű alak mintájául vesszük az *ekarri* vagy *ekarten* = hozni igét, melynek gyöke *ekar*; ebben az első önhangzó euphonia miatt *a*-ra is változik; hozzá adom a magyar, (moksa) mordvin, vogul nyelvek hasonló idomait áttekintés végett.

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Egy.-sz.	1. dakart	hozom	sodasa	kietilem
	2. dakarzu	hozod	sodasak	kietelen
	3. dakar	hozza	sodasasi	kietitá
Több.-sz.	1. dakargu	hozzuk	sodasaşk	kietilu
	2. dakarzute	hozzátok	sodasašt	keitilen
	3. dakarte	hozzák	sodasaz	kietianl

Ebből látható, hogy az egyszerű hajlítású cselekvő ige ép úgy használja, mind az elő- mind az utóragokat, mint a segédige; *d* a mutató névmás egyes tárgyesete, elveszett őskori névmás maradványa; a személyragok ugyanazok, mint a segédigénél, *akar* a gyök. Egy-egy személy tehát így volna elemzendő: *d-akar-gu* = azt-hoz-mi.

II. A l a k.

A mutató névmás többesi tárgyesetével, és itt az összetett és egyszerű hajlítású alak közt különbség mutatkozik, mert az

összetett alak („eszem azokat“ stb.):

Egyes-szám :	Többes-szám :
1. jaten ditut	1. jaten ditugu
2. „ dituzu	2. „ dituzute
3. „ ditu	3. „ dituzte

Itt kettőt veszünk észre, ha az előbbi alakkal összevetjük. A gyök hangzója mindig *i*; ehhez még állandóan *tu* szótag járúl, melyet, mint fentebb a *te* szótagot, annál inkább a többes kifejezésének kell vennünk, mert hasonló értelemben még gyakrabban fog előfordúlni; a személyragok ugyanazok. Ellenben más többest jelentő rag fordúl elé az egyszerű hajlításban, hol a gyök és személyragok között *zki* szótagot találunk, mint :

Egy.-sz.	1. dakarzkít	hozom (azokat)	sodasainä	kietianem
	2. dakarzkizu	hozod	sodasait	kietian
	3. dakarzki	hozza	sodasinä	kietianä
Több.-sz.	1. dakarzkigu	hozzuk	sodasašk	kietianu
	2. dakarzkizute	hozzátok	sodasašt	kietian
	3. dakarzkite	hozzák	sodasaz	kietianl

III. A l a k.

Az első személyű névmás tárgyeseével *ni*, *nik*, melyből csak az *n* betű maradt fen.

a) Összetett alak („te eszel engem“ stb.):

Egyes-szám.	Többes-szám.
1. —	1. —
2. jaten nazu	2. jaten nazute
3. „ nau	3. „ naute

Ebben a gyök hangzója *a*-ra változott, és a szabálytól eltérőleg, talán az euphonia kedvéért, az egyes 3. személyben *u* ragot találunk: *nau*, mely a többesben is megmarad: *naute*.

b) Egyszerű alak:

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Egy.-sz.	1. —	—	—	—
	2. nakarzu	—	sodasamak	—
	3. nakar	—	sodasamañ	—
Több.-sz.	1. —	—	—	—
	2. nakarzute	—	sodasamašt	—
	3. nakarte	—	sodasamaz	—

Itt az *n* betű az első személy tárgyese a gyök előtt, melyet a rendes ragok követnek; a magyarban és vogulban nincs hasonló alak.

IV. Alak.

A második személy három névmása közül, mint mondtam, a *zu*, *zük*-félét veszem föl, melynek *z*-je a hajlításban szembetűnő.

a) Összetett alak („én eszlek téged“ stb.):

Egyes szám :	Többes-szám :
1. jaten zaitut	1. jaten zaitugu
2. —	2. —
3. „ zaitu	3. „ zaituzte.

Itt *z* lévén a tárgyesei rag, a gyök *ai*-ra tágult; a *tu* szótag nem jelent többest, mint a következő két idomban; megfejtését nem bírom adni.

b) Egyszerű alak.

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Egy.-sz.	1. zakart	hozlak	sodatä	kietilem
	2. —	—	—	—
	3. zakar	—	sodatanza	kietitä
Több.-sz.	1. zakargu	—	sodatädäz	kietilu
	2. —	—	—	—
	3. zakarte	—	sodatädäz	kietianl

Hogy az egyszerű alak egészen szabályszerű első tekintetre meglátszik.

V. Alak.

Az első személy többes tárgyesete *gu*, *guk*, melyet a *g* betű képvisel; a gyök *ai*; az itt kétségkívül többest jelentő *tu* szótaghoz járulnak a személyragok.

a) Összetett alak :

Egyes-szám :	Többes-szám :
1. —	1. —
2. jaten gaituzu (te eszel minket)	2. jaten gaituzute
3. „ gaitu —	3. „ gaituzte.

b) Egyszerű alak :

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Egy.-sz.	1. —	—	—	—
	2. gakarzu	—	sodatamašt	—
	3. gakar	—	sodasamaz	—

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Több.-sz. 1.	—	—	—	—
2.	gakarzute	—	sodasamašt	—
3.	gakarte	—	sodasamaz	—

VI. Alak.

A második személy-névmás többesi tárgyeseivel *zuek*, tulajdonító nélkül, melyet ha az egyesszámú tárgyeseti ragú hajlítással egybehasonlítunk, melynek 1-ső személye *zakart*, 3-ik személye *zakar*, ezé pedig *zakartet*, *zakarte*: látszik, hogy *te* szótag a növekedés, melyet már fentebb is, mint a többes-szám jelelőjét láttunk, mind az egyszerű alakra nézve, mind az összetettben, hol *zaitut*-ból lesz *zaituzte*, csak az egy *z* különbségével.

a) Összetett alak („én eszlek titeket“ stb.):

1. jaten zaituztet	1. jaten zaituztegu
2. —	2. —
3. „ zaituzte	3. „ zaituztee.

b) Egyszerű alak:

	<i>baszk</i>	<i>magyar</i>	<i>mordvin</i>	<i>vogul</i>
Egy.-sz. 1.	zakartet	hozlak titeket	sodatädäz	kietänem
2.	—	—	—	—
3.	zakarte	—	sodatädäz	kietianä
Több.-sz. 1.	zakartegu	—	sodatädäz	kietianu
2.	—	—	—	—
3.	zakartee	—	sodatädäz	kietianl

Ezen hat alakban párhuzamosan követték a baszk nyelv sajátosságait a magyar, mordvin és vogul nyelvekkel, melyek szinte tárgyi ragozással bírnak, mint a baszk, mely e részben aránytalanul gazdagabb, mint társai; utána jön a mordvin, mely bár ki tudja a baszk alakjait fejezni, de szegényebb, mert csak 15 alakja van 28 kifejezésre; nyomában jön a vogul, mely a második és harmadik személy tárgyi esetét, bár ismétlésekkel, még kifejezi, de nem az elsőét, bár azáltal, hogy kettős száma van, bizonyos látszólagos előnyt látszik bírni társai felett (ezen alakokat nem láttam itt szükségesnek kiírni, mint a melyeknek megfelelők a baszk nyelvben nincsenek); legszegényebb a magyar nyelv, mely hét alakkal tizen-

három viszonyt fejez ki, t. i. egy s ugyanazon alak mind egyes- mind többes-számú 3. személyi tárgyra vonatkozik, így p. o. *látom* anynyi mint: *látom őt*, és: *látom őket* stb.

Ha eddig a baszk nyelv igéjének ismertetésében ¹⁾ a magyar ággal lépést haladhattunk, most oly térre lépünk, melyen a baszk nyelv, legalább az európai nyelvek közt, egyedül áll; értem azon alakokat, melyekben ez a mutató névmás tárgyesetével még a személyes névmások tulajdonítóit is fölveszi igéjébe. Ilyen alak van 12. Ezek közül a

VII. Alak.

A mutató névmás egyes tárgyesete mellett az 1. szem. névmás *niri* (nekem) egyes tulajdonítóját foglalja magában. Ha az egyszerű egyestárgyi hajlítás 2-ik személyét *dezu* vesszük alapúl, összehasonlítva ezen alak ugyanazon személyével *didazu*, az amott levő *e* helyett *da* szótagot találunk, melyben a növekedésnek kell befoglaltatni; azt mondanám, hogy *da* a növekedés, de a 3-ik személy hoz zavarba, melyben *du*-ból *dit* származott, és azért kénytelen volnék azt megfejtés nélkül hagyni; mert

a) összetett alak:

Egyes-szám :	Többes-szám :
1. —	1. —
2. jaten didazu (te eszed azt nekem)	2. jaten didazute
3. „ dit —	3. „ didate

Azonban tekintve a többesi harmadik személyt *didate*, és tudva, hogy a *te* szótag a többség kifejezése, gyanítom, hogy az egyes 3-ik személy *dida*-ból vnatott össze, és így csakugyan *da* volna a dativus, melyet azonban a *niri*-vel megegyeztetni mégis bajos.

b) Egyszerű alak („te hozod nekem azt“ stb.):

Egyes-szám :	Többes-szám :
1. —	1. —
2. jaten dakardazu	2. jaten dakardazute
3. „ dakardat	3. „ dakardate.

¹⁾ Az idézett hat alak képezi a tisztán esolekvő vagy „pura“ igehajlítást, a mint a nyelvtanok nevezik; a következők a „transitív“ vagy átható alakok.

Ha a 2-ik személyt egybehasonlítjuk az egyszerű csak tárgyiragos *dakarzu*-val, itt is a tulajdonítót a *da* növekedés jelölné; ezt tehát egy elavúlt első személyű névmás tulajdonítójának kell tartanunk.

VIII. Alak.

Az első személy egyes-i tulajdonítója a mutató névmás többesi tárgyesetével, mely, mint már fentebb láttuk, *zki* szótag közbeszúrával képeztetik.

a) Összetett alak („te eszed azokat nekem“ stb.):

Egyes-szám :	Többes-szám :
1. —	1. —
2. jaten dizkidazu	2. jaten dizkidazute
3. „ dizkit	3. „ dizkdate

b) Egyszerű alak :

1. —	1. —
2. dakarzkidazu	2. dakarzkidazute
3. dakarzki	3. dakarzkidate.

A szabályszerűség itt is szembe ötlő: *zki* a mutató névmás többesi tárgyesetét jelenti, *da* az első személy dativusa.

IX. Alak.

Egyes-számú tárgyeset, a második személy egyes-i tulajdonítójával *zu*, mely világosan ki is tűnik.

a) Összetett alak („én eszem azt neked“ stb.):

Egy.-sz.	Több.-sz.
1. jaten dizut	1. jaten dizugu
2. —	2. —
3. „ dizu	3. „ dizute

b) Egyszerű alak :

(én hozom azt neked stb.)

Egy.-sz.	Több.-sz.
1. dakarzut	1. dakarzugu
2. —	2. —
3. dakarzu	3. dakarzute

X. Alak.

A második személy egyes-i tulajdonítója mellett a mutató névmás többesi tárgyesete *zki* gyarapodással. Egészen megfelel a IX.

idomnak, mint „eszem azokat neked“ stb. = *jaten dizkizut*, 3. sz. *dizkizu*, több. 1. *dizkizugu*, 3. *dizkizute*. Az egyszerű alakban („hozom azokat neked“ stb.):

Egy.-sz.	1. dakarzkizut	Több.-sz.	1. dakarzkizugu
	2. —		2. —
	3. dakarzkizu		3. dakarzkizute.

XI. Alak.

a) Összetett alak („eszem neki azt“ stb.):

Egy.-sz.	1. jaten diot	Több.-sz.	1. jaten diogu
	2. „ diozu		2. „ diozute
	3. „ dio		3. „ diote.

b) Egyszerű alak („hozom neki azt“ stb.):

Egy.-sz.	1. dakarkiot	Több.-sz.	1. dakarkioгу
	2. dakarkiozu		2. dakarkiozute
	3. dakarkio		3. dakarkioて.

Ezen idomban az első *d*, mint egyebütt, a mutató névmás tárgyese (azt); *i* a gyök; *t*, *zu*, *gu*, *zute*, *te* a ragok; tehát a harmadik személyű névmás tulajdonítóját az *o* betű képviseli, mely hihetőleg az *au*, *onek* dativusából *oni* ból maradt fen az igében; a *ki* szótag azonban nem fejthető meg.

XII. Alak.

Ennek többese ismét *zki* szótag beszúrása által jelöltetik egészen szabályszerűleg, tehát „én eszem azokat neki“ = *jaten di-zki-ot*, *dizkiozu*, *dizkio*, *dizkioгу*, *dizkiozute*, *dizkiote* az összetett alakban. Az egyszerű alakban hasonlóan „én hozom azokat neki“ *dakar-zki-ot*, *dakar-zki-ozu*, hol azoban csak *z* járul hozzá, mert a *ki* szótag már az előbbi idomban is foglaltatik.

XIII. Alak.

Most következnek a dativusok többesei „nekünk, nektek, nekik“, *guri*, *zuei* és *ajei*, a mutató névmás egyesí és többesi tárgyese-tével. Ezen idomban először tehát az első személy többesi tulajdoní-tója és a mutató névmás egyesí tárgyese van, és pedig a *gu* szótag jelöli mindenütt ezen dativust, például ebben: *dakarguzu*, *d* a tárgy,

akar a tö, *gu* a tulajdonító, *zu* a személyrag, tehát = „te hozod nekünk azt.“

a) Összetett alak („te eszed nekünk azt“ stb.):

Egy.-sz. 1.	—	Több.-sz. 1.	—
2.	jaten diguzu	2.	jaten diguzute
3.	„ digu	3.	„ digute

hol a *d* = azt, *i* a gyök, *gu* a dativus „nekünk“, *zu*, *zute*, *te* a személyragok.

b) Egyszerű alak („te hozod nekünk azt“ stb.):

Egy.-sz. 1.	—	Több.-sz. 1.	—
2.	dakarguzu	2.	dakarguzute
3.	dakargu	3.	dakargute

XIV. A l a k.

Az első személy többesi tulajdonítója *guri*, a mutató névmás többesi tárgyesetével. Az idom képzése ismét szabályszerűleg a gyök és a tulajdonító *gu* közé ékelt *zki* szótag által történik, mint például „te eszed azokat nekünk“ *jaten di-zki-guzu*, *di-zki-gu*, *di-zki-guzute*, *di-zki-gute*. Az egyszerű hajlításban „te hozod azokat nekünk“ = *dakar-zki-guzu*, többesben *dakar-zki-guzute*; hol *d* a tárgyeset, *zki* ennek többese, *akar* a gyök, *gu* tulajdonító, *zu* és *zute* alanyi személyragok.

XV. A l a k.

A második személy többesi tulajdonítója a mutató névmás egyes tárgyesetével.

a) Összetett alak („én eszem nektek azt“ stb.):

Egy.-sz. 1.	jaten dizutet	Több.-sz. 1.	jaten dizutegu
2.	—	2.	—
3.	„ dizute	3.	„ dizutee

b) Egyszerű alak („én hozom nektek azt“ stb.):

Egy.-sz. 1.	dakarzutet	Több.-sz. 1.	dakarzutegu
2.	—	2.	—
3.	dakarzute	3.	dakarzutee

Itt mint mindenütt a *d* a tárgyeset, *i* és *akar* a két gyök, *zu* a második személy tulajdonítója, melynek többesét „nektek“ a *te* szó-

tag képezi, mint a hatodik idomban, vagy általában a többes-szám 2. és 3. személyragjaiban; a *t*, *gu* és *e* az alanyi személyragok.

XVI. Alak.

Az előbbi alak többese *zki* szótag által képeztetik, mint „én eszem nektek azokat“ = *jaten di-zki-zutet* stb.; „én hozom nektek azokat“ az egyszerű hajlításban: *dakar-zki-zutet*, „mi hozzuk nektek azokat“: *dakar-zki-zutegu* stb.

XVII. Alak.

A harmadik személynévmás többesi tulajdonítójával a mutató névmás egyesi tárgyescete.

a) Összetett („én eszem nekik azt“ stb.):

Egy.-sz. 1. <i>jaten diotet</i>	Több.-sz. 1. <i>jaten diotegu</i>
2. „ <i>diotezu</i>	2. „ <i>diotezute</i>
3. „ <i>diote</i>	3. „ <i>diotee</i>

b) Egyszerű alak („én hozom nekik azt“ stb.):

Egy.-sz. 1. <i>dakarkiotet</i>	Több.-sz. 1. <i>dakarkiotegu</i>
2. <i>dakarkiozezu</i>	2. <i>dakarkiozeute</i>
3. <i>dakarkioze</i>	3. <i>dakarkiozee</i> .

Ezen idom hasonlít a XI. számbelihez, melyben a *diot* alakban egyes 3. szem. tulajdonító és egyes-számú tárgy van kifejezve; az ott magyarázott *o*-hoz járul a *te* szótag, mely többest jelent és így lesz „neki“-ből „nekik“, és ez az egész hajlítás változatlanul keresztül vonúl; még megjegyzendő, hogy a hol *te* a végtagja a többesi 3. személynek, ahhoz még állandóan mindenütt egy *e* betű jön, mely hihetőleg személyrag, de származására rá nem jöhettem.

XVIII. Alak.

Az előbbi alak többese, a szokott *zki* szótag hozzájárulásával, úgy hogy *jaten diotet*-ből („én eszem nekik azt“) lesz *di-zki-otet* („én eszem nekik azokat“).

a) Összetett alak.

Egy.-sz. 1. <i>jaten dizkiotet</i>	Több.-sz. 1. <i>jaten dizkiotegu</i>
2. „ <i>dizkiotezu</i>	2. „ <i>dizkiotezute</i>
3. „ <i>dizkiote</i>	3. „ <i>dizkiotee</i> .

Mely alaknak például 2. személyét elemeztvén, találjuk, hogy *d* és *zki* betűk a tárgyeset és többese, *o* és *te* a 3. személy tulajdonítója és ennek többese, mely után a személyragok következnek.

b) Egyszerű alak.

A XVII. alak első személye *dakar ki-otet* lévén, ennek többese már csak *z* által képeztetik, s lesz:

Egy.-sz. 1. dakar-zki-otet	Több.-sz. 1. dakarzkio-tegu
2. dakar-zki-otezu	2. dakarzkio-tezute
3. dakar-zki-ote	3. dakarzkio-tee.

§. 9.

A baszk ige cselekvő hajlítása jelen idejének ezen átnézetéből, úgy hisszük, az olvasónak alkalma volt meggyőződést szerezni azon szabályszerűségről, melyet ezen őskori nyelv követ. Most még kapcsolatban a felhozottakkal tárgyalni fogom először a közép és szenvedő igék hajlítását, mely szintoly következetes, csak hogy ragjai már jobban elmosódtak, és e részben jobban hasonlít ahhoz, a mit a nyelvészek az árja nyelvekben tökélynek szoktak mondani, t. i. a gyök és rag egybeolvadásához. Ezen nemű igéknek szinte kétféle hajlítása van, az egyszerű, melyet itt is Mahn-nal az ősinck, eredetinek mondunk, és az összetett, mely a „vagyok“ segédigével történik. Legelőbb tehát ezen igének jelenét akarom ismertetni, mely ezen hajlításban szerepel, és ez a következő:

Egy.-sz. 1. <i>naiz</i>	vagyok	Több.-sz. 1. <i>guera</i>
2. <i>aiz, sera</i>	vagy	2. <i>serate</i>
3. <i>da</i>	van	3. <i>dira.</i>

Ezen nemű igék tehát, miután tárgyesetet nem vonzanak, csak a személyes névmások tulajdonítóit fogadják be, és azért mindössze csak hét alak fordul elé bennök a jelen időre nézve, tulajdonító nélkül, és hat alak tulajdonítóval. Itt is mindjárt a megfelelő egyszerű alakot fogjuk utána tenni.

I. Alak.

Tulajdonító nélkül; az igenévhez az egyszerű „vagyok“ ige járul; a cselekvő ige jelentése; p. o. *jaten det* németül = *ich habe*

ihn essend (magyarúl ki nem fejezhető); *etorri* jönni: *etorcen naiz, sera* ¹⁾, *da, guera, serate, dira* magyarúl = jövö vagyok, vagy stb. = jövök, jösz stb.

Egyszerü alak (*ibilli* = menni igétöl):

Egy.-sz. 1. nabil	Több.-sz. 1. gabilza
2. zabilza	2. zabilzate
3. dabil	3. dabilz.

Ebben a tö *i*-je *a*-ra változot; a személyragok a középigék-nél elül lévén, az *n, z, g, d* betük jelölik azokat; de az igeszemélyek végén levö *z* és *za* rag, mely más igénél *c* és *ca* ragban mutatkozik, meg nem fejthető, ha csak nem a személyrag erősítőjének vesszük.

II. A l a k.

Az első személy egyesij tulajdonítójával, mint *etorcen natsat* ²⁾, *zat, zatsazkit, zazkit*, hol a végsö *t* az első személy tulajdonítója; többesben *zkit*, mint a cselekvö igéknél; az egyszerü alakban („nekem mégy“ stb.):

Egy.-sz. 1. —	Több.-sz. 1. —
2. zabilkit	2. zabilzkit
3. dabilkit	3. dabilzkit.

Már szembetünöbbs a szabályosság; a személyragok elül, az első személy dativusai hátul állanak; a többes *zki* szótaggal van jelölve.

III. A l a k.

A második személy egyesij tulajdonítójával, melyből a *zu* rag világos.

a) Összetett alak („neked jövök“ stb.):

Egy.-sz. 1. etorcen natsazu	Több.-sz. 1. etorcen gatsazkizu
2. —	2. —
3. „ zatsu	3. „ zazkizu.

¹⁾ Ezen hajlításnál is csak a *zu* 2-ik személyfü névmás alkalmazását vesszem tekintetbe.

²⁾ Itt a *tz* hangot, mely a gyök és rag összetételéből támadt leghelyesben gondoltam *ts*-el visszaadhatónak.

b) Egyszerű alak („neked megyek“ stb.):

Egy.-sz. 1. nabilkizu	Több.-sz. 1. gabilzkizu
2. —	2. —
3. dabilkizu	3. dabilzkizu

egészen rendszeres képzéssel.

IV. Alak.

A harmadik személy egyesí tulajdonítójával, melyet egyesben *jo*, többesben *o* rag jelöl: *etorcen natsajo* én jövök (neki), *zatsajo*, *zajo*, *gatsazkio*, *zatsazkio*, *zazkio*.

Egyszerű alakban („megyek neki“ stb.):

Egy.-sz. 1. nabilkio	Több.-sz. 1. gabilzkio
2. zabilkio	2. zabilzkio
3. dabilkio	3. dabilzkio

V. Alak.

Az első személy többesi tulajdonítójával, egészen szabályos *gu* raggal, mint: *etorcen zatsagu* te jösz (nekünk), *zagu*, *zatsazkigu*, *zazkigu*. Az egyszerű alakban még szabályosabb, mint: *zabilkigu* te mégy nekünk, *dabilkigu* ő megy nekünk, *zabilzkigu* ti mentek nekünk, *dabilzkigu*, hol a személy többeseit a *ki* szótag előtt beszuratott *z* betű mutatja.

VI. Alak.

A második személy többesi tulajdonítójával, mely *zute* alakban mutatkozik szabályszerűleg: *etorcen natsazute*, *zazute*, *gatsazkizute*, *zazkizute* = nektek jövök, jön, jövünk, jönnek. Az egyszerű alakban ép oly szabályszerű („nektek megyek“ stb.):

Egy.-sz. nabilkizute	Több.-sz. 1. gabilzkizute
—	—
dabilkizute	dabilzkizute.

Mint látjuk, a személyragok mindkét alakban ugyanazok mint az előbbi V. számban; a különbség a tulajdonító ragban van, mely az V. számuban *gu*, itt pedig *zute*, azaz a 2-ik személy többesi *dativusa*.

VII. Alak.

Egészen a IV. számú alakra emlékeztet; ott egyes számú tulajdonító, itt a többesi tulajdonítója a harmadik személyű névmásnak, mely csak *te* többest jelentő rag által jelöltetik minden személyben, mint: *gabilzkio* mi megyünk neki, *gabilzkiote* mi megyünk nekik, *etorcen zatsazkio* ti jöttök neki, *etorcen zatsazkiote* ti jöttök nekik stb.

Evvel a fentebb eléadottakban, azt hiszem, oly vázát nyújtottam a baszk ige jelen idejű alakjainak, hogy az olvasó általuk teljesen tájékozhatja magát a rendszerben. Nem adtam ugyan még a szenvedő ige alakjait, de ez mindenben megegyez a közép ige hét alakú képzésével, és nem adtam, nehogy az átnézetet nehezítsem, még öt alakot, melyek az *eu*, *euk* és *hi*, *hik* másodszemélyű névmás szerint képeztetnek; de mint mondám az olvasót annyi alakkal túlterhelni nem akartam, és azután a *zu*, *zuk* névmás használata sokkal általánosabb, és világosabb képét is adja az igeajlításnak a jelen időre nézve, melyről azonban úgy sem mondhatnék el mindent; mert a számtalan nyelvjárás, és azokban levő változatosság miatt azt lehet mondani, ezen alakok kimeríthetlenség. A guipuzcoai nyelvjárás, melyet tárgyaltam, legelterjedtebb és leginkább használtatik az irodalomban, bár ez nagyon csekély is.

A második közleményben szándékom az aligmúlt és a többi idők képzési módját felmutatni, mely, minthogy szintén szabályszerűleg történik, sokkal kevesebb helyet igényel, és legtöbb esetben elegendő csak képzési módjára rá mutatni. Azután a többi beszédrészeket is elemzés alá vevén, végre még mutatványul egy nyelvszöveget fogok hozzácsatolni, azt a türelmes olvasó tájékozására magyarázattal kísérvén.

RIBÁRY FERENCZ.

Hibaigazítás: A 46. lapon, 12. sor felülről,
e helyett: gizpokai vagy guizpocai
olvasd: guipuzcoai. — R. F.

ASSYR SZÓK HASONLÍTÁSA.

A „Journal Asiatique“ 6-ik folyamati VI. kötetének 133—179 lapjain található assyr szótár olvasása közben készült egyes megjegyzéseimet itt azok számára közlöm, a kiket sémi tanulmányok érdekelnek; közlöm különösen a héber nyelvvel foglalkozók számára, kiknek e jegyzetek tanuságosak lehetnek.

Oppert és Ménant a „Journal Asiatique“ említett kötetében a khorsabadi palota terjedelmes felírásában előforduló szók gyűjteményét adják. Minél több ily egyes szógyűjtemény lát napvilágot, annál közelebb van azon idő, melyben az assyr nyelv szótára megírható lesz.

A sémi nyelvek szótár-irodalmára, a mennyiben ez a közhasználatnak nyitva áll, egy tekintetet vetve, észreveszszük a teljességtől való tetemes hátramaradást. A bibliai héber nyelv szótára szerencsés kivételt képez. Gesenius érdemeit e helyen említetlenül nem hagyhatjuk.

A Targumim-ok szótárának megírásához dr. Levy fogott, de e szótárnak még csak két első füzete jelent meg ¹⁾. Egy másik dr. Levy (M. A.) phoeniciai szótárt adott ki, melynek előszavában írja, hogy szótárának csupán kilenced részre foglaltatik Gesenius phoeniciai vocabulariumában ²⁾. Azonban ezen így meg bővített szótár még sokfelől gyarapítható. Bernstein syr szótárának kiadását csak megkezdhetette. Lane arab szótára sem kész. Az eddig használt syr, arab szótárok hiányosságáról Lane és Bernstein meggyőző tanu-

¹⁾ Chaldäisches Wörterbuch über die Targumim und einen grossen Theil des rabb. Schriftthums. Erste Lieferung, Zweite Lieferung. Leipzig, 1866.

²⁾ Phoenizisches Wörterbuch. Breslau, 1861.

ságot tesznek. Ezen, a phoeniciainak kivételével, századok óta irodalmilag ismert sémi nyelvek szótáraiban ily hiányosságot fedezvén fel, nem lehet csudálnunk, hogy az assyr nyelvnek még csak egy kis szógyűjteménye van meg. Azonban már ebből is meríthet a szóhasonlítás a többi sémi nyelvekbeli szók eredeti értelmének földerítésére sok érdekes adatot.

Az assyr hangtanra nézve fontos tudni, hogy mássalhangzóinak számában és értékében a héber és árámi nyelvekkel egyezik meg; hangtani törvényeiben azonban az arab és héber nyelv képét viseli s az árámi nyelvektől eltér. Az assyr nyelv a héber sziszegő betűket (sibilantes) megtartja, s nem változtatja el „mutae consonantes“-ekre. Az eddigelé ismert assyr szókincs legnagyobb része közös a többi sémi nyelvvel. Némely szóban a sémi nyelvek éjszaki, más szóban a sémi nyelvek déli ágával egyezik meg, egy harmadik része meg kizárólag assyr. A particulák rovata alatt is több csupán csak az assyr nyelvben előfordulókra találunk. Értelmök meghatározása tetemes nehézséggel jár. Ilyenek אַן, mely a ritkán előforduló ל helyett áll; אַן (= ban, ben).

A hasonlítható assyr szók közül legelőször is az אמר szót említem, melynek értelme az assyrban: látni; *imur* = lát. A héber אָמַר tudvalévőleg = mondani (dixit)¹⁾, továbbá = gondolni, parancsolni. A syr 'emar = dixit, locutus est; studuit, laboravit²⁾. Az arab أَمَرَ = parancsolni أَمْرًا = idő, alkalom (καιρός). Az assyrban אמר mellett נמר is fordul elé hasonló értelemben (= látni). Ezen alakok gyöke mar; מַר = transivit, praetervectus fuit, processit, abiit, praeteriit stb. מַרר a héberben = folyni, csepegni (ily értelemben ezen ige nem használtatik az ó sz. könyveiben. מַרְרָה = epe (arabúl مَرَّةٌ); מַר = csep (a מַרְרָה névszóból eredhetett a keserüséget jelző névszó és azon igealak, melynek értelme „keserü lenni“). Az elfolyás, elmulás lévén a מַרر eredeti értelme, ezen értelem egyfelől látássá, másfelől szólássá módosúlhatott. A látás ugyanis a tárgyak

¹⁾ Paucis in exemplis iisque incertis et nonnisi sequioris Hebraismi אָמַר absolute poni videtur pro דִּבְרַר (loquutus est). Így ír Gesenius.

²⁾ Edmundi Castelli lexicon syriacum ex ojus lexico heptaglotto seersim typis describi curavit Joannes David Michaelis.

képeinek megjelenése és elmulása a szem reczehártyáján. A szólás pedig az ajkakon elhaló szavak elmulása. Mózes szépen hasonlítja szavait a harmat folyásához (5-ik k. 32, 2. Károlyi G. fordítása szerint): „Csepegjen mint az eső az én tudományom, folyjon mint a harmat az én beszédem.“

أَمْرٌ = occasio praeceps (az elsiető alkalom). A gondolkozás és szólás összefüggése a héber, chald, számaritán אִמַר igében nem fog meglepni. Hiszen a szó a gondolatnak, a fogalomnak nyilvánulása; a fogalom a belső, még hallhatóvá nem lett szó. A görög nyelvben λόγος: 1) szó, 2) ész, értelem, 3) tartalom, beszéd tárgy.

אִשְׁבּ = יִשְׁבּ; asibut = lakók (part. kal., m. plur.). A héber י, arab و, (وَأَب) = loca concessus) helyett, mint látjuk, א betű állhat az assyr szóban. A részesülők n. n. alakja a többes-számban az assyr nyelvben jellemzetes. Fokozottabb abstractio lesz ez által elérhető.

גִּשְׂרָ = deszka. Ide tartoznak az arab جَسْرٌ, chald גִּשְׂרָ, syr gisoro szavak, melyek mind hidat jelentenek. גִּשְׂרָ a héber קָשַׁר (= összekötni) igével függ össze; קָשַׁר = összekötés. Ezen szó eredetibb értelme az arab كَسَرَ igében maradt meg változatlanul. Az összekötés fogalmának kifejezésénél a tárgyak megtörését jelző szó is ajánlkozott s a héber nyelv épen ezen szót választotta az összekötés kifejezésére. A hid szó kifejezésében valamennyi sémi nyelv megegyezett, erre épen a megtörést (fractura) jelző szót használván.

גָּבַל = állani. Ezen értelem rejlik a גָּבַל szóban is, a mely „zászlót“ teszen; גָּבַל = signum erectum. E szót az eddigi magyaróknak nem sikerült megfejteni.

יָד = láb. Ez felette meglepő értelmű assyr szó; a többi sémi nyelvben יָד mindig „kezet“ tesz. A jad szó eredeti értelme a nyitva tartott kezét¹⁾, a láb talpát jelentette.

A kiegyenítés, egyengetés képi eredeti értelmét. Az arab وَادًا ige (mely a يَدٌ szóhoz közel rokonság viszonyában áll) = aequa-

¹⁾ כַּף tulajdonkép = marok, quod incurvatum, cavum est. A יָד és כַּף közt eredetileg fontos különbség létezett.

vit, complanavit. A יד eredetileg a lapost jelenté, a mi épen úgy lehet a kéz lapja, mint a láb talpa. Az arab وَدَّأ ige rokonságához tartozik e két szó: وَان, دَيْيَة; az első = pretium, pecunia aut aliud, quo redimitur, expiaturve caedes; a másik „völgyet“ tesz.

מנר = tudni. Ezen ige az arab نَجَدَ (res manifesta est) igével függ össze. A héberben a Hifil alak van használatban.

מרר = repülni. Ezen ige az arab مَرَّ-val együtt az assyr, héber, arab امرر-val függ össze. Verba volant.

מרר = ire. Ezen ige is az előbbi szócsaládhoz tartozik.

נהר = procerum esse. Az arab نَهَد; a héber הוה szóban is ez az alapértelem.

עצם = anyag. A héber עָצַם = csont.

צבא = ember. Ezen névszóval azonos a héber צָבָא = sereg. Ezen szó valószínűleg a héber יָצַב szóval függ össze; ezen nevezet az ember egyenes tartása (statura erecta) végett támadhatott. A צבא, megfelelőleg az אָנַשׁ szónak, embert és embereket (sok embert, sereget) jelentett. A héber nyelv e szónak csupán csak második értelmét őrizte meg.

קָר = kéz. Ezen szó etymologiai megfejtése érdekes feladvány.

A talmudban קָרָא = nyel (manubrium), markolat (a marok szóból *Handgriff*); קָרַת = valaki beszédjéből szavakat elkapkodni; קָרַתָּ = szolgálni, tulajdonképen kézi munkát cselekedni. Mind ezen szavakban benn van a kéz, kézbevétel, kezelés fogalma.

רגל = pede movere. רָגַל héberül = láb. A רָכַל héber ige szinte ide tartozik (= circumivit; רָכַל = kereskedő).

רהם = misereri. Több assyr szóban a héber ה helyett ה áll.

שלה = bevégezni; sillan = vég. A zsoldároknak oly gyakran előforduló שָׁלָה szó ezen assyr ige értelmében veendő; nyilván e két szó szorosán összefügg. Ninivében a babyloni ח helyett ש betű ejtetik ki. Az ש nek azon két hangzása, melyet a héber megkülönböztet (az írásban a punctum diacriticum holléte által: ש és שׁ), az assyrban ki nem fejlődött, שָׁלָה tehát = szünet (pausa). A שָׁלָה

szó (Gesenius szerint „tot interpretum conjecturis et hallucinationibus vexata“) ezen segítséggel etymologiai tekintetben megvilágosítottatik.

Végre még a תרך szót említem (= hagyni, elhagyni). Ez az ige ezen értelemben az assyron kívül csak az arabban fordul elő:

تَرَكَ = hagyni, elhagyni. A cháldban előforduló תרך = elüzni.

GR. KUUN GÉZA.

MORDVIN KÖZLÉSEK.

Reguly hagyományának a mordvin nyelvre vonatkozó része a következő darabokból áll: 1) Szógyűjtemény, moksa- és erza-mordvin, a melyben a két dialectusbeli szók egymás mellé vannak írva; de több benne a moksa mint az erza szó. 2) Nyelv-tani „notata“ a moksa-mordvin nyelvről, egyes kis czédelákra írva; ezek a nyelvalakok képzését tárgyalják, de korántsem képeznek teljes alaktant. 3) Néhány erza-mordvin mese és dal, orosz írással írva, még pedig nem egy kéztől való; orosz fordítással e kéziratok közül csak egy van, a többi mind csupán csak a mordvin textust adják. Még van egy darab ilyen kézirat, mely két mesét s néhány dalt tartalmaz moksa-mordvin nyelven, orosz fordítással.

A mordvin nyelv eddigelé sem ismeretlen, főleg miután Ahlqvist magok a mordvinok közt tett tanulmányait a moksa-mordvin grammatikájában ¹⁾ közrebocsátotta, a melyhez nyelvszövegek és szógyűjtemény is vannak hozzacsatolva, s az erza-mordvin is most Wiedemanntól nyert teljesebb grammatikát és vocabulariumot, ki szintén több vidékekről való erzáktól is tanulmányozta a nyelvet ²⁾. Mind a mellett a mordvin nyelv ismeretéhez még a Reguly hagyomány is hozzájárulhat becses adalékokkal, főleg a mi a szókincs teljesbítését illeti, valamint az erza-mordvin eredeti textusdarabok szintén lényeges hiányt pótolhatnak, mert eddig csak a mordvin újtestamentom ³⁾ az egyedüli textus, mely erza nyelven közzé van

¹⁾ Versuch einer moksa-mordvinischen Grammatik, nebst Texten und Wör-
terverzeichnis. St.-Petersburg 1861.

²⁾ Grammatik der erza-mordvinischen Sprache nebst einem kleinen mord-
visch-deutschen und deutsch-mordvinischen Wörterbuch. St. Petersburg 1865.

³⁾ Megjelent 1821-ben Sz. Pétervárátt. Ahlqvist ezt mondja róla: „Dieses
mordvinische Sprachdenkmal ist jedoch voll der entsetzlichsten Unrichtigkeiten,
welche sowohl durch die mehrfältige Unwissenheit der Übersetzer, als auch durch
die bei dem Druck von den Correctoren verschuldete Nachlässigkeit verursacht
worden sind.“ Wiedemann meg így nyilatkozik: „die aber (die Evangelienüber-
setzung) so voll orthographischer, Form- und syntactischer Fehler ist, dass die

téve. Hogy tehát a mi e hagyományban becses van, használható is legyen, s hogy másrészt a magyar nyelvész közönségnek általában a mordvin nyelv apparatusát könnyen hozzáférhetővé tegyem, ezen mordvin közlések kidolgozásához fogtam, a melyeket következő rendben szándékozom kiadni: 1) Néhány erza-mordvin eredeti textusdarab, hű magyar fordítással, a hogy ezt Reguly és Wiedemann szógyűjteményeinek segítségével eszközölhettem. 2) Regulynak nyelvtani jegyzetei a moksa-mordvin nyelvről. 3) Mordvin, mind a két dialectus szavait egymás mellé állító szótár. Ezek után még „mordvin tanulmányokban“ a két dialectus nyelvalakjait fogom ismertetni és fejtegetni.

I.

Néhány erza-mordvin eredeti mese és dal.

A következőkben 15 szám alatt közölt erza mesék és dalok közül az 1—7 darab abból a kéziratból való, a melyben az orosz fordítás is mellékelve van; a többi mind fordítás nélkül volt, a mely pedig kivált a 13—15 számokra nézve nagyon kívánatos lett volna. Ezekben több helyek vannak, melyeket, a rendelkezésemre álló szótári készlettel, nem bírtam teljesen megérteni és lefordítani. — A mi magát a textus közlését illeti, föladatom az volt, hogy azt helyesen olvassam és átírjam, megtartván az egyes kéziratok különbözőzéseit is egyes szó- és nyelvtani alakokra nézve. Csak a mássalhangzók jésítésében, a melyre nézve az orosz írás nem mindenben biztosan vezérelhet, annyiban követtem Wiedemann írásmódját, hogy a *t* pluralisragot soha sem írtam jésítve, sem az 1. 2. birtokos személyragokat (*n*, *t*). A *ts*-szel való írást (*c* helyett) csak ott használom, a hol vagy a *t* és *s* etymologice külön vannak meg, vagy (*r*, *n*, *l* után) következő *s* előtt *t* be van toldva, mint ejtéskönnyítő. Így p.o. eléfordúl *jarsan* és *jartsan* enni, *mols* és *mólt*s, stb.

darauf basirte grammatische Behandlung von C. von der Gabelentz wohl ein Zeugnis gibt von dem Scharfsinn und der Combinationsgabe des Verfassers, aber kein richtiges Bild von der Sprache.“ Magam is meggyőződtem róla, hogy azt csak cum grano salis lehet használni, ha az ember t. i. másunnan vett kriteriummal meg is tudja bírálni. De bármily szolgálailag ragaszkodik is az eredetihez, az orosz és ósláv bibliához, mégis néha eltér ettől, hogy szabadabban fordítson, p.o. gyakran relativ mondatot használ egyes attribut-szó helyett. Sok helytt igazán csak úgy érthető meg, ha az ember az orosz eredetit melléje tartja.

1. Jovks ksnavdo.

Erit afat babat. afañ babañ ejdist kakšost araselt, i simmiks jartsamks nemezde, pakšav moľmiks istažo, šuro vidmiks vijist arašt. artsime karmašt : koda eřamks aštomks. i vidšt baña polok alov ksnav, i karmašt eřva čisti varšniminzi. vasiñ čisti kajš polok pačka, ombocesti potolokoñ pačka, kolmocesti menel pelts tokatitš i pačkanzo liss. nu, nej baba, ađa stručkañ varčamo. kušt afa, i moñ saimak! afaš ecize teskavs : vat iľa korta baba! suskize pejzünze i karmaš kuzime. kujš kujš verej, i karmaš sizime. apak-arkst babaš ařanzo kevkstize : vasolov-li kužat? i mereze valonzo, mastorov pravtize. karmaš ombocede kuzime. va baba iľa korta! moľtš babañ melezì, mertš ařanstin istanā : kuvat kužat pek afa. i sestì pejštinze pravtize. mest baba, čavovif? čavoviñ afa, čavoviñ. ađa-žo baba, nej kepittan. kolmocede karmaš kuzime, i kujš pelinčañ pačka. i muš mastor, toso kasit stručkanzo. list baba teskavsto!

1. Mese, a borsórol.

Élnek atyus anyus. Atyusnak anyusnak gyermekeik a) nem valának, s inni enni valamit, a mezőre menni szintén, gabonát vetni erejük nincsen. Kezdték gondolkodni : hogyan élni, ellenni. S vetettek a fürdőszoba lóczája alá borsót, s kezdték azt minden nap nézni. Az első napon nőtt a lóczán keresztül, a másodikon a szobapadláson keresztül, a harmadikon elért az égi felhőkig s keresztül ment rajtok. No, most anyus, hadd nézzük a hüvelyeket! Mászsz föl, atyus, s engem is végy föl! Az öreg beledugta egy zsákba : vigyázz, ne szólj, anyus! Fogába harapá (fogai közé vevé), s kezdett fölmászni. Mászott mászott föl felé, s kezdett elfáradni. Egyszerre az asszony kérdezé az öregét : messze mászol-e [még]? s mondván e szavát, a földre ejtette. Elkezdett másodsor fölmászni : vigyázz, anyus, ne szólj! [de] elment az asszonynak a kedve, szólt az atyusának így : soká mászol nagyon, atyus! s azonnal fogai közül elejtette. Mit, anyus, megütötted-e magadat? Megütöttem atyus, megütöttem magamat. Rajta csak, anyus, most fölviszlek. Harmadszor kezdett fölmászni, s fölmászott át a felhőkön túl. Talált egy földet, ott nőnek az ő borsóhüvelyei. Jöjj ki, anyus, a zsákból! s az kijött.

i lisš. karmašt ksnavdost jartsamo. anćak veľavšt tujme, sejat tonatšt čijneme i ksnavdost jartsamo. erga baba, kuntsisīnik sīnšt, mejile sīn vese-jak sevsiz. kuntsišt kuntsišt, ešt kuntsivt; tušt mejilga čijime i mušt kudīne. vana baba kudīnes! karmatam esīnze eřamo. varštast peckas, eřva simma jartsamo, i jartsašt sīn koda eřavi, i mejile matšt oćko alov udomo. sašt kurok neń sejatne, karmašt uřtomga ¹⁾ veřnime. te mere: moń jartsamom sevež, tona mere: moń sevež. anćak afaš oćko aldo kutmolgatš, i mertš sońt-senze babanštīn: vana baba, kildemenek veđ ulit. sestī tandatšt sejatne, i vese orgolešt; kadīž ařat babat eřamo, i se řkasto mekj ešt sakřnok. pe.

Kezdték a borsójukat enni. Csak megfordúltak elindúlni, [hát] kecskék szoktak futosni s borsójukat enni. Gyere anyus, fogjuk meg őket, [mert] azután ők mind is megeszik [a borsót]. Fogdostak, fogdostak, nem foghatták meg; eleredtek utánuk futni, s találtak egy házikót. Nézd, anyus, a házikót! mi fogunk benne lakni. Betekintettek a kályhába, minden inni enni való [van ott]. S ettek ők a hogy kell, s azután lefeküdtek teknő alá alunni. Eljöttek mindjárt azok a kecskék, kezdtek a kályhában keresni. Emez mondja: az én ennivalóm meg van éve, amaz mondja: az enyim meg van éve. Egyszerre az öreg a teknő alatt megmozdult, s monda a maga feleségének: nézd anyus, lám barmaink vannak. Akkor megijedtek a kecskék, s mind elszaladtak; hagyták az atyust anyust élni [ott lakni], s az időtől fogva nem jöttek [többé]. Vége.

Jegyzet. ¹⁾ Az orosz kéziratban e szónak négy betűje, rajta tett correctura miatt, nem volt tisztán olvasható; a fordításban: въ печи, a kályhában, s így az „uřtomga“ olvasás mégis eléggé biztos, a mennyiben ez uřtomo-nak prolativusa volna, mely „uřtan, fütök“ igétől származván, igen jól jelenthet kályhát = fütőeszköz.

A fordításhoz. ²⁾ „ejdist kakřost“ két külön ragozott szóval (= gyermekeik), a mi a řendes „ejkakř“ (gyermek) szónak összetett voltát is bizonyítja. Ezt Wiedemann is gyanítja, az „ejkakř“ mellé tevén: (eđkakř). Eeđ (W.), äjeđ, äeđ (R.) különben külön használtatik az erzában is; a moksában: id (R.), ed, id (A.).

2. Moro, Alatír ošto.

Vaj ošos paroš, Alatír ošos! son eri-jak vere tarkaso, ,pando píraso. sedeñ paro Alatír ošos: vejke pevanzo Alatír čudi, ombo peva Sura ved čudi, kunškavanzo Šturma ved čude. varmazo kandī, čuvtonzo mendi; Šturma ved čudi, kevenzī lazī. pe.

2. Dal, Alatír városról.

Óh a szép város, Alatír város! Ó lakik is magas helyen, hegytetőn (-fejen). Azért szép az Alatír város: egyik végén foly az Alatír, másik végén a Szura vize foly, közepén át a Sturma vize foly. A szele fú ^a), fűt meghajlítja; a Sturma vize foly, köveit hasítja (repezsti). Vége.

Jegyzet. ^a) Ez: „varmazo kandī“ szószerint „a szele hord“, de miután nincs objectum mellette, azt hiszem, hogy a „szélhordás“ csak „széljárást, fuvást“ akar jelenteni.

3. Moro.

Ađado jalgaj pokš luga langa jakamo, mazī cvetkatneñ sez-neme, gorni povkañ kočkamo, plefuškañ peva sodnomo. gorni povka, moskovka, inazoron bajaga.

Udiñ udiñ ufakaj; mon udukšniñ, a-paro on, uraj avaj, mon nejekšniñ: buto či-pazos mon píra pesin, a kov-pazos pilge pesin, bokenevan valdo teščenetne. ista, parijam, či- kov-pasne afařt avajt, a teščenetne alat parijat.

3. Dal. („A férjhezmenetelhez“).

Gyertek társim a nagy réten jární, a szép virágokat leszakítani, csörgő-gombot ^a) szedni, a kosár végére kötni. Csörgő-gomb, czinege, király csengettyűje ^β).

Aludtam aludtam, menyecske; én aludtam, nem jó álmot, asszonyom ^γ) én láttam: mintha a nap-isten fejem végén, s a hold-isten lábam végén [volna], oldalam mellett a fényes csillagocskák. Úgy [hát] sógor asszonyom, a nap- hold-istenek [nekem] após anyós, s a csillagok sógorok sógornék.

Jegyzetek. ^a) Csörgő-gomb, a mi a „gorni povka“ szószerinti fordítása, melyet az orosz fordítás is ad, nyilván valamely virág neve (eléfordul alább a 15, d. számban is). Szintígy

β) „király csengettyűje“ (inazoron bajaga). Az egész sor („csörgő gomb, czinege, király csengettyűje“) összefüggéstelen szókból álló refrain, a milyent nem ritkán népdalokban találni.

γ) A sógornéját szólítja meg a daloló menyasszony. Azt alább a „parijam“ szóval meg is nevezi (oroszúl: золовушка, a férjnek nőtestvére).

4. M o r o.

Vaj ravo langa sudnat karablat, karabla lankso vaj nekrut saldat! siñ kiščit morit, a siñts avardit. a ve saldatoš a simi jartsi, a kišči mori, soñts avari. siri saldat več i nejize: i meks nekrut, a simat jartsat, a kiščat morat? seks a siman jartsan, a kiščan moran: veles kadovš putoñ kudom, kudos kadovš tiriñ tetinim, vaniñ avinim; kerč pelej kadovš lukšadiñ lavskim, lavskis kadovš čora űaka, lavski vakso sajiñ polam; nuűavti, soñts avari. pakšas kadovš vidiñ šurom, partsijiñ kelánkš borozdanzo; kardajs kadovšt alašam skalom, revenem tuvom.

4. Dal. („A katona szerencsétlenségéről“).

Jaj a tengeren csónakok hajók, a hajón jaj rekrut [és] katona. Ők tánczolnak dalolnak, de ő magok sírnak (magokban sírnak). Az egy katona nem iszik eszik, nem tánczol dalol, ő maga sír. Egy öreg katona hiszen meg is látta: minék, rekrut, nem iszol eszel? nem tánczolsz dalolsz? Azért nem iszom eszem, nem tánczoló dalolok: a faluba maradt építettem házam, a házban maradt nevelő atyuskám, gondomat viselt anyuskám; bal felé maradt ringató bölcsőm, a bölcsőben maradt kis fiam, bölcső mellett elvett feleségem; ő ringat, maga sír. A mezőn maradt elvetett gabonám, selyem-fonal[ak] a barázdái; az udvarban maradtak lovam tehenem, birkám disznóm.

5. M o r o.

Pakšas paroš, pokš pakšas! kelij pakšaso kaľ pulo, kaľ puloso čej pulo, čej puloso jakšargo. sirišt mere langozo, kurmošt mere

5. Dal. („A vadász szerencsétlenségéről“).

A szép mező, a nagy mező! a széles mezőben fűzfabokor [vrn], fűzfabokorban sásbokor, sásbokorban récze; szürkeség^a) mondhat-

zopozo; pižis navaž nereze, sijas navaž pilginze; vasuñ pejiłt pulozo, kavto tarvast šovnonzo. šado jutašt, eziz nek; kavto jutašt, eziz nek; kijava jutı ořotnik, ledemazo lanksonzo; nejize jaksargoñ, i' artsi čavmonzo. ilamak čav ořotnik, ilamak čav od čora! kałniš peškse piziđe, piziš peškse alniđe, alnične peškse levkskide. kodañ livsiñ levkskitneñ, sestı moñ čavumak, sestı moñ ledemak. budi moñ nej letsamak, estet a-paroš uli. i tut sajiže čavize; i lavtov langa kajize, tuš kijava molime. vele čiris pačkuliš, ojmseme lotkakšno: lažamo valgi kajatutš; orta lanks pačkuliš: kardazos pešksetš lomañde, kudoš peškse raskide. sazorozo lisnikšniš lažamo pača ketsinze, i isfa mernekšnes: ałakaj ałakaj, mezeñ paro ton tujit, mezeñ uli ton kandit? ve ezemnes kuloš tefanok, omoce ezems kuloš avanok; kerč pelej kuloš sajiñ polat, kijaks javs lukšfadiñ lavss ¹⁾ piže fakat.

ni β) a tolla γ), púposság α) mondhatni β) a bögye; rézbe mártva az orra, ezüstbe mártva a lába; olló a farka, két sarló a szárnyai. Száz [ember] ment el mellette, nem látták; kettő (azaz: két száz) ment el mellette, nem látták. Az úton egy vadász megyen el, puskája rajta; meglátta a rézét, s gondolja, hogy megöli. Ne ölj meg engem vadász, ne ölj meg fiatal legény! a füzfa tele [van] fészekkel, a fészek tele tojással, a tojások tele madárfival. A mint kiköltöm a fiakat, akkor ölj meg engem, akkor löj meg engem. Ha engem most meglösz, magadnak baj lesz [abból]. Mégis megfogta, megölte; válára vetette, elindult az úton menni. Falu szélire érkezett, pihenésre megállt: jajgató hang ütődött [hozzá]; a kapura érkezett: az udvar megtelt emberrel, a ház tele rokonsággal. A huga kijött gyászkendő (jajgató kendő) a kezében, s így szólt [hozzá]: bátyuskám, bátyuskám, mi jót hoztál te, mi az [a mit] te hoztál? Egyik lóczán meghalt atyánk, másik lóczán meghalt anyánk; bal felé meghalt elvett feleséged, padlat közepén ringató bölcsőben zöld (újon született) kis gyermeked.

Jegyzetek. ¹⁾ E helyett: lavskis, lavsks. α) A textusban „sirišt“, a mi nyilván pluralis-alak („siriš-től), s valami különös szürke holmikát jelenthet, de nem tudom miket; az orosz fordításban csak чѣдоватое „a szürkés“ (neutrum) van. Szintígy a „kurmošt“ (or. ford. ropátoñ púpos) szót „púposság“-gal fordítottam; ki nem fejezve a pluralist. A fordítás tehát itt csak megközelítő.

β) A textusbeli „mere (= mond)“, mint közbevetett szó, így

érthető : „mond valaki = mondhatni, v. mondhatnánk, v. mondana valaki.“

γ) Тkp. „a rajta-valója“ (langozo).

6. M o r o .

Tefkaj tefkaj tefakaj, tefkaj ramak monen poline ! polas paro ulize, polan kiščizi rungozo, šta-tolks palust selmenzi.

Difkam difkam difakaj (v. éoram éoram éorakaj), ton difkam pelazat ! uskur uskur jakazo, éora kakat čačnizi ; sesī sońze parozo, sesī sońze mazize.

Tefkaj tefkaj tefakaj , ramak tefkaj alaša ! alašas paro ulizi, lišmes mazī ulizi ; gujks gumbulduzo langozo, kiščiz kiščist pilgenzi, štatolks palost selmenzi, jondolks vergidist pilinzi.

Difkaj difkaj difakaj , ton difkaj veđ pelazat ! uskur naskur jakazo , ajgor vašot kanizi ¹⁾ ; tesī sońze parozo, tesī sońze mazizi.

Tefkaj tefkaj tefakaj, ramak tefaj paksine ! pakšas paro ulizi, čiń čaramo tarkaso, gubor píraso ulizi.

Difkaj difkaj difakaj , ton difkaj veđ pelazat ! lutkov latkov ulizi, šuroń čačmov ulizi ; sesī sońze parozo, sesī sońze jonozo. pe.

6. D a l .

Atyus atyus atyuskám, atyus végy nekem feleséget ! A feleség jó legyen, a feleségnek tánczoljon a teste, gyertyaként égjenek a szemei.

Gyermekem gyermekem gyermekecském (v. fiam fiam fiacs-kám), te gyermekem bolond vagy ! A hogy tetszik úgy α) járjon, fiucs-kákat szüljön ; abban [van] neki a jósága, abban neki a szépsége.

Atyus atyus atyuskám, végy atyus lovat ! a ló jó legyen, a pari-pa^β) szép legyen ; kigyóként tekergödzsek a rajta-valója (a szőre), tánczolva tánczoljanak lábai, gyertyaként égjenek szemei, villámként fényeljenek fülei.

Gyermek gyermek gyermekecském, te gyermekem hiszen bolond vagy ! A hogy tetszik úgy járjon, mén csikókat elljen ; ebben [van] neki a jósága, ebben neki a szépsége.

Atyus atyus atyuskám, végy atyus szántóföldet ! A szántóföld jó legyen, nap játszó helyen, halom-tetön legyen.

Gyermek gyermek gyermekecském, te gyermek hiszen bolond vagy ! gidrös gödrös legyen, gabona-termő legyen ; abban [van] neki a jósága, abban neki a deréksége. Vége.

Jegyzetek. ¹⁾ E helyet: kannize, azaz: kandnize.

a) A textusban: „*uskur, uskur*“ járjon — a mint látni való, a csendes, tetszés szerint való járást ábrázoló kettős szó. Az orosz fordításban megfelel кое какъ „valahogyan.“ Alább, hasonló helyen, „*uskur naskur*“ van.

β) A mordvinban két szó van, mely lovat jelent: alaša és lišme. Itt csak azért használtam a „paripa“ szót, hogy kikerüljem a „ló“ szónak ismétlését.

7. Sodamo j o v k s t.

- a) Niliń-kemen pałazo, kiskezi ušoso. — Sodamo: kapsta.
- b) kičkire mešče, mej mešče; konań selgan, se kulī. — ledma.
- c) piš pek-alks ikele, kuvaka kařas melganzo — pačalgo peš-čuvtu
- d) kudodo kudós jakstire ařakš čijne. — tol. [marto.]
- e) kudo kunškaso ovto lapa. — čev šalgoma.
- f) lato veřkska ašo alaša vanī. — kov.
- g) kudo ugoltso ovto rangi. — kevt. [mākš marto.]
- h) panžan kenkš kočkařavtomo, noldan revet pulovtomo. — nāški,

7. Találós mesék.

- a) Negyven inge, s a teste [mégis] künt [van]. — Megfejtés: Káposzta.
- b) Görbe mell, bal mell; a kit megpökök, az meghal. — Puska.
- c) Sült hasalj elül, hosszú hátgerincz utána. — Serpenyő a serpenyőnyéllel együtt.
- d) Házról házra vörös kakas fut. — Tűz.
- e) Ház közepén medvetalp. — Fáklyatartó.
- f) A csürön át fehér ló néz. — Hold.
- g) A ház szögletében medve mormog. — A (kézi) malom-kövek.
- h) Nyitok ajtót sark nélkül (valót), ereszték juhokat fark nélkül. — Méhkas, a méhekkal együtt.

8. J o v k s.

Eřašt ařa da baba, ejdisk araseřt. mořs ařas bazarov, ramaš puřsez, tujize kudov. ańšt ańšt sońze, kajš pokš tuvoška. karda-

8. M e s e.

Éltek atyus s anyus, gyermekeik nem valának. Ment az atyus vásárra, vett egy malacgot, elvivé haza. Etették etették őt; megnőtt nagy

zusk ulnes beřan; tavokoda panžinze udals ortatneń, meńs pakšav. molš molš kijava, godavš tänze numolo, kävstize: tuvo pařaj kov molat? molan kov sälmen nejit; mänelť mastort kaladit. sajimak i moń martit! sajize martunzo. aršt aršt, godavš värges: tuvo pařaj kov molfat? molfanok kov sälmenek nejit; mänelť mastort kaladit. sajimiz i moń! sajiz i väргеzińť. aršt aršt, godavš ovto: tuvo pařaj kov molfat? molfanok kov sälmenek nejit; mänelť mastort kaladit. sajimiz i moń! sajiz i ovtońť. aršt aršt, godavš riveš: tuvo pařaj kovo molfat? molfanok kekšme, mänelť mastort kaladit. sajimiz i moń! sajiz i rivezińť martusk. aršt aršt vasov, uš meri tuvoš: davajto jama čuvtanok, kekšfanok! karmašt čuvmo, tuvoš sudosonzo, a ovtoš lapasonzo; čuvšt pokš jama. tuvoš meri: azdo tiń jamańte, a mon tavatadiz. siń väjks sovašt tov; a tuvoš sudosonzo i pavinze ¹⁾, i sońs tuš kudov. a siń toso eřašt či kavto, i lamo vačomšt jamańtesne ²⁾. kortit jutkovast: daj žerebejse kajatanok, kiń sede ikele sevmeks ³⁾. kajašt žerebejse, satotš numolońť sevmeks ³⁾. lamo-li

disznóvá. Udvarok vala rosz, valahogy kinyitotta a kaput, elmenc-kült a mezőre. Ment ment az úton, találkozott vele egy nyúl, kérdez: disznó néni, hova mégy? Megyek hova szemeim látnak; ég, föld összeszakadnak α). Vegy engemet is magaddal! Vette őt magával. Haladtak, haladtak, találkozott egy farkas: disznó néni, hova mentek? Megyünk a hova szemeink látnak; ég, föld összeszakadnak. Vegyetek engem is [magatokkal]. Fölvették a farkast is. Haladtak haladtak; találkozott egy medve: disznó néni, hova mentek? Megyünk a hova szemeink látnak; ég föld összeszakadnak. Vegyetek föl engem is! Fölvették a medvét is. Haladtak haladtak, találkozott egy róka: disznó néni, hova mentek? Megyünk elrejtőzni; ég föld összeszakadnak. Vegyetek engemet is föl! Vették a rókát is magokkal. Haladtak, haladtak messzire, már mondja a disznó: jertek, ásunk egy vermet, rejtőzzünk el! Elkezdtek ásni, a disznó az orrával, a medve a talpával, ástak egy nagy vermet. A disznó mondja: eredjetek tí a verembe, én meg betakarlak titeket. Ők együtt bementek oda; a disznó meg az orrával be is takarta β) őket, s maga elment haza. Azonban ők ott éltek két napot, s nagyon megéheztek a veremben. Mondanak egymás között: hadd vessünk nyilat, melyiket kell előbb megenni. Nyilat vetettek; kijött, hogy a nyulat kell megenni. Sok jutott-e [belőle] nekik? [de csak] megették, s ismét a má-

tänesk satotš? seviz, i opäť omboce čiste vačomšt. kajašt opäť žerebejse; satotš ovtoñt sevmeks⁴). jarsašt soñze či kavto kolmo, i nädlaškadó lamo. kadovšt värges da riveš; vačomšt, merit: davaj kajatanok kavtoninek žerebejse! kajašt; satotš väргеziñt sevmeks. rivezes jarsašt soñze kuvat. opäť vačomš; jaki jamañt-esne i mari narmuñ; pustaka livtni i mori: koda saš jamañte. rivezes korti tänze: čvť jama, mon bu kof vä sälmsen nejivilin či, a to sevťan. pustakaš tandatš, karmaš rojamo i čvť varine, vä sälmene. rivezes opäť korti: pustaka čvť omboce vařa, mon bu vanuvulin kavto sälmsen. narmuneš čvť omboce vařa, karmaš vanmo kavto sälmsenze. opäť meri: čvť pokš jama, štobu přam kelgiviř, a to sevťan. narmuneš čvť sede pokš jama i rivezes liss. korti: nu, ađa nej andimak, päkem vačš⁵), a to toñt sevťan. tušt kijava, mořt mořt, gođavšt kavto avat; molit praznikej, kandit gostineceks přakat šukorot vatruskat i alt kotomkaso. narmuneš vasoldo kvafaš, meri riviziñte: ažo kekšt, a mon mořan, valgan ikelisk ki lanks; a koda siñ karmit moñ mäjelga pañseme, kajasiš kotomkast, ton va jarsak.

sodik napon megéhezték. Vetettek ismét nyilat; kijött, hogy a medvét kell megenni. Ették őt két három napig, egy hétnél is tovább γ). Maradtak farkas és róka; megéhezték, mondanak: hadd vessünk mi ketten nyilat! Vetettek; kijött, hogy a farkast kell megenni. A róka ette őt hosszú ideig. Ismét megéhezett; jár a veremben s hall egy madarat; egy czinege röpdögél s énekel, hogy jött a verembe. A róka mondja neki: áss egy lyukat, hogy legalább egy szememmel napot lássak; különben megeszlek. A czinege megijedt, elkezdett orrával vagdalni δ) s ásott lyukacsát, egy szemecskét. A róka megint szól: czinege, áss másik lyukat, hogy néznék két szememmel. A madár ásott egy másik lyukat, [s ö] kezdett nézni a két szemével. Megint mondja: áss egy nagy lyukat, hogy magam is átférjek ε), különben megeszlek. A madár ásott nagyobb lyukat, s a róka kiment rajta. Mondja: no, gyere most, adj nekem enni, gyomrom megéhezett, különben téged megeszlek. Elindultak az úton, mentek mentek, találkoztott két asszony; mennek ünnepre, visznek vendégajándékba vajas-süteményt, czukrokat, vatruskákat ζ) s tojasokat általvetőben. A madár messziről megpillantotta η), mondja a rókának: eredj, rejtőzzél el, én meg megyek, leszálok elejükbe az útra; a mint ők én utánam szaladni fognak, levetik az általvetőt, te akkor egyél. A róka

rivezes kekš⁶) penka udaloj, a narmunés valks avatneñ ikelej. kvaťašt siñ : aχ kodamo narmunés mazi, davaj kundasinek gostineceks ejednen. kajiz kotomkast ki lanks, tušt pañseme. narmunés livti a-vasov, opäť valgi, a siñ všo mäjelganzo tolko bu kundamks. livti i a-vasov opäť valgi; avatne koda vasov kadiz kotomkast, livtas narmunés sälmstesk. a rivezes karmaš jarsamo i prákatneñ i vatrúškatneñ altneñ i šukorotneñ sevinze. väjks sašt avatne, vačkudiz kedisk : mäje-jak araš. opäť narmunenšte korti rivezes : ađa päjittimak, a to sevfan. tušt väle vaks, pustakaš meri riveziñte : va vant, molotit afa da baba, da kolmoce óorask. afaš ulñes lišoj. pustakaš valks afañt koña lanks, a óorazo kvaťaš, meri : täťaj täťaj ašček, mon narmuniñt tokasa. koda ilišči pivsumaso, da täťanzo koña lango čavize do smert. a rivezes vanš, karmaš päjedme, päjets päjets dovol. opäť rivezes meri pustakañte : ađa nej tandavtimak, orgatfan. nu narmunés meri : ađa! i.sajize bojarskoj kardajs. meri : va ton riveš dražñak zaboriñ pačk pinetneñ, a mon karman livtneme okoška ikelga. karmaš rivezes pulosonzo dražñamo pinetneñ, a

elrejtözött egy fatőke mögé, a madár meg leszállt az asszonyoknak eleibe. Ők megpillantották : ah, mily szép madár, hadd fogjuk meg a gyermeknek ajándékba. Levetették az általvetőt az útra, eleredtek őt kergetni. A madár repül nem messze, ismét leszáll; de ők mindig utána, csak hogy megfognák. Repül s nem messzire megint leszáll. A mint messze elhagyták az általvetőt, elrepült a madár szemükből. De a róka elkezdett enni, a vajas süteményt, és a vatruskákat, a tojásokat és czukrokat megette. Egyszer jöttek az asszonyok, összecsapták kezüket : semmi sincs már. — Ismét szól a madárnak a róka : gyere, nevetess meg, különben megeszlek. Elmentek egy faluhoz, a czinege mondja a rókának : nézd, csépelnek atyus s anyus, s harmadik a fajok. Az öreg kopaszfejű volt. A czinege leszállt az öregnek homlokára, de a fia megpillantotta, mondja : atyám atyám állj meg csak, megütöm a madarat. A mint neki fogta a csépet ^θ), [a madár fölrepült] s az apját ütötte homlokon halálra. A róka pedig nézte, elkezdett nevetni, nevetett nevetett eleget. — Ismét mondja a róka a czinegének : gyere most ijessz meg, [azután] eleresztlek. No a madár mondja : gyere hát! s vitte őt egy úri udvarba. Mondja : ime te róka, ingereld a kerítésen keresztül a kutyákat, én pedig röpdösni fogok az ablak előtt. Elkezdett a róka farkával ingerelni a

pustakas livtni valma ikelga. bojaros kvafas : mast, meri, narmunes livtni i pinetne ongit; ete a stak. Kučinze lakejinze : azdo uljav, vanink maje ete. lisst lakejtne, kvafast riveziinte, pižakats⁷⁾ : aχ, merit, da rives! orgatiz cepste pinetneñ, tušt pañme riveziñt mäjelga, a rivezes arš arš; vani, jaj zasasiž⁹⁾. ki lankso godavš čuvto undo marto, da son sede kurok sovaš undoñte, i pinetnen ež sajevt. leksi, karmaš kävsneme : pilgen, tiñ kov vanide, veř ovšo sevnimiz¹⁰⁾. pilgetne merit : da kak⁸⁾, a miñ avulinek čije, sašavuldiž⁹⁾. e, spasiba tänink! meri sälmenste : tiñ kov vanide, veř ovšo sevnimiz¹⁰⁾. kortit : da kak, a miñ [avulinek neje]¹¹⁾, ton bu ki avult muje. e, spasiba tänink! ton pulom, ton kov vaniř? son i meri : mon nečovo, šo koľa toñt pilge langa čaviñ, štobu sizivilf. e, ton ista, tak nado, pinet! livtize ušov pulozo : sevink¹⁰⁾ soñze! a pinetne kapudiž puludo, targiž undoñt esto; puloñt kadiz, a esinze seviž. a pustakas livtas virs, i nej šo eri, koř i šakojde päli. väjks päze.

kutyákat, a czinege pedig röpdös az ablak előtt. Az úr észrevette : micsoda, azt mondja, ez a madár itt röpdös, s a kutyák vonitnak; ez nem hiába (ok nélkül) van. Küldé az inasait : eredjetek az uczára, nézzétek mi ez! Kimentek az inasok, megpillantották a rókát, kiabáltak : ah, mondják, róka [van itt]! Eleresztették lánczról a kutyákat, neki mentek a rókát üldözni, a róka pedig szaladt szaladt; néz (vigyáz), nehogy utolérjék!). Az úton egy fa találkozott oduval, s ő nagy hamar bement az oduba, s a kutyáknak nem lehetett őt megfogni. Liheg, elkezdte kérdezni : lábaim, ti hová néztetek (mire vigyáztatok), hiszen [már] egészen (majdnem) megesznek vala engem! A lábak azt mondják : ugyan hadd el, ha mi nem futottunk volna, utolérnek vala téged. Ej, köszönet nektek! Mondja a szemeknek : ti mire néztetek (vigyáztatok), hiszen [már] egészen (= majdnem) megesznek vala engem! Felelnek : ugyan hadd el, ha mi [nem látunk volna], te nem találtad volna az útát. Ej, köszönet nektek! Te farkam, te mire néztél (vigyáztál)? Ő is mondja : én semmire sem; mindig a lábadra csaptam, hogy elfáradnál. Ennye, te ilyen, úgy kell, kutyák! kidugta a farkát : egyétek meg őt! De a kutyák megkapták a farkán, kihúzták az oduból; a farkát ott hagyták, de őt magát megették. — A czinege pedig elröpiült az erdőbe, s most is él, habár mindenkitől fél is. Egyszerre vége.

Jegyzetek. 1) Tisztán így van ugyan írva e szó, de nagyon hiszem, hogy itt „tavadinze“-nek kell állani „pavinze“ helyett, a megelőző „tavatadiz“ szerint. Nem is találok „pavan“-féle igét.

2) Így írtam „jamañ-esne“ helyett, mert alább elé is fordul „jamañt-esne“, az itt megkívánt határozott declinatióbeli inessivusalak.

3) „savmeks“ és 4) „sävmeks“ volt; egyébütt mindig *sev* az „enni“ igének gyökalkaja.

5) E helyett: vačš. Reguly a „vačan“ igét is ismeri = megéhezem.

6) E helyett: kekšš.

7) Tulajdonképen a többes-szám kellene: pižakatšt.

8) Úgy hiszem „kadk, kadik“ helyett van, a mi szerint fordítottam is. Különben orosz szólásmódnak kellene venni a „da kak“-ot = „de hogyan [mondhatsz ilyet].“

9) šása- v. säsä- volt írva. Ęn šása-t írok, ezt a *san*, *moksa san* (jövök, elérek) igének származékalakjának vevén, melyet Wiedemann intensivumnak nevez. Legfelebb még a *sežan* (széttépni) igére lehetne gondolni, de ez nem oly jól illik az összefüggésbe. Wiedemann föl is hozza: *sasams erreichen, einholen.* — Kevéssel feljebb ebben is: „jaj zasasiz“ a *sasan* ige van, melynek első betűje a *jaj*-val való egybeejtés miatt z-vé van lágyítva.

10) Itt is *sev*-nek írom az ige-igéket *sav-* és *säv-* helyett, mint fentebb 3) és 4) alatt.

11) Az előbbi „avulinek čije“ hasonlatosságára bele tettem itt e két szót, mert az összefüggés kívánja. Az eredeti kéziratban e helyen „tonbu“ kétszer volt írva, s egyszer kitörültetett; látszik tehát, hogy a leíró itt kissé szórakozott volt.

α) Azaz: a világnak vége lesz, menekülünk.

β) Lásd az 1) jegyzetet.

γ) „nädlašgado lamo“ = hét időnél több (nädlaška).

δ) Ez gyaníthatólag a „rojamo“ ige jelentése.

ε) A „keļgems (férni)“ igét először Wiedemann szótárában találtam meg.

ς) Valami lepény-félének orosz neve (варпушка).

η) „kvačas.“ Még alább is fordul elé, hol szintén illik a „megpillantani“ értelem. Alkalmasint az orosz хватить (megfogni)-ból eredt.

θ) A textusban: „ilišči pivsumaso“ = int a cséppel, azaz: föl-

emeli ütésre. Utána hozzá kell pótolni, a mi nincs meg a textusban, hogy a madár elrepült.

1) Szó szerint: „néz, jaj utólérik.“

9. J o v k s.

Érašt afať da babat. meri afañte babaš : ađa afa, kudoprás viřtam reps! afaš meri : ađa požaloj. molit, vidiž kudoprás; valkš tosto, i pogodašt siñ nedla kavto; afaš meri : baba ađa varštasinek repseñt! babaš : ađa afa! son pokš uš kajš; kudoprás babaš a kuzivi, meri afaš babañte : baba tuka piks, a pikseñt pes sotk mešok; toñs ozak mešokoñte, tujik moñde pikseñt peze, mon karman uskomot tej. babaš tuš mešok i piks, šulmize pikseñt, i ozaš mešokoñte : afa usk! afaš uski uskš, babaš korti mešokso : afa, vasolan? baba, vasolat. kevstize ista kavst kolmst, pikseš sezevš, babaš praš, kuloš. afaš valkš, karmaš lajšeme; juťi vakskanzo vārges : afa, meri, māst lajšat? babaš kuloš. sividimak moñ lajšeme! māje maksat moñde lajšemeñ-gis? tuvo uli, maksa ¹⁾). Karmaš lajšeme, a-mašti. afaš meri : orgoť, a-maštat. vārges tuš, si rivež kalića : afa māst lajšat?

9. M e s e.

Éltek atyus és anyus. Mondja atyusnak az anyus : gyere atyus, a háztetőre vessünk répát! Az atyus mondja : gyere, nem bánom. Mennek, vetettek a háztetőre, leszálltak onnan, s vártak két hetet; mondja az atyus : anyus gyere, nézzük meg a répát! Az asszony : gyere hát, atyus! Az már nagygyá nőtt; a háztetőre az asszony nem hághat föl, mondja az atyus az asszonymnak : anyus, hozz kötelet, s a kötél végére köss egy zsákot; magad ülj bele a zsákba, nyújtsd nekem a kötél végét, s én föl foglak ide húzni. Az asszony hozott zsákot és kötelet, megkötötte a kötelet s beleült a zsákba : atyus húzz! Az atyus húz húzott, az asszony szól a zsákban : atyus, messze vagyok-e? Anyus, messze vagy. Kérdezett így kétszer, háromszor, a kötél elszakadt, az asszony leesett, meghalt. — Az atyus leszállt, elkezdett jajgatni; elmegyen mellette a farkas : atyus, azt mondja, mit jajgatsz? Az anyus meghalt. Fogadj meg engem [halottat] síratni; mit adsz nekem a síratásért? Egy disznó van, oda adom. Elkezdett síratni, nem ért hozzá. Az atyus mondja : eredj, nem értesz hozzá. A farkas elment, jött a róka halott-sírató[^anak] :

aťas meri: babam kuloť. riveť meri: sividimak moń lajšeme; mąje maksat? lajšek riveť, maksan kolmo sarast — aťas meri. riveť karmať lajšeme: lomať kulit, a-vålmit; ton-gak kulok, ila vålme! nu sati, aťas meri; na sarast, aźo kudov. tuť riveť kudov, sarazinze putinze meťoks; moli bojarskoj kardazga, pinet ćijťst, ejiť naguńa²⁾. sovať riveť penge pots; sarazinze meńť meťoksto, koda sovať penge pots. karmať kāvstneme sońs isinze³⁾: selmet⁴⁾, tńń koj vanide? pilk⁵⁾ tńń koj ćijde? miń vaninek penge pots. pilkne merit: miń ćijinek tojźo. pulońť kāvstize: ton meks plořil? nate pinet! koda pinetne targiź penge potsto, i seziź.

atyus mit jajgatsz? Az öreg mondja: az asszonyom meg halt. A róka mondja: fogadj meg engem síratni; mit adsz? sírass róka, adok három tyúkot — mondja az öreg. A róka elkezdett síratni: emberek meghalnak, nem gyógyulnak föl β); te is halj meg, ne gyógyulj föl β)! No elég, mondja az öreg; nesze a tyúkok, eredj haza. Elindúlt a róka haza felé, tyúkjait betette egy zsákba; megyen egy urasági udvar mellett el, a kutyák [utána] szaladtak, nem érték utol. Bement a róka egy fatőkébe, a tyúkjai elszabadultak a zsákból, a mint bement a fatőkébe. Kezdte kérdezni a maga tagjait: szemek, tí hova néztek? lábak, tí hova futottatok? Mí néztünk befelé a fatőkébe. A lábak azt mondják: mi futottunk ugyanoda. A farkot kérdezte: te mi nek [voltál oly] rest? netek kutyák! A mint a kutyák kihúzták a fatőkéből, meg is ették.

Jegyzetek. 1) = makssa.

2) Az orosz нагонять ige ez, melyre azonban a mordvin „sams” mellett nem volt volna szükség.

3) Az „is” (= magy. *íz*) szót egyébként csak „ezne” alakban találtam (membrum R., gelenk W.).

4) „selť” volt írva, a mi nyilván íráshiba; mert nem hihető, hogy a „selmet” annyira összevonódott volna.

5) = pilkt, ettől: pilge.

α) „kalića.” Regulynál van „kaläj” (moksa dial.) = halottsírató leányok, kik a koporsó előtt mennek. A „kaläj” egy kalán ígére mutat, a melynek az erza dialectus szerint való nomen agentis-e „kalića.” Ez tehát a moksa „kaläj”-nek erza megfelelője.

β) „vålmit, vålme.” Wiedemann a „vefmams” ígét hozza föl = sich erheben, aufstehen, aufkommen (von einer krankheit).

10. J o v k s.

Atine mol's sokamo, simme mol's atines' li'mas. Kunduz' atinet' sakalo : mäje maksat atine? atines' alta's jarmakt. a trämotne jarmakt a sajt. mi'n sodatanok , to'nt uli sija-päj tejteret kudoso ; ton tujk mi'ndänek ! afa's kortas' : täjmeks mo'ndän nemest? maksa ¹⁾. koda-jin a-maksak? ²⁾ a a-maksak ²⁾, mi'n sakalo säznis'inek, täjtadiz sire trämoks. mol's afa's kudov, kučize täjtere'nt pokš pa'fanste ašteme. kortas' : tumosto vanok täjterem alo , li'sma'n vakska jutat ; a trämotne to'nt noruvit kundamot. tu's täjteres' ašteme, sija päjze vadize štaso. godav's täjtere'nt karšo trämo'n ejkakšet. kevstiz' täjtere'nt : ton nejt sija-päj täjter' ? aras', mon a-sodan, ejin neje. togo godav'st s'iret atinet i babinet ; i si'n kevstiz' täjtere'nt : ton nejt sija-päj tejter' ? a-sodan, ejin neje. a so'nze täjtere'nt pras' štas' päjnze lanksto. ene čarkotšt s'iret atinetne i babinetne, a kurgosk sustaž länkse : vana mäst täjs' suka, vana mäst täjs' kurva ! ajdo kundas'inek , ajdo puvas'inek ! täjteres' me'n's , a afa'tne da babatne ¹⁾ čišt täjtere'nt mejlga. a son vasnä kajize uštorin' paka'rže, liš ²⁾ ukštorin' vir. afa'tne poriz'

10. M e s e.

Egy öreg ment szántani ; inni ment az öreg a forráshoz. Megfogták az öregnek szakállát : mit adsz öreg? Az öreg ígért pénzt, de az ördögök nem fogadták el a pénzt. Mi tudjuk, neked van egy ezüst-fogú leányod otthon ; te hozd el nekünk ! Az öreg szólt : most mit tegyek én ? oda adom. Hogy is nem adod (ne adnád)? De [ha] nem adod , mi a szakálladat kitepjük , [s] teszünk tégedet vén ördöggé. Ment az öreg haza, elküldte a leányt a nagy bátyjához látogatni ^{a)}. Mondta [neki] : oda-menvén nézz leányom lefelé, egy forrás mellett mégy el ; hanem az ördögök igyekeznek ^{β)} téged megfogni. Elindult a leány látogatóba, ezüst fogait bekente viasszal. Találkoztak a leánynyal ördögfiak ; kérdezték a leányt : te láttál-e ezüst-fogú leányt? Nem , én nem ismerem, nem láttam. Megint találkoztak öreg ördögök és [ördög] asszonyok. Ők is kérdezték a leányt : te láttál-e ezüst-fogú leányt? Nem ismerem, nem láttam. Azonban neki, a leánynak, leesett a viasz a fogairól. Ezek észrevették, a vén ördögök és [ördög]-asszonyok, s szájuk — — ^{γ)} : né, mit tett a szuka, né, mit tett a kurva ! Rajta, fogjuk meg, rajta, fojtsuk meg ! A leány elszaladt, de az öregek és asszonyok utána futottak. Hanem ő előbb eldobta jávorfa gerebenjét, s támadt egy jávorfa erdő. Az öregek

ete virent, pājisk vājks sintrevst. a son ete škasto tájteres meńs pafanste, i nej eri sońze marto.

(öreg ördögök) rágták ezt az erdőt, fogaik egyik beletörték. Ő pedig, a leány, akkor elmenekült a nagy bátyjához, s most is él ő vele együtt.

Jegyzetek. 1) „batne“ volt írva, nyilván csak íráshibából.

2) = liss.

α) „ašteme“, azt hiszem, nem más, mint „aščeme“ = lenni, maradni. „Elküldte a nagy bátyjához ott lenni v. mulatni“ = látogatni.

β) „norovit.“ Csak az összefüggésből sejtem ki az „igyekezni“ értelmet.

γ) Ez : „kurgosk sustaž länkse“ szószertint : „szájuk varrva hárssal“ -- de mit tenne ez, nem tudom.

11. J o v k s.

Efašt ařat babat. afańt kuloš babazo, kadovš tejternesk. efašt eřašt, afaš opāř urvakš¹⁾. kozejkazo martunzo tejter tuš kavtoška. nedla pogoda i meri babaš afańte: jomavtik pine esit tejterit, karman martut eřamo; a jomavsak, a karman eřamo. afaš sajje tejterinze, tuš virej i meri: ton tejterem kočkak tese jagudat, a mon moľan tumoń křamo. kadovš tejteres, tāfazo tuš kudov. čopotš čize, tejteres jakaš jakaš virga, muš kudine, sovaš kudineńte. a-kuvat aščes, saš ovto, kańš tejtereńte kumbřat erk²⁾. i meri ovtoš tejtereńte: na kerksak kirgašinet, da iľa makso vejke-jak

11. M e s e.

Éltek atyus anyus. Az atyusnak meghalt az anyusa, maradt egy leányuk. Éltek éltek, az öreg megint megnősült. Az asszonya magával egy leányt hozott, akkorát mint kettő α). Egy hét múlva mondja az asszony az atyusnak: veszítsd el, kutya, a magad leányát, [s úgy] fogok veled élni; [ha] el nem veszítéd, nem fogok veled élni. Az öreg vette a leányát; elment az erdőbe, s mondja: te leányom, szedj itt bogyókat, én meg megyek cserfát vágni. Ott maradt a leány, s az atyja haza ment. Esteledett a nap, a leány járt járt az erdő hosszában, talált egy házikót, bement a házikóba. Nem soká volt ott, jött egy medve, hordott a leánynak kagylókat gyöngyöket. Mondja a medve a leánynak: ne, fűzz nyakravalókat, de ne adj

erge riveškeňte! karmás tejteres kerksamo. riveškeš lisš kaznasto, meri: pafakaj tířakaj mońďä ergine, mońďä vejkinge, nužasto maštuvan. tejteres salavine maksš tenze ergine. — kudoso ařańt babazo meri: ažo pine, vešnik tejterit, karman eřamo; a vešnisak, a karman eřamo. ařas sajš udalınze kotomka, tuš virej, vešneš vešneš, mujize tejterinze kumbřanek ergenek. kudoso uli pinesk, řavnı: tetam ši, pafań tusazo kombřanek ergenek. babaš lisi, řavi řavi pineńt: a ton a isřa merk „řav řav, tetam ši, lovřat tuji.“ pineš meri: vadnek kavto pelde pačalkset blida lango, isřa karman řavnomo. babaš vadni, son sevsınze, opäř isřa karmi řavnomo. babaš lisi, opäř řavi řavi peš-řuvso³⁾. udals ortava sovaš ařas, tujize tejterinze kumbřanek ergenek. babaš opäř i meri ařańte: jomavtik pine esin tejterem, eřan; a jomavsak, a eřan. ařas tuš, sařize, meri: kočkak ton jagudat, a mon mořan tumoń kãřamo. ařas tuš kuv⁴⁾, kadize tejterent. řize řopotš, jakaš jakaš tejteres virga, muš kudıne, sovaš kudıneńte. toso ovto kerksı erginet kumbrinet. tejteres karmás kerksamo, lisš kaznasto riveške, meri: pafakaj tířakaj, mońďä

egy gyöngyöt is a kis rókának! Elkezdett a leány fűzni, kijött a padlat alól a kis róka, azt mondja: nénikém etetöm, nekem egy gyöngyöcskét, nekem egyecskét, föl bírom magamat a szükségből. A leány titkon ád neki egy gyöngyöt. — Otthon az öregnek az asszonya azt mondja: eredj kutya, keresd a leányodat, [s] fogok élni; [ha] nem keresed, nem fogok élni. Az atyus magára vett egy átalvetőt, elment az erdőbe; keresett keresett, megtalálta a leányát kagylóstúl gyöngyöstül. Otthon van nekik kutyájuk, [az] csahol: ř) Atyám jő, a nénit hozza kagylóstúl gyöngyöstül. Az asszony kimegyen, üti üti a kutyát: hanem te így szólj „csah, csah, atyám jő, csontokat hoz.“ A kutya azt mondja: kenj kétfelől lepényeket tálra, úgy fogok csaholni. Az asszony keni, ő megette, megint úgy kezd csaholni. Az asszony kimegyen, megint üti üti a serpenyőnyéll. A hátulsó kapun bejött az atyus, hozta a leányát kagylóstúl gyöngyöstül. Az asszony megint mondja az atyusnak: Veszítsd el, kutya, a magam leányát, [úgy] élek; [ha] el nem veszited, nem élek. Az öreg elindult, oda vitte, mondja: szedj te bogyókat, én megyek cserfát vágni. Az öreg elment haza, ott hagyta a leányt. Estveledett, járt járt a leány erdő hosszában, talált egy házikót, bement a házikóba. Ott egy medve gyöngyöket kagylókat fűz. A leány elkezdett fűzni, kijött a padlat alól a kis róka, azt mondja: nénikém etetöm, nekem

ergine, monďä vejkinė! tejterneš meri: vanika ovto babaj, riveškeš veši. ovtoš meri: a ton tok⁵⁾ puřom řrās kšneń palkaso! son toka-sazo. riveškeš meri: nu mařtuvan ikele-pelej. tejterėš matš ovtonř vaks, ovtoš řatorso tejterińř sindriže. saš kudosto tefazo, tujinze lovařanzo, sajinze křpters, i sajinze kudov.

gyöngyöcskét, nekem egyecskét! A leányka azt mondja: nézd medve anyuskám, a kis róka kér. A medve mondja: te üss tőgyöm végébe vashottal! ő megüti, a kis róka mondja: no bírom magamat ezen-től. A leány lefeküdt a medve mellé, a medve — val γ) a leányt szétszaggatta. Eljött hazulról az atyja, elhozta [onnan] a csontjait; vette kosárba s elvitte haza.

Jegyzetek. 1) E helyett: úrvakstš.

2) = erkt, ettől: erge.

3) = čuvřso, ettől: čuvřto.

4) E helyett: kudov (haza). Meglehet, hogy csak íráshiba; de az is, hogy a „kudov“ néha a beszédejtésben így összevonódik.

5) A „ton tok“ helyett csak ez volt: ton; de így nincs ige, pedig itt parancs van kifejezve, a melynek a következő „tokasazo“ a végrehajtását adja elé.

α) „kavtoška.“ Így fordítom Ahlqvist §. 78. szerint, a hol ilyen példa van: avaška = von weibes grösse, alašaška = „von pferdes grösse.“ A „kavtoška“ itt a leány otromba vastagságára czéloz. Különben a *ška* ragot már fentebb is találjuk, a 8. szám alatti mesének elején: „kajs pokš tuvoška“, azaz: akkorára nőtt a mekkora egy nagy disznó. A rag eredetére nézve azt vélem, hogy nem egyéb, mint a mordvin „ška (idő)“ szó, a mi mellett csak a tatár *čay*; csuvas *čox* szóra kell emlékezni, mely időbeli és testbeli vagy térbeli kiterjedést jelent.

β) Gondolom ez találja el a „řavni“ értelmét.

γ) „řatorso.“ Nem találom a „řator“ szót; talán az oroszból vett „lapa“ helyett való igazi mordvin szó = talp.

12. M o r o t.

a) Mon kaduvin andamos tetasto vejkiné, avastonzo skanfunzo. čokšne pozda madniliń, valkske rana stakšniliń. kov dumajiń gadajiń? pokš vir langov tukšniliń. purnas serias sbrujanzo; křanšniń tolgat šolmonzo, targań uške ožđanzo. targań pařej lavskeze, sijas navaž křukazo. šado vādkašen tunonzo, kavto šat pićenze; taratsto tarats vājs tokšešt, selmste selms vejks vankšnošt. sokas izas kundililř; pokš poľanava jaksekšnešt, jadaz lejiń kuvalma gulajakšnošt, lamo šuro vidnekšnešt, säjed kopnas vačkakšnošt.

b) Mamul mokšo pokš mokšo, Raužo mokšo kol mokšo. Suroń kuvalms janneze, Suro práso stanneze, Suroń kuvalms vaľgejneze. kajati kudoso sisem Raužo mokšoń polanzo; avardit řirilđit vere Nižnoj kijava: eľ tujif! puvak puvak kol-varma, targak ton raužo pokš päľne; pizek pizek pizemne, naksavt naksavt Mamul mokšoń řuvtonzo, sitrek sitrek kol-varma řuvtonzo, naksavt Raužoń mokšoń pizenze.

12. D a l o k.

a) Ęn maradtam a fiatal ember, atyától egyecske, az anyjától egymaga. Este későn le akartam feküdni, reggel korán föl akartam kelni; hova gondoltam találgattam? A nagy erdő-térséghez α) akartam indulni. Gyűjtötte szedte β) a szerszámaid; holló-tollak a szárnyai, húzott drót a kantára; húzott selyem a bölcsője, ezüstbe mártva (megezüstözve) a horga. Száz ötven a cserfája, két száz a fenyűfája; ágról ágra egybeérintettek (összeérintkeztek), szemből szembe egybe nézegettek. Ekéhez boronához akartak fogni; a nagy mezőn át lépdeltetek, — γ) patak hosszában sétáltak, sok gabonát vetegettek, sűrű asztagba rakogatták.

b) Mamul^đ) mordvin nagy mordvin, Fekete mordvin — ϵ) mordvin. A Szura (folyó) hosszában az ősvénye, a Szura fején (végén) az osztovátája, Szura hosszában a hangja. Lármáz ζ) otthon Fekete mordvinnak hét felesége (? cseléde); sirnak rinak η) fent a Nižnoj (novgorodi) úton: hej elmentél! fűj fűj zivatar θ), húzz [össze] fekete nagy felhőt; essél essél eső, rothaszsrd rothaszsrd el Mamul mordvinnak fäit, rothaszsrd el Fekete mordvinnak fészket.

Jegyzetek. α) „langov“ itt nem postpositio, mert különben „lanks“ alak használatnék, s elötte genitivus volna. „vir-lango“,

mint compositum, lehet „erdő-térség“, mert „lango“-nak superficies, tér jelentése van, p.o. kalmo-lango (sír-tér) = temető.

β) „sernáš“ nyilván az előtte álló „purnas“ synonymuma, s nem lehet azért itt a „sernems : szükségét végezni W.“ ige. De ki értetik subjectumnak, az előttem homályos. A következőkhez az is jobban illenék, ha a „purnas sernáš“-t participiumnak lehetne érteni, úgy hogy „sbrujanzo“ nominativus volna.

γ) „jadaz“ a „lej : patak“ előtt akár tulajdonnév is lehet, a mit én itt meg nem tudhatok.

δ) A „Mamuľ“ csakugyan eléfordúl a férfi-tulajdonnevek között, melyeket Reguly összeírt. Azért a párhuzamos helyen álló „rauzo : fekete“ szót is tulajdonnévnek vettem.

ε) „kol“ szó van e helyen, mely a „pokš“-nak megfelelőleg adjectivum volna. Alább a „kol-varma“-ban is van *kol*, a mely a „kovol wolke, regenwolke W.“ szóval igen alkalmasan egynek vehető. E szerint talán „vastag“-ot jelent.

ς) „kajati“-nak e jelentése körülbelül az összefüggésből s a „kajgi : hangos R.“ szóból kisejthető.

η) „čirildit“ az „avardit“ mellett, nyilván hangutánzó, csak olyan lehet, a milyen a magy. *ríni* a *sírni* mellett.

θ) „kol-varma“, lásd az ε) jegyzetet.

13. M o r o t.

a) Jalginen azuravinen, jalginen bojaravinen, sovado sado jalginen turma baňazin, turman sledin sledinen, umorijan brodin brodin, ojsede azuravinen, ojsede bojaravinen, aščede azuravinen, aščede bojaravinen! vanimiz azuravinen, vanimiz bojaravinen, koda sindin sedejin, sivin sijan salmokskeks, mendivin pizen kečkakskeks. valkske stin raneňka, čokšne madiň pozdenka. ašinste šlin

13. (Menyasszonyi) Dalok.

a) Társaim asszonyaim, társaim úrasszonyaim, menjetek be, jöjjetek társaim a börtön fürdőmbe α), börtönnek — — — β), üljete γ) asszonyaim, üljete úrasszonyaim, legyetek itt asszonyaim, legyetek itt úrasszonyaim! Néztetek engem asszonyaim, néztetek úrasszonyaim, hogyan törtem szívemet, szakadtam δ) mint ezüst-tű, hajlottam mint réz-horog. Reggel fölkeltem korán, estve lefeküdtem

nardiń, javavti ¹⁾ tejter' udomnem. kařsıń kavto pilginen; prakstam tapardi ¹⁾ vađařci; prakstapem ředi pečadi; karem tongi potmadi; karksem tapardi řormadi. pokajem orři, kiřks pedař; řuřpanom orři runks lađař. vanks lijanaziń pokajem, ařo gumagań ²⁾ řuřpanom. algat livtiń umař-undoń undoksto, elzireť livtiń pižeť lopasto; elzire vaks livtiń mako svetkasto; sive-peńť livti ¹⁾ smorodina lopasto, sive vikřniń řiriđi ¹⁾ pavań tolgasto. purniń tajter' pirinem, jorundi ¹⁾ tejter' serinem. nile tuřomřčikinen puomodo vaksoziń! ajdo azuravinen, ajdo bojaravinen; ařčede azuravinen, ařčede bojaravinen! kruřan pižeť kruginen, piřan pižeť pletennen.

b) Ok tirinen, kavto vařkamnen! tirinem tiri avakaj, saka malaziń, moľka vaksoziń! pasiba řramozit vanmozit! tirinem řira řefakaj, saka ikelin, moľka malaziń! pasiba řramozit vanmozit! ve pelin ařči či-paskem, ombo pelin kol-baskem, nuřana řeriń kirdinen, lovtana řačoń kekřinen. koj baslovat tirinem řefakaj? pokř řefan vaks, babań vaks. tirinem řira avakaj, koj baslovat tirinen?

későn. Fehéren mostam, törültem, osztottam, [én a] leány, az ál-momat. Fölbocskoroztam két lábamat; lábtekerceimet föltekertem, kisimogattam; tekercsvégemet — ε) megpecsételtem; bocskoromat fölöltöttem — ζ); bocskorszíjamat föltekertem, kiczifráztam. Ingemet öltöttem föl, a testhez tapadt; řuřpanomat öltöttem föl, a derékhoz illet. Tiszta lenből való az ingem, fehér pamut a řuřpanom. Az alsó himzéseket vettem almafa gyökérből, az — η) vettem berkenyelevélből; az — τ) mákvirágból; a gallérvéget vettem ribiszkelevélből, a gallér himzését θ) — ι) páva-tollból. Gyűjtöttem [én] leány sövényemet, dobáltam [én] leány makkomat. Négy börtönőreim gyülekezettek mellém! Gyertek asszonyaim, gyertek úrasszonyaim! legyetek itt asszonyaim, legyetek itt úrasszonyaim! Körzőm réz-kőreimet, keritem réz-cserényemet.

b) („Az elmenetelnél“). Óh szüleim, két szeretett *) szüleim! Etetőm édes ^{λ)} anyuskám, jöjj közelembe, jer hozzám! Köszönet a tartásodért, gondviselésedért! Etetőm édes atyuskám, jöjj elé, jer közelembe! Köszönet a tartásodért, gondviselésedért! Egyik felemen a Nap-uram, másik felemen a Hold-uram, kik nekem hintáló termetet tartanak, halovány születést elrejtenek ^{μ)}). Hova adsz áldást édes atyuskám? Nagy atyához, nagy anyához. Etetőm édes anyuskám, hova adsz áldást? Nagy atyához, nagy anyához, sok hi-

pokš tefañ vaks, babañ vaks, lamo kuli rodiñ vaks. mon ej vanan tiri avinem, mon ej tujan, tifa tetinem; piže kačamneks ej lišan, ašo ksnovineks keviřan.

c) Kodamo kardajs tujimiz, kodamo piřavs uskimiz? a sodan ete kardasto, a sodan piřavto. sedikele buvala pokvaluškañ mařavtovs kardazoš, samakvaluškañ piřavtoš. ete kardaz vakska jakiliñ. valgej-pede jutiliñ, selme-pede vačtiliñ, koda širilša kvalilša, koda pokvalulvalša! mosne mosfaž kardazom, most pätnė čavož gožđazo, most etkne kfejaž smolaso; kudopřam tokaš menel vaks, pele meneše valmanzo; kudo kuñškaso či-pazom, kudo kuñškason kol-pazom; koda tutetš pirinem! ruziñ kalmo toñt kudot, moda vaksne toñt valma, pekšeñ keriñ toñt kenkši; lom ileveñ piřavtot, kañ ileveñ veřtavksot; mostot naksatš navozoks, gožđa tejevšt šovakaks, toñt smolat tuš rudazoks.

d) Lišminen aršt pokorso, serebrannoř potkovso; sijaks kumbuldiť langinesk, šta-tolks palit selminesk; nalkaž nalkit pilinesk, siřañ erge aškinesk; tejteriñ kaštas kuroksisk, prozumentin²⁾ šlijinesk; potmo cepke oždinesk, pařsej jalav pulinesk, nučkañ pařsej

res^{v)} nemzetséghez. Én hej nézek édes anyám, én hej indúlok édes atyám, zöld füstként hej kimegyek, fehér borsóként elgördülök.

c) („Az udvaron“). Micsoda udvarba hoztak engem, micsoda kerítésbe húztak engem? Nem ismerem ez udvart, nem ismerem e kerítést. Azelőtt — — ξ) hallattatott az udvar, — ξ) a kerítés. Ezen udvar mellett el járok vala, egy versztnyit megyek vala el, egy szemvéget (a meddig a szem lát) tekintetem: hogyan terjedt szét, hogyan dicsekedett o)! Híddal hidalva az udvarom, a hídvégek kiverve szeggel, a híd... k τ) enyvezve szurokkal; a háztetőm fölért az égig, fél égben az ablakai; ház közepén Nap-uram, házam közepén Hold-uram; hogyan — ρ) a keritésem! Orosz sír a te házad, a föld mellett a te ablakod, hársfa héjából a te ajtód; zelnice-meggyvesszöböl a keritésed, fűzfa-vesszöböl a házfedeled; a hidad elrothadt ganajjá, a szegek elvékonyultak o), a te szurkod sárrá vált.

d) Lovaim futottak takaróval τ), ezüst patkóval; mint ezüst fénylenek a szőreik (tkp. rajtavalójuk), mint gyertya égnek szemek; játszva játszanak füleik, szírjan^{v)} gyöngy a lóigájuk, leány — φ) a fékük, paszomántos a... uk χ); — ψ) a kantárjuk, selyem rojt a farkuk, csomó selyem a sörényük. Hej ráznak mozgatnak ω) ezüstöket,

grivinesk, ej sornuvtīt tarnuvtīt, sijat sīrnet ej tuvīt; ej dumajit gadajit vere-pelej Moskovov, alo-pelej Kazanej, obed-pelej Sizranej, pitnejeste mikšneme, dešovინeste ramseme, kal oboziñ uskomo ašo ksaviñ ramamo.

aranyokat hej hullatnak; hej gondolnak találgatnak fölfelé Moszkvába, lefelé Kazánba, ebédfelé (délfelé) Sizranba, drágán árulni, olcsón venni, hal terhet húzni (oda vinni), fehér — α) venni.

Jegyzetek. 1) Azt mégis meg lehet érteni a némileg homályos textusból, hogy a leány csak magáról beszéll, hogyan élt ezelőtt stb. Az igéknek e szerint kívántató praet. egyes-számi 1. személyalakja többször félreismerhetetlenül elé is fordul, p.o. šlin, nardiñ, kařsiñ, livtiñ. Föltetsző tehát, hogy közben-közben *ž* és *i* végű igealakok is vannak: javavtī, tapardī, vadašči, ščedi, pečadi, tongi, potmadī, ščedi, pečadi, tapardī, šormadi, orši, (sivepeñt) livti, siriždi, jorundi. Ezek sehogysem lehetnek praesensbeli egy. 3. szem. alakok, mert képtelenség azt mondatni a leánynyal, hogy p.o. más valaki köti meg a bocskora szíját. Föl kellene tehát tenni, hogy ezen igék, az 1. szem. *ñ* ragját elvesztették, a mi különben nem szokott történni; azonban még könnyebb föltétel az, hogy ezen *ž*, *i* végű igealakok az objectiv igeragozáshoz tartozó praet. egy. 1. szem. alakok, a melyekről az ott kívántató *ja*, ezen textusdarab nyelve szerint, elkopott, hogy tehát *ija*, *ija*-végűek helyett állanak, melyek Ornatov moksa grammatikájában *ije*-n végződnek. És csakugyan mindannyi mellett határozott tárgyszó van, v.ö. különösen a „sivepeñt livti.“

2) Nem tudni, vajjon csak íráshibából-e, de bizonyosan = pozumentñ (or. позыментъ) e szó.

A fordításhoz. α) Alább van a „négy börtönőr (tuřomščik)“ is; valami különös nász-szertartásra vonatkozhatik.

β) Az itt le nem fordított szók közül „sled“ = or. слѣдъ nyom, „brod“ is oroszznak látszik (? бродъ gázló); „umorijañ“ egészen ismeretlen előttem, csak annyit láthatni, hogy turmañ-val párhuzamos genitivus-alak.

γ) „ojsede“ „ojsan“ igére mutat. mely „ozsan“ helyett állhat, úgy a mint „kardajs“ e h. „kardazs“; ezen ige tehát az „ozan leülni“ igének frequentativ, vagy W. szerint intensiv alakja.

δ) „siviñ“ v.ö. „sivems brechen (intr.) W.“

ε) „ščedi“ v.ö. az 1) jegyzetet. — ζ) „potmadī.“

7) „elziret (plur.) és elzire vaks“ (vaks : araszt R.) bizonyos inghimzéseknek elnevezései. Az „algat“ megvan R.-nál.

8) „vikšniń“-nek a „sive-peńt“-tel párhuzamos főnévnek kell lennie; azért „himzés“-sel fordítottam; a „vikšne-“ kivarni himezni“ ige megvan R. és W.-nál, meglehet, hogy „vikšne“ egyszersmind névszó, melytől az ige látható képző nélkül származik, v.ö. kalmó sír, és kalmams temetni s egyebeket.

1) „siriždi“ v.ö. az 1) jegyzetet; a „sire szél, szegély“ szóból legfelebb a „szegélyeztem“ jelentést lehetne gyanítani.

2) „vaškammen“ — a fordításban egynek van véve evvel: „väčkammen“ a „väčkan szeretni“ igétől.

3) Az „anya, atya“ előtti „tiri, tifä“ szó, tkp. „tápláló, etető“ felérhet a magyar „édes (anya, atya)“ szóval.

4) Csak annyira értem e sort, hogy szószerint így fordítánám: „hintálózó-termet-tartóim, halovány-születés-elrejtőim.“

5) „kuli“ a „rodo, nemzetség“ előtt nem lehet a „kulan, halni“-től; bizonyosan az a mi a finn *kuulu*; másutt van „sodaž rodo.“

6) „buvala pokvaluškań“ és „samakvaluškań“ — orosz szók, s az első úgy látszik orosz femininum-alak is (бывала?), s nem akarom az alkalmasint hibásan leírt helyet valami constructióba kényszeríteni.

7) Megint orosz igealakok, a melyek e darabot nem igen ajánlják.

8) „most etkne“, többesi alak „etkne“ helyett, a milyen a „pätnė“ is; de az „etke“ szót nem ismerem.

9) „tutėš“ praet. egy. 3. szem. alak volna „tutedan“ (?) igétől.

10) „tejevėšt šovakaks“ szó szerint: „tevődtek šovaka-vá.“ Itt sem kezeskedhetem a fordítás helyességéről: a šovaka-t a moksa „šuva vékony R.“ melléknév hosszabb alakjának vettem, a *ka* így különben is előfordulván a melléknév-képzésben.

11) „pokorso.“ Úgy hiszem nem tévedek, ha az or. *покровъ-*nak veszem a „pokor“-t.

12) A „szirjan gyöngy“ eszünkbe juttatja a „szürjan ezüst és vas“ emlegetését a vogul dalokban, l. Hunfalvy: A vogul föld és nép 200. l.

13) „kaštās“ — az „erge“ párhuzamossága szerint, főnév volna. Megtudására a „kastān : ajándékozni R.“ ige sem segít.

14) „šlijinesk“ — a „šljan mosni“ ige valamely származéka nem ad itt értelmet.

ψ) „potmo cepke“ — „has v. bél-láncz“ (?)volna.

ω) „tarnuvtüt“ nyilván a „sornuvtüt“ synonymuma; mint tárgy a sörény érthető.

α?) „ašo ksaviín“ — nem tudom, micsoda fehér holmi mondatik itt megvenni valónak, vagy ezt kell-e olvasni: „ksnaviín (borsót)“?

14. M o r o t.

α) Kadovs vešinšnes skamunzo, serojt burojt rakšanzo potsó. karso kirsünze, škaž viškede ansünze, kandoń¹⁾ vätte simsünze. pańka ton avakaj prákinet, ađa usktan tońt avakaj ašteme! uš purni serni a-poškineńt avazo; kilš povotš veškineš rakšanzo. ok veškineš ejednem! sedikele tetat marto jakiliń, a lutkova latkova arniliń; Saranskoj ojš vešinšnes artnekšnes, bazar kunškas arsekšnes. šado valks avanzo kis vešnekšnes; piže vinas son avanzo simize, tantej prákas sevize.

β) Mezdeń jomas, mezdeń valmas²⁾ Odívań-bijos³⁾ uš tede jomas, uš tede valmas Odívań-bijos: znať jomavtize, znať valmavtize Odívań-bijont Beketov³⁾ bojar; son i sajize sinesk paksinesk, son ledize i purnize paro kužinesk. ok a žal paksanok i a žal tänek virinek! toľko žal tänek maziń kužonok! maziń kužova gulajakšnińek, a nej nekuva tänek gulajamks.

14. D a l o k.

α) Maradt a legkisebbik magára, szürkék és pejek az ő lovai bent α). Istállóban tartotta őket, törött tönkölybúzáat etetett velük, hordott vizet itatott velük. Süss anyuskám kalácsokat, gyere vizlek téged anyuskám látogatni. Már összeszed készülődik β) a kicsinynek az anyja; befogta, fölkontározta a kicsiny a lovait γ). Óh te kicsiny, gyermekem! Azelőtt az atyáddal járok vala, hegyen völgyön át δ) futok (v. hajtok) vala; Szaranszk városba futott a legkisebbik, vásár közepére hajtott. Száz rúbelt kért az anyjáért, zöld borban az anyját megitta, édes kalácsban megette.

β) Mitől vészett el, mitől kelt föl ε) Odívań-bij? Már ezért vészett el, már ezért kelt föl Odívań-bij: tudniillik vesztette, tudniillik fölígazította Odívań-bijot Beketov úr; ő meg is kapta az ő földeiket, ő vágta (kaszálta) és gyűjtötte az ő jó erdő-rétjüket. Óh be sajnáljuk földünket, s sajnáljuk a mi erdönket! Úgy sajnáljuk a szép erdő-rétünket! A szép erdő-réten sétálgattunk, de most sehova nem lehet sétálnunk.

c) Raužon paro tejter! ejt topudañ činas ⁴⁾ paroči! vedra potmaksne väd katneš, kofol potmaksne väd ešneš; tätanžo panart lopavtnes, avanzo panart čemeres. Suro väd lanks tuš muškeme, käpetets raužo pälneze; puvas viev varmazo, särgets blagoj pifgene; tuš čova pizemne, načtize raužon paro tejter: ejt ⁵⁾ lotkak lotkak pizemne! tetan avan panarisk a muškivit; moñ tetam kudosto pañsamam, avam teñse ⁶⁾ čavsamam; lomañ väles urvaks maksamam, kezej bojarin lomañ ekš. a-paro uli erämne, a-tantej uli jarsamem; valkske rana puvtasamiz, staka robotas pañsamiz.

d) Udiñ udiñ urakaj, da surguzin. ezem prinses täjivin, vief bokson moñ či-paske, a kerš bokson moñ kol-baske; pran valksne ⁷⁾ kol pifgene, pifgeneñt pärk teštinet; mäneliñt pärk sildejnet. mon sodasa avinem toñt onot, toñt onot erams raštams. vief boksot toñt či-paskeš toñt avavtot, a kerš boksot toñt kol-baskeš toñt ařavtot; prát valksne ⁷⁾ kol pifgeneš toñt anda mirdet, pifgeneñt pärk teštinetne toñt ejkakšne ⁸⁾; meneliñt perk sildejnetne sodaž rodna.

e) Veret alot a-pokš Aľon ⁹⁾ kudonzo, krustalnojt valmanzo, pižen trubat stolbanzo, pižen suřsat ortanzo; kšnese čavož kardasso,

c) Fekete szép leány! — — — — ζ) Veder fenekén víz — η) katlan fenekén víz melegedett; atyjának ingeit beáztatta, anyjának ingeit facsargatta. A Szura vizéhez indúlt mosni, támadt a fekete felhője; fűtt az erős szele, ordított a szent mennydörgő; jött finom eső, megáztatta a fekete szép leányt: Állj meg, állj meg eső! [Ha] atyjának anyának az ingeik nem mosódnak: engem az atyám elkerget a házból, az anyám megver engem seprűvel; idegen faluba ad engem asszonyoknak, haragos úrhoz férjhez. Nem jó lesz az életem, nem édes lesz az étel; reggel korán fölkeltenek, nehéz munkára hajtának.

d) Aludtam aludtam menyecske, és fölserkentem. Lócza végére tevődtem, jobb oldalomon Nap-uram, s bal oldalomon Hold-uram; fejem fölött felhős ^{θ)} Mennydörgő, Mennydörgő körül csillagok; az ég körül csillagszikrák ^{ι)}. Én tudom asszonyom a te álmodat, a te álmod életre szaporodásra [van = életet, szaporodást jelent]. Jobb oldalodon a Nap-isten a te napad, a te bal oldalodon a Hold-isten a te ipad; fejed fölött a felhős Mennydörgő a te fiatal férjed, a Mennydörgő körül a csillagok a te gyermekeid; az ég körül a csillagszikrák a híres nemzetség[ed].

e) Fent alant [valók] a kis Aľo házai, kristályosak az ablakok, réz csövek az oszlopaik, réz — k *) a kapúik; vassal kiverve az

serojt burojt rakšanzo potso ; ƙarso kirsinze, škaž viškede ansinze, kandož vette simsinze. meks serojnen a jarstat, meks burojnen a simfat ? seks azorom a jarstam, seks azorom a simfam : vere pelde Moskuvstq, alo pelde Kazaüste sluzbañ kine mařavkšni. pižen stopkat koputan, ravužo pařsej grivinem, mazi pařsej pulinem, vädneks kumbi langinem, šta-tolks palit sälminen, čeveřks nalkit pilinen : sluzbañ kines sajsamiz, puškañ šumnes glušavit pilinen, jakstere tolnes kurtavi grivinem, lamo vařnes ¹⁰⁾ gađavi pulinem, käv pandines sindirivit pižen koputan.

udvara, szürkék pejek az ő lovai bent^λ); istállóban tartotta, törött tönkölybúzáat etetett velük, hördött ^μ) vizet itatott velük. Miért szürkém nem esztek, miért pejlovaim nem isztok ? Azért gazdám nem eszünk, azért gazdám nem iszunk : fölülről Moszkvából, alulról Kazánból, [had-] szolgálatnak híre jár ^ν). Ha réz-poharak a körmeim, fekete selyem a sörényem, szép selyem a farkam, mint a víz fénylik a szőröm, mint gyertya égnek szemeim, mint egér játszanak füleim : hadszolgálatra elvesznek engem, ágyú morájába belesüketülnek füleim, vörös tűzbe megég sörényem, sok gödörbe megpiszkolódik farkam, köhalomba beletörnek rézkörmeim.

Jegyzetek. ¹⁾ Alább az *e*) darabban hasonló helyen „kandož“ van, a mi itt a „skaž“-hoz jobban illenek. Azonban a „kandoñ“, is hasonértelmű part. praet., a minék fordítottam is.

²⁾ Lehetett volna „vālmaš“-t írnom, hogy jobban közeledjek a W.-féle „velmams“ igéhez. Csakugyan „vālm“- fordul elé fent is a 9. számban (96. l.). De alább (l. a 7. jegyz.) „vałksne“ is van W.-féle „velksne“ helyett.

³⁾ Helységnevének veszem, s azért nagy betűvel írom. Értelmezve, ha, a mint sejtem, ebből lett „odivañ-pojoš“, a.m. „a mostoha anya rezgönyirfája.“ Szintígy személynévének kell lennie a „Beke-tov“ szónak „bojar = úr“ előtt.

⁴⁾ Mert különben sem értem a szót, azt sem tudom, hogy nem kell-e „činäs“-nek írni.

⁵⁾ A „tejter“ -nek, mely különben a „načtize“ igének objectuma, nincs ragja, pedig a határozott genitivusa kívántatnék itt : „tejtereñt.“ Vajjon nem kell-e a következő „ejt“-et, noha külön van írva (de interpunctio nélkül, mely egyáltalában nincs az eredeti kéziratban), hozzá olvasni, úgy hogy „tejterejt“ volna „tejtereñt“ helyett a megkívánt határozott genitivus-alak ?

6) E helyett: teńtse, ettől: „teńt seprű R. W.“

7) = veľksne W., lásd a 2) jegyz.

8) ejkakške-nek volt írva, nyilván csak íráshibából.

9) Afo-t személynévnek kell venni.

10) värnes-nek volt írva; a „vařa“ diminitivumát inkább värne-nek írtam. Különbem nem sokat tenne e kis eltérés, v.ö. a 2) jegyzetet. A „lamo“-t meg e helyett írtam: loma.

A fordításhoz. a) „rakšanzo potso“, hasonló helyen e-ben is fordul elé; meg a)-ban is, mint a „befogta“ ige tárgya „rakšanzo.“ E szerint „rakša“ lovat jelent, a mit egy alább közlendő moksa-mordvin dal orosz fordítása is bizonyít.

β) „serni“ mint a „purni“ synonymuma, v.ö. a 12. számban „purnás serniás sbrujanzo.“

γ) „rakšanzo“, v.ö. az a) jegyzetet.

δ) „lutkova latkova“ v.ö. a 6. számban „lutkov latkov“ mellékneveket a föld egyenetlen voltáról mondva.

ε) Noha inkább a „jomas“-hoz hasonló jelentésű igét szeretnék itt, mégsem térhetünk el a „valmas“ tudva levő jelentésétől, ha le nem teszünk minden fordításról.

ζ) „ejt topudań činas paroči!“ A fölkiáltó jelt csak az „ejt“ útmutatása szerint tettem ki; különben „topudań“: megelégedtem, paroči: jószág“, de értelmes fordítást még sem adhatok. Még az is lehet, hogy az „ejt“-et a „tejter“-rel egybe kell olvasni, mint az 5) j.-ben egy alább eléforduló esetről gyanítottam. Különbem a „raužon“ vég n-je sem vétetett még tekintetbe a „fekete szép leány“ fordításban.

η) „katnes“ az „ešnes“-szel párhuzamos ige.

θ) „kol pignore“ — hogy csak egyről van szó, világos; a „kol“-t tehát úgy értem, mint a „kol-varma“ összetételben, l. a 12. b) számban.

ι) „sildejnet“ — többesi alak, s mint égi tüneményre a „csillagok“ után alig lehet másra érteni, mint „csillagszikrákra, v. futó csillagokra.“ Különbem W.-nál van „sildeje: szömölcs.“

κ) „pižen suřsat“, többesi alak „suřsa“-tól.

λ) Lásd az a) jegyzetet.

μ) „kandož.“ Fentebb a)-ban „kandoń vätte“ van hasonló helyen, lásd az 1) jegyzetet.

ν) „službań kine mařavkšni“ szószertint: „szolgálat útja halatszik.“ Alább „službań kines sajsamiz“: sz. útjába elvesznek“, v.ö. 15, c)-ben „službań kines avuliń tuje.“ A kine bizonyosan a „ki: út“

szó diminutív alakja; a „kines“ postpositiói jelentése egyezik az egyszerű „ki“-től származott „kis“-szel is. A jelentésre nézve összevethető a cseremiszi „jišan“, ettől: „jiša: nyom, út.“

15. M o r o t.

a) Mázdeń paro Puzań pakša? čirev čamav pandopřav, lejev latkov lišmapřav; sijaks čudi vädneze, siřneks ¹⁾ lisi lišmapřazo. pokš bojar Puzań pakšańt sajsazo, Latišovskoj bojaravańt marto. A ne Puzań aťatne eľ dumajit, eľ gadajit velen puromksne: koda sajmeks tenek Puzań pakšańt? kavlenesk ²⁾ bratelniki jakašt velen puromksos; kavto pelej šukuńašt kolmocin pelej puurgatšt: miń sajsinek te pakšańt, miń nälksinek te pakšańt. piřatanok, přanok livti koršoks; miń tuřanok livťamo: a ikelej sasavtam, a udaloj kaduvtam, a ruźjane pedivťam, a sabľane křavtam.

b) Mázdeń paro Atras vir? undovt taradovt pekšenze, nepundařat ³⁾ pičenze. kozo täji činemneš pizine? paro virs, Atras virs; kolmo alnet činemneš alijaš, kolmo lävksket livtnekšneš. mázde mázde pälsinze te činemneš lävkskenze? pokš ořoldo pälsinze, lävkšin salı kavaldo vansinze. kona väste kadnınze, kona čine kadnınze,

15. D a l o k.

a) Miért jó a Puzai mező? [mert] oldalas arczos ^{a)} hegytetős, patakos völgyes forrásos, mint ezüst foly a vize, mint arany jó ki a forrása. Nagy úr megkapja a Puzai földet, a Latisovszki úr-asszonyyal. De a puzai emberek hol gondolnak hol találgatnak a falugyülésen: hogyan lehet nekünk a puzai földet megkapni? Ketten együtt léptek testvérek a falugyülésbe; kétfelé meghajtották magokat, harmad felé megfordultak ^{β)}: mi kapjuk meg e földet, mi veszszük el e földet. Bekerítjük, magunk röpülünk bagolyként; [ha] mi elindulunk röpülni: sem előrefelé nem érnek utól, sem hátra felé nem maradunk el; sem puska nem fog rajtunk ^{γ)}, sem szablya nem vág bennünket.

b) Miért jó az Atra erdő? Odvasak ágasak a hársfái, ... k ^{δ)} a feynüfái. Hova rak a csinem ^{ε)} fészket? A jó erdőbe, az Atra erdőbe; három tojást tojott a csinem, három fiat költött ki. Mitől mitől félti a csinem a fiait? Nagy sastól félti, madárfiat orzó héjától óvja. A mely éjjel elhagyta, a mely napon elhagyta, míg ő megjött, a

samozunzo pokš ofolos čavninze, lävksin salı kavalos salinze. tušt poľderse činemneit kavto sälmenze pukštor kämein surunzo ef avardi ef utirdi. ki marize ki kulize? andä mirde marize: ila 'varde činemnem, ila toskuva činemnem! ton täjk pizine, a te virnes ton alıjak, a te dram pots azo livfak, inoj mastors mořa sires, tusto kuz präs.

c) A ulin šačo od čoraks, šačo-ulin avakaj pokš vir gunškas ašo kilejneks. mastorin päřk moň ulivilt undoksken, mänelin päřk moň ulivilt taradnen; kuščit kuščit taradnen, čäpit čäpit lopinen. kavto aľan molivilt šči uzerse, keřa-ulimiz, kudov čiv uskuvulimiz, valdo čevneks laznuvulimiz; uran avan aščivilt, ketse tävne saji-vilt; ašo koňov kotinesk, koňov šorma tarkinesk. säste od čoraks a-ulin šačo, službaň kines avulin tuje. šačuvulin avakaj luči od käv-neks; moň alinem molivil, kudov čiv usku-ulimim, a-pokš kävneks laznuvulimim⁵⁾, kardaz kunškas aca-ulimim. moň jalginen langan jakault, ervek valkske šukuňakšnuvult.

d) Adado jalgan, adado ojan, maziň kuřova jalgan jakamo, virga uktorga miň guľajamo; pokš poľanava jalgan jakamo, mazit

nagy sas megölte, a madárfiorzó héja ellopta. Elementek — ζ) a csinemnek két szemei — η) tíz ujjai vagy sír vagy — θ). Ki hallotta, ki vette hírét? Fiatal férfi hallotta: ne sírj, csinemem, ne — magadat ι) csinemem! Csinálj te fészket, s ez erdőbe tojjál, de ez — be κ) eredj röptülj, más λ) országba tenger partjára, sűrű fenyű tetejébe.

c) [Ha] nem születtem vala fiatal fiúnak, születném anyuskám a nagy erdőbe fehér nyirfának. Föld körül lennének az én gyökereim μ), ég körül lennének az én ágaim ν), — a leveleim ο). Két bátyám menne éles fejszével, levágnának engem, haza ξ) vinnének, világító fáklyának hasogatnának; hugaim néném ülnének, kézzel munkákat vennének; fehér papiros a szövetük, papiros írás a... uk π). [Ha] akkor fiatal fiúnak nem születtem vala, [had-]szolgálatra nem mennék. [Bár] születtem volna anyuskám inkább új kőnek; az én bátyám menne, haza ξ) vinne engem, apró kővé hasogatna engem, udvar közepére kiterítne. Az én társaim rajtam járnának, minden reggel köszönténének.

d) Gyertek társaim, gyertek barátim ρ) a szép erdőretnen társaim járnı, az erdőben a csalıtban σ) sétálni; a nagy mezőn társaim

svetkatneń jalgan tapamo, gorni povkatneń jalgan sezname, šoral⁶⁾ jutkova jalgan putneme, pokš ki sireva jalgan jakamo, mazit čoratneń jalgan vannomo. jutit kijava kolmo burlakket, vaj kostoń jalgan ene burlakne? saratovskojń šupav kupeciń. siń molit jalgan Nižnoj kijava, oška bazarga jalgan jalgan jaksekšnešt, traktir kudova jalgan sovsekšnešt, jakstere vinado jalgan simnekšnešt, mořań kuvalma karabla lankso jalgan ukšnokšnošt. ej molit jalgan ene burlakne, esisk storonav sińsk tetask avask ejenesk; eř učit kudoso sińisk, žerebejnese bratusk ej kajsit: konane mořmeks inazorone jalgan služamo. satotš vä burlakšte inazorone jalgan služamo.

járni, szép virágokat társaim tiporni; csörgögombokat τ) társaim leszakítani, — υ) közé ültetni; nagy út szélén társaim járni, a szép fiúkat társaim nézni. Elmennek az úton három *burlakok* φ), vajjon honnan [valók] társaim ezek a burlakok? Egy szarotovi gazdag kereskedőnek [emberei]. Ők mennek társaim a Nizsnoj (novgorodi) úton, városokba vásárhelyekbe társaim társaim jártak, fogadókba szálltak, vörös bort társaim ivogattak, tenger hosszában hajón társaim úszkáltak. Hej mennek társaim ezek a burlakok, a magok oldalán az ő apjuk anyjuk gyermekük; várják otthon őket, sorsot vetnek a testvéreik: melyiknek kell menni a császárt társaim szolgálni. Jutott a sors egyik burlaknak, hogy a császárt társaim szolgálja.

Jegyzetek. 1) „siřnek“ volt írva, íráshibából.

2) Így van írva; vajjon „kavtonesk“ akart itt állani? a fordításban ezt követtem.

3) „nepundařa“ melléknév volna, s valóban nagyon elüt a mordvin melléknevek szokott formáitól.

4) E helyett „ila avarde.“ Talán jobban így lehetne írni: „iř avarde.“

5) Ez volt írva: „laznuvuliovim.“

6) A „šoral“ előttem még ismeretlen szó; a moksa „šora: gaboná“-ra sem lehet gondolni, mert ez az erzában „šuro.“

A fordításhoz. α) „čirev čamav“ — szó szerint „oldalal arczoš“; nem kísértem azt szorosabban jellemezni; úgy látszik főleg az alliteratio hozta a két szót egybe; ugyanazt látjuk a következő sorban: lejev latkov lišmapřav.

β) „puurgatšt“ — a „puvuřan: csavarni, tekerni R.“ igéhez

csatolva „puurgadan“ inchoativ, vagy inchoativ-momentan ige lenne, mely a „megfordúlok“-kal értelmezhető.

γ) „a ružjane pedivtam“ — personalis passiv ige van, a mi-lyen a következő „káravtam“ is, mely amannak értelmezését könnyíti. A mint ez = vágódunk (szablyával), azaz: szablya vág bennünket“, úgy amaz mintegy: „ragadódunk puskával“, azaz: puska ragad ránk = fog rajtunk.

δ) „nepundařat“ — lásd a ³⁾ jegyzetet.

ε) „činemneš“ a szokott diminutivalak. Nem tudván, miféle madár ez, megtartottam a „csinem“ szót, hogy legalább kiírhas- sam.

ς) „pořderse.“ η) pukštor.“ θ) „utirdi“ — nem hiszem, hogy az „utirdan: simítani R.“ igének itt helye volna, tán inkább az „avardi sír“ igének synonymuma. Különben az egész hely, melynek csak egyes szavait értem, de nem construálhatom, úgy látszik a madár- nak fiai veszte fölött való fájdalmát s jajveszéklését akarja eléadni.

ι) „ila toskuva“ — annyi látható, hogy reflexiv ige van, tán azt mondja: „ne vagdald, tépdesd magadat.“

κ) „te dřam pots“ — hogy mi a „dřam“ (vagy „třam“, mert csak a te-vel való összeajtás hozza elé a d-t), nem tudom; vajjon „třan: táplálni“ igének származéka-e?

λ) „inoj“-t csak az orosz иной, иный-nek lehetne tartani, noha föltetsző, hogy a „más“ra itt orosz szót használ, a mordvin „lia (moksa: ilä)“ közönséges használatú levén. Az összefüggésbe sem illik a „más országba“, miután előbb világosan az van mondva, hogy „itt, ebbe az erdőbe tojjál.“

μ) „undoksken.“ Minthogy a „taradnen: ágaim“-nak áll elle- nében, nem lehet más az „undoks“ (dim. „undokske“) jelentése, mint „gyökér.“ Ezek terjednek a földben, míg az ágak az égben, mint a dal mondja. Más tehát „undo: faodu.“ Különben „undo“ az erzában R. szerint „fa“-t is jelent, p.o. „umaf undo“ almafa. Maga az „undoks“ szó eléfordult már fent a 13. számban, s csakugyan egynek tarthatjuk a moksa „unks: gyökér“-rel.

ν) „kuščit kuščit“ az „ágaim“ alanyhoz való ige, valamint

ο) „cäpit cäpit“ a „levelcim“-hez való. Az utóbbi, ha jól sejt- tem, „suhognak“-féle, amaz tán a „kužan“-nak frequentativuma „foly- vást emelkednek“, azaz: „föl s alá ingadoznak.“

ξ) „kudov: haza“ után van még a fölösnek látszó „čiv“ szócska.

π) Előbb az levén mondva, hogy a szövetük oly szép fehér,

mint a papiros, az „írás“-hoz hasonlított „tarkine“ valami hímzés vagy kivarrás lehet. A „tarka“ különben „helyet“ jelent, „tarkine“ annak diminutiv alakja volna.

ρ) Másutt nem találtam az „oja, ojoj“ szót, mely a „jalga, jalgaj“ synonymumának mutatkozik.

σ) „uktorga“ ez után „virga“, a mely szintén prolativus eset. Látnivaló, hogy „uktor“ a „vir“-rel hasonjelentésű, s úgyhiszem eltalálja a „csalít, harasztos“, melyre különben W.-nál csak az orosz „kustar“ szó van.

τ) „gorni povkatnei“ — lásd e virágnévről fent a 3. számban az α) jegyzetet.

ν) „śoral“ — lásd a σ) jegyzetet.

φ) „burlak“ orosz szó, volgai hajómunkások helybeli elnevezése.

II.

Regulynak nyelvtani jegyzetei a moksa-mordvin nyelvről.

Ezen „jegyzetek“-et közölvén, szándékosan meghagyom e címet, mely legalább többet nem ígér, mint a mennyit nyújtanak. Mert először nem teljeselek, p.o. a névmások föl vannak ugyan hozva, de nincsenek meg a számnevek; azután nagyobbrészt még csak példafölhozások, melyekhez észrevételek csatlakoznak ugyan, de melyekről a nyelvtani jelenségeket összefoglalólag leíró szabályok még nem vonattak le; sokhelyt fejtegetés és fordítás nélkül vannak oda vetveoly alakok, melyeket másunnan kell értelmeznem. Mind a mellett e jegyzetek, úgy a mint rendezve vannak, a moksa-mordvin nyelv-alakoknak meglehetősen vázlatát adják, s nem csak érdekes látnunk, hogy fogott föl Reguly egyetmást, hanem becses materialénak is kell azokat tekintenünk, melynek, Ahlqvist rendszeresen kidolgozott grammatikája mellett is, főleg ejtési eltérései miatt, a mordvin nyelv tanulmányozására hasznát vehetjük.

A. A nyelvhangokról szóló jegyzetek.

§. 1. Az ö n h a n g z ó k két osztályra oszlanak; tiszták: *i, e, a, o, u* és átváltak (umlaute): *é, ä, ë, ï*. Tudni kell, hogy Reguly az *é* betűvel *i*-hez közeledő *e*-t, az *ë*-vel majdnem *ö*-nek hangzó mély-

hangú *e*-t akar jelelni; az *ë*-nél nyiltabb az *ï*, mely Regulynál többnyire csak a szó végén fordul elé; úgy áll tehát *ë* az *ï*-hoz, mint *e* az *i* hez.

A kettős önhangzókat R. kifelejtji; csak azt jegyzi meg, hogy *t* után az *a* úgy hangzik, mint *eü*, p.o. *fasta* úgy mint *feasta*; szintígy *p* után: *p*ra úgy mint *preä*.

Az erza-mordvin önhangzókat is egybeveti a moksabeliekkel. Ezek: *a, e, i, o, u, ä*. A moksa *ë* helyébe *u* lép, az *a* a szó végén *o* lesz; az *ë* sincs meg, mindig *i* van helyette; az *e* előtt mindig lágyított mássalhangzó hallik (a mennyire t. i. a mássalhangzó minősége szerint az jól kivehető); az *i* majd lágyan majd keményen (magas- és mélyhangulag) hangzik, de kevés különbséggel; a *l*ágý *i* előtt szintén lágyított mássalhangzó áll.

§. 2. A mássalhangzók: *h, j, f, v; k, g, t, d, p, b; r, l, n, m; s, z, š, ž, c, ž, č, ž*.

A mássalhangzók változásai. —

A mássalhangzók vagy kemények vagy lágyak (azaz: nem-lágyítottak v. jésítetlenek, vagy lágyítottak, jésítettek). A lágyság folyékonyvá (fluid) teszi ezeket: *t, d, l, r, n* (*t̄, d̄, l̄, r̄, n̄*), rövide a sziszegőket; nem igen észrevehető ezeken: *k, g, p, b, m, v, f, p.o. tackä* (lágý *k*) és *tackat* (kemény *k*); a lágý *h* i-félét hallat¹⁾. A mássalhangzók lágysága, a mennyiben azok folyékonyságában áll (azaz a tulajdonképi jésítés, ezekben: *t̄, d̄, l̄, r̄, n̄*) főleg *a, o, u* előtt tisztán kivehető; *ä, e* előtt kevésbbé vehető észre, minthogy a mássalhangzó itt a lágý elemét az önhangzóra viszi át; *i* előtt a mássalhangzók lágysága észre sem vehető.

Mássalhangzó kettő is állhat a szó elején: *r* vagy *l* valamely tenuissal, *p, krandas, t̄ran, pran, klänc*; sziszegők tenuissokkal, p.o. *psi, skam, sfan, kšni*. Oly *ks*, mely többtagú szók közepén vagy végén még más mássalhangzóra következik, maga előtt (alig hallható, s azért el is maradó) rövid *š*-t hallat²⁾. Szó végén eléfordúl *kt* is.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy *h* a mordvinban csak mássalhangzó előtt (főleg *k, t* előtt) fordul elé, miből a *χ*-féle értéke önként kiviláglik. Lágýított *h* nem egyéb, mint a *j*-nek megfelelő előhangú *χ* = német *ch* ebben: *licht, wicht*, a mely másképen hangzik, mint a *ch* ebben: *wucht*. Amazt p.o. *u* után próbálván ejteni, észrevehető a *j* hang belevagyülése, p. o. *kuht* úgy hangzik mint *kujxt*; sokszor tehát így is ír R. hangzás szerint: *jht*.

²⁾ P.o. ilatks, šävks. Alább (122. l.) a *ved, kud*-nak factivusát *kušks, vetšks*

Media nem állhat közvetlenül tenuis előtt, hanem elváltozik tenuissá: *kud-t* helyett lesz *kutt*. Szintígy a sziszegők, p.o. *vaz-t* lesz *vas-t*. De *z* megmarad *t*, *s* előtt (a mi a *t*-re nézve az előbbiekkal ellenkezik, *s* csak az *s*-re nézve áll, a minek másutt példáit is találjuk). Szintígy *a*, *v*, p.o. *kev-t* lesz *keft*, de *k*, *s* előtt megmarad a *v*.

Az *s*, *š* ellágyúlnak *ś* előtt *z*, *ž*-vé. A *k*, *t*, a melyek után önhangzó következik, ha előttük *n* van, ellágyúlnak *g*, *d*-vé.

Az *n* *t*-vé lesz, az *m* meg *p*-vé, ha utánok *t* következik, p.o. *patlama* (ebből: *pañtama*, a *pañan* igétől), *siptama* (ebből: *simtama*, a *siman* igétől).

A kemény *r*, *l* (nem *r*, *l*)-nek, mássalhangzó előtt erős rezgése (vibratiója) van, p.o. ezekben: *pulf*, *kelda*, *polda*, *jurta*. — Az *r* és *l* aspiratiót kapnak *k*, *t*, *n*¹⁾ előtt, de nem mindenkor, p.o. *nalhkan*, *šarhkan*, *velhfan*, *nérhfan*, *arhci*, *nilhks*, *korhñan*.

§. 3. Az önhangzó k változásai.

A szótagkezdő mássalhangzó átviszi a következő önhangzóra a maga keménységét vagy lágyágát. Azért *e*, *i* mindig lágy (lágyított) mássalhangzó után áll, ellenben kemény után mindig *ë*, *ï*²⁾. Az *o* változatlan marad, akár kemény akár lágy mássalhangzó után: *joran*, *koskan*. Az *u* egy keveset, de nagyon csekély mértékben, *ü* felé hajlik lágyított mássalhangzó után: *nuran* majdnem úgy hangzik mint *nüran*. — Az *a*, szó végén, lágyított mássalhangzó után, vagy ha utána még lágyított mássalhangzó következik, *ä*-vé lesz. Szintígy *é* lesz *i*-vé. Megfordítva pedig *ü* lesz *a*-vá, ha utána kemény mássalhangzó következik, p.o. *tü* (*ez*), *tasa* (*itt*); *atü* több. *afat*; *paksü*, illativusa *paksás* stb.

Két önhangzó nem lehet együtt középső szótagban, azért van p.o. *avalen* e h. *avaelen* (asszony valék), *akšülen* e h. *akša-elen*, *ačülen* e h. *atä-elen*. Azonban az *i* állhat *ä*, *i*, *u* után, de ha utána még *v*, *m*, *z* következik, elváltozik *e*-vé, p.o. *näi*, *näevan*, *naemajt*; *ui*, *uez*. Az *a*, *o* után *i* lesz *j*-vé (azaz diphthongust képez vele). Az *u* után *e* lesz

nek írja Reguly, a mi ennek a rövid *i*-nek épen számba sem jöhetését mutatja. Mert különben, ha teljes önhangzó, *kudika*, *vedika* alakok kellenének, minthogy csak a kemény *k* előtt keményül meg maga a *d* is *t*-vé.

¹⁾ Mindig olyan *n* ez, mely előtt *t* esett ki. Hozzá lehet tenni a *c*-t is, mert *ts*-nek hangozván, *t*-vel kezdődik.

²⁾ Ezt akár megfordítva is lehet mondani, hogy az önhangzóhoz alkalmazkodik a megelőző mássalhangzó.

i-vé ¹⁾, p.o. *uin* úsztam, ellenben: *uemä*. — Az *a* a szóvégen *ë*-vé lesz, kemény *t* előtt: *kuta* macska, *katët* macskák (t. i. olyan *a*, mely általában, hangsúlytalansága miatt, gyengíthető; mert van olyan *is*, mely megmarad, p.o. *cora* fiú, *corat* fiúk; azután nem csak kemény *t*, hanem egyéb mássalhangzó előtt is, p.o. *tuva* disznó, több. *tuvët*, gen. *tuvëh*, factiv *tuvëks*). Ugyanakkor *ä* lesz *e*-vé: *pälnä* öcs, több. *pälhet*, *milü* evezőlapát, több. *milet*. — Az *é* következő (szótagbéli) *e*, *i* által *i*-vé lesz, p.o. *sëman* iszom, ellenben: *simi* iszik, *simen* ittam (ebben tehát önhangzóattractio mutatkoznék). Az *é* olyan *v* előtt, mely után *t* van (mikor azután maga a *v* *f*-fé változik), *u*-vá lesz, p.o. *kerdëvan* tartom magamat, *kerduftama* tartjuk magunkat.

§. 4. H a n g b e t o l d á s. Betoldható *j* két önhangzó közé ²⁾, p.o. *näen* v. *näjjen*, *verijän* (ritkább: *verivan*). — Szintigy *v* (*u* után): *šaržu* szürke, *šaržuvan* szürke vagyok.

Önhangzó és mássalhangzó közé betoldatik: *h* gyakran *i* és *t* közé: *veri*, *verihtama*. Szintén *j* és *t* közé, de akkor maga a *j* kivettetik: *kuj*, *kuh'tama* ³⁾. Továbbá *f* toldatik be *u* és *t* közé, p.o. *šaržu*, *šaržuftama*.

Két mássalhangzó közé betoldatik: *h* az *r* és *t* közé, p.o. *para* jó, *parhtama* jók vagyunk; *l* és *t* közé, p.o. *kal* hal, *kalht* halak; *osal* rossz, *osalhtama* rosszak vagyunk. — Továbbá *t* az *n* és *k* közé, p.o. *pank* kergess (*v. pank*, a *pañan* igétől); *t v. d* az *n* és *s*, vagy *n* és *z* közé: *pañtsa* kergetem; *d* az *r* és *z* közé: *erdzü* v. *erzü* erza-mordvin (ezt inkább *z*-vel írjuk).

§. 5. H a n g k i v e t é s. Kivettetik önhangzó más önhangzó után, p.o. *avalen* e helyett: *avaelen* ⁴⁾. Továbbá *e* két *m* vagy két *d* közül, p.o. *simmä* v. *simemä* ittunk, *vaddä* v. *vadedä* kentetek. — Kivettetik a *j* ezek elől: *h*, *v*, *k*, *t*, *d*, *m*, *z*, p.o. *kuj*: *kuh'tama*, *mij* elad:

¹⁾ Kérdezhetjük: mikor? mert előbb az mondatott, hogy *u* után is, ha *v*, *m*, *z* következik, nem *i*, hanem *e* áll.

²⁾ Betoldásról akarván szólni, mindenek előtt szükséges a példákat etymologice vizsgálni: itt p.o. *näjjen*-nek (láttam) *j*-je eredeti (praes. *näjjan*, tö: *näje* = finn *näke*); *verijän* véresedem, ettől *veri* véres, képzője *ja*, másképen *ga*.

³⁾ Ez tulajdonképen csak a *j*-nek *k* (= χ)-vá változása, lásd fent a 116. lapon a jegyzetet.

⁴⁾ Mennyi megszorítással kell ezt venni, már a 3. §. második feléből is látható.

mivan eladódom, *saj jó*: *sak* jöjj, *sada* jöjjetek, *faj fúj*: *fatü* fújlak, *fuz* fújva, *muj* talál: *mumajt* találtál engemet ¹⁾).

B. *A nyelvvalakokra vonatkozó jegyzetek.*

§. 6. A kicsinyített névszók képzése. Ezeknek használata a mordvin nyelvben felette gyakori, úgy hogy sok szónak csak ezen alakja van meg. Reguly tehát jól tette, hogy, ha az egyéb szóképzést mellőzte is, legalább ezekről megemlékezett. Kétféle kicsinyítő képző van: *nä* és *kä*; az utóbbi, Reguly példái szerint, az *f*, *s*, *š*, *c*-végű névszókhoz szokott járulni.

a) *nä*-vel kicsinyítettek:

joni eszes — joninä	keu kö — kevnä
škaj isten — škajnä	kud ház — kudnä
kuču kanál — kučunä	vir erdő — virnä
ava asszony — avanä	panar ing — panarnä
šoka rojt — šokenä	sal só — salnä
kuva kenyérháj — kuvenä	sivel hús — sivelnä
aťa öreg ember — aťanä	vaz borjú — vaznä
kädgä edény — kädgenä	ruz orosz — ruznä
ärhkä tó — ärhkenä	jan gyaloghíd — jannä.

b) *kä*-vel kicsinyítettek:

pečf szelet — pečfkä	koš kunyhó — koškä
pulf — kéve — pulfkä	krandas szekér — krandaskä
läff kaszált széna — läffkä	kläne üveg — klänckä
sedaf hasított deszka — sedafkä	përhc malacz — përhcä

Mikor *nä* helyett melléknevekhez *na* járúl, a tulajdonság nem teljes (= kicsinyített) volta értetik rajta, mondja Reguly. P. o. akšana fehéres (бѣловатый), *jolmana* kicsinyes, *läpana* kissé lágy, *letkanz* nedves, *nyirkos*.

§. 7. A többes-szám képzése. Ezt Reguly úgy jegyezte föl, hogy az egyes eléforduló névszó-végeket a többesi *t* raggal összekapcsolva sorolja elé. Így a következő tábla áll elé:

Az <i>i</i> végűek: több. <i>-it</i> , vagy <i>-iht</i>	Az <i>u</i> végűek: több. <i>uft</i>
<i>j</i> " : " <i>-jht</i>	<i>a</i> " : " <i>-at</i> , <i>-ët</i> , v. <i>t</i> .

¹⁾ A *kuh'tama*-ról már fentebb volt szó; a többiekben a *j* kivetése akkor állana, ha az ige praesensbeli egyesi 3. személyalakja volna az igező, melyből a többi alakok képződnek.

§. 10. A *factivus* (v. *modalis*) képzése. Ezen casus, melynek ragja *ks*, jelentésére nézve a magyar *vá*, *vé*-nek (valamivé lenni), vagy mint *modalis* az *ül*, *ül*-nek (p.o. ezüstül fényleni = mint ezüst, mord. sijaks) felel meg. A többes-számiban talán nem is fordúl elé. Példái :

ki út: kiks	ver vér: verks ¹⁾
kändi darázs: kändiks	vir erdő: virks ¹⁾
vaj vaj: vajks	kal hal: kalks ¹⁾
kuéu kanál: kuéuks	siveľ hús: siveľks ¹⁾
ava asszony: avaks	kuckan sas: kuckanks ¹⁾
tuva dísznő: tuvöks	lomań ember: lomańks ¹⁾
lotka völgy: lotköks	ruz orosz: ruziks
ervä' menyecske: ervaks	važ sapka: važiks
perä kerítés: periks	kelas róka: kelaziks
ärhkä tó: ärhköks	meš méh: mešiks
šäv fáklya (spleisse): šävks ¹⁾	veneš sajka: venešiks
lov hó (nix): lovks ¹⁾	piks kötél: piksöks
peráf sövény: peráföks	suks szű: suksöks
kud ház: kutks ¹⁾	äzim lócza: äzimks ¹⁾
ved víz: vetks ¹⁾	jam kása: jamks ¹⁾

§. 11. A *localis casusok* képzése. Reguly igen alkalmasan összefoglalja e három casust, úgymint az *inessivust*, *illativust* és *elativust*, melyeknek ragjai a közös *s* alaprészben megegyeznek. E ragok 1. *sa* (*iness.*), 2. *s* (*illat.*), 3. *sta* (*elat.*). Egykét példát a határozott (*articulosus*) alakban is hoz föl, melyekből látható, hogy e casusok határozott alakja nem egyéb, mint a *genitivus* határozott alakja, melyhez 1. *esa*, 2. *es*, 3. *ezda* ragok járnak, p.o. kši nap: kšiľ (*hat. gen.*), kšitesa (*hat. iness.*), kšitezda (*hat. elat.*). A határozott *illativus* mellé egyszersmind *ti*-féle alakot jegyzett Reguly, p.o. kšiti a kenyérbe, äšiti a kútba, kuéuti a kanálba. Ez tulajdonképen *dativus*-alak, melyet Reguly különben csak a névmásoknál s a *birtokosraggal* való neveknél hoz föl; a *dativust* talán azért hagyta el a casusok közül, mert ez alakot, melynek *ti* ragja csak a *genitivusalakhoz* járul, *közönséges postpositiós* alaknak

¹⁾ A megjegyzett példákban a *ks* előtt R. még azon rövid *i*-t írta volt, melyről fentebb 2. §. egy jegyzetben tettem említést. Csak ott tartottam meg, hol lágy mássalhangzó van előtte, p.o. a ruz, kelas példákban.

jurta ház, telek : jurteva
 vasta hely : vasteva
 lotka völgy : lotkeva
 pora liget : porava
 orta kapu : ortava
 mirka gödör : mirkava

karhkä meritökanäl : karhkava
 arzä läda : arzava
 paksä mezö : paksava
 velä falu : veleva
 perä kerítés : pereva

§. 13. A *vocativus* képzése. Néhány, kivált rokonsági viszonyt jelentő szóknak használatban van egy különös hívóalakja, mely, a mint Reguly megjegyzi, az *aj* hívószócskának a szóhoz való odaragadásából ered. Ily alakok :

aka néne : akaj
 alä atya : aläj
 afä öreg ember : afäj

id gyermek : idäj
 ruznä orosz : ruznäj
 tatarnä tatár : tatarnäj.

§. 14. Postpositiók.

Itt Reguly egyes czédelüiről összeállítom a „casusviszonyt kifejező segédszókat“ a mint ő nevezi, a melyek vagy egyelőre nem elemezhető postpositiók, vagy többnyire a különböző irány- és helyzetviszonyokat kifejező postpositionális alapszóknak világos casusalakjai. A magyarázatot néha másunnak kell pótolnom.

1. Alapszó *al* valaminek alja (p.o. pilg al talp, láb-alj; *alets*, *erza* : *alkso* = alja, *ala-pe* alsó vég). Innen : *ala* alatt, *alu* alá, *alda* alól; végre a prolativusi raggal : *alga* alatt át.

2. äzem (R. szógyűjteménye szerint = lócza) : *äzemsä* (iness.), *äzems* (illat.), *äzemsä* (elat.); *äzemgä* (prol.). — Wiedemann (Gr. §. 113.) fölhoz egy *ezems* *erza* postpositiót = helyett, helyébe. p.o. fölfogad engem *fiü helyett* v. *helyébe* (ócorañ *ezems*), öt *csalónak* (manicāñ *ezems*) tartották. Ez tehát = *äzems* R., s az alapszónak „lócza“ jelentése csak megszorítottja ennek az általánosabbnak „ülőhely, hely“, v.ö. a tatár *orun* „hely“, melytől van : *ornäna*, v. *ornäya* helyébe, *ornäda* helyett, de a szónak specialis jelentése, p.o. a kőbálban *ören*, jak. *oron* = lócza, hálólócza, ágy.

3. *ingel* (*ingelets*, *erza* : *inkelkse* = eleje; *kud-ingel* házeleje, előház) : *ingelä* előtt, *ingeli* elé, *ingeldä* elől, elülről; *ingelgä* előtt el.

4. *änksä*, *inksa*, *-nksä* = -ért (p.o. menni valamiért, hogy elhozzuk, A.). Ahlqvist (Gr. §. 155.) *inga* alapszót vesz föl, melynek *inksa* az inessivusa volna. Azonban gyanítom, hogy e postpositiónak,

mely különösen a főnévvel egybe szeret ragadni (*vinahksa* — borért), az *in*, *n* részében tulajdonképen a postpositiók előtt rendszeren álló genitivus ragját kell látnunk, s maga a postpositio tkp. *kša*, = erza *kis*, mely Wiedemann helyes észrevétele szerint *kisa* helyett áll (*ki út*), szintén „-ért“ jelentéssel. E gyanításom mellett szólna az így létrejövő egyezés a két dialectus között, s nem gyengyitené az sem, ha valóban genitivus után állna néha a teljes *inksa*, a mi nem volna egyéb, mint a casusragnak (bár hibás) ismétlése, mely p.o. az ablativusi ragon is előfordul (mon~~den~~en tőlem, e h. mon~~den~~).

5. *uša* küloldal (p.o. *uša širü* külső oldal A.): *ušesa* künt, -on kívül, *ušu ki*, *ušesta* kívülről; (prol.) *uševa* kívül el.

6. *karša* (szemközt, átellenben való): *karšesa* szemközt, átellenben, *karšes* átellenébe, ellenébe, *karšesta* átellenből.

7. *käd* kéz: *kätsta* = -től (valakitől el).

8. *kođama* gyanánt; -ként, -képen. A névmásoknál mint modalis alakok vannak fölhozva: *tänkođama*, *sänkođama*, *kiükođamo* = ekként, akként, kinek módjára. V.ö. Wiedemannál az erza *konđamo*, *konđa-t*, mely hasonló mellékeveket is képezhet; tehát maga a *kođama* ragtalan alapszó, olyan mint a cseremisiz *gañe*.

9. *kořäs* = szerint, p.o. *tän-gořäs* e szerint, *sän-gořäs* a szerint. W.-nál *kořas* (kořaks) — tehát egy *kořü* alapszónak illativusa vagy factivusa. Talán összevethető a quantitást (tkp. magasságot) jelentő magyar *kora*, ezekben: *akkora*, *ekkorá* = finn *korkea*.

10. *kuvalma* hosszúság: *kuvalmäs* hosszában, hosszant (peráff *kuvalmäs*: a kerítés hosszában). Maga *kuvalma* is postpositionának van följegyezve = „wegen“, v.ö. W.-nál *kuvalmo* = hosszant; szerint (p.o. szavam szerint tette).

11. *kučka* közép: *kučkasa* közepett, *kučkati* közepébe, *kučkasta* közepéből (erzáúl: *kuňškaso*, *kuňškas*, *kuňškasto*). Föltetsző a *kučkati* alak, a határozott dativus ragjával; Ahlqvist csakugyan e helyett a várt illativust (*kučkas*) adja.

12. *jotaž* = múlva, a *jotan* elmúlni igének gerundiuma. Szint-így *jotams* v. *jotamsta* alatt (időről, tkp. elmúltában, folytában).

13. *jotka* köz: *jotksa* között, *jotks* közé, *jotksta* közül, *jotkëva* között át, között el.

14. *šir* oldal, szél (margo): *širesa* szélén, mellett, *šires*, *širi* széléhez, mellé, *širesta* széléről; *širgü* v. *šireva* szélén el, mellett el,

(p.o. lājť te širesa : a pataknek ezen a részén, innenső oldalán; omo širgä kiš ceber : a túlsó oldalon az út jó).

15. *te* : *tesa* (iness.), *tes* (illat.), *testa* (elat.), *ti* (dat.). — Ezen postpositio-alakok fölötte érdekesekek, mert bennök van megtartva a *ti* dativusi ragnak alapszava. E szerint ez a *ti* a *te*-ből úgy alakúl, mint *širi* a *šir*-ből, *vir* *vir*-ből stb., azaz a lativusi raggal, vagy más szóval a dativusi rag, mely amúgy is csak a kész genitivushoz járúl, nem egyéb, mint postpositio. A *tesa* jelentése = „nál“, p.o. popeň *tesa* eräj : a papnál lakik. A *ti* és *tes* között azt a különbséget teszi, hogy p.o. art *bajart* (e h. *bajart*-ti) = menj az úrhoz (a házán kívül mondva), ellenben „art *bajart* *tes*“ = menj az úrhoz (az ő házában mondva ezt). A *te* alapszót, közbe mondva, különben egynek tartom a finn *tykö*-vel s a magyar *től* (e l. **tejö*) alapszavával.

16. *tërva* ajak; szél, él (margo, acies) : *tervasa*, *tervas*, *tervasta*, *tervava*. Jelentésük csak a „margo“ jelentésből indulhat ki, s így a 14. alattiakkal egyezők.

17. *turks* (*turiks*) „-on keresztül“ (azaz : keresztbe át, nem „hosszában át“); néha *turkska* is, mint prolativusi alak.

18. *něk* „-val együtt, -ostúl, -estül.“ V.ö. fent a 99. lapon, a 11-dik erza mesében előforduló *komb්රane*k, *ergenek* példákat, és a finn *ne* comitativusragot.

19. *pačk* „által“; ritkán a prol. alak is : *pačka*.

20. *pül* (*pel*) oldal, fél : *püla* félen, -nál; *püli* felé; *pülda* -tól; *pülgä* („-nál el, mellett el“).

21. *potma* bél, belső : *potmäsa* -ben, bent; *potmäs* v. *potmu* -be, belé; *potmästa* -ből, belöl; *potmäva*.

22. *paška*, *baška* mint adverbium = külön; ablativus után postpositio = -on kívül (praeter).

23. *perf* : *perfsa*, *perfs*, *perfstä*, *perfkä*. (Jelentenek : körül, köré, köréből, körül). Alájegyvezve ez van : „ritkán használatnak“, a mi talán csak azt akarja mondani, hogy inkább csak a ragtalan *perf* van használatban.

24. *prä* fej, teteje valamiének : *präsa*, *präs* és *präv*, *prästa* (p.o. šufta *prästa* : a fáról). Jelentenek tehát : tetejében, tetejébe, tetejéről.

25. *ftal* hátulsó rész (*ftaletš* hátulja, háta) : *ftala* hátul, *ftalu* hátra, *ftalda* hátulról, *ftalga* hátul át, hátul el. Mint postpositiók természetesen jelentenek : mögött, mögé, mögöl, mögött el.

26. *-ftëma*, *-ftëmä* „nélkül“, mint szóképző = finn *-ttoma*, *-ttömä* (magy. *-talan*, *-telen*).

27. *vakssa* (iness.) -nál, mellett; *vakss* -hoz, -ig; *vaksssta* -tól, mellől; *vakska* mellett el, -nál el. Reguly megjegyzi, hogy a *vakssa* nem személyt jelentő szók mellett szokott használatni, a mely észrevétel tehá a *pülü* postpositióval hozná azt ellentétbe.

28. *vasta* hely: *vastsa*, *vasts*, *vaststa*, *vastëva*. A két elsőnek jelentése = „helyett, helyébe“; hogy használtatik azonban az elativusi és prolativusi alak postpositióul, nem értem még.

29. *vär* felső rész (*värets* följe valaminek, *värä pe* felső vég): *värü* fönt, *väri* föl, fölé, *värdü* fölülről, *värgü* fölül át, fölül el.

30. *veľf*, néha prol. *veľfkä* „on által (über)“. Ide tartozik alkalmasint *veľdü* „által (durch)“ is, melynek közelebbi meghatározását nem találom.

31. *marta* „-val, -vel“ — a socialis és instrumentalis viszony kifejezésére.

32. *mala*: *malasa* közel; *malas*, v. *malav*, v. *malati* közelbe, közelébe; *malasta* közeléből; *malava* közel el.

33. *mekelü* utol, hátul; *mekeli* után, *mekeldü* utolról. Alapszónak ezt kell venni: *mekel*, mely úgy van képezve, mint *ingel*, *ftal*. A *mekelä*-nek összevont alakja is fordul elé *melä*, mint adverbium postea, s ebben: *šado-melä* = azután; szintígy *mekeldü* helyett *meldä*: *šado-meldü*, *ša-meldü*. A *mek* alapszónak, melyből a *mekel* is képezve van, lativusa *meki* v. *mekej* = vissza; v.ö. *mek-peli* (utófelé) = ezentúl.

34. *langa* fölszín (p.o. *lofca-langa* tejfö): *lanksa* -on, -en, rajt; *lanks* -ra, -re; *lanksta* -ról, -ről; *langa* -on, -on át.

§. 15. Az előbbi §-ban fölhozott postpositiók között van sok olyan, mely egyszersmind adverbium is, a mint a jelentésekből látható. Ezeken kívül vannak Regulynál még egyebek csak adverbiumokul följegyezve, melyeket itt illő rovatok alatt elésorolok, ide foglalván a névmási adverbiumokat is.

a) Helyviszonyra vonatkozók:

fasa: itt; *faza*: ide; *fasta*: innét; *tiänä*: erre, erre el.

esa: ott; *eza* v. *sej*, *se*: oda; *esta*: onnét; *siänä*: arra, arra el.

tosa: ott, amott; *toza* v. *to*, *tov*: oda, amoda; *tosta*: onnét; *tuvanä*, *tuanä*: arra, amarra el.

kosa: hol; *koza* v. *ko*, *kov*: hova; *kosta*: honnét.

kosevik; kozëvik, kozënga, koziga v. koga; kostëvik, kostënga (ezek = akárhol stb., vagy = schol stb., a negatio kitétele mellett).
 ilä vastsa: másutt; ilä vasts: másuvá; ilä vaststa: másunnan.
 sembä vastsa v. vastova: mindenütt; kona-kona vastsa: némely helyen, néhol; perf-peli: (körül felé) körös-körül; sembä vasts: mindenüvé; perf-pelde: (körül felől) mindenünnen.
 ičkezä: messze, távol; ičkezi: messzire; ičkezdä: messziről; ičkezgä: messze el (erza: vasolo, vasov, vasoldo R.)
 kutsa: otthon; kuts v. kudu: haza; kutsta: hazulról; kudga.

b) Időviszonyra vonatkozók:

täni: most; tä pinksta: ez időben; teñars, tä pinkti, tä pinks: eddig, ez ideig; mészarda, kona pinksta: mikor; mezars: mikorára, meddig; mizardëvik v. mészardënga: valamikor; mizarska: valamедdig; esta, señarda, sä pinksta: akkor; señars, sä pinksti, sä pinks: addig; ilä pinksta: máskor; kolaj: mindig; kostë-kosta: néha. — ingeli: eleve, előre; ingel-peli: jövőben; šad-ingelä, šad-ingeli: előbb; šado-melä, šadomeldä, šameldä: azután; mana: ezelőtt két évvel; kënara régen; af-kënara: nem régen, a minap; lamës: soká, sokára; af-lamës: nem soká; äzkä, äzkënä: az imént, nem rég; ulhka, ulhkenä: a minap; ni: már; mäk (erza: mik): még; nalna: még; taga: ismét; nenge: még.

c) Módot kifejezők: cebärsta: jól; af-cebärsta: nem jól, rosszul; šidesta: gyakran; šurësta: ritkán; s így általában *sta* raggal, mely az elativusival alakra egyezik, melléknevekből igehatározók képeztetnek. — Névmási modalis alakok: tafta, taftanä: így; tä-latsa: e módon; täñ-kodamo, täñ-goräs: ekképen; koda, kodanä: hogy, hogyan; mezä-latsa: mimódon; kodavik, kodanëvik, kodanängä: valahogy, akárhogy; stanä: úgy; sä latsa: a módon; säñ kodama, säñ-goräs: akképen; ilaks: másképen; sembä-latsa: mindenképen. — Egyebek, részint ragtalanok: lac: jól; af-lac: nem jól; kurok: hamar, gyorsan; valom, valomnä: lassan, halkán (beszéli, menni); savër, savernä (*Szind.*): u. a.; salava, salavanä: titkon; kuntf: hanyatt (feküdni); komada: haslag; širem: rézsutt (erza: čir); bokem: oldalra, az oldalon; laštä: lóháton (moľan: megyek); kubëškom: fölgaskodva (k. sfäj: ágaskodik); sfada: állva (sfada sfäj, sfada ašči: fent áll, lábom áll); šopedez: sötételve (š. moľan: sötétben megyek); päk: igen, nagyon (*Szind.* päksta: erősen, p.o. megkötözni).

d) Mennyiségre vonatkozók: mézara: mennyit, mennyire; ténara: ennyit, ennyire; sénara: annyit, annyira, oly; mézarkst hányszor, ténarkst: ennyiszor; sénarkst: annyiszor. — lama: sokat, lamenä: többesként; af-lama, af-lamnä: keveset, egy keveset; kerža: keveset; ančak: csak; pandä, satı: eleget, eléggé.

§. 16. Birtokosragok.

Ezeket is megint példákön mutatja föl Reguly, melyekből a ragoknak a különböző végü névszókhöz miképen hozzájárulása látható. Először csak a nevezőt vezetı elénk.

a) Egyes-számu birtok. Minden példában egymás után írjuk az alakokat, a mint a magyar *m, d, ja; nk, tok, jok*-nak megfelelő ragokkal egymás után következnek:

kši (*pl. -it*): kšizä, kšitsä, kšits; kšinkä, kšinntä, kšisna.

sedı (*pl. -iht*): sediezä, seditsä, sediets; sedienkä, sedienntä, sedisna.

toj: toizä, tojtsä, toets; toinkä, toinntä, tojsna.

pej: pejzä, pejtsä, peits; peinkä, peinntä, pejsna.

kuču: kučuezä *v. -uvezä*, kučutsä, kučuets *v. -uvets*; kučuenkä *v.*

-uvenkä, kučuenntä *v. -uvenntä*, kučusna.

cora: corazä, coratsä, corats; corankä, coranntä, corasna.

mirdä (*pl. -rtt*): mirdezä, mirdtsä, mirdets; mirdinkä, mirdinntä,

mirtsna.

afä: afäzä, afätsä, afats; afenkä, afenntä, afasna.

pälnä (*pl. -ınet*): pänezä, pänetsä, pänets; pälenkä, pälenntä, pälnesna.

äldä (*pl. ältt*): äldözä, äldstä, äldets; äldinkä, äldinntä, ältsna.

jurta (*pl. jurtt*): jurtözä, jurtsä, jurts; jurtenkä, jurtenntä, jurtsna.

kata (*pl. katët*): katözä, katetsä, katets; katenkä, katenntä, katësna.

ov: ovözä, ovtsä, ovets; ovinkä, ovinntä, ovsnä.

kev: kevezä, kevtsä, kevets; kevinkä, kevinntä, kevsna.

läff: läffezä, läfftsä, läffets; läffinkä, läffinntä, läffsna.

kotf: kotfezä, kotftsä, kotfets; kotfinkä, kotfinntä, kotfsna.

kud: kudözä, kuttsä, kudets; kudinkä, kudinntä, kutsna.

ked: kedezä, kettsä, kedets; kedinkä, kedinntä, ketsna.

vaz: vazzä, vaztsä, vazets; vazinkä, vazinntä, vazsna.

tarvas: tarvazzä, tarvaztsä, tarvazets; tarvazinkä, tarvazıinntä, tarvazsna.

salmöks: salmöksözä, salmöksätsä, salmöksets; salmöksinkä, salmöksıinntä, salmöksna.

Az *r*, *l*, *n*, *š*-végű névszókról azt mondja, hogy úgy veszik föl ezen birtokosragokat, mint a fölhozott *v*, *f*, *d* végűek. Megjegyezni való, hogy az *nkä* rag egynehányszor *n*-vel fordul elé (*ñkü*), s okunk van hinni, hogy Reguly csak elhanyagolta a többi példákban a lágyítás megjelölését, a mit a genitivusi raggal is többször tett.

b) T ö b b e s - z á m ú b i r t o k. Csak a magyar *jaim*, *jaid*, *jai*-nak megfelelő ragok különböznek az egyes birtokot jelentőktől, ellenben a *jaink*, *jaitok*, *jai*k-féléknek nincsen az *nk*, *tok*, *jok*-féléktől különböző alakjuk, p.o. *kšinkä*, *kšinntä*, *kšisna* = napjaink, napjaitok, napjaik. Ezért ez utóbbiakat itt nem is hozom fel ismételve, hanem csak a *jaim*, *jaid*, *jai*-féléket.

kši : kšinä, kšitnä, kšinza
 inži : inžinä, inžihnä, inžienza
 toj : tojnä, tojhnä (toh'nä), toenza
 (tojenja)
 pej : pejnä, pehnä, pejenja
 kuéu : kuéunä, kuéufnä, kuéuena
 (-uvenza)
 cora : coranä, coratnä, coranza
 kata : katänä, katätinä, katänza
 jurta : jurtänä, jurttnä, jurtänza
 afä : afänä, afetnä, afanza
 pälnä : pälnenä, pälnetnä, pälnenza
 äldä : äldenä, älttnä, äldenza.
 ov : ovnä, ofnä, ovänza
 kev : kevnä, kefnä, kevenza

läff : läffenä, läffnä, läffänza
 kotf : kotfenä, kotfnä, kotfänza
 kud : kudnä, kuttnä, kudänza
 ked : kednä, kettnä, kedenza
 or : ornä, orhnä, oränza
 mar' : mar'nä, mar'hnä, marenza
 kal : kalnä, kalhnä, kalänza
 pejel : pejelnä, pejelhnä, pejelenza
 važ : važnä, vašnä, važenza
 turvas : tarvažnä, tarvasnä, tarvaženza
 salmäks : salmäksitnä, salmäksnä, salmäksänza
 oš : ošenä, ošnä, ošänza.

§. 17. A birtokosragos szók casus-ragozása.

a) A genitivus (egyszersmind accusativus) alakjai az 1. és 2. személyragok *ä*-jének helyébe *en*-t léptetnek; a 3. személyrag *ts*-je helyett *nts*; a többesi 3. személyrag *a*-ja helyett *ën* lesz:

Egy. birtok : kšizen, kšitsen, kšints; kšinken, kšinnten, kšisnën
 Több. „ kšinen, kšitnen, kšinzën.

b) Dativus. A kész genitivushoz *di* (*dü*) rag járúl, illetőleg *ti* (*tü*); ez előtt csak az egybirtoki egyes-számi 1. és 2. személyalakok vetik el az *en* genitivus-ragot.

Egy. birtok: corazti, coratsti, corantsti; corańkendi, coranntendi,
Több. „ coranendi, coratnendi, coranzëndi. [corasnëndi.

c) **A b l a t i v u s**: corazen kätsta, coratsen k., corants k., coranķen k. stb.; coranen k. stb. — azaz a genitivusalakok után a kätsta „-től“ postpositio.

d) **A l o c a l i s c a s u s o k** (inessivus, illativus, elativus). Ezekben az egy. birtokot jelentő alakok csak a casusrag után veszik föl a birtokos személyragokat, még pedig úgy, hogy

1. az inessivusnak *-sa* vége lesz: -sën, -sët, -sënza; -sënk, -sënn, -sëst.
 2. az illativusnak *-s* vége lesz: -zën, -zt, -zënza; -zënk, -zënn, -zëst.
 3. az elativus *-sta* vége lesz: -stën¹-stët, -stënza; -stënk, -stënn, -stëst.
- Az *i, u* végű (lativus) casus nem használtatik birtokosragokkal. — Az illativust illetőleg meg kell jegyezni, hogy p.o. kuću lesz: kućuvëzën v. kućüezën, ritkán van: kućüzën, mondja R., a mit a kućus birtokosragtalan illativus kívánna. Hasonlóképen oly *a, ä*-végű nevek, melyek ezen önhangzókat az egyszerű illativusi rag előtt különben elvetik, a birtokosragos illativusban azokat csak gyengítik: kurga: kurgëzën, lofca: lofcëzën, ärhkä: ärhkësën, sepä: sepëzën.

A több birtokot jelentő alakok localisai helyett az illető genitivusok állanak, *esa, es, ezda* ragokkal: kšinen-*esa, -es, -ezda*; pejenen-*esa* stb., jurtënen-*esa* stb.

e) **P r o l a t i v u s**. Ez szintén csak a maga ragja után veszi föl a birtokosragokat, az egy birtokot jelentő alakoknál:

kigä: kigan, kigat, kiganza; kigank, kigannt, kigast
kudga: kudgan, kudgat, kudganza; kudgank, kudgannt, kudgast.
jurtëva: jurtëvan, jurtëvat, jurtëvanza; jurtëvank, jurtëvannt, jurtëvast.

A több birtokot jelentő alakok az illető genitivushoz *ezga*-t csatolnak: kinen-*ezga, kitenen-ezga, kinzen-ezga*; kinken-*ezga, kinnten-ezga, kisenen ezga*. — Az *ezga* azonban az egybirtoki genitivus után is használható, a mint Regulynak ezen példája mutatja: jurtëzen-*ezga, jurttsen-e, jurtents-e*; jurtënken-*ezga, jurtënnen-e, jurtsnën-ezga*.

§. 17. N é v m á s o k.

a) **S z e m é l y n é v m á s o k**: mon, ton, son; miú, tiú, siú (én, te, ő; mí, tí, ök).

gen.-acc. moń, toń, soń; miń, tiń, siń.

dat. tein (mońtein, mońdinä), tet (tońdit), teenza (sońdienza);
teink (mińteink, mińdeinik) teinnt (tińdeinnt), teist
(sińdeist).

b) **Possessiv névmások** egy alakkal a nominativus és *gen.-acc.*-ban: moń, toń, soń, miń, tiń, siń (enyim, tied, övé, miénk, tiétek, övék; többesben: mońnet, tońnet, sońnet; mińnet, tińnet, sińnet).

c) **Reflexiv névmások**: mońts, tońts, sońts; mińts, tińts, sińts (magam, magad, maga; magunk, magatok, magok).

gen.-acc. mońtsen, tońtsen, sońtsen; mińtsen, tińtsen, sińtsen.

dat. estien, estit, estienza; estienk, estient, estiest.

d) **Mutató névmások**: 1) tä, tětä' (ez), *több.* náat, néhat;
gen. täń, tětäń; *több.*: nän, nänän v. nenätnen, (gyakrabban) nätnen.
dat. täнди, tětäнди; *több.*: näнди, nätnendi, nänätnendi.

Föl van jegyezve még mint *több.* ablativus: náda (ezek közül); a *localis casusok* a *genitivushoz* járuló: *esa, es, ezda, ezga*-val készülnek: tän-*esa, nän-esa* stb.

2. sä, sêtsä' (az); *több.*: šat, sêtsat.

gen. säń, sêtsäń; *több.*: šätnen, sêtsätnen.

dat. säнди, sêtsäнди; *több.*: šätnendi, sêtsätnendi.

Mint *egyesi ablativus*: šada; a *localisok* *esa* stbivel: sän-*esa, šätnen-esa* stb. — Különös *illativ* és *dativ-alakok* még ezek: šass, šazëndi (azért).

3) tona (az, amaz), *több.* nonat.

gen. tonań, *több.* nonań, nonatnen.

dat. tonaнди, *több.* nonaнди, nonatnendi. — *Többesi ablativus*: nonada. *Localisok*: tonań-*esa, nonań-esa* stb.

4) Még a *mutatókhoz* számítja *Reguly* ezeket: oměces, omběces' (a másik) és ilä (más): *gen.-acc.* oměcef, *dat.* oměceti, *abl.* oměceda. — *Gen.* ilän, *acc.* ilä, *dat.* iländi; *többesben*: *nom.* ilat, *gen.* ilän, ilätnen; *acc.* ilat, *dat.* iländi, ilätnendi. A *localisok* (*egy.-sz.*) *rendesek*: iläsa, iläs, ilästa, iläva.

e) **Kérdő (és relativ) névmások**: 1) ki (ki), *gen.-acc.* kiń, *dat.* kindi, *localisok*: kin-*esa, -es, ezda, több.* kit.

2) mezä (mi), *v.* mez, *v.* mežama; *gen.* mezen; *acc.* = *nom.*; *dat.* mezendi; *iness.* mezsä, *illat.* mezs, *elat.* mezssta; *töb.* mest, mežamät.

3) kona (mely); *gen.-acc.* konañ, *abl.* konada; *dat.* konañdi; *töb.* konat, *gen.-acc.* konatnen, *dat.* konatnendi. — Ugyanez „névmási raggal“ (azaz a mint látnivaló 3. birtokosraggal, tehát = melyik *v.* melyike): konats, *gen.* konants, *dat.* konantsti.

f) Határozatlan névmások: 1) kivék (akárki, valaki), *gen.-acc.* kingä, *dat.* kindigä; *töb.* kitkä.

2) mezevik (akármi, valami); *acc.* mezevik, *dat.* mezendigä, *iness.* mezsëvik, mezsënga, *ill.* mezska, *elat.* mezsstëvik, mezsstënga; *töb.* mestkä.

3) kona-kona (némely); *gen.-acc.* konañ-konañ, *abl.* konada-konada, *dat.* konañdi-konañdi; *töb.* konat-konat.

4) sëmbä (mind, minden), *gen.-acc.* sëmben, *abl.* sëmbeda, *dat.* sëmbendi; *töb.* sëmbet. — är (minden) nem ragoztatik.

g) névmási mellékevek: 1) kodama (milyen), *dat.* kodamendi; *töb.* kodapt *v.* kodamät.

2) faftama (ilyen), *dat.* faftamendi, *töb.* faftapt, faftamät.

3) stama (olyan), *dat.* stamendi; *töb.* stapt, stamät.

§. 18. A praedicatumi rago.

Névszó levén a praedicatum, az „esse“ igének praesense és praeterituma kitétetik a praedicatum-szóhoz ragadó létige-alakok által; e mellett a praedicatumi névszó többese is meg van jelölve a létige előtt; elmarad a létige, úgy mint a magyarban, a praesens egy. és többesi 3. személyben, mely tehát csak a pusztá névszó vagy annak többese, p.o. akša = albus est, akšët = albi sunt. A praedicatumi ragozásról Reguly a következő példákat adja:

a) Praesens („x. sum, es, est; xx. sumus, estis, sunt“):

veri: verijan, verijat, veri; verihfama, verihfada, verihf.

kuj: kujan, kujat, kuj; kujhfama, kujhfada, kujhf.

šaržu: šaržuvan, šaržuvat, šaržu; šaržuftama, šaržuftada, šaržuft.

ava: avan, avat, ava; avatama, avatada, avat.

akša: akšan, akšat, akša; akšëtama, akšëtada, akšët.

para: paran, parat, para; parhtama, parhtada, parht.

afä: afan, afat, afä; afatama, afatada, afat.

sirä: sirän, sirat, sirä; sirëtama, sirëtada, sirët.

mirdä : mirdan, mirdat, mirdä ; mirttama, mirttada, mirtf.
 tolgav : tolgavan, tolgavat, tolgav ; tolgaftama, tolgaftada, tolgaft
 moderaf : moderafan, -fat, moderaf ; moderaftama, -ftada, moderaft.
 muvër : muvëran, -rat, muvër ; muvërtama, -rtada, muvërt.
 od : odan, odat, od ; ottama, ottada, ott.
 osal : osalan, -lat, osal ; osalhtama, -htada, osalht.
 pälas : pälasan, -sat, pälas ; pälastama, -stada, pälast.
 ruz : ruzan, ruzat, ruz ; rustama, rustada, rust.
 kalëš : kalëšan, -šat, kalëš ; kalëštama, -štada, kalëšt.
 tušman : tušmanan, -manat, tušman ; tušmattama, -ttada, tušmat.

b) *Praeteritum* („x. eram, eras, erat ; xx. eramus, eratis, erant“):

veri : verielen, verielet, veriel ; verihtelemä, verihteledä, verihtelt.
 kuj : kujelen, kujelet, kujel ; kujhtelemä, kujhteledä, kujhtelt.

v. kuelen, kuelelet, kuil.

škaj : škaelen, škaelet, škael ; škajhtelemä, škajhteledä, škajhtelt.
 šaržu : šaržuvelen, -velet, -vel ; šaržuftelemä, -fteledä, -ftelt.

ava : avažen, avalet, aval ; avatelemä, -teledä, avatelt.

akša : akšëlen, -lët, akšël ; akšëtelemä, -tëledä, -tëlt.

para : parëlen ; parhtelemä. — afä : afälen ; afätëlemä. — sirä : sirëlen ; sirëtëlemä. — mirdä : mirdelen ; mirttelemä, -tteledä, mirttelt. — tolgav : tolgavelen ; tolgaftelemä. — moderaf : moderafelen ; moderaftelemä. — od : odëlen ; ottëlemä, ottëlt. — muvër : muvëren ; muvërtëlemä, muvërtëlt. — osal : osalëlen ; osaltëlemä. — tušman : tušmanëlen ; tušmattëlemä. — pälas : pälasëlen ; pälastëlemä. — ruz : ruzëlen ; rustëlemä. — kalëš : kalëšëlen ; kalëštëlemä.

§. 19. Egyszerűigeragózá.

a) *Praesens indicativi*:

näjan (látok), näjat, näi ; näjhäma, näjhtada, näiht.
 kajan (öntök), kajat, kajäj ; kajatama, kajatada, kajäjht.
 fan (fúvok), fat, faj ; fatama, fatada, fajht.
 jafian (intek), jafiat, jafii ; jafiehäma, jafiehadä, jafiiht.
 sävan (veszek), sävat, sävi ; säffama, säffada, säviht.
 povan (fojtok), povat, povaj ; povatama, povatada, povajht.
 mařan (hallok), mařat, mařäj ; mařatama, -tada, mařäjht.
 šaran (forgok), šarat, šari ; šarhtama, šarhtada, šariht.
 seřan (kiáltok), seřat, seri ; seřehäma, seřehada, seřiht.

palañ (csókolok), palat, palaj; palatama, palatada, palajht.
 kuľan (hallok), kuľat, kuľi; kulh̄tama, kulh̄fada, kuľiht.
 siman (iszom), simat, simi; siptama, siptada, simiht.
 raman (veszek), ramat, ramaj; ramatama, ramatada, ramajht.
 vanan (nézek), vanat, vani; vattama, vattada, vaniht.
 pañan (hajtok), pañat, pani; patfama, patfada, paniht.
 anan (kérek), anat, anaj; anatama, anatada, anajht.
 százan (széttépek), százat, százi; szástama, szástada, száziht.
 ozan (leülök), ozat, ozaj; ozatama, ozatada, ozajht.
 ežan (melegsze), ežat, eži; eštama, eštada, ežiht.
 jažan (örlök), jažat, jažaj; jažatama, jažatada, jažajht.
 látsan (lövök), látsat, látsi; látsfama, látsfada, látsiht.
 kučan (küldök), kučat, kuči; kučtama, kučtada, kučiht.
 suskan (harapok), suskat, suski; susktama, susktada, suskiht.
 kadan (maradok), kadat, kađi; kattama, kattada, kađiht.
 vađan (kenek), vađat, vađi; vatfama, vatfada, vađiht.
 sodan (tudok), sodat, sodaj; sodatama, sodatada, sodajht.
 viđan (vetek), viđat, vidi; videtama, videtada, vidiht.

b) Praeteritum indicativi.

näjan : näen, näet, näjs; näemä, näedä, näjst.

v. näjen, näjet, —; näjemä, näjedä —.

kajan : kajän, kajät, kajäs; kajämä, kajädä, kajäst.

sajan : sañ, sať, saś; samä, sadä, sašt.

ujan : uin, uit, ujs; uemä, uedä, ujst.

v. ujin, ujit, —; ujemä, ujedä, —.

fan : fañ, fať, faś; famä, fadä, fašt.

jañian : jañien, jañiet, jañies; jañiemä, jañiedä, jañiest

v. jañijen, jañijet, jañijes; jañijemä, jañijedä, jañijest.

sävan : säven, sävet, sävs; sävemä, sävedä, sävst.

povan : povañ, povat, povas; povamä, povadä, povast.

mañan : mañän, mañät, mañäs; mañämä, mañädä, mañäst.

šaran : šarän, šarät, šars; šarämä, šarädä, šarst.

señan : señen, señet, señes; señemä, señedä, señest.

palan : palañ, palat, palas; palamä, paladä, palast.

kuľan : kuľen, kuľet, kuľs; kuľemä, kuľedä, kuľst.

siman : simen, simet, sims; simmä (simemä), simedä, simst.

raman : ramañ, ramat, ramas; ramamä, ramadä, ramast.

vanan : vanën, vanët, vantś ; vanëmä, vanëdä, vantśt.
 paňan : paňën, paňët, paňts ; paňëmä, paňëdä, paňtsst.
 anan : anaň, anať, anaś ; anamä, anadä, anaśt.
 säzan : säžën, säžët, säžś ; säžëmä, säžëdä, säžśt.
 ozan : ozaň, ozať, ozaś ; ozamä, ozadä, ozaśt.
 ežan : ežën, ežët, ežś ; ežëmä, ežëdä, ežśt.
 jažan : jažan, jažať, jažaś ; jažamä, jažadä, jažaśt.
 lätsan : lätsën, lätsët, lätsś ; lätsëmä, lätsëdä, lätsst.
 kučan : kučën, kučët, kučś ; kučëmä, kučëdä, kučśt.
 suskan : suskën, suskët, susks ; suskëmä, šuskëdä, suskst
v. susken stb. ; suskemä stb.
 kadan : kadën, kadët, katś ; kadëmä, kadëdä (kaddä), katst.
 vaďan : vaďën, vaďët, vaďś ; vaďëmä, vaďdä (vadedä), vaďst.
 sodan : sodaň, sodať, sodaś ; sodamä, sodadä, sodaśt.

§. 20. Tárgyi igeragozás.

1) Praesens indicativi.

a) 3-dik személyi, egyes-számú tárgy (*öt*):

näjan (näi) : näjsa, näjsak, näjsi ; näjsask, näjsaśt, näjsaz.
 tijan (tii) : tisa, tisak, tisi ; tisask, tisaśt, tisaż.
 jafjan (-fii) : jafiesa, jafiesak, jafiesi stb. (*v. jafjesa stb.*)
 fan (faj) : fasa, fasak, fasi ; fasask, fasaśt, fasaż.
 kajjan (kajäj) : kajasa, kajasak, kajasi ; stb.
 palan (-laj) : palasa, palasak, palasi ; stb.
 maňan (-räj) : maňasa, maňasak, maňasi ; stb.
 paňan (-ni) : paňtsa, paňtsak, paňtsi ; paňtsask, paňtsaśt, paňtsaz.
 vaďan (-di) : vaďsa, vaďsak, vaďsi ; stb.
 viďan (-di) : viďesa, viďesak, viďesi ; stb.
 sävan (-vi) : sävsa, sävsak, sävsi ; stb.
 säzan (-zi) : säžsa stb. ; — lätsan (-si) : lätsśa stb. ; — kučan : kučśa stb. ; siman : simsa stb.

b) 3-dik személyi többes-számú tárgy (*öket*):

näjan : näjsajnä, näjsajt, näjsinä ; näjsask, näjsaśt, näjsaz.
 tijan : tisajnä, tisajt, tisinä ; tisaśk stb.
 fan : fasašnjä, fasaajt, fasinä.
 paňan : paňtsajnä, paňtsajt, paňtsinä stb.

c) 2-dik személyi, egyes-számú tárgy (*téged*):

näjan : 1. näjhtä, 3. näjhtanza ; 1. näjhtädez, 3. näjhtädez.
 fan : faťä, fatanza ; faťädez, faťädez.

mujan : muřa, mutanza ; muřadez, muřadez.
 palan : palatä, palatanza ; palatädez, palatädez.
 mařan : mařätä, mařätanza ; mařätädez, mařätädez.
 pařan : patřa, patřanza ; patřadez.
 vařan : vatřa, vatřanza ; vatřadez.

d) 1-ső személyi tárgy (*engem, minket*): „a 3-dik szem. tárgy alakjától képeztetik, a *sa*-hoz még *mak, mař, mast* stb. adatván hozzá.“ Csak ennyit jegyez meg róla R., a miből az egyes-számú (*engem*) tárgy 3 alakját fölleljük (egy. 2. 3., több. 2.) és a *minket*-féle tárgy alakjai közül kettőt (*-samast* egy. 2. és több. 2.)

2) Praeteritum indicativi.

a) 3-dik személyi egyes tárgy (*őt*):

näjan (näi) : näinä, näit, näizä	palan (-laj) : palajnä, palajt, palazä
tijan (tii) : tiinä, tiit, tiizä	
fan (faj) : fajnä, fajt, fazä	
kajan (-jäj) : kajäjnä, kajäjt, kajäzä	
	pařan (-ři) : pařinä, pařit, pařizä
	vařan (-di) : vařinä, vařit, vařezä
	viřan (-di) : viřinä, viřit, viřezä.

b) 2-dik személyi egyes tárgy (*téged*):

näjan (näi) : 1. näihten, 3. näenzä (-nzä); 1. 3. näcdäz (näjedäz).
 mujan (muj) : mujhten, muřzä; mudäz.
 palan (-laj) : palajhten, palařzä; paladäz.
 mařan (-řäj) : mařähten, mařänzä; mařädäz.
 pařan (-ři) : pařihten, pařenzä; paředäz.
 vařan (-di) : vařihten, vařenzä; vaddäz (vadedäz).

c) 1-ső személyi egyes tárgy (*engem*):

näjan : 2. näemajt, 3. näemař	mařan : mařamajt, mařamař
v. näjemajt, näjemař	
mujan : mumajt, mumař	
palan : palamajt, palamař	
	pařan : pařemajt, pařemař
	vařan : vařemajt, vařemař.

3) Imperativus.

a) Egyszerű, tárgyra nem mutató alak :

tijan (tii) : tijht ; tieda (tijeda)	raman : ramak ; ramada
ujan (ui) : ujht ; ueda (ujeda)	
jafian (-fii) : jafiäk ; jafiëda	
san (saj) : sak ; sada	
mijan (mij) : mik ; mida	
palan (-laj) : palak ; palada	
	sodan : sodak ; sodada
	sävan : säft ; säveda
	řavan : řaft ; řavëda
	kuřan : kuřht ; kuřëda
	siman : sipt ; simëda

paňan : patf; paneda
 säzan : säzt; säzeda
 ežan : ešt; ežeda
 suskan : susk; suskeda

vađan : vaft; vađda (vađeda)
 šeran : šerik; šereda
 viđan : vidik; videda.

b) 3-dik személyi tárgyra mutató:

tijan : tik; tičst
 sävan : sävk; sävést
 šavan : šavk (šauk); šavést
 kuľan : kulĳ; kulést
 paňan : paňk (paňtk); paňčst
 siman : simk; simčst
 säzan : säzk; säžčst

suskan : susk; suskčst
 vađan : vaĳk; vađčst
 viđan : vidik; vidčst
 mijan : mik; mist
 palan : palak; palašt
 maľan : maľak; maľašt
 raman : ramak; ramašt.

c) 1-ső személyi tárgy (engem):

näjän : näčmak; näčmast
 v. näjemak; näjemast
 sävan : sävěmak; sävěmast
 kuľan : kuľėmak; kuľėmast
 paňan : paňėmak; paňėmast

suskan : suskėmak; suskėmast
 vađan : vadėmak; vadėmast
 palan : palamak; palamast
 maľan : maľamak; maľamast.

§. 21. Nomen verbale. Gerundium.

a) A *ma*, *mä*-végű infinitívus, melynek illativusa *-ms-en* végződik:

näjän (näi): näčmä v. näjemä
 täjan (täi): täčmä v. täjemä
 ujan (ui): učmä v. ujemä
 tijan (tii): tičmä v. tijemä.
 jaľan (-fi): jaľėmä, -fijemä
 san (saj): sama
 mijan (mij): mimä
 vajän (-jäj): vajama
 mujän (muj): muma

sävan : sävěmä
 läkan : läkėmä
 kuľan : kuľėmä
 šavan : šavėmä
 valan : valėmä
 kulan : kulėmä
 naran : narama
 šoran : šoräma

E mellett azt a megjegyzést teszi R., hogy az *-emä*-féle infinitívus, szükségesség kifejezésére, *-ema*-ra változik, p.o. *sävema* „venni kell“, *kuľema* „hallani kell.“

b) Az előbbtitől képeztetnek „temporalis casusok“ ekképen:
 kundama : kundams, kundamsta.
 lišämä : lišems, lišemsta.

Ezek birtokos-személyragokat vevén föl:
kudamëzën, kudamstën stb.
lišemëzën, lišemstën stb.

c) Participium passivi.

tujan (tuj): tuf	valan (-i): valf
mujan (muj): muf	keran (-i): kerf
kajan (-jäj): kajaf	kazan (-i): kazf
raman (-aj): ramaf	käšan (-i): käšf
sodan (-aj): sodaf	kučan (-i): kučf
kundan (-aj): kundaf	šolgan: šolkf
tijan (tii): tif	juksan: juksf
pian (pi): pif	suskan: suskf
näjan (näi): näjf	piksan: pikšf
täjan (täi): täjf	vađan: vaff
sävan (-i): sävf	lätsan: lätsf
šavan (-i): šavf	paňan: paňf v. paňtf.
kuľan (-i): kulf	

d) Gerundium.

ujan (ui): uëž v. ujež	moran (-aj): moráž
lijan (lii): liëž v. lijež	läkan: läkëž
fan (faj): faž	luvan: luvëž
nujan (nuj): nuž	molan: molež
nuvan (-aj): nuvaž	madan: madëž.

Néhány kevés *da*-végü gerundium-alak is van: ozan (-aj): ozada, sfan (sfäj): sfada; panžan: panžada (nyitva), vačeda (éhezve, éhen).

§. 22. Igeképzés.

a) Verba „subjectiva“, azaz: reflexiva és passiva.

mijan (mij): mivan	tijan (tii): tiëvan v. tijëvan
moran (-aj): moravan	kuľan: kuľëvan
mujan (muj): muvan	keran: kerëvan
trán (träj): trëvan	paňan: paňëvan
näjan (näi): näëvan v. näjëvan	vađan: vadëvan.
šavan (-i): šavvan	

Ezeknek ragozásában némi hangtani sajátosságok mutatkoznak, a mint a következő mintákból látható:

Praes. ind. näévan, näévat, näévi; näjuftama, näjuftada, näjuviht.
kérđévan, kérđévat, kirđevi; kérđuftama, kérđuftada,
kérđuviht

erávan, erávat, erávi; eraftama, eraftada, eráviht
šavvan, šavvat, šavvi; šauftama, šauftada, šavviht.

Praet. ind. näévén, näévét, näjus; näjuvémä, näjuvédä, näjust
kérđevén, kérđevét, kirđus; kirđuvémä, kirđuvédä,
kirđust

erávén, erávét, erávs; erávémä, erávédä, erávst
šavvén, šavvét, šaus; šavvémä, šavvédä, šaust.

b) Verba inchoativa. A praes. egy. 3. sz.-beli *-j* helyébe *-zevan* lép, *-i* helyébe pedig *-ezevan*. Ragozásuk egyezik a „verba subjectiva“ (reflexiva) ragozásával.

c) Verba unitaria (momentanea) képezetnek:

1) *-tan* v. *dan* praesensvéggel: a *-ran*, *-šan*-végűek *-rtan*, *štan*-végűekké; a *-kan*-végűek *-adın*, *-edan* (?) végűekké lesznek; az *-ii* (3. szem.)-féle igék ezt *-adan*, *-adan*, *-edan*-ná változtatják.

2) *-kstan* praesensvéggel: kozan: kozkstan; kufci: kufkstan.

3) *-gedan* által: seri: sergedan. — Sok ilyen igének, úgy mond R., nincs meg a primitivuma, melytől képezve van, p.o. kometan, nevildan stb.

d) Verba denominativa:

1) *-këdan*, *-lkëdan* végűek. Ha az alapül szolgáló névszó más-salhangzón végződik, a denominativum *këdan*-nal képezetik (kivéve: kozäkëdan), szintén ha *u*-n végződik, mely *v*-re változik. Ellenben, ha a névszó önhangzón végződik, jelesen *a*-n, evvel együtt *-alkëdan* lép elé; a végén való *ä* helyébe szintén *alkëdan* lép, ha az hangsúlyos; de ha a törszótag hangsúlyos, akkor *elkëdan* v. *ëlkëdan* váltja föl. Végre az *i*-végű névszók ehhez *ëlğëdan*-t toldanak (*iëlğëdan*), de a participiumok csak *lğëdan*-t (*ilğëdan*).

2) *-man*, *-ksteman* végűek. Az alapnévszók vég *-a*-ja *-ëman* lesz, a vég *ä*-je *-eman*, a vég *i*-je *-eman* (kivéve: *ftiman*, ettől: *fti*). Szint-igy változik *-ksteman* előtt a vég *-a* (*-ëksteman*) és *ä* (*-eksteman*); mássalhangzóhoz közvetlenül hozzájárul *-ksteman*.

3) *-jan*-végűek: az *a*, *u*-végű nevektől lesz *-ajan*, *-ujan* (3. szem. *-ajaj*, *ujaj*), *ä*-végűektől *äjjan* (3. *-äjäj*); *i* v. *u* végű mellénevektől *ijan* (3. *ijäj*); mássalhangzón, jelesen *v*, *r*, *l*, *n* vagy *a* után *z*, *s*-en

végződő nevekhez *jan* lép (3. *jaj, jüj*); *ü, k, t* után *s*-en végződők *zan* v. *sëzan*-nal (3. *zaj, sëzaj*) képeznek.

4) *-tan* végűek: a *tan* egyéb változás nélkül járúl a névszókhoz.

e) Verba frequentativa.

I. Oly igéktől, melyek nem végződnek *tan*-on. 1) Á *san*-féle frequentativum. E szerint *-kan, -ran* lesz *kšan, ršan*; önhangzó után *man, van, nan*: *mšan, všan, ntšan*, mássalhangzó után: *mesan, mësan, vesan, nesán, nësan*; a melyek *-zan, žan, žšan, žan, can, ksan*-on végződnek: *zšan, žšan, žššan, čšan, cšan, kššan* végűekké lesznek; végre *-čan* lesz *-čšan, -jan*: *jšan, -fan*: *fšan, -ban*: *pšan*.

2) *ëndan, endan*-féle frequentativum: *jan* végű igék, melyeknek 3. praesense *i*, e helyett *ëndan*-t kapnak (*-jëndan* és *-iëndan*, mikor t. i. a 3. szem. *ii*-végű); a melyeknek ellenben a praes. 3. személye *j*-n végződik, e helyett *-šëndan, -šëndan*-t kapnak. Egyéb igék egyszerűen *an* helyébe *ëndan*-t vagy *-endan*-t tesznek.

3) *-kšan*-féle frequentativum: *j*-végű (azaz a praes. egy. 3. személyben *aj, üj*-végű) igéktől lesz *-akššan*; *i*-végűektől *-ëkššan*, kivévén a *ran, zan*-félét, melyek *rkššan, zkššan*-félékké lesznek.

II. Oly igéktől, melyek *tan*-on végződnek: 1) *nan*-féle frequentativum. Ha *tan* előtt önhangzó van, a *t* megmarad: *tían*; ellenben ha mássalhangzó van, a *t* kivettetik a *nan* elől.

2) *kššan*-féle frequentativum. A *t* szintén kiszorúl, ha előtte mássalhangzó van; önhangzó után megmarad: *tkššan*; kivétel: *kstëndakššan*.

3) *san*-féle frequentativum. A *san* egyszerűen hozzájárúl a *t*-hez; szintígy a *dan*-végű ige a *d-t t*-vé változtatja: *tsan*; *t* előtt önhangzó levén, ez kivettetik a *t*-vel együtt.

4) *endan*-féle frequentativum.

5) *ijan*-féle, *-idan, -adan*-féle igéktől való.

A denominatív igéknek ritkán használtatik frequentatív alakjok; leginkább fordul azonban elé: *-këdan*-féle igéktől: *-këtkššan*; a *-man, -tan*-féléktől: *-mkššan, -šan*. Az inchoatív igéknek frequentatívumok nincsen; ellenben transitív igének frequentatívumából képeztetik néha (*van* által) verbum subjectivum (reflexivo-passivum).

Íme ezek Reguly jegyzetei, melyek, a mint látni való, csak egy első kísérlet a nyelvvalakok előadására, mert sok tekintetben hiányosak. Nyelvszöveget, melyet ő maga leírt volna, nem találtam, s így annak fölmutatására, hogyan hallotta és írta le ő a mordvin beszédet, csak kevés, ezen jegyzeteiben s a szógyűjteményében helylyel-közzel találtató rövid mondatokat közölhetek, melyeknek csakis itt, mint függeléknek, van legalkalmasabb helyök.

1. (ast) šembrat parht *v.* ärt parht! — 2. šembrat erät *v.* šembrañat? — 3. pasibo pasibo ved-afä ved-ava (*v.* ved-afändi, ved-avandi)! — 4. sia sakal ved-afä, parhci šäjär ved-ava! — 5. mon stirezen vešinä. — 6. mon soñ stirents vešinä. — 7. vajgelents-ezda vorgedema. — 8. nengä vajmats uli. vajments targesi. — 9. pekežä vačš. — 10. kettä vačkedemä. — 11. kadk (fazk) räzi. — 12. šobdavan perf laksi. — 13. mon kolaj toza madendan. — 14. pek kuruk platetnen neftsajt. — 15. šin perf fasa űurikšan. — 16. keles sërätšt. — 17. kesközenza pštidežä. — 18. mon tejenza af kërđevan. — 20. mez selmetnen končasajt? — 20. moñ kaldau eräfežä; toñ ceber eräftsä. — 21. toñ šabatsä af eräjks. — 22. mon kolaj karandazt vakssa aščikšňan. — 23. pëta urës id mats. — 24. sedi langa tokamañ.

1. Köszöntsđ (mondj neki egészséget jót *v.* minden jókat)! — 2. Hogy vagy (egészséges vagy-e)? — 3. Köszönet köszönet viz-atyus viz-anyus (*v.* viz-atyusnak, -anyusnak)! „Fürdés után való imádság.“ — 4. Ezüst szakálú viz-atyus, selyem-hajú viz-anyus! („Mikor a vízen áldoznak, ha p.o. valaki bele fűlt“). — 5. Eljegyeztem a leányomat. — 6. Eljegyeztem magamnak az ő leányát. — 7. A hangjától el kell szaladni (nagyon kiabál). — 8. Még lélekezete van (még él). Lélekezik. — 9. Éhes vagyok (megéheztem). — 10. Kezet adtunk (tkp. csaptunk). — 11. Hadd süljön. — 12. Egész reggel fő már. — 13. Mindig ott hálok (oda fekszem le). — 14. Nagyon hamar elkoptatod a ruhákat. — 15. Egész nap itt lebzselek. — 16. Mind elszéledtek (szét szóródtak). — 17. A csipejébe dugta. — 18. Ő engem nem tarthat. — 19. Mit hunyorítod a szemedet (a szemeket)? — 20. Nekem nyomorú az életem; neked jó az életed. — 21. A te gyermeked nem fog soká élni. — 22. Mindig a szekér mellett maradok. — 23. Mintha árvagyerek [volna, úgy] feküdt le (ágy nélkül hált). — 24. A szívre ütött (hason ütött engem).

25. sediez seredi. — mäštezü v. mäšte potmeze seredi. — 26. škajš tučanzen kosefti. — 27. toń langezt sukeńan. — 28. šaldas langa vačkedinā (nem : kërga langa). — 29. moń martën fti. — 30. šin perf šarendi. — 31. pervoj mezevik afilen soda, teni teki šarńhketkšńan. — 32. mon tet ervä šnan. — 33. ozatama äškä vasts. — 34. šis Tucä äškssa. — 35. arak moń äšksezen. — 36. vastants polafti. 37. cerafman tapaze. — 38. tokak jotamstet. — 39. topidems jartsań. — 40. čur čur šoven kepter kergazt. — 41. pižä vašen šinā maren. — 42. pejedema marto kulšan. — 43. obetti pii. — 44. pizi : pizem p., lov p., šuvańe pizemnä p., cerafinan v. jamkst p., mani pizem p. — 45. ponats päjari — 46. keskvavsta roz päjari. — 47. moń aš pavazzä. — 48. pilä potänäzü palš. — 49. te panarš stamaněk mezněk kolmo valft tii. — 50. stamada baška valf tii. — 51. kavla-lënza poteze. — 52. son teni paška eräj. — 53. mäk se kuľuš. mäk tä pinkti. — 54. alašatnen jotkova jakaj. — 55. ošt perf (v. perfsa) lamo veleda. — 56. sett langa moli. — 57. popen tesä eräj. — 58. cercavt vakssa eräj.

25. A szivem (= gyomrom fáj). A mellem v. mellem belseje fáj. — 26. Az isten a felhőit szárítja („mikor estve az ég nagyon piroslik“). — 27. Be foglak vádolni. — 28. Nyakon csaptam. — 29. Én velem egyenlő. — 30. Egész nap kószál (hentereg). — 31. Elsőben semmit sem tudok vala (oroszul), most valamennyire értek. — 32. Neked feleséget ajánlok. — 33. Ülünk hűvös helyre (árnyékba). — 34. A nap a felhő mögött (árnyékában) van. — 35. Állj az árnyékomba (= mögém, hogy t. i. védjelek). — 36. Helyét cseréli (hulló csillag). — 37. A jég elverte (a gabonát). — 38. Szólj be (hozzám), út közben. — 39. Jöllaktam (megelégedésig ettem). — 40. Ámen ámen, egy kosár agyag a nyakadba! („boszorkányok ellen való mondas“). — 41. Zöld (újonnan ellett) csikónak a szagát hallottam (megéreztem). — 42. Meghalok a nevetéstől. — 43. Fő (v. sül) az ebédre. — 44. Esik : eső e., hó e., permetez, jég e., ragya (napfényes eső) e. — 45. Kihull a szőre. — 46. A zsákból kihull a rozs. — 47. Nekem nincs szerencsém. — 48. A fülczimpám elfagyott. — 49. Ez az ing varrásoktól mindenestül három rúbelbe kerül — 50. A varráson kívül egy rúbelbe kerül. — 51. Hóna alá tette. — 52. Ő most külön él (v. lakik). — 53. Egész odáig (usque eo) hallatszott. Mind ez ideig. — 54. A lovak között jár. — 55. A város körül sok falu van. — 56. A hídon megyen. — 57. A papnál lakik. — 58. A templom mellett lakik.

59. ošt peli tuš. — 60. šit peli šarftš. — 61. saratšt lomañ pälgi. — 62. pikst velf askëldaš. — 63. arak lomañ malas. — 64. cerkavt karšesa eräj. — 65. cerkavt vakssta miñ kudinken vaks. — 66. počovnen potmos ele. — 67. lajt vakska jakame. — 68. anćak věrgäfan langezena, son javidi.

59. A város felé indult. — 60. A nap felé fordult. — 61. Emberek szerte széledtek el. — 62. A kötélén által lépett. — 63. Állj oda az emberek mellé. — 64. A templomnak átellenében lakik. — 65. A templomtól a mi házunkig. — 66. A liztben vala. — 67. A patak mellett (mentében) jártunk. — 68. Csak neki húzalkodom, [s] ő megijed.

A „Mordvin Közlések“-nek ezen második, moksa-mordvin részéhez csatlom végre még a fent (81. l.) említett mordvin-orosz kézirat közlését, mely, a mint ott mondám, két mesét s néhány dalt tartalmaz. Azonban csak az egyik mesét vehettem föl belőle, mert a másiknak textusa oly hibásan és zavartan van leírva, hogy teljes hasznavehetetlen. Látni való ugyanis, a kézirat többi részeiből is, hogy a mordvin textust valaki egy másik kéziratról másolta le, a ki maga nem értette a mordvint; mert oly hibák fordulnak benne elé, melyek határozottan az orosz folyó kézírás sajátosságaira mutatnak. Azonban a mellékelt, ha nem is nagyon hű, orosz fordítás szerint a textust megérthettem, s hibáit, a mennyire nem csak alaki különbözések, megigazítottam. A mesében több helytt orosz szólás is fordult elé, mintegy példája annak, hogy keverik már a beszédet a népnek eloroszosodó egyénei. E helyeket dőlt betű által tüntettem ki. Végre meg kell még említenem, hogy Reguly a kéziraatra azt jegyezte rá, hogy az Krasznoszlobodszk mellett levő *Szindorovo* faluból való, a mely nevet a szógyűjteményben is helylyel-közzel egyes szók mellé jegyezve találunk.

Moksa-mordvin mese és dal.

1. J o v k s.

Fkä očü-aziriñ ulš kolma ćoranza. kortaj tejest : ćorañat, vēšešt moñdejen *iz-ćuda-ćuda!* i tuš očü ćorats bazariñ jarmonkat-

1. M e s e.

Egy királynak volt három fia. Mondja nekik : fiúk, keressétek meg nekem a csudák-csudáját! Elindult a nagyobbik fia a nagy vá-

nej langa, i ramaš mežamet bazar tavart ¹⁾), kandizeñ ałentsti. son varžaze lanksost: aš, mäs, fasa stama divnoj iz-čuda-čuda. tuš taga omočes čorats jarmonkava, ramaš vsakavo lama tavarda, kandizeñ ałantsti: *posmotri ałanäj, af tä li stamo divnaj čudaš?* varžas ałats, vants: ajaš čoranäj, aš stama čuda fasa. *tretij sin maloletnij*: molan i mon ²⁾), af musa-li stamo čudnaja čuda. ałats mäs teinza čorantsti: af muvi tejet; ton päk odat, kast! taga af, molan träjnjäj ałanäj! sävs, tuš, molš son ši kafta kolma. kenerizä soñ vej, näjevi kať kodama vefnä... ³⁾ kizefšs udoma, noldaž soñ; kuciš pätnä-kut lanks očü-aziriñ čora. azirš tejenja kortaj: valk tosta užanama miñ martonok! son mäs: af jartsan. nu valk kuš kortama! kizefiziä azorots: kovoldiñ ton? son teinsa mäs: mon očü-aziriñ čora. kov ton ⁴⁾ škaš kantanza? molan mon vešendima čudasta čuda. *žožain skazal: ni-najdeš ti čuda.* šobdava vstašt, poles žožain orta lanks, sergäč ⁵⁾): vergazatnem! siñ artšt, son ušec ⁵⁾ kizefnemast: kona virgas sodaj pervoj perepravat mořat sodasi? näftiz sire virgatz lanks. sodasak ton, jakat jaksit toza ili af? son mäs: sodasa. kučežä: art, täñ

sárokra, s vett holmi vásár-árukat, s vitte azokat az atyjának. Az nézett rájuk: nincs, úgy mond, itt olyan bámulatos csudák-csudája. Elindúlt megint a második fia a vásárra, vett mindenféle sok árút, vitte azokat az apjának: nézd, édes apám, nem-e ez olyan bámulatos csuda? Oda tekintett az atyja, nézett: nem fiam, nincs olyan csuda itt. A harmadik fiú még kiskorú volt: megyek én is, vajjon nem talállok-e olyan csudálatos csudát. Az atyja mondta neki, a fiának: te azt meg nem találhatod; te nagyon fiatal vagy, nőjj meg [előbb]! De mégsem, én megyek édes atyuskám! Fogta magát, elindúlt, ment ő két három napig. Elérte őt az éj, meglátszik valamely falu. Hálást kért, beeresztették őt; fölmászott a kályhára a királyfi. A gazda mondja neki: szállj le onnan mi velünk vacsorálni! ő azt felelte: nem eszem én. No szállj le, beszéllgetni! Kérdezte a gazdája: honnét való vagy te? ő monda neki: én királynak fia vagyok. Hova visz téged az isten? Megyek a csudák csudáját keresni. A gazda monda: nem találod te azt a csudát. Reggel fölkeltek, a gazda fölmászott a kapura, kiáltott: farkasaim! Azok eléfutottak, s ő kezdte őket kérdezni: melyik farkas tudja a legelső átkelőhelyet a tengeren? Mutattak egy öreg farkasra. Tudod-e te, jártál járdogáltál-e oda vagy nem? Ő azt felelte: tudom. Utasította őt: eredj, ezt

ot-óraf usk mořati. tuš ot-óra, moľs moľs i pačkotš vasiń pereprava-
vati, mořati. uindi afā mořasa venčkasa, jařodizā kādints, son moľs
tejenja, kizeřtizā: mes ton sař oču-aziriń óra? kortaj; uskomak
moń om-širi! uskoms usktā, ancik viđā kättseń kersa. *tak i buř*,
kerk, i na afāj, *izkaža!* omo beregu kantš playa, putozā kādints
playati; vergazš arts, sevizā afāt marnik. afāt latš ⁶⁾ skatertets, *vřal*
šon skaterř. karšaza tejenja saj lomań, kortaj tejenja: ot-óra, daj
skaterř polařtsask manda lanks! toń manttsā mežama tii? moń man-
dazā saldatoń voj. *smeřal s nim na skaterř*. moľs, moľs kortaj bodi-
kontsti, lisiza polk soldat! sävež [sävešt] lomańř skatertents! i siń
säviz tări. taga moli tejenja lomań, kandī kaver: ot-óra, makst
skaterř, polařtsask kaver lanks! toń kavertsā ⁷⁾ mežama tii? moń
ot kaverzā ⁷⁾ oš. taga tejenja saj afāj, soń kätseńza dubina. taga
polařtiž skaterř lanks. vot siń polařtiž i sratšt: vot ot-óra oču-azo-
roń! kodak topatsak, istakija tumoš praj. ješčē karšazantsa saj
[lomań], kätseńza lokša. makst, kortaj, lokšt polařtsask skaterř
lanks. toń lokštsā mežama tii? moń lokšsā säń tii: *kotoraja dubina*

az ifjat vidd a tengerhez. Elindúlt az ifjú, ment ment, s elérkezett
az első átkelő helyhez, a tengerhez. Úszkál egy öreg a tengeren
csólnakban, ő intett neki kezével; az hozzá ment, kérdezte: minék
jöttél te királyfi? Mondja: vigy engem a túlsó partra! Vinni ugyan
viszlek, csak hogy a jobb kezedet elvágom. Nem bánom, vágd el,
nesze öreg, csonkítsd el! A túlsó partra vitt egy tőkét, rá tette a
kezét a tőkére; a farkas akkor oda futott, megette az öreget minde-
nestűl. Az öregnek megmaradt asztal-abrosza; ő magához vette az
abroszt. Szemközt jő vele egy ember, azt mondja neki: ifjú, hadd
cseréljük el az abroszt botért! A te botod mit ér? Az én botom egy
sereg katona. Kicserélte tőle az abroszért. Ment ment, mondja a
botjának: jöjjön ki egy regiment katona! Vegyétek el az ott elmenő
embernek az abroszát! s ők elvették azt. Megint megyen hozzá egy
ember, a ki egy szőnyeget visz: ifjú, add ide az abroszt, cseréljük el
a szőnyegért. A te szőnyeged mit ér? Az én szőnyegem egy város.
Megint jő hozzá egy öreg, nála egy buzogány. Megint elcserélték az
abroszért. Ám ők cseréltek, s elszéledtek: lám, ifjú királyfi! a mint
avval ütsz, ugyanakkor egy tölgyfa dől le. Még találkozik vele egy
ember, nála egy ostor. Add, azt mondja, az ostort cseréljük el abrosz-
ért! A te ostorod mit ér? Az én ostorom azt éri: a mely buzogány

vačkotsi tuma, a tumos veläj; a moñ lokšt marta vačkotsak šufts, vsfäj vsfada. *i smeñal. soldati, is-trosti ara!* soldatnej kortaj: moñ skaterť säviz, sävešť, mondejn kandišť. saš es alantsti. vet valma alonza tiš oš, tosa lama saldat jakaniť. alats siringaž, vani valmava, kortaj: mežama tosa? stama ašel *nikogda, a stal gorot.* märks soñ kalafims, totčas vij pantšt. son märs: dubina mežama vanat? dubinaš sä vijť semeñ šavazä. *i poslal svojevo saldata:* saza alats tejenja inciks. moľš alats tejenja, märks: šumbrat čoraj! kizeftizä: eta kodama čuda? eta kovers š možno tijems sä oš. alats märš: va sä čoraj čudaš čudañ!

megüt egy tölgyfát, s a tölgyfa ledöl; de ha az én ostorommal megütsz valamely fát, az megint fölegyenesedik. S ő cserélt vele. Ki a botból! rajta! A katonáknak mondja: az abroszomat elvette, vegyétek el [tőle], hozzátok ide nekem. Jött a maga atyjához. Éjjel az ablaka alá egy várost csinált, ott sok katonák járkálnak. Az atyja fölébredvén, kinéz az ablakon, azt mondja: mi van ott? Olyasmi soha sem volt, s most egy város lett ott. Parancsolta azt lerombolni, s azonnal haderővel megtámadták. Ó (a királyfi) mondta: buzogány, mit nézesz? A buzogány azt a haderőt mind megölte. S elküldte a maga katonáját, hogy jöjjön az atyja ő hozzá vendégnek. El is ment az atyja ő hozzá, mondta: jó egészségben vagy fiam! Kérdezte: ez milyen csoda? Ez a szőnyeg [olyan, hogy] azt várossá lehet tenni. Az atyja mondta: nézd, az ám fiam a csodák csodája.

Jegyzetek. 1) „bazar tavart“ helyett olvasható volt: „bazarša aš.“

2) „moľan i mon“ helyett ez volt írva: „moľaka mon.“

3) Itt egy zavart helyet hagytam ki, mely azonban nem fontos az összefüggésre. Azt akarja mondani benne: „Ha falunak mondom, nagyon szépen volt építve; ha városnak mondom, hát nincs benne templom.“

4) „toñ“ helyett ez volt írva: „tävta.“

5) = sergäts; = ušetš.

6) = ilatš.

7) Ez volt írva: šabka, és: kivira, e helyett: kavertsä, és: kavverzä. A birtokos személyragokat nem szokta a mi mesénk sem elhanyagolni, v.ö. fentebb „manttsä, mandazä.“

2. M o r t.

a) Moli ulčava Vaňuša, melganza stír Aňu; karmaš drugants murdaftama, karmaš päk stanä seremä : murdak drugazä Vaňuša, murdak kurok tejenä; makst tejenä val šobda, šta af azsask kindigä¹⁾ ilä radnoj aladanak, šta mon ulan savsem toň. moň ni alezä rišidandamaň maksams mirdonti toň niksät; mon stír odan faftama od éoranksa, päk cebär šama ličanksa.

b) Simbirskäj ošš panda prása, alganza ved šudi šibkasta; sä vedť lanksa li lama barkat ujendijt, lanksast aščijt burlakt; morajt mort veselajt, dušasna²⁾ siň pečalnajt: sembä-li kutsa šumbrat, af ulijt-li nužasna? tä pečalť siň uzda morajt mort; lamasna kštiyt, lamasna avardijt, samazast siň kudu goľa näjť langast. mezarda puramijť sembä rod širizast: to karmajt ni veselendama es rodnoj seinjasast.

c) S'uduf Filäň Fomanäs! targaň seriň ronganáš, seri truba kŕrganáš. Filäň Fomanäs jakaj očü ulčava, ravža čapan lanksantsa, šläpa prásantsa, kämot pilksantsa, apak vadint läpiňat; kämotne-

2. D a l o k.

a) Az uczán megyen Jancsi, utána a leány Ancsa; kezdte a barátját visszafordulásra bírni, kezdett nagyon imígyen kiáltani: fordúlj meg, barátom Jancsi, fordúlj hamar hozzám; adj nekem szavat titkon, hogy nem mondjuk meg senkinek kivéve édes atyánkat, hogy én vagyok egészen a tiéd. Engem már az apám elhatározta, hogy férjhez ad te hozzád nőül; én fiatal leány vagyok ilyen fiatal legény számára, igen szép arczú [legény] számára.

b) Szimbirszk városa hegy tetején, alatta víz foly el sebesen, azon a vizen sok bárkák úsznak, rajtok vannak *burlakok*. Énekelnek víg dalokat, lelkük nekik szomorú: vajjon otthon mind egészségesekek-e, nincsen-e nekik bajok? E bánat miatt ők dalolnak dalokat; sokan közülök tánczolnak, sokan sírnak; míg haza érnek, csak szomorúságot látnak magukon. De mikor összegyűlnek mind a családbeliek melléjük: akkor kezdenek már vigadni a magok édes családjokban.

c) Szegény szegény Fülöpfi Foma (Tamás)! Szálas termetű a teste, magas cső a nyaka. Fülöpfi Foma jár a nagy uczán, fekete kabát rajta, kalap a fején, csizmák a lábain, kenetlenek puhák; a

esa čulkanza , apak kanik lämbinat. Filän Fomanät kšti kutsantsa kuklanat, moraj soñts kutsa guslanäs; drugan panar lanksantsa, alga sirnäsa ³⁾ kajsif, šuvanänä akšinä; varmaftama libordj, varmaft marta kaldirdi.

d) S'uduf šuduf Melošaškain! šuduf Meloša Meloša robotaj, af sodaj mezivik ⁴⁾, ancek sodaj vidä rabotants. stír duganets, rodnj duganñats avardi; ki kulezä avardegnäda? kardazsa kulezä Meloša. mes avardat akanäj matanäj? koda af avardan Meloša alakaj! šuduf rabotat, af sodat mezivik, ancek sodat rabotatsen. alenazä minzä Azovu Azovon bajarti. faf avardä akanänäj matanäj, af moľan Azovu Azovon bajarti. virisa kolma neškä perñike: fkä nešk-perif mišintsa , bajartj jarmakants pantsa; estuk af moľan Azovu Azovon bajarti. oh, af kadovat Meloša alakaj, tränälkazä makstantsa; šuduf, od avas seftäntsa. faf avardä akanäj, faf avardä matanäj! perisa ke-min tašta kapanikä: kapatnej-esa pälisna misajnä, bajarti jarmakants pantsajnä; estuk af moľan Azovu Azovon bajarti. af kadovat Melošaj, af pandoviht: tränälkazä makstantsa; šuduf, od avas seftäntsa. karmas Meloša neškä mima: esta alanats panizä, neškä perista lihtežä.

csizmákban harisnyái, viseletlenek melegek. Fülöpi Fomának tánczolnak a házában bábok, dalol ő maga otthon a guszli mellett; kedvesének inge van rajta, alul aranyval szegélyezve, vékony, fehér; szél nélkül is lobog, a szélben pedig csörög.

d) Szegény szegény Melyosám! ^{a)} Szegény Melyosa dolgozik, nem tud semmit; csak tudja az igazi munkáját. Leány testvére, édes testvére sír; ki hallotta a sírást? Az udvarban hallotta Melyosa. Mit sírsz nénikém kedvesem? Hogy ne sírnék Melyosa bátyám! ^{β)} Szegény te dolgozol, nem tudsz semmit, csak a munkádat tudod. Az atyám eladott tégedet Azovba Azov úrnak. „Ne sírj nénikém kedvesem, nem megyek én Azovba Azov urához. Az erdőben van három méhesünk; az egyik méhest eladom, az úr pénzét visszafizetem; akkor mégsem megyek Azovba Azov urához.“ „Óh nem hagynak téged Melyosa bátyám, édes apám oda ad téged; szegény, a mostoha anya megesz téged.“ „Ne sírj nénikém, ne sírj kedvesem! Az udvarban van tíz régi asztagunk; az asztagokból a felét eladom, az úrnak visszafizetem a pénzét; mégsem megyek Azovba Azov urához.“ „Óh, nem hagynak téged, nem fizetheted meg; édes apám oda ad téged; szegény, a mostoha anya megesz téged.“ Kezdet Melyosa méhkast eladni: akkor az atyja elhajtotta, a méhesből elkergette.

karmaš Melošä kapa mima: estuk alanäts panizä, tränälinäts kundazä kädneda, bajarti vätizä, bajarti maksozä, kibitkazontsa ozaftozä. vačkič kädnäzena⁵⁾: praščaj akanäj, i praščaj matanäj! ilatš akañats avardež.

e) S'uduf šuduf virin jakšarga, dikaj jakšarga! jakšargš alindij, očü lugava gulanič, očü vednäva kałgä šajgä, sidä kałn-alga es-tenza piza vešindi, vasta vanondi. šaj sildi-pras pizinä tiš, alñat aliñas⁶⁾ kemen alñat, a soñts lihtime lanksost lefksantsa. oçotnik ala šari peřfkantsa, kajgi ružjats kätšontsa; lätsems jorasä, imaftoms jorasä. tamak läts oçotnik ala! af očü virin jakšargan, af dikaj jakšargan; očü škaiñ kučalman, očü aziriñ očü stiritšañ vanoman, vas⁷⁾, kodoman! od jarmak sormanätejä⁸⁾ dolganä, sija vets navaf närizä, sirne vets navaf kafta pilgänä⁹⁾. kut šavsamak, stan jomaftsamak: meneli lepidiht pacä dolganä, mastoron peř sradihť dolga-puhnä.

f) Mokšan čora ot-čora irvants mišentsi bazarga¹⁰⁾; bazarsa usksesä, lavkada lavkas vätnisi. kozä torgavajš ramsisi; torgavajš maksi vetgemen, ot-čora vešendi vetä valf. vetä valfkada mizä, kozä lavkati kadozä. irvats latš avardež, ot-čora tuš moraž. pač-
 Kezdet Melyosa asztagot eladni: akkor az atyja elhajtotta, az édes apja megfogta kezénél, az úrhoz vezette, az úrnak oda adta, a kibitkájába beleültette. Csapott a kezébe: Isten veled nénikém, isten veled kedvesem! Visszamaradt a nénikéje sírva.

e) Szegény szegény erdei récze, vad récze! A récze tojik, a nagy réten sétál, a nagy vizen füzfa mellett, mocsár mellett, sürü füzfa alatt keres magának fészket, nézeget helyet. Egy mocsárdombra rakott fészket, tojásokat tojott tíz tojást, s maga [kezdté] kikölteni rajtok a fiait. Egy vadász ember forgolódik körülötte, a hangos fegyvere a kezében; meg akarja löni, el akarja veszíteni. Ne löj meg engem, vadász ember! nem vagyok én nagy erdei récze, nem vagyok vad récze; a nagy isten küldöttje vagyok, a nagy király nagy leányának óvottja vagyok. Nézd, milyen vagyok! Új pénzekként csillognak tollaim, ezüst-vízbe mártva az orrom, aranyvízbe mártva a két lábam. Ha engem megölsz s úgy elveszítesz: az égbe repülnek szárnytollaim, föld szerte szélednek el tollpehelyeim.

f) Moksa (mordvin) fiú fiatal-fiú a feleségét árulja a vásáron; a vásárban viszi, bódéről bódéra vezet. A gazdag kereskedő meg akarja venni; a kereskedő ajánl ötvenet, a legény kér csak öt rúbelt. Öt rúbelen eladta, a gazdag bódéba hagyta. A felesége ott maradt sírva,

kítš ot-čora lanks, karšazantsa liss pininäts; väri vaniž urokotš. ot-čora suvaš jurti, žabantsa vaniht valmava; väri vaniht avardiht. ot-čora suvaš kudu, kijaks kunčasa vaznänza; väri vaniht paraziht. avanäts pätnä-kutt lanksa šuvanä vajgälht javsi. aščiš ši ot-čora, aščiš kafta ot-čora, ozaš kolma ot-čora. aš kudiñ uštojits, aš veden kandojits, aš lämen pidijits. ot-čora kiłts sivni rakšanänts, [tuš] bazarga¹⁰⁾, bazars arni, vasañ irvants vešentsi. lavkada lavkas laskindi, irvats näjisi pejidi. ot-čora molj avardi, vasiñ polants ramsisi; tor-gavajš veši vetgemen, ot-čora maksi šada valf. šada valfta ramazä, es kudozontsa sävizä, šabantsendi vätizä.

a legény elindült dalolva. Érkezett a kapuhoz, eleibe jött a kutyája; fölnézve ordított. A legény bement az udvarba, a gyermekei az ablakon néznek; fölnéznek, sírnak. A legény bement a házba, a házfölde közepén a borjai; fölnéznek, elkezdenek bögni. Az anyja a kályhán vékony hangokat jajgat. Maradott a legény egy napot, maradott kettőt, ült a legény három napig. Nincs szobafűtője, nincs vízfordója, nincs levesfőzője. A legény befogta szürke lovát, elindült a vásárra; a vásárba fut, előbbi feleségét keresi. Bódéről bódéra futos, a felesége meglátja, mosolyog. A legény oda megyen sírva, hogy az előbbi feleségét megvegye; a kereskedő kér ötvenet, a legény ad száz rúbelt. Száz rúbelen megvette, a maga házába vitte, a gyermekeihez vezette.

Jegyzetek. ¹⁾ Ez volt írva: kindiazä.

²⁾ A kéziratban „dušena“ van.

³⁾ A fordítás szerint, melyben az „aranyval kivarrva“ megvan, restituáltam a „sirnäsa“-t, ebből: sivärga.

⁴⁾ Megközelíti e szóejtést a kéziratunk írása ezzel: mezjuuk.

⁵⁾ „kädnäzenza“ 3. birtokosraggal kell, mert vačkič (= vač-kitš) praet. ind. egyes i 3. szem. Ez volt írva: kädnäzon.

⁶⁾ „alijava“ helyett írtam: „alijaš.“

⁷⁾ A „vas“, mely itt = nézz, e szerint „vatt“ helyett áll; meglehet, hogy az s-je olyan particula, a milyen a szuomiban is kívált imperativusi alakokhoz járúl. Azért nem akartam a „vas“ olvasásán változtatni.

⁸⁾ A „sormanätejä“ szót sem bírom tisztába hozni. Az orosz fordítás itt nem segít, mert még azonfelül is rosszúl választja el a mondatokat, a „dolganä“-t a következő „sija vets navaf“-hoz vonván.

Így azzal kell megelégednünk, hogy az „od jarmak — dolganä“ szándékolt értelme az, hogy „tollaim új csillogó pénzekhez hasonlítanak.“

9) A mi kéziratunk egyéb hibássága mellett, nem akadhatunk fen azon sem, hogy itt a megkivántató „pilgänä“ helyett „lankanä“ volt olvasható.

10) „bazarda“ ablativust, a mely „bazarga“ helyett volt, nem igen lehet construálni. A prolativust illetőleg, v.ö. a fentebbi mese elején ezt: „jarmonkava.“ A második helyen való „bazarga“ előtt „indült“-féle igét kell pótolni („tus“).

α) „Melošaškain.“ Azt hiszem, hogy a *ška* diminitivumot jelent (v.ö. a-lamoška *kevéské, valamicske* W.), az *n* pedig 1. birt. rag.

β) Fenakadhatni azon, hogy a *nénike* a fitestvérét *bátyá*-nak szólítja. Pedig ez az „akanäj, alakaj“ szók jelentése. Fel kell tehát tenni, hogy a korkülönbséget, legalább e dalokban, nem veszik oly szorosan ezen főleg csak kedvesség kifejezését czélozó megszólításokra nézve.

III.

Moksa- és erza-mordvin szótár.

Reguly mordvin szógyűjteménye, az Ahlqvist-féle moksa és a Wiedemann-féle erza szógyűjteményekkel összehasonlítva, s belőlük, valamint a fentebbi I. II. közlésekből kiegészítve — ez lehet ezen III. dik mordvin közlésnek szorosabb czíme, a melyben a mordvin nyelvnek, legalább a hozzáférhető kútforrások szerint, teljes szókincse benfoglaltatik. A két dialectusnak egyező szavait abban egymás mellé rendeztem, elül a moksát, utána az erzát, mely előtt mindig csillag (*) van kitéve. Az erza szókat azonban, csak igen ritkán hoztam föl ismételve a betürend szerint s a moksára való utalással; a mikor t. i. nagyobb alaki eltérést mutattak a megfelelő moksa szóktól. Egyébiránt, valamely erza szóalak föltalálása végett, szem előtt lehet tartani, hogy szókezdő erza *č* gyakran moksa *š*-nek felel meg; hogy az erza és moksa között az *e* és *ä* önhangzók a gyökszótagban gyakran fölváltják egymást, s hogy az erza rendszeren *u* és *i*-t használ, a hol a moksában *ü* (*ï*) és *e*, *é* van.

Mint hogy a jelenvaló szótárnak nem lehet más célja, mint hasonlító altaji nyelvtudományunknak a mordvin nyelv szó-készletét nyújtani, abból a merő idegen orosz eredetű szókat, melyek kivált Wiedemannnál nagy számmal vannak, csak egynehányanak kivételével (*ρ*), egészen kizártam; így csak tiszta mordvin szó találtatik benne, nem tekintve néhány igen kevés tatár eredetű szót, mely a mordvin nyelvbe bevétetett. Azon kívül az alapúl vett Reguly-szógyűjteménynek kiegészítésében is mind azt mellőztem, a mi azt nem lényegesen növelte volna: oly szóhasználatok fölhozását, melyek a szót nem új oldalról ismertetik; rendes képzésű nomen actionis, adjectivum materiae, diminutivum-féle származékokat, s önként világos összetételeket. Ellenben ugyancsak a nyelvészeti cél, melyre e szótárközlés szánva van, megkívánta az egyes szók és szóalakok mellett a forrás megjelölését, a melyből vétettek; ez úgy történt, hogy a mely moksa szó egyenlő alakkal megvan úgy Regulynál mint Ahlqvistnál, a mellől el van hagyva minden auctorjelölés; szintígy azon erza szók mellől, melyek egyenlők Regulynál és Wiedemannnál; a mi csak Reguly vagy Ahlqvist vagy Wiedemann szerint van fölhozva, az után R. vagy A. vagy W. betűk állanak. Ezenkívül az I. Mordvin közlésbeli erza mesék és dalok néha E. betűvel vannak idézve, valamint a II. közlés végén való (fent 144—151. ll.) moksa mese és dalok M. betűvel. Itt-ott valamit Ornatovnak oroszúl írt moksa grammatikájából (Moszkva 1838) is idéztem O. betűvel. Néhol még a Reguly-féle szóknál a „(Szind.)“ azt teszi, hogy Reguly e szót, mint csak Szindorovo falujában hallottat jegyezte volt meg. — Az egyes szóknak a különböző források szerint való írását általában a mi szokott átírásunkhoz alkalmazván, nem tüntettem el semmi ejtési különbséget, még az R.-féle *ë*-t is az A.-féle *ï* ellenében megtartottam, bár nem sokat jelent ez a különbség. Csak az erza szókra nézve megjegyzem, hogy Wiedemann írásmódja szerint *e*, *i* előtt a jésíthető mássalhangzókat (*t*, *d*, *s*, *z*, *n*, *l*, *r*) jésítetteknek kell venni.

Grammatikai tekintetből még megjegyezni való, hogy a moksa részben az *a*, *ü*-végű névszók pluralis-alakjai Reguly szerint vannak mellékelve, hogy *at* vagy *ët*, *et*-félék-*e*, vagy az *a*, *ü* kiszorulásával *t*-félék; szintígy az *i*-végűek pluralisai, hogy *it* vagy *iht*-félék-*e*, a mi szerint azután az illető szónak egész ragozása meghatározódik. Az igéket R. és A. az ind. praesens egyes 1. személyalak-

ban (-*an*) hozzák föl, W. azonban az infinitivus (*ams*, *oms*, *ems*) alakban. Reguly e mellett majdnem mindenütt a 3. személyt is oda jegyezte volt, hogy vagy *aj*, *äj* végü-e, vagy *ï*, *i*-végü; értve a moksát, mert az erzában a praes. egy. 3. szem. mind csak *ï*, *i*. Az *aj*-féle 3. szem. azt jelenti, hogy az illető igének töje *a*-n végződik, mely a többi ragozásban és névszármaztatásban is megmarad, míg az *ï*, *i*-féle 3. szem. mellett az igető gyengébb súlyú önhangzón végződik (*ï*, *ë*, *e*), mely ragozásban és névszóképzésben többnyire el is vetetik. Az erzában e különbséget a praes. 3. személyalakja nem mutatja meg, s azért jól választotta Wiedemann az *ams*, *oms*, *ems*-féle infinitivust szótári igealaknak; *ams* infinitivus mellett ugyanis megmaradó *a*-végü az igető, *oms*, *ems* mellett az igető elenyészhető *o*, *e*-n végződik; *e*-n akkor, mikor előtte jésített mássalhangzó van. Midőn tehát az egyenlőség kedvéért a W.-féle erza igéket is a praes. egy. 1. személyalakba átírtam, meg kellett mégis az igetők végönhangzóját jelölnöm, mely az *ams*, *oms*, *ems*-féle infinitivusokból kiténik. Ezért a W.-féle erza igék mellé, melyeket szintén az *an*-féle praes. 1. szem. alakban hozok föl, az illető igető-végbetűket zárjel között kitétem: (a), (o), (e); csak a -*gadan*, -*lgadan*, -*vta*n (effectivum), -*van* (reflexivopassivum)-féle igék után mellőztem ezt, mert ezeknek töje mind *o*-végü (inf. *oms*); hasonlóképen ott, a hol a praes. 1. személybeli *an* előtt jésített mássalhangzó van, a mikor t. i. az igető *e*-n végződik (inf. *ems*). A két dialectus szótári összeállításából azt tapasztaljuk, hogy általában a W.-féle erza *ams*-igéknek a moksában olyanok felelnek meg, melyeknek R. szerint a praes. 3. személye *aj*, *äj*, s az *oms*, *ems*-igéknek olyanok, melyeknek R. szerint *ï*, *i*-féle a praes. 3. személyalakja.

Az e szótárban követett betűrend imez:

a, ä, e (é), ë (ï), i, o, u; k, g, h, j, ñ (nk, ng);

č (c), ž, š, ž; t, d, s, z, n; p, b, f, v, m; r, l.

Rövidítések az idéző betűkön kívül (A. = Ahlqvist, R. = Reguly, W. = Wiedemann, E. = Erza-mordvin mesék és dalok, a fentebbi I. közlésben, M. = Moksa mese és dalok, a II. közlésben; O. = Ornatov moksa grammatikája; S. = a Pallasféle Pétervári hasonlító szótár) — még csak ezek fordulnak elé: (*dim.*) = forma diminutiva; (*fr.*) = forma frequentativa; (*inch.*) = f. inchoativa; (*mt.*) = f. momentanea; (*pl.*) = pluralis.

* a *nem*, l. af.

* ael *nyereg-heveder* W.

aka (pl. -at) *néne*, *nagy néne* R.,
akaj (tkp. *vocativus-alak*) A.

aklāj *férjnek nénje* A.

* akadmo *jutalom* W.

akša *fehér*; * ašo.

akšeman, akšelgedan *fehéd-*
ni, akšiman A.; * ašulgadan
megvirradni R., ašolgadan
fehédetni, *világosodni*, *hal-*
ványodni, *elhervadni* (ašol-
gadī *megvirrad*, ašolgadož
hervadt) W.

akšeptan, akšelgeftan *fehéri-*
teni R., akšiptan A.; * ašol-
gavtan *fehériteni*, *meszeln*
W.

akšiks *fűzfa* A.

a.-nal *fűzes (salicetum)* A.

aks *lócza* A.

aksal *lóczaalj*, *a lócza alatti*
tér A.

aksėrdan (3.-aj) *turhát köpni* R.,
akseran, -rdan *köhögni*, *tur-*
hát köpni A.; * aksurdan R.;
aksorgadan, askořan (a) *ki-*
köhögni, *hákogni* W.

aksėrks *turha*; * aksorks.

* ajgan (e) *megvetni*, *nem kívánni*,
elvetni W.

ajgėr *mén*, *csődőr* R., ajgır A.;
* ajgor.

ajďan *hajtani (lovat, sajkát =*
evezni) A.

anks *bélfonal (szövetben)* R.

* anksima *lék*, l. antsıma.

angėřan (3. -aj) *vakarni*; *vaka-*

ródzni; * angeřan (e) *kár-*
tolni W.

angėrdan (3.-aj) *egyet vakar-*
ni R.

acan (3.-aj) *kiteríteni*; * acan R.
E, 15., acan (a) *kiteríteni*, *kö-*
vezni W.

acsőan (fr.) R.; * acakšőnan, ac-
őnan W.

acam *ágy, párna*; * acamo.

ašan (v. ezan) (*tagadósiító ige*,
praes. ind.) A.; aš (*egy. 3.*
szem.) A., aš *nincsen* R., aš,
aj-aš M.; * ež, až (*egy. 3.*,
praet.) W., ež E.

aš-kivik *senki*, aš-kosınga *se-*
hol, aš-kovınga *sehova*, aš-
mezivik *semmi* A.; * a-kijak,
a-kosojak, a-kov, a-meze-
jak W.

aška (pl. *aškt*) *lóiğa (kummet)*
R., aškâ A.; * aško R., aška
W.

aškenä (*dim.*) *nőknek nyakra-*
valója (apró gyöngyökből) R.
aškedan (3. -i) *összetekerni*, *be-*
göngyölni, *lábtekerceit föl-*
venni R., aškadan *begöngyöl-*
ni, *bepölyázni* A.

aškeřan (3. -aj) *föltekereni* R.

aščan (3.-i) *tartósan lenni*, *ma-*
radni (valamely állapotban),
p.o. ozada a. ülni, *stado a.*
[steada a. A.] *állani (lábton*
állani); * aščan R., *lenni*, *lé-*
tezni, *maradni (p.o. ozado*
a. ülni, *mazed a. feküdni*;
koda ton aščit hogy vagy?);

- késni; valamibe lenni* (to máz-de ašči mibe van ez = hogy ez?) W.; aštan E,¹
- * aščića jelenlevő W.
- aščekšnan (*fr.*) R., aščikšnan lenni, dolog nélkül álldogálni A. [W.]
- * aščevan megállani, kirtartani aźjā rúd (kettős szekérrúd) R., aźia A.; * aźja R., azejja, aźia W.
- * at (némely erők ejtésében) = a nem W.
- aťa öreg ember; nagy atya; hím (állat, madár) R., aťa öreg ember, hím A.; * aťa R., öreg ember, házigazda W., aťaka hím (állat) W.
- aťaj ip; nagy bátya A.; * aťavt ip (férjnek atyja) W. E,¹⁴, aťajt E,³
- aťaviz, aťavz ip A., aťaves R. aťaftēm' avaftēma atyátlan anyátlan, árva R.
- aťakš, aťokš kakas R., aťokš kakas; bocskornak hegye A.; * aťakš kakas.
- * aťamar (aťa mar) cseresznye W. aťam mennydörgés.
- a. toraj mennydörög, a. jonks szívárvány A.
- * ađa gyere, rajta! E., pl. ađado gyertek W. E,¹⁵
- aškılan (3. -aj) lépni R., aškeľan, aškılan lépni, járni A., * aškılan R.
- aškilks lépés R., aškelks, aškilks A.; * aškilks R., eskilks W.
- aškıldan (3. -aj) egyet lépni R., aškıldan O.; * aškıldan R., eskıldan lépni W.
- * eskıldeme, -dima ösvény W.
- * aškoľan l. akserdan.
- azan mondani; * azan a halottakról emlékezni R.
- azēnkšnan (*fr.*) R., azinkšnan A.
- azīndan elmondani, elbeszélni.
- * azar dühös, bösz W.
- * azargadan dühös lenni, eszét vesztēni; azargadoz eszeveszett W.
- * azargalan dühösködni, örvöngeni; azargaleme dühösség, örültség W.
- * ažo, eredj, eredj el W. E,¹¹, több.: ažodo, aždo W., aždo E,¹⁰
- azīr űr, gazda; * azoro. kud-azīr házi-gazda, kud-azīr ava házi asszony R.; * kud-azoro, kud-azoro ava. oc-azīr (e h. ocu-a.) király, császár R., oč-azīr A.; * in-azoro.
- anan (3. -aj) kérni, követelni; * anan (a) koldúlni, követelni W.
- antšān (*fr.*) kéregetni, koldúlni R.
- anēk kész R., anik A.; * anok. anēklan (3. -aj) készíteni; * anukstan R., anokstan (a) W.
- anēklakšnan (*fr.*) R.
- anćak csak R., anćak A.; * anćak W.

- antsíma *lék* (a jégben) R.; * ank-sima W.
- andan (3.-i) *etetni, étellel tartani*; * andan (o).
- anían (fr.) R., anían, antśan A.; * andukśńan R., andńian W., anían E, 8, anśan E, 14, 15.
- * anda *fiatal* (a. mirde) E, 14, 15.
- * andamo *fiatal ember* W. E, 12.
- apak (a gerundium és partic. praet.-nek tagadószója: a. kulik meg nem holt v. halva; * apak, p.o. a. jartsak (nem éve) étlen W., apak-afkst *hirtelen, egyszerre* E, 1.
- * apaś *tarjag, kiütés* (a bőrön) W.
- abĭn *hiába, ok nélkül* A.
- abĕndan (3.-i) *elĕlmĕlkodni* R.
- af nem (tagadó szó; a praes. ind., a névi igealakok, s mellĕknevek elĕtt használtatik); * a R., a (v. at) W.
- af-kalks *valóban, igazán* R., af-kilks A.; * alkuks W.
- af-lama *nem sok, kevés*; * a-lamo. R. W., a-lamoška *valamicske* W.
- * a-pokś *kicsiny, a-zdavi* (a-sodavi) *ismeretlen, a-tejevi lehetetlen, a-vanks tisztátlan, a-vizdi szemtelen, a-umok nemrég, a minap stb.* W.
- * avoĭ *nem* (= non est; és ellenĕtben álló egyes szó elĕtt = non); *nem* (nein) W.
- afkĕ (pl. -at) *kĕriks a. gyĕngyfűzĕres fej-ĕkessĕg* R.
- afĕtan *megvetni, fĕlhúzni* (tört, hĕlĕt); * affan R,
- afĕma *nĕminĕmĕ hĕlĕ* (nyúl-fogásra) R., affĕma *hĕlĕ* A.
- ava *nĕstĕny*; *asszony* R., avĕ A.; * ava *asszony*; *anya* R., *nĕstĕny, asszony* W.
- avaj *napa* (socrus) A.; * avaj *anya*; *anyós* W.
- * avaka *nĕstĕny* W.
- avaviz, avavz *anyós* A., avĕś R.; * avavt W. E, 14, avavt E, 3.
- avań *asszonyi, nĕi* (p.o. panar ing) R.
- * avan (a) *ugatni* W., l. uvan.
- avardan (3.-i) *sĕrni* R., avafĕdan A.; * avardan.
- avafĕśńan (fr.) R., -kśńan A.; * avarkśńan R.
- * avargadan *elkezdĕni sĕrni* W.
- * avne *sĕgor, sĕgornĕ* W.
- * avlan *csĕvĕlni, legyezni, intĕni*: kurgonzo avli *ĕsĕtĕzik* W.
- ameĕlan (3.-ĕj) *merĕteni* R., amĕlan A.; * amulan.
- amĕĕdan (nt.) R., amĕĕdan O.; * amulĕdan.
- aran (3.-aj) *oda állani*; *valamivĕ változni* R., *vĕltozni* A.; * aran R., aran (a), arakśńan *oda állani, elĕállani, fĕltremĕnni* W.
- mondĕnĕ araj *lĕtszik nekem* A., aram *mondĕne* (? ara'-mondĕne) R.; araj *kĕll* (nekem; *kĕteles vagyok*) O.
- arak! *eredj el, menj!* A.

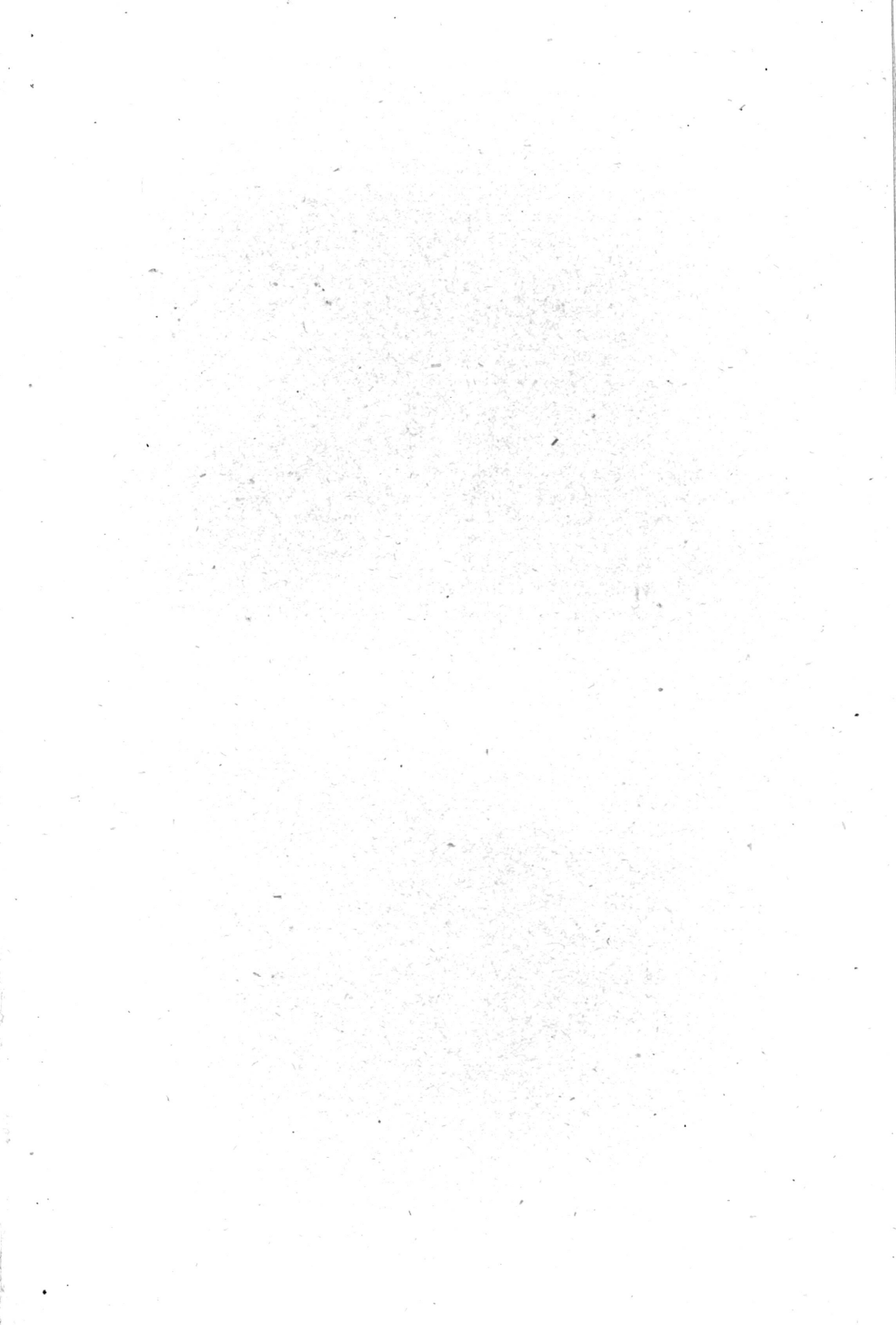
* aravtan odaállítani, félre ten-
ni W.
* aras nincsen; nem (nein) W. E.
aru tiszta O.
arhci (pl. -iht) vőfél R.
arhtan festeni (kačamsa a. meg-
füstölni) A.; * artan (o), art-
lan készíteni; festeni W.
* artića festő W.
aržä láda, aržänä (dim.).
* aršo csorba W.
* aršov csorbás W.
* art szegélyzet (nöing alján) W.
ardas l. őrdas.
ardan (3.-i) vágatni R., futni A.;
* ardan (o) R., fölkerekedni,
vágatni, futni, utazni: melga
a. utána, eredni, üldözni W.
šančik a. vágatni A., šanšk a.
R.; * šanšne a. R.
arňan (fr.); * arňnan, ardnik-
šňan W., artnekšňan, arsek-
šňan E, 14. [zä A.
aršä (pl. -at) egyenes, sima R., ar-
af-aršä egyetlenlen R.
aršeman, aršalgėdan egyenessé,
simává lenni R.
aršaptan, aršalgeptan, -gestan
egyengetni, simítani R., ar-
zaptan A.
aršan (3.-i) gondolni; * R., aršan
(artšan) gondolni, vélni, ta-
nakodni W.
arsekšňan (fr.) R.
* arseme, artseme gondolat
megfontolás W.
* arnan l. őrnan.
* arbuz görög dinnye W.

* arv minta W.
* arlan vakondok W.
al alj (alets alja, ala-pe alsó-vég
R.); * alo (alo pel alsó fél,
alo turva alsó ajak) W., E.
(alo-pelej lefelé, a. pelde
alulról).
pilg-al láb talpa, kavl-al hónalj,
sedal a palló alattikamara R.
ala alant, alatt; * alo W.
alu alá; * alov W.
alda alulról, alól; * aldo W.
alga alatt el; * alga W.
* alks alj (alkso alja R.): pilg-
alks W.
* aloň alsó W.
al tojás, mony; * al.
alu tojásos R.; * alov R.
aljan (3.-áj) tojni R., alijan A.;
* alijan R., alijan E, 16., al-
gandan (o) W.
alä (pl. alat) ember (mann), pa-
raszt; atya R., ala A.; * ala
ember, paraszt W., bátya R.
alä-lu falugyűlése R.
alaj atyuska, alanä (dim.) A.;
* aläj sógor (férjnek bátyja)
W., ala E, 3. [W.
alaka bátya R.; * ala R., alkaj
alaša (pl. -at) ló, herélt ló R., ala-
šâ ló A.; * alaša ló W.
* alučks kemény héj (tojás, dió
héja): kal a. halpikkely W.
* aluž barát, kedves, szerető; fe-
lebarát W.
* alkuks l. af-kilks.
alगत hímmzett szegélyzet (ing alján)
R.; v.ö. * art W.

* altán, alvtan (a) *igérni* W., al-
tan E, 10.
* altavks, alvtavks *igéret* W.
alnä, alnänä *alacsony* R.; alne, al-
nenä A.; *alkine *alacsony* ;
sekély.
alñalgedan *alacsonyodni* R.;
* alkiñgadan (o).
alñalgeftan *alacsonyabbá tenni*
R., alnelgaftan A.; * alkiñ-
gavtan W.
* äčke *l. ečka*.
äšä *hüvös* R.; * ekše R.
äšeman *lehülni* R.
äšendan *lehülteni magát* R.;
* ekšindan *hülteni* W.
äšenkšňan (*fr.*) R.
äšentftan *hülteni, -fűán* (*fr.*) R.
äšelan (3. i) *fürödni* R., äšelan,
jäšelan A.; * ekšilan R., ek-
šelan W.
äšelékšňan (*fr.*) R.
* ekšelme *fürdő* W.
äšelaftan, jäšelaftan *fürösztetni*
A.; * ekšelevtan W.
äši (*pl. -iht*) *kút* R.
äšinä (*dim.*) *forrás* A.
äšks *árnyék, hüvös hely* (*l. äšä*) R.
äškssa (*árnyékában*) *mögött*
R.; * ekšne (*mirdeñ e. férj-*
nél) W.
* ekš mögé, -hoz (*asztalhoz, férj-*
hez) W. E.
äška (*pl. äskt*) *vas-szeg, szeg* ;
* eske W.
* äskilan *l. askilan*.
äzím *lócza* ; * äzem W., ezem R.
E, 5. 14.

karks ä. *derék (öv helye a tes-*
ten) R.
äzemsä *helyett; äzems helyébe,*
-ért, (l. fentebb a 124. l.) R.
* ezems *helyett, gyanánt* W.
äžkä, äžkenä *az imént, nem rég* R.
äznä (*pl. -ñet*) *íz, tag* ; * ezne R.;
íz (articulus); gyümölcs W.
ämbä *egész, mind [p.o. odáig] =*
lat. usque [eo]; v.ö. mäk.
ävedan *ijedni, megijedni* A.
äiftan *el-, megijesztetni: äiftéma*
madárijesztő A.
* ävksňan *betönni (lyukat)* W.
är *minden* R., är, er A.; ar O.;
* érva, érve W.
er-však *mindegyik, mindenik* A.
* érva-koda *minden, e.-ki min-*
denki, e.-kov mindenhova,
e.-kuva mindenütt, minden-
képen W.
äräza (*pl. -at*) *gyors, serény, siető*
R.; * éräza.
äraskadan *sietni* A., éraskëdan
R.; * éraskadan.
éraskëtőkšňan (*fr.*) R.
äraskaftan *siettetni, nógatni* A.;
* éraskavtan W.
ärék *eleven* R., ärik A.; * éräk W.
(*l. éran*).
äréklan *föléledni* R., äriklan A.
äriklaftan *fölélesztetni*.
* ärge *gyöngy* R., erge E, 11.
ärgedan *megettévedni* R.
ärgetkšňan (*fr.*) R.
äřhkä (*pl. äřkt*) *tó* R.; äřhkä,
jäřhkä A.; * erke (*pl. erk*)
R., ärke W.

- ärhkinä, järhkinä (*dim.*) A.
 *är̄tedanr̄arontani, r̄átámadni W.
 ǟl̄ ǖl (*gremium*) R.; *elle R., elest
 W.
 ǟldä (*pl. ǟl̄tt*) kancza R., ǟldä A.;
 *el̄de R., ēl̄de W.
 ǟlbädän hibázni, hibát tenni R.,
 ǟlbädän megüt̄ni magát, ki-
 ficzamítani (*tagot*) A.; *ilvi-
 dan R.
 ǟlbätks̄nán (*fr.*) R.; *ilvilan R.
 ǟlbätks̄ liba R.; *ilvetiks R.
 *ekš, ekšne l. ǟšks.
 *ekše, ekšilan l. ǟšü, ǟšilan.
 *ej̄dal hegyi mál̄na W.
 ēčan (3. īci) gyúr̄ni R.; *R., īčan
 (e) W.
 ēčsan (*fr.*) R.
 *ēčan beledugui E,¹
 ēčkä (*pl. ēčkt*) vastag; *ǟčke.
 ēčkelgēdam megvastagodni R.,
 ēčkalgadan A.; *ǟčkelga-
 dan W.
 ēčkelgēftan megvastagítani R.;
 *ǟčkelgaftan W.
 ēčkalma vastags̄ig R.; *ēčkil-
 gadmo R.
 *ēškan (e) evez̄ni W.
 ēški evez̄ü (*legény*) W.
 ežan (3. -i) melegedni; *äžan R.
 ešendan (*fr.*) R.; *ež̄nán.
 ež̄dan (3. -i) melegít̄eni R., ež̄-
 dan A.; *äš̄čan R., ež̄dan W.
 *ete ez, ene ezek E., v.ö. tä.
 es (*reflexiv névmás*): mon̄ts én
 magam stb.; estinü magam-
 nak stb., es-esin magamban
 stb.; *es W. E.
- *es: es orma forró láz: nyava-
 lyatörés, görcs. W.
 esa ott, eza oda, esta omnét, l. sä.
 ezan l. ašan.
 *ezems (*postp.*) l. äzim.
 ezga, ezda, esa, es, esta (*a prol.,
 abl., iness., illat., elat. casu-
 solkat, főkép névmásoknál,
 s a határozott névragozás-
 ban helyettesítő postpositiók*);
 *esga, estede, ejse és esne,
 eses v. ejs W., oste (*elat.*) E.
 ezna (*pl. -at*) sógor (*nénének férje*)
 R.
 en (*superlativust jelentő*): en ocu
 legnagyobb A.
 enaldan kéri, könnyörügni; *inel-
 dan R., inaldan (o) W.
 *eno igenis W.
 *eüge dér W.
 engändan kificzamítani (*tagot*)
 A.
 effan (3. -i) motólálni (*czérnát*) R.;
 *effan R., ävfan (e) W.
 evgen takács borda; *vijgene R.,
 vigne W.
 er gyere! rajta! erda gyertek! A.
 éran (3. -áj) élni, lakni; *éran
 (a).
 ersan (*fr.*) R.; *eraks̄nán W.
 éraj, eräj lakos A.; *erica W.
 érajks soká élő, éleletes R.;
 *äriks R.
 éraf, eräf élet (*vita*); *éramo-
 W. E.
 *erak eleven W., v.ö. ärék.
 éravan kelleni, szükséges lenni:
 éravi, érävi kell, szükséges;

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADASAI.

- A MAGYAR NYELV RENDSZERE. 2-dik kiad. Buda 1847. 1 ft.
- A MAGYAR HELYESÍRÁS ÉS SZÓRAGOZÁS főbb szabályai. 10-dik kiadás. Pest 1853. 20 kr.
- A MAGYAR HELYESÍRÁS ügyében a M. Akad. Nyelvtud. Bizottmány Előterjesztése a Nyelvtudományi Osztályhoz. Pest 1856. 10 kr.
- A MAGYAR SZÓKÖTÉS főbb szabályai. 2-dik kiadás. Pest 1852. 70 kr.
- NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAMUNKÁK. I. Csató és Nagy János: A m. nyelv ragai és szóképzői. Buda 1834. 53 kr. — II. Engel és Nagy J. A m. nyelv gyökei, Buda 1838. 53 l. — III. Szilágyi István: A m. szókötés szabályai, Pest 1846. 1 ft. — IV. Szvorényi: Magyar ékes szókötés, Buda 1846. 70 kr.
- A DUNÁNTÚLI NYELVJÁRÁS. Vass József jutalmazott pályamunkája. Pest 1860. 60 kr.
- A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA, készítették Czuczor és Fogarasi. I—III. köt. Pest 1862—5. Sajtó alatt a IV. k. Minden kötet ára 5 ft.
- MAGYAR ÉS NÉMET ZSEBSZÓTÁR. II-dik v. német-magyar rész, 2-ik kiadás, Buda 1843. 2 ft.
- MAGYAR TÁJSZÓTÁR. Buda 1838. 70 kr.
- MAGYAR TÖRVÉNYTUDOMÁNYI MŰSZÓTÁR. 2-dik kiad. Buda 1847. 2 ft.
- MAGYARÍTÁS A TERMÉSZETTUDOMÁNYOKBAN, Szabó Józseftől. Pest 1861. 20 kr.
- RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK. I. Halotti Beszéd. Régi Biblia. Buda 1838. 5 ft. — II. Kinizsi Pálné Imakönyve. Vegyes m. iratok, Buda 1840. 5 ft. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok, 1842. 5 ft. — IV. 1. Guary-codex, Buda 1846. 1 ft 93 kr. — V. Batori Bibliája sajtó alatt.
- MAGYAR LEVELESTÁR. I. Szalay Ágostontól. Pest 1861. 4 ft.
- CORPVS GRAMMATICORVM Linguae Hung. Veterum, Toldy Ferencztől. Pest 1866. 4 ft.
- FINN NYELVTAN, Fábíán Istvántól. Pest 1859. 2 ft.
- CHRESTOMATHIA FENNICA, Hunfalvy Páltól. Pest 1861. 3 ft.
- ABUSKA. Csagatajtörök Szógyűjtemény, Vámbéry Ármintól. Pest 1862. 1 ft.
- VOCABULARIUM CEREMISSICUM utriusque dialecti, Budenz Józseftől. Pest 1865. 1 ft.
- REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. I. A vogul föld és nép. Pest 1864. 4 ft.
- M. AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ. Új folyam: Nyelv- és Széptud. Osztály. I. Pest 1860—61. 3 ft. — II. 1861—62. 3 ft. — III. 1863—5. 3 ft.
- NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. I. — IV. k. Pest. 1862—5. Mindenik kötet ára 3 ft.
- ÚJ MAGYAR-SZLÁV ÉS SZLÁV-MAGYAR SZÓTÁR, Jancsovics Istvántól. Szarvas 1848. 2 kiad. 3 ft. 36 kr.
- HANGRENDI PÁRHUZAM ezer példában, Lugossy Józseftől. Pest 1858. 20 kr.
- MAGYAR NYELVÉSZET, szerk. Hunfalvy Pál. Pest 1856—61. 6 köt. Egy-egy köt. 5 ft. 25 kr. A hat kötet együtt 25 ft.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI BÍZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY PÁL.

ÖTÖD IK K Ö T E T .

MÁSODIK FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADÉMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.
1866.

TARTALOM

	Lap.
Moksa- és erza-mordvin szótár. Budenz József . . .	161
A va, ve képzőnek s változatainak szereplése nyelveinkben. Fábrián István	239
Régi magyar szók. Hunfalvy Pál	246
Az „ilyen“ névmás a mongol nyelv után. Fogarassi János	
A lapp nyelv. Hunfalvy Pál	288

erávan (o) *hasznára lenni, kelleni*: erávi W.
 eráviks *kellő, illő* W.
 erendan (3.-i) *hivalkodni, rest lenni* (Szind.) R.
 erzä (pl. -at) *erza (-mordvin) R.*;
 *erza.
 erzäva *erza (-mordvin) nő*. R.
 *érdeksñan, érdekstan *esküldözni, káromkodni* W.
 *eñan *elkényeztetni* W.
 érdas *sár* R., *ardas* A.; *rudas.
 érdazu *sáros* R.; *rudazov R.
 érdazjan, érdaskëdan *megsárosodni* R., *ardasian* A.; *rudaskadan W.
 érdazjafan, érdaskëftan *besárosítani* R., *ardasiaftan* A.; *rudaskavtan W.
 ernan (3.-aj) *dörmögni, morogni (kutyá)* R.; *arnan.
 ernësan (fr.) R.
 ernazevan (inch.) R.; *arnuzovan R.
 ervä (pl. -at) *nő, feleség* (ervaks molan *férjhez menni*) R., *ervâ* A.; *urva meny R.; urva, eräva *feleség, meny* W.
 ervänä *menyasszony, meny* R.
 ervänä A.
 odirva *menyecske, ifjasszony* R.
 ervaftëma *nötelen, özvegy ember* R.
 *urvala *vőfél* R.
 erväjjan *megnősülni* A.; *urvakstan, urvakslan W.
 erväjjaftan *megházasítani (férfit)* A., *erväjjaftf házas, nős*

NYELVT. KÖZLEMÉNYEK. V.

R.; *urvakstan W., urvakstoz *házas* R.
 *ie, i év: od i újév W.
 *ien éves: ve (kavto stb.) *ien egy (két stb.) éves* W.; *ijen* R.
 *ikñan *zokogni* W.
 inksa, -nksa (postp.) *-ért, végett (p.o. menni)* A. R. (*Mi kifogás lehet ezen postpositio ellen, melynek alapszava inga volna, l. fentebb a 124. lapon*).
 ingel *előresz, pars antica*: kud-i. *előház, pitvar, ingeletts eleje* R.
 ingelä *elül, előtt*; *ikele W.
 ingeli *előre, elé*; *ikele, ikelev *előre*: ikele-pelev *ezen-túl, jövőben* W.; ikelej E,¹⁵
 ingeldä *elülről, elöl*; *ikeľde W.
 ingelgä *előtt el* R.; *ikeľga *előtt el*; *előre, elül* W.
 ingelsa *előtt, ingels elé, ingelsta elöl* A.
 ingilce *előbbi, elülső* A.; *ikeľce *első, legöregebbik* W.
 *ikelks *elő, elülső*: i. pilge *elülső láb*, kud-i. *pitvar* W., *ikelkse eleje* R.
 ičkezä *messze*.
 ičkezi *messzire*.
 ičkezdä *messziről*.
 ickël *ereszték (a ruhán)* R.
 id *gyermek* R.; id, ed A.; *äed, äjed R., eed W.
 ednä, idnä (dim.) A.; *äjednä R., ejene E,¹⁵

- * *ejkakš gyermek* (= eed-kakš, v.ö. ejdist-kakšost *gyermekük* E, 1.)
- * *idan megmenteni, megváltani*. W. isak *tegnap* R., isak A. O.; * isak W.
- isakeñ *tegnapi* R.; * isakoñ W.
- * *ista úgy, istamo olyan, l. sã alatt*: stak, stanã, stama.
- * *istovtan (o) elfelejteni; nem venni számba* W.
- * *izhan meggyözni*.
- * *ine nagy: in-azoro király, császár; ine ved tenger* W.
- ineñce, ineçks *legnagyobbik, legöregebbik, legelőkelőbb* W.
- inizi (pl. -iht) *málna*; * inzej R., inzej W.
- iniziks, inizinçks *málna-szederj* R., iniziks A.; * inzejks W.
- inži (pl. -iht) *vendég*; * inze.
- inža (pl. -at) *pók* R., inžã A.; * unža *pók* R., uñža *bogár* W.
- inžan (inžan) *kotf pókháló*.
- inžan (3. -aj) *boronálni* R., inžan A.; * izan (a).
- incsan (fr.) R.
- inzama *borona* R., inzãma A.; * izat (pl.) R., iza W.
- inzedan (3. -i) *gyalálni* R., inžidan A.; * inžidan R., inzedan W.
- inçks (inçiks) *gyalu* R., inžiks *gyalu-forgács* A.; * inks *gyalu* R., ingz W.
- inder *szulák (Lonicera caprifolium)* A.
- indrau *denevér* A.
- ifkã *egy, l. fkã*.
- ivälã (*így nevezik a nénének gyermekeit annak huga gyermekei*) R.
- ivaka *az ivälã-nek neje* R.
- iman (3. -aj) *veszni, elveszni*; * joman (a).
- imšan (fr.); * jomšan, jomsikšan W.
- * jomavks *elveszés, elvesztegetés* W.
- imaftan *vesztetni, elvesztetni*; * jomaftan R., jomavtan, jomavtlan W.
- imafñan (fr.); * jomavnan (o) *elvesztegetni, pazarolni* W.
- imiš *bogyó* A.
- * imbiřav *l. melav*.
- iridan *megrészegedni* A.; * iriđan, iridikšan W.
- iritsta *részeg* A., i.ětsta R.; * iredež W.; iridi *részeges, iszãkos* W.
- * iridme *részegség, részegeskedés* W.
- irėfñan *megrészegíteni; elkábítani (ütéssel)* R.; * irittan R.
- irđes *oldalborða* R., irdes A.; * irđes R., irdis W.
- i. pakar *hátgerincz* R.
- * *ila szokás (mos, consuetudo)* W.
- * *ila (tagadósító igetű, az imperativus és optativusban)*: ila (egy. 2., imp.), ilado (több. 2.); ilazan (opt.).
- ilã *más, idegen*: i. lomañ *idegen ember* R., ilã A.; * lia W.

- ilaks *másképen*, *különbén* A.;
 * liaks W.
 * lián *idegen* W.
 ilät *est* (*vesper*).
 ilädindä *estve* (*vesperi*) A.
 iladan (3. -i) *maradni*, *megmaradni* R., iladan A.; * liadan (o) W.
 ilatkšnan (*fr.*) R.
 ilatks *maradék* R.; * liatks W.
 ilanas *len* R., ilanas A.; * ilanas, lianas R., lianas W.
 iležan *föltörölni*, *megszáradni* R.; * iliščan R.
 ileštan *föltörülni*, *megszárártani* R.
 ili (*pl.* -iht) *vessző*; * ileve, jolo R., ilev W. E, 13.
 * ilišan *inteni* R.
 * iliščan (*mt.*) R., *neki házalkodni* E, 8.
 * ilžan (a) *elájulni* W.
 * ilvidan *l. älbädan*.
 * oj *stb.*, *l. vaj*.
 * ojme *stb.*, *l. vajmä*.
 * ojmikstan *eskiüdni* R.
 * onks *mérték* W., *l. unkstan*.
 * ongan (a) *ugatni*.
 * ongazevan (*inch.*) R.
 ocä *nagy bátya* (*az atyának bátyja*) R.
 ocü *nagy* R., ocu, očü A.: *oc-azür király, császár*; ocu ši *húsvét* A.
 očka (*pl.* -kt) *teknő* R.; * očko R., očka, očkine (*dim.*) W.
 oš *város*; * oš.
 * ošonce *városbeli, polgár* W.
- oža (*pl.* -at) *ruha-ujj*; * oža.
 * ožo *sárgakór* W.
 ožna (*pl.* -at) *gyógy* R., *šuvan ožnat üveg-gyöngyök* A.
 od *új, fiatal*; * od.
 od-alä *mostoha atya* R., od-ała A.; * od-tefa R., odítama W.
 od-ava *mostoha anya*; * od-ava R., od-avama W.
 odavan *mostoha fiú* (*a második nejétől*) R.
 od-ingä *fiatal korában, ifjanta*, od-ingsta *fiatal korától fogva* A.; * od pinge *fiatal kor* W.
 * odarvas *újhold* W.
 odu, odsta *újra, újból* A.; * odov W.
 * odilgadan *megújulni, megifjodni* W.
 * odilgavtan *megújítani, megifjítani* W.
 odar *tögy* (*euter*); * odar.
 osal *rossz*; *rút* R.; osal, ozal *rossz, nyomorú, szerencsétlen* A.
 osalsta *rosszul* A.
 osalgëdan *megrosszabbulni* R.
 ozan (3. -aj) *leülni*; * ozan (a).
 ozšan (*fr.*) R.; * ojšan E, 13.
 ozama *ülés, ülőhely* R.; * ozamo.
 vast-ozaj *helyettes* (*a ki a halottlotti ünnepen a halottnak képét viseli*) R.
 ozaftan *ültetni*; * ozaftan R., ozavtan, ozavtlan W.
 ozafňan (*fr.*).
 ozadan *ülni* A.; * ozadan (o) W.
 * ožaz *veréb*, kaňt o. *kenderike* W.

ozëndan (3.-i) *imádkozni*; * oznan (o) R., *imádkozni, gyónozënkšian (fr.) R.* [ni W. oziks *imádság*: jur t o., kaldas o., neškä-perä o. a házut, a marhát, améheket illető *imádság* R.; * osks R., ozks *áldozat* W.

* oznomo *imádság, oznovks imádság, áldozat* W.

on *álom (somnia)*; * on. on näjan *álmot látni, álmodni.* opaňa (pl. -at) *langyos* R.; * opaňa R.

* obodo *keréktalp* W.

ofta (pl. oft) *medve*; * oftó R., ovto W. E.

ov vö; *sógor (nővérnek férje)* R.; ovs, oves *kantár* R. [vö A. ovstan (3.-aj) *fölkantározni* R.; * onksfan R. ovsnian (fr.) R.

oma *más* A., omo (omo beregu, om-širi) M, 1; * ombo *másik* (vejke pe — ombo pe) E, 2. omëce, ombëce *másik, második* R., omïce A.; * omboce W. E. * ombocede *másodszor* W. E. ombit *holnapután* A.

or suba.

oram *összejövétel, falugyűlés.* orgat (pl.) *seprű (fux)*; * orgat. * orgođan, orgoľan *elervedni, megszabadni, l. vorgëdan.* orgaldan *öblíteni* A.

* oršan *fölvölni, fölvenni (ruhát), öltözni* R. E, 13., orčan (a) W. — v.ö. ščan.

* orčamo *ruha* W.

* oršaftan *fölvölni, öltöztetni* R., orčavtan W.

orža, orža (pl. -at) *él (acies), éles, hegyes; éles eszű* R.; éles A. oržalgedan *élesedni* R., oržaman A.

oržalgeftan *élesíteni, hegyesíteni* R., oržaptan A.

* ortan (o), ortľan *dobni, hajigálni, elvetni, szórni* W., l. joľan.

* ordafan (a) *megbocsátani* W.

* orma *betegség, l. urma.*

* ormaso *dühös, örvült* R.

* ormaskadan *megdühödni* R.

* ormaskalan (fr.) R.

ola (pl. -at) *halovány* R. olan (3.-aj) *haloványodni.* olaf *haloványúlt, halovány.* olan (3.-aj) *rest, hanyag lenni* R.

* olgo *szalmaszál.*

* olk (pl.) *szalma* R.

olga (pl. olkt) *rúd, pózna.* olganä (dim.) R., olginä A.

* ukšan *oldani, l. juksan.* uksëndan (3.-i) *okádni* R., uksëndan *pökni* A.; * uksnan o- * ukska *darázs.* [kádni.

* ukvat (pl.) *vas, a melylyel fizeket a kemenczéből kihúznak* W.

uj velö; * udeme R., udime (pía u. agyvelö) W.

ujan (3. ui) *úszni*; * ujan (e) R., úszni, hajón járni W.

ujëndan (fr.) R. M., uindan A.; * ukšňan R., ujňan W., ukšnokšňan E, 15.

- uiftan *úsztatni* A.; *ujevtan W.
 unks *gyökér*; *undoks E, 13., undokske (*dim.*) E, 15.
 unktan (3.-aj) *mérni, mérlegelni* R., ungtan A.; *onkstan (a).
 unksúan (*fr.*) R.; *onksúan W.
 unkstama (*pl.* -at) *mérték* R.; *onkstamo R.; onks, onksta-
 uća (*pl.* -at) *juh*. [mo W.
 ućan (3. -i) *várni*; *ućan (o).
 ućsan (*fr.*) R.
 uces *olcsó* R., ucis, ućis A.
 uceziksteman *olcsóbbá lenni* R.
 uća *külső oldal, kiint való, külső*; *ušo W.
 ušesa *kiint, kívül* R., ušisa A.; *ušoso W.
 ušu *ki, kive*; *ušov W.
 ušesta *kivülről* R., ušista A.
 uševa *kivül el* R., ušiva A.; *ušova W.
 *ušosóh, ušovóh *külső* W.
 ušėdan (3.-i) *elkezdeni, megkezdeni* R., ušidan A.; *ušudan R., ušodan (o) W.
 ušėtkšúan (*fr.*) R.; *ušulan R.
 ušėtf *megkezdett (kenyér)* R.
 *uřodovan *kezdődni* W.
 *ušodmo *kezdet, eredet, alap* W.
 *ušodovtan = usodan W.
 ušťan (3.-i) *fitteni*; *ušťan (o).
 ušťán (*fr.*) R.
 ušťēr *iharfa* R., ušťēr A.; *ukšťor R., ukšťura W.
 uža *szöglet* A.
 utēm *éléskamara* R., utim A.; *utomó W.
- udan (3.-i) *aludni*; *udan (o).
 utsán (*fr.*) R.
 udi (*pl.* -iht) *alvó, aluszékony* R.; *udomov, udića R.
 udoma, udom *álom* (udomaze *saš álmos vagyok*) R.; *udomó.
 udim-vasta *alvóhely* A.; *udomó tarka W.
 *udovtan *elaltatni, lecsittítani* W.
 *udalo *hátsó rész, hátul való, l. ftal*.
 uderán, vadeřan (3. -aj) *simogatni, czirogatni* R.; *sudřan, vadeřan (*meg: fésűlni*) R.
 uderdan (3.-aj) *egyszer megsimítani* R.; *udirdan R., ucurdan (a) *simogatni* W.
 *ucurdavan *hozzá surlódni* W.
 usan *megrakni* A.
 usř *rakomány, teher* A.
 uskan (3.-i) *húzni; (szekczen, lovon) vinni*; *uskan (o).
 uskšan (*fr.*); *uskšan.
 *uske *drót* W. E. 12., ved uske *hullám* W.
 *uskur-uskur *v. uskur-naskur* (jakan) *tetszés szerint (járni)* E, 6.
 *uskula *főlős, növekedés, kamat; sok* W.
 *uskulań *főlős, főlöslég való* W.
 *uskuldan (o) *bővölködni valamiben* W.
 uzēr *fejsze* R., uzір A.; *uzere R., uzere, uzēr W., uzer E, 15.

unan (3. aj) *csorogni, csörögni, (víz); turbékolni* R.; * *uvnan* R.
 unda (pl. unti) *odu, faodu* R.; * *undo* R. E.; *umár* u. *almafa* R.
 undu *odvas*; * *undov* R. E., 15. *odvas* *fa* W.
 * *uńza bogár* W., l. *inža*.
 ufan *fújni* A.
 ufkstan (3. i) *sohajtani, lihegni*; * *ukstan* (a) *sohajtani* W.
 uvan (3. -aj) *ugatni*; * *avan* (a) W.
 uvśan (fr.) R.
 uvazevan (inch.) R.
 uma (pl. -at) *szántóföld, telek* R., *umâ* A.; * *uma*.
 * *umár alma, bogyó, l. mař*.
 * *umok régen, umoksto régóta* W.
 umbrav (*valami enni való fü*) R., *umbrau medve-tapsír* A.; * *umrav, umbura sóska* W.
 * *ur evet, evetke* R.; *uro evet; kopéka*; *kelés* W.
 uřa *szolga, rab* O.; * *ura* W.
 * *ureń szolgáltól, rabnő* W.
 * *urabej*: u. *nalkśan pálczákat hajigálni, játszani* W.
 * *uráš sógorné* W., *urakaj* (voc.) *menyecske* E, 3. 14.
 urés *árva* R., *uris-id* (*árva gyermek*) A.; * *uros*.
 urés *kan, vadkan* R., *uris herélt kandisznó* A.; * *ruzej* W.
 urkedan *ordítani* R., *urkadan* A., *urokodon* M.; * *urnan* (o).
 urkétkśnan (fr.) R.

urta *nyáj* O.
 urnâ (pl. -ńat) *árr*; * *uro*.
 urfkasa *keserű* A.
 * *urva* l. *ërva*.
 urma, *ërma* (pl. -at) *betegség, fájas, görcs* R.; *urmâ betegség* A.; * *orma*.
 pek u. *hasfájás, prá* u. *fejfájás stb.* R.
 urmav *beteg* R.; * *ormav* R., *ormav, orov* W.
 * *ormalgadan, ormalgalan megbetegedni* W.
 urmac *a mordvin nõing szegélyének elején való rövid hasíték* A.
 ula *áll* (*mentum*) (= *ulal?*) R.; *ul, ul-al áll* A.; * *ulo*.
 ula-pelks *állkapcza* R.
 ulâ (pl. -et) *szürke* R.
 ulan *lenni* (*esse, fieri*); * *ulan, ulńan lenni, történni* W.
 ulendan (fr.) A.; * *ulńan* W.
 * *ulnez, uliks, ulme* (*ulima*) *történet, esemény* W.
 ulav *fris ló, elfogat* R.; * *ulavt* (pl.) *elfogat* W.
 ulhka, *ulhkenâ a minap* R.
 ulmâ (pl. -et) *horog* R., *ulmâ, ulmâna* (*dim.*) A.; * *ulma* W.
 ulman *horgászni* A.
 -ka, -kâ (-ga, -gâ), -vik *is*; * -gak, -jak.
 kakan (3. -aj) *szükségét végezni* (*cacare*); * *kakan* (a).
 kakśan (fr.) R.
 * *kakś gyermek, l. id alatt ej-kakś* (= *ejd-kakś*).

- kagan (3.-aj), kagnan (3.-aj), ke-
gakstan (3.-i) *gágogni* R.;
* gagan R., gagakslan W.
- kagët *papiros* R., gagit A.
- kaj: panžam-gaj *hangyaboly* R.,
panžam-kajas A.
- kaj: kaj-tu *amoda* A., gaj-sä *am-
az* O.
- kajan (3.-äj) *ontani, szórni, vetni,
levetni, eleibe tenni*; * kajan
(a).
- kajsan (*fr.*) R.; * kajsan R.
selmä-kajan *irigyelni* A.
- kajama (*pl.* -at) *vetéllö* R.; * ka-
jamo.
- * kajavt *adó* W.
- * kajavtan *levetköztetni* W.
- * kajan (e) *kikelni (vetés)* W.
- * kajgan, kajgsan (*fr.*) *hangozni*
W.: kajgomo *hang, hang-
zás* W.
- kajgi *hangos, hangzatos*; * kaj-
tev W.
- kajginästa *hangosan* R.
- * kajatan *lármaezni* (?) E, 12.
- * kajatudan *hirtelen hangozni,
fülhez ütödni (hang)* E, 5.
- kajsan *kikarimáezni* A., *szegélyezni*
M.
- * kajmak *gyümölcsessel meghintett
fánk* W.
- * kačan (a) *füstölni, füstölögni* W.
kačam *füst* R. A.; kačama *füs-
tös* R.; * kačamo *füst, füstös*
R., *füst* W.
- kačaminnä *füstből való, füst-* A.
kačaman *megfüstösödni* R.
kačadan (3.-i) *füstölögni* R.;
- * kačadan R., *füstölögni, bü-
zölögni* W.
- kačaftan *füstöt csinálni, befüs-
títeni.*
- kačakadan *megfüstösödni* W.
kačakavtan, kačakavnan *füs-
töt csinálni, befüstíteni* W.
- * kačtomo, kaštodo *kályha, sütb
kemence* W.
- * kač-linga *kályha teteje (alvó-
hely)* W.
- kašan *csökönnyös (ló).*
- kaškiman *elrekedni* A.
kaškimf *rekedt* A.
- kaškiptan *rekedtséget okozni* A.
- kaštërdan (3.-i) *suhogni* R.; * kaš-
turdan R.
- af kaštërdi *meg sem mukkan,
hallgat* R.
- * kaži *szegény* W.
- kažga *kender-seprül (kipréselt ken-
dermag)* R.
- * kažvarks *hörcsök* W.
- kař (e): k.-kiä *valaki, k.-mez va-
lami stb.* A., k.-kodama *va-
lamely* M.; * koř, koř *akár,
bár, noha* W.
- kata (*pl.* -ët) *macska*; * katka (e).
* kařa *bak, kecskebak* W.
- katian *kotolni, kotyogni* A.
- kadan (3.-i) *hagyni, elhagyni*; * ka-
dan (o) R., *hagyni, elhagyni,
megbocsátani, elmulasztani*
W.: kadomo *elengedés* W.
- kadëndan (*fr.*); * kadnan (o)
W.
- katftan *elhagyni; elszoktatni
(gyermeket)* R.; * kattan R.

kaftian (*fr.*) R.
 *kaduvan *megmaradni, hátra-*
maradni R., kadovan, kad-
 novan: udalov k. *hátrama-*
radni W.
 *kadovks *maradék* R.; kadov
 (kadv) W.
 kasan (3-i) *nőni, növekedni*; *ka-
 san (o).
 kasima: k. *vasta születőhely,*
hely a hol valami nőtt A.;
 *kasmó *növés; növény; fej-*
tető W.
 *kasi *növény, plánta* W.
 kasiftan, kasuftan *növeszteni,*
termeszteni A., kasftan *na-*
gyobbítani R.
 kažan *ajándékozni* R., kašan A.,
 *kažan, kasfan R., kažan
adni, ajándékozni, jutalmaz-
ni W.
 kažendan (*fr.*) R., kasendan
 A.; *kaznan.
 *kaznä (*pl. -net*) *ajándék* R.,
 kašnăA.; *kažne R., kažme W.
 kažama (*pl. -pt, v. -mēt*) *durva,*
szigorú R.; *kažamo R.
 *kažamo *térdfajlás* W.
 kažan *szomorkodni, gyászolni* A.
 kaift kender R.; *kaift.
 kaift-sor *kendermag.*
 kanda *ledőlt, széltörte fa* (az er-
 dőben), *tönk*; *kando.
 *kando-laz *koporsó* W., kan-
 dolast (*pl.*) R., l. *lazan alatt*
 laz, laziks.
 kandan (3-i) *hordani, vinni*;
 *kandan (o).

kaňan, kanňan (*fr.*); *kaňan
 R., kandľan W.
 kantf *teher, poggyász*; *kando
 R., kandleme W.
 *kandož *telehordott, telefűtt*
 (*hóval — út*) R.
 *kandika *kis facsésze* W.
 kandër *porczogó* (v.ö. sandër) R.;
 *kanoro R.
 pali kandër *szúrok* R., pali-
 gandër *kén* A.; *pali kandal
kén W.
 kapa *asztag*; *kopna (o) R., ko-
 puňa (o) W.
 kapijan, kapijan (3-i) *bekapni,*
falni R.
 kapeđan (3-i) (*mt.*) R.; *ka-
 puđan *megkapni, megfogni*
 R. E, s.
 *kapšan (a) *sietni*: kapšaž *sietős,*
 kapšamo *sietség* W.
 kafta *két, kettő* A. O.; *kavto W.
 kaFINEK, kaFINEntt, kaFINEst *mi,*
tí, ők ketten (*vagy: kettőnk*
kettőtök, kettejük) A.; *kav-
 tonek, kavtonenk, kavtonesk
 (kavonek, kavonenk, kavo-
 nesek) W.
 kaftin kafta *két-két, kettenként*
 A.
 kaftuva *ketté, kétfelé* A.; *kav-
 tova W.
 kafkst *kétszer* A. O.; *kavst,
 kavkst W.
 kaftinsa *kettős* A.
 kaftaš, *pl. kaftašt ikrek.*
 kafksa *nyolcz* A.; *kavkso W.
 kafksuva *nyolcz felé* A.

- kafksíce *nyolczadik* A.; * kav-
ksoce W.
- kafksagemen *nyolczvan* A.;
* kavksoingämen W.
- kav *szénás pajta* A.
- * kavaňan (a), kavaňavtan *tisz-
tességgel fogadni, megvendé-
gelni* W.
- kaval *kánya*; * kaval.
- kaver *porczogó* R.; * kavore (käd
kavoret *kéztő* W.).
- kavs *korsó*, kavskä (*dim.*) A.
- kavlal (kavél-al) *hónalj* R.
- kamakš *zápfog (dens molaris)* R.;
* kamakš R.
- kamčäv *börbetegség, melyet ége-
téssel gyógyítanak* R.
- kambras *nyereg*; * krambas W.
- kař *hársbocskor*; * kař.
kařks *bocskorszlj.*
kařsan *lábravalót fölvenni* A.;
* kařsan, kařsňan: *kařseme
lábravaló* W.
- * kařas *hätgerincz* E, 7.
- karan (3.-aj) *vagdalni, csipked-
ni (madár az orrával), ka-
parni* R.; * karan R.
kařsan (*fr.*) R.
- karu *légy (musca)*; * karvo.
- * karej: k. lišme *fekete ló.*
- karks *öv, vékony derék-öv* R.;
* karks R., kařks *öv (az ing
fölött), harisnyakötő, mad-
zag* W.
- karksan (3.-aj) *övedzeni* R.;
* karksan R., kařksan (a) W.
- * kařksamo *keresztcsont, hát-
gerincz vége* W.
- karknan (3.-aj) *károgni (varjú)*
R.; * karknan R.
- karga (*pl. karkt)* *daru*; * kargo.
kařhkä *merítő kanál*; kařhkänä
(*dim.*).
- karcigan *héja* R., kařčigan A.;
* kařsaga R., kařsagan W.
- kařzi (*pl. -iht)* *hegedű.*
- kařša (*szemközt való, átellenben
való*):
kařšesa *szemközt, átellenben* R.,
kařšisa A.; * kařšo W.
- kařšes *átellenébe, ellenébe, el-
len* R., kařšiza A.; * kařšos
W.
- kařšesta *átellenből* R., kařšista
A.
- * kařšoň *ellenes* W.
- karda (*pl. kartt)* *istálló (tehének,
lovak számára)*, kardâ A.;
* kardo.
- kardönä (*dim.*) *ól (juh-, disznó-
ól).*
- * kardas *udvar.*
- * kardajs *ki*; kardajso, kar-
dasna *kiint* W.
- kardan (a) *tiltani, akadályozni*
W.
- karman (3.-aj) *kezdeni, hozzáfog-
ni; fogni (segédige)*; * kar-
man (a) *kezdeni, hozzáfogni,
akarni* W. E.
- * karmamo *kezdet, vállalat* W.
- * karmavtan *hozzáfogatni, pa-
rancsolni* W.
- * karmavtomo *parancsolat* W.
- kal *hal (piscis)*; * kal.
kaľ *fűzfa*; * kaľ.

- kaľnal *fűzes (salicetum)* R.
 kaläj *halottat sírató leányok (a kik föloldott hajjal a koporsó előtt járnak)* R., *kalića halottsírató E, s.
 kaladan *megrepedni*; *kaľadan (o) *repedni, bomlani* W.
 *kaladmo *bomlás, romlás* W.
 *kalado *romlott*; pl. *kaladot rongyok.*
 kalaftan : kalafif *elkoptatott, megviselt (ruha)* R.; *lerombolni* O.; *kalavtan, kalavlan *lerontani* W.
 *kalavtan *legombolyítani, kifeszítteni (fonalat)* W.
 *kalac *szikla, kőszikla* W.
 kalësh *meztelen, kopasz* R.; kališ A.: k.-langu *meztelen, k.-preä kopasz-fejű* R.
 kalëshkëdan *megkopaszodni* R., kališgadan A.
 kalëshkëptan *megkopasztani* R.
 kalks: af-kalks *valóban, igazán* R., af-kilks A.; *alkuks W.
 kalga *pozdorja* A; *kalgo W.
 kalgëda (pl. -dët, v. dt) *kemény, durva, feszes*; *kalgodo.
 *kalgodan, kalgodkšian (fr.) *megkeményedni*: kalgodomo *keménység* W.
 kalgëtksteman *megkeményedni* R.; *kalgutkstuman R.
 kalgëtksteptan *megkeményíteni* R.
 kaltian *verni, súlykolni, törni* A.
 kaldau *sovány, rossz színben levő* R., kaldau *ártalmas* A.
 kaldavgëdan *elsoványodni* R.
 kaldávan *varázsolni, varázslással ártani* A.
 kaldas *cserény-akol.*
 kaldërdan (ž.-i) *kalderdan csörögni, kelepelni* R.; *kaldurdan, kalderdan R., kaldirdan (a) W.
 *kaldravtan *csörgetni* W.
 kalma (pl. -ët) *sír*; *kalmo.
 kalman (ž.-aj) *temetni*; *kalman R., kalman (a), kalmavtan W. : kalmamo *temetés, kalmića sírásó* W.
 kalmëšan (fr.) R., kalmašan O.
 *käkňan *csuklani* R.
 kaj *buzér, festő-ggökér* R.; *kej R.
 *käče *merítő-kanál* R.
 käčkä (pl. -kt) *nyél* R.; *kečke R. *uzir-käčks fejsze-nyél* A.
 käčkas *horog, csáklya*; *kečkas. *kečkakske (dim.)* E, 13.
 *kečkazov *horgas* W.
 käšä *deget, kátrány.*
 käšan (ž.-i) *elrejtteni, elrejtözni* R.; *kekšan (e) R., *elrejtteni* W., *elrejtözni* E, s.
 *kekševan *elrejtve lenni* W.
 *káž *harag, düh*: *kážse ašči haragban van* W.
 káži *haragos, dühös*; *kezej R., *kážev* W.
 kážjan (ž.-aj) *haragudni, megharagudni* R. O.; *kážian* A.; *kežijan R.
 kážješän (fr.) R.
 *kážejavan *haragudni, bosszunkodni* W.

- käzjafan, -fían (*fr.*) *megharagudni*; *megharagítani* R.; *kezijafan R.; käzejavtan, -javnan *megharagítani*, *boszszantani* W.
- kätav *éhgymorú* R.
- käd *kéz* R., käd A.; *ked R., käd W.
- kätsa -nál A.; *kätse (moñ kät-sen uli *nekem van*) W.
- käts -hoz A.; *käts W.
- kätsta -tól; *kätste W.
- kädgä (*pl.* -ët) *edény* R.; *kedge R., *edény*, *kis kád* (ø) W.
- käskav *zsák*, *käskau* A.; *keskav *zacskó* W., *teskav zsák* E, 1.
- käskavnä (*dim.*) *zacskó* R.
- kändi (*pl.* -iht) *darázs* R., *kendi* A.
- käpä *mezítláb* A.; *käpe W.
- kämä (*pl.* -ët) *csizma*; *kem R., *keme* W.
- kärat *eke* A.; *keret *ekevas* W.
- käras *lépes méz* R.; *käras R., *keás* W.
- käriks, kärks *gyöngyfüzér* R.; *keriks R.
- käriksan (3.-aj) *fölfüzni* R.; *keriksán R.; *kerksán*, *kerksán* W., *kerksán* (a) E, 11.
- käl *nyelv* R., käl A.; *kel.
- mokšün-käl *moksa nyelv* A.
- kälän *járni*, *gázolni* (*hóban*, *vízben*, *sárban*) R.; *kelän R.
- kälíks, kälks *varsa* (*halfogó kerítés*, *vesszőből*; *peraf a két-felől való kerítés*) R.
- kälks mar *veres afonya* R.
- kälgétían (3.-i) *hazudni*, *csalni* (*Szind.*) R.
- kegakstan *gágogni* R., *l. kagan*.
- kenkš, kenčíks *ajtó* R., *kenkš* A.; *känkš R., *kenkš* W.
- kenkške (*dim.*) O.
- *kengilän *hazudni* R., *kengelan hazudni*, *kérkedni*, *rágalmazni* W.
- *kengelez *hazug*, *nem igaz*; *kengeli*, *-licá hazug*, *kérkedő* W.
- *kengelme *hazugság*, *csalárd-ság* W.
- *kečan (a), *kečavan örülni*: *kečamo öröm* W.
- kešma (*pl.* -at) *torma* R.
- *kežži *csökönyös* (*ló*) R., *l. kašan*.
- kétían (3. *kitni*) *viszketni*, *viszketést érezni* R.; *kiían, *kinivan* R., *kiniían* (a) W.
- kétnešan (*fr.*) R.
- ked *bőr*; *héj* (*al-ked*, *al-kud to-jáshéj*, *sur-kud gyűszű*, *pekä-ked gyomor* R.); *käd R., *ked* W. (*mona k. tökzacskó*).
- kedeñ *tii tímár*, *börkésztő* R.; *kedeñ-teji *v. tejića* W.
- kedeñ *börből való*, *bör-* R., *kedennä* A.; *kedeñ W.
- kesak *motring*, *fonal-perecz* A.; *kesak W.
- keska (*pl.* *keskt*) *csipő*, *lágycék* R., *kesk* A.
- *kezer *ó*, *ócska* W.
- kenärđan (3.-i) *örülni*.
- kenärkšían (*fr.*) R.
- kenärđim *öröm* A.

kenärtf *víg, örvendező* R.
 keñer *alkar (a könyöktől ujjhegyig)* R., kener A.; *kenere R., känir W.
 k. pakaí *könyök*; *k. pakaí.
 kenéran (3-i) *érni, megérni (ma-
 turescere)* R., keníran, kene-
 neran *érni, odaérni, végire
 érni (valami tevének)* A.;
 kenerán *elérni* M.; *keni-
 ran R., kenerán, -rkšnan *ér-
 ni, végire érni (ancák ke-
 nerž kuloms alig meghalt va-
 la)* W.
 kenerf *érett* R.; *kenerš R.,
 kenerež W.
 kenžä (*pl.* kenčt, v. -čt) *köröm* R.,
 kenžä, kenži A.; *känže (*pl.*
 känčt) R., känš W.
 kendä (*pl.* kentt) *nemez* R.; *kän-
 de, kende R.
 *kendal *poloska*, W., l. kelda.
 kepä *nyomtató-rúd, leszo: ító-rúd
 (széna-szekeren)* R.
 kepedan (3-i) *emelni, fölemelni,*
 R., kepidan A.; *kepidan R.
 käpedan W.
 kepsan (*fr.*); *käpsan R.
 kepidan *emelhetni* A.
 *käpedevan, käpetedan *föl-
 emelkedni* W.
 képtef *kosár* R., keptir A.; *káp-
 tere R., keptef, keptere W.
 kepternä (*dim.*) R. [W.
 kefkia *tizenegy* A.; *kävějkeje
 kefkiece *tizenegyedik* A.
 kéföian (3-i) *villámlani, cikázni*
 R.

kéfcädan (3-i) (*mt.*) *egyed vil-
 lantani, szikrázni (tűz a ko-
 vából; villám)* R.
 kefta *sógor (férjnek fivére)* A.
 kev *kő*; keft (*pl.*) *kézi malom*;
 *käv (*pl.* kävät malom W.).
 kevnä (*dim.*) A.
 kevnal *köves hely* A.
 kevi *köves* R.; *kävěj R., kävev
 W.
 keven *köböl való* R.; *kävén W.
 *kävénidan *megkövesíteni* W.
 kevärän (3-áj) *gördíteni, forgat-
 ni* R.; *keviran R.
 kevefan (3-i) *gördülni, henge-
 regni* R., keviran A.; *käv-
 veran W., keviran E. 13.
 keverkšnan (*fr.*) R.; *keviran
 R.
 keverdan *gördíteni, hengeríteni,
 forgatni* R., keviran A.;
 *kävėrdan W.
 keverks *fánk* R.
 kevehksiä, -ksuva *tizenkilencz* A.;
 *kävějksje W.
 kevehksiece, -ksuvíce *tizenki-
 lenczedik* A.
 kevetiä *tizenöt* A.; *kävėteje W.
 kevetiece *tizenötödik* A.
 kemä (*pl.* -ět) *kemény, erősen tar-
 tó; fösvény*; *käme R.
 kemekstėman *keményedni* R.;
 *kemikstiman R.
 kemekstėptan *megerősíteni, ke-
 ményen kötni* R.
 kemen *tíz* A.; *kämen W.
 kemengä *tízfelé* A. [W.
 kemence *tizedik* A.; *kämence

kemgafksuva *tizennyolcz* R.; *käm-gavksovo* W.

kemgafksuvíce *18-dik* A.

kemgaftuva *tizenkét* A.; * *käm-gavtovo* W.

kemgaftuvíce *12-dik* A., *kem-kaftace* O.

kemgolmuva *tizenhárom* A.; * *käm-golmovo* W.

kemgolmuvíce *13-dik* A.

kemgotuva *tizenhat* A.; * *kämgo-tovo* W.

kemgotuvíce *16-dik* A.

kemsisemgä *tizenhét* A.; * *käm-sisemga* W.

kemsisemgece *17-dik* A.

kemnilä *tizennégy* A.; * *kämni-leje* W.

kemnilicce *14-dik* A.

* *keman hinni, reményleni* R., *kä-man (e) hinni, bízni* W.

* *kämmeñ hü* R.; *kämeme hit, kämež hü* W.

* *kämđan (e) bizonyítani* W.

* *kämevťan igérni, bizonyítani, hitetni* W.

* *kämentšan (e) hitetni, bizonyítani* W.

ker *kéreg, fakéreg*; * *keř* R. *selmä-k. szemhěj* A.

keran (3. ı) *vágni, levágni* R., *keřan* A.; * *keřan* R., *keřan (a) vágni, levágni; büntetni, veretni* W.

keršan (*fr.*), *keřšan* A.; * *keřšan* W.

* *keřaž sebhely* W.

* *keřamo büntetés* W.

* *keřavtan*: *oigem keřavtož rekedť vagyok* W.

kerantas *nyárs (melylyel halakat nyársalnak, világítás mellett)*.

* *keres cseber, kád, skatulya* W.

* *keremet pogány áldozat, áldozathely* W.

keřcä (*pl. -at*) *vederhordó rúd* R.;

* *kurša* R.

* *keřšan (a) begöngyölni, pólyázni, kötözni* W.

keřža *kevés* R., *kirža* A., *kirža* O.; *v.ö. kirán*.

keřžalgėdan *kevesbedni (szám-ra)* R.

keřžalgėtan *kevesbiteni* R.

keřži *bal, balkéz* R., *keřži* A.;

* *käřš* R., *keřš* W. E, 14.

k. šeri *balra, balfelé* R.; * *keřš-käd jonov* W.

keřđan (3. kirdi) *tartani, kitar-tani, eltartani, türni* R., *keřđan* A.; * *kirdan (e)*.

keřňan (*fr.*) R.; * *kirtňan* R. *keřdevan, keřđuvan tartanak engem; tarthatom mugamat* R.; * *kirdivan* R.

* *kirdima tartó*: *salmoksoñ k. tü-tartó, štatoloñ k. gyertya-tartó* W.

* *kirdeme (kirdima) tartás, igazgatás*: *kudo k. háztar-tás, inazoro-kirdima birodalom* W.

* *keřdevkšňan bennfoglaltatni* W.

kernan, kerknan (3.-aj) *kotyogni*

- (*tyúk*) R.; *kirnan, kikirdan R., kikefan W.
- kérvázan (3-i) *meggyúladni* R.; *kurvažan; v.ö. kirhtan.
- kérvästán *meggyújtani* R., kirvástán A.; *kurvastán.
- kérvásán (fr.); *kurvastán W.
- kel *s:élesség* R., kel A.; *kele.
- keles *szerte* R., *keles *szerte* (mastoron k.) W.
- keli *széles*; *kelej R., kelij E, 5., kelev W.
- keleman *his:élesedni, terjedni* R., keliman A.; *kelejgadan R., kelevgadan W.
- keleptan *kiszélesíteni, terjeszteni* R., keliptan A.; *kelevgavtan, keleván W.
- kelesa : kádin k. *kéz szélességű* A.
- kelas *róka* R., kelas A.
- kelä (pl. -et) *kendő* R.; acam-gelä *lepedő* A.
- kelu *nyirfa*; *kilej.
- kel-narmen *nyirfajd*; *kileje W.
- kelnal *nyirfaerdő* R., kelunal A. O.; *kilej pulo.
- *kelks : čudi k. *patak* R.
- kelgan (3-i) *szeretni, megölelni* R.; kelgan *szeretni*: kelgima *szeretet* A., af kelgi *nem akar* O.
- kelksán *ölelni, átölelni* A.
- *kelgan (e) *férni, elférni* W.
- kelda (pl. -at) *poloska*; *kendal. kelpnán *ásítózni* A.
- kelmä (pl. -ët) *hideg, dér* R., *hideg* A.; *kälme R., kelme W.
- kelman *hidegülni, fagyni*; *kälman R., kelman (e) W.
- kelmesán (fr.) R.; *kelmsán W.
- kelmeftán *meghüteni, -fíán* (fr.) R., kelmiftán A.; *kälmeftán R., kelmevftán, -vían W.
- *kelmevtevan *meghülni, elhülni* W.
- kétnan (3-aj) *kotolni, kotyogni* R.; *kétnan (o) W.
- kétnésán (fr.) R.; *kotaksnan R.
- kétméfan (3-aj) *szorítani* R.; *kutmuán R.
- kétmérdan (3-aj) (mt.) R.; *kutmurdan R., kutmordan (a) *megölelni* W.
- kénara *régen*, af kénara *nem régen* R., kunara A. O.
- kunarsta *régóta* A. O.
- kunarakije *már régen* O.
- kída, kídik *ha* A.
- kérga (pl. -at) *nyak* R., kírga A.; *kírga.
- kérganä *vékony nyakfűzér* R.
- kírgaks *nyakravaló* A.; *kírgaks W., kírgaša *női nyakravaló* R.
- kérgakstan (3-i) *felbőfogni* R., kurgakstan A.
- kérgaksnán (fr.) R.
- kérgan (3-aj) *vakarni, összevakarni, összekaparni, gereblyélni (szénát)* R., kírgan A.; *kírgan (a) *vakarni (vakaróval)*: kírgame *vakaró* W.

kérksán (*fr.*) R.
 kërkhka *mély* R., kërkhka A.
 kërkhkalgëdan *mélyedni* R.
 kërkhkalgëftan *mélylyé tenni* R.
 kërkhkalma *mélység* R.
 kërhtan *leégetni, irtani* A.; *v.ö.*
 kërväzan.
 * kurtavan *megégni* E, 14.
 kërtpa (*pl. -at*) *mezítelen* R.;
 * štrapo R., štrapo (štapo)
 W.
 kërda *-szer, -szor* A.; * kirda W.
 kaftün-kërda *kettős* A., kaftan-
 gërda O.; * nileü-kirda *né-
 gyés, kotoú k. hatos* W.
 kërdatks *hímzés* A.
 kërnan (3.-aj) *hortyogni, korkolni*
 R.; kërnan A.; * kirnan (a).
 kërsi (*pl. -iht*) *haris* R.; * kires-
 tej W.
 kërla *ugyanis* A.
 kilhtänä *vízkereszt (festum epi-
 phaniae)* A.
 ki (*pl. kit*) *út*; * ki.
 pilge-ki *nyom, lábnyom*; pejel-
 ki *kés-nyom, karczolás* R.,
 oža-ki *ingujjon való hímzë-
 sek* A.
 * kine (*dim.*) E, 14. 15. (szlúžbañ
 kines tujan *hadszolgalatra*
indúlni).
 kiga, kigä *után* A.
 * kis *-ért, végett, -ról* (*v.ö. fent*
inksa).
 kiaks, kijaks *házföldre*; * ki-
 jaks R., kiaks W.
 * ki *moly* W.
 ki, kiä *ki* R., kiä A., kie O.; * ki.

kivik *akárki, valaki* A., kivék
 R., kigak O.; * kijak W.
 * kikefan *kodácsolni* W., l. kernan.
 kičkër *görbe* R., kičkër A.; * kič-
 kere.
 kičkërgëdan *görbülni* R., kič-
 kër gadan A.; * kičkërgadan
 W.
 kičkërgëftan, -gëftan *görbíteni*
 R., kičkërgaftan A.; * kičkër-
 gavtan W.
 kičkërdan *gúnyolni (valakit a*
háta mögött) R.; * kičkërdan
 (e) *görbedni*.
 kišťan *tánczolni* A., kšťan (3.-i)
 R.; * kišťan W. E.
 kišťnan (*fr.*) A., kšťnan R.; * kišť-
 nan, kišnikšťnan R., kišťlan
 W.
 kiščeme, kišleme *táncz* W.
 kišni *tánczos* A.; * kišlića W.
 kišti-kud *táncz-szoba* A.
 kištindan *fonna* A.
 kištir, kštir *orsó* A., kštír R.;
 * ščere.
 kštirdan *fonna* R.; * ščerdan.
 kištím *széna-asztag* A., kštím *szé-
 naboglya* R.; * ščeme W.
 * kiška *kutya*; vāšni k. *kopó* W.
 * kiške *test*.
 kiškeñ *testi* W.
 kiskefan (3.-aj) *csípni (körömmel)*
 R.; * skifan (a).
 kiskerdan (*mt.*) R.; * skirdan
 R.
 kiza (*pl. -ét*) *nyár; év*; * kize *nyár*.
 kizända *nyáron* A., kizanda O.
 kizen *éves, egy éves* R.

kizä-de, kizä-dej *czinege* R.
 kizisa : kolma k. *három éves* A.
 kizeftan (3.-i) *kérdeni* R.; kiziftan A.; * *kävstän* R., E, s., *kevksfan* E, 1., *kevstän kérdeni*; *követelni* W.
 kizeftán (*fr.*) R., kiziftán A.; * *kevstán*, *kevstán*, *kevstán* W., *kävstán* E, 9., *kävstán* E, s.
 * *kiñal páprágy* W.
 kivi (*pl. -iht*) *ótom, czin* R., *kivä* A.; * *kive*.
 * *kirakš*: k. *či zsiroshét* W.
 * *kiraško keresztút* W.
 kirán (3.-i) *megkevesbedni, lepadni* R.
 * *kérfán megkevesbiteni* R.; * *kirtán megrövidíteni, öszszevonni* W.
 kirä *csomó, gomolyag* (lenga k. *hársköteg*) A.; * *kire* R., *gomolyag, gömbölyű* W.
 kirnä (kärnä) *gomolyag*.
 kirindan *összszegomolyodni*; * *kirán* R.
 kirinks *csomag, vég* (*vászón: kotf k.*) R.; *kerinks* A.; * *kirinks* W.
 kirks *veréb* R., *kifhks* A.: *kaútf k. czinege* (*Szind.*) R.
 * *kirnavtan(o) ugrani, szökni, vágatni* W., *l. kométan*.
 * *kirnavtán, kirnavtán* (*fr.*) W.
 * *kirnavks ugrás, szökés* W.
 kirmeš *ing-csat* (*Szind.*) R.
 kilkšt *az év oldalán levő czifraságok* R.

kilgekš hurok, hurokkötés R., *kilgikš* A.; * *kilkš* R., *kilgokš* W.
 kildan (3.-i) *befogni (igás marhát)* R., *kildán* A.; * *kildán*.
 kilhán (*fr.*) R.
 * *kilde állat, marha*; *kildemo igás marha* W.
 ko (*kérdő s relativ nécmástő*):
 kosa *hol*; * *koso* W.
 kosövik *akárhol, valahol* R., *kosivik, kosinga* A.; * *kosojak* W.
 kosik *mikor* A.
 koza *hova* R.; * *kos* W.
 kozövik, *kozinga, koziga akárhova, valahova* R.
 ko, *köv hova*: *köv-köv valahova* A.; * *köv hova* W., *ko, köv* E., *koj* E, 13.
 ko...to *memmél...annál* A.; * *koj ...toj* W.
 koga *akárhova* R.
 kosta *honnét*; * *kosto* W.
 kostövik, *kostönga akárhonnét* R., *kostivik* A.; * *kostojak* W.
 kostö-kosta *néha* R.
 kuva, *kuvanä hol el, min által*; * *kuva hol, hogyan* W.
 kovilda, *kolda honnét* A., *kolda* O.; * *kovoldo* W.
 kovoldin *honnét való* M.
 koda, *kodaná hogy, hogyan*; * *koda hogyan; a mint, ha, mikor* W. E.
 kodaná-kodaná *valahogy* A.
 kodama *milyen*; * *kodamo* W. E.

- kodamivik *akármilyen* A.
 kona *mely*; *kona (konata, kovata) *mely*, konajak *valamely* W.
 konaška, konaška *vasta meddig* A.
 *kookstan (a), kookslan *hákogni, hurákolni* W.
 *koklaé *taraj* W.
 *koj *szokás; alku, egyezkedés* W.
 *kojme *szórá-lapát* W.
 kočam, kočamnā *kenyér-karaj* A.
 *koccon *torzsa, kocsony* W.
 kočkan (3.-aj) *összeszedni, kiválogatni, gyomlálni*; *kočkan R., (o) *vagdalni (orrával), szedni, kiszakítani, gyomlálni* W.
 *kočksán *szedegetni* R.; *kočksán *vagdalni (orrával)* W.
 kočkendan *gyomlálgatni* R.
 kočkárä (pl. -at) *sark, lábsark* R., kočkára A.; *kočkára.
 *kočkaran (a) *lábával meg-rúgni* W.
 *kockeřan *karczolni* W.
 *kockeřevks *karczolás* W.
 *kočkudik *fürj* R., kočkodok W.
 koř *gunyhó* R., kořa A.
 kořkä (dim.) A.
 kořaran, kořardan *kényszeríteni, nógatni* A.; *kořardan (o) W.
 *kořtan *bűszke* W.
 *koř: ojme k. *lélegzet* R., ojme-kořt W., l. *pořf.*
 kota *hat* A.; *koto W.
 kotova *hatfelé* A.
- kořtikst *hatszor* A.
 kotice *hatodik* A., kotace O.; *kotoce W.
 kodgemen *hatvan* A.; *kotgämen W.
 kořan, kořanä *hátsó rész* A.
 kořkedan (3.-i) *csiklandani (-ik)* R.; *kuřan (a) W.
 kořftan *csiklandani, -dozni* R., kořiftan A.; *kuřaftan R.
 kořfian (fr.) R.
 *kifakslan *csiklandozni, cse-cserészni* W.
 *kotkodov *hangya* W.
 kodan (3.-aj) *fonni, szöni*; *kodan (a).
 kotřan (fr.) R.; *kotsan R.
 kotř *szövet, vászon*; *kot.
 kotřen *vászomból való* R.; *kotoř W.
 *kotařko *egy vég vászon* R.
 kodama *gyanánt, -ként, -képen: tär-k., säř-k. ekként, akként* R.; *kondamo, kondä *-ként, gyanánt; -ként való, -hoz hasonló, -féle* W.
 kořkä (pl. -kt) *száraz*; *kořke.
 kořkan (3.-i) *száradni*; *kořkan R.; kořkan (e), kořkevan W.
 kořkendan (fr.) R.; *kořkňan W.
 kořftan, koseftan *száritani* R., kořftan, kořuftan A.; *kořtan R., kořtan (a) W.
 kořfian (fr.) R.; *kořtňan R.
 koz *köhögés* R.; *koz.
 *kozov *köhögös* W.

kozan (3.-i) *köhögni*; * kozan
 (a): kozamo *köhögés* W.
 kozikstan (3.-aj) *köhinteni* R.;
 * kozkstan R.
 kozä (pl. -at) *gazdag* R., kozä A.;
 * koza W.
 kozäši *gazdagság* R., kozäši A.
 kozakëdan *meggazdagodni* R.,
 kozagadan A.
 kozagaftan *meggazdagítani* A.
 konä (pl. -at) *homlok*; * koña.
 * koñav *magas homlokú* W.
 koñan (3.-i) *húnyni* R.; * koñan
 (a).
 koñčan (3.-aj) *hunyorgatni*;
 * koñsan R., koñčan (e) W.
 koñs-koñs *hunyósdí* A.; * koñč
hunyoritás W.
 * koñov *papíros*.
 koñčenä *ablak* A.
 * kondämo, kondä, l. kođäma.
 kopa (pl. -pt.) *gümbö, kelevény*;
 * kopa (*meg: szeméremtűj*)
 W.
 * kopav *gümbös, kelevényes* W.
 kopaška: *prea-k. koponya* A.
 kopef *hát* (*käd-k. kézhát*) R., ko-
 pír *hát*; *edénynek feneke* A.;
 * kopore R.
 kopërdan *kortyantani* R.
 kopërks *korty* R.
 kopša *pástétom* R.
 kopša *tavaszi vetés* A.
 kov *hold, hónap*: mašti k. *apadó,*
sötétlő hold, od k. *újhold,*
páskse k. telihold R.; kou
 A.; * kov: *peł k. félhold,*
peškedž k. telihold W.

ko-valda *holdvilágos* (ve: *éj*)
 R.
 koven *hónapos* R., kovinnä A.
 * kov-pazo *a hold (hold-isten)*
 E, 3., ko-baz S.
 kovaräš *apró gombóc* R., kovar-
 ka A.; * kovarčka *gombóc* W.
 kovil *válú* A.
 * kovol *felhő, terhes felhő* W.;
 kol: kol-varma *zivatar* (?)
 E, 12.
 * komaža = *pumaža térd* W., l.
pëlmanža.
 * komadoñ *pal kosz (a fejen)* W.
 koman (3.-aj) *lehajolni*; * koman
 (a).
 komšan (*fr.*) R.
 komada *lehajolva, haslag (fe-*
küdni): k. *moñan kullogni* R.
 komaftan *lehajlítani* A.; * ko-
 mavtan *lehajlítani, ledönte-*
ni W.
 komëtan (3.-i) *ugrani, szökni*;
meghágni R.; * kurñavtan R.
 komëtnän (*fr.*) *szökdelni*; lo-
 bogni (*tűz*) R.; komednän
szökdelni, szaladni A.
 komër *köteg kender v. len* R.;
 * komoro *maroknyi* W., ma-
 rék R., v.ö. *kurmés*.
 kombëldan (3.-i) *vágtatni (Szend.)*
 R.
 kombëldež v. kombëlovsa ar-
 dan *vágtatni, vágtatva men-*
ni R.
 komš *hús* A. O; * komš W.
 komisce *huszadik* A.; * kom-
 sece W.

- komlā (pl. -lat) *komló*; *komuła R., komoła W.
- korēs *bagoly* R., korīš A.; *korš R. E, 15., korč W.; p̄ra-korš W.
- koān (3.-āj) *csengeni* R.; *gorān R., *csörögni* E, 3. 15 (gorni povka).
- korāj-pajge *csengetyű* A.
- koāma *kerep (játékszer)* R.
- koās (postp.) *modjára, szerint* R., (goāz, gorāz) -hoz képest O.; *koās, koāks *szerint* *koreja *szűcs* W. [W.]
- koršān (3.-aj) *szörpölni, szűrcsöl- ni*; *koršān, koršān R.; koršān(a) *hörpölni, kóstolni*; koršāmo *leves* W.
- koršān (3.-aj) *hörpenteni* R.; *koršān R.
- kortān (3.-aj) *beszéli, mondani* R., korhtān A.; *kortān.
- korhān (fr.); *kortān R., kortān W.: kortleme *beszéd, szóbeszéd, szólás* W.
- korhtakšān *beszélgetni* A.; *kortakšān W.
- *kortavtān *rábeszéli* W.
- korhān (3.-āj) *csörögni (víz), zűg- ni*; *korhān R.
- *kormalav, kormarav *lapu* W., l. kumbarav.
- *kol = kov: kol-pazo E, 13., kol- baske E, 14. = kov-pazo E. 3.
- kolaj *mindig*; *jala W.
- kolan (3.-aj) *rontani, sérteni, meg- ártani (varázslással)*; *ko- lan (a) W.
- kolšān (fr.); *kolavšān, ko- lakšān W.
- *kolavtān = kolan W.
- koān (3.-i) *megromlani, meg- rontódni* R.; *koān R.
- *kolgan: p̄ra k. *koponya* W.
- kolgan (3.-i) *folyni* R.; kolgan A.; *kolgan (e).
- *kolgevan *folyni, a vizen úsz- ni* W.
- kolgaftān *folyni, úsztatni* A.; *kolgevtān W.
- *kolhān *duzzogni, makacskodni* W.
- kolma *három* A.; *kolmo W.
- kolmuva *háromfelé* A.; *kol- mova W.
- kolmīkst *háromszor* A.; *kol- mokst (kolmost, kolmst) W.
- kolmīn-kīrda, kolmīnsa *hár- mas* A.
- kolmīce *harmadik* A., kolmāce O.; *kolmoce W.
- kolmīceda *harmadszor* A.; *kol- mocede E.
- kolmīčīs *harmadnap, tegnap- előtt* A.
- kolmagemen *harmincz* A.; *ko- loŋgāmen W.
- kukan *kakukolni* A.; *kukan (a) W.
- kukeān (3.-āj) *kukorítolni*; *ku- keān (a) W.
- kukeākšān (fr.) R.
- kukeāma *tolga a kakasnak hosszú farktollai* R.
- *kukiš *mutató ujj* W.
- kuku *kakuk*; *kukuška (e) W.

kuj *kégyó*; * ku R., kuj W.
 kujnä (*dim.*) A.
 kuja (*pl. -at*) *kövér* R., kujä *kö-
 vér, zsíros* A.; * kuja R., *kö-
 vérség, zsír* W.
 * kujav *kövér, hízott* W.
 kujan (3.-aj) *kövéredni, hízni*
 R.; * kujan R.
 kujalgėdan *kövéredni* R.; * ku-
 jalgadan W.
 kujaftan *hízlalni* R.
 * kujalgavtan *hízlalni* W.
 kujar *ugorka*; * kujar.
 kujgėr *nyirfahėj* R., kujgır A.;
 * kirgov R.
 kujmä (*pl. -ět*) *kosár* R.; * kujma
lapos teknő R., kujme *hosz-
 szakás kosár* W.
 kujmenä (*dim.*).
 kučan (3.-i) *küldenı, elküldenı*;
 * kučan (o).
 kučsan (*fr.*) R.; * kučňan R.
 * kučovks *küldemény, követség*
 W.
 kučkeřan (3.-i) *megböknı* R.; * kuč-
 kuřan R., kečkeřan (a) *ök-
 lelni* W.
 kučkerđan (*mt.*) *egyszer meg-
 böknı, megrúgnı* R., kučker-
 dan *megböknı, öklelnı* A.;
 * kučkurdan R.
 kučan (3.-i) *hágni, emelkedni, föl-
 másznı* R., kučan, kučan A.;
 * kužan.
 kučendan (*fr.*) R.
 kučema *lépcső* R., kucėma, ku-
 čıma A.; * kuztima, kuzte-
 me W.

kuceftan *főlszállıtani, fölvezet-
 ni* A.; * kuztan W.
 kuću *kanál* R. O., kucu A.
 kučká (kunčká) *közép*: käd k.
tenyér, řin-k. dél (süden) A.;
 * kunřka W.
 kučkasa *középen, közepett*;
 * kunřkaso. [řkas.
 kučkas *középe, közepébe*; * kun-
 kučkasta *közepéből*; * kunřkasto.
 kučkava *középen át*; * kunřka-
 va W.
 kuckan *sas* R., kucka *daru* A.;
 * kučkan, kučkan *sas* W.
 kuřma *torma* A.; * křuman *retok*
 R., křuman W.
 kuža *legelő, rét*; * kužo R., E. 11,
erdőrét W. [A.
 kužuftan *penészesedni* R., kužtan
 kužėtaf *penészes* R., kužtaf *pe-
 nész* A.
 kuťu *barka*; * kuťulka R.
 kuťunä (*dim.*) A.
 kuťu, k. lefks *kuťya-kölyök* R.;
 * kuťka, k. levks R.
 * kutmere *hát* R., kutmire W.:
 k. lovaža *hátgerincz* W.
 * kutmolgadan *megmozdúlnı* E. 1
 kud *ház, szoba*; * kudo.
 pätna-, päna-kud *kályha* R.,
 päna-k. A.; meř-k. *méhsejt*.
 kutsa *otthon* R., O.; * kudoso W.
 kudu, kuts *haza* R.; * kudov
 W. E.
 kutsta *hazulról* R.
 kudnä (*dim.*) *kis szoba, guny-
 hó* R., kudnä, kutnä A. * ku-
 dıne E.

* kudońco házbeli, házitárs W.
 kud : al-k., sur-k., l. ked.
 kuda (pl. -at) völegény társa, nisz-
 nagy R.; * kuda leánykérő.
 kudava nász-anya R.
 * kuśak matrác W.
 * kuśan (a) nyögni, nyösszörögni W.
 * kusu : k. korcń hamvas áfonya
 W.
 kuz jegenye-fenyű ; * kuz.
 kuznal fenyves erdő.
 kun : čeer-gun bőrféreg, fonalfé-
 reg W.
 * kunška l. kučka.
 kuntf hanyatt (feküdni).
 kundan (3.-aj) fogni, megfogni ;
 * kundan (a).
 kuntśan (fr.) fogdosni, üldözni ;
 * kuntśan E, 1.
 kundama fogantyyú R. ; * kun-
 damo W.
 kundâvan megfoghatni A.
 * kundo : selme k. szemfény W.
 * kupoń, kupońks domb, boly W.,
 gubor E, 6.
 kupońksew dombos W.
 kufkstan (3.-i) egyszer nyögni R.,
 pihenni A. ; * kufkstan, kuf-
 sizivan elnyögni magát R.,
 kukstan (a) nyögni W.
 kuftśan (fr.) nyögni R. ; * kuf-
 śan R., kukslan W.
 kuftsekśńan (fr.) R.
 kuftol, kéftul borsó-hüvely R., kuf-
 tul hüvely A.
 kuběskom : k. śtan ágaskodni R.
 kuva (pl. -ët) héj (kenyérhéj) ;
 * kuvo.

kuva, kuanä, l. ko (kérdő név-
 mástő) alatt.
 kuvaka (pl. -at) hosszú R., kuva-
 kâ A. ; * kuvaka.
 kuvat hosszú ideig, soká A. ; *ku-
 vat, kuvasto W., kuvat E, s.
 kuvalga hosszant A., kuvalga,
 kolga által O.
 kuvalgėdan hosszabbodni R. ;
 * kuvalgadan hosszabbodni,
 tovább folyni W.
 kuvalma hosszúság R. ; * ku-
 valmo, kuvalgadmó R.
 kuvalma szerint, kuvalmės hos-
 szant R. ; kuvalma, kuvalmıs,
 hosszant, szerint A., kuval-
 mas O. ; * kuvalmo W., ku-
 valms E, 12.
 kuvalmuva hosszant A.
 kuvalma (pl. -ët) néminemű ing-
 hímzések.
 kuvalgėtan hosszabbítani R. ;
 * kuvalgavtan hosszabbítani,
 folytatni W.
 * kumoka hideglelés.
 kumbarav lapu R., kumbarau
 A. ; * komarav R. ; kormarav,
 kormalav W.
 * kumbuldan fényleni R. E, 13, te-
 kergődni E, 6.
 kumbřä (pl. -at) apró fehér kagy-
 lók R. ; * kumbřa R., kumbřa,
 kureń föld-lak R. [kombřa E.
 * kuriks : pile k. fülönfüggők (me-
 llyeket fölülről a fülre akasz-
 tanak) R.
 kurikstan (3.-aj) elcsúszni R.,
 kuřkstan A. ; * kuřakstan R.

- kuriksnán (*fr.*), kurksnán A.;
 * girakslán W.
- kurok *gyorsan*, *hamar* R., kurik
 A.; * kurok W. E.
- kuriksta *gyorsan* A.
- * kurodan (o) *elkapni*, *utolérni*,
elhaladni W.
- kurga (*pl.* kurkt) *száj*; * kurgo
 (*pl.* kurk).
- * kuroks *fék* R. E, 13.
- kurgakstan *böfögni* A.
- kurka (*pl.* at) *pulyka* R., kurká
 A.; * kurka *pulyka*; *gólya*
 W.
- * kurnavtan *ugrani*, *szökni* R., kir-
 navtan W., l. kométan R.
- kurmés *marék* R.; * komoro; *v.ö.*
 komér.
- kulan (3-í) *halni*, *meghalni* R.;
 * kulan (o).
- kulán (*fr.*) R.
- kula (*pl.* -ét) *halott*; * kulož.
- kulaftima *halatlan* O.
- kuláma *halál* A., kulama O.;
 * kulomo.
- kulaftan *megölni* O.; * kulov-
 tan W.
- kuľan (3-i) *hallani* R., kuľan,
 kulhtan A.
- kulendan (*fr.*) R.
- kulhtsendan (3-í) *hallgatni*, *vá-*
hallgatni, *szótfogadni* R.,
 kulhtsindan A.; * kulsuňan R.,
 kultsonan (o) W.: kultsoni
szófogadó, kultsonomo *hal-*
lás, *szófogadás* W.
- kuľuvan *hallatszani*, *hallani*
 (*-ik*) A.; * kuľuvan W.
- * kuľavtan *hírdetni*, *hírét vin-*
ni W.: kuľavtomo *hírdetés*
 W.
- * kuľa *hír* W.
- kuľá, guľá *galamb* R., guľa, guľu
 A.; * guľka R.; *galamb*; *fér-*
fitag W.
- kulu *hamu*; * kulov R., kulo W.
 kuluvu, kuluu *hamvas* R.; * ku-
 lovon R.
- kuľbés *hamulyuk* (*melybe a sze-*
net összekaparják) R.
- * kulcun *penész*, *borvirág* W.
- kuľcunijan (a) *penészesedni* W.
- kői (*pl.* -it) *kenyér*; * kőe R.; kőe,
 kői W.
- * kőumadan (o) *megmozdítani*, *ta-*
szítani W.
- * kőta, kőta-tol, l. őta, őta-tol.
- * kőnat *rüh* R.
- * kőna, kőnan, l. őna, őnan.
- kőňan (3-áj) *prüsszenteni* R.; * kőš-
 űnan R., keőňan (a) W.
- kői (*pl.* -it) *vas*; * kőne R., kői-
 ne, kőne W.
- ksti (*pl.* -iht) *földi eper*.
- * kvaľan (a) (o) *megpillantani* E, s.,
 l. faľan.
- * křak *tővisbokor* W.
- krandas *szekér* R., krandaš A.;
 * krandas.
- krandaskä (*dim.*) R.
- krantš *holló* R., krandiš *varju* A.;
 * kränš.
- * kravtan, kravľan *kergetni*, *üzni*,
kiüzni W.
- * kravtlekőňan, kravlekeőňan
 (*fr.*) W.

- * *krambas nyereg*, *l. kambras*.
 -ga, -gä (-ka, -kã) *is*; *gag, -jak.
 gaganã *lúd* A.
- * *gajtan madzag (az ingen)* W.
- * *gajñan csengeni, zengeni* R.
gastan bepiszkolni A.; *gadãn
 (a) W.
- * *godavan (o) találkozni* E.
gorfkasa gyors A.
- * *guldurđan (a) turbékolni* W.
- jakan* (3.-aj) *járni*; **jakan*.
jaksán (*fr.*) R. M.
jakaf járat A.
jakãma járás, vándorlás A.;
 **jakamo* W.
- jakšam, jakšamo hideg, hidegség*
 R., *jakšãma* A.; **jakšamo*.
jakšaman meghidegedni R.
jakšaftan: jakšafti meghidegűl
 (*az idő*) R.
- jakšarga* (*pl. -rkt*) *récze* R. M.,
jaksarga A.; **jakšargo* E, s.
jakster vörös, piros R., *jakster*
 A.; **jakstere* R.; *jakstire* W.
jakstergëđan vörösödni R., -gë-
 dan O., *jakstergadan* A.;
 **jakstirgadan* W.
jakstergëftan, -gëftan vörösi-
teni R.
- * *jangšan megbánni* W.
- jažan* (3.-aj) *örlení* (*meg: sokat*
fecsegni R.); **jažan* (a).
jažsan (*fr.*) R.
jažam-kev malomkő A.
jažaftan örletni A.
 **jažavan megöröldni, rombo-*
lódni W.
- jan övény, gyaloghíd* R., *jan, jañA.*
- jannã* (*dim.*) R.; **janne* E, 12.
- jabincã nemez* A.
- jañan, jañjan* (3.-i) *csóválni, in-*
teni.
jañčan (3.-aj) *csóválni (kutya a*
farkát, valamit a levegőben)
 R.
jañëđan (3.-i) *egyet csóválni, in-*
teni R., *jañodan* M.; *jañıđan*
hajítani A.
- javan* (3.-ı) *elválasztani, osztani,*
elosztani; **javan* (o).
javëđan (*fr.*) R., *javıđan* A.;
 **javkšñan* R., *javnan* (o),
javnokšñan, javsán, javsikš-
ñan W.
- jauf haj-választék* A.
 **javtan* = *javan* W.
 **javovan elválni* W.
- javsan jajgatni* R. M. (*šuvanã vaj-*
gãlht j.)
- jam kása*; **jam leves, híg kása*
 W.
- jamiks, pl. jamkst dara* R.;
 **jamks* R., *jamkst* W.
- jambar szegényke, nyavalyás, nyo-*
morú A.
- * *jar patak* R.
- jartsan* (3.-aj) *enni* R., *jarhtsan*
 A.; **jarsan* R., *jartsan* (a)
 W.
- jartsán* (*fr.*) R.
 **jartsamo étel* W. E.
 **jartsakš nagyevő* W.
- jarmak pénz*; **jarmak, pl. jar-*
makt.
jarmaku pénzes, gazdag R.;
 **jarmakov*.

- * jala mindig, szüntelen W., v.ö. kolaj.
 * jalaň örökkévaló W.
 * jalaks öcs (a nénének) R.
 * jalav rojt R. E, 13.
 * jalavov rojtos R.
 jalga (pl. -at) társ, barát R., jalgá A.; * jalga.
 * jalga jalgan egymást W.
 jalga ggalog (menn) A.; * jalgo W.
 jāj jég R.; āj, jāj A.; * ej R., je (i, ie) W.
 jāi jeges, fagyott R., āji A.; * ejev R., jev W.
 jājentan (3-aj) fagyni, megfagyni R., āindan A.; * jej-nevan W.
 jājentakšnan (fr.) R.
 jājentaftan megfagyasztani R., āindaftan A.
 jājentafnan (fr.) R.
 jācan (3-i) átdugni, bedugni, beöltetni R.; * jācan R., jočan keresztül tolni magát W., ečan beledugni E, 1.
 jācekšnan (fr.) R.
 jāvidan magát szégyelleni A.
 jonks ív; * jonks W.
 * aťam j. szivárvány R.; * piťgene j.
 jož, joža ész, emlékezet R.; * jožo R.
 jožu okos, eszes, ügyes R.; * jožov W.
 * jožoso -nál, jožos -hoz W.
 jotan (3-aj) mellette elmenni, műlni, átkelni; * jután (a).
 jotnan (fr.) R.
 jotaj járókelő; j. kizit múlt éven, taval A.; * jutí járókelő; jutaž múlt W.
 jotaž (postp.) múlva R.
 jotaftan átkeltetni; elfogyasztani; * jutaftan R.
 jotaftnan (fr.) R. A.; jotaftsan (fr.) A.
 jotaftni révész A.
 jotka köz (intervallum); * jutko köz; ráérkezés: monen j. ráérek W.
 jotksa között; * jutkso: se j. a közben W.
 jotksta közül; * jutksto W.
 jotks közé; * jutks W.
 jotkēva között át; * jutkova W.
 jot-melā annak előtte A.
 * jozan (a) dörszölni, reszelni W.
 * jozamo reszelő W.
 * jozne kígyó W.
 jon ész; * jon kellemetes, illő, szép W.
 joni eszes, okos; joni, jońu A.
 jońftemā (jońftemā) esztelen R.
 * jon oldal: érva jondo minden oldalról, kavto jonga mindkét oldalon W.
 * jonov felé W.
 * jondo felől W.
 * jonga félen, mellett W.
 jondēl villám R., jondil A.; * jondol.
 koškā j. száraz villámlás R.
 joftan (3-aj) mesélni, elbeszélni R.; * joftan (a) mondani R.,

- mondani, vallani, parancsolni W.
- * jovlan (jovtlan), jovnán mondani, jelenteni, magyarázni W.
- * jovtamo mondás, példabeszéd W.
- jofks mese, találós mese; *jovks. jofst-ardan ügetni A.
- *jovkstan (a) tolni: salmoksos tübe öltetni, keme j. csizmát fölhúzni W.
- *jovkstamo tolóvár, retesz W.
- *jovkstan (a) megtalálni, megkapni valakit W.
- *joman l. iman.
- gor fürj; *jora W.
- goran akarni A., (a) M.; *jorán (a) W.
- jorsán (fr.) A.
- jorán (3.-áj) hajigálni, dobálni; *jortnán R.
- jordan (3.-aj) dobni, hajítani; *jortan R., ortan, ortlan W.
- *joroldavks mell-láncz (talizmánal) R.
- *jolo l. ili.
- jolma, jomla (pl. -at) kicsiny R., jolma A.
- jolmanä (dim.) A., jolmana kicsinyes R.
- jomlasta kis korától fogva O.
- jomalgëdan megkicsinyülni R.
- jomalgëftan megkisebbiteni R., jomalgaftan A.
- juksan (3.-i) oldani, megoldani R.; *uksán.
- juksëndan (3.-i) leoldozni (láb-
belijét) R., juksëndan A.; *uksnán.
- juksenksnán (fr.) R.
- jukstan elfelejteni A.
- juv pelyva; v.ö. süva.
- juvinnä pelyvából való A.
- juvjan (3.-áj) pelyvásodni R.
- *juvudan gabonát szórni R.
- *judma szóró-lapát.
- jur bokrok R., gyökér A.; *jur fatöve R., gyökér W.
- jurta (pl. jurtt) telek, ház R., jurhta ház, a hazai föld A.; *jurt W.
- jurht-ava, jurht-afä ház-szellem (nő, férfi).
- čakan (3.-aj) kopogni, kocogni, vaczogni (fogak) R.; *čukan (a).
- čakadan (3.-i) (mt.) R.; *ču-
kadan R., čukadan (o) W.
- canga (pl. -nkt) villa (szénahányó villa) R., čanga A., *šango.
- *čangodan segíteni W.
- čatërdan (3.-i) ropogni, recsegni (tört ágak) R.; *šaturdan R.
- čatka (pl. -kt) szikra R., čatka A.; *šatko (pl. šatk) R.
- *čanzav pók, č. noldavks pókháló W.
- *čapan rövid felső-öltöny W.
- *čapan (a) tapsolni W.
- čafan (3.-aj) nyeríteni R., čafan A.
čafsan (fr.) R.
- čavka (pl. -at) csóka; *čavka.
- *čavdire kánya bangita (viburnum opulus) W.

- čamavkst (*pl.*) *vörös lapoka karks-*
čamavkst-*on*, *l.* karks.
- * čalğan (*a*) *tapodni*, *megütni*;
lent tilólni.
- * čalgśan (*fr.*) *toposni* W.
- * čalgamo *lentiló*; pilgen č. *lá-*
bitó, *kengyel* W.
- * čäke *motóla* W.
- * čekan (*a*) *imádkozni*, *keresztet*
vetni.
- * čeče *ma*, *l.* *tä* *alatt* *täči.*
- * čengan (*e*) *elszáradni*, *elégni*;
ojmem čengi elepedek W.
- čepadan (*ž.*-*i*) *egyet csapni*, *vágni*,
(fejzeével) R.; * *čapudan* R.
- čepijan *vágni (folyvást)* R.
- čependan (*fr.*) *vagdalni* R.
- cebär *jó*, *szép*; * *čeber* R.
- cebärgedan *szépíllni* R.
- * čevte *puha* R., *čevte puha*; *ke-*
nyérmorza W.
- * čevtiman *megpuhúlni* R.; *čev-*
teman (*e*), *čevtedan* W.
- * čevtevtan *puhítani*, *áztatni*
W.
- * čevtfaks *a puha czomb-hús* R.
- * čemerán *facsarni (mosó-ruhát)*
E, 14.
- * čemerđan (*e*) *szorítani* W.
- čerä (*pl.* -*at*) *makk* R., *čerä*, *čerä*
A.; * *seča* R.
- cerafman *jégeső* R., *čerahman* A.,
čarahman S.; * *šarakma* R.,
čarakman W.
- * černagúś *golya* W.
- čėlnan (*ž.*-*aj*) *csiripolni* R.; * *cil-*
nan (*e*) *enyelegni* W.
- * cika *vers*, *dal (koldús-dal)* W.
- čikėrdan (*ž.*-*i*) *sikoltozni (szarka)*;
csikorogni (szekér); * *čikir-*
dan csikorogni.
- čiknan *csicseregni*, *csevegni (ma-*
dárfi) A.; * *ciňnan* (*e*) W.
- * čijan *futni*, *szaladni* R.; *čijan*
(*e*), *čėnan futni*, *sietni* W.
- * cicefa *lencse* W.
- * cicirdan *csillogni* W.
- * cidardan (*o*) *tłrni*, *elszenvedni*
W.
- ciňan (*ž.*-*aj*) *csicseregni (galamb-*
fi) R.; * *čijňan* R., *čėnan* (*e*)
nyivákolni W.
- čingerdan (*ž.*-*i*) *csengeni* R.
čingerftan csęnetni R.
- * čingikst (*pl.*) *nap-sugarak* S.
- * čiškinge *hegedű-vonó* W.
- činjirt *láncz* A.; * *cinzer* W.
- * čindildan *csillogni*, *fényleni* R.
- * čiperan (*a*) *hunyorgatni* W.
- * cipu, cupu : *c. lefks csirke* W.
- čifks *gyöngyháló* R., *mellre való*
ékesség, *melyre kis ezüstpén-*
zek vannak rávarrva R.
- čifňan (*ž.*-*aj*) *csicseregni (csirke,*
réczeft); * *čikňan* R.
- čivardan *csikorogni* A., *l.* *čikėr-*
dan.
- čivgä *kányafa-bogyó* R., *čivgä*,
čivk A.
čivgiks kányafa A.
- * čiráz *buja*, *szép* W.
- * čirke *görbe fa* : *selme č. szem-*
hėj W., *v.ö. šif.*
- * čirňan *rőfogni (disznó)* R.
- * cirňan (*e*) *nyivákolni* W.
- * čirnima *ürömfű* W.

öilian *czirpelni* (tücsök) A.
 cilidi (pl. -iht) *tücsök* R., öilidi
 A.; * *cirkun* R., *cirkun*, *cirne*
 W.
 cilgä *szömölcs* R., öilgä A.; * *sil-*
dej R., *sildeje* W.
 * *sildejne csillagszikra* (?) E.¹⁴
 cildi *dombocska*, *boly* R., *sildi* A.
 cildii, *cildiju dombos* R.
 ciltf *árnyék* R., öiltf A.
 öiltfi, öiltfu *árnyékos* A.
 * *éokađan fejszeháttal ütni* W.
 * *éoko rejt, bóbíta* W., l. *sóka*.
 * *éokšne este*.
 * *éotmar hadaró (csép)* W.
 éopafan *alámerítteni, bemerítteni*
éopafían (fr.) A.; * *éopavían*
öblíteui (patakban) W.
 * *éopača bálvány (idolum)* W.
 éofks *fülmile*; * *éokov* R., *éokol*,
éokol W.
 éomara *gombóc* R.
 éora (sora) *fü, ifjú, legény* R. M.
 O., *cora* A.; * *éora fü, férfi*.
coranä (dim.) A.; * *éorine* R.
 cornan (3.-aj) *fangani (hangosan)*
 R., *čornan* A.
 * *cornešan (fr.)* R.
 * *čolidan csiripolni* R., v.ö. *čelnan*.
 * *čuču rák, fene (kór)* W.
 čušma: lou-č. *hó-rakás, fuvutag*
 A.
 čuž *árpa*; * *šuž* R., *čuž*, *šuž* W.
 * *čupuňan (a) kiváđni, kiváđni* W.
 * *čubuk pipaszár* W.
 * *čuran (a) hugyozni: čuramo ved*
húgy W., l. *sáran*.
 čufan *törni (mozsárban)* A.

čulga *bukdár (colymbus arcti-*
cus) A.
 * *šakš fazék* W.
 šajtan *ördög* A.; * *šajtan* W.
 šaćan (3.-i) *születni, teremni (ga-*
bona); * *šaćan* R., *čaćan (o)*
 W.
 šaćendan (3.-i) (*fr.*) R.
 šaćema *születés* R., *šaćima vas-*
ta születő hely A.; * *šaćemo*
 R., *šaćmo születés, termés* W.
 šaćftan *szállni* R., *šaćiftan*, *ša-*
čuftan A.; * *šaćtan* R., *čač-*
tan szállni, teremni (trans.):
čačtičat szülék W.
 šaćfían (*fr.*) R.
 šaćf *szorgalmas, fúrge* R.
 šaştan *mozdúlni, közeledni* R.,
mozdúlni, odáig menni, elér-
ni A.; * *šaştan* R.
 šaşńan (*fr.*) R.
 šaşuftan *mozdítani* A.; * *šaştan*
 (o) *tolni, mozdítani* W.
 šaşuffían (*fr.*) A.
 * *šaştovi mozgó* W.
 * *šaşor sátor* W.
 šada: š. *ved árvíz* A.
 šanšk: š. *ardan vágatni* R.; *šan-*
čik A.; * *šanšne ardan* R.
 šantal *gyertyatartó* A.; * *šandal*
 W.
 šapa *rovátk*, *ereszték* R.; * *čapo*.
 * *šapan (3.-i) megrovátkolni, fa-*
ragni s összeilleszteni geren-
dákat R.; * *čapan* R., *čapan*
 (o) *rovátkolni, fogazni* W.
 šapam, *šapama savanyú, savanyú-*
ság R.; *šapama savanyú*;

erős *(ital)*; zaha A.; *čapamo R.; meg: *fűszer* W.
 *čapan (a) *savanyú, éles ízűnek lenni* W.
 *šapaman *savanyodni*; *čapaškadan R., čapaskadan W.
 šapaftan *savanyítani*; *čapakavtan *savanyítani*, *megejjeszteni*; čapaskavtomo *kovász* W.
 šapaks *tészta*; *čapaks.
 *čapado *ficzkó-sör* W.
 šapa-räps, š.-řaks *reték* A.
 *čapolto: kše č. *tészta (kenyér t.)* W.
 šaba (pl. -at) *gyermek* R. M., žaba A.
 šabanä (*dim.*) R.
 šabra *szomszéd* A.
 šava (pl. -at) *tál (fa-tál)* R., šavácsésze A.; *čava W., lapšava (lapš-š.) *tál, lapos tál* R.
 šava (pl. -ët) *üres*; *čavo R., *üres, puszta* W.
 *čavs *hiába, ok nélkül* W.
 šaman *megütrílni*; *čavman (o) *elpusztulni* W.
 šamdan (3.-i) *kiütríteni*; *čamdan (o).
 šamían (*fr.*) R.
 šavan (3.-i) *csapni, ütni, verni, agyonütni*; *čavan.
 pajkt š. *harangozni*; *bajaga č. W.
 šavéndan (*fr.*) R.; *čavnan (o) W.
 šavvan *agyonütni* R., šavü-

van, šavivan A.; *čavuvan R., čavovan *megütödni, megütni magát* E.¹
 šama *arcz* R., šamâ A.; *čama R., *arcz, személy* W. [W.
 šamër *sánta* R., šamir A.; *čamor šamërdan (3.-i) *sántítani* R., šamirdan A.; *čamurdan R., čamordan (o) W.
 šaran (3.-i) *megfordulni*; *ingani, hányódni* R.: *gördülni, kerülni* A.; *čaran (a) (*meg: játszani, čaramo játék*) R., *inogni, hányódni, mozdulni* W.: *čari mozgó* W.
 šarëndan (*fr.*) R., šaršan *körüljárni* A.
 šari (pl. -iht) *kerék*.
 šaram *kör, karika* R.
 šariks *fordulat* R.
 šarftan *megfordítani, forgatni* R., *gördíteni* A.; *čaraftan *rázni* R., čaravtan *rázni, forgatni* W.
 šarřnan (*fr.*) R.
 šaram *halánték* A.
 *šaravar *bő nadrág* W.
 šarřkedan (3.-i) *érteni, kitalálni* R., šarřkedan A.; *čarkuđan R., čarkođan *érezni, érteni, kitalálni* W., čarkođan *észrevenni* E.¹⁰
 šarřketkšían (*fr.*) R.
 *šaršav *függöny* W.
 šaržu *szürke* R., šaržu A.; šaršia *rozsa* W.
 šaržujan (3.-aj) *megszürkülteni* R., šaržian A.

šalhka (pl. šalkt) orr R. A., šalka, šavka S.
 šakši (pl. -iht), šakšata harkály R., šakši A.; *šakšej R., šekšej W.
 šaj mocsár; *čej sás; mocsáros rét W., sás E, 5.
 *čejedalks mocsár W.
 šajär ször, szörszál; *čer R. S., čer W.
 šajärt (pl.) haj R.
 šatan (3.-äj) rálépní, tapodni R., šätän A.
 šätän (fr.) R.
 šätäma (pl. -at) lépcső R.; pilgen-šätäma kengyel A.
 šätän (3.-i) megbílvölni (valakit, hogy szerelmes legyen) R.
 šätnik csöbör A.
 šänadan (3.-i) olvadni, elolvadni R.
 šänaftan olvasztani (vaját) R.
 šänafän (fr.) R.
 šäv fáklya (kienspan); *čev.
 šävks fáklyának való fa; *čeviks R., čevks W.
 šämen rozsdá; *čemeni.
 šämeni rozsdás; *čemenej R., čemenev W.
 šämenjan (3.-äj) megrozsdásodni R., šämenian A.; *čemenijan (a) W.
 šejer egér; *čäver R., čeir W.
 šečav bolha R., šičaju A.; *šučav R., čučav W.
 *šečej lép (míltz) W.
 šenš récze W.
 šera (pl. -at) asztal R., šra A.
 šerhkan himbálódni A.

šerftan himbálni A.
 šembra (pl. -at) egészséges, ép; egész, meg nem kezdett (kenyer) R.; šumbra egészséges A.; *šumbra R.; egészséges, egészség W.
 šembra-ši egészség R., šumbra-ši A.; *šumbra-či.
 ši (pl. šit) nap (dies, sol); *či.
 parši jószág, vagyon; *paro-či jószág, egészség W.
 ši-val világ (mundus) A.
 *či-paj, či-paz nap (sol) W.; čipaz nap (sol), levegő S., čipaz, či-paske nap (sol) E.
 šit nappal A., šista O.
 ar šine mindennap O.
 *čiava livtima napraforgó W.
 šin eredj! A., v.ö. čijan, čían.
 šinä (pl. -net) szag, bűz; *čine.
 šini szagos, büdös; *činej R., činev W.
 šinijan (3.-äj) szagosodni, büdösödni, bűzölni R., šinian A.; *činevan (o), činejan (a) W.
 šintf gőz; *činf S.
 šinfan (3.-aj) gőzölni.
 šinein nyest A.
 šír oldal, szél (margo), part R., širä szél, oldal A.; *čif E., čire part S.
 širesa (postp.) szélén, mellett R.
 šires, širi széléhez, mellé; *čiris E, 5.
 širesta széléről R.
 širgä, šireva szélén el, mellett el R.

širem *ferde*, *rézsutt* R.; * *čír* R.,
čír-pilgeñ gǫrbelábú W.
šongar híg, *ritka* (songar-jam
kása).
šongargėdan meghígúlni R.
šongargėftan meghígítani R.
šočka (pl. -kt) *gerenda*; * *šočko*.
 * *čočan* (a) *begombolni*, *befúzni*,
becsatolni W.
šočks tú (a *csatban*) A.; * *čo-*
čamo W.
 * *šoždine könnyű*, l. fozdá.
šotnan (3.-aj) *sokat beszélni* R.
šobda (pl. -at) *sötét*; * *čopuda* R.,
čopoda sötét, *sötétség*, *árnyék*
 W.
šöpėdan (3.-i) *sötétedni* (*estve*);
 * *čopudan* R., *čopodan* (a)
 W., (o) E, 11.
šobdava korán reggel.
šobdalgėdan sötétedni, *sötétülni*
 R., *šobdalgadan* A.; * *čopu-*
dalgadan R., *čopolgadan* (o)
 W.: *čopolgadmo szűrkület* W.
šobdalgėftan sötétítteni R.; * *čo-*
polgavtan W.
šov hab (*spuma*); * *čov*.
šovu habos; * *čovov* R.
šovjan (3.-űj) *habzani* R., *šo-*
vian A.; * *čovijan* R.
šovjakšńan (*fr.*) R.; * *čoviakš-*
ńan R.
šovjaftan habosítani R.
šov hát (*kés*-, *fejsze-hát*) R.; * *čov*
 R., *čovone* W.
šovvan (3.-aj) *dörzsölni*, *köszörül-*
ni; * *čovvan* (*meg: vakaródz-*
ni) R.

šovsán (*fr.*).
šovar mozsár; * *čovar*.
šován (3.-űj) *keverni*, *összekeverni*,
megkavarni R., *dagasztani*
 A.; * *čovován* R., *čovoran*
 (a) *keverni stb.* W.
šovsán (*fr.*) R. [W.
 * *čovoramo keverék*; *kavarófa*
 * *čovorgadan*, *čovorgalan ősz-*
szekeveredni, *-zavarodni* W.
 * *čovorgavtan összekeverni*; *fől-*
lázítani W.
 * *čovorkszenebona*, *zсібongús* W.
šovzav csüllő R., *šovzau* A.
šukšan (3.-i) *fenyegetőzni* R.
šukštoru ribiszke R., *šukšteru* A.;
 * *šukštorov* R., *šukštoru* W.
šukšteruks ribiszkebokor A.;
 * *šukštoruks* W.
šovžär szalmaszál.
šovžärt (pl.) *szalma* R.
šudužu (*az orosz káposztaleves-*
hez való fű) R.; * *šudušov* R.
šudan (3.-i) *folyni*; * *čudan*.
šudeřks patak R. S.; * *čudi*
kelks R., *čudevks* W.
šovta fa; * *čovto* R. W., *čovto*,
čuhta S. (*č. kajan nyilat vet-*
ni) W.
šovtėn fából való R.
šovtėman megmerevedni R.;
 * *čovtuman* R.
šovva, *šovvanä vékony*, *finom* (*šov-*
van-őznat üveggyöngyök) A.,
šovvanä R.; * *čovva* E, 14., *čov-*
vine R. W.
šovvalgėdan vékonyúlni R.; * *čov-*
vilgadan R.

- űvalma *vékonyűág* R.; * *čovil-*
gadm R.
 űvalgęftan *vękonyttani* R.
 űuvan (3.-i) *ásni*; * *ęuvan* (o).
 űvendan (*fr.*) R.
 kalmın-űuvi *sırásó* A.; * *kalm-*
ęuvi W.
 * *űuv árok* W.
 űvar *homok, fővény*.
 űvftan *vázni*; *męgrázni magát*
 R.
 űvftan (*fr.*) R.
 űum, űuma (*pl. -ęt*) *adóűág* R., *ű-*
ma A.; * *ęumo bílnős (reus)*;
bílnőűég.
 űumu *adás*.
 űumijan (3.-áj) *eladóűodom* R.
 űumijaftan *adóűá tenni, köl-*
csönözni valakinek R., *ű-*
miaftan A.
 * *ęumondan* (o) *vádolni, okolni,*
ęítélni W.
 * *ęumovks vád, bíln* W.
 űura (*pl. -ęt*) *ritka, gyęer*; * *ęuro.*
űuręsta ritkán.
 űurękstęman *gyęeręlni, ritkáln*
 R., *űuręman* A.; * *ęurukűtu-*
man R., *ęurolgadan* W.
 űuręptan *gyęeręteni, ritkítani* A.
 űurhkę (*pl. -kat*) *vörős hagyma*
 R., *űurhkę* A.; * *ęurka*.
 űurhkę (*pl. űurkft*) *ing-csat* R.:
selmę-űurhkę-ponat szemő-
dők A.; * *űurks*: *selmę ű.*
szemhęj R.
 * *űurup csap (a hordón)* W.
 űulgan (3.-i) *szętnyomni, szętzűz-*
ni R.; * *ęulgan* R., *ęulgan* (o),
ęulksán, ęulksán kifejteni,
kihántani; törni (diót) W.
 * *űka idő*: *te űka most, te űkas*
eddig, űkasto időről időre W.,
űka E. S.
 űkaj (*pl. -jht*) *isten* R. A., *męg:*
ęy (coelum) S.; * *űki-paz*
Krisztus W., *isten* S.; *v. ő*
űi alatt ęi-paz.
 űkajnę *szentkép* A.
 * *űkan* (a) *apróra törni (mozsár-*
ban) W. E, 14.
 űčaka *nagynęne (nagybátýának fe-*
lesęye) R. (= *oču aka*).
 űčava *nagyanya, űfátę nagyatya* R.
 (= *oču-ava, oču-afę*); * *űča-*
vaj, űčatáj W.
 űčenę *nagybátýa (anyánukbátýja)*
 R.
 űčan (3.-aj) *főldteni (ruhát), ől-*
tözni.
 űčsán (*fr.*) R.
 űčaf *jól fölszerelt (ruházattal)* R.
 űčaftan *öltöztetni valakit*.
 űčaftan (*fr.*) R.
 * *űčeme* l. *kiűtim*.
 * *űčere* l. *kiűtir*.
 * *űči éles, hegyes; él (acies)*.
 * *űčilgavtan élesíteni, hegyesí-*
teni W.
 űčikst (*pl.*) *nyilallás* R.
 * *űčinga vízkereszt (epiphania)* W.
 űta *viasz*; * *űta* R., *űta, kűta* W.
 * *űta-tol, kűta-tol gyertya* W.
 * *űtajavtan, kűtajavtan viaszol-*
ni W.
 űtan (3.-aj) *mosni*; * *kűlan* R., *űlan*
 (a) W.

- šňan (*fr.*) R.; *šľakšňan W.
 *šľamo *mosás*, *mosni való* W.
 *štavtan (o) *letakarni*, *nyilvónítani* W.
 *štavtovan *nyilvónúlni* W.
 *štrapo *mezítelen* R., šrapo, štapo W., *l. kertapa*.
 šna *szíj* A.; *kšna W.
 šnannä *szíjból való* A.; *kšnaí W.
 šňan (3.-aj) *dicserni*; *kšňan R., šňan, kšňan (a) W.
 šňakšňan (*fr.*) A.
 *ta: ta-ki *valaki*, ta-kona, ta-kodamo, ta-koda *valamely* W.; tavo: tavo-koda *valahogy* E, s.
 ta (*tagadósitó igető, melynek imperativusa és optativusa használhatik*): tat (*egy. 2. imp.*), tazan (*egy. 1. opt.*) A.; da (*dat*) O.
 taka *gyermek* E, 4. (? = q. *difaka*).
 taga *megint*, *ismét*, *még* R. A.; tanga O.; *tago W.
 tagan *fül (kaflan füle)* R.; *tagan R.
 tackä (*pl. -at*) *adó (steuer)* R.
 *tašovna *sír-kereszt (fából)* W.
 tašta (*pl. tašt*) *ó, ócska*; *tašto. tašteman *avúlni*; *taštuman R. tašteptan *elkoptatni* R.
 *taštazaň *tehter mostoha leány*, t. óra *mostoha fiú* W.
 *tatuška *himlő* R.
 taz *rüh, sönnyedék*; *taz R., *pl. tazt* W.
 *tazov *rühes* W.
- taza (*pl. -at*) *erős, egészséges*.
 tazalgëdan *megerősödni, fölgógyógyúlni* R.
 tazalma *testi erő* R.
 tazalgëftan *meggyógyítani* R.
 taňtf *édesség, íz* R.; *taňt R.
 taňsti *édes, jó ízű (t. šinä jószagú)*; *taňtej R. E, 14.; taňtev *édes; édesség* W.
 taňstiëlgëdan *megédesedni* R.; *tanfilgadan R.
 taňstelgëftan *megédesíteni* R.; *taňtevgavtan W.
 tandadan *vágtatni* A.; *tandadan *megijedni (tandadmo ijedség W., tandadića ijedős, félénk R.)*.
 *tandavtan *ijeszteni, elijeszteni* W.
 *tandavlan (*fr.*) W.
 *tandavks *ijesztő (madár-i)* W.
 tapan (3.-aj) *tiporni* R., *ütni, verni* A.; *tapan R. E, 15.
 tapavan *megütni magát* R., *tapâvan megverődni* A.; *tapavan R.
 tapâma: *kareň t. bocskorhoz való kapta-fa* A.
 taparân (3.-äj) *bebonyolodni valamibe*; *taparân (a) *tekerni, föltekerni, begöngyölni*.
 taparâkšňan (*fr.*) R.
 *taparđan *betakarni, begöngyölni, bekötözni: taparđeme pólya* W.; taparđan E, 13.
 *tapuđan *l. čepađan*.
 tavadan (3.-i) *befedni, betakarni*

R.; *tavadan (o) R. W., tavatan E, 8.
 tavatkšhan (fr.) R.; *tavalan R.
 tavadmo fedezet, takaró: ved t. víz-áradat.
 tavatks fedél R.; *tavatks R., tavavks W.
 *tavnan (o) csaholni (?) E, 11.
 tamfontka aczél A.
 *tarakan csótán (blatta) W.
 tarat ág; *tarad R., tarada, tarado W.
 *taradav ágas W., taradov E, 15.
 taran makacskodni A.
 *tarka hely.
 *tarkava helyenként, itt-ott W.
 *tarkaso helyett W.
 targan (3.-aj) húzni, kihúzni, főlhúzni; szívni (dohányt); *targan (a).
 targešan (fr.) R., tarkšan húzogatni, rántani A.; *targšan, targšan (meg: hímezni) W.
 *targaj, targi nyúlós, szívos W.
 *targavks: oža langa t. ruha-ujjon való szegély W.
 *targan-serä kovácsolt réz A.
 targezan (3.-i) dagadni, megdagadni R., targešan A.; *targužan R., targožan (a).
 *targoj daganat W.
 *tarnan, l. tērnan.
 tarvas sarló; *tarvas W. E.
 fala (pl. -ét) tél; *tele.
 *falen téli R.; *teloń W.
 falinda télen R., falanda O.;
 *telne W.

*talaj elég W.
 *talanov szerencsés, boldog W.
 *talika rész, osztályrész W.
 tä (mutató névmás) ez; *te W.
 tētä ez (több. néhat) R., tite O.
 fasa itt; *tese, teske, tenese W.
 fasten, fazken itteni R.; *testen, tesken W.
 tej, te ide A.; *tev, tenev W., tej, tenej W.
 faza ide R.
 fasta innét; *teste, teneste W.
 tiänä erre, erre el R.
 täpälä itt, täpäli ide, täpaldä innét A.
 täni most A. O., tänikije épen most O.
 täci ma A., teći R.; *čeče W.
 täcis máig A.
 tečien mai R.; *čečeń W.
 faddä az idén A.
 tafta, taftaná így R., tafta O., taftana A.
 taftama ilyen; *teń-kondańmo, teń-konda W.
 faka ugyanez; *teke W.
 *tene ez, emez W.
 teńara ennyi R., tenara A.
 teńars eddig R.
 teńarkst ennyiszer R.
 täjan (3. täi) seperni.
 täjšän (fr.) R.; *teńsan (e).
 *teńt seprü R. E, 15., teńst (pl.) W.
 *tenstan (mt.) egyet seperni R.
 täjną szük, keskeny A., täjnąnä R.;
 *tejne.

- tájinalgēdan *keskenyedni* R.;
* tejnalgadan R., tejnelga-
dan W.
- tájinalgma *keskenység* R.; * teil-
gadmo R.
- tájinalgēftan *keskenyebbé tenni*
R., tájnalgaftan *megszükíte-
ni* A.; * tejnelgavtan W.
- táš : t. tálmä *lombos nyírvevesszők*
(*melyeket a birkáknak adnak*
enni) R.
- táštä (pl.-štt) *csillag* R., táštä, tažďä
A.; * tešče R., tášče W., tešte S.
tášťänä (*dim.*) A.; * teščene E.
tášti, táštu *csillagos* R.; * teš-
čev R.
- tášťä *jegy* R.; * tášk W.: pazon
t. *szeplő* W.
- tášťan *megjegyezni, észrevenni*
R., tášťan A.; * tešťan R.,
tášťksan W.
- tášťnan (*fr.*) R.
tášťf *megjegyezett* R.
- * táťä *atya* R.; táťä (tätäj) *atya*;
atyós W. E. [E, c.
- * tefkaj, tefakaj *atyus, atyuska*
täďä (pl. -dat) *anya* R., däďä A.
däďaj, däďakaj, däďakaj *anyus-
ka* A., teďaj S.
- tärän (3.-äj) *ha (tkp. féltételt ki-
fejező ragozható ige)* A.; * tä-
rän (3.-äj) W.
- tärďä *nyüg* R., tärďä, tärt A.; * terď
R., tärde W.
- tärďan *nyügbe vetni, nyügözni*
(*lovat*) R., tärďedan A.; * ter-
ťan R., tärďedan W.
- tärňan *reszketni* A., v.ö. tärňan.
- tälän *csépelni*.
tälšän (*fr.*) R.
tälaj *cséplő, täläma csép* A.
tälgan *mászni* A.
tälmä (pl.-ět) *seprű (scopae)* R.,
tälma A.
- te: tesa -nál R., tejsa O.
tes -hoz R., tejs O.
ti, tej -hoz, -nek R. A, tej O.;
* te, tej W. E.
- testa -tól R.
- * tehter, tejter *leány* W., tejter
R. E., v.ö. stíf.
- * tefkeme *pólya; keret* W.
- * tefksán *bepólyázni; keretbe fog-
lalni* W.
- * teskav *zsák* E, 1., l. káskav.
tevlal *tüdő* R.; * tevilav W.
- teraza *súlymérték* A.
- terďan (3.-i) *hívni, meghívni* R.,
terďan A.; * terďan R.; ter-
gan (e), terďan (*meg: küve-
telni, fölszólítani*) W.
- terňan (*fr.*).
- * telme *hóvivatar* W.
- * tiknan (o) *dobogni, lüktetni* W.
* tiknomo *dobogás; sädej t.
szívdobogás* W.
- tětman, tětmiyan *tolni* R.; * tut-
majan.
tětmaďan (*mt.*) R.; * tutmaďan R.
tětberďan *kortyogni (has); topogni*
(*lábával*) R.; * daburďan R.
těrňan (3.-aj) *reszketni, rezegni,
rázódni*; * tarnan R.
těrňésan (*fr.*) R.
těrňazevan (*inch.*) R.; * tarnu-
zivan R.

tirnaftan *rázni* A.; *tarnuvtan *rázni, mozgatni* E, 13.
 tērva (pl.-at) *ajak*; *szél (margo)* R., *türvâ, turvâ* A.; *turva.
 *tilkadan *ütni, megütni, megilletni* W.
 *tikñan *zokogni* W.
 tijan (3. ti) *tenni, csinálni, építeni, készíteni*; *tejan (e).
 tiendan (fr.) R.; *tejñan.
 tev *tétemény, dolog, ügy*; *täv R. E, 15; teve, tev W.: *tevteme, tevevteme dologetalan* W.
 *tiftan *tétetni, csináltatni* R., *tiftan* A.; *tävfan R.
 tingä (pl. tinkt) *szérl*; *tingä R., *tinge* W.
 tišä (pl. -et) *fű, széna*; *tikše. *tikšev füves* W.
 tiñ *tí* R., *tin* A.; *tiñ W. E.
 tiñs *magatok* R., *tints* A.; *tiñs W.
 to (*mutató névmástű*):
 tosa *ott*; *toso, tosko W., *tosože ugyanott* W.
 toza *oda*; *tozov W.
 toziža *ugyanoda* A.
 to, tov *oda, arra* R., to, tu, tuv A.; *tov W. E.
 *toj *annál: koj ... toj mennél ... annál* W.
 tosta *onnét*; *tosto W.
 tosten *ottani* R.; *tostoñ W.
 tuvanä, tuanä *arra, amarra el* R.
 tovilla *onnét* A., *tolda* O.; *to-voldo W.
 tona *az, amaz*; *tona, *tovata* W.

tokan (3.-aj) *illetni, hozzáítani* R., *mozdítani* A.; *tokan (a).
 tokšan (fr.); *tokšan W. E, 12.
 *tokadan *megütni, érinteni* W.
 *tokatodan (o) *találni, történni* W., *tokatidan hozzáérni, elérni* E, 1.
 toj *menyasszonyi díj* R.
 tongan (3.-i) *tönni, betönni, betölteni* R.; *tongan (o).
 tongendan (fr.) R.
 toškan *sügni, susogni* A.; *toškan (a) W.
 tožän *ezer* A.; *tožov, v. *kämen šatt, v. tišca* (o) W.
 toždä, toždanä *könnyű*; *šoždine. *toždalgedan könnyebbülni* R.; *šoždilgadan.
 toždalma *könnyűség* R.; *šoždadmo, *šoždilgadmo* R.
 toždalgeftan *könnyebbíteni* R.; *šoždilgavtan W.
 *todej *gyakran* W.
 todu *párna*; *todov.
 tostijan (3.-i) *kopogatni (ajton), taszítani* R.; *toštejan R.
 tostädan (3.-i) *egyét taszítani* R., *tostedan* A.
 tožer *búza* R., *tožir, tožir* A.; *tožuro R., *tožuro* W.
 tožeran *rántani, megrántani* R., *l. nožeran*.
 ton *te*; *ton.
 toñs *magad* R., *tonts* A.; *toñts W.
 tonadan (3.-i) *tanúlni, megtanúlni; hozzászokni*; *tonadan (o).

- tonatkšňan (*fr.*) *lassanként hozzászokni*; * tonavlan R., *tanulgatni, gyakorolni magát* W.
- tonaftan *tanítani*; * tonavtan *tanítani, szoktatni, szelidíteni* W.
- tonafti *tanító* A.; * tanavtíca W.
- tonaftňan *tanítani*; * tonaftňan R.
- tonafnem-vasta *iskola* A.; * tonavleme tarka W.
- tonafni *tanuló, tanítvány* A.; * tonavlicá W.
- * tonov : t. pekš *tüzes üszök* W.
- topeďan (3-i) *elégedni, elég lenni* R.; * topodan (o) W.
- topítsta *megelégedett, jóllakott* A.
- * topovtan *kielégíteni* W.
- * topo *tűró* (t. ved *savó* W.).
- tov *mag, bél (nucleus)* R.; * tov *liszt* R.; tol : pšče t. *dióbél* W.
- * tombaka *mély* W. S.
- tomban (3.-aj) *törni, zúzni (sót, kendert)* R.; * tomban (a).
- tompšan (*fr.*) R.
- tombam *kályha előtt való tűzhely*; * tombamo.
- * tombavan *hozzáütbődni, megütbődni* W.
- * tombelđe, tombele = tona *peľde, tona pele* W.
- toran (3.-aj) *dörögni, mennydörögni* (afam toraj); *csővögni (gunár)* R.
- torazevi *mennydörög, megzendill az ég* R.
- torafňan *megemlékezni* A.
- * toroziman *földuzzadni (borsó)* R., v.ö. *targezan*.
- * tormodan (o) *ugrani, szökni* W.
- tol *tűz*; * tol (*meg : gyuladás* W.).
- toldikš *megégett darab fa* A.
- tolga (*pl. -at*) *toll*; * tolga.
- tolgav *tollas*; * tolgav R.
- * tolgavtomno *tollatlan* W.
- tujan (3. tui) *elmenni, elindúlni*; * tujan (e).
- tušėndan (3.-i) (*fr.*); * tukšňan.
- tujan (3. tui) *hozni*; * tujan R., E, 9; tujkan (a) *ide adni* W.: tuka *add ide, pl. tukado* W.
- tuca, tuča *felhő* R.
- tucav *felhős* R.
- tužä (*pl. -at*) *sárga, rőt* R., tuža A.; * tuža R., tuža W.
- tužalgėdan *sárgúlni* R., tužalgadan A.; * tužalgadan R., tužalgadan W.
- tužalgėftan, -gėptan *sárgítani, sárgára festeni* R., tužalgaf-tan A.; * tužalgavtan W.
- tutka *czompó, czigányhal* A.
- tutkėdan (3.-i) *undorodni* R.
- tutma *bögy* A.
- tusto (*pl. -stt*) *sűrű, vastag (nem híg)*; * tusto.
- tustt *ficzkóser seprűje* R.
- tustemam, tustėlgėdan *megsűrűdni* R., tustiman A.; * tustuman R., tustoman (o), tustolgadan, tustomgadan W.
- tustėptan, tustėlgėftan *megsűrűteni* R., tustiptan A.; * tustolgavtan, tustovtan W.

tunda (pl. -at) *nyár* R., *tundâ tavasz* A.; *tunda R., *tundo tavasz* W.
 tunda *tavaszkor* O.
 *tufak *vánkos* W.
 *tuftan *elejteni* R., *tuvtan* (o) *elejteni, eresztteni* W. E, 13.
 tufks *madár- v. egérfogó, csapata* R.
 tuva (pl. -ét) *disznó*; *tuvo. *tuvane* (dim.) O.
 tuvér *néminemü nyulfogó* R.
 *tuvor *asztal* R.
 tuma *tölgyfa*; *tumo. *tuménal tölgyes* (erdő), *tumanal, tuminal* A.
 tuman *köd* A.; *tuman W.
 tumanu *ködös* A.; *tumanav W.
 túran (3.-i) *verekedni* R., *túran* A.; *túran R., *túran* W.
 túrendan (fr.) R.
 túrgan *verekedésbe ereszkedni* A.; *túrgan (o) W.
 túrhama *verekedés* A.; *túrema* R.; *túrme R., *túrme* W.
 turks *keresztül* R. O., *turks, turkska* A.; *troks* W.
 *turtov *-hoz, -nek* W.
 *turmuskadan (o) *homorodni, megvetemedni* (fa) W.
 tula (pl. -ét) *ék, csap*; *tulo. *tulná czövek, faszeg* (ruha-akasztásra) A.
 traks *tehen*.
 trán (3.-áj) *etetni, taplálni, nevelni* (šaba t. *gyermeket szoptatni*) R., *trean* A.; *trán (a).

térsán (fr.) R.
 tráj *eltartó, nevelő* (atyáról *mondva*); *träjnâ* (a *fiúról is*); *tirine R.
 tränálka *édes atya* M.
 tráj-cora *fogadott fiú* A.; *trán-ejkakš *fogadott gyermek* W.
 *travan (a) *ingerelni, megharagítani* W.
 *trámo *ördög* R. E, 10.
 *đakavks *gyaloghid* W., *v.ö. jakan*.
 *daburdan l. *tébërdan*.
 *deřva *árbocz* W.
 *dive *levert czölöp* W.
 dírks l. *sal-dírks*.
 *diga *lúd*: idem d. *vad lúd* W.
 dugan *bátya* (a *hugának*) R., *duga barát, társ, duganá* (dim.) R.
 dušman *boszorkány* R., *sárkány, varázsló* A.; *tušman R., *tušman, dušmon rossz szellem, varázsló* W.
 *šauran *eldölni* R., *šavořan* W.
 *šavorkšňan *tántorogni* W.
 *šavordan *legördíteni, eldöjteni* W.
 sakal *szakál*; *sakal.
 sakalu *szakálos*; *sakalov.
 šakanâ *fazék, korsó* A.
 sajan (3. saj) *jöni, eljöni*; *san (a).
 saj *jövö* (kizit *évben* A.); *sī W.
 sašëndan (fr.) *jöni*; *saksňan.
 *savtan *eljövetni, idevezetni*: *mels s. eszébe juttatni* W.

* *sango* *l. canga.*
 satan (3.-i) *érni, elérni, közeledni, elég lenni* (sati *elég* R.); * *satan elég lenni* (sati *elég* W.)
 satian (fr.) R.
 * *sasan utolérni* R., *sasan* (a) W. E, 8.
 * *satodan, satovan jutni, esni* (*részül*) W., *satodan* E, 8 15.
 * *šaturdan l. čatėrdan.*
 * *šatko l. čatka.*
 šada *száz* A.; * *šada, šado* W.
 kafta-šatt kétszáz A.; * *kavto-šatt* W.
 * *sadreks, l. sal alatt.*
 * *sasto lassan* W.
 šasan, šasūvan, *l. sāzan alatt.*
 sazėr *hűg* (*a nénjének*) R.; * *sazor* R. S.; *hűg, unokahűg; sógor-asszony* W.
 san *ín, ideg* R., *ér* (*vena*) A.; * *san* R.; *koške s. ín, veř s. ér* W.
 * *saňaka fecske* W.
 * *sandej l. sendi.*
 sandėr *porczogó* R., *sandır* A., *v. ő. kandır.*
 sapėň *szappan* R., *sapın* A.; * *sapoň.*
 savan *törtėnni, megėsnı, eljőni* A.
 savūvan jőhetni A.
 savėr *lassan, halkan* (Szind.) R.
 savėrnä (dim.) R.
 sařä (pl. -at) (o) *hajnalpır* R.; * *zořa.*
 saras *tyúk*; * *saras.* [W.
 * *šarka-puzej dobogėm, bölőnbika*
 šařhka *sőrke* R., *šařhka* A.; * *šar-ko.*

sarda fácska, kis pılczu A.; * *sardo szálka* W.
 * *sardov szálkás, tuskės* W.
 šarda *jávor-szarvas* A.; * *šardo szarvas, jávor-szarvas* W.
 sal só; * *sal.*
 salu sós, sózott; * *salov.*
 salftėma sőtalan R.; * *saltomo* W. [W.
 sal-đırks sőtartó A.; * *sadreks saljan sóssá lenni* A.
 saljaftan sózni; * *saltan* (o) W.
 salan (3.-aj) *lopni*; * *salan* (a).
 salšan (fr.) R.
 salaj lopó, tolvaj O.; * *salı, salıca* W.
 salava lopva, titkon; * *salava* W., *salavine* E, 11.
 * *salama lopás* A.; * *salamo* W.
 šalan *czivakodni, veszekedni* A.
 šalėndan (3.-i) *czivakodni* R., *šalindan* A.; * *šovňan* R., *šolnan* (o) *czivakodni, és: šovňan* (o) *szıdalmazni* W.
 šalėnkšňan (fr.) R.
 šalgadan veszekedésbe eredni A.
 šaldan (3.-i) *szıdni, rágalmazni, rosszallani*; * *šaldan* (o).
 šalňan (fr.) R.
 šalgan (3.-i) *szűrni*; * *šalgan* (a).
 šalgėndan (fr.) R.
 * *šalg fulánk, kalász-szálka* W.
 šalgaftan *megszėgyenėteni* R.; * *šalgaftan* R.
 šaldas *nyak.*
 salmėks *tű*; *keresztlėczek az ajtón* R., *salmıks tű* A.; * *salmoks.*

- salmikske (*dim.*) O.; *salmokske E, 13.
- sä az; *se W. E.
- sëtsä az R., sitse O.
- esa ott; *sese ott, sejsak itt W.
- eza oda R.
- sej, se oda; *sej, sev W.
- esta onnét; *seste, seske W.
- siänä azon át, arra el, arra.
- säpälä ott A.
- säpäli oda A.
- säpäldä onnét A.
- esta akkor R., esta, estuk M.; *seste E.; seste, seske akkor, azután, tehát W.
- šado-melä, -meldä, šameldä azután R.; sämeldä, säldä A.
- šad-ingelä azelőtt, előbb.
- šazendi azért; *seks W. E.
- šaka ugyanaz; *seke W.
- señara annyí R., senara A.; *sñaro W.
- señarda akkor R., senarda A.
- señars addig R., senars A.
- señarkst annyiszor R.
- stanä úgy R. O., stak, stanä A.; *ista, istak (stak) W., ista, istanä E., istaže épenúgy, szintén W. E.
- stama olyan; *istamo W.
- *señak ha W.
- säjam tapló; *sejeme R., seje W.
- säjár szár (csizma-, fü-), lábszár A.
- *seirks: pilge s. lábszár W.
- *sädan játszani (hangszeren) W.
- säska (pl. -kt) szűnyog; *seskä R., säške W.
- säskan (3.-i) meggyözni; *seskan (e) W.
- säskenđan (fr.) R.
- *seskevan meggyözetetni W.
- *sästan nyújtózkodni R., sestavtan (o) W.
- säžan (3.-i) szakítani, szétszakítani, leszakítani R.; säšan, šäsän A.; *sežan.
- säzendän (fr.) R., säsendan A.; *sežňan.
- säzevan elszakadni, elszakítódni R., šasúvan elszakadni, megrepedni A.; *sezevan W. E.
- säzendevan (fr.) R.; *sezivkšňan R., seznevan W.
- säzgan, säzgata szarka R., säzgan A.; *süzgan W.
- säpä (pl. -pt, -pët) epe R., säpä A.; *sepe R., šäpe W.
- säpi epés, keserű R.; *sepej R., šäpev W.
- *säpijan (a), säpilgadan keserülni W.
- šävän venni, elvenni, kapni R.; šavan A.; *sajan (e).
- šävendän (fr.) R.; *sajkšňan R.
- säran (3.-i) húgyozni; *čuran.
- särf húgy R.
- särädän (3.-i) fájni, beteg lenni R., särädän A.; *seredän.
- *seretkšňan (fr.) R.
- särätf betegség, fájdalom R.; *seredme W., seretks (meg-seb) R.
- särätkstan megbetegedni A.

säraftan *tolni* R.
 sárgá *piros-szárnyú ponty* A.; *sá-
 rge W.
 sáli *szil, szilfa*; *selej.
 sálinal *szilfaerdő* A.
 seéndan, sejendan (3.-i) *fésülni*
 R., seindan A.
 seindema *ló-fésű (fából való)*
 A.; *sáme *hajkefe* W.
 *seja *kecske* R. E., sája W.
 *sejan *nyeríteni* R., sájan (a) W.
 *sejel *sül-disznó*; *sájel R., seel
 W.
 sejhthan, sehthan (3.-i) *tépni, rán-*
czigálni, szagatni R.; *seft-
 nán R.
 sehñan (*fr.*) R.
 sejhks, sehks *rongy, csepű* R.
 *setste (*adv.*) *csendes* W.
 setmä (*pl. -ét*) *csendes*; *sätme
 R., setme *csend, szerénység,*
szelidség; csendes, szerény,
szelid W.
 setman (3.-i) *csendesedni, csil-*
lapodni; *sätman R., set-
 man (e) W.
 *setmevtan *csendesíteni, csil-*
lapítani W.
 sätav *szerény, szelid* R.
 setin *csinos* A.
 sed *híd, palló*; *säd R., sede W.
 sed-al *pincze (a palló alatt)* A.
 sedan (3.-äj) *hidalni, pallókkal*
fedni; *sedan (a) *hidalni,*
kikövezni W.
 sedaf *deszka (hasogatott deszka)*
 R. O.; sedaf *deszka, gyalog-*
híd A.

sedáfkä (*dim.*) R.
 sed *szén, parázs* R.; *säd R., se-
 delma *szén: psi s. égő, izzó*
szén, kelme s.holt szén W.
 sedi (*pl. -iht*) *szív* R. A. S.; *gyo-*
mor. R.; *sädej R. S., sädej,
 sädi W., sedej E.¹³
 séžan (3. sizi) *elfáradni* R., síšan
 A.; *sizan (e).
 séžsán (*fr.*) R.
 siseftan *elfárasztani* A.
 *sežan (e) *indulni, menni: kiava*
s. utazni W.
 senem *kék (senem-prea búzavi-*
rág) A., senám O.; *señ, se-
 ne W.
 seneman *kékülni* A.
 seneptan *kékíteni* A.
 senks *gém (vizi madár)* R., v.ö.
 šensš W.
 sendi *fekete bugájú nád*; *san-
 dej R., szittyó, káka; *butikó*
 W.
 sepä (*pl. -pt.*) *zseb*; *zep R., sepe
 W.
 sevan *enni, megenni* A.; *sevan
 (e) E.; *meg: elvenni, elra-*
gadni W.
 séman (3. simi) *inni, meginni* R.,
 siman A.; *siman (e) W.
 sémendán (*fr.*) R., simindán A.;
 *simneksñan E.¹⁵
 simma *szomju* A.; *simeme,
 simme W.
 *simima *ital* W.
 sima (*pl. -at*) *itató válú, mosó*
teknő R., šuma A.
 *simevks *ital* W.

- sémdan *itatni* R., simdan A.;
 * simdan, simdatan R., sim-
 dan W.
 sémnian (*fr.*) R.
 simftan *ítattatni* A.
 sémbä *mind* R., sémbä A., semä
 M.
 séra *magasság* R., serä *termet*,
magasság A.; * sér R., sere
magasság, termet W.
 kalmanezür *sírdomb* A.; * kal-
 mo-zer *temető* W.
 seri *magas*; * serej R., serev
 W.
 * serevgadan *magas v. mély*
lenni W.
 sérä *réz* R., sérä A.
 * séräka *hangya* R.
 sérän (3.-i) *kiáltani, kiabálni*;
 * sérän R., seerän *kiáltani*,
ordítani, dörögni W.: píрге-
 ne seeri *mennydörög*.
 * seefme *ordítás, kiabálás* W.
 sergadan *elkiáltani magát* R.,
 sergädan A.; * sergedän W.,
 särgedan R. E, 14.
 * serejkt (*pl.*) *kosz, ruh* W.
 * serem *szénbüz* W.
 sereman (3.-i) *meggyüladni (a*
kályhában) R.; * siriman R.
 sereptan *meggyüjtani* R., se-
 riptan A.: seriptim-pälht
gyujtó-fa A.
 serga *lábtekercs* A.
 * sernian *szükségét végezni*: ser-
 neme tarka *árnyékszék* W.
 serbonat (*pl.*) *mellékfonal*; * sur-
 bunat.
- sel öl (*orgyia*); * säl R.
 selgan (3.-i) *köpní*; * selgan R.;
 selgan (e), selgedän W.
 selgendan (*fr.*) R., selgindan
 A.; * selgnän W.
 selgä (*pl.* *selkt*) *nyúl*; * selge
 R., selge W.
 * selgev *nyálás* W.
 selmä (*pl.* -ét) *szem*; * selme R.,
 selme W.
 selmä-ved *köny*; * sel'-ved W.
 sī *geny* A.; * sī, vedse sī W.
 * sīi *genyes* A.; * sījav W.
 sījavtan (o) *genyedni* W.
 sēman *nyári kabát (munkásoké,*
vászomból) R., simana *rövid*
felöltő, és: sumän *kaftán,*
hosszú kabát A.; * sumän R.,
kaftán, kabát W.
 sēmbra, sēmbēra *zavaros (víz)*
 R., sumbra A.
 sumbirgaftan *fölvavarni* A.
 séradan (3.-i) *elszélyedni* R., sra-
 dan M.; * sran, stran (a) W.
 sēraftan *szétszórni, hányni vet-*
ni R.; * suraftan R.
 sērafñan (*fr.*) R.; * sravtlan,
 sravlan (stra-) W.
 * sravlan *szétszóródni, elszé-*
lyedni W.
 sērgavis *nagy katlan (melyben*
sört főznek) R.
 sērgēzan (3.-i) *fölserkenni, föl-*
ébredni R., sīrgešan A.; * sur-
 gužan R. E, 14., sīrgožan (a)
 W.
 sērgēzkšñan (*fr.*) R.
 sīrhkan *támadni (szél)* A.; * sīr-

gan (a) *emelkedni, kelni (tészta), küzdeni* W.
 * *sürgavtan emelni, földállítani, támasztani* W.
 sérhtsem *kakas-taréj* R., surčim A.; * *surseme* R., *sursima fésü* W.
 sérhtsemnä *kis fésü* R., surčimnä A.
 si *tetü*; * *si*.
 sii *tetves*; * *siev*.
 siä, sija (*pl. -at*) *ezüst*; * *sija*.
 siän *ezüsből való*; * *sijaň* W.
 * *sikardan játszani, enyelegni* W.
 sidä *sürü, gyakor*; * *sejede* R., *säjed* E, 12.
 sidesta *gyakran*; * *seetste* W.
 sifks *sürü bokrok, sürütség* R., *sitks* A.
 sidokstüman, *sideman megsürüdni* R.; * *säjedekstimán* R.
 sisem *hét* A.; * *sisem* W.
 sisemkst *hétzer* A.
 sisemce *hetedik* A.; * *sisemce* W.
 sigemen *hetven* A.; * *sigämen* W.
 * *siäl giliszta* W.
 siň *ök* R., *sin* A.; * *siň* W. E.
 siňts *magok* R., *sints* A.; * *siňs* W., *siňts* E.
 sindän, sändän (3.-i) *törni, eltörni* R., *sindän* A.; * *sindän*.
 sännän, sännän (*fr.*) R., *siňnän* A.
 sinderan (3.-i) = *sindän (Szind.)*, R.; * *sinträn, sinträn (fr.)* R.,

sinträn széttörni, elrombolni, összegyürni W.
 sinderef *eltört* R.
 sinevan *törni (-ik)* R.; * *siňdivän* R., *sintrevan* E, 10, *siňdirivan* E, 14., *sintrevi törékeny* W.
 siňüvan, siňivan *elromboltatni, gyötrödni, törödni* A.; * *sivan törödni*: *sivž köszvényes* W.
 siblik *függöny* A.
 sifendän *szítálni* R., *sifendän* A.; * *suftňän* R., *sulan* W.
 sifenkšňän (*fr.*) R.
 siftem *szita* R., *siftim, siftéma* A.; * *suffem* R., *suleme* W.
 sifinks *korpa* R., *svinkst (pl.)* A.; * *sivtnevktst (pl.)* R., *sulevktst* W.
 * *sivan, l. sindän alatt siňüvan*.
 sivä (*pl. -ët*) *gallér* R.; * *sive*.
 * *siveks löiga* W.
 sivédän (3.-) *megfogadni, bérelni*; * *sivédän* R. W., *sividan* E, 9.
 * *siverdän beszegélyezni* W.
 * *siverks ingzegély, pilge s. boka* W.
 sivel *hús*; *sivel, sivil* A.; * *sivel* R., *sivel* W.
 sirä *öreg*; * *siré* R., *sire* W.: *sire pulot hosszú rojtok a karks čamavkst-on (tkp. öreg, azaz: nagy farkok)* R.
 siredän *öregedni* R., *siridan* A.; * *siredän* W.
 * *siredme öregség, öregkor* W.
 * *sire szöglet-él, szél, határ* W., *l. šif.*

* sireva *szélén* E, 15.
 sireks *kőrifű* R, sirik A.; * sirt
 R., sirte W.
 sirnä *arany* A. M.; * sírne W.
 * sirmaga *vászon nyári kabát* W.
 * sildej *l. cilgä.*
 sildi *gyepdomb* A. M., *l. cildi.*
 šoka (*pl. -kt*) *rojt* R.
 šoku *rojtos* R.
 soka (*o*) *eke* R., sokâ A.; * soka.
 sokan (3.-aj) *szántani* A.; * so-
 kan (a), sokakšňan (*fr.*)
 W. E.
 sokër *vak* R., sokir A.; * sokor W.
 sokërgëdan *megvakúlni* R., so-
 kïrgadan A.; * sokorgadan
 W.
 sokïrgaftan *megvakítani* A.;
 * sokorgaftan W.
 soks *hótalp*; * soks, *pl. sokst.*
 šoks *ősz (autumnus)*; * šoks.
 šoksinda *őszszel* A., šoksanda
 O.
 sotan (3.-i) *kötni, megkötni, össze-
 kötni* R., sodan A.; * sodan
 (o).
 sotňan (*fr.*); * sodnan (o) E.
 sotks *kötő, kötelék.*
 sod *korom*; * sod.
 sodu *kormos* R.; * sodov R.
 * sodïjan (a) *kormosodni* W.
 * sodïjvtan *kormosítani* W.
 sodan (3.-aj) *tudni, megtudni, is-
 merni, megismerni, kitalálni*;
 * sodan (a).
 sotsan (*fr.*) R.
 sodaf *ismeretes, ismerős*; * so-
 daž.

* sodamo *völegény, vő* W.
 * sodavks *jel; lelkiismeret* W.
 sodevan *megismerődni* R.; * so-
 davan R.: sodavi, sodaviks
ismert, ismerős W.
 sodaftan *találós mesét monda-
 ni; jósolni* A.; * sodavtan
 (sodavľan, sodavňan *fr.*) *tu-
 dósítani, jövendőlni, megin-
 teni; látogatni* W.
 son *ő*; * son.
 soňts *ő maga* R., sonts A.; * soňs
 W., soňts E.
 šopan *elrejtteni* A.; * šopan, šokan
 (o) *elrejtteni, tagadni* W., šo-
 pokšňan (*fr.*) W.
 šopf *rejtett, titkos* A.
 * šov, šovone *szárny* W., šovno
 E, 5., v.ö. *šolmo.*
 * šovov *szárnyas, szállós (ma-
 dár)* W.
 * šovolgadan *szárnyra kapni*
 W.
 * sovaš *szekér-rúd* W.
 šovëň *agyag* R., sovin A.; * šovon.
 * šovňan, *l. šalan.*
 šora (*pl. -ët*) *gabona, vetés*; * šuro.
 * sorgan *mozdúlni (helyből)* R.
 * sorgaftňan *megmozdítani* R.
 * sorš *csorbóka* W.
 * sornan (o) *reszketni, remegni* R.;
meg: borzadni W.
 * sornovtan (sornovľan, sor-
 novňan *fr.*) *rázni, megren-
 díteni; megkapálni* W.; sor-
 nuvtan *rázni* E, 13.
 * sornovleme *megrendítés: ma-
 storon s. földrengés* W.

- sórma (*pl.* -at) *hímzés, czifraság; írás, irat, levél (epistola);*
 * sórma.
 * sórmav *íromba, tarka, kiczifrázott R.*
 sórmadan (3.-i) *hímezni, írni;*
 * sórmadan (o).
 sórmatkšian (*fr.*).
 * sórmodomo *irat, könyv W.*
 sórmajan *tarkává lenni A.*
 sórmajavtan *tarkítani, kiczifrázni; * sórmalgavtan (o) W.*
 sorman (3.-aj) *ráncczosodni, ránccsba szedődni (homlok) R.;*
 * sorman R., sórman (a) W.
 sormaf *ránccz; ráncczos R.;* *sormav R.; sórma *ránccz, sórmaž ráncczos W.*
 sormafkă *némineműl fej-ékesség R.;* * sóravt (*pl.*) *hajfonadékok a fejnek mind két oldalán W.*
 solan (3.-aj) *olvadni, fölolvadni (meg: elsoványodni A.); * solan (a) (meg: elsoványodni W.).*
 solsán (*fr.*) R.
 sola *folyó, olvadt (nem fagyott) A., be nem fagyott hely a folyóban R.;* * solaž R.
 solaftan *olvasztani R., meg: elsoványítani A.;* * solaftan R., solavtan *olvasztani, elsoványítani W.*
 solafian (*fr.*) R.
 solgan (3.-i) *zárni, bezárni; * solgan (o).*
- sólgendan (*fr.*) R.; sólkšan A.
 * sólguk *víztorlasztás, gát, itató (hely) R., sólgavt (pl.) W.*
 * sólnan (o) *czivakodni, veszekedni W., l. šalan.*
 * sólmo *szárny R. E.¹², v.ö. sov.*
 * su *köd W.*
 * šuk *föhajtás, köszöntés; š. prá maksan köszönteni W.*
 sukeňan (3.-aj) *meghajtani magát, köszönteni R., šukuňan A., és: sukiňan esedezni, panaszkodni A.;* * šukuňan R.; šukuňan (a) *meg: imádni W.:* kolengat *langs š. térdre esni W.*
 sukeňakšňan (*fr.*) R., šukuňakšňan A.; * šukuňakšňan W.
 sukinäj *panaszló, felpörös A.*
 šukuňaftan *meghajtani, magát meghajtatni A.;* * šukuňavtan *meghajtani W.*
 suks *féreg, szű; * suks (meg: hernyó W.).*
 sukskă (*dim.*) A.
 suksu *férges R.;* * suksov R.
 šučan, l. šudan.
 šutks *hosszú tarka szalag, melylyel a lábtekerceket összekötik A.*
 sud *kéreg R.;* * sud R.
 šudan *átkozni, elátkozni A.;* * šudan (o).
 šutsán *káromkodni, szidkozódni R., sučan A.;* * šutsán R., šudsán *veszekedni W.*
 šutsekšňan (*fr.*) R.

- suduf *szegényke* R., suduf, sú-
 dif *átkozott, szegény, sajnál-
 ni való* A.: *ś. ši szegénység,
 nyomorúság* A.
 súdiftan *elátkoztatni (varázs-
 lóval)* A.
 suderan *czirogatni, simogatni* R.,
 * sudfan (a) R., *fésülni* W.
 * sudo orr.
 * sudukstomo *nátha* W.
 suskan (3.-i) *harapni, leharapni* ;
 * suskan (o) W.
 suskëndan (fr.) A.
 suskëm *harapás, falat* R., sus-
 kam A.; * suskomo.
 * sustan, l. stan.
 suzma *túrósajt* A.
 * sunduk *láda* W.
 supa *halom, domb* A.; * supo W.
 * šupav *gazdag.*
 * *ś. či gazdagság* R.
 * šupalgadan *gazdagodni* R.
 * šupalgavtan *gazdagítani* W.
 * suftnian, l. sifendan.
 šuva *kalász-szálka, polyva*; * šuva
 W., v.ö. juv.
 suvan (3.-aj) *bemenni* ; * sovan.
 suvsán, susán (fr.) R.; * sov-
 sekšnian E, 15.
 suvaftan *beereszteni, bevinni, be-
 vezetni* A.; * sovavtan W.
 suvezi *nyírfajd* R., suvzi A.; * su-
 vozej R.
 * šuvordan (o) *összenyomni, meg-
 nyomni, csípni* W.
 * suvuľan (a) *átkutatni, motozni*
 W. [alatt].
 šuma *válú* A.; v.ö. sima (séman
- sur *ujj*: *prä-s. mutató ujj, kučka*
*s. közép-ujj, lemftemä s. ne-
 vendék-ujj, väškänä s. kis-
 ujj, pilgä s. lábujj* ; * sur
 (: pfa s., pokš s., lemteme s.,
 viskine s., pilge s. W.)
 surks *gyűrű* R., surks A.; * surks.
 sura (pl. -ët) *köles.*
 šura *szarv* (: *äj-ś. jégcsap* R.);
 * šura W.
 šurä (pl. -et) *fonal, czérna* R., sirä
 (Szind.) R., šurä A.; * šure W.
 šurildä *rojt, czafrang* A.
 šuru *ágas* A.
 šurhkä *csat* A.
 * surka *nyest* W.
 šula (pl. -ët) *bél (darm)* ; * šulo.
 * suľan *szítálni* W., l. sifendan.
 * sulej *árnyék, l. cill.*
 šulgam *kiczifrázott ing-csat* R.;
 * šulgamo R., *a nők nyakán*
való ékesség W.
 šulma (pl. -ët) *csomó, kötés* ; * šul-
 mo.
 šulman (3.-aj) *kötni, csomóba*
kötni, csomót kötni R.; * šul-
 man (a) W.
 * šulmsán *megkötni* W.
 skam *egyedül, magára való* A.;
 * skam.
 skamn (skamin) *egymagam,*
 skamt *egymagad, skamnza*
egymaga O.; * skamon, ska-
 mot, skamonzo W.
 skal *üsző* R.; * skal *tehén.*
 * skeman *fővéssel kevesbedni (víz)*
 R.
 * skirian *csípni* R., l. kiskeřan.

stak, stanä, stama, l. sä *alatt*.
 staka (pl. -at) *nehéz* (: stak-ši *hét-köznep* A.); * staka R. E,¹⁴; *teher, nehéz, bajos* (staka-či) W.
 stalgëdan *nehezedeni* R.; * stal-gadan W.
 * stalgalan *nehéz lenni, terhelve lenni* W.
 * stalma *nehézség* R.; * stalmo, stalgadmo R.
 * stalgeftan *nehezíteni* R.; * stal-gavtan W.
 * stako *hiába, ingyen* W.
 stan (3.-aj) *varrni* R., stan *varrni, szöni* A.; * sustan (a).
 snan (fr.) R.
 stafks *varrás, szegély* R., stafks A.; * sustavks.
 stan (3.-aj) *fölkelni, fölállani* R., stean A., vstan M.; * stan (a).
 snan (fr.) R.
 sfada (steada) *állva*; * stado W.
 steávan *fölkelhetni* A.
 sfaftan *fölállítani, fölkelteni*; * sfaftan R., stavtan W.
 stafiian (fr.) R., steafiian A.
 * startan (o), startlan *megfogni, megkapni* W.
 * stej *bogyó* W., l. ksti.
 * stedan *rúgni, l. pstijan*.
 * stelan (a) *küldeni* W.
 * stina *pocséta* W. [ter.
 stír *leány* R., stír A.; * tehtef, tejstirnä (*dim.*).
 snav *borsó* R., snau A.; * ksnav R., snav W.

pabañsnav *báb* R.
 * snartan (o), snartlan *megkísérteni, próbálni* W.
 * snartomo *kísértés, próba* W.
 * spanst (pl.) *kantár (szíjakkól)* W.
 * zardo *mikor, l. mezü alatt me-zarda*.
 náka *báb* R.
 nákanä (*dim.*) R., nakanä A.
 naksada (pl. -dit, -dt) *rothadt*; * naksado.
 naksadan (3.-i) *rothadni*; * naksadan (o).
 naksafian *rothasztani*; * naksavtan W. E,¹².
 načka (pl. -kt) *nedves*; * načko.
 načkan *nedvesedni, nedves lenni, ázni*; * načkan (o) W.
 načkëndan (fr.) R.
 načftan *nedvesíteni, beáztatni* R., načuftan A.; * načtan (o).
 načfiian (fr.) R.
 nat *ezek, l. tá*.
 navan (3.-aj) *belelitzni, bemártani, bedugni* R., beverni A.; * navan (a) *bemártani, festeni* W.
 navsan (fr.) R.; * navsan W.
 navla (pl. -at) *háncs, belhég* R., nolá A.; * navolo R., nola W.
 nar *gyep, pázsit*.
 naran (3.-aj) *nyírni, borotválni*; * naran (a).
 narsan (fr.) R.
 naraj *borotváló, borbély* A.
 nardan *törülni, letörülni, fölszárítani*; * nardan (a).
 nariian (fr.); * nardlan W.

- nardama (pl. -at) *törülő kendő*; *nardamo W.
- *nardi *halovány R.*
- *narva *ablaküveg, üvegtábla W.*
- narvan (3.-aj) *költeni, kotlani (madár) R.*; *narvan (a).
- narvešan (fr.) R.
- narvaj *kotlós tyúk A.*; *narvicka W.
- narmen madár R., narmin A.; *narmui R., narmou W.
- narminna (dim.) R.
- narmin-kundaj *madarász A.*
- nal *nyil*; *nal.
- nalhkan (3.-i) *játszani*; *nalkan (o) W. E. 13.
- nalksán (fr.) R., nalhksán A.; *nalksán W.
- nalkendan (fr.) R.
- nalkéma *játék R.*; *nalkomo, nalkomne *játékszer W.*
- nalhksim-pálna *játékszer A.*
- nalna *söt, söt még A. R.*, nalna O.
- näjjan (3. női) *látni*; *nejjan (e).
- näjendan (fr.) R., näindan A.
- näi *látó, tanú A.*; *selme nejica W.
- näivan *látszani, megjelenni R.*; näivan A.; *nejavan R.; näjevan, näjavan W.
- näjendëvan (fr.) R.; *nekšni-van R.
- *nejevks, nejavks *megjelenés, jel W.*
- näifan *mutatni, megmutatni R.*, näifan A.; *neffan R., nevtan W.
- näifnan (fr.); *nevtlan W.
- när orr (*rostrum*), hegy (*cuspis*) R., när orr (*állatoké*) A.; *nér orr, hegy W.
- närhkamas *üröm*; *nartemks R., narkimks W.
- närgan (3.-i) *súlykolni (mosó ruhát) R.*; *nergan R.
- *nej most W., l. ni már.
- nengä *még R.*; nenge O., nengä A.; *nejak *épen most, még W.*
- *nejke most, *mindjárt W.*
- *nečks *szár (virág, levél-szár), bokor W.*
- neškä (pl. -kt) *méhkás*; *neškä R., neške W., näški E. 7.
- *neže *támasz W.*
- nežedan *támasztani, megtámasztani R.*, nežedan A.; *näžidan R., nežedan (*meg: tolongani, tolakodni*) W.
- nežetkšnan (fr.) R.; *neželan W.
- nežedim-päl *támasz A.*
- nežikstan *megfeszíteni magát (terhet emelve) R.*
- nežiksňan (fr.) R. [W.
- netkas *gyík R.*; *metkaz R., metkas
- neď *nyél R.*, ned A.; *näď R., neď W.
- nedinä (pl. -ňat) *fejő-dézsza.*
- *nesak *ugyanis, mert W.*
- neňat *ezek, l. tä, tëtä.*
- neftan *tépni, kitépni, nyöni, kopatni, kopasztani R.*; *ňaftan R., nevelďan W.
- nefnan (fr.) R.
- nevilan (3.-i) *leforrázni (?kopasz-*

- tani*) R., nevilan *elnyüni* (-nyüvik), *kopni* A.; * nevilan R.
 nevêdan *egyszer leforrázni* R., nevildan *elnyüni, elkoptatni* A.; * nävildan R., nevelðan *kitépni, nyüni* W.
 nêrhñan (3.-áj) *beönteni, rátölteni* R.
 nêrhñan (*fr.*) R.
 nélan (3. nili) *nyelni* R., nilan A.; * nilan.
 nélendan (*fr.*) R., nilendan A.
 nilks *íny* R.
 * nilve *nyelés, korty* W.
 nelgan (3.-i) *elvenni, elrabolni* R.; * nelgan R., nelgan (e) W., nálgan E, 15.
 nelksán, nelgendan (*fr.*) R.; * nelksán W.
 nélgêdan (3.-i) *undorodni (Szind.)* R.; * nolgudán R., nulgudán W. : nulgudeme *undor* W.
 nêrhkâ *rövid, kicsiny* A.
 nêrhkânâ (*dim.*) A., nêrhkânâ *rövid* (n. jofks *találós mese*) R.; * nêrkine R., nêrkine W.
 nêrhkenená (*dim.*) R.
 nêrhkalgêdan *megrövidülni* R.; * nêrkilgadan W.
 nêrhkalma *rövidség* R.; * nêrkilgadmó R.
 nêrhkalgêftan *megrövidíteni* R.; * nêrkilgavtan W.
 ni *nő, feleség* M.; * ni.
 * nizaña *napa, anyós (a férjnek)* W.
 ni már R.; * nej most W.
 niksán (3.-aj) *szagolni, megszagolni* R.; * niksán R.
 niksásan (*fr.*) R.; * niksán (e) W.
 * niške *magas, előkelő, úr* W.
 * nizildán *mosolyogni* W.
 nilâ *négy* A.; * nile W.
 nileva *négygyé, négyfelé* A.; * nileva W.
 nilekst *négyyszer* A.
 nilen-kirda *négyes* A.
 nilece *negyedik* A.; * nilece W.
 nilâ-gemen *negyven* A.; * nileñgâmen W.
 * nilks *szár (fű-szár)* W.
 nokta (*pl.*-at) *kötőfék, kantár (kötéltől);* * novta W.
 noška *tompa*; * noška.
 noškaman, noškalgêdan *tompúlni* R., noškíman A.; * noškalgadan W.
 noškaftan, noškalgêftan *tompítani* R.; * noškalgavtan W.
 nozêrán (*v.ö. tozêran*) *rántani, fölrántani (p.o. ajtót)* R.
 nozêrdan (*mt.*) R.; * nozurdan *lehúzni, lehámozni (vesszőről a hámot)* R.
 nonat *azok, l. to (mutató névmás-tö) alatt tona.*
 * norożorks *pacsirta* W.
 nor-mař, normal *kerti föld-eper*; * normal W.
 nola (*pl.*-at) *hanyag, rest.*
 nolgadan *elrestülni, hivalkodni.*
 nolan (3.-aj) *nyalni*; * nolan (a) W.
 nolśan (*fr.*); * nolśan W.

* nolštan *egyszer nyalni* R.
 * nolaža *sikos* W.
 * nolažlan *sikamlani, csúszkál-
ni* W.
 nolga (*pl. -lkt*) *takony*; * nolgo.
 nolgu *taknyos* A.; * nolgov W.
 * nolgař *taknyos orr* W.
 * nolgijan *taknyosodni* W.
 noldan (3.-aj) *ereszteni, eleresz-
teni*; * noldan (a) W.
 nolhán (*fr.*).
 * noldavks *ereszték*: čanžav n.
pókháló W.
 nujan (3. nuj) *aratni*; * nujan (e).
 nui *arató* A. O.; * nujića W.
 nušendan (*fr.*) R.
 numa-linga *arató-mező* A.; * nu-
 mo *aratás* W.
 nučka *csomókötés* A.
 nudi (*pl. -iht*) *nádsíp* (nudi-prá
nádfej) R., nudi A.; * núde
 R., nudej *nád, nádsíp* W.
 nudijs *nád* R., nudiks A.; * nu-
 dejks R.
 nupėń *moh* R., nupin A.; * lupon
 R., nupon W.
 nuřil *tarló* A.
 nuvan (3.-aj) *szunyadni*.
 nuvsán (*fr.*) R.; * nuvsán R.,
 nužan, nužsán *szunyadni, rest
lenni* W.
 * nužaks *lusta, álmos*.
 * nužaldan, nužalgadan *lustál-
kodni, elhanyagolni* W.
 nuvazevan (3.-aj) *álmos lenni,
elálmosodni* R.; * nuvaziman
 R., nužsevan (o) W.
 nuvargėdan (3.-i) *nyújtózkodni* R.

NYRLEV. KÖZLEMÉNYEK. V.

nuvargėtkšian (*fr.*) R.
 numěl *nyul* R., numil A.; * nu-
 molo.
 nuńan (3.-aj) *himbálódzni* R., nu-
 ran A.; * nuńan R., nuńan W.
 nuńsán (*fr.*) R.; * nuńsán W.
 nuńam *bölcső, hinta* R., nuńam
hinta A.; * nuńamo W.
 nuńamne (*dim.*) R., nuńamná
függő bölcső A.; * nuńamne
 W.
 nuńaftan *hintálni, ringatni* A.;
 * nuńavtan W. E.
 nuńařhán (*fr.*) A.; * nuńařhán
 W.
 nuńrgan (3.-i) *lógni, függni*.
 nuńrkšán (*fr.*) *időzni valahol,
lebzselni* R.
 * nuńrgan *szivárogni* W.
 * nurřan (a), nurřsán *lecsapol-
ni, szilrni* W.
 nurda (*pl. -rtt*) *szán* (*kosár nél-
kül*); * nurdo *teher* (*szán,
kocsi-teher*), *szán*.
 nurdená (*dim.*) *szánka* A.
 nula (*pl. -at*) *pólya*; * nula R.
 pakař *csont*; * pakař *rokka* R.;
meg: gömbölyyl csont W.
 pakařná *kőmagv* (*csontár*) A.
 pakėr *vadóc, konkoly* R., pakir
 A.; * pakor (*v. makor*) W.
 * pakšėdan *csattanni* W.
 pakša *mező, szántóföld*; * pakša.
 pakstra *lábtekercesek*; * praksta.
 pajgá (*pl. pajkt*) *harang*; * ba-
 jaga.
 pajgená (*dim.*) *csengetyl*.
 panga (*pl. -nkt*) *gomba; konty*;

- sömör R.; gomba A.; * pan-go.
- * pangov : lämen p. *bélpoklos* W.
- pača (pl. -at) *vékony fánk*; * pačalkse R. E, 11., pačalks W.
- pačkalga *sütő serpenyő*; * pačalgo R. E., pačalga W.
- pača: ved p. *vidra* R.; * pača, ved pača W.
- pačä (pl. -at) *szárny* R., pačä A.O.; * pača *kendő*.
- pačk, pačka -n *keresztül, által*; * pačk W.
- pačkedan (3.-i) *odaérni, elérni, elérkezni* R., pačkedan A., pačkađan O.; * pačkuđan R., pačkođan W.
- pačketkšňan (fr.) R.; * pačkuľan R. E.
- pačftan *megvinni*: kuľa p. *hírt vinni, hírt adni* O.; * pačľan (fr.): kuľa *pačľíca hírvivő, követ* W.
- paška *külön*; (c. abl.) -n *kivül* R., baška A.; * paška W.
- * paťa *néne, nagynéne* R. E, 8.; paťa, paťaj *nagybátya, néne, nagynéne* W.
- * paťakaj *nénike* E, 11.
- pad, pada *női szeméremtest* R., pada A.; * pad.
- padi *talán* A.
- paskan (3.-i) *baszni*; * paskan (o). paskendan (fr.) R.
- * paz *isten*.
- * či-paz *nap (sol)* W. E., kov-paz *a hold* E.
- * paske (dim.): *či-paske, kolbaske* E, 13. 14.
- * pazne (dim.) *szent-kép* W.
- * pazon *táskás szeplő* W.
- pažä (pl. -at) *sógor (két nőtestvérnek férjei)* R., bažä *sógor (feleségnek fivére)* A.
- pazäj *föld-len*; * paze *hím-kender* W.
- paňan (3.-i) *hajtani, ki-, el-hajtani, kergetni*; * paňan.
- paňtsan (fr.); * pansan W. E, 8.
- * paňan *sütni*: kše *pani pék* W.; E, 14.
- panar *ing*; * panar.
- panžan (3.-i) *nyitni, kinyitni; virágozni*; * panžan R., panžan (o) *nyitni; kijelenteni* W.
- pančšan (fr.) R.
- panžema (pl. -at) *kulcs* R., panžima, -žüma A.; * panžuma.
- panžľvan, -žüvan *nyílni, ki-nyílni*; * panžovan W.
- pančf *virág* R., pančuf A.; * panč, panš R.; panž, panžke W.
- pančfu *virágos* R.; * pančov R.
- panžam *hangya* R.
- panda *hegy, halom*; * pando (pand'alks *lejtősség* W.).
- pandinä (dim.) A.
- pandu *hegyes* R.; * pandov.
- pandä *eleget, eléggé* R.
- paňda (pl. paňtt) *ágy (veteményes, virág-)*; * panda.
- pandan (3.-i) *fizetni, megadni*; * pandan (o) R.; *fizetni, megtorolni* W.: *pandíca adós*;

- pandomo *fizetés, megfizetni való* W.
- pannán (*fr.*) R.; * pandlän W.
- * pandovks *fizetés; adósság* W.
- pandan *foldani, foltozni* R.
- panían (*fr.*) R.; * panlän W.
- panks *falt*; * pansk *falt; anyajegy* W.
- panksu *foltos* R.; * panksov R.
- pandés *fék, zabola* R., pandis A.
- papa (*pl. -at*) *hímvesző*; * papa R.
- pavas *szerencse*.
- pavaščan *szerencsés lenni* A.
- pavašči *szerencsés* R., af p. *szerencsétlen* R.
- pamerán *elmorzsolódni* A.
- pamirdan, pamerdan *elmorzsolni* A.; * pamordan (o), pamordlän W.
- pamerks, pamirks *morzsa*; * pamorkst (*pl.*) W.
- paí *kád* (*kérge p. torok, bögy*); * pare (*kše p. dagasztó teknő, kirga p. torok, pivten p. köpül*) W.
- paírnä (*dim.*) *csöbör*.
- paírenä (*dim.*) (*még kisebb —, női holmíknak való*) R.
- para jó; * paro.
- af-para *rossz, fősvény* R.
- parši *jószág, vagyon*; * paro-či *jószág, egészség* W.
- paran (3.-aj) *bögni, bégetni, morogni* R.; * paran (a).
- paršän (*fr.*) R.
- parazevan (*inch.*) R.; parazivan M.; * parazivan R.
- paraftan, -fían (*fr.*) *pirongatni; dicsekedni* R.
- * pariija *sógorné* E, s.
- * parksoman (o) *puhulni, lágyulni* W.
- parga (*pl. -rkt*) *lisztes bődön* R.; * pargo (*pl. park*) R.
- parhci (*pl. -iht*) *selyem* R., pařhci A.; * parcej, parsej R., parsi W.
- parheien *selyemből való*; * parsiñ W.
- parna (*pl. -ët*) *csikó (két éves)* R.; * parne R., parni W.
- * parńian *szuszogni, tüszögni* W.
- * pal: komadoñ p. *kosz (a fejen)* W.
- * pala *ing* E, 7.
- palan (3.-aj) *csókolni*; * palan (a) W.
- palšan (*fr.*); * palšän W.
- palan (3.-i) *égni; elfagyni*; * palan (a).
- pal *főtt hús* R.
- palaks *csalán*; * palaks.
- palf *fagyott* A.
- * palmañ *torony* W.
- päk *igen, nagyon, erősen* (*päkorhíj kérkedő* A.); * pek.
- päksta *erősen* R.
- päkstan *megerősíteni, bezárni, elzárni*; * pekstan (a).
- päksńän (*fr.*) R.; * pekstlän, pekšlän W.
- * pekstatodan: moñ ojmem *pekstatodoz uehcezen lélegzem* W.
- päjäran (3.-i) *kihullani, szétszóródni*.

päjardan (3.-i) *elszórni*; * pä-
verdan W.
päjś *a tejnek megpörköldött hár-
tyája* R.; * peñt R.
päšā (*pl.* -ët, -et) *hársfa*; * peše,
pekše R., pekše W. E.
päšānal *hársfa-erdő* A.
päšksü (*pl.* -et) *tele* (p. kovs *a te-
lihold*); * peškse R., *meg:*
terhes W.
päškedan (3.-i) *tebni, megtelni*;
megtölteni R., päškedan *meg-
tölteni* A.; * peškidan R.; peš-
kedan, pešfan *megtelni, jol-
lakni*; *megtölteni, megeléگی-
teni* W.
päšketkšān (*fr.*) R.; * peškšān,
peščan (*e*), pešlan W.
päšketks *töltelék* A.
päštā (*pl.* päšt) *mogyoró* R.; *meg:*
kis gombóc A.; * pešče R.,
päšče W.
päšks *mogyorófa, -bokor*; * pešks
W.
päšksnal *mogyorós (erdő)* R.
* päfan (*a*) *hátrálni, visszavonúl-
ni* W.
pätna-kud, päna-kud *kemencze,*
kályha R., päna-kud A., pätn-
nā-kud M.; * peñada W.; *v.ö.*
pañan sütni.
päрма (*pl.* -ët) *zuzza* R.; * purmo
R.
päł *karó, palánk.*
pälnā (*dim.*) A.
pälä (*pl.* -et) *fél (dimidius, -ium)*
és: *pele fél, oldal* R.; päł,
pälä *fél* A.; * pel R.; pel,

pele fél, oldal, holmi (*paro*
p. valami jó) W.
päle-ve *éjféł, éjszak* R., päł-ve
A.; pälä-ši *dél, abed-pele dél-
szak*; * pel-ve, pel-či W.
pälä *félen, -nál*; * pele W.
päli *felé, -hoz*; * pelev W., pe-
lej E.
päldā *felől, -től*; * pelde W.
pälgā *-nál el, mellett el* R.
päłks *fél (dimidia pars)* A.;
* pelks R.: *ula-pelks áll-
kapcza* R.
pälas *dühös, esztelen* R., pälas A.;
* pełas W. E.
päłaskēdan *megdühödni* R.; * pe-
łaskadan W.
päłaskētkšān (*fr.*) R.
* pełaskavtan *megdühíteni* W.
päłan *fürni* R., *l. pejel alatt.*
* päłan (*a*), päłšān, päłavtan *meg-
feszíteni (keresztre)* W.
päłkstan *feleselni, veszekedni, el-
lenkezni* A.; * pelkstan (*a*) W.
päłhkā (*pl.* -at) *hüvelyk-ujj* R.;
* pelka.
päłdan *sodorni (czérnát)* A.
pälnā (*pl.* -ñet) *öcs (a nénének)* A.
* pälnenā (*dim.*) A.
pe *vég; kűtfő* R., *vég* A.; * pä R.,
pe W.: *valgej-pe verszt* W.
peftemā *végtelen* R.
pekā (*pl.* -kt) *has*; * päke (*pl.*
päk).
pilge-pekenā *lábikra* R., p-pe-
kinā A.
peki *hasas, terhes* R.; * päkej
R., päkev W.

pekijan *terhesedni* R.; * päkijan W.
 pekijaftan *teherbe ejteni* R.; * päke tejan W.
 * pekš : tonov p. *tüzes üszök* W.
 * pekše, l. päša.
 * pekseve *éles ízü, csipős* W.
 pej *fog (dens)*; * pej R.; pev, pej W., päj E, 10.
 pejftemä *fogatlan* R.; * pevteme W.
 pejedan, peédan (3.-i) *nevetni, ki-nevetni* R., pejdan A.; * pejdan R., pejedan W.; päjedan E, s.
 pejtkšnan (*fr.*); * peifan R., pejelan, pejedstevan (o) W. pejdaftan *megnevetteni* A.; * päjiftan E, s.
 pejel, peel *kés* R., pejel A.; * pejel, peel R., peel W.
 pälan (3.-i) *fürni* R., pälan A.; * pelan R., peelan *vésni, fürni, metszeni* W.
 pejelem *kasza* R.; * peleme R., peelima, peelme W.
 pengä *égető fa* A.; * penge *fa-hasáb* W.
 pečkan (3.-i) *metszeni, vágni (kés-sel), ölni (mactare)*; * pečkan (e).
 pečksan (*fr.*) R.; * pečksan W.
 pečkema *olló* R.
 pečf *szelet*; * päčt R.
 pečfkä (*dim.*) R.
 * pečkseme, pečkseme *hasrágás* W. [(e).
 pečkan (3.-i) *átkelni* R.; * pečkan

pečftan *átkelteni, átvinni* (pečftan *moleftan késni, időzni, mulatni valahol*) R.; * päčkiftan R., pečekvfan W.
 pečftan (*fr.*) R.
 pečkan (3.-aj) *valamire való lenni, gyógyulni, földülni* R., pičkan A.; * pičkan (a) *gyógyulni* W.
 pečkäjks *jóraláló, af p. haszon-talan* R.
 pečkafnan *gyógyítani* R.; * pičkaftan R., pičkavtan W.
 pečkafnan (*fr.*) R.
 peš *fáklya-tartó* A.; * peš-čuvto *serpenyő-nyél* E, 7. 11.
 peškadan (3.-i) *sikoltani, erősen kiáltani* R.; peškadan *mondani, és : pežkadan kiáltani, füttyenteni*; * pižakadan R. E, s.
 peškatkšnan (*fr.*) R.
 * pežet *bíln, vétek* W.
 * pežetev *bílnös* W.
 pežit v. pežit toba *istenemre, isten úgysé* R., p. toba A.
 pežeđan, pežikstan *esküdni* R.; * päžikstan R., pežeksfan W.
 pešan (3.-i) *kiherélni*; * pičkavtan (o) W.
 pešan (3.-i) *megigazítani* R., pedan A.; * višan R.
 petevan *megigazodni* R.; * vifivan R.
 petftan *megigazítottani* R.
 * pešan, petňan, l. putňan.
 petkel *mozsártörő, tengely* A.; * petkel W.

pedan (3.-áj) *szűrni* R.; *pedan *szűrni, fejni* R., pädan (a) W.

pedama *szűrő* R.; *pedamo R., pädamo *fejő-dézsza, szűrő* W.

pedan (3.-áj) *ragadni, hozzá-, ráragadni*; *pedan R. E, 13, pädan (a) *meg: csatlakozni* W.

petsán (*fr.*) R., pedindan A.; *petsán R.

petftan *ragasztani, hozzáragasztani* R.; *pedaftan R., pädavtan W.

pedli *pióca, nádaly* A.; *pedli W.

pésmar *seregély* R., pismar A.; *pismar.

pezan *mosni (a fejét)* R.; *pazan R., pezan (e) W.

pezan (3.-i) *akadni, megakadni* A.; *paznan R., peznán W.

pezéndan (*fr.*) R.

peziks *süppedék, iszap* R., pesks A.

peznavtan *rúakasztani, beverni* W.

penempona *penész, l. pinä alatt.*

*penš *kanál.*

penč-ker *kis ételkosár* A.; *penš-ker *kanalas kosárka.*

*pepiška *síp, fuvola* W.

perä (*pl. -et*) *kert: neškä p. méhes kert* R., pere O.; *pire.

perán (3.-áj) *bekeríteni* R.; perán, piran A.; *pirán (a).

peráf *sövény* R.; *piráft R., pirávks W.

[A.

períf, piríf *udvar, kerítés* R., piríf

períf, perífka *körül* R., períf, perífka A., períf, perífka O.; *períka, perít *körül* W., perík E, 14.

períf-peli *köröskörül*; períf-pelde *mindenünnen* R., períf-päldä A.

perífsa *körében, perífs köré, perífstá köréből* R.

*peráv *süket* W.

pervaj (o) *első* A.

perígaftan (3.-i) *kifogni (lovat)* R., pirgaftan A.; *pergaftan R., pergavtan W.

*pel *felhő* R., päle W.

pelev *felhős* R., pälev W.

*pelinca *égboltozat* W. E, 1.

pelan (3.-i) *félni* R.; *pälan R., pelan W.

pelendan (*dim.*) *egy kicsit félni* A.

peli *félénk, gyáva*; *pelica R., peli *félénk, vigyázó* W.

*pela *veszély* W.

*pelán *szűrni* R.; l. pëpan.

*pelksta : čama p. *pofon-csapás* W.

pëkš *czomb: pilgä p. R., pukša A.*

*pukšo *czomb, far: pilge p. W.*

pëkštërdan (3.-i) *pattogni (tűz)* R.; *pukšturdan (o).

pëtan (3.-i) *letenni, odatenni; állítani, ültetni* R.; pítan, putan A.; *putan (o) R., *meg: megigérni, valaminek tartani* W., *építeni (házat)* E, 4.

pëtnán (*fr.*) R.; *putlan W.

pěskan (3.-aj) *fiŋgani* R.; * poznan R., (a) *fiŋgani, pooszogni* W.: poznamo *fiŋg, poosz* W.
 pěskšan (*fr.*) R.
 pěpan (3.-aj) *szúrni* R.; * pelan R., pupan (a) W.
 pěpajks *oldal-nyilallás* R.
 pěpíran, pěpírdan *botlani* A.; * pupordan (a), puporkšan W.
 pěrém *pöcsök* R., burím A.; * puromo R., promo W.
 pěrhc *malacz* R., puřhc A.; * purses R., puřc W., puřsez E, s.
 pěrhckä (*dim.*) R., puřhckä A.
 pěrhcezu *terhes (disznó)*; * pursezej R., puřcev W.
 pěrhcezán (3.-aj) *malaczozni* R., puřhezán A.; * puřcijan (a) W.
 pěrdan (3.-aj), pěrnan *gyűjteni, összegyűjteni, szedni* R.; * purnan R., (a) *meg: kiválogatni, ékesíteni* W.
 pěrtšan (*fr.*) R.
 pěrėman (3.-i) *összegyűlni* R., puraman M.; * purnavan R. W., proman (o) W., puroman E, 13.
 pěrėmkšan (*fr.*) R., pírėmkšan A.
 * puromks, promks *gyűlés, gyűlekezet* W., puromks E, 15.
 pěla, pula (*pl. -ét*) *fark, nyél, hajfonadék* R., pila, pula A.; * pulo R., *meg: bokrok* W., *bokor* (kař., čej-p.) E, 5.
 * pulakš *hátral az öröl lelógó czifraság (u nőknél)* W.

pěldēm *furkós bot* R.
 pělmanža *térd* R., pílmanža, polmanža (p. *prea térd-fej*) A., * pulaza, pumaža W.
 * pulžan (a), pulžlan *térdepelni* W.
 pian (3. pi, pij) *főni*; * pijan (e). * pikšan (*fr.*) *forrni* R.
 pisi, psi *forró, hév* A., psi R.; * pisi, psi.
 psilgėdan *meghevűlni* R.; * psilgadan.
 psilgėtkšan (*fr.*) R.; * psilgalan R.
 * psilgavtan *hevíteni* W.
 pif *érett, megfőtt* A.
 pėdan (3. pidi) *főzni, sütni* R., piđan, pidan A.; * piđan.
 pėtsán (*fr.*) R.
 piks *kötél*; * piks.
 piksan (3.-i) *verni, ütni* R., pikšan A., v.ö. * pivtan.
 pikšan (*fr.*) R.
 piksoftan *megveretni* R.
 pingä (*pl. pinkt*) *abroncs; idő, kor*; * pinge *idő, kor* W.
 kona pingt *mikor* A.
 pingsta *idejében, -kort* A., arpingstamindenkor O.; * pingste W.
 * pingėn *örökké való* W.
 * piniks *abroncs* R., pinks *abroncs, karika* W.
 pičä (*pl. pičt*) *erdei fenyő*; * piče.
 pičėdan *bajlódni, fáradni* R., pičėdan A.; * piščan (e), piščėvan *fáradni, elbágyadni, szenvedni* W.

* piševtan *fárasztani, bágyasztani* W. S.
 * piči *vese* W.
 * pišča: *sablañ p. kardlap* W.
 pižä (*pl. -et*) *zöld* (p. *šaba újon-született gyermek*) R., pižä, piže A.; * piže R.; *zöld, kék* W.
 piželgëdan *zöldülni* R., pižil-gadan A.; * piželgadan W.
 pižilgaftan *zöldre festeni* A.; * piželgavtan W.
 * piže *réz*.
 piternä *erszény* A.; * pitere W.
 pitnä *ár, fizetés, becs*; * pitne.
 pitni *áros, drága*; * pitnej R. E., pitnev W.
 pitniëlgëdan, pitnijan *megdrá-gulni* R.; * pitnelgadan R.
 piskežan *fosni* R.; * pisikižan W.
 piskezksñan (*fr.*) R.
 piskin *hasmenés* A.; * pisik or-ma W.
 pis-panga *posz-gomba, pöfeteg* A.
 piza (*pl. -ët*) *fészek*; * pize R., piza W.
 pižan (ž. pizi) *esni* (*eső, hó*) R., pišan A.; * pižan.
 pizem *eső* R., pitem A.; * pizemc.
 pizel *fojtós berkenye* R., pižal A.; * pizel.
 pizelks *berkenyefa*; * pizel-un-do R.
 pizgata (*pl. -at*) *fecske* R.; * pez-gun R., pizgun W.
 pinä (*pl. -et*) *kutya*; * pine.
 penempona (*kutyaszőr*) *penész* R.; * pinen-pona R.

penemponav *penészes* R.
 penemponajan *penészesedni* R.
 pinem *zab*; * pineme R., pinime W.
 pindëldan (ž. ř) *fényleni* R., pindildan A.
 * pivtan *páholni, köpülni* W.
 * pivsan *csépelni* W., v.ö. pik-san.
 * pivsev (pivsej), pivsima *csép* W., pivsuma E.
 * píra E, 2. = píra, l. pírá.
 * pírgene *mennydörgés* R. E. (E, 14. *személyesítve: a Mennydör-gő*), pírgene W.: p. jonks *szivárvány*.
 pilä (*pl. -et*) *fül*; * pile.
 pilkst (*pl.*) *fülönfüggők*; * pileks.
 * pilev *füles, nagyfűlüt* W.
 * pilijavtan *fülön csapni* W.
 pilgä (*pl. pilkt*) *láb* R., pilge A.; * pilge.
 pilgenat (*pl.*) *lábás (tripus)* A.; * pilgenet W.
 pokaj *női ing* A.; * pokaj E, 13.
 pokan (ž.-aj) *kopogni (járásban)* R. A.; *vagdálni az orrával (madár)* R., *keresztet vetni* A.; * pokan R.
 pokaräv *kerek, gömbölyű* R., po-kařau A.
 pokařgaftan *kerekíteni* A.
 pokën *köldök* R., pokin A.: * počo-ko R., počo W.
 pokël *darab, koncz* (p.o. fa, hús) R., pokil *darab (kenyér), gom-bolyag, gümő* A.; * pokol R.
 * pokš *nagy*.

- * pokšäj *nagybátya* (*atyának bátyja*); pokštäj (*pokščäj*) *nagyatya* W.
- * pokškvlan *kevélykedni* W.
- * pokša *poloska* R.
- pohařam *pincze* A.
- poju *nyárfa*; *poj.
pojunal *nyárfa-erdő*; *poj-pulo R.
- ponkst (*pl.*) *nadrág* R., *gatyá* A.;
*ponkst *gatyá*.
- * pongan *stb.*, *l.* *povan* (i).
- * pongan (e) *kodácsolni* W.
- * pongičtolan (a) *bőfőgni* W.
- * pongo, *l.* *pov.* [W.]
- * počane *kemény, száraz (kenyér)*
*počakadan *megkeményedni* W.
- * počo, *l.* *pokěn.*
- počėdan (3-i) *elszórni* R.; *počėdan R.
- počėtkšnan (*fr.*) R.
- počka (*pl.* *počkt*) *medve-tapsír*;
*počka, *počka cséve*, *poršėu p. medve-tapsír* W., *počko cséve*; *köldők* W. (*l.* *pokěn*).
- počkenä *cséve* R., *počkėnā* A.
- počf *liszt*; *počt W.
- počfu *lisztes* R.
- požf: *vajmä p. lélegzet* R. (*v.ö.* *ponžaftan*); *ojme *kož* R., *ojme košt* W.
- pořā (*pl.* -at) *csecs, emlő* R., *pořā* A.; *pote R. W., *puřo* E, 11.
- pořānā (*aim.*): *pilā p. fülczim-pa* R.
- pořan (3-āj) *szopni, emni, fejni*; *pořan (a).
- * potnan, *potšan* (*fr.*) R.; *potšan *nyalni, lenyalni* W.
- pořam-traks *fejős tehén* A.
- pořaftan *szoptatni*; *pořaftan R., *pořavtan fejni, szoptatni* W.
- pořaftim-šura *szoptató-tülök* A.
- potan *hátrálni* A.; *potan *menni, lépni*: *udalov p.*, *mekev p. hátrálni* W.
- pořaftan *hátra tolni* A.
- * potnara *polcz (a falon)* W.
- potma *bél, méh (uterus), has, belső rész*; *potmo.
- potmėsa -*ben, bent* R., *potmėsa* A., *potmasa* O.; *potso *bent* W.
- potmės, *potmu -be, belé* R., *potmės, potmu* A.; *potmas* O.; *potmos, *potš* W.
- *potmėsta -*ből, belől* R.; *potmėsta* A., *potmasta* O.; *potsto W.
- potmėva -*n belül* R.; *potmova W.
- potmales *belek* A.
- potmaks *fenék*; *potmaks.
*potmakstomo *feneketlen* W.
- potmarnā: *kud p. házhėj* R.; *potmar: *kudo p.* R.
- *potřan *betőmni, bedugni* R., *potundán, potomdán* (a) *meg: iszkábálni* W.
- *potomks *dugó, szállófa* W.
- *potundavan *betőmődni, megfűladni* W.
- poza *gyöngye sör*; *poza W.
- pona (*pl.* -at) *szőr, gyapju*; *pona.

- selmä ponat *szempillák* R., selmä-suhka-ponat *szemöldök* A.; * selme ponat W.
- penem-pona *penész* R., l. pinä.
ponaň *szőrből való* R.
- ponav *szőrös* R., ponau A.;
* ponav.
- ponaža *szőrhurok (madánfogóban)* R.
- ponasa: fkä-p. *egyszőri, egyszerűn* A.
- ponan (3.-aj) *fonni*; * ponan (a).
pontsán (fr.) R.
- ponafks *hajfonadék* A.; * ponavks *fonadék* W.
- ponžaftan *szelelni, szórni (gabonát)*; * ponžaftan R., ponžavtan W.
- ponžafían (fr.) R.
- pov *kebel*; * pongo R.;
* pov *gomb* W., l. punä.
- povan (3.-aj) *fojtani (kézzel)*;
* povan (a) R. W., puvan E, 10.
- pondan *megfojtani (kötéssel), fölakasztani*.
- pontsán (fr.) R.
* povavan *fölakasztani magát* W.
- povan (3.-i) *megakadni valamiben, belekerülni (hálóba)* R., *besülyedni* A.; * pongan R., pongan, pongavan W.
- povëndan (fr.) R.
- povüftan *megakasztani, rá-, fölakasztani* R.; * povüdan R.;
povüdan *és pongavtan* W.
- povüfían (fr.) R.; * poulan,
- poutían R.; pongavlan *begombolni, befűzni* W.
- * pongonán *akadozni (beszédben)* W.
- povnä, poňä (pl. -at) *császár-fajd* R., pounä A.; * povó W.
- pora (pl. -at) *liget* R.
- pořan *rágni* R., *harapni* A.; * pořán.
- porendan (fr.) R., *rágni, kérődzni* A.
- * porksán *széttörni, zúzni, szét-szórni* W.
- * porkslan, -lekšían (fr.) W.
- * porksevan *törni (-ik), megrepedni* W.
- porf *hó-zivatar* A. S.
- pola *feleség, hitves társ* A.; * polaj W., pola E, 6.
- poladan *hozzátoldani* R., *hosszabítani* A.; * poladan R.
- polatks *toldás (a ruhán)* R.;
* polatks R.
- * polavan *változni* W.
- polaftan (3.-i) *váltani, cserélni*;
* polaftan R., polavtan W.
- polka (pl. -at) *fekvőhely, ágy a kályha mellett* R.
- polhtan *égetni* A.; * pultan (a) W.
- polda *íz-bittyók, csukló: pilgä p. boka* R.; * bolda R., polda *boka* W.
- puj, buj *karika (játékszer)* R., buj *golyó* A.
- pušta *néminemű kása (törött zab)*;
* pušto.
- * pužan (e) *elhervadni, elszáradni* W.

- *putokst *vörös szegély (a nőingen)* W.
- putían (3.-áj) *csepegni*; *petan R.; petían W.
- putnesan (*fr.*) R.
- putíks *csepp* R.; putíafks A.; *petnevks W., petáfks R.
- putíaftan *csepegtetni*; *petádan R., petnevftan W.
- *pustaka *czinege* R. E.
- puná (*pl. -íat*) *gomb*; *pov R. W., povka E.
- *pupan *keresztet vetni* R.
- *puvan *fúni, l. fan.*
- puvédan (3.-í) *tílólni (kendert)* R., puvdan A.
- puvėtkšńńan (*fr.*) R.
- puvėdema *kendertíló* R.
- puvės *mėhraj* R., puvıs A.
- puveńan (3.-áj) *csavarni* R.; puran *csavarni, körültekerni* A.; *puvuńan R., puran (a) *tekeregni, őrvényezni: puramo őrvény* W.
- puverdan (3.-aj) (*mt.*) R.; purdan *fordítani, gerebėlni, evezni* A.; *puvurdan R.; purdan *fordítani, csavarni, evezni, facsarni (ruhát)* W.
- puverdama *şufta csavarófa (szővőszéken)* R.
- puvėrks *hólyag (a kézen)* R.; *puvońks W.: pilgeń p. *tyúk-szem* W.
- *purdavks: ved p. *őrvény* W.
- *puvurgadan (puurgadan) *fordúlni* E.,¹⁵
- *puvtan, pultan (a) *főlkelteti, ébresztevi* W., puvtan E.,¹⁴
- pur *kréta*; *por W.
- purjan *krétássá, fehėrré lenni* A.
- purjaftan *bekrétázni* A.
- puńa *mėhser* A.; *pure W.
- purks *gumó, csomó* A.
- puńhká (*pl. -at*) *murok* R.; puńká A.
- purgan *fecskendeni* A.
- purksán (*fr.*) A.
- *purmo, l. *pärma.*
- pulf *kéve*; *pulht (*pl. ?*) R., pul W.
- pulfká (*dim.*) R.
- *pškadan *felelni* W.
- pstíjan *rugdosni* R.; *pistan W.
- pstídan *egyet rúgni* R., pistídan A.; *stedńan R.
- *praksta, l. *pakstra.*
- pran (3.-aj) *esni*; *pran (a).
- pėrsńan (*fr.*) R., praşńan A.; *prakşńan W.
- praftan *elejteni, ledönteni*; *pravtan W.
- prá (*pl. práat*) *fej* R., prea A.; *prá. — *Birtokos személyragokkal = magam, magad stb., főleg accusativusban, p.o. preants mizá eladta magát* A., nevtik práat *mutasd magadat, vanodo prank óvjátok magatokat* W.
- kud-p. *háztető, lihtema p. kút-fő, şora p. kalász*; *pumaşa p. *tėrdfej, makop. mákfěj* W.
- prása *tetején* R., preasa A.; *práso W. E.

práas, práv *tetejébe*, -ra R., preau
 A.; * práas W.
 prásta -ról le R., preasta A.;
 * prásto W.
 * práva *fölätt el* W.
 * prádan (o), prádovtan *befe-
 jezni* W.
 * prádovan, prádovksňan *be-
 fejezödni, végzödni* W.
 * práve *ész, okosság, értelem*.
 právi *okos* R.; * právej R., prä-
 vev W.
 prärtsä *törülköző* A.
 * prudán *lerakodni* W.
 * bačka *öcs; feleség öcsöcse; unoka-
 öcs* W.
 * bašmak *czipő* W.
 bašá *bátya, nagybátya (az atyá-
 nak öcsöcse)* R., batáj A.
 baška *ip, atyós (a völegénynek)*
 R.
 bašan *altatni, csilapítani* A.
 babaj *napa (férjnek anyja)* A.
 * balduz *sógorné (feleség nővére)*
 W.
 * balža *sógor (a balduz férje)* W.
 * berän *rossz* R., beän W.
 * berängadan *elsoványodni* R.,
 beängadan *rosszabbúlni* W.
 * beängavtan *rosszabbítani* W.
 * bobaske *mese, elbeszélés* W.
 * bursuk *borz* W.
 bratnä *fa-kanta* A.
 bra : b. meš *posz-méh* R.
 fan (3. faj) *fújni*; * puvan (a) R.,
meg : megfújni, gyógyítani
 W.
 fšan (*fr.*) R.

faf *telefütt (hóval)* R.
 fam *hólyag*.
 fama *fuwó (follis)*; * puvamo
duda W.
 fatan (3.-áj) (o) *megkapni, meg-
 fogni, elrántani* R., fatan A.;
 * kvatan (a) *megpillantani* E.
 fatían (*fr.*) R.
 fkä *egy*; * vejke, ve W. E.
 * vejkinge (*dim.*) E, 11.
 fkä-pónasa *egyszörül (egyszínü)*
 A.; * ve-licañ *hasonló (egy-
 képl)* W.
 * vejkesse, vejkse, vejse *együtt*
 W.
 * vejkes, vejks, vejss *egybe*.
 vest *egyszer* A. O.; * vest, vejst
 W.
 aš-vestke *egyszer sem* O.
 ftal *hátral való*; * udalo W.
 ftala-sórma *háthímzés (a nőin-
 gen)* A.
 ftala *hátral, mögött*; * udalo W.
 ftalu *hátra, mögé*; * udalov W.,
 udalój E, s. 15.
 ftalda *hátról, mögöl*; * udal-
 do W.
 ftalga *hátral el, mögött el*; * udal-
 ga W.
 * udalks *hátról (pilge láb)* W.,
 udals (ortat *kapu*) E, s. 11.
 fti (*pl. -iht*) *egyenlő* R., videva A.;
 * vejke W (v.ö. fkä).
 af-fti *egyenlőtlen* R.
 ftiman *egyenlővé lenni* R.
 ftiptfan *kiegyenlítani*; * vejke-
 fan (a) W.
 * vejketňan *egyengetni* W.

* vakan *tál, csésze.*
 vaks *arasz* R., vaksza A.; * vaksza W.
 vakssa *-nál, mellett*; * vaksso, vaksne W.
 vakss *-hoz, -ig* R., vaksis A.; * vaks, vaksos W.
 vakssta *-tól, mellől*; * vakssto W.
 vakska *-nál el, mellett el*; * vakska W. E, 13.
 vaj *vaj, zsír, szalonna, olaj* R.; * ojskal v. *tehén-vaj*, tuvo v. *szalonna, kañt-sor v. kenderolaj* R.; * skal ojs, kañt-zorn' ojs W.
 vai *vajas, zsíros, olajos* R., vaji A.; * ojev R.
 vaiaftan *megkenni* A.; * oijavtan *olajjal kenni* W.
 vajjan (3.-áj) *súlyedni, lemerülni, vízbe fúlni*; * vajjan (a).
 vajjsan (fr.) R.; * vajjsan R.
 * vajjavtan *bemeríteni, vízbefúlasztani, áztatni (kendert)* W.
 vajgäl *hang, szó (vox)* R., vajgel A.; * valgej R. E, 12; valgej, vajgel W.
 v. pe *egy verszt*; * v. pe.
 * valgajan (a) *védeni (beszéd-del)* W.
 vajmä (pl. -ët) *lélek, lélegzet*; * ojme.
 vajmi *ébb (még lélegző)* R.
 * ojmijan (a) *föléledni* W.
 * ojmijavtan *fölelesztani* W.
 vajman (3.-áj) *pihenni, léleg-*

zeni R. A., *leülepedni (víz)* R.; * ojman (a) *pihenni.*
 vajmesän (fr.) R.; * ojmsän *pihenni, megpihenni* W.
 * ojmsevteme *nyugtalan* W.
 vača, vačëda *éhes (vača kizä éhesztendő)* R., vačida A.; * vačo, vačodo R.; vač, vačo (vačo ška *éhség*) W.
 vačün-sedi *éh-gyomrú* A.
 vačan (3.-i) *megéhezni* R.; * vačan (o) E, s.: vačomo *éhezés, éhség* W., vačovän *éhezni* W.
 * vačoman (o) *megéhezni* W.
 vacä (pl. -ct) *ganaj, szar*; * vace.
 * vačan (a), l. varžan.
 vačkan (3.-aj) *tapsolni; rakni (szekérre)* R.; * vačkan (a).
 * vačkakšňan (fr.) E, 12.
 vačkëdan (3.-i) *megütöni, ráütöni, csapni* R., vačkëdan A., vačkađan O.; * vačkuđan R., vačkođan W.
 vačkatan (3.-i) *reszketni (Szind.)* R.
 * vačkičoka *sovány* W.
 vaša (pl. -ët) *csikó* R., vašenä A.; * vaše R. W., vaš E, 6.
 vašu *vemhes*; * vašej R., vašev W.
 vašijan (3.-áj) *megcsikódzani* R.; * vašijan.
 važädan (3.-i) *rátámaszkodni; hozzá-, alátámasztani* R.; * važädan R., vašađan *rátámaszkodni* W.
 važätkšňan (fr.) R.
 * važov *nyájas, szíves* W.

* *važdan* (a) *elkényeztetni, megcsillapítani* W.
vatkan (3.-aj) *meghámozni, nyúzni*; * *vatkan* (a) R., *levakar-ni, hámozni* W.
vatksán (fr.) R.; * *vatksán* W.
vatrakš gyík, béka; * *vatrakš* W.
vađan (3.-i) *kenni, bekenni, megkenni*; * *vađan*.
vadendan (fr.) R.; * *vadnan*.
vadeřan, * *vadeřan*, *l. udeřan*.
* *vadžra*, *vadžraza csinos, jeles* W.
[*vas*]:
vasu (elbre): *mek-vasu oda és vissza* A.; * *vasov messzire*.
* *vasolo messze, távol*.
* *vasoldo messziről*.
* *vasolga messze, messze el*.
* *vasolgavtan eltávolítani* W.
[*vaš*]:
vaššä, vastšä, vasenda legelőbb, legelsőbb A.; *vasenda eleinte* O.; * *vašna előbb, eleinte* W.
vasenü, vasiü előbbi M.; * *vasiü, vasiüce első, legelőbb való* W.
vasen gazdasszony A.
vasen: v. *pejilt olló* (Szind.) R., *vasiü pejelht* A.; * *vasiü pe-elü* R., *vasoü pe-elü* W., *vasuü-pejilt* E, 5.
vasiftan találkozni valakivel A.; * *vasođan* W., *l. vastan*.
vasitkšnan látogatni A.; * *vasolan társalkodni, közlekedni valakivel* W.
vaškafitan (3.-i) *megcsalni, hazudni, csalogatni*.

vaškafitan (fr.)
vaškafčevan megcsalódni R.
vasta (pl. *vastt*) *hely; alvó hely*: *tol v. tilzhely, kotf v. szövszék* R.; *hely* A.
vastsa helyett R. O., *vastisa* A.
vasts helyébe R.
* *vastan* (a) *találkozni, egybejöni; megegyeztetni*: *karšo v. eleibe menni* W.
vaz borjú R., *vaza, vaznä* A.; * *vaz*.
vazu borjas, terhes (tehén); * *vazov*.
vazjan megborjadzani R., *vazian* A.; * *vazijan*.
vaz sapka R., *vaz* A.
vanan (3.-i) *nézni, óvni, őrizni*; * *vanan* (o).
vanėndan (fr.) R., *vanondan* M.; * *vannan* (o) E, 15., *vankšnan* E, 12.
va, vaga! nézd A.; *vant* O.; * *vana* W.; *va, vana* E.
vani őrző, őr: *stada-vani pásztor*.
vanama: *šama v. tükör* R., *š. vanima* A.
vantftan óvni, kémélni valamit R.
* *vaüks tiszta*.
* *vaüskadan, -kavan tisztálni* W.
* *vaüskavtan tisztítani* W.
vandü holnap A. O.; * *vandü* W.
vandida melä holnapután A.; * *vandido mejle* W.
* *vandoldan* (o) *fényleni* W.
* *vara*: v. *vanan tanuskodni*, v. *vani tanü* W.

- vařá (*pl.* -at) *lyuk* R., vařa, vařanä (*dím.*) A.; * vařa.
 v. potmosa *tele sebekkel* R.
 vařäv *lyukas* R.; * vařav.
 vařäjän *lyukadni, lyukasodni* R.
 vařäjaftan *lyukasztani* R.; * vařalgavtan W.
 * vařgan *vastag keztyü* W.
 vařhmedan (3.-i) *virradni*.
 vařhmedema *reggel, virradat* S.
 vařžan (3.-aj) *megnézni, megtekinteni* R., vařžan *megnézni, próbálni, kóstolni* A.; * vařšan (vačan) R., vačan (a) W., vařčan (a) E, 1.
 vařčšan (*fr.*) R.; * vačňan W., vařšňan E, 1.
 vařžama: *selmä vařžamat szemüveg, šama vařžama (v. vanama) tükör* R.; * selme vařšamot v. s. vačat, čama vačamo R.; selme vačamot W.
 * vačtan (a) (*mt.*) *meg-, föltekinteni, próbálni, kóstolni* W., vařštan *tekinteni* E, 1. 9.
 * vačľan (*fr.*) W.
 vařžanka *szolgáló leány* A.
 varsi (*pl.* -iht) *varjú* R., varsi, varhsi A.; * varsej R., varsej, varaka W.
 * varnan (a) *károgni, nyivákolni*, W.
 varma *szél (ventus)* R.; varmâ A.;
 * varma.
 v. joň *szelesség, szeleburdiság* R.
 val szó; * val R., szó, hír W.
- val: ši-val *világ (mundus)* A., v.ö. valda.
 valan (3.-i) *önteni, ontani*; * valan (o).
 valändan (*fr.*) R., valandan O.; * valnan (o) W.
 valan (a) *simítani, egyengetni* W.
 valažä (*pl.* -at) *csúszós, síkos, sima* R., valaša A.; * valaňa R., *sima, egyenes* W.
 valaškedan *síkossá lenni* R.; * valaňgadan R.
 * valakavtan *simítani, simogatni* W.
 valam *lassan, halkkal* R.
 valamnä (*dím.*)
 valgan (3.-i) *leszállni, leereszkeni, leáldozni (nap)*; * valgan (o).
 valgëndan (*fr.*) R. A., valgandan O.; * valgonan (o) W.
 valhtan (3.-i) *leszállítani, levenni; kifogni (lovat)* R., *elvenni, apasztani* A.; * valtan (o) *leszállítani, levenni* W.
 valhňan (*fr.*) *kifogni* R.
 * valgej, l. vajgál.
 valda *világ; világos, tiszta, átlátzó*; * valdo W.
 ko-valda *holdvilág*, tol v. *tűzvilág*, ši v. *napvilág* R.
 valdëman *világosodni, fényleni, megvirradni* R.; * valduman R., valdan (o), valdoman (o) *fényleni, ragyogni* W.
 valdëptan *világosítani*.
 * valdomo *világosság* W.

valdovan (o) *világotni, világo-*
sodni W.
valdovtan *világositani* W.
* valske *reggel (idő); reggel*
(adv.).
valmä *ablak* R., valma A.; * val-
ma.
valf *rúbel*; * vawks.
v. *sula kolbász* A.
váknan (3.-aj) *sápogni (récze)* R.,
váknañ A.; * vaknan R.
väčkan (3.-i) *szeretni* R.; * večkan
(e) W.
väškan (3.-i) *fütyölni*; * veškan
(e) R., *fütyölni, sziszegni* W.
väškenđan (*fr.*) R., väšken-
dan A.
väškema *síp* R., väškéma A.;
* veškima W.
väšan (3.-i) *vezetni* R. O.; * vešan
R.; veđan (a) *vezetni, kormá-*
nyozni W.
väšnan (*fr.*); * vetsan R.
vädmä (*pl. -et*) *gyeplő*; * vedmä
R., vedme *fonal* W.
* väzer *emlő* R.
* väniža *lankás (nem meredek)* R.
väř *felső rész, fönt való* R., vär
A.; * väre W., vere E.
värä pe *felső vég* R.; * väre tur-
va *felső ajak* W.
värä *fönt*; * väre W.
väri *föl, fölfelé*; * väre v. W.
värdä *fölről*; * värde W.
värgä *fölrül át, fölrül el*; * väřga
W.
väřskä (*pl. -at*) *tenyésztő-ágy*
(plántáknak) R.

väldermä (*tkp. värde valmä*) *füst-*
lyuk R., väldärma A.; * vel-
mařma R., velmařa W.
ve *ěj* R. A., vej S.; * vä , veä R.,
ve W.
vet *éjjel* A. O.; * vet W.
veñ *peřt (vembeřt) egész éjen*
át W.
ve, vejke *egy, l. fkä.*
vehksa *kilencz* A.; * vejkse W.
vehksova *k. részre, k. felé* A.
vehksöice *kilenczedik* A.; * vejks-
sece W,
vehksägemem *kilenczven* A.;
* vejksengämem W.
vešan (3.-i) *keresni* R. A., *leányt*
kérni R.; * väšan (e) *kérni*.
vešendān (*fr.*) R., vešindān M.,
vešindān A.; * väšnan *keres-*
ni R. W., vešūan E, 11.
* vežakške, vežeñce, *l. viškine*
alatt.
vetä *öt* A.; * väte W.
veteva *öt felé, öt részre* A.
vetece *ötödik* A.; * vätece W.
vedgemem *ötven* A.; * vätgämem
W.
veđ *víz; folyó-víz, patak* R., ved
A.; * väd R., ved W.
selmä-v. *könyek*.
vedi *vizes* A.
* vetsana *híg* R., vetsā, vetsā-
na W.
* vetsakadan *hígulni* R., vetsā-
kadan W.
* vetsakavtan *meghígítani* W.
vedraš *üsző*; * vädreks R., ved-
rāks W.

* vese, veš (o) minden, egész W.
 vest egyszer A., l. fkä.
 veneš, ventš csolnak R., venš A.;
 * venš W.
 ventška (dim.) M.
 veneman (3.-i) nyúlni, kinyúlni
 R., veniman A.; *veniman R.,
 veňan W.
 veneptan nyújtani, kinyújtani,
 odanyújtani R.; *veňtan (a)
 W.
 * venelks levegő ég, légkör W.
 ver vér; * veř.
 veri véres; * verej R., verev W.
 verjan (3.-äj) megvéresedni, vér-
 zeni R.; * verijan R.
 verjaftan megvéresíteni R.
 * veřse véres W.
 ver-mäštä vörös-begy R.
 verék nyers R., verik A.; * värek
 R.
 verés bárány R., verskä A.; * vi-
 res R., veriske.
 verëzu terhes (juh) R.; * vire-
 zej R., verisev W.
 verëzan megbárányozni R., ver-
 šan A.; * virizijan R., veri-
 sijan W.
 vérgätan ereszteni, leereszteni, hú-
 zalkodni R.
 vérgätňan (fr.) R.
 vérgas farkas R., virgas A.; * vär-
 ges R., veřgez W.
 * vergidan csaholni (tűzet), czi-
 kázni, villanni (jondol vil-
 lám) R.; vergedan villanni,
 fényleni (jondol) W.; fény-
 leni E, 6

velä falu; méhraj (meš v.); * vele.
 velan (3.-äj) eldőlüni, gördölüni;
 * velan (a) fordölüni, megfor-
 dölüni.
 velšan (fr.) R.
 * velavan elváltozni R., fordöl-
 üni (mekev vissza), elváltozni
 W., megfordölüni E, 1.
 velaftan eldönteni, fordítani,
 megfordítani R., velaftan gör-
 dítteni, fordítani A.; * vela-
 vtan fordítani, megfordíta-
 ni, terelni, megtéríteni, ledön-
 teni, elváltoztatni W.
 velaftün-širä hátlap, a másik ol-
 dal A.
 velafňan görgetni; gyakran meg-
 fordölüni (alvás közben) R.
 velks fönt való A.; * velks fölső
 rész: lovso v. tejföl W.
 velksa fölött A.; * velksne,
 velksse fölött, fönt W.
 velksis fölé A.; * velkses W.
 velkssta fölülről A.; * velksste
 W.
 velkska -n át, fölül át A.; * vel-
 kska, velga W.
 velhtan (3.-äj) fedni, befedni R.;
 velhtan, velhtan A.; * velhtan
 R., velhtan (a) W.
 velhňan (fr.) R., velhňan A.;
 * velhtan W.
 velhks ló-takaró R.
 veltafks fedél R.; * veltavks.
 velhtaf fedél (tectum); fedett
 A.
 velhtäma-päl takaró A.; * vel-
 tamo fedél W.

* veft fölötte, igen: v. pek igen
nagyon W.
vældä által R.
veff, velfka -n által, fölött át R.,
veff, velfka A., velf O.
* velman fölüddülni R., velman (a)
föllábadni, fölggyülni (be-
tegségből) W., välman E,⁹
* velmavtan föligazítani: tol
v. tüzet gyújtani W.
večkërgan gémm (madár) R.
večkërdan (3.-i) csikorogni R.
večkëreftan csikorgatni (foga-
it) R.
* vikšňan kivarrni (inget).
vij erő R. O., vi A.; * vij R., vi,
vie W.
vii erős; * viev.
* vievfan erösíteni W.
viiftemä erötlen R., vijftima O.;
* vievteme W.
viš tünköly-búza; * viš.
* viške (dim.) E,¹⁴
* viškine kicsiny, kis-korú W.,
veškine E,¹⁴
* viškiügadan kicsiny lenni W.
* viškalgadan kisebbedni W.
* viškalgavtan kisebbíteni, mér-
sékelní W.
* vežeńce legkisebbik, legifjab-
bik W., vešinšne E,¹⁴
* vežakške kis-ujj W.
vidä egyenes, igaz, jobb (dexter)
R., vidä, vide A., vide O.;
* viede, vied R., viede, vied
W., viet E,¹⁴
vidi šeri jobbra R.; * vied pe-
lej R.

vidëman egyenesedni R.; * vi-
diman R.
videptan egyenesíteni, igazíta-
ni R., vidiptan A.
* vifan megigazítani (v.ö. pe-
tan) R.; viedan igazgatni,
irányozni W.
* viedfan, viedstan egyenesíteni,
megigazítani, mentetetni W.
* vitivan megigazodni (v.ö. pe-
tevan) R.
* viedkstan (a) bűnvallást ten-
ni: viedkstamo bűnvallás W.
vidan (3.-i) vetni (serere); * vidan.
vitsan, videndan (fr.) R.
vidmä (pl. -et) mag, vetőmag R.,
vidmä A.; * vidmä R.
* videks, vidks vetőmag W.
vidi magvető A.; * vidi, vidića W.
* videvan bevetődni W.
vizdan (3.-i) szégyenleni, szégyen-
kedni R.; * vizdan R.
vizňan (fr.) R.; * vizdekšňan
W.
vizks szégyen; * višks R.,
vizks szégyen, szemérmesség
W.
* višksej szégyenlős, szemérme-
tes, bátortalan R., vizksev
W.
* vizksteme szemtelen, szégyen-
telen W.
vizdi szégyenlős, szemérmetes
R.; * vizdi W.
vizdëlgedan elszégyenleni ma-
gát, bátortalanodni R.; * viz-
dëlgadan R., vizdilgadan W.
vizdëlgeftan megszégyeníteni,

- pirongatni* R.; * *vizdilgaftan* R., *vizdilgavtan* W.
vir erdő R., *vir* A.; * *vir* R., *vir* W.
virä maci vadlúd R.; * *vir maci* W.
viren erdei, *vad* R., *virin* A. (*p.o. tuva disznó*).
 * *virev erdős* W.
voran elmenni A.
vorgëdan (3.-i) *elszaladni*, *eleredni*, *elfutni*, *elillanni* R., *vorgidan* A.; * *orgudan* R., *orgođan* (*vorgođan*) W., *orgođan* E, 9.
vorgëtkšnan (*fr.*) R.; * *orgulan* R., *orgolan* W.: *orgoleme futás* W.
 * *orgafan elereszteni* R.
vstan, *l. stan*.
 * *makor*, *l. pakër*.
makša (*pl. -ët*) *rothadt száraz fa* R.; * *makšo* R.
maksa (*pl. -ët*) *máj*; * *makso*.
maksaka vakondok (*meg: hőrcsök* R.); * *maksazej* W.
maksan (3.-i) *adni*; * *maksan* (o). *maksán* (*fr.*) R.
 * *maksmo adomány* W.
 * *makst adomány*, *jutalom* W.
mahmara mámor A.
macä (*pl. -at*) *sekély*.
macalgëdan sekélyebbé lenni R.
maci (*pl. -iht*) *lúd*; * *macej* R., *maci* W.
maštan (3.-i) *tudni*, *érteni*, *bírni* (*munkát*); * *maštan* (o) R., *meg: győzni*, *véghez vinni* (*munkát*) W.
 * *maštovan érne*, *valamire való lenni*, *bírni magát* R. E, 11. *maštovan* W.
maštan (3.-i) *fogygni* (*hold*), *apadni* (*víz*); * *maštan* R.
maštiks hideglelés R.; * *maštiks* W.
 * *maštovtan*, *mašlan végire járni*, *tönkre tenni*, *veszteni*: *prëve mašlan* (*eszét veszteni*) *meghökkenni*; *mašli elrekedt* (*hang*) W.
matanä kedves, *drága* A. M.
matf verem R., *árok* R.; * *mat pincze* R., *mats pincze* (*a mezőn*) W.
matran (3.-aj) *elzsibbadni* (*láb*) R., *nyomni*, *lépni* A.; * *matran* R.
matrašan (*fr.*) R.
 * *matratodan merevedni*, *elzsibbadni* (*valamely tag*) W.
madan (3.-i) *lefeküdni*; *elaludni eloltódni* (*tűz*); * *madan*.
madëndan (*fr.*) R.; * *madňan*.
matan (3.-i) *lefektetni*, *elaltatni*, *eloltani*; * *matňan* R., *mađstan* W.
matňan (*fr.*) R.
matëdëvan, *mateduvan elaludni* (*obdormiscere*) R., *matiduvan* A.; * *matidivan* R., *matedevan lefeküdni* W.
mastër föld, *talaj*, *ország* R., *mastir* A.; * *mastor*.
mazi szép R., *mazi* A.; * *mazi* R.; *mazi* W.
maziëlgëdan szépillni R., *maziđan* A.; * *maziđagan* R.

- mazijaftan *szépíteni* R.; *mazilgavtan *szépíteni, ékesíteni* W.
- mana *két évvel ezelőtt, harmad éve* R.
- mani *derül, derült (nap, ég)*; *manej R., manev W.
- maneman *kiderülni* R.; *manejgadan R.
- maninkšňan (*fr.*) A.
- manda (*pl.* mantt) *bot*; *mando.
- manža, *l. pëlmanža térd.*
- *mavnan (*o*) *nyávogni, miákolni* W.
- mama *anya* O.
- mar *rakás, csoport.*
- marta (*postp.*) *-vel* R., marhta A.; *marto W. E.
- marsa *egyben, együtt* A. O.
- mars *egybe, össze* A.
- marsin *közösen* A.
- marnik *mindenestül (p.o. megenni)* M.
- maran (*3.-aj*) *rakni, megrakni.*
- maršan (*fr.*) R.
- maraf *kocsi-teher* A.
- mař *alma, bogyó, gümö*; *umar. selmä m. *szem-teke, moda m. kolompér* R., piča m. *fényl-toboz* A.
- *umariks *almafa* W.
- mařan (*3.-aj*) *hallani, megérezni*; *mařan (*a*).
- mařsan (*fr.*) R.
- *mařamo *hallás* W.
- mařávan *hallani (-ik), hallatszani* A.; *mařavan *hallatszani, megéreződni* W.
- *mařavkšnan (*fr.*) E, 14.
- *mařavks *hír (rumor)* W.
- maras *szilfa* A.
- marasnal *szilfaerdő* A.
- marēš *libatopp* R.; *marš R., marž W.
- *marňan, *l. mērnan.*
- mala (*közelség*); *mala W.
- malasa *közelen, közel, mellett*; *malaso W.
- malas, malav *közelve, közelébe*; *malas, malav W.
- malasta *közeltől, közeléből.*
- malava *közeli*; *malava W.
- *malaviks *közelve, rokon* W.
- mařanka *mérték* A.
- māk *egész, mind [p.o. odáig] = usque [eo], tenus (v.ö. ämbä)*; *mik.
- *mäce *labda* W.
- māštā (*pl. -tt*) *mell, csec;* *mešče. *meščev *erős mellű* W.
- māňan (*3.-i*) *menekülni, megszökni* R., mānan A.; *meňan R. E, 10., *menekülni, elkerülni* W.
- mānenđan (*fr.*) R.
- māndan *elereszteni* R.; *menđan R.
- māňan (*3.-i*) *meghajtani (inflectere)* R., māndan A.; *meňđan R. E, 2., meňan W.
- māňtsan (*fr.*) R., māňtsan A.
- māňivan *meghajlani* A.; *meňdivan E, 13.; *menevi hajlékony* W.
- māňtsivan *hajladozni, csavaródni* A.

mänkš *szegély, beszegés (behaj-tás)* R.
 mänkstan (3.-i) *beszegni; *menk-sfan* R.
 mänkšnán (*fr.*) R.
 mängä (*pl. -nkt*) *szemcsipa* R.
 mäntuk *menyhal* A.; *mentuk W.
 märgan (3.-i) *mondani, parancsolni, megengedni* R., mār-gan A., mār-gan, mār-an M.; *meřan.
 *meřkšnán, meřneřkšnán (*fr.*) W.
 *meřme *mondás, parancsolat, ígélet* W.
 mäl: mäl-vanī *részvevő, sajnáló* A.; *meř *kedv, elme, ész: moń melem uli kedvem van, akarok, szándékozom; meřse ašči eszemben van, emlékszem; meř-vanī jóakaró* W.
 mälau *emlékezet* R., mälam A.
 mälamu *emlékező* R.
 mälaftan *emlékezni* R., mälaftan A.; *meřavtan *búsulni, szomorkodni* R.; *aggasztani, megszorítani; szomorkodni, aggódni* W.
 *meřavtován *aggódni* W.
 *meřavtomo *szomorúság, aggodalom* W.
 *meřavks *bánat, bú, fájdalom, gond* W.
 *meřavksov *bús, aggodalmas* W.
 mälhkenä (*pl. -ńat*) *az alsó széles mellűsz* R.
 meki, mekej *vissza* R., meki me-

gint, vissza A.; *mekev *me-gint, vissza* (m. velávan *visz-szatérni, m. kučan visszakül-deni*) W., meki-j E.
 mek-peli (*utófelé*) *ezentúl* R., meki-páli *utoljára* O.
 mek-vasu (*e. h. meki-vasu visz-sza-előre*) *oda és vissza* A.
 mekelä *utol, hátul* R., melä (*c. abl.*) *után: šada-melä az-után (időben); *mejle utóbb, utoljára, (c. abl.) után* W., mejile E, 1.
 mekeli *utoljára*.
 mekeldä *utólról* R., meldä (*c. abl.*) *után: šado-meldä, ša-meldä azután* R., šämeldä (*säldä*) A.
 melgä *után (térben)* A., meřga O.; *meřga W. E, 7., mäjelga E, 8.
 *meřlks *utó; utoljára* W.
 *meřlce *utolsó, legkésőbbi* W.
 *meř bal (*mcšče mell*) E, 7.
 *meča *galamb* W.
 meš *méh (apis); *mäkš.*
 meškás *néminemű felső öltöny* R.
 *meřkaz *gyík, l. netkas.*
 *meřkedan *zsémbelni, nyefegni* W.
 meř méz R., med A.; *mäd R., med W.
 meřä, meř mi R., meř A., meře O.; *meře W., mäjje E, 10.
 meřevik *akármi* R., meřevik A., meřeva O.; *meřejak W.
 meřama mi, meřsoda R., meřa-ma A.
 meřamivik *akármi* A.

- mezendi, mezendemä, meste-
mä *miért*, *minek* A.; mest' O.
* mezde *mi okból*, *miért* W.
mezs *miére*, *minek*, *miért* A.;
* mejs W.
* meks *miért* W. E., [*úgy*] *hogy*
W.
mézara *mennyi* R., mezara A.,
mžara O.; * mežaro W.
mezarda *mikor* A., mžarda O.;
* mežardo, žardo W.
mėzardevik, -dinga *valamikor*
R., af-mžardinga *soha* O.
mėzars *meddig* R.; * žarts W.
* mežaroce *hányadik* W.
mėzarkst *hányszor* R., mžarkst
O.
menel *ég*, *meny* R., menel, menil
A.; * mänel.
* kurgo m. *íny*, *szájpaddás*.
* mäneleñ, mänelse *mennyei*
W.
mérňan (3.-aj) *rőfögni* R.
mérnešan (fr.) R.
melä, meldä, melgä, l. meki *alatt*.
melav *pillangó* R., melau A.; * im-
bilav R., mimilav W. : ked m.
denevér W.
melamba *taval* A.
mėkėr *alfel*, *segg* R.; mokır, mu-
kır A.; * mukoro.
mokırks, mokırnä *kis szék*, *zsa-*
moly A.; * mukorks W.
mėknan (3.-aj) *mekegni* R.
mėznan (3.-aj) *hortyogni*, *horkol-*
ni R., mıznan A.
mėrdan (3.-aj) *megfordulni* (az
úton), *visszatérni* R., murdan
M.; * muvurdan R., murdan
(a) W.
mėrtsan (fr.) R.; * murdakšňan
W.
* murdavan = murdan W.
murdaftan *megfordulásra bír-*
ni M.; * murdavtan *vissza-*
terelni, *megtéríteni* W.
mėrňan (3.-aj) *founi* (*macska*) R.,
murňan A.; * marňan R., mur-
ňan *founi*, *dörmögni* W.
mėrnėšan (fr.) R.
mi *lőiga* (*kummet*) A.
* mik, l. mäk.
mijan (3. mii, mij) *eladni*; * mi-
jan (e).
mišendan (fr.) *árulni* R., mi-
šendan, mišindan A.; * mikš-
ňan.
* mikšnevan *árultatni*, *eladó-*
nak lenni W.
* mijav *hód* (*castor*) W.
mičkä (pl. -kt) *túró* R.
miñ *mi* R., min A.; * miñ W.
miñts *minmagunk* R., mints A.;
* miñs W.
mirka *mély gödör* (az *úton*) R.
mirkav *gödrös* R.
mirdä *férj* R., mirde, mirdä A.;
* mirde R., mirde W.
mirdendi *molán férjhez menni*
R.; * miřdenen *molán* W.
mirřtemä *özvegy* (*asszony*) R.
milä (pl. -et) *evező-lapát*.
* meledan *evezni* W.
mokša (pl. -ět) *moksa* (-mordvin);
* mokša W., mokšo R. E.
mokš'-ava *moksa nő* R.

mokšen *moksai* (mordvin) R.,
 mokšin-käl *moksa nyelv* A.
 mokšända (pl. -at) *ököl* R.; *mok-
 šna W.
 *močkan *gerebenezni, ecselni* W.
 *močkamo *gereben, ecselő* W.
 moša *tök, here: m. kud tök-zacskó*
 A.; l. *mona.
 moda (pl. -at) *föld (mint anyag);*
 *moda.
 moda-mař *kolompér; *modař-*
 ka W.
 modeřan (3.-aj) *bemocskolni* R.,
 modařan *bemocskolódni* A.
 modeřaf *mocskos* R.
 modeřavan *bemocskolódni* R.
 mon *én; *mon.*
 moňts *magam; *moňts* W.
 *mona *tök, here: m. ked tök-zacs-*
 kó W.
 monakš *töksérves* W.
 mor *dal; hangszeren való játék;*
 *moro.
 moran (3.-aj) *dalolni, hangsze-*
*ren játszani; *moran* (a) R.;
meg: szólni (kakas) W.
 moršan (fr.) R.
 morazevan (inch.) R.; *mora-
 zivan R.
 moraj *dalos, vig-fráter* A.; *mo-
 rića *énekes* W.
 morâma *hangszer; *moramo*
éneklés; hangszer W.
 moraftan *dalolni* A., *fölolvasni*
 O., -fňan *énekelni, fölolvasni*
 A.; *moravtan *olvasni* W.
 morávan (pass.) A.; moravan
énekelhetni R.

morkš *asztal* O.
 morga (pl. morkt) *göröcs (a fában)*
 R.; *morgo R.; ág W.
 *mordva *mordvin* W.
 moľan (3.-i) *menni, valahova men-*
*ni; *moľan.*
 moľivan *mehetni* A.
 moleftan: pečftan *m. időzni,*
műlatni valahol R.; *molev-
 fan, moľivtan *vezetni, jár-*
tatni W.
 mujan (3. muj) *találni; *mujan*
 (e).
 mušëndan (fr.) R., mušendan
 A.; *mukšňan.
 *mujevks *találmány, talált hol-*
mi W.
 mujma (pl. -at) *evet* R.
 muška (pl. -kt) *fonásra készített*
kender v. len R., *csepű, kócz*
 A.; *muško W.
 muškan (3.-i) *mosni; *muškan*
 (e).
 muškendan (fr.) R.
 *muškivan *mosódni* E.¹⁴
 muškftan *mosatni* R.; *mušk-
 ftan, muškiftan R.
 musat *acél (tűz-ütő)* A.; *musado
 W.
 *mustarka *fattyú-gyerek* W.
 *muzgulďan *mosolyogni* W.
 muvër *hibás, vétkes valamiben* R.,
 muvİR A.
 ař-muvër *ártatlan* R.
 rakan (3.-aj) *hahotázni, kaczagni;*
 *rakan (a).
 rakšan (fr.) R. [van R.
 rakazevan (inch.) R.; *rakazi-

rakšanä ló M.; * rakša E, 14.
 rangán (3.-i) *dörmögni, dongani, nyögni* R.; * rangán R. E., rangán (a) *ordítani; hahotázni* W.
 rangazeván (*inch.*) R.; * rangaziván R.
 * rangodán *eláradni; földagadni* W.
 * rangodmo *áradás* W.
 raštan (3.-áj) *szaporodni, növekedni* R.; * raštan (a) R. E, 14, *szaporodni, gyümölcsöt teremni* W.
 raštaftán *szaporítani* R.
 * raski *rokon, rokonság* E, 5.
 * razđán *szakítani, tépni* W.
 rapca *foljó* A.
 * ravo *tenger* E, 4.
 ravža (*pl. ravčt*) *fekete; szennyes (ruha)* R., rauža A., ravža O.; * ravužo R., ravžo W., ravužo, raužo E.
 ravčkéđán *feketedni* R., raužiman A.; * ravužkadan R., ravžkadan W.
 ravčkéftán, -képtán *feketíteni* R., raužiptán A.; * ravžkavtan W.
 raman (3.-aj) *venni, megvenni (emere)*; * raman (a).
 ramšan (*fr.*) *alkudozni valamire*; * ramšan (*fr.*), *meg: megvesztegetni* W.
 ráks v. ráfks : šapa r. *reték* R.; ráks, ráps A.
 rázan (3.-i) *sülni; nagyon beteg lenni* R.; * rezan R.

rästan (3.-aj) *sütni*; * restán R., rästan (a) W.
 räsňán (*fr.*) R.
 rästaf *sült, pecsenye* A.; * rästamo W.
 ráps *répa*; * reps R., ráps W.
 jakster r. *vörös-répa* R.; * jakstire r. W.
 reskaftán *ledönteni* A.
 réznan (3.-aj) *gyászolni, búsulni, sajnálni* R., riznan A.; * riznan R., rizňán W.
 réznésán (*fr.*) R.
 réznaj *bús, szomorú (Szind.)* R.; * riznež W.
 rizf *gyász, szomorúság* A.; * rizks W.
 * riznevan *elszomorodni* W.
 * riznevtán *szomorítani* W.
 * reve *juh.*
 * reve *ne (dim.)* E, 4.
 * rikňán *csuklani* W.
 * rives *róka* R., rives W.
 * riveške (*dim.*) E, 11.
 rohan *röfögni* A.; * rokan (a) W.
 * rojan (a) *vagdálni (?)* E, 8.
 rongá (*pl. -nkt*) *test*; * rungo R. E., *meg: holttest, dög* W.
 * rožoman *magát vigasztalni* W.
 * rožomo *vigasztalás* W.
 rož (*o*) *rozs* R., roz A.; * rož.
 ručá (*pl. -at*) *kendő* R., ručá A.; * ručá W.
 keska r. *az oldalon lógó kendő* R.
 * rudás, l. *érdas.*
 ruz (*o*) *orosz* R.; * ruz.
 * ruzej, l. *urész.*

- lakan (3.-aj) *forrni, buzogni*; la-
kijan R., lakan W.
lakšan (*fr.*) R.
lakazevan (*inch.*) R.
lakaftan *forralni, forrasztani*;
* lakijaftan R., lakavtan W.
lakafian (*fr.*) R.
* lakañ *kád* W.
* lakšt: l. umaí *gyalog szeder* W.
* lakštedan *csattantani* W.
lakšan *faragni (késsel, fejszével)*
gyalulni; * lakšan W.
laksefks *forgács*; * laksevs
R.
* laks *dér* W.
lajmä (*pl. -et*) *zelnice meggy-fu*
(prunus padus); * lom.
lajmä-mař, lajmař z. *meggy* R.;
* lomzer R.
langa *fölszín, rajtaivaló*; * lango
W. E.
lofea l. *tejföl*, kalma l. *temető*
(sír-tér), numo l. *aratás, lă-*
dem l. *kaszáló* R.; * kalmo
lango *temető*, l. *odoža fölöltő*
ruha W.
lanksa -n (*rajt*); * lankso.
lanks -ra; * lanks.
lanksta -röl; * lanksto.
langa (*e. h.* langga) -n, -n át;
* langa.
langaks *fedél (láda-fedél)* R.,
acam-l. *lepedő* A.; * langaks
R., todov l. *párna-haj* W.
* langedan *csevegni, fecsegni* W.
lašma (*pl. -ét*) *mélyedés, völgy,*
mély-út; * lašmo R., *mélye-*
dés, mocsáros hely W.
lažnan (3.-aj) *szomorkodni, saj-*
nálni R., lažňan A.; * lajšan
(e) *jajgatni, megsíratni* W.
E, 9., lažan E, 5.
lažnešan (*fr.*) R.
lažnaj *szomorú* R.
* lažnan (a) *csörögni* W.
lata (*pl. -ét*) *fészter, csűr*; * lato,
R., lato, lat-alks W.
* latko, l. lotka.
lad (a) *mód* A.; * lad W.
af latta *semmiképen* A.
latsa *módon*: tä l. *e módon*, me-
zä l. *mi módon* R.; * latso W.
lats *jól*, af lats *nem jól* R.
laškan (3.-i) *futni*.
laškendan (*fr.*) R., laškendan,
laškindan A.
laštä *lőhátan*; * lašte W.: l. mo-
lan *lovagolni*, l. jakü *lovas*
W.
lazan (3.-i) *hasítani, fölszakítani*;
* lazan (o) R. E., *meg: agyon-*
szúrni W.
lazendan (*fr.*) R., lazından A.;
* lažnan R. E, 15.
lazufszálka; *repedés, rés* R. A.;
hasadt, repedt R.
* laz *deszka* R., *deszka, pulló,*
pl. lazt iga W.: *sőrmadomo*
laz *vonalzó* W., valma laz
ablakráma; kando-last *ko-*
porsó R., kando-laz W.
laziks *koporsó* R., lasiks A.;
* lazks *rés, hasadék; csücs,*
orr (edényé) W.
* lazksov *réses, repedéses* W.
lazëvan *hasadni, megrepedni*

R.; *lazuvan R., laznovan W.
 *laznan (o), laznotodan (o) *megrepedni* W.
 landan *leguggolni, lekushadni* A.;
 *landan (a) W.
 lapa (*pl. -at*) *gereben, eccselő*.
 lapan *súlykolni* A.
 lapama *súlyok* R., lapâma A.
 lapš *lapos* R.; *lapškado R.
 käd lapš *tenyéér* R., käd lapa A.
 lapšava (= lapš-šava) *lapos tál*; *lapuž *vakan tál* W.
 *lapša *laska, metélt* W.
 labërdan (3.-i) *fecsegní* R.; *laburdan R., laburdan (a) *morogni* W.
 *lafš *bölcső* R., lavš W.
 *lavski, lavske (*dim.*) E.
 laftu *váll* R., lafta A.; *laftomo R., lavtomo W.: l. *páa vállcsont* W.; lavtov E, 5.
 *laftomov *vállas, széles vállú* W.
 lafča (*pl. -čt*) *petyhüdt, laza (p.o. kötés)* R.), *ernyedti, gyenge*; *lavšo.
 lafčeman *petyhüdni, ernyedni, gyengülni* R., lafčiman A.; *lavšuman R., lavšoman, lavšan (o) W.
 lavšomo *ernyedtség, elgyengülés* W.
 lafčëptan *gyengíteni* R., lafčëptan A.
 lama *sok; sokat, nagyon*; *lamo W. E.
 lamenä (*dim.*) *többeansze* R.

af-lama, af-lamnä *kevés, egy kevés*; *a-lamo, a-lamoška W.
 lamës *soká, af-lamës nem soká* R.
 lamakst *sokszor* O.; *lamodo *gyakran, sokszor* W.
 lambaftan *függeszteni (póznára, nem szegre)* R.
 lambafñan (*fr.*) R.
 lambama (*pl. -pt, v. -mët*) *édes, nem savanyú (tej)*; *lambamo.
 lambaman (3.-i), lambaškedan *édesedni* R.; *lambaskadan R.
 lambaškeftan *édesíteni*; *lambaftan, lambaskaftan R.
 *laläj *bátya, feleség bátyja, nagybátya* W.
 läkan (3.-i) *löhegni* R., *lélegzeni* A.; *läkan (a) *lélegzeni, lehelni, fúni* W.
 läksan (*fr.*) *lelkendezni, szuszogni* R.; *leksan R., läksan W.
 *läksä *szag, bűz* W.
 läj *patak* R., *folyó* A.; *lej *mélyút* R., läj *folyó; völgy* W.
 läjñä (*dim.*) *patak* A.; *läjñe W.
 *läjan (e) *öregbíteni, hozzáadni* W.
 lätsan (3.-i) *szerteszét szórólni v vetődni (átkt szikrák)*.
 läfttan *emlékeztetni valakit* R.; *lettan R.
 läffñan (*fr.*) R.
 lädan (3.-i) *lekaszálni* R., lädan A.; *leđan *lekaszálni; löni, beütni (mennykő)*.

- lädendan (*fr.*) R., lädindan A.;
* lednán W.
- läff *kaszdó (rét)*; * ledma :
tikše ledma R., t. ledme W.
- * ledima, ledme : tikše l. *ka-*
sza W., ledema, ledma *puska*
E, 5.7.
- lätsan *löni, meglöni, beütni*
(*menykö*) R., lätsan A. M.;
* letšan W.
- lätsendan (*fr.*) R.
- * läze, läzks *toldalék, hozzáadás* ;
segítség, nyereség W.
- * läzdan *hozzátoldani* ; *segíteni*
W.
- * läzlan *öregbedni, gyarapodni*
W.
- läpä (*pl. -pt*) *puha* (kši l. *kenyér-*
bél R.)
- läpana (*dim.*) R.
- läpeman *megpuhúltni* R., läpa-
man A. [A.]
- läpftan *megpuhítani* R., läpftan
- * läpijan (a) *hörögni, fúldokolni*
W.
- * läpijavtan *fojtani, megfúlasz-*
tani W.
- läm *leves* ; * läm, läme *zsír, fagy-*
gyu, olvasztott zsír W., lem
szalonna R.
- kal l. *hal-leves* A.; * kal l. *hal-*
zsír, tuvo l. *szalonna*, kaít-
sor l. *kender-olaj* W.
- lämbä (*pl. -ët*) *meleg* ; * lembe R.,
lämbe *meleg, langyos* W.
- lämbeman *melegedni, langyosod-*
ni R., lämbindan A.; * lembi-
man R.
- lékan (3.-aj) *rázódni (kocsiban),*
hintálózni R.
- likšan (*fr.*) R.
- lékaftan *hintáltni* R.
- lékafšan (*fr.*) R.
- likštädan *hintáltni* A.; * lukšta-
dan *ringatni* E, 4.
- lengä (*pl. -at*) *hárs* R., lenga A.;
* länge R., lenge W.
- lengaks *fiatal hársfa* ; * län-
geks R., lengeks W.
- leş *dér* A.
- leşan *bederesedni* A.
- letkä (*pl. -kt*) *nedves, nyirkos* R.;
* läfke R.
- letkana (*dim.*) R.
- letkeman *megnedvesedni* R.;
* läfkiman R.
- * läftan *megnedvesíteni* R.
- letnian *csuklani, zokogni.*
- letnáma *csuklás* A.
- leşan (3. lisi) *kimenni, kijöni* ;
* lišan.
- lisendan (*fr.*) R. [W.]
- * lišma *forrás, kút* R., lisima
- * lišme : či l. *napkelet* W.
- lepä (*pl. -pt*) *égerfa* ; * läpe.
- lepidan *repültni* M.
- lepšan (3.-aj) *nyomni, nyomkodni*
R.; * lepšan, lepšan R., läp-
šan (e), läpšan *kisimitani,*
nyomni W.
- lepštan (3.-aj) *egyszer nyomni,*
fogóval szorítani R., *nyomni*
A.; * lepštan R., läpščan (e)
összenyomni, szorítani W.
- leviš, levš *hárs* R., leveš A.; * lävš
R.

- leveškä *hárs-csutak* A.
 lefks *kölyök, madárfi* R.; *lävks R., levks W.
 lefkskä (*dim.*) *csibe* A. (saras lefks R.); *levkske, lävkske *madárfi* E.
 lefksu, lefkszu *terhes (állat)*; *lävksej R., levksej W.
 lefksézán (3.-áj) *megfiadzani* R.; *lävksijan R., levksijan (a) W.
 lefksézakšńán (*fr.*) R.; *lävk-sijakšńán R.
 lem (*pl. lept*) *név*; *lám R.; lem, leme W.
 *lemteme *névtelen*: l. sur *nevendék-ujj* W.
 lemđan *nevezni, elnevezni* R.; *lámđan R., lendan *megkeresztelni, beszentelni* W.; lemdeme *keresztelés* W.
 lemńán (*fr.*) R.; *lemđńán W.
 likštńijan *csattogtatni* R.
 likštáđan (3.-i) *csattantani (ostorral)* R.; *lakštáđan W.
 likśán, likštáđan, l. lėkan *alatt*.
 lihńan *kihúzni, kihozni, kiereszteni* R. A., *kikölteni (tojást)*; *himlőben szenvedni* R., *rajt ereszteni* A.; *livńan *kihozni, kivinni, kivezetni, kivenni, kikölteni* W., *kikölteni* E, 5.
 lihńán (*fr.*) R., *kiereszteni, kihordani* A.; *livńńan, livńan (*fr.*) W.
 lihtńa *forrás* A.
 liján (3. lii) *repülni*; *liffan R., livńan (e) W., livńan (a) E, 8.
- liendńan (*fr.*) R.; liindan, lindńan A.; *livńán W.
 *livńa: tol l. *szikra* W.
 lišńá *ló* A.; *lišńe.
 liśán, l. lėśán.
 libėrdan (3.-i) *lobogni* R., libordan M.; *libirdńan R.
 lifks *himlő*; *livkst (*pl.*) W.
 livis *izzadság*; *livis W.
 liviskėđan *izzadni* R., liviskidńan A.; *liviskidńan W.
 livskėtkšńán (*fr.*) R.
 limá (*pl. -ět*) *fonal, mellékfonal* R.; *lijma R.
 lokśa (*pl. -ět*) *ostor*; *lokśo.
 loksti (*pl. -iht*) *darázs* R.; *loksej W.
 lokstem (*pl. -pt*) *szita, lisztszita* R., lokstım A.; *loksteme W.
 lotka (*pl. -lotkt*) *gödör, mély-út, völgy*; *latko.
 *lutko-latko: *lutkova-latkova hegyen-völgyön át* E, 14.
 lotku *gödörös* R.; *latkov R. E, 15.
 *lutkov-latkov *gidves-gödörös, hegyes-völgyös* E, 6.
 lotkan (3.-aj) *megállani, megakadni, megszünni*; *lotkan (a).
 lotkśán (*fr.*) R.; *lotkakšńán (*fr.*) W. E, 5.
 lotkaftan *megállítani, megakasztani, megszüntetni*; *lotkavtan W.
 lotkaftńán (*fr.*) R.
 lopa *levél, lomb*; *lopa.
 lopav *leveles* R.; *lopav R.
 lopajan (3.-aj) *levelezni (fr.)* R.; *lopat *noldan* W.

lopedan (3-i) *ázni, megkelni (mosó ruha)* R.; *lopudan R.

*lopavtnian *áztatni (ruhát)* E.^{14.}

lopaľan *ruhát mosni* W.: lo-paleme *mosó ruha* W.

lofea (pl. -ct) *tej*; *lovso.

l. langa *tejföl*; *lovso-velks W.

lov *hó (nix)* R., lou A.; *lov.

lovu *havas* R.; *lovov R.

*lovaža *csont, tetem.*

*lovažav *csontos* W.

*lovtane *halovány* W.

*lovtakadan *elhalványodni* W.

*lom, l. lajmă.

lomaň *ember*; *más ember, idegen* A.; *lomaň.

lomanin *másé, idegen* R.; *lomanin R.

lu: maľ-lu *alma-fa.*

lukšă, likšă (pl. -at) *tatárka, harieska* R., lukšă A.; *lukše W.

*luľka *eresz-al, eresz-csatorna* W.

*lupoň *moh, l. nupeň.*

*luv *jászol* W.

luvan (3-ı) *olvasni, számlálni*; *lovan R.

luvendan (fr.) R.; *luvkšian R.

*lovnan (o) *számlálni, számítani; valaminek tartani* W.

lu (? *szám = finn: luku*): ală-lu *fulugyüllése* R.

luvso (*postp.*) *között*, luvs *közé*, luvsto *közül (számából)*, luvga *között* R.

luľka *síp* A.; *luľka W.

A fentebbi „Mordvin közlések“-ben, főleg a III-dikban, használat előtt, következő *sajtóhibákat* kérem kijavítani:

90. lap, 17. sor, olv.: kinyitotta a hátulsó kaput,
 97. " 5. " nemest *helyett olv.*: ne mest
 101. " 4. " křănšin " " : krănšin
 146. " 6. " *al., olv.*: Az én új szőnyegem
 158. " 1. *has.*, 18. sor, olv.: utána eredni,
 160. " 1. " 19. " " : beledugni
 — " — 21. " *ečkelgëdam helyett olv.*: ečkelgëdan
 165. " 1. " 8. " *al., usodan* " " : ušodan
 168. " 1. " 13. " " *olv.*: kažama
 169. " 2. " 17. " " " : kardenă
 175. " 1. " 17. " *föl.* " : horkolni
 183. " 1. " 6. " *al. jažsan helyett olv.*: jažsan

184. lap, 1. has. 10. sor föl., olv.: *jalga gyalog*
 186. " 2. " 14. " al., " : *rávarrva A.*
 187. " 1. " 13. " olv.: **éoko rojt,*
 194. " 1. " 12. " *tažďä h. olv.*: *täžďä*
 202. " 1. " 5. " *surčim h. olv.*: *šurčim*
 209. " 2. " 9. " *ńuramne h. olv.*: *ńuramne*
 210. " a *pažä czikkhez*: **balza W.*; *v.ö. balduz.*

BUDENZ JÓZSEF.

A VA, VE KÉPZŐNEK S VÁLTOZATAINAK SZEREPLÉSE NYELVEINKBEN.

A *va*, *ve* képző a magyar nyelvben, mint részesülői képző, önállólag ma már nem fordul elő. Ma csak származékaiban leljük még, az *eleven* (*el-eve-n*), *mereven* (*mer-eve-n*, *mer-ev* = *mer-ő*) szókban.

Mínthogy az eredetibb *va*, *ve* helyett ma már általában az *ó*, *ő* részesülő-képzővel élünk, bizvást következtethetni, hogy ez utóbbi nem egyéb, mint amannak változata, ama hangrendi törvény szerint, mely szerint az *av*, *av-ul*, *av-ít*, *hav*, *sav*, *tav* gyökerekből, s a szláv: *pavuk*-ból lettek az *ó*, *hó*, *só*, *tó*, *pók* stb. szavaink.

A *va*, *ve* igenévképző él azonban eredeti alakjában a szuómiában, hol *elü-vü* am. *ele-ve-n* (elä-vä hopia = ele-ve-n kéneső) azaz: *él-ő*; *ole-va* am. *való*, *mene-vü* = *men-ő* stb.

A *va*, *ve* állapotjegyzőként szerepelvén nyelvünkben megfelel a török *ip*, *ip* (*up*, *üp*) képzőnek, pl. *szev-ip* = szeret-ve; *szöjlej-ip* szól-va, szól-vá-n, *ol-up* = lé-ve, lé-vé-n stb.

A vogulban tulajdonságnév-képzőként előforduló *p* (*pe*) a magyar tulajdonságnévszókat alkotó *ú*, *ü*-nek felel meg, mely, mint alább látni fogjuk, nem egyéb, mint az *ó*, *ő* (*va*, *ve*) képzőknek változata, pl. vogul: *tur-p* = m. *tork-ú*, *torkos*; *sat lu-pe* = száz lov-ú (a „Numel vajlem éri“ vogul monda 15. és 14. versében); *nari kat-ep* = gyöngye kez-ü (u. o. 17. v.), *aln sir-pe* = ezüst rúd-ú stb.

A vogulban a *p* úgy is jár, mint a m. *ó* részesülő, p. o. *él-ő* (*eleve-n*) vogul: *al-p*, *iv-ó* vog. *üj-p*, *ül-ő* vog. *unl-ep*, *hág-ó kang-ep* stb. stb.

Nyelvünkben a *va*, *ve* helyett *fa*, *fe* látszik állani a *csal-fa* (*csal-va* = *csal-ó*), *csele-fe* (*csele-ve*, *csele-ő*) participialis értelmű szókban, mely utóbbi a *csele-fende* (*csele-fente* = *csalafinta*) szókban él mai napon.

Így a *v* (*va*, *ve*), *p* és *f* szerv-rokon betűk, mint képzők nyelveinkben azonosak a m. *ó*, *ö* részesülő, és *va*, *ve* állapot-jegyzőket alkotó ragokkal.

Az érintetteken kívül vannak még az *ó*, *ö*-nek egyéb változatai is a magyar nyelvben. Ilyenek

a) az *ú*, *ü* tulajdonságnévképző, melynek, mint mondók, a vogulban *p*, *pe* felel meg, s mely hajdan *ó*, *ö* (láb-*ó*, kez-*ö*, ma : láb-*ú*, kez-*ü*), s ma is néha a nép nyelvén *ó*, *ö* alakban divik (savany-*ó* = savany-*ú*, keser-*ö* = keser-*ü*).

b) *a*, *e* mely a részesülő *ó*, *ö* képzőnek módosított, illetőleg rövidített alapjául tűnik fel következő szókban : *csusz-a*, *fürge*, *kerge-e*, *kajl-a* stb. *csusz-ó*, *fürg-ö* (*füregö*), *kergö* (*keregö*), *kajló* (*kaj-ol-ó*) helyett.

Előttünk állnak tehát a *v* (*va*, *ve*) képzőnek következő változatai : *p*, *f*, *ó*, *ö*, *ú*, *ü*, *a*, *e*.

Lássuk most már, íme változatos alakú ragszócskák minő szerepek viselésére lettek alkalmaztatva a nyelvben.

1) A *va*, *ve* alak, mint mondók, hajdan részesülőként járt a magyar nyelvben, minek nyomai ma is láthatók az *eleven*, *mereven* (mer-ev = mer-ö) szókban, s az ige tulajdonságnévi módjának első idomában használtatván, szerepel a finnben is; melyben azonban a dolognévi képző *ja*, *jä* (*tunte-ja* = tud-ó kenner, *tunte-va* tud-ó, tud-ó-s).

A *va*, *ve* képzőnek magyar igék mellett hajdani szereplését az összetett *vány*, *vény* (*va-any*, *ve-eny*) képzőkben is felismerhetni, s a *szöke-vény*, *süle vénny*, *írto-vány*, *ingo-vány* annyi levén, mint : *szöke-e-ve-eny* v. *szök-ö-eny*, *sül-ö-eny*, *irt-ó-any*, *ing-ó-any* stb. kitetszik, miért képeztetheknek *vány*, *vény* képzővel névszók egyedül ige-törzsekből?

2) A *va*, *ve*, összetéve *ván*, *vén* (*va-an*, *ve-en*) használtatik továbbá úgy is, mint állapotjegyző. A *va* és *ván* alakok hajdan, használatukra nézve, alig voltak megkülönböztetve. Így : *bírság nap jutva*, mondatik a Halotti Beszédben ; *holdá kelve*, *ennél fogva*, *ajtókat betéve* (csak háromszor a müncheni Codexben); máskor mindig ott is, hol ma a *va*, *ve* képzővel élünk, a *ván*, *vén* alak, még pedig személyragozva fordul elé : *az es tudván vagyon* (Müncheni Codex.), *orozván* *furtim* (u. o.) a ma divatos *tud-va*, *oroz-va* helyett. Alapérteményök felismerhető határozói (állapotjegyzői) használatukból, mely szerint

az alany főcselekvésének azon más cselekvés általi meghatározására fordítottanak, melyet a *va*, *ve*, *ván*, *vén* ragos ige kifejez, p.o. *alva* jár, *sírva* vigad. S ezért jelennek meg mindig egy más főcselekvés kíséretjül.

3) Az *ó*, *ö*, mint a finn *va*, *vä* (tulajdonságnévi) és *ja*, *jä* (dolognévi) képzők, igenévszókat alkot, azon különbség nélkül, mely a két szuómi képző közt létezik, miszerint a magyarban az *ó*, *ö*-vel képzett részesülők dolog- és tulajdonság-nevekkül is egyaránt használtatnak, s az ige érteményéhez képest lehetnek a) cselekvők, mint *cséplő* (finn: *tapaja*, és: *tapava*), *író* (finn: *kirjoittaja*) stb., melyek közül némelyek, eredeti széles jelentésüknél szorosabb értelmet vőnek fel, mint: *szabó*, *festő* stb.; vagy b) szenvedő, tárgyilagós értelműek, mint: *adó* (a mi adatik) stb., a szenvedő, vagy cselekvő értelem eredetileg nem levén a képzőben megkülönböztetve.

E képzők által alkotott szavaink jelentésének s használatának bővebb kifejtését l. a M. Ny. Szótárában (I. köt., Előbeszéd 121. l.).

Az *ó*, *ö* végzetű igen nagy számú szavaink megfejtésére nézve közönségesen állítatik, hogy azok nagy része elavult, elvont, vagy szokatlan igegyökökből képzett részesülők (lásd u. o.), mit azonban könnyebb mondani, mint bebizonyítani.

A rokon nyelvekkel összehasonlítás által kimutatható, hogy vannak nyelvünkben hosszú *ó*, *ö*-re végződő eredeti névszók. Ilyenek: a *tó* vogul: *tur*, osztyák: *teü* (tonk, tok); m. *só*, szürjén: *sô*, finn: *suola*, osztyák: *sat*; m. *ló*, osztyák: *tau* (*tlau*); m. *kő*, finn: *kivi*, cserem: *kü*, osztyák: *keu*; m. *hő*, finn: *kuumet*; m. *tő*, finn: *tyvi*, török *dib*, csagataj: *tüp*; m. *szó*, török. *söz*, osztyák: *sej*, cser.: *šaja*, vogul: *suj* stb., s melyeknek eredeti törzse (tav, sav, lov, köv, hev, töv, szav) tárgyesetükben tűnik elé, valamint a rokon nyelvekben is (*kő* = finn: *kivi*; *tő* = finn: *tyvi*), miből egyszersmind kitetszik, hogy az ur, ar, um, ep, ob, ib, üb, üp stb. betűkből összeforrás által támadt a nyelvünk eme névszóiban az *ó*, *ö*. (Hunfalvy a Nyelvtud. Közl.-ben).

Továbbá számos hosszú *ó*, *ö*-n végződő szavaink összesoroltatván rokon nyelvekbeli szókkal, kitetszik, hogy ezekben a participialis végzetnek semmi nyoma sincsen, s a magyar végzet a rokon szó véghangzója változatának tekintendő. Így a *divó* nux-ban az *ó* nem képző, mint a M. Ny. Szótárában állítatik (*di-ó* v. *div-ó* = *díszlő* v. *kitünő*, t. i. a többi fák között), hanem a finn: *tuma*, *tuumi*

nucleus, medulla (nucis) szó véghangzójának (*a, i*) változata (*tum, tim, dim, div — diva, divaj, divó*). Így a m. *lotyó* = finn: *lautta* meretrix, prostibulum; m. *csikó* = csagataj-tör. *žigin* (Abuska) stb. szókban is.

Hogy mind e mellett a hosszú *ó, ő*-n végződő szavaink nagy része valódi participialis képzet, mutatja az, hogy elemzés által többeknek tőszói nyelveinkből felderíthetők levén, valódi igenévszók-nak bizonyúlnak.

a) Az elemezhető s rokon nyelvekből felderíthető participialis *ó, ő*-n végződő szavaink közül kiemeljük a következőket:

Író = *oró* (írú, orú, orv) = unguentum. Ez igenévszónak tője az *ír*, mandzsu: *ara*, cseremisiz: *sirem*, jakut: *suruj* (surujabin), finn: *kirja* (kirjaan) szókból felismerhető, s az *ír, sir, sur, kir* gyökökben az ungenderi, pingenderi, scribendi értelem levén eredeti, az *ó* képzős *író (ír-ó)* 1) am. scribens, scriptor, 2) tárgyilagos értelemben: kenésre való szer (író, oró, írú, oru, orv = unguentum, honnét további képzés folytán *iru-os, oru-os* = *orvos* am. unguentarius, spec. medicus).

Ajtó (aj-at-ó) janua, a divatlan *ajt* igének részesülője. Tője *aj* (v. ő. aj-ak labium, ab aperiendo dictum). Rokonai finn: *au* (*auki* aperte, *ava-an* = aperió), török: *ač-maq* nyitni; továbbá finn: *ovi*, osztyák: *au*, vogul: *auí*, mind a szoba nyílására = ajtóra alkalmaztatva. Az *aj* gyökből képeztetett az *aj-t* (aj-at) ma divatlan ige, melynek részesülője az *ajtó* (aj-at-ó), azaz: nyitó, nyitásra való = janua.

Kendő a *kend* (ken-d) *ken* ungit, linit, tergit, fucat igének részesülője, miszerint 1) am. qui se ungit, linit, tergit; 2) am. kendés. törlésre való ruhanemű: tergium, manutergium.

Seprő v. *seprű* a *seper* scopat, verrit, török: *süprü-mek* = seperni ige részesülője: 1) am. a ki seper, scopans, scopator; 2) seprésre való eszköz = scopa, Besen; 3) tárgyilagos értelemben, a mi seperetik = verriculum (bor-seprő v. seprű).

Kopó a vágás hangját utánzó *kop* gyökből (v. ő. fr. *couper*, finn: *koppaan* vágni, metszeni) eredvén, a *kopó* részesülő sajátlag am. vágó, de jelenben tárgyilagos értelemben használtatván am. resectum quid (*nád-kopó* a levágott nád tarlója).

Olló = forfex. Tője *or, ar*, honnét *arat* secat, metit ige, melyből lett az *aral* ma divatlan ige, ennek részesülője *arló, orló* áthaso-

nítva: *olló* forfex. Különbözik ettől az *olló* (kecske-olló = kecske-fi, haedulus), mely a török: *ogul*, jakut: *uol* = fi szóból amaz első után idomítottatott.

Szőlő uva a *szől*, cseremisiz: *šol* (šolam coquor, liquesco), finn: *sulaan* liquesco igék tőszóiban lelvén meg eredeti jellentését, am. a finn: *sulava* = m. *szől-ő* (szől-eve) uva, a liquescendo, coquendo dicta. V. ö. a német: die Traube kocht, s a latin: coquitur uva-féle jellemző szólás-módokat; l. Virgil Georgicon II. 522. v.

Csapó = fullo. Tője *csap*, mely a *czip* (czipő), *tip*, *top* (tipor, tapos, tapod), *top* (topog) gyökcsaládhoz tartozván, s igéül használatván ereszté a *csapó* fullo (a calcando dictus) igenévszót.

Emő (csecs-emő) az *em*-ni, török: *emmek*, oszt. *emem* sugo, finn: *imeä* sugere, mai nyelvünkben divatlan ige részesülője. Az *em-ő* azonos a finn: *im-ävä* részesülővel, s a m. csecs-emő gyermek épen az, a mi a finn: *imävä* lapsi. — Az e tőszóból származott átható *em-l-em* (*ed*, *i*) ige eléjő Pesthi Gábornál, melynek származéka az *emlő*, azaz: emlésrre, szoptatásra való, különösen: *ubera*, *mammae*.

Füüd v. fűüd a *fűüdik*, *fűüdik* ige részesülője. Innét *fűüdö*, *fűüdö* 1) *balneator*, *lotor*; 2) *fűüdésre*, *mosakodásra* való (hely, ház, ruha stb.).

β) Hosszú *ó*, *ö*-n végződő szavainknak megfelelőji a törökség nyelveiben *ak*, *ek*, *ik*, *uk*, *ka*, *ke*, *ag*, *eg*, *ga*, *ge* képzőkkel találhatunk, Így állnak egymás mellett az

olló, török: orak.

hajó, csagat. kajuk, kajik (finn: haaksi).

kunyó, tör. konak (szálló hely).

borsó, tör. borčak.

koporsó, jak. kuorčak.

hordó, tör. bardak.

bölcső, tör. beşik, jakut: bisik.

üüd, tör. inek, kojbal: enäx.

karó, tör. kazik.

orsó, tör. örek, csag. irke.

holló, tatár: karak, tör. karga (finn: harakka).

velő, tör. jilik.

csomó, tör. jumak, jakut: tümük.

seprő, tör. süpürge, tatár: sibirtke (oszt. seberga).

tűsző, tör. jüksük.

4) Hogy az *ó, ő* részesülői képző *a, e*-re rövidített, s néha hosszszú *é* alakban is divik nyelvünkben, a *csusz-a* (csusz-ó), *csosza, csoszka* (csosz-ó, csoszogó), *bugy-k-a* (bugyo-g-a = bugyo-g-ó), *locs-k-a* (locso-g-a = locsogó), *szül-e* (szül-ö), *len-g-e* (len-g-ö), *pill-e* (pill-ö, pillan-g-ó), *czinke* (czin-g-e, czin-g-ö, czine-g-ö) stb. szók világosan mutatják (l. a M. Ny. Szótár-ban I. köt. 6. l.). A hosszú *é* p.o. *karé* (karéj, karaj)-ban.

Legtöbb magyar szóban azonban nem egyéb utó- vagy üres kihangzásnál, mint pl. a *béke, pihe, méhe* stb. szókban, melyek e kihangzás nélkül is járnak a nyelvben: *bék, pih, méh*; vagy a gyök-szó hátravetett hangzójánál, mint pl. a *macsk-a*-ban, mely az oszty. *möček*, tatár: *mišák*, csagataj: *möšük*; a *sárg-a*-ban, mely a csagataj: *saríg, sarik* szókból támadt átvetés által.

5) Hogy az *ú, ü* számos magyar szóban az *ó, ő* részesülői képzőnek változata, kitetszik a *vés-ű* (vés-ö), *szér-ű* (szér-ö, szór-ó hely), *gyepl-ű* (a gyep, tör. jip = kötél, honnét gyepel = köt, ettől: gyeplü = kötő), *kölyű, kölü* (a köl, kal, honnét kalol tundit, spec. pannum laneum tundit), *aszu* v. *assz-u* = aszó, *szalu* = szaló = szelő vájó, völgyelő kés (Kresznerics szerint); továbbá a *koppanty-ű, csergety-ű* (koppant-ó, cserget-ö) stb. szavainkból.

De az *ú, ü* végzetnek is, mint az *ó, ő*-nek, a törökség nyelveiben, néha *ak, ek, ük* stb. participialis képző felel meg; pl.

magyar: gyűrű, török: jüzük.
 „ : gyűszű „ : jüksük.
 „ : gyapju „ : japak.
 „ : ágy-ú (álgyú), tatár: maltik (puska).

A *borjú* (borj-u), *borny-ú, bor-gyú* szóban a *jú, nyú, gyú* kicsinyező képző, mint a finn: *vas-ikka*, tör. *buz-agu* szókból kitetszik, a *bor*, finn: *vas*, tör. *buz* gyökszók a tehén jelölésére használtatván. A *falu* szóban az *u* a vogul *paul* szónak hátra tolt *u* hangzója.

Azonban az *ú, ü* is legtöbb névszóban nem egyéb kihangzásnál: *csep-ű, finn: töppü; köplü, osztyák: kupa, kuba* stb.

Figyelmet érdemel az *ú, ü*, midőn ez nyelvünkben dolognévszókból tulajdonságnévszókat alkot, minők: *kez-ű, láb-ú*, hajdan: *kez-ö, láb-ó*; s eredetére nézve azonosnak látszik az *ó, ő* képzővel.

Hajdan ily tulajdonságnévszók más tulajdonságnévszó nélkül is jártak a nyelvben, pl. *magasségű, gazdag-ség-ű*, még a 15 ik szá-

zadban is. A *hosszú, gyönyörű, savanyú, gömbölyű* stb. ma is így használtatnak a nyelvben.

Ugyane képzőt (ú, ü, és ó, ö) látom én α) a *szem-ö-k, pof-ó-k, pocz-ó-k, has-ó-k, pir-ó-k, fül-ö-k, fej-ö-k, mony-ó-k* stb. névszókban, melyek nyilván a *szem-ü, pof-ü, pocz-ü* stb. tulajdonságnévszók-ból *k* képző által lettek, s annyit tesznek, mint nagy (k) szemü, nagy (k) pofájú stb. *); β) az *iszák-os* (isz-á-k-os), *tudák-os* (tud-á-k-os), *sülék, félék* v. *sülénk, félénk, sülékény, félékény* (sül-é-k, fél-é-k, fél-é-nk, fél-é-k-eny, *nyulánk* (nyul-á-nk) stb. tulajdonságnévszókban, melyekben az *á, é* maga az *ó, ö* részesülői képző, miszerint az *isz-á-k* am. nagyon (k) *isz-ó* (ivó), *sülék* nagyon (k) *sül-ö* stb., de ezekben a *k* nagyság fogalmából értelmezett képző eredetét, s rokonságát nem ismerem.

6) Az *ú, ü* révén keletkezett az *ó, ö*-ből a *v* képző, mely participialis értelemmel bír több szavainkban. Példák: *könyv* hajdan *könyö* (a Münchener Codexben) a *kön* (= kon, gon, gön, gom, göm gyökszókkal, melyekből kondor, göndör, gömbölyű, gombolyag stb.) gyökből am. volumen a *volvendo, convolvendo*, azaz: *liber; öly-v* am. *ölö*; *or-v* (ebben *or-v-os unguentarius, medicus*) am. *or-ó, or-u* = *író, iru unguentum* (l. fentebb); *orv* fur, am. *or-ó* az *or* (honnét *oroz furatur*) gyökből, azaz: *lopó*; *hív* = *hiü* (a *hogy* Telegdi Pred. III. 181. lapon eléfordúl), azaz: *hi-ö* (hivő) *fidus, fidens, fidelis* a *hi* (hisz) gyökből; *ör-v* am. *ör-ü, ör-ö*, az *ör, ör* gyökből, melyből az *ör-ül* am. *rotat, gyrat, sp. molarem lapidem in gyrum agit, molit*; *ör-ül* delirat (kereng) s talán az *ör-ül* *exsultat* (körben jár, tánczol) igéink képeztettek, valamint az *örvény* (*ör-ve-eny*) *vorago* szavunk is, melyből egyszersmind kitetszik, hogy az *ör* gyök (s bizonyynyal több ilyen) hajdan önállóan igéül épen úgy használtatott, mint a *szökevény*-nek *szök* gyöke mainap is használtatik.

Többire a *v* is több szóban, úgy látszik, nem egyéb a kihangzó *ó, ö* v. *ú, ü*-nek változatánál, például: a *magv* (*magu*), *mag*-ban; *kedv* (*kedü*) *kedv*-ben; *könyv, könyü* (*lacryma*, finn: *kyynö*), *köny*-ben stb.

7) A vogul *p* (*pe*)-ről, mely a *szem-ü, láb ú* tulajdonságnévszókhoz hasonló szokat alkot, s a török *ip, ip* (*up, üp*) állapot jegyző-képzőkről, mint az eredeti *va, ve* = *ó, ö* képzők változatairól, már fentebb bővebben szoltunk.

FÁBIÁN ISTVÁN.

*) Az ily képzésű tulajdonságnevek közül a *has-ó-k, száj-ó-k* tájszó-lásilag *haspók* (*has-pó-k* = *has-ava-k*), *szaj-bó-k* (*száj-ava-k*) alakban is eléfordúlnak.

RÉGI MAGYAR SZÓK.

(Felolvastaték 1866. jul. 30-kán).

Révai a magyar nyelvtudománynak, a sémi nyelveken kívül még két eszközt ajánlotta, úgymint : „penitior linguac patriae cognitio, cum hodiernae, tum etiam antiquae; et hodierna quidem per noscenda est quam latissime extenditur, antiqua vero quam altissime repeti potest.“ — „Tertium denique est diligentior perscrutatio linguarum septemprionalium, nostrae affinium, Lapponicae, Fennicae et Esthonicae.“ (Elabor. Gram. I. 36.) Azért, hogy már ez utolsó segédeszközt, úgymint a rokon nyelvek körét, egyfelől nagyobbak találjuk, másfelől három csoportra, a finn, az ugor és a török-tatár nyelvcsoporthoz osztjuk, csak biztosabb sikerrel alkalmazzuk; mert a mint az egész kört jobban meg jobban feljárjuk és megismerjük, azonképen alaposabban megkülönböztetjük egymástól a rokon tényeket, s inkább is megközelítjük a valóságot. De így azután az első eszköz annál többre segít, mennél inkább eléri a Révai által helyesen meghatározott tökéletességet, azt t. i. hogy magyar nyelvtudásunk mentől szélesebbre táguljon, magába fölvevén a vidékek és tájak nyelveit, s lehetőleg hátra igyekeztvén felhatni a régi korba, összeszedvén s egybehasonlítottván a tényeket, a melyek a magyar nyelvnek multját teszik. Mi, kik egyik másik irányban dolgozunk, egyoldalúak vagyunk és leszünk is: de mindnyájunk összesített eredményei fogják a teljes magyar nyelvtudományt tenni. Óhajtom, hogy Mátyás Flórián a látszólagos részvétlenség miatt ne únjon belé a várakozásba, s ne hagyjon fel szándékával, a mikor lehet, kiadni a magyar nyelv történeti szótárát! Mennél hátrább bírnunk felmenni a magyar nyelv régiségeiben, annál közelebb jutunk a rokon nyelvekhez, melyek, azt már is sejtjük, mintegy ré-

giségeinek folytatója; egyszersmind annál több módunk lesz a tények felvilágosítására; s így azon történeti tanúságok egybeszedésére és megmagyarázására, a melyek a nyelvek tényeiben, úgyszólván, meg vannak kövesülve. Mily meglepő tanúság rejlik p.o. a *vimád* szóban, vagy abban, hogy *névtelen*, *nevetlen* az ügynevezett gyűrűs ujj valamennyi rokon nyelvben, s hogy azokban s a *hetes* szám szereplése is a hitregékben és mesékben általános! Lássunk megint néhány példát.

I.

Rej vagy *rev*, *révülés*; *rém*; *révedezik*.

Mátyás Flórián a Ny. Közl. IV. kötetében (188—210 ll.) többi közt megigazítja a Sz. István társulat által kiadott magyar „Szentek legendái”-ból ezt a helyet: „Felile az koporsóban, es akkik ott valának mind kifutának, megijedvén az nagy csoda dolgon. Monda az szegény jámbor, mintha hoszju utról jött volna, nagy fohászkodással: Oh szent atyám, hídd be azokat is, kik kive futának, mert *rémlés* nem vagyok” (202. l.), megmutatván, hogy *reewlees* áll az eredetiben, mit *révülés*-nek kellene olvasni. Azután „hasonszövegek összeállítása által” következőket hoz fel:

„*Réüttetik* valamivé = transformatur“, p.o. istenasszonyiná réüttetött (reewtetöt); „*elréüttetik* = in extasim rapitur“, p.o. mikoron ajojtatos imádságának idejin ő elméje szerint *elréüttetik* vala (reewtetyk) és elragadtatik vala; — „*elrüttetik* u. a.“ p. o. Íme legottan *elrütteték* lélőkben, és láttatik vala neki, (hogy) egy szép egyházba volna; — „*elrüttetik*“, — *elröjtetik*, *elrévöltetik*, p. o. egy napi napon mikoron imádkoznék, *elrévölteték* (reewölteteek) és nagy sok szent atyák azon szerzetből neki jelenének; — továbbá: *réület* (reewlet) phantasma, *révülés* (reewlees) = species, apparentia, phantasma. Mindenik szóalakot Mátyás úr régi szövegek helyeiből veszi s azokkal igazolja. „Ezekből kitetszik, úgymond, hogy *révülés*ben az alapertemény species, figura, forma; mit *réüttetik* = transfiguratur igazol.“ Ez volna az egyik nyelvtény, s a belőle kivonható tanúság.

A másik nyelvtény meg az volna, hogy *rém* azon korban, melyben az előbbi szövegek támadtak, *rem*-mel egyezik, s alapjelentése mozgás; „hogy tehát azon időben a *révülés* = *rémülés* lehetetlenség.

„Vala mint *remeg, reng, rendül* = commovetur: úgy *rémít, rémül, rémület, rémülés* hasonérteményűek. Átmennek ugyan *timor, tremor, tremor* s ebből tovább *pavor, excessus, horror, stupor* jelentésbe; de hogy a speciést, visiot, phantasmát is jelentötték volna, arra nincs példánk.“ Következnek azután példák, melyekből a nevezett szók *mozgás és ijedés* jelentései kitetszenek.

Nagy köszönettel tartozunk Mátyás úrnak, hogy a felhozott idézetekből a *réülés* szónak megvoltát kétségtelenné tette. Most már az lehet a kérdés: mi a szónak igazi törzse? s ha ezt megtaláltuk, következik a másik kérdés: hogy mi neki alapjelentése?

Mi a szónak igazi törzse? *Réülés, réüttetik, rüttetik, rítettik, röjtetik, révöltetik* alakjait hozza fel Mátyás úr. Az olvasatok helyességét föltévén, azt vonjuk ki belőlök, hogy a szó törzse *rév* vagy *rěj*. Ebből a szokott igeeképzők által lesz *révöl, réjöl, révölt, réjölt*, mint *igaz*-ból lett *igazol, igazolt*; s az *ö, ü*-vé változván, lesz *révül, réjül, révült, réjült* (mint *igazol, igazult*). Ezen alakok azután továbbá *révít, sőt röjt, rütt*, vagy épen *rít*-tá rövidültek, mint *igazol-tani*-ból lett *igazoltani, igazétani, igazítani*. A mit tehát *réülés*-nek (reewlees) találunk írva, azt bátran *révülés*-nek vagy *rějülés*-nek olvashatjuk, mert a magyar nyelvben az *éü* hangok közvetlen találkozására, előttünk legalább, idegenszerű. Én azt hiszem, hogy bajosan csalatkozom, ha épen a felhozott olvasatokból a kérdéses szónak törzsét *rév*-nek vagy *rěj*-nek állítom.

Mi lehet már a szónak alapjelentése, magokból a Mátyás felhozta idézetekből ítélve? Öt idézetben a szó világosan lélekben való elragadtatást, in extasim rapi, jelent, mely lelki állapotban az ember látásokat vél látni. Az idézetek szerint tehát ez volna fő jelentése a szónak, nem a transfiguratio, mint a mely csak az elragadtatásnak eredménye, vagy a vélt látások következése.

A *rév, rěj* szó, mint egyszeribe látjuk, nem a keresztyén legendák útján jutott a magyar nyelvbe, sőt megfordítva, a megvolt magyar szó a legendák által is azon lelki állapot jelölésére fordították, melyet az annak előtte jelentett vala. S vajjon ismerhettek-e a pogány magyarok lélekben való elragadtatást? A természeti vallásban a bűbájosság a fő, a bűvös-bájosnak ismertető jelleme pedig épen az elragadtathatás. Ezt a magyar nyelvhasználat nem mondja világosan, mert az általában igen keveset őrzött meg a magyar pogány hitből, s a mit talán megőrzött is, az többnyire ismeretlenül

lappang még. Annál világosabban értesítenek erről a rokon nyelvek, a melyekben a pogányság képzeletei tovább maradtak meg, vagy teljes divatban vannak még. Tanulságos adatokat közlöttem a „Vogul föld és nép“ czimü munka 159—162 lapjain. A lappok mai napig a bűvészet nagy hírében állanak, s elrejtött dolgok kitudása végett hozzájuk folyamodnak messze földről mind finnek mind oroszok. Lönnrot ott jártában 1836-ban Akkala falu vala híres tudós vagy bűbajos lappokról. Így beszéli Lönnrot az ott tapasztaltakat: „Akkalába érkező a segítséget kereső ember, a bűvész, miután megtudta, hogy amaz mi végett jött, énekelni kezd, s addig folytatja, míg az énekléstől elalszik. Ez álmában a lapp bűvösnek lelke kiszabadul testéből, úgy hiszik, s elmegy azokra a helyekre, a melyek felé a bűvös az éneklés közben elméjét irányozta volt. Fölébredvén — néha egész éjszaka tart az álom — mindenfelét beszéli a helyekről, s úgy teszi hihetővé, hogy álmában tudást volt keresni. Ezt az elalvást elragadtatásnak, (*loveen lankeama*-nak = in extasim abripi) nevezik. Az elragadtató lappról beszélik, hogy soha sem eszik sót, mert a sós étel megfosztaná bűvös erejétől. — Úgy hiszem, ebből világosan kiértjük az elragadtatást, vagy a régi, most már bizonyos magyar szó szerint, az *elrévülést*, vagy *elrejlést*.

Tanulságosabb és meglepőbb a vogul bűbajosnak eljárása. Ez a bűvös dobot (kvojp) veri addig, míg elragadtatásba esik, mi a test reszkedésével jelenti ki magát, s ekkor azt mondják róla: *Tárom réj tüuen johts* = a Tarom (isten) réje reá jutott; vagy: *Táromnel réjl johtáues*, *pinves* isten által réj-vel van meglátogatva, megrakva; vagy *Tárom jäni réj tüuen johts*, *lätíng tüuen ti piní* isten nagy réj-e reá jutott, szólni ösztönzi őt. A réj szót jäni vag *pubi* jelzővel is találhatni, így: *jäni réj*, vagy *pubi réj*; innen mondják: *Koti kum näjt pubi réj anší, lauí*: *pubi réj ánom johts*, a mely bűvész *pubi réj* érez, az azt mondja: *pubi réj* jutott reám. — Ezekből azt tanuljuk, hogy a vogulok az elragadtatást, a melyben a bűbajosok jövendőlnék vagy látásokat jelentenek ki, *réj*-nek hívják; s meglepve látjuk, hogy ezen *réj* szó nagyon egyezik a magyar *rév*, *réj* szóval, melyet a felhozott származott szók törzsének találtunk. Ugyanazon állapot jelölésére a vogul és magyar nyelv azon szót alkalmazták: nem nyilvánul-e ebből, hogy tehát annak előtte az pogány magyar vallásbeli szó volt, s hogy a magyaroknál a mai vogulokéhoz hasonló bűvészet divatozhatott. A vogul nyelv a *réj* szóhoz jelzőül *jäni*-t

vagy *pubi*-t teszen; amaz nagyot, ez csudálatost, rendkívülit jelent; a vogul nyelv tehát a bővös elragadtatást *nagy réj*-nek vagy *csudálatos réj*-nek nevezi.

A magyar *rév*, *rěj* szónak alapjelentését Mátyás transfigurációnak állítja; én meg épen az általa felhozott idézetekből extasisnak, elragadtatásnak állítom. De akármelyik volna is helyesebb, azt cleve tudhatjuk, hogy akár az átváltozás, akár az elragadtatás schol és soha nem lehet valamely szónak alap, legelső jelentése. A mai magyar nyelv nem használja többé a *rév*, *rěj* szót, abból tehát lehetetlen annak első vagy igazi alapjelentésére adatokat szedni; a régi nyelv maradákaiból, melyeket Mátyás összehorda, a szónak törzsét lehet, de alap vagy első jelentését nem lehet kisütni. Forduljunk a vogul nyelvhez, melyet mint legközelebbi rokont, a régies régi magyar nyelv egyik ágának tekinthetni. Mit jelent abban a *rěj* szó? Az *meleget* jelent; 1) mint ige: *rějém* meleg vagyok, *katl rėjí* a nap meleg, melegen süt, *rějñ* vagy *rén* és *rějém*, *rém* az ige nek participiumai, amaz nomen actoris, ez nomen acti; *rějléñ* l képzővel, gyakorító értelmű, melegszen; *rějtem* melegítek stb.; 2) mint névszó: *rěj* melegség, *rějñg* meleg. Szó szerint tehát ott a *jäni rėj*, vagy *pubi rėj* nagy vagy csudálatos meleget teszen, s ez neki alap vagy első jelentése; az elragadtatás már másod, átvitt értelmű jelentése. Vajjon lehet-e gondolni, hogy a magyar *rév*, *rěj* is eredetileg csak meleget jelentett, s ebből a jelentésből fejlődtek volna az elragadtatás, vagy épen átváltozás jelentései? Ha kétségünk lehetne az iránt, azt tökéletesen eloszlatják Mátyásnak a *buz* szóról tett nyomozásai ugyanott (Nyelvt. Közl. IV. 205. stb. II.). Ezek szerint *buz* hőséget jelent, mit egyébiránt már Lugossy jegyzett meg az 1858-ban megjelent hangrendi párhuzamában, úgy: *búsz* = fojtólég, Baranya; *búz* Mélius P. A Mátyás felhozta helyek, p. o. „Íme az nagy hév-hóban, mikoron minden fűszálak még gyökerekből es kiasznak nagy *buz*-nak miatta. „Felségednek ereje árnyékot hoz neked, azaz meghivejt téged, hogy foganásnak kívánatos *buzjá*-ban ne rettenj.“ A *buz* névszóból lesz gyakorító ige *buzog*, ennek participiuma *buzogó*, vagy *buzgó* = calidus, p. o. Tudom az te munkálódásodat, mert sem hideg nem vagy, sem hév sem *buzgó*; vajha hideg volnál avagy *buzgó* (utinam frigidus esses aut calidus). Ennek további származékai: *buzgóság*, *buzgóságos* stb. ismeretesek. — Tehát a *buz* szónak eredeti jelentése is melegséget, hevét jelent; átvitt értelemben nemcsak

folyadékokról használjuk, p. o. kibuzog a víz, kibuzog a vér, hanem vallásos ájtatosságot is jelölünk vele, mikor mondjuk, hogy valaki *buzgó* ember, nagy *buzgósággal* imádkozik stb. A *buz* szónak jelentései mind meg annyi tanúi annak, hogy az elavúlt *rév*, *rěj* szó igen is melege, hőséget jelenthetett; a vogul *rěj* szó pedig azt meg is bizonyítja.

A *rév* vagy *rěj* elavúlt magyar szót igének és névszónak képzelhetjük, mire a megfelelő vogul *rěj* is bátorít, a melynek *rém* = *rėjem* alakja nomen acti. Tegyük föl, hogy volt *revik*, *rejik*; annak egyik alakja lehetett azután *revem* vagy *rejem*, összehúzva *rém*, a melyből további képzés útján lesz *rém*-lik, mint p. o. *fut* igéből lesz *futam*, ebből *futamlik*; *foly* igéből lesz *folyam*, ebből *folyamlik*; *hár*(-it) igéből lesz *háram*, ebből *háramlik* stb. Ezen hason képzésű igék bizonyossá teszik, hogy a *rémlik* igének legközelebb töje *rém*, ezé meg *rej*-(em) vagy *rev*-(em), s így a *rév*, vagy *rěj* igesége nem tagadtathatik. Névszói volta pedig mind azon alakokból tesszik ki, a melyeket a Mátyás idézeteiből felhoztunk.

Ha a *rém* szó, miből *rémlik* származik, a *rév* vagy *rěj*-nek származéka, mi lehet annak alapjelentése? Kétségtelenül ugyanaz, mely a *rév*, vagy *rěj*-é. De másod, vagy átvitt értelmű jelentése is elragadtatási állapotot teszen, a melyben látásokat vél látni az ember. S ez a jelentés jár mai napig a *rémlik* igével; ez ragad a *rém*-hez is. — Mátyás úr a *rém*-et a *rem*-eg, *reng* mozgást jelentő igéktörzsével egynek tartja, de ebben csalatkozik, ha igaz, hogy a *rém*-et a *rév*, *rěj* gyökészóra kell visszaigazítani.

A *rém* tehát alapjelentése szerint kimelegedett állapotot, másod jelentése szerint elragadtatási állapotot, s ennek egyik következése szerint látványt, spectrum-ot teszen. Az ilyen látvány, vogulul szólva, *pubi*, azaz rendkívüli, csudálatos, s az ijesztős, magyarul *rémséges*; onnan van, hogy a rémen *megrémül* az ember, hogy minden csudálatos rendkívüliség *rémít*. A *rémület*, *rémítés* megrázza ugyan az embert: de abbeli megrázás nem egyeredetű a *rengéssel* vagy *ringatással*.

Mondtuk, hogy a *rém* egy *rév*, *rěj* igét föltételez: azt a föltételezt a *révedez* ige szorosán követeli. A *réved* olyan, mint a *téved*, melynek *tév* alapigéje már nincsen meg a magyarban, de megvan még egy másik közel rokonában, az osztjákban, hol *téb* = *tévni*, *tébet* = *téveszteni*. A mint tehát alulról fölfelé menve következnek

egymásután a *tévedez*, *téved*, *tév*: úgy következnek a *révedez*, *réved*, *rév*, vagy *réj*. S a *révedezik* igének helyes jelentése: elragadtatásban vagy álomlátásban ábrándozva járni, kelni = schwärmen *).

II.

Kégy = stadium, *út*, mordvinul *ki*.

A régi emlékekben előforduló *kégy* szónak mind olvasatja mind értelme iránt kétségben vagyunk. „*Keg*, mint a *kög*-nek nyílt formája“, Toldy úr előtt látszék elfogadhatónak. Mátyás (Magyar Nyelvtudomány II. füzet, Pécselt 1863. a 15. és 16. lapján) eredeti helyekből megmutatja, hogy azt *kégy*-nek kell olvasni, mely Sylvester nyelvjárásán *kígy*. Az olvasatra nézve legbizonyítóbb hely ez: „Az ydöben Jeswsnak tanytwaanny kezzwl ketten mennek vala az napon, azaz huswet napian egy warosban, kinek newe Emaws, ky wag'on Jerwsalemhez hatwan keeg'ny feulden.“ A szóról már Sylvester megvallja: „Az stadiumot *kígy*-nek magyarázták, de az *kígy* micsoda szó legyen nem mondhatom, egy futásnyé földnek magyarázhatták volna.“ — Mátyás maga a *kígyó*, *kégyó* szóval gondolja megfejthetőnek, „mert a *kígyó*, részesülői végzetével, *kígy*, *kégy* igére ítal. Ez pedig *halad*, *szalad*, *haladás*, *szaladás* értelményü.“ „Többet mondhatunk e szóról számos példák bírálatos összehasonlítása után“, úgymond ott.

Nem tudom, van e Mátyásnak a *kégy* jelentésére több adata: de bár merésznek látszassék is, azt szinte bizonyossággal tudom, hogy azok a *kígyóra* nem utalnak. Ez ellen már a köz szemlélet tiltakozik. Ha a *kégy* szó mozgást fejezne ki: nagyon különösnek, sőt hi-

*) Mikor ezt olvastam, Csengery Antal azt közlél velem, hogy az *elrejtezett* szó mai napig elájuslásról, tetsz-halotról mondják némely vidéken, p. o. *nem halt meg, csak elrejtezett*; vagy *ez az asszony gyakran elrejtezik*. — Most az én jegyzeteim között is ezt találom: „*Elrejtezik*. A Pesti Naplót 1858. febr. 20-kán két óra betilták, elmondhatni hát róla, hogy *elrejtezik* a Napló, azaz elalszik. A hosszú beteg alvást *elrejtezésnek* híjják.“ Nyilván akkor hallottam vala az *elrejtezés* szónak eme jelentését, s reá alkalmazám a Pesti Napló esetére. *Az elrejtezés hosszú beteg alvás*. Megvan tehát még a mai nyelvben is a *rev*, *rej* gyökszónak származéka. A *Nagy-Szótár* az el cikkek közt nem hozza fel azt; Kresznerics sem ismeri, ki az *occultat* szót *röjt*-nek írja. S jó volna így megkülönböztetni a *rej* és *röj* gyököket.

hetetlennek látszanék, hogy a *kígyó* képzele támasztotta volna a mozgás képzeletét. A tekeregve mászás nem lehet a mozgás eszménye, az emberre nézve, a ki, maga sebesebben mozog, s magánál még sebesebben haladó állatokat ismer. Ámde föltéve, hogy a térmértéket csakugyan a kígyó képzelete szolgáltatta volna: akkor annak hitregei alapja volna, s az bizonyosan nem szorítkoznék a magyar népre, hanem közös volna a legközelebbi nyelvrokonokkal. A kígyó a vogul nyelvben *hali* = sima állat. és *jelping uj* = szent állat (hitregei képzelet); e két szónak nincsen viszonya a magyar kígyóval. De a mordvinban *kuj, kujnä*, a finnben *kyy* (ejtsd *kü*) a kígyó; ezek nyilván viszonylanak a magyar *kígyó*-hoz. Lássuk hát, hogyan nevezik a finnek és mordvinok a térmértéket. Finnben *penikulma* vagy *penin kuulema* = milliarium, mensura viae. Ez, szösz szerint *kutya-hallás*-t teszen, szenvedő, nem cselekvő jelentésben, tehát azt teszi: a meddig a kutya-szó elhallik. Úgy látszik, hogy újabb időben nem akarták ezt elhinni a déli finnek, hanem okosabban akarván lenni a nyelvöknél, *peni-kuorma* = kutya-teher, *perikuorma* = alap-tehernek, az eztek is *peni-koorma*-nak magyarázták, úgy okoskodván, hogy elődeiknél az volt az út mértéke, a meddig a kutya elbírhhatja terhét. Mink hasonlóképen jártunk a *mélyföld*-del. Mit is jelenthetne a *mélyföld*? Tehát mér-földnek, vagy mértföldnek magyaráztuk, azt gondolván, hogy a mit az újabb kor sem tett még nálunk, azt a tatár járás idejében tették, t. i. megmérték vala az utakat, s egy-egy kimért darab az milliarium. Pedig a *mélyföld* nem más, mint a deákos *milleföld*, mely németül *meile*, s lehet, hogy ebből való a magyar *mélyföld*. Hogy eldöntsük a finn pert, lássuk, mint nevezik a mordvinok a mélyföldet? Úgy hijják, hogy *vajjel-pe* = azaz szóhangzás vége, tehát, a meddig elhallik a szó. A vogul is úgy hijja, hogy *amp suj*, mi betű szerint: *eb-szó*. Már ezekből világos, hogy a finn *penikulma* csakugyan *penin-kuulema*, azaz kutya hallás, szenvedő jelentésben, a mint most veszik is a finnek; s hogy az eszt *peni-koorma*-t is *peni-kuulma*-vá kell változtatni. A török nyelvben is *çagırım* چاغرم (kiáltás) távolságot jelent a mennyire a szó elhallik, egy orosz verszt. Még egyet hozok fel. Ahlqvist a mordvin-moksa nyelvtana 61. §-ában megemlítvén a *vajjel-pe*-t (szóhallás vége), s azt így magyarázván „also eigentlich eine Stimmweite, vergleiche Finnisch *penin kuulema*, *peni-kulma*,

d. h. soweit man den Hund hört“, egy jegyzetben hozzá teszi: „in Norddeutschland ,einen Hundebloff weit.“

Úgy látjuk tehát, hogy a finn, ugor, török népeknél az út eredeti mértéke az volt, a meddig a szó elhallik; hogy a finnek, vogulok, sőt éjszaki németek is, a *kutya*-szót, a törökök, mordvinok csak a *szót* magát teszik ki, mikor út-mértéket akarnak kifejezni. Lehet-e ily nagy megegyezés ellenére csak gondolni is, hogy a magyar az út mértékét a kígyó képzeletéről vette volna? Úgy látom, hogy az lehetetlen. Tehát mit jelentsen a *kégy*, *kígy* szó? Alkalmasint azt, mit a vogul *suj*, a mordvin *vajgel*, a török چاغرم, t. i. *kéáltást*, *kiáltást*; s ezen magyar szónak első tagjában a *ké*-, *kí*-ben találjuk meg a *kégy*, *kígy* szónak gyökerét. — Révai az Antiquitates literaturae Hungaricae 158. §-ában a Temetési Beszédben előforduló *keassatuc* szóra nézve ezeket írja: „Verbum *clamat* cultiores Hungari hodie *kiált* dicunt. Vulgus omittit consonam *l*, dicitque *kiát*. Frequentes sunt, qui etiam *i* vocalem in aliam mutant: et alii quidem in *e*, proferuntque *keát*, quemadmodum et hoc manuscriptum habet, *keassatok*, *clamate*: alii vero in *a*, sed interserunt facillioris pronuntiacionis caussa *j*, euphonicum, *kaját*.“ S erre felhossa a régi biblia fordításból e helyet: Vigadjatok s *kajáltsátok* ő nevét. — Három alakja van itt a szónak: *kajált*, *kéált*, *kiált*, s első tekintetre is a *kajált*-ot kell eredetinek, vagy ősinck venni, a melyből a többi kettő vált. A *kajált* igének töje *kaja*, mert a *t* képző, s az *l* vagy csak beszökötetés, mit a magyar nyelv a hosszú magánhangzók után szeret (p. o. bov-dog = bó-dog = bol-dog; ov-ni, ó-ni, ó-talom, ol-talom; ovd-ni, old-ani stb.), vagy igeképző, ha t. *kajál* bizonyos szó, mit a szótár-írók felhozta *kajál-bajál* bizonyítana, melyből *kajál*-t lenne. Hogy a *kaja*, *kéja*, *kéa* azonosok, mutatják a felhozott példák.

A magyar *kaja*, *kaj*-nak egyik rokona a vogul *küj*, melynek igéje *küjé* = *kiült*, *kéát*, mely kiáltást jelent, hogy jöjjön elé az isten, s hallgassa meg az imádságot; *küj-san* mintegy kiáltó ének, azaz hymnus. Mint névszó a *küj* kiáltás. — Másik rokona a magyar szónak a finn *kaja*, ebben: *kajata* hangzani, miből *kaje'*, *kaju* echo, clangor, sonitus. A régi magyar *kégy* szó bizonyosan a magyar *kaja*, *kéja*, *kéj* gyöknek származéka, mely gyök, mint látók, megfelel a vogul *küj*-nek s a finn *kaja*-nak. Hogy a *kéj*-ből *kégy* váljék, valami névszói képző kell, melyben *g* lehetett, s mely p. o. légy musca, vagy, vagyon opes stb. szóban fordul elé. Ez a *g* képző *j*-vel is le-

het rokon, legalább a *hiv, lev, viv* stb. igetők, a conjunctivusi *j* képzővel (tud-j-on) *gy*-t mutatnak, így: *higyen, legyen, vigyen* stb.

A magyar *kégy* szó tehát echo-t, clangor-t jelent, s azonképen fejezi ki az útmértéket — a meddig elhallik a szó —, mint a török, mordvin, vogul hangzást jelentő szók, s mint a finn, eszt, söt lapp (bäna-gullam = finn penin kuulema) „kutya-hallás.“

Ha *kégy* hangot jelent, s azután útmértéket, mit teszen hát a magyar *út*?

Az *út* szót egyszer a finn *tie* szóval vetettem össze, a *tie*-t átvetés által egynek gondolván a magyar *út*-tal. De egy az, hogy az átvetésnek nem igen találni biztos példáját; más az, hogy az *után* viszonyítót az „*útján*“ másának hiszem; úgyde a finn *tie* = *út* nem szolgáltat ilyenféle viszonyítókat. Az *után* viszonyító, jelentésére nézve, nagyon megegyez a finn *jälkeen*-nel, melynek töje *jälki, jälj*, a magyar *jel* szóval azonos. Azt kezdettem tehát gyanítani, hogy az *út* szó talán hasonló alapjelentésű, ha az *után* csakugyan az *útján*-nak mása.

Íme, az *Árpádkori új Okmánytár* 262. lapján, egyik 1229-ben kiadott oklevélben ezt olvassuk: *Concessimus etiam, ut populus dicte terre nec ad incidendas indagine nec fossam faciendam extra castrum vel citra Musuniense sive alias a quoquam ullo modo ire compellantur (sic!) nec etiam denarios, qui vocantur uothpenez alicui persolvant.* — Ezt ismétli az 1230-ban kelt oklevél a 271. lapon, de *utpiniz*-t ír. Az idézett oklevelekben a besenyők földjéről van szó, melynek neve *Leguentow* vagy *Leginthov* Mosonymegyében. Ez talán a mai *Légen* (Kaltenstein). Az *uothpenez*, *utpiniz* világos, hogy *útpénz*; s az *uoth* szerencsés kalauzzá lesz az *út* szónak fejtegetésében.

A vogulban *uot, uont* jegyet teszen, mely az utat jelöli, s akár fákon tétetik, elcsapván rólok egy darab kérget, akár a földre lerakatik valami; az *uot, uont*-ból lesz ige: *uotém, uontém* fákat jegyez, útnyomokat csinálók; *uontmém* ugyanaz, *uontmi* útjegy, többesben *uontmit* nyomásút, tulajdonképen útjegyek. A régi magyar *uoth* = *út*, s ez szinte azonos a vogul *uot*-tal, *uont*-tal. Az *n* az *uont* szóban nem okoz zavart, mert *n* és *m* szokott a vogul szók dentalis és labialis betűji előtt föltünni, p. o. a magyar *ül*, vogulban *uñl*, a magyar *lúd* vogulban *lunt*; s az *amp-suj*-ban előforduló *amp* megfelel a magyar *eb*-nek: így tehát a magyar *uot, út* igen is lehet a vo-

gulban *uont*, annál is inkább, mert az már a vogulban is *uot*. Nem csatkozhatunk tehát, ha állítjuk, hogy a magyar *út* szó is eredetileg *jelt*, *jegy*t tett, mely jelöli, merre kell menni.

Ez által az *után* viszonyítónak alapjelentése is ki van derítve. Valakinek *útján* menni, annyi, mint az általa tett vagy hagyott jegyek nyomait követve menni. Innen van az *után* viszonyítónak nagy értelembeli megegyezése a finn *jälkeen* viszonyítóval, melynek töje *jälk* vagy *jälj* (*jäl*) azt teszi, hogy *jel* (e két szó is, finn *jälj*, *jäl*, azonos a magyar *jel*-lel).

Hogy *útján* mint viszonyító *után* lehet, abban nem találunk nehézséget, ha azon szók változásait tekintjük, a melyekből a viszonyítók alakultak. Ha *belen*-ből *ben*, *belé*-ből *bé*, sőt *be* válhatott; ha *miáltal* *miá*-vá rövidülhetett: még könnyebben válik *útján*-ból *után*. Nagyobb nehézség látszik abban, hogy a harmadik birtokos személylyel (*útja*) s *n* viszonyítóval (*útja-n* = *után*) képzett szó ismét birtokos ragokat vegyen föl, p. o. *utánom*, *utánad*, *utánunk*, *utánotok*, a melyek ellenköznek is a megvolt birtokos rag személyével. Mert az *útja-n*-ban 3. személyü *ja* van; az *utánom* stbiben pedig ehhez első és második személyü ragok járulnak. De a viszonyítók épen az által váltak viszonyítókká, hogy elfeledték az első ragozást, s mintha töszók volnának, új személy- és viszonyító ragokat vesznek föl. Ilyen tetőzött ragozásnak példája p. o. az épen nem szokatlan *elibém*, mely (el-é-je-be-m) négy ragot halmozott fel, két viszonyító ragot: *é* és *be*, s két személyi ragot: *je* és *m*; — a *fölibe* viszonyítóban csak az utolsó *m* rag hibázik, a többi három abban is benn van. E tekintben tehát az *utánom* nem él nagyobb szabadsággal, mint a többi viszonyítók.

Ha a magyar *út* jegyet nyomot jelentő szóból lett: talán más rokon nyelvben is úgy esett az; s ha igen, az újra megerősíti az *út*-nak jegy-féle értelmét. S valóban úgy is van. A lapp nyelvben *käja* jegyet teszen, p. o. *route käja* vas jegy, azaz késsel, fejszével csinált jegy; azután nyomot és utat teszen, így *kerres-käja* szánnyom, azaz szánút. Finnben is *keino* nyomásút. Ezekhez tartozik a mordvin *ki* is, mely utat jelent, a nélkül, hogy tudna valamit a jegyről, mint a magyar *út* sem tudja már, hogy eredetileg jegy, nyom volt.

De az *úca* nem *út-cza*, azaz kis út, hanem az *ulica*, szláv szó; mí tehát azt vagy *ulczának* vagy *úczának* írjuk.

III.

Odutta vola, tilutva, tilwt gimils, odut hotolm.

Az *Árpádkori új Okmánytár* 132. stb. lapjain határperbeli ítéletet olvasunk, mely a határjárást foglalja magában, s tehát elélszám-lálja a határjegyeket. Ezek közt többször megemlíti a *Holtvágot*, de csak egyszer írja „holtwag“-nak, háromszor pedig „holutwag“-nak. Az oklevél 1214-ben költ, s minthogy Wenzel akad. tag az eredeti után közli, mely a Sz.-Mártoni főapátság levéltárában őriztetik, föl lehet, sőt föl kell tennünk, hogy híven van lemásolva *). Minthogy a *holt* szó lehető könnyü kiejtésü, s minthogy bajos elhinni, hogy az oklevél írója háromszor egymásután hibásan írt volna *holutwag*-ot holtwag helyett: azt kell elfogadnunk, hogy 1214 tájban azon a vidéken ezt a szót *holut*-nak és *holt*-nak ejtik vala. De a híres Temetési Beszédben is az *odutta vola, tilutva, odut hotolm, tilwt gimils*-félék mellett *hadlava choltát* olvasunk; a Temetési Beszédet is (legalább leiratását) abból a korból valónak tudjuk. Valamint tehát ebben a *cholt* mellett *odut, tilwt*: úgy a mi oklevelünkben is *holt* mellett *holut* fordul elé.

Ilyenekben nem szabad nem is lehet írásbeli botlásokat gyanítani, mert azok az akkori ejtést tükrözik vissza. Híjába tagadjuk a Tem. Beszédbeli *isemucut* azonosságát a finn *isü*-vel, azt vitatván, hogy amaz *ise üs*-nek ejtendő: mikor a két Temetési Beszéd az *ö* hangot a szók elején kivétel nélkül *w*-vel fejezi ki; s az egy helyen, hol *iv*-et akara ejteni, *iv*-et is ír, „hug isten *iv* imádságuc mia bulsassa *w* bunet“, — mit Révai, nem emlékezvén a *miv, tiv, iv* szabályszerűséges voltára „*vö* imádságuk“ olvas, s összezavarja az egyes-számu *ö*-vel a többes-számu *iv*-et (*ö* bünét, *iv* imádságuk). Avagy írásbeli hibából volna ugyanazon Okmánytár 31. lapján egy 1086. évből költ oklevélben a következő: „Terminatur ab occidente

*) Mégis nagyon érdekes volna tudnunk, vajjon igazán *jobagiones* áll-e az oklevélben s nem *joubagiones*. A *joubagio, jobagio* szó megfelejtést vár még. Mert hogy az nem lehet *jobb-agy*, mintegy „besthaupt“ a német jog szerint, melylyel a *jobbágy* (az új értelemben véve) földesurának tartozott, kitetszik már onnan is, mert nálunk a barones regni is *jobagiones* voltak.

ad caput voraginis, quod dicitur *churchu-feu*." Az ember alig hiszen szemének, mikor először lát ilyeneket! A „caput voraginis“ mi volna egyéb, mint *torok fő*, s ezt az oklevél *churchu-feu*-nek írja; pedig ez finnes, *kurkku* torok lévén a finn nyelvben; *kurkku pää* szó szerint azonos a *churchu-feu*-vel. Az nem gyöngíti a szó szerinti azonosságot, hogy nem tudjuk a *churchu*-nak valódi ejtését: mert ám a Temetési Beszédben is *turchu*-t találunk torok helyett („hug turchucat mige zocoztia vola“). — Ugyanezt olvassuk ugyanarról a helyről egy 1234. évbeli oklevélben (lásd Árpádkori új Okmánytár 331. lapján): „Mete vero ejusdem terre Cuyar secundum privilegium sic incipiunt: terminatur ab occidente ad caput uoraginis, quod dicitur *Churhu-feu*“ stb., csak hogy itt *Chu* helyett *hu* van, mi azonban nem rontja le a szó azonosságát.

Továbbá abban az 1086-dik évben költ oklevélben így folytatódik a határjárás: „Hinc vadit ad puteum, de quo descendit ad torrentem *Gremce*, qui ducit ad portum *Tugut*, a quo trahitur ad fontem qui nominatur *Tubut-Sedu*; inde fertur ad puteum *Tuhut*, qui ducit ad viam exercituum“ stb. Itt a *Gremce* bizonyosan a mai *Gerencse* patak vagy folyócska; a *Tugut*, *Tubut*, *Tuhut* alkalmasint egy név, a *g*, *b*, *h* betűkben lehet írásbeli hibát gyanítani. A *Gerencse* mentiben a *Tugut-rév*hez juthatni, (qui ducit ad portum *Tugut*), s innen a *Tubut-Sedu*-hoz. Mi ez? A *Sedu* szó annyira nem volna idegen a finn *Silta*- (híd)-hoz, mint a *churchu* nem a finn *kurkku*-hoz; a *silta* mordvinul *sed*, s ez már azonos a szöveg *sedu*-jával, ha „ad fontem“ helyett „ad pontem“ állana. S kérdés, nem kell-e „ad pontem“ olvasni? E napokban olvasék Biharmegye sárréti járásából egy fergetegről (Hon, 1866, jul. 13. sz.), mely égis felkavará, „a holt Berettyó *kotu-pernyéjét*“; s a mely tudósításban a *kotu-földégést* a nagy hőség egyik okának nevezi a tudósító. — Mi ez a *kotu-pernye*, *kotu-földégés*? A tudósításból azt sejtem, hogy az állóvíztől csupaszon hagyott iszap-földről van szó, mely olyanná válik mint a pernye. De hát mit jelent a *kotu* szó? azt-e, mit a finn *kytö*, t. i. „ignis occultus, vel latenter ardens“, melynek igéje *kydön*, -töü, vagy *kyden*, -teü azt teszi, „latenter uro, maxime de igne humum urente.“? Azért hozom fel, hogy vele kitaláltassam a *kotu*-nak igaz értelmét.

Mind ezek szorosán nem ide valók, de azt akarják elértetni, hogy a rokon nyelvekben számtalan tények találhatók, a melyek

egymást felvilágosítják. Ilyen világosítást keresünk most az *odut*, *tilut*, *holut*-féle alakokra.

Nem dicsekedhetünk avval, hogy értjük az igék mód- és időképzőit. Addiglan, míg megértendjük, a tények egybeállításával és egybehasonlításával kell beérnünk. Lássuk tehát itt a jelen és múlt idők alakjait.

A finn nyelv-csoportban.

	<i>Lapp:</i>	<i>Finn:</i>
<i>Praesens:</i>	mana-m megyek	mene-n
	mana-k stb.	mene-t
	manna	mene-e
	stb.	
<i>Praeterit.:</i>	mann-i-m menék	men-i-n
	mann-i-k stb.	men-i-t
	manna-i	men-i.
	stb.	
<i>Perfect.:</i>	läm manna-m	olen men-nyt
	läk manna-m	olet men-nyt
	lä manna-m	on men-nyt
	löp manna-m	olemme men-neet
	löppet manna-m	olette men-neet
	lök mann-am	ovat men-neet.

A praeteritum képzője *i* mind a lappban, mind a finnben, mely *i* az ige utóhangzóját elenyésztette, kivéve a lapp 3-dik személyében. A perfectum nem egyszerű alakok, hanem áll a lappban *lä* (lenni) segédigéből és a participiumból; a finnben *ole* (val) segédigéből és a participiumból. De a lapp és finn participium közt különbség van. A lapp képzője *m*, mely *m*-es igésnév közönséges a finn, ugor, sőt török nyelvekben is; tehát a lapp *mannam* = finn *menemü* annyi, mintha *menemés*-t mondhatnánk a magyarban, mint mondhatjuk *tudo-má-s-t* stb. — A finn participium képzője *nyt* (*nut*), mely a többes-számban *neet*, s fölveszi a viszonyi ragokat. Ez a *nut* (*sano-nut olen* = szóltam), *nyt* képző nem találta a lapp nyelvben.

Az ugor nyelvcsoporthban.

Praesens.

<i>Mordvin :</i>	<i>Vogul :</i>	<i>Magyar :</i>	<i>Osztják :</i>
mola-n	miné-m	megyek	men-da-m
mola-t	miné-n	mégy	men-da-n
mol-i	min-i	megye-n	men-t.

Praeteritum.

mol-í-n	min-s-em	men-é-k	men-e-m
mol-í-t	min-s-en	men-é-l	men-e-n
mol-í-s	min-s	men-e	men-ô-t (men).

Perfectum.

olém menem	men-t-em	úttam menem
olét menem	men-t-él	úttan menem
olé menem	men-t	útt menem.

Hogy tovább lássunk, tegyük még ide a török ige alakjait is az egyes-szám harmadik személyében. Praesens : gel-ir, praeteritum : gel-di, perfectum : gel-miš. — A mordvin *mol'an* tulajdonképen a magyar *múlni*-hoz hasonlítható; a török *gel* jönni-t jelent inkább, p. o. gitmek gelmek — menni jönni, de a szó összehasonlítható a magyar *kel*-ni, finn *käy*-dä, lapp *gall*-et szókkal.

Az ugor nyelvcsoport már a praesensben mutat fel különöségeket. Ahhoz a nézethez szoktunk, hogy a praesens jelleme épen az idő-képző hijában áll, s ez a nézet igazoltatik is a lapp, finn és vogul példák által, de nem igazoltatik az osztják által, mint a mely *da*, *t* képzőt mutat; nem igazoltatik a mordvin által, mely a többes-szám első és második személyeiben mutat ilyenén képzőt. Nagyobb világosság kedvéért tegyük ki az egész mordvin és osztják praesent.

<i>Mordvin :</i>	<i>Osztják :</i>
<i>Praesens :</i> mol'an	men-da-m
molat	men-da-n
moli	men-t
molh-ta-ma	men-de-u
molh-ta-da	men-de-da
moli-ht	men-de-t.

<i>Praeterit.</i> :	<i>molin</i>	menem
	<i>molit</i>	menen
	<i>moľs</i>	menôt
	<i>moli-mä</i>	mene-u
	<i>moli-dä</i>	men-da
	<i>moľs-t</i>	mene-t.

Azt látjuk itt, hogy az osztják praesens mind egyes- mind többes-számában *da, de, t* áll az alanyi ragok előtt: hogy miért? nem tudjuk. A mordvin praesens egyes-számában nem látunk ilyest, de többes számában van *ta* az első és második személybeli alanyi ragok előtt, a harmadik személy alanyi ragja előtt álló *h* azért nem vehető számba, mert az *i, l, r* utóhangú névszók is a többes számbeli *t* előtt *h*-t vesznek föl, ezt tehát a harmadik személy többes-számának jelelőjéhez tartozónak vesszük. Mondám, hogy nem tudjuk, mit keres a *da, de, t* az osztják, mit a *ta, da* a mordvin praesensben; de azt látjuk, hogy ott van. S hasonlót találunk a *hiv, lev, tev, vev, viv* magyar igékben is, a melyek praesense: *hi-sz-ek, le-sz-ek, te-sz-ek, ve-sz-ek, vi-sz-ek*; találunk ilyet az *alv, fekv, haragv* féle igékben, a melyek praesense: *alu-d-om* vagy *alu-sz-om* (*al-sz-om*), *fekü-d-öm* vagy *fekü-sz-öm* (*fek-sz-em*), *haragu-d-om*, vagy *haragu-sz-om* (*harag-sz-om*) stb.; találunk némit a *val* és *men* igék praesensében is: *vagy-ok, megy-ek*. Mind ezek praeterituma: *hiv-é-k, lev-é-k, tev-é-k, vev-é-k, viv-é-k, alv-á-m, fekv-é-m, haragv-á-m*, a Temetési Beszédben: *haraguv-é-k, haragu-é-k* helyett stb., *val-é-k men-é-k*. S ezek a magyar praesensek még az egyes-számbeli harmadik személynek ragjával is kiténnek: *hisze-n, lesze-n, tesze-n, vesze-n, visze-n, alszo-n, feksze-n*, a hol vidékbeli szokás nem ikesíti azokat, így: *alszik, fekszik*; továbbá *vagyo-n, megye-n*. Hogy ezen *n* valóban a személynek jelelője, mutatja többes-számú ragja: *nak, nek*, melynek *n*-je csak az egyes-szám jelelője lehet. A felhozott tüneményeket nyelvtani szabálytalanságoknak tekinti a közönséges felfogás: de a történelmi nyelvtan sokszor az anomáliákat a törvényszerűség maradékainak ismeri fel. Hát ha a magyar praesens is képzővel bírt volna! Talán azon ok, mely a közönséges (nem *ikes*) igék praesenséből eltolta az egyes-számú harmadik személynek alanyi ragját, hagyatta el velök a praesens képzőjét is. Mert az úgynevezett szabálytalan igék töje *v (u), l, n*-nel, a többiek pedig né-

mákkal végződnek *). Azért hozván fel azt, hogy a magyar igének bajos volta kitűnjék, a praeteritum és perfectum alakaira meggyünk által.

A praeteritum képzője a lapp, finn, mordvin nyelvekben *i*, mely a *tő* utóhangját el is enyészeti, a magyarban *a, e* (tud-*a*, men-*e*), az osztjákban is *e*. A nélkül, hogy megmondhassuk, honnan való e képző *s* mit jelent, annak mégis közös származását sejtethjük. Azonban a vogul praeteritum képzője *s* (min-*s*), mely *s* feltetszőleg a mordvin praeteritum harmadik személyében is előfordul (mol-*s*, mol-*st*), továbbá a török praeteritum képzője *d* (gel-*d*-im, gel-*d*-iñ, gel-*d*-i). Valamint a magánhangzós (*i, a, e*) képzőnek közös származását, úgy gondolhatjuk a *d* és *s*-nek közös eredetét is; mit gondolnunk a nyelvek rokonsága készlet. Azelőtt hajlandó voltam a török *d* és vogul *s* képzőt a magyar perfectum képzőjével (tud-*t*-am) egynek tartani: de azt a nézetet nem támogatja a vogul és a török praeteritum jelentése, mely határozottan a magyar *a, e*-s múlttal egyez meg; még kevesebb támogatja a betűk változásának törvénye, ha szabad úgy neveznem, mely számtalan példáját mutatja annak, hogy a vogul szók *t*-je a magyarban *sz* vagy *e* (sáta száz, sater ezer, vit' viz stb.), de tudtomra, egy ellenkező példáját sem mutatja, hogy *t*. i. a magyar szók *t*-je a megfelelő vogul szókban *s* volna, mint volna a men-*t* vogulban min-*s*. Még hatalmasabban ellenzi azt a nézetet eme tapasztalás, hogy a praesens és praeteritum általában egyezők a finn, ugor és török-tatár nyelvcsoportokban, de a perfectum alakjai sokkal különbözőbbek: annál fogva tanácsosabb a *d, s* alaku praeteritumokat az *i, a, e* alaku praeteritumokhoz sorozni, azt tevén föl merészen, hogy a praeteritum eredeti képzője *di, si (ti)*, vala, melynek mássalhangzós eleme a lapp, finn, magyar, osztják és részben a mordvin nyelvben elenyészett, de megmaradt a törökben, vogulban, *s* a mordvin harmadik személyében.

A perfectum a lappban (lä mannam), finnben (on mennyt), vogulban (olí menem), osztjákban (útt menem) a segédigéből és nomen verbi-ből vagy participiumból össze van téve, *s* az a participium alakilag is egy a lapp, vogul és osztjákban, *t. i.* manna-*m*, mene-*m*. A mordvin nyelv nem is ilyenféle szerkezettel, hanem más fordulatokkal él a perfectum kifejezésében. A finn perfectum a segédigéből

*) Ismerjük az *akarva* alakot; nem tartozik-e az is az itt fejtegetett rendhagyókhoz?

(olen = vagyok) s *nut*, *nyt* képzőjü igés névből van szerkesztve, p. o. olen sano-*nut* mondtam, olen men-*nyt* mentem, olen tunte-*nut* tudtam, olen käy-*nyt* keltem stb. Ez az igés névszó rendszeren veszi föl a viszonyragokat, tehát:

sano-*neen*, men-*neen*, tunte-*neen*, käy-*neen*,

sano-*neet*, men-*neet*, tunte-*neet*, käy-*neet* stb. ;

fölveszi a birtokos ragokat is : sanonee-*ni*, sanonec-*si*, sanonee-*nsa* stb., mint a közönséges névszók. A finn perfectum alakja tehát nagyon különbözik a praeteritum alakjától. — A török perfectum *miş* képzővel alakul, p. o. *gel-miş* jött, mely azután a praesensbeli alanyi ragokat felveszi, így : *gel-miş-im*, *gel-miş-sin*, *gelmiş-dir* stb. jöttem, jöttél, jött; egyébiránt nem mutat föl semmi különösséget.

A magyar praeteritum most *t* képzőjü, p. o. tud-*t*-am, tud-*t*-ál, tud-*o*-tt, tud-*t*-unk, tud-*ta*-tok, tud-*t*-ak vagy tud-*ta*-nak; kel-*t*-em, kel-*t*-él, kel-*t*, kel-*t*-ünk, kel-*te*-tek, kel-*t*-ek vagy kel-*te*-nek. Az első személy azért tetszik föl, hogy alanyi ragja *m*, holott *k* volna szabályos; a második személynek alanyi ragját a praeteritumban is találjuk: tudá-*l*. De hol veszi magát a *tt* a harmadik személyben?

Mondjuk : *tudtam*, de mondjuk : *tudtom* is, p. o. *tudtam*, hogy így lesz; *tudtomra* nem ment el; mondjuk : *halt*, *holt*, *halott*. A *halt* ige, meghalt az ember; a *holt* inkább névszó, vagy participium, p. o. *holt ember*; *halott*, németül die Leiche, corpus exanime. Még 15 évvel ez előtt a magyar tisztességesen *halottat*, vagy *holt tetemeket* kísért vala a temetőbe, most *hullákat*, azaz dögöket, visznek ki, mert dögvészben *hüll* a marha; hacsak a német *hülle-t* nem hullázták magyarrá a magyar poeták, — mert ők találták fel a hullát. — Csakugyan hát sok megjegyezni valót lelünk a magyar perfectumban, s azok közé tartozik az *odut*-féle régi alak is.

A Temetési Beszédben olvassuk : „Es *odutta* vola neki paradisumut hazóá“; — „heon *tilutva* wt ig fa gimilcetvl“; — „*tiluvt* gimilstwl“; — „*odut* hotolm.“ Mátyás Flórián a „Magyar Nyelvtudomány“ II. füzetének (Pécselt 1863.) 47. 48. lapján kétségtelenné tette, hogy a *tilutva* szónak cselekvő töje *til* szenvedője *tilik*; a *til*-nek valóságát pedig legbizonyosabbá teszi a régi *tilódik* alak; egyébiránt a *tilos*, *tilalom* folyvást hirdetik azt. Ennek a *til*-nek tehát *tilut* perfectumát, mint az *ad*-nak *adut* perfectumát, találjuk a Temetési Beszédben. De ha az *adut* alakjában az *u*-t a *d* után közvetlenül álló *t* miatt szükségesnek találhatta az ejtés : a *tilut*-nak *u*-jára néz-

ve nem áll a kiejtési ok, mert a *tílt* könnyű és szokott magyar hangkövetkezés. Avval ütni el a dolgot, hogy a Temetési Beszéd helyesírása ingatag, nem lehet: mert az inkább azt mutatja, hogy lehető szorosan követi a kiejtést, hogy tehát nem írt le egy hangot is, a melyet akkor ki nem ejtenek vala. S ha az 1214-ki oklevélben egyszer találunk *holt-vágot*, de háromszor egymásután következő helyeken *holut-vágot*: azt kell gondolnunk, hogy a többség döntvén *holutvág* a helyes írás, s a *holtvág* vagy hibás írás, vagy azt bizonyítja, hogy akkor a *holut* mellett már *holt-at* is ejtenek vala, mi utóbb általánossá vált. Mielőtt azonban ezen perfectumbeli *u-t* kérdőre fogjuk, lássuk még szorosabban az alakok mivoltát a Temetési Beszédben.

Odutta és tilutva. Miért áll ott *tt*, itt meg a *t* után *va*? Révai ezen alakok megfejtésére annak híjával vala, mi nélkül egyáltalában nem lehet boldogúlni; ő nem tudá még, hogy a tárgyi igeragozásban egy rag fordul elé, a mely a tárgyat jelöli, s mutató névmás természetű; s hogy ezen rag *ja*, *va*. Helyesen taglalja a *kérem*, *kérném* alakokat (lásd Antiquitat. lit. Hung. 111—122. lapjait); de azt nem tudja vala, hogy nem „*j*, *v* euphonicumról“, hanem egy mutató névmásról van szó, mely a tárgyat illeti, s mely egy természetű az *l* raggal, ebben: tud-*l*-ak; csakhogy ez a második személybeli, a *ja*, *va* pedig a harmadik személybeli tárgyat nézi. Hogy ezen tárgyi igeragozás az egyes-számban a névszó birtokos ragozásával egyenlő, az másodrendű érdek: de hogy amaz más természetű mint ez, a kettőnek többes-számbeli alakjai is kitüntetik, mint a szemlátomás mutatja:

kez-ünk	kér-j-ük	almá-nk	tud-j-uk
kez-(e)-tek	kér-i-tek	almá-tok	tud-já-tok
kez-ök	kér-i-k	almá-jok	tud-já-k.

A *tilut* alanyi perfectum 3-dik személye; a *tilut-va* pedig a tárgyi perfectum 3-ik személye. Ez a *va* az *odutta*-ban *ta-vá* hasonlított, *odutva* helyett; a *tt* tehát *tv*-ből való. Hogy most *adott*-ot írunk két *t*-vel, *adot* helyett, azt szófejtésileg igazolni nem lehet; a régiek többnyire csak egy *t*-vel írták az alanyi perfectumot. A Temetési Beszéd illető helyeit így kell tehát a szófejtés adatai szerint írni: *es odutva vola neki paradisumot* (és adutta vala neki a paradicsomot); — *heon tilutva wt* (héon tilutta őt).

Odut hotolm; *tiluvt* gimils. Az *odut* alanyi perfectum, participium szerepében. *Tiluvt* is az; de a *v*-nek nincs helye a perfectumbeli, vagy participiumbéli *t* előtt. Az a *v*, melylyel a *tilutva*-ban találunk, a *t* képző után áll, a *hol* helye is van, avval tehát nem lehet a *tiluvt* *v*-jét összezavarni. De lássuk most, honnan lehet származtatni az *u*-t a felhozott alakokban?

Eddig a perfectum és participium alakjainak képzőjét *t*-nek gondoltuk: de az ellen tanúskodnak az említett *odut*, *tilut*, *holut* alakok, melyek két utolsóját *u* nélkül is könnyű kiejteni. Ha még is a felhozott nyelvelmékek az *u*-t felmutatják: kell hogy legyen; minthogy pedig az itt nem lehet kiejtésbéli vagy széphangzatbéli, kell, hogy szófejtési legyen.

Látók, hogy a finn, ugor és török nyelvek a praeteritum képzőjében nagy megegyezést mutatnak; látók, hogy a lapp, vogul és osztják nyelvek a perfectum alakjaira nézve is egymással megegyeznek; látók végre, hogy abban a finn, magyar és török nyelvek együtt különböznek a lapp, vogul és osztják nyelvektől. Vajjon lehetetlen volna-e, hogy azok meg magok közt megegyezzenek, a perfectum vagy participium perfecti alakjaira nézve?

A finn participium perf. *käy-nyt*, a magyar *kel-t*, a török *gel-miş* ugyan, de ha egy régi magyar alakot veszünk, p. o. *holut*, akkor így lesz a három participium egymás mellett: finn. *kuol-nut*, magy. *hol-ut*, török *öl-miş*. Nem lehet-e föltenni, hogy a magyar participium perfecti képzője is *nut* (*nut*) volt, s hogy a három nyelv illető alakjai réges-régen így viszonylottak vala egymáshoz:

kuol-nut, hol-mut, öl-miş?

De hogyan válhatott volna *hol-mut*-ból előbb *hol-ut*, azután *hol-t*? Az ige többes-szám-béli alanyi ragja eredetileg *muk* volt: vagy-*muk*, tud-*muk*, tárgyi raggal: *tud-ja-muk*. A *vagymuk*-, *tudmuk*-ból lett *vagyunk*, *tudunk*; a *tudjamuk*-ból lett *tudjuk*. Ebben az alakban a *jamuk*, *juk*-ra, tehát a *muk*, *uk*-ra rövidült. Vajjon a lefolyás eredményére van-e különbség a *hol-mut*-ból vált *hol-ut* s a *tud-ja-muk*-ból vált *tud-j-uk* közt? Tehát *hol-mut*, *od-mut*, *til-mut*-ból csak ugyan válhatott *hol-ut*, *od-ut*, *til-ut*. Ilyen lefolyásra a finn nyelvekben is találunk némi hajlamot. Látók, hogy a finn participium perf. képzője *nut*, *nyt*; ez az esztben *nud*, de itt sokszor *nd*-vé rövidül, p. o. finn. *anta-nut*, eszt. *anda-nud* és *anda-nd*, magy. *ad-ut*. Ez az

anda-nd alak a változásnak azon fokán áll, melyen a magyar *tudá-nk*, e helyett: *tud-á-muk*.

S ez a lefolyás nem egyes tünemény, a rendszámok hasonló, s felette tanulságost mutatnak *). Elhagyván az *első*t és *másodikat*, melyek többnyire nem számnevek, 3—6-ig hozzuk fel először a sor-s azután a rend-számneveket

	<i>a vogulból :</i>	<i>magyarból :</i>	<i>finnből :</i>	<i>osztjából :</i>
3	kórom	három	kolme	chûdem
4	niile	négy	neljä	ńet
5	ät	öt	viite	vêt
6	kat	hat	kuute	chût
3-dik	korm-it	harm-ad	kolm-ant	chût-met
4-dik	ńil-it	negy-ed	nelj-ánt	ńet-met
5-dik	ät-it	öt-öd	viid-ent	vêt-met
6-dik	kat-it	hat-od	kuud-ent	chûda-met.

A rendszámi képző az osztjákban *met*, a finnbén *ant*, *ent*, a magyarban *ad*, *ed*, *od*, *öd*, a vogulban *it*. Szakasztottan így változott a *mut* participium perf. képzője *ut-tá*, mint a rendszámi képző *met* utoljára *it-té* vált. Nem lehet tehát kétség az ellen, hogy a föltételezett *od-mut*, *hol-mut*, *til-mut* nem válhattak volna *od-ut*, *hol-ut*, *til-ut-tá*.

Hát mit csinálunk a *til-uvt*-tal? Ebben a *v* vagy írásbeli hiba, vagy ha annak nem szabad volna tartanunk, legvilágosabb bizonyítéka, hogy csakugyan *til-mut* volt az eredeti alak, mely a változás lefolyásában előbb *til-umt* vagy *til-uvt-tá*, s utoljára csak *til-ut-tá* lett.

A *til-ut*, *od-ut*, *hol-ut*-ból igen könnyen vált *tilt*, *hol-t*; csak a néma betűk után marad meg a régi *u*, melyet most *o*, *ö*, *e*-nek ejtünk, így *ad-ot*, *tör-öt*, *vet-et*. Minthogy pedig a tárgyi raggal ezek így voltak eleinte: *od-ut-va*, *tör-öt-ve*, *vet-et-ve*, s azokat később így ejtették: *od-utta*, *tör-ütte*, *vet-ütte*: nyilván ebből keletkezett a vélemény, hogy a perfectum képzője *tt*. A mostani helyesírási szokást tehát, mely szerint: *ad-t-am*, *ad-t-ál*, *ad-ott*; *tör-t-em*, *tör-t-él*, *tör-t*; *vet-ett-em*, *vet-ett-él*, *vet-ett* stb. írunk, az említett vélemény meg a széphangzat gyökeresítette meg. Csakhogy e szokás nem tudja, hogy *vet-ette* szófejtésileg is jó, *vet-ett* pedig szófejtésileg nem jó, mert csak *vet-et* volna jó.

*) Erre legelőbb Budenz úr figyelmeztete bennünket.

IV.

Sarchas, ewr, evvrek, wsbek, joccerydech.

Szent Lászlónak úgynevezett harmadik decretumában olvasuk: (1) Hoc decreverunt, hanc legem constituerunt: ut nuncius regis per omnes civitates dirigatur, qui congreget centuriones et decuriones eorum, qui vulgo *ewri* vocantur, cum omnibus sibi commissis, et praecipiat eis, ut si quem furti culpabilem sciant, ostendant quosque nominaverint *ewri*, illi parciantur sub denario numero, quorum unus pro decem portet iudicium stb.

Posthec inquiratur a cunctis optimatibus et populo, si quam villam sciant furto diffamatam, et si quam dixerint, dicat nuncius regis villanis, ut quos fures sciant in illa, illos reddant. . .

Preterea eiusdem ville villani per decem et decem dividantur et decimus pro novem portet iudicium. . . .

Deinde nuncius regis de villa in villam vadat, sciscitando a villanis, ut ubi furem sciunt, monstrent. Notum etiam faciat nuncius, totius Ungarie principes sacramentum fecisse, quod neque furi partant, neque celent eum. Ipsi quoque similiter faciant. —

(2) Precipimus eciam, ut idem regis nuncius palam faciat omnibus tam nobiles quam ignobiles, imprimis episcopis, abbatibus, comitibus, postea vero minoribus: quod a tempore regis Andree et ducis Bele et a descriptione iudicis *Sarchas* nomine, apud quemcunque aliqui civium vel villarum, qui dicuntur *evvrek*, vel servi, detinentur, in assumptione S. Marie omnes regi presententur. . . . Veniant et illi omnes, qui dicuntur *wzbeq* ad curiam in eadem festivitate, et secundum quod regale iudicium ordinaverit, postmodum ratum permaneat. . . Illi qui dicuntur vulgo *wzbeq*, cuicumque persone adhererint, representent eos regi in assumptione S. Marie virginis. . . .

(13) Rerum fugitivarum collector, quem vulgariter *joccerydech* dicunt, quidquid colligit, ad civitatem ejusdem provincie congreget, et regis agaso et comitis ejusdem civitatis in suburbio stabulum faciat, ubi usque ad festivitatem S. Michaelis Archangeli quidquid pecorum collectum est, servetur. Due partes fugitivorum hominum donentur regis pristaldo, tertia pars comiti, et usque ad pronunciatam

festivitatem detineantur et reserventur. . . . Mondatik még, hogy ilyen collectorja volt a „Comes“-nek, volt a „király“-nak. —

Az egész törvénynek tartalma, de különösen a 21. szak, mely „de usucaptionibus“ szól, s mely többi közt azt mondja: „Simili modo jubemus, ut qui usucaptiones tenuerint a tempore regis Bele, usque ad festum S. Stephani dimittant“, azt bizonyítja, hogy a sz. László uralkodásának elején keletkezék, tehát megelőzi sz. László más törvényeit. Mert András 1046-ban kezdte uralkodni, I. Béla 1061—63-ig uralkodék; e két király alatt, mint tudjuk, nagy ellenhatás támadt a Sz. István által behozott új állami és egyházi rend ellen. Salamon (1064—1074) tizenegy évig uralkodott ugyan: de ha az előttünk lévő törvényt gondosan megolvassuk, azt látjuk, hogy az ellenhatás következményei nem szűntek meg Salamon alatt sem, s hogy talán Béla fiai is, Gejza és László, reá támaszkodva tusáznak Salamon ellen, habár másképen adják is elé a krónikák. Mert ha különben állott volna a dolog, Sz. Lászlónak úgynevezett harmadik decretuma érthetetlen volna. Ha tehát nem tagadhatjuk el a nevezett törvénynek valóságát, ha azt igazán Lászlónak kell tulajdonítani, kettő áll kétségtelenül: az, hogy ez a törvény mindjárt László uralkodásának elején keletkezett; s az, hogy az András és Béla alatt erőre kapott ellenhatás Salamon uralkodásában nem szűnt volt meg egészen, mert íme, még Lászlónak is az ellen kelle intézkednie. László 1077-től 1095-ig uralkodott, az a törvény, melyet elsőjének tartunk, 1092-ben keletkezék; harmadik vagy utolsó törvénye tehát 1092. után szereztetett volna. Mint lehet csak képzelni is, hogy László, uralkodásra lépte után csak 13 év múlva látta volna szükségesnek, határt vetni az András és Béla alatt kezdődött visszahatásnak! Ez ellenközik Lászlónak egész királyi magaviseletével. Ő nem lett volna egy másik sz. István, ha nem mindjárt a nagy elődje által kijegyzett útra térítette volna vissza az országos ügyeket.

Az a visszahatás, melynek következményeit elenyészteti a szóban lévő törvény, úgy látszik, a régi renddel a régi nevezeteket is fölélesztette volt, s azért említi meg az enyésztető törvény is. Az István alapította új rendszerben azon nevezeteknek nem jutott hely, ha élték is még a nép száján, de a nyilvános iratok, a törvények és oklevelek nyelve mellőzte. Azért találjuk meg őket csak Sz. Lászlónak eme törvényében.

Lászlónak első tettét az István által keresztyénessé vált rendnek helyrehozására evvel fejezi ki a törvény: „Tocius Ungarie principis sacramentum fecisse, quod neque furi parcant neque celent eum.“ A *fur* nemcsak tolvajt jelent itt, hanem általában erőszakoskodót, ki nem István törvénye szerint méri ki a tulajdonjogot, hanem ezt a régi pogány szokáson alapuló önkénnyel határozza meg, — mint a szóban lévő törvény mindenik szakaszából kiolvassuk. — Királyi hirdető megyen ki mindenik városba, s összegyűjti azoknak, qui vulgo *ewri* vocantur, századosait és tizedeseit, azokkal egyetemben, a kik alájok vannak bízva, s meghagyja nekik, hogy mutassák ki a tolvajokat stb. Kik már ezek az *ewri*? Őr-öknek olvassuk és értsük-e? Én mást vagy jobbat nem tudok ajánlani. De kicsodák ezen *őr-ök*? Alkalmasint azok, kik sz. István intézködései szerint *jobagiones castris* vagy *servientes castris*.

A király embere hirdesse ki azután mindnyájának „quod a tempore regis Andree et ducis Bele, et a descriptione iudicis *Sarchas* nomine, apud quemcunque aliqui civium vel villarum, qui dicuntur *evvrek* vel servi, detinentur, in assumptione S. Marie omnes regi presententur. Quod si quis forte detinuerit, dupliciter reddat, vel is qui defendere voluerit, in predicta festivitate veniat ad curiam et defendat.“ Itt először is e két szó: *sarchas* és *evvrek*, tűnik fel. Nagy szerencsénkre a törvény maga mondja meg, hogy az így nevezettek, kik voltak. A *sarchas* bíró (*judex*) vala, az *evvrek* = *servi*.

Tudtomra, a *Sarchas* szó nem fordul többször elé latin forrásainkban; annál kevesbbé találjuk meg a régi magyar nyelvemlékekben, a melyek úgysis, nagy sajnálatunkra, szűkecskék, s ha a Temetési Beszédeket kivesszük, egyikök sem ér fel a XI. századba. Hozzá járúl a szónak idegenszerűsége, mely kivált az írásából rí ki. Lássunk tehát először is ehhez. A Temetési Beszéd írásánál régibb magyar írás nem lévén, s fel akarván tenni, hogy Endlicher, törvényünk kiadásában hüven közli a XV. századbéli codex írását: amannak írása szerint a szót *sarkas*-nak, vagy *sarkhas*-nak kellene olvasni. Mert a szó elején az *S* a mai *s*-ünk; a belhangu *ch* pedig (*turchucat*, *ach*-szin = *ak*-szin), ha nem tiszta *k* is (mert van *pocul*, *zocozja* is, *c* = tiszta *k*) legalább hehes *k*, mely a mai nyelvben vagy *k*-vá lett, p. o. *turchu* torok, vagy *h*-vá, p. o. *chomuv* hamu, *choltat* holtát stb.); az utóhangu *s* is a mai *s*-ünk. De akár *sarkas*-nak, akár *sarkás*-nak olvassuk is, a szó-tőt vagy *sark*-nak, vagy *sarka*-nak

gondolván, sehogy sem férünk hozzá, hogy értelmezhesük. Azonban Constantinusban egy külső tanúságot találunk, melyet meg kell hallgatnunk. A turkokat vagy magyarokat leirtában azt mondja Constantinus (de administrando imperio 40.) „Ἐχουσι δὲ κεφαλὴν πρώτην τὸν ἄρχοντα ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀρπαδῆ κατὰ ἀκολουθίαν, καὶ δύο ἐτέρους, τὸν τε γυλᾶν καὶ τὸν κarchᾶν, οἵτινες ἔχουσι τάξιν κριτοῦ. (Első fejöek vagy fejedelmök, következés szerint, Árpád nemzetségből való, s két más fejöek, a gylas és a karchas, a kik bírói tisztet viselnek). Hozzá teszi, hogy a gylas és a karchas nem tulajdon nevek, hanem méltóságok (οὐκ εἰσὶν ὀνόματα κύρια ἀλλὰ ἀξιώματα). Még érdekes tudnunk, hogy Constantinus *Bultzust* harmadik fejedelemnek és karchasnak nevezvén azt mondja róla, hogy a Bultzus karchas Kale-nak fija, ki hasonlóképen karchas vala; s ekkor ismétli a figyelmeztetést, hogy *Kale* tulajdonnév, de a *karchas* méltóság, vagy hivatal, mint a gylas is, a ki azonban előbb való a karchasnál (τὸ μὲν Καλή ἐστὶν ὄνομα κύριον, τὸ δὲ κarchᾶς ἐστὶν ἀξίωμα, ὡσπερ καὶ τὸ γυλᾶς, ὃ ἐστὶ μείζον τοῦ κarchᾶ). Tehát Constantinus úgy ismeri a magyarok szerkezetét, hogy első fejöek a *nagy fejedelem* (ὁ μέγας ἄρχων), második a *gylas*, harmadik a *karchas*; továbbá azt is megtudjuk az író előadásából, hogy nemcsak a nagy fejedelmi méltóság egy nemzetséghez van kötve, hanem, legalább Constantinus koráig, a *karchas*-ság is, mert Constantinus idejében *Bultzus* vala karchas, s ennek atyja *Kale* is az volt.

Én azt vélem, hogy a Constantinus karchas-a egy a sz. László törvényebeli *sarchas*-sal; azt vélem továbbá, hogy a latin szöveg előhangú *s*-je credeti *c* helyett áll, hogy ha megtalálnók az eredeti codexet, abban *Carchas*-t találnánk írva. Constantinus mondja, hogy a karchas *κριτοῦ τάξις*, azaz bírósági tiszt, jóllehet kisebb méltóságú a *gylas*-nál; de harmadik helyre teszi az országos méltóságok közt. Sz. István, ki a nagyfejedelmi méltóságot királyivá, egyszersmind a koronázás által különös, a nemzetségek befolyásától független főnyüvé tette volt, a gylasi és karchasi tiszteket megszünteté. De az András és Béla visszatértével íme föléled a karchas, — s tisztjének mivoltát a szóban lévő törvény megsejteti velünk. „Apud quemcunque detinentur aliqui civium vel villarum, qui dicuntur *ευνρεκ* vel *servi*“, még pedig „detinentur a tempore regis Andree et ducis Bele, et a descriptione iudicis nomine *Carchas*“ (legyen szabad így írnom). Tehát a karchas, tisztét újra felvevén, össze- vagy leírá a rab-

szolgákat, s visszaadá előbbi birtokosainak. Ki nem értheti abból, hogy Sz. István a keresztyén rabszolgák felszabadításával az addig szokásos birtokjogot meg megsértette vala; sokan a volt rabszolgák közül, az egyháznak is adományoztattak, mint szőlő-mivelők, sütők, halászok stb., minek számos példáját olvassuk az adományos levelekben. Most az eléállott karchas helyrehozza a régi birtoklásokat, legalább, a törvény világos szavai szerint, a rabszolgákra nézve. Sz. László visszaállítja az István rendszerét, megsemmisíti tehát a karchas intézéseit, s megparancsolja, hogy a kinél *evvrek*, vagy rabszolgák, találtak András király és Béla herceg idejéből s a karchas nevű bíró összeírásánál vagy leírásánál, megjegyzésénél fogva, az okvetetlenül Boldogságos Mária mennybemenetelének napjáiig vigye a király színe elibe, — nyilván azért, hogy az ilyen rabszolgák visszatéssenek azon állapotba, melyben voltak: a ki pedig azt nem tenné, az kétszeresen téríti meg, azaz egy-egy rabszolga helyett kettőt-kettőt fog visszaadni; vagy a ki jogosan gondolja bírni rabszolgáit, az menjen a mondott ünnepen a királyi udvarra, s terjeszsze elé jogigényeit. (Quod si quis forte detinuerit, dupliciter reddat; vel is qui defendere voluerit, in praedicta festivitate veniat ad curiam et defendat).

Tegyük föl, hogy Sz. László mindjárt 1077-ben alkotta ezt a törvényt, mégis már 30 év múlt volt el a karchas intézkedése óta s ebből világos, hogy sok rabszolgának csak gyermekeit érte az új rendelet: de az nem hatráltathatá az eljárást, mert a rabszolgaság is örökös vala. Ámde az a körülmény is, hogy már ekkor is a 30 évig tartott rendetlenséget kellett visszaigazítani, azon föltevést támogatja, hogy a mit sz. László harmadik törvényének vélünk, azt elsejének tartjuk.

Andrással és Bélával a régi rend következtében a régi nevek, s azokkal együtt a régi társadalmi tagok és osztályok is életünének. A *karchas*-t és működését láttuk már, ámbár nem értjük a *karchas* szót; látók imént az *evvrek*-et, s nyomban utána következik az *wzdeg*; a törvénynek 13. szakaszában pedig megemlítetik a *joccerydech*, a kit a törvény maga „*rerum fugitivarum collector*“-nak nevez. Lásuk, ha megfejtethjük-e ezeket a szókat, s ha ezek segíthetnek-e a *karchas* értelmezésére?

Az *evvrek* szót a törvény evvel magyarázza: „*vel servi*.“ Abban megtaláljuk tehát a régi magyar szót, mely *servus*-t jelentett

vala. Tudjuk, hogy a *szolga* szó szláv, *sluha*, a *rab*, *rabolni* szók pedig a szlávban *rabovati*, németben *rauben*, olaszban *robare*, *rubare*; tehát reánk nézve mindegy, akár eredeti szláv, akár eredeti német szóból lett is a magyar *rab*: de az nem magyar szó. Hogy most a büntetés végetti foglyot is *rab*-nak nevezzük, az a régi rabszolganak állapotjára emlékeztet. A régi magyaroknál, kik egész Európában tűzék a zsákmányolást, *evvrek* volt a rabszolga. Az írás szerint *örek*-et kell olvasnunk, s abban okvetetlenül más szót látnunk mint a feljebb említett *ör*-t, melyet családostul mai napig ismer a nyelv.

Örek többes-számbeli alak-e? Minthogy az 1. szakaszban ezt találjuk: „eorum, qui vulgo *ewri* vocantur“, a 2. szakaszban meg emezs: „veniant et illi omnes qui dicuntur *wzbeq*“, s e két szó nem többes-számbeli alakú; tehát föl lehet tennünk, hogy az *örek* (*ewrek*) is csak egyes-számbeli alak; föl lehet tovább tenni, hogy a szónak töje *ör*, vagy *örj* az (*e*)*k* pedig képző, mint *fész-ek*, *tor-ok* *lél-ek* stbiben. Már az *ör*-nek, *örj*-nek megfelelője a finn *orja* rabszolga. Hogy ez a finn *orja* szó a magyarban igazán *ör* vagy *örj* lehetett, arra érdekes tanubizonyságot nyújt a Temetési Beszédnek *unuttei* kifejezése, melyet már Révai helyesen *önöttei*-nek olvasott és „beati“-nak értett, s igen helyesen a finn *onni*-val, mely boldogságot, szerencsét jelent, hozott kapcsolatba. Az *onni* szó már az eszthen *ön*; s Révainak lehet hinni, hogy még hallotta az *önött* szót, ebben: *meg nem önött* = non successit, non ex voto cessit. Az *ön*-ik, *ön* hasonlóságára, mely a finn *onni*-nak felel meg: az *ör* vagy *örj* is megfelelőhet a finn *orja*-nak. Az *ör*, *örj*-höz járuló *k* képző sokkal ismeretesebb, hogysen itt újra példákat kellene rá felhozni. Egyébiránt érdekes tudnunk, hogy a finn *orja* a liv nyelvben *verg* „Sklave, erblicher Unterthan; tehát már a liv nyelvben az *orj* tö *ver*-ré (régii törvényünk írása szerint *evvr*) vált, s ehhez *g* képző járt, mely azonos már a livben is a *k* képzővel. P. o. ott mondják *and-ig* = adakozó, és *sööt-ik* faló; így *südam-lig* szíves (südam) s *usk-lik* hűség (usk).

Azt mondhatná ugyan valaki, hogy a régi *evvrek* szóban nem bizonyos a *k* képző, mert az a többes-szám ragja is lehet. — Az épen nem gyengitené a szófejtést, csak azt mutatná, hogy a finn *orja*-nak *ör*, vagy *örj* felelt meg a régi magyarban, mint a *pesü*-nek *fesz* felelt meg a Temetési Beszéd korában.

E szerint megtaláltuk azt az eredeti magyar szót, mely sz.

István idejében rabszolgát jelentett vala, de melyet azután az idegen „rabszolga“ kitolt a szokásból.

Valamint feltetsző az előtt, ki a nyelvek vesztéseit a történetek folytában vagy nem tudja, vagy tudni sem akarja, hogy a magyar nyelvnek látszólag nincsen eredeti szava a rabszolgaság megjegyzésére: azonkép az is feltetsző, hogy a szabadságot is idegen szóval fejezi ki. Mert e szó *szabad* hasonlókép szláv eredetű, mint a *szolga*. Vajjon a *nemes* szó *szabadot* jelent vala-e sz. István idejében, nem tudom; de sz. Lászlónak előttünk lévő törvénye arra nézve is jeles tanúság. Miután az *evvrek*-ről intézkedett a törvény, így folytatja: „Veniant et illi omnes, qui dicuntur *wzbeg*, ad curiam in eadem festivitate, et secundum quod regale iudicium ordinaverit, postmodum ratum permaneat. Et quisquis ultra terminum predictum aliquem illorum, quos tunc reddi precipimus, detinuerit, dupliciter reddat, et quinquaginta pensas propter transgressionem solvat. . . . Illi, qui dicuntur vulgo *wzbeg*, cuicumque persone adhererint, representent eos regi in assumptione S. Marie virginis. Quodsi quis transgressus fuerit, bis totidem reddat, et insuper propter legis fractionem quinquaginta pensas adhibeat.“

Az *wzbeg* szót bátran *özbeg*-nek olvassuk, mert a szót a török nyelvekből ismerjük. Az *öz* = maga és *beg*, *bej* = fej szókból van összetéve, s azt jelenti, ki önmagának feje, homo sui juris; mit a szanszkrit *sva-pati* jelent, a melynek a szlávság útján a magyar *szabad* és a finn *vapaa* csak lenyomatai. *Özbeg tatár* a független tatár. Most *özbeg*-nek híjják, Vámbéry tudósítása szerint, azon néptörzset, „mely nagyobb részt állandó lakhelylyel bírván, földműveléssel foglalkozik, s az Aral-tó déli szegletétől Komulig terjedve a három (khivai, bokharai és khokandi) khánságban meg a sinai tatárságban uralkodó fajnak tekintetik.“ De az *özbeg* szó *szabadot* jelentvén, törzsnek nevévé csak történeti okokból válhatott, melyeket nem tudok; a sz. László törvényebeli *özbeg*-ek oly kevéssé tekinthetők külön népnek, mint az *örek* nevűek. De hogy a szó nálunk is *szabad* embereket jelent vala, a törvénynek idézett szaka bizonyítja. Mert azt hagyja meg az *özbegeknek*: „veniant omnes ad curiam“ (s állítsák elő a nálók találtató *evvreket*), s ha valamelyik visszatartóztatná, a kit által kellett volna adnia, két annyi embert fog kiadni, s azon felül még 50 pénzt. Továbbá ugyanezen törvényszak azt is mondja nekünk, hogy az *özbegek* tulajdonképen az István

törvényebeli „milites“ közzé valók, a kikről azt rendeli sz. István törvénye: (I. lib. 23.) „Volumus ut unusquisque senior suum habeat militem, nec aliquis alter illum svadeat antiquum deserere seniore et ad se venire; inde enim litigium habet initium.“ Mert a sz. László törvényének említett szaka így szólván: „Illi qui dicuntur vulgo *özbeg*, cuicunque personae adhaereant (azaz, akármely seniornak milesei), azért különbség nélkül tartoznak kiadni azokat, a kiket kell (a senior, bárki legyen is az, nem vonhatja ki *özbegjét* a büntetés alól): ebből világosan látjuk, hogy akármely főembernek lehettek *özbegjei*.

Vajjon csalatkozom-e, ha mondván, hogy az I. András és Béla herczeg alatt feltámadt ellenhatás a régi renddel együtt a régi nevezeteket is feltámasztotta, azt merem állítani, hogy a sz. István előtti magyar pogány államban a rabszolgák társadalmi neve *örek*, a szabad embereké pedig *özbeg* vala? Ebből az is meg van fejtve, hogy az új állami rendben miért jutottak feledékenységre.

De nagyon különös, hogy a szabad embert török-tatár nyelvű szóval nevezték! Hát ha e különösség, a melyet íme a magyar király törvényéből hozunk ki, Constantinus Porphyrogenitus egyik hírét igazolná? Azt beszéli ugyanis a konstantinápolyi császár (de administr. imper. 39.), hogy a kazarok közt a főhatalom miatt meghasonlás történék, s ebből belháború támad, melyben az előbbi főhatalom győzött, a legyőzöttek egy része levágték, másik része pedig a turkokhoz (magyarokhoz) meneküle a mostani Besenyőföldre (a mai Moldva, Bessarábia és a Feketetenger éjszaki part-mellékei). Itt a menekült kazarok, kiket kabaroknak hínak vala, társaivá lőnek a magyaroknak, s azért meg is taníták ezeket a kazar nyelvre, mai napig megtartván ugyanezt a nyelvet: de tudják a másik nyelvet is, t. i. a turkokét (*καὶ ἀλλήλοις συνεφιλιώθησαν, καὶ Κάβαροι τινες ὠνομάσθησαν. ὅθεν καὶ τὴν τῶν Χαζάρων γλῶσσαν αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις ἐδίδαξαν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὴν αὐτὴν διαλεκτὸν ἔχουσι. ἔχουσι δὲ καὶ τὴν τῶν Τούρκων ἑτέραν γλῶτταν*). A kabarok azután a nyolczadik törzsöt tevék. — A magyar nyelv, legközelebb rokonaihoz képest, némi törökös színű, mint ezt már bővebben előadtam a *Vogul föld és nép* 344—348. lapjain, s mit olyan esemény, melyet Constantinus elbeszél, magyaráz meg. Már ennél fogva sem volna többé az *özbeg* szó érthetetlen különösség. S itt még egy másik körülményre figyelmeztetek, a mely, úgy látszik, nem kevesebb meg-

magyarázhatja azt a tüneményt, hogy a legrégebb magyar nyelvben török szók fordulnak elő. Az első oklevelek legott a *Besenyöket* emlegetik, p. o. az Árpádkori új Okmánytárban közölt 1067-dik évbeli oklevélben találjuk: „Inde ad puteum Bissenorum“, . . . „XXX equites, XX Ungari et Bissenii“, s így más-más oklevélben. Az 1234-dik évbelen (a 332. lapon) olvassuk: „Super eundem autem *aruch* (árok) plurimi sunt cumuli in longitudine maximi et antiqui, a quibus itur ad rus *Bissenorum*, quod vulgo dicitur *Beseneu-thorlou*“, azaz *Besenyö-tarló*. De a *tarló* szó csak a törökben (تارلا = tarla) jelent „rus“-t, azaz szántó földet: ellenben a legrégebb oklevelekben is a magyar *feld* = föld szót találjuk, mely finnben *pelto*, livben *pöld*, s azért nem is egynek mondható a német *feld* szóval; legalább a *Felduuar* (Földvár), melyet az 1086-ban költ s a bakonybéli apátság jószágait összeíró oklevélben találunk, nem volna németül *feld-wall*, hanem *erdwall*. Az a *Besenyö tarló*, mi magyarul *Besenyö föld* volna, ismét azt bizonyítja, hogy sz. László idejében és annakelőtte, az *özbeg**) szó épen nem megfejtethetlen különöség.

A sz. László törvénye azt, ki „rerum fugitivarum“, vagy „hominum fugitivorum collector“ úgy nevezi, hogy *joccerydech*. A Corpus jurisban így van írva: *jokergech* s a hozzátartozó jegyzetben olvassuk: Sámbocki h. l. impressit *joccerdech*, in catalogo autem vocum insolentium *joccerdegh*. Vox modernis inusitata, derivata videtur ex *jótkerető*, quod valet: *disquisitorem bonorum*.“ Révai (Antiquit. lit. Hung. 79. lapján) arról értesít bennünket, hogy az Ilosvai-codexben, melyet Sámbocki is használt volt, nem *collector*, hanem *collectores* áll; minél fogva a homályos szót is többesszámban kell gondolnunk, s azt így olvasnunk: *jó-kérdők* = bonorum disquisitores. Ámde Endlicher, ki a törvényt a „Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana“-ban egy XV. századbeli codex után közli, úgy adja a helyet, a mint idéztük; tehát *collector*. Azonkívül az előbbi helyeken, a hol a latin szók többes számban állanak, a magyar szók

*) Az *Izbék* tulajdonnév, melyet p. o. Öcsödön találunk, úgy látszik nekem, a régi *özbeg*-nek maradványa, A többször idézett Okmánytár 60. lapján egy 1160-dik évi oklevélben olvassuk: „Martinus Agriensis et *Izbeg* Geuriensis Episcopi“ stb. Ebből látjuk, hogy keresztnévnek is járt egyszer a szó. — Talán akadunk az *örjek*, vagy *örök*-nek maradványára is a tulajdon nevek közt.

mégis egyesszám-beli alakuak, p. o. két helyen: illi, qui dicuntur *wzbeq*; decuriones, qui dicuntur *ewri*: minél fogva még, ha *collectores* állana sem volna kétségtelen jogunk a *joccerydech*-et többesi alaknak gondolni; annál kevesbbé tehetjük azt, mikor a szók mind egyesszám-ban vannak.

A szó értelmét nézve, miután a latin *collector* fordítása neki, a *kérd* ige nem látszik megfelelőnek. Különben is a „bonorum disquisitio“, a törvénynek már fejtegetett helyei szerint, a királyi kurián történt; itt, a törvénynek 12. szakaszában nem a jog-kutatásról, vagy kérdésről van rendelés, hanem a szőkevény jószágok összehajtásáról, szóval megkerítéséről van szó. S ha a *joccerydech*-nek *cc*-jét *k*-nek lehet olvasni, mit eddig mindnyájan elfogadnak, a *kerül*, *kerít* szóval el is találtuk azt, a mi a homályos szóban lappang. A szónak első tagja *jó*, melyet a régiek *jov*, *jou*-nak írtak. E szónak finn megfelelője *hyvä*, mely a livben már *juva*; a lappban is megvan így: *java*, s jószágot jelent, innen *java-laš* gazdag ember. A magyarban is a *jav*, *jov* nemcsak jót, hanem jószágot is jelentett, minek a *joccerydech* egyik tanúsága. S én azt gondolom, hogy e szónak első *c*-je a *v*-nek áthasonulásából eredetett, *jovcerydech*, mint a *jobb* alakban, mely hasonlóképp *jov*-b (szép-b = szebb, töv-b = több) -ből való. S ez az áthasonúlt *c* bizonyossá teszi a másik *c*-nek *k* hangját. A rabszolga és a marha jószág voltak, azokat tehát *jov* szóval fejezték ki, mint azt a rokon nyelvek is teszik, például a lapp *java-laš*.

A szónak másik tagját kell hogy olyan szó tegye, mely *colligere*-t jelent. Ilyen magyar szót találunk a *ker* töben, melyből *kerül*, *kerít* származnak. Nem elég figyelmet fordítunk a hasonhangu, de különböző értelmű szókra, milyenek p. o. *láb* pes, és *láb*-ad vizesedik, mely a *láp*-ból lesz, finnül *lämpi* = tó; *hó*, *hav* nix, finnül *lumi* és *hó*, *hav* luna, finnül *kuu*; *rév* a hőség, mely az elragadtatást eszközli, s *rév* portus. Ilyen a *ker* is, melynek a finben két megfelelője van: *kera* társaság, comitatus, és *keri* circuitus, s mely a magyarban ilyen két különböző jelentéssel bír, tehát két hasonhangu szó. Az egyik *ker*-ből, mely comitatus, társaságot jelent származnak azon igék, a melyek *colligere* értelműek. Ha kérdezzük az arató gazdát: Lesz-e sok gabona? azt feleli reá: Csak *kerül*. Evvel nem azt mondja, hogy *circuitur*, hanem azt, hogy: csak *gyill* lassankint. Ha azt mondja a magyar: *keríték* én valamit, avval nem

azt érti, hogy *kerülök* valamit, vagy *bekerítök* valamit, hanem hogy *szerzek*, *gyűjtök* valamit. — A másik *ker*-ből származnak azon számos szók, melyek *kört*, *körülni*, *köríteni*-t jelentenek. Tehát a magyar *ker* egyik értelmével megfelel a finn *kera* = társaságnak, másik értelmével a finn *keri* = körnek. A *kera*-val származási viszonyban áll a *kerüjän* = colligo ige. Ehhez hasonló magyar igét föltételez a *jovkeri-dek* vagy *jov-kerdek*, mely t. i. már *ker* törzsével átható jelentésű. Ilyen igének lehetőségét nem lehet tagadnunk, ha ismerjük a régi nyelv gazdagságát azon, fájdalom, kicsi töredékekből is, melyek ránk maradtak. — Meg volna tehát a *jov*, mely kétségtelen; meg a kétséges *ker*, *kerj* átható jelentésű igető; hátra van még a *dek*.

Ha a *verejték*, *veréték*, *veríték* szót vesszük föl, az nem kevés világosságot derít a *keridek*-re. Újra két hasonhangú szóra találunk, az elavúlt *ver*-re, mely sütni-t jelent, vogulul *urí* = ég, süt, a melyből megvan még a *verő-fény* = sütő-fény, s melynek származéka a *verejték*, *veréték*, *veríték* = sudor; s a közönségesebb keletű *ver* = üt. S az a *verej-ték*, *veri-ték* azt mutatja, hogy a *ték* képző igés töhöz járúl; így *mér-ték*, *ér-ték* stb. De van *hasa-dék*, *mene-dék*, *növe-dék* stb.; ilyen a *keri-dék* is. — Azonban egy-e a *ték* és *dék* képző? Ha egymás mellé tartjuk a *veríték*, *mér-ték*, *ér-ték* stb. meg a *hala-dék*, *növe-dék* (növendék), *mene-dék* stb. szókat: nem fogunk különbséget találni a *ték* és *dék* között. S ha a *növe-dék* az, ki nő, vagy neveltetik, a *keri-dék* is az, ki kerít, gyűjt. Kétségtelenné vált tehát a *dek* is mint képző, s látjuk, hogy azt, a mai ejtés szerint, *dék*-nek kell ejteni.

De miután a *joccerydech* szónak első tagja kétségtelenül *jov*; miután utolsó tagja *dék* hasonlóképen bizonyosan képző; miután a *jov v*-je áthasonulásból lett *c*, mely a régi írás szerint, a szók belhangjában, még inkább pedig utóhangjában *k*-nak ejtendő, s ezért a *ceri*-nek *c*-je is *k* lévén, *keri* áll elő: bátran következtethetjük, hogy ezen *keri*, vagy *kerj*, vagy *ker* igető átható jelentésű volt, mint a mai *ker-it* = colligit. E szerint a *joccerydech* = *jov-keri-dék* vagy *jov-ker-dék*; s ez szószerint „collector bonorum“-ot jelent.

Az *evvrek, wzbek, joccerydech* szók megfejtéséből világosságot reménylénk a *karchas* szóra is: bételjesedett-e a remény? A *karchas* most is oly idegenszerű, mint az előtt; most sem férhet hozzá a szófejtetés, mint az előtt (talán megsegít a véletlen ott és akkor, a hol mikor nem is gondolunk reá): de létezése már az *özbeg* által is megszűnik csodának lenni. Eddigi tudásunk szerint a *karkas* szó nem magyar nyelvbeli, mint az *özbeg* sem: de valamint az *özbeg* úgy a *karkas* is talán igazolja Constantinus előadását a kabarok egyesüléséről a magyarokkal: s látók, hogy a *Besenyő-tarló*-féle tanuság is mellette szól. Ezen nézettel ellenközik ugyan a magyar történetvizsgálók azon véleménye, hogy a *besenyők, kúnok* mind egy nyelvek valának a tulajdonképi magyarokkal; mert, úgy mondják, hazánkban kisebb népcsoportok is őrzötték meg máig eredeti nyelvöket, ámde ott, hol jelesen a kúnok tömegesen letelepődtek, valamint a sok besenyő helységeken is, ma a legtős-gyökeresebb magyarságot találjuk; tehát a kúnok, besenyők, csak olyan magyarok valának, mint Árpádék; mert ha nem azok voltak volna, utódjaik sem volnának magyarok. — Azonban a mai magyar nyelv, s mint sok példából kitetszik, már a XI. századbéli magyar nyelv, mást hirdet. Kétségtelen nyomait viseli magán egy összeolvadásnak, melynek világos képét csak a rokon nyelvek tükre mutathatja nekünk. A ki azt mondja, hogy a magyar nyelv finn, vagy török nyelv, az vagy egyiket vagy másikat nem ismeri. A magyar nyelv a rokonai közt az ugor csoportozhoz tartozik, de magán a törökösség némi színét viseli, melyet csak idegen, de mégis rokon nyelvű népek beléolvadásából lehet megérteni, — miről másutt is értekeztem, de mit többször fogunk még vizsgálat alá venni, mert az nyelvünk legnyomósabb történeteihöz tartozik.

S más az, mit én törökösségi színnek nevezek, más a szöröstől büröstől bevett idegen szók hada. Ha tekintjük az ugor népek mai helyzetét, állapotját, azt kell vallanunk, hogy azokon legnagyobb rombolásokat követett el a történetek árja. A magyar nép pedig épen a Duna-Tisza mellékein foglalt lakásával bizonyítja, hogy nem került volt a történetek árját, hanem csakugyan közepében munkálkodott. Ezt meggondolván, vajjon csudálatosnak tarthatnók-e, ha a magyar a XI-dik századel őtt is azt tette volna, mit a XI-dik század után tett? S mit tett a XI-dik század után? Fölvette a király, nádor, ispán, herczeg, gróf, báró,

érsek, püspök, esperes stb. idegen méltóság-neveket! S mit tett alkalmasint a XI-dik század előtt is? Fölvette a *karkas*, *özbeg* méltóság-neveket, a melyekről íme tudomásunk van, s vett föl talán másokat is, melyekről még nincs, sőt lehet, hogy nem is lesz soha tudomásunk.

Azt hiszem, hogy az előadottak a magyar nyelv történetinek szikráji, melyek bár piczinyek, mégis villognak.

HUNFALVY PÁL.

Jegyzet. A 255. lapnak alulról való 13. sorjában e szókat: Ez talán a mai *Légen* (Kaltenstein) — ki kell hagyni, mert *Levél* helységnek német neve *Kaltenstein*. Van ugyan *Lébeny* nevű helység Mosonmegyében, melynek neve homályosan lebeg vala előttem, midőn azt írárok, de a *Legin-tó*-t nem akarnám a *Lébeny*-re alkalmazni.

H. P.

AZ 'ILYEN' NÉVMÁS A MONGOL NYELV UTÁN.

Húzomozs időtől fogva tanulmányozom a mongol nyelvet.

Forgattam már előbb másokat is, de a különböző tatár nyelvek kivételével, nemcsak a számokat, hanem mindent összevéve a többi kevésbé elégite ki.

Mióta Deguignes munkáit ismerem, azon francia íróit, ki nem mesékből, nem is néphagyományokból, se nem valószínű hozzávetésekből, hanem az egykoru vagy a korhoz közelálló írott sínai forrásokból vagyis azon korrajzokból merített, melyek telisden teli vannak az azon korbeli szomszéd és a sínaiakkal csaknem örök harcban élő hunnok történelmével, a rendelkezésemre álló időmet s igyekezetemet azon fő népek nyelve megértetésére fordítám, melyek nevezett történész után a hunnoktól származtak, ú. m. a magyarokon kívül a tatárok és mongolok nyelvére.

Roppant azon érdekeltség, melyet e nyelvek tanulmányozása bennem költe, s Deguignes történelmi nyomozásait, melyek épen reánk magyarokra nézve végtelen fontosságuk, ezen nyelvekbe vetett mélyebb pillantás is, úgy vagyok meggyőződve, tökéletesen igazolni fogja; kivált, ha valaha a világ azokat nemcsak néhány könyvekből, hanem nézetem szerint a népekkel közvetlen érintkezések általi buvárlatokból is megismerhetendi.

Nevezett történész által a sínai korrajzok átdolgozásában már előtte bele halt egy sínai és egy francia tudós nyomozásai után végrehajtott terjedelmes buvárlatok szerint, a hunnok századokig sőt ezredeig üzték szokott kalandjaikat Sína éjszaki szomszéd-ságában, és azon birodalmat alkották volt, melynek határa délről Sína, keletről a mandsu népség, nyugotról Khamil és az Igurok

vagy Ugurok, sőt a Kaspi tenger, éjszokról Kalkasz és Eleuth országok valának, és a mely *Tata* vagy *Tatan* nevet viselt, s a világ legnagyobb birodalmához számítható. Ezen hunnok Kr. urunk születése után az első században egymás között is meghasonlván, egy részek a sínaiakhoz csatlakozott, a másik rész Persia keleti részén telepedett le fehér hún név alatt, vagy fehér hunnok közt, a harmadik az altaji hegyekbe vonúlt, a negyedik és legelszántabb egyesülve az akkor szomszéd igurok vagy uigurok vagy ugorok egy részével is nyugotnak fordúlt, a Volga körül Nagy-Magyarországot alkotta, és a IV. században Európába rontott, kik Atilla halála után szétoszolván, sőt részben keletnek visszafordulván s az előbb itt maradtakkal egyesülvén, ezek közül vált ki vagyis lött ismeretesebb a későbbi századokban a khazar vagy kozár törzsben a „magyar” név, melyről mondja a francia Akadémia koszorúza író Neumann, hogy e népcsoport vagy már korábbi időtől a legkitünőbb volt, vagy későbben a fejedelmi család nemzetsége lett, s ezért az összes népség e nevet vevé föl.

Az Altaji hegyek közé vonúlt hunnok idővel megsokasodván, innen tört elé a VI. században a turk vagy turán, és csak a XIII. században a mongol népség, legalább ezen korszakokban vergődött mindkettő oly hatalomra, hogy a világtörténelemben helyet foglalának.

E rövid vázlatból Deguignes, mint a sínai forrásokból közvetlen merített egyetlen történész után, ki nem látja, hogy a *magyar*, továbbá turk vagy most ismertebb néven *tatár* és *mongol* népfajok a legalaposabb történelmi kútfők és kutatások szerint mindnyájan legközelebbi testvérek, hunn ivadékok, s most a nyelvbuvárokon a sor, ezt nyelvészetiileg is bebizonyítani. Ha a finn törzs valaha összeköttetésben élt a hunn illetőleg hunn-ugor törzszel, ezen összeköttetés véleményem szerint, minthogy Deguignes a sínai forrásokból erről semmi említést nem teszen, a Krisztus urunk előtti közelebbi századokat is megelőzi.

A tatár nyelvek ismertetését nálam sokkal avatottabbakra bízom, kik közt Vámbéry társunk azon irigylendő szerencsében is részesült, hogy a tatár nyelvnek némelyik fajtát közvetlen magából a népnyelvből ismeri, azon föld népének nyelvéből, melyet az első századokban Deguignes szerint szintén hunnok — fejer hunnok — laktak, és a szomszéd persákkal csaknem folytonos ellenségeske-

désben éltek, de India egy részét is hatalmuk alá hajtották, s e tár-sunk ígérete szerint nagy érdekű munkájával nem sokára a világ-irodalmat is megismertetni fogja; azonban a mongol nyelv eddigi irodalmunkban még ismeretlen, s bár én csak halvány képét fo-gom elélőtűtethetni, de ránk nézve igen nagy fontosságát elvitázni lehetetlen.

A történeti buvárlatok szerint a turk vagy tatár és mongol népség legtovább maradt együtt, s későbbben is részint együtt, részint egymás szomszédságában éltek, s nyelvök is egymáshoz legközelebb áll; azonban mindenikben vannak sajátosságok, melyek ismét a ma-gyarral rokonabbak. Így, hogy csak egyes szókat említsek, vannak pl. *dsida*, *szakál* stb., melyek mind a három nyelvben egyenlően hangzanak; vannak, melyekben csak kevés az eltérés, pl. *iker* (ta-tárul: *ikir* v. *ekir*, mongolul: *ikere*), *ökör* (tatárul *ökür*, mongolul: *äker*, mindkettőben általán szarvas marha), *bika* (tatárul: *bugha*, mongolul: *buka*), *alma* (tatárul is *alma* vagy *elma*, mongolul: *alima*) stb.; ezek is tehát mind ama két nyelvben mind a magyarban fel-találhatók; de vannak mások, melyek tudtomra csak a mongollal és magyarral közösek, pl. *érdem* (mongolul: *erdem*), *ige* (mongolul: *üge* annyi mint szó, a Tatrosi codexben is eléjön), *öböl* (mongolul: *ebör* vagy *öber* vagy *obor*), *dél* (mongolul: *döli*, mely itt éjfél-t je-lent), *özön* (mongolul: *uszun*, tatárul csak *szu* am. víz, egyébiránt a magyarban szélesb értelme van), *eme* (mongolul: *eme* am. nő, asz-szony) stb. A nyelvtanból jelenleg csak a *ben* ragot vagy névutót említem, mely a mongolban egyik tárgyesetet alkotja, s ha úgy tet-szik, a magyarban a *bennünk*, *bennetek* első részét teszi; melyek csak későbbben kaptak *-et* toldalékot, úgy hogy a régi Temetési Könyör-gésben is csak 'bennetek' áll.

Legyen elég ennyi bevezetésül, míg az egészről, ha időm en-gedendi, kimerítőbben értekezhetem; annyival inkább, mert némely emberek csak úgy fél válról fogadják nyelvészeti közléseinket; nem régiben is egy valaki mesteri hangon figyelmeztetett azon körül-ményre, hogy az árja nyelvekben az *sz* nominativusi rag, mely lecz-kézéssel csak azt árulá el, hogy nem olvassa értekezéseimet.

Térjünk most közelebb fölvevett tárgyamra, mely végett kelet-kezett ezen bevezetés.

Már régen hirdetik finnező barátaink, hogy *ilyen*, *olyan* ma-gyar szókban két *lyly* (= lly) rejlik, mert a finnben is így vagy

legalább ilyen formán van, t. i. *tälläinen*-ben *tä* am. ez, és *läinen* melléknévképző, és a magyar is ekként alkotott volna: *ez-läinen*. Nem akarom most e fejtegetést czáfolgatni, noha itt *ily* az eredeti s nem kurtított alak, és *ilyen*-ben az *en* épen oly toldalék, mint *ez-en*, *mily-en* szókban, vagy az *on*, *azon* szóban, sőt maga az *n ten*, *ön*, *min*, *tin* s még kettőztetve is *ennen*, *tennen*, *önnön* stb. névmásokban; a *mely* szóban pedig az *ly* épen toldalékos *en* nélkül áll; azonban most hagyjám! ez úttal csak azt akarom megérteni, hogy nem maga a finn nyelv az a világon, melylyel a magyar nyelv rokon. Lássunk tehát mást is, lássuk különösen a mongol nyelvet.

A mongolban *ejin* am. ily módon vagy így vagy így, és *ejimü* am. ilyen, régiesen: *elyen*. Tehát a mongolban is mindig csak egy *j*-vel áll. S a többi hangokban is lehet-e nagyobb rokonságot csak képzelni is?

A Nyelvtudományi Közlemények IV. kötetében azon tanunk ellen is sok szó és okoskodás van, hogy *ily* vagy *ilyen* (régiesen: *ely*, *elyen*) a magyar *e* mutató szócskából közvetlenül származott épen úgy, mint *i-de* (régiesen: *e-de*), *i-tt*, *e-m-ez*, sőt *e-z* is; kétségbe vonatván egy részről az *e* s *a* mutató szócskáknak önálló volta, más részről az *az*, *ez* szóknak amazokból származottsága.

Szabad legyen, most minden egyebet mellőzve, itt is a tatár és mongol nyelvekre hivatkoznom.

A tatár-török igék parancsoló módjában kiváltképp Kollár szerint a népnyelvben épen az *a* vagy *e* mutató, vagy ha tetszik indulatszóciska nagyban szerepel, pl. *bak-a!* ládd a! *gel-e*, jöjj-e, vagy a *szen* (= te) hozzátételével is: *bak szen-a*, láddsza a!; miből az is megtetszik, hogy az *a* nem az igéhez tartozik, mert a *szen* után jö. Sőt Kazembeg szerint nemcsak parancsolóban, hanem más nemű mondatokban is előfordúl, pl. *anän kulaï var-a* szó szerént: arra nézve *ezköz van-a*, magyarosabban és némely tájbeszéd szerént: van arra mód a!

A mongol nyelvre térve, ebben előfordúlnak: *ene* (am. *eme*), mely ragozáskor 3-ik személyi névmás helyett is használtatik, de ekkor az egyesben *n* helyett *g-t* s a többesben *d-t* veszzen föl, a *d* pedig a mongolban különösen a többes-szám egyik képző raga is; tehát az állandó gyök csak *e*, továbbá eléjön, mint föntebb érintém: *ejin* (= így v. így), *ejimü* (= ily v. ilyen), melyekben a tiszta törzs, mint látjuk *ej*, végre eléjönnek: *ende* (= emitt), *endecze* (= eminnét), *inakszi* (= erre felé), mely utolsóban az *e* már *i*-vé válto-

zott, stb. Megjegyzem, hogy Adelung Mithridatesében az *n* csak magánosan áll: *ün*, de a használtam Schmidt-féle szótárban tisztán: *ejin*. Továbbá a mongolban sajátlag nincs ugyan névmutató, hanem csak úgynevezett alanymutató, mely az alany vagy alanyesetben álló szó után szokott igen gyakran eléjőnni, ú. m. *anu*, v. *inu*, világosan a főtebbi *ene* névmás módosulata, pl. *czeczek inu* (szó szerént: virág eme vagy ama, azaz a magyarban névelőként: a virág); még egész mondatok után is: *khaghan-u szerlik bulokhszan anu* (szó szerént: a khaghán v. khán parancsa vagy szerzése levén ez). Sőt a mongolban önállólag szintén eléjön az *á*, még pedig a felkiáltó esetben utól: pl. *bakhszi minu á* (tanítóm ó!).

Még tovább megyek, Bopp Ferencz „Glossarium Sanscritum“ című munkájában a 2-ik kiadásban legeslegelőül ez áll: „*a* stirps demonstrativa“ (mutató törzs vagyis gyök). Böhtlingk szanszkrit szótárában szintén ezt olvassuk: „*a* (szanszkrit betűvel) Pronominalstamm der 1-sten und 3-ten Person“ stb. Boldog Isten! hol vannak ezektől legtöbb nyelvészeink? Nekünk még azt is hibául rótták fel, hogy a nagy szótárban gyököket írunk. Ha nem írunk vala, épen ezen gáncsokodók lettek volna az elsők, hogy ama legkitünőbb szanszkrit szótárírókra hivatkozással ócsárolhassanak.

Ezek szerént a rokon nyelvek után indulva is, és jelenleg csak röviden megérintve, kétségtelen, hogy

1) mind a mongol mind a tatár nyelvben, mind önállólag, mind kivált az elsöben gyökként eléjön az *a*, illetőleg *e* mutató, vagy ha tetszik indulatszócška; tehát

2) a nyelvrokonságilag tökéletesen, bebizonyított *a!* illetőleg *e!* mutató, vagy ha jobban tetszik, indulatszócskának önállósága is a magyar tájnyelvben teljesen igazolva van; pl. csak nem régiben jegyzém fel egyik társunk beszéde után *e* mondatokat: *ott a szobában a! így folyott róla a viz e! a lábai ilyen vastagok voltak e!*

3) a magyarban az *a* (vagy *o*) és *e* (vagy *i*) mint gyökhang is csalhatatlanul szerepel ezen mutató szókban: *i-de* (régén: *e-de*), *o-da*, *i-tt*, *o-tt*, *e-z*, *a-z*, *i-ly* v. *i-lyen* (régén: *ely* v. *e-lyen*) és *o-lyan*;

4) ezek gyökök nem mások, mint magok az önálló *a e*, népies mutató vagy indulatszócškák; mint a rokonyelvekben sőt a szanszkritban is; és így

5) *az*, *ez*, mutatónévmásokban a *z* már nem gyökhang, annál fogva is, mert mássalhangzón kezdődő viszonyragok előtt elváltó-

zik, pl. *attól* (= az-tól), *annak* (= az-nak), *abban* (= az-ban) stb. sőt Szalay Á. levélgyűjteményében *ad* alakban is többször előfordul, pl. „ad udvarbiró is drabontokkal szökék ki az házból“ (levél 1555-ből); „más felől az budai bassa Lakra és ad ide való házakra Kanizsa alatt akarnak összevejutni“ (levél 1556-ból). De mind e mellett is a *z* vagy *d* lényeges hang, hiszen épen azok teszik egyedi szóvá; valamint *rom*, *rogy*, *roz-z-an* stb. egyeznek a *ro* gyökben, de azért az *m*, *gy*, *z* lényeges hangok, mert ezek alkotják azon szók egyediségét;

6) noha az *az* névelőnek a hasonló mutató névmásból nem származtat, hanem kölcsönöztetését, mint máskor is kijelentém, nem tagadom, de más részről valamint egyiknek úgy a másiknak is elvitázhatatlan gyöke a mutató szócska : *a*;

7) midőn tehát azt mondjuk, hogy az *a* tiszta névmutató nem más mint az *a* népnyelvbéli mutató szócska vagyis az *az* mutató névmásnak is tiszta törzse, nem teszünk mást mint száz még száz más szónál, midőn régibb hosszú szók helyett jelennem a tiszta gyökkel élünk, pl. *ragaszték* helyett ezzel : *rag*, *romladék* helyett ezzel : *rom*, *idvesség* helyett : *idv*, *gyökér* helyett : *gyök*, *dicsőségre vágyás* helyett : *dicsvagy*, és számtalanokkal, melyekért néhány évtized előtt csaknem megköveztek volna bennünket;

8) ilyen szó szakasztott mását nyelvhasonlatilag is legközelebb a mongol *ejimü* és *ejin* szóban találjuk fel, melyeknek tiszta törzse *ej* a legtökéletesebben egyezik a régi magyar *ely* ma *ily* szóval; ennél fogva ,ilyen'-t a finn nyelvből okoskodva *ez-lyen*-ből származtatni, úgy hogy e szóban közelebb az *ez* magyar, a *lyen* pedig finn elem volna, következőleg csak ezen okból két *lly*-vel ránk erőszakolni, mesterkélt dolog; a miből még az is kitünik, hogy nyelvünket nem csak egy-két nyelvvel, hanem az egész altaji törzsszel kell hasonlítanunk; s míg ezt nem egy-ketten, hanem sokan tehetjük, sőt utódaink is tehetendik, a nyelvhasonlításból kétségtelen szabályokat aligha alkothatunk. Főleg pedig azt, ami saját nyelvünkben tisztán áll, hogy *ily* itt egész és nem kurtított szó, s az *en ilyen*-ben épen oly toldalék, mint *ezen*-ben stb., s e toldalék a hasonló alkatu *mely* szóban nincsen is meg, és hogy *a*, *e*, mutató szócskák, mint mutató névmásainknak *az*, *ez*, *oly*, *ily*, és más szóknek is, mint *oda*, *ide*, *ott*, *itt*, *ahol*, *ihol*, *avagy* stb. megczáfolhatatlan gyöke, vétek volna félredobni. — Máskor többel szolgálандok. FOGARASI.

A LAPP NYELV.

Kilencz éve, hogy a lapp nyelvről értekezém (1857-ben), leginkább a Sajnovics által felhozott lapp és magyar szókat igazolván és kiigazítván, a hol lehetett. Ezzel végzém akkor előadásomat: „De mielőtt tovább haladnánk, a lapp, finn, eszt és magyar megfelelő szókban nyilatkozó hangváltozásokat kell kitüntetni, mert azokban reményljük feltalálhatni a nyitot, melyre a szó-fejtésben szorúlunk.“ Régen félbeszakadván az előadás, ma bajos felszedni minden akkor elejtett szálát, még bajosabb folytatni az akkor ismert tényekből folyó akkori okoskodásokat; mert talán mindenikre nézve haladás történt azóta, ha ugyan nem hiú ebbeli öntudatunk, a melylyel magunkat kecsegtetjük. De összeállatván a megfelelő szókat; csakugyan kitüntetjük a hangváltozatokat; s ezek számos egyezésében fölismerhetjük a törvényt, vagy okot, a mely ama változatokat szülte. Azonban szűkebbre fogom a régi feladatot, s úgy tárgyalom a lapp nyelvet, hogy világosan kitünjenek egyfelől a finn, másfelől a magyar nyelvhez való viszonyai.

Ki van már nagyolva a különbség a három nyelvcsoporthoz közt, melyek tudománya legközelebb érdekel minket, s reánk nézve leg-sürgetőbb is, úgymint a finn, ugor és török-tatár nyelvek különbsége. Most a részletes tárgyalás következik, mely lassankint meg-tökélje, a mi eddiglen csak ki van nagyolva.

1) **Nép, nyelve és földje.** A lappok jelenben Norvég-, Svéd-, Finn- és Oroszországok északi térein laknak. Norvégiában az északi szélesség 67° alatt Tysfjord déli vidékeitől kezdve az ország északi és keleti határáig laknak lappok, kiknek nyelvét *Fries* két fő

nyelvjárásra osztja, úgymint : a *Finmarkira* *) és a *délire*. A *finmarki*, vagy éjszaki nyelvjárás következő három kerületben divatozik : 1) az *Uc-jokiban* (kis-folyó), melyben a *dænoi* (Tana-folyói), *varjevuodnai* (Varangerfjord), *dænodaki* (Westertanen), *unjargai* (Næseby) egyházközségek vannak ; 2) a *Karas-jokiban* (Garas-folyó), a hová *Lagesvuodna* (Laxefjord) és *Lævdhævuodna* (Porsangerfjord) tartoznak ; 3) a *Kautokæjnoiban*, hová *Repvuodna* (Hammerfest), *Alatæjo* (Alten), *Laggovuodna* (Lankfjord), *Skærv-sziget*, *Károlg-sziget* (Skærv-ö, Karls-ö), *Ivgo* (Lyngen) stb. tartoznak. Mindenik kerületben, sőt mindenik egyházközségben vannak nyelvsajtóságok.

A *déli nyelvjárás* a Balsfjord, Tysfjord, Vefs, Röraas vidékein uralkodik. Ez a svédországi lapp nyelvhez közeledik. Végre a *skoalta*, vagy *nuortalas* lappok a Varangerfjordtól keletre lakván, nyelvök is a finnországi lappok nyelvéhez közeledik.

A norvég lappok nyelvét többi közt *Leem*, *Stockfleth* és *Fries* kutatták ki. Ismeretesek Leem és Stockfleth szótárai ; Fries, nyelvtanon kívül 1856-ban „*Lappiske Sprogprøver*“ czim alatt különböző egyházi községekben gyűjtött eredeti lapp meséket és néhány példabeszédeket közölt, mely tudtomra az első eredeti lapp nyelvkészlet. — Biblia-fordítások, káték, imádságok, egyházi énekek stb. régóta forognak a norvég lappok kezein ; de nyelvök igazi mivolta mégis legjobban amaz eredeti mesékből tűnik ki. Becsöket azonkívül nevelik előttünk azon hitregei töredékek, a melyek azokban előfordúlnak.

Svédországban a lappok hajdani terjedését a mai napig divatozó földrajzi elnevezések tanúsítják, úgymint az Asele-, Umea-, Piteä-, Lulea-, Norr-, és Torneä-lappmarkok az éjszaki szélesség 64°—69° között. Ezek a hajdani Lappföld kerületei. Ezen lappok nyelvét a svéd papok, kik az isteni ige hirdetésére szánták el magokat a lappok közt, régóta mivelik. Biblia-fordítások, káték, énekek, imádságos könyvek régen készültek az úgynevezett svéd lapp nyelven ; *Öhrling* és *Lindahl* lapp-latin szótára ismeretes.

Aránylag rosszabb a finnországi lappok nyelvügye. Valamint rokonaik, a finn földmivelők, mind inkább elfoglalják földjeiket :

*) A norvégek a lappokat *finneknek* nevezik ; a norvég nyelvszokás szerint tehát *Finmark* = a lappok lakta tartomány.

úgy a finn papok szívesen elfinnesítik a lappokat, kik erre, úgy látszik, hajlandók is. Az *Enare* tava vidékein egy különös lapp nyelvjárás él még, melyet Lönnrot Illyés ismertete meg 1854-ben „Ueber den Enare-Lappischen Dialect“ czimű munkájában. Lönnrot szövegeket is közöl, mi legtöbbet teszen ezen nyelvjárás ismertetésére.

Az oroszországi lappok a *Kola* nevű félszigeten laknak, melyet a Jegestenger, a Fehértenger és a Kandelak-öböl képeznek. Lönnrot szerint még ezek is, jóllehet kevesen vannak, háromféle (a *Nota-tói*, *Semiostrovi*, és *Terši*) nyelvjáráson beszélnek. A finn- és oroszországi lappok nyelve ügyéről így ír Lönnrot, említett munkájában: Leem Kanut előzőjének és utódjainak sikerült hosszú évek folytában tett kutatásaik által úgy kitanulniok az éjszaki (norvég) lappnyelvet, hogy alig maradt meg, a mi ismeretlen volna; a svéd lappok nyelvjárásai is, írásbeli alkalmazásaik után, lehetősen tudvák: ellenben a finnországbeli Enare-lappnyelv, s az orosz lappok nyelve nem találtak még művelőkre. Az enare-lapp nyelvre nézve a finneket illeti a szemrehányás, valamint az orosz lappok nyelvére nézve az az oroszokat terheli. A műlasztás kára idővel mind nagyobb lesz, mert ezeket a nyelvjárásokat igen kevesen beszélik, s mert az Enare-lappok már finnül, az orosz lappok meg oroszul kezdenek beszélni; tartani lehet tehát, hogy majdan lehetetlen lesz helyre hozni a műlasztást.“

Egyébiránt a lappok összes száma se nagy. Lönnrot az illető tudósításokból összeszámolálja, miszerint norvég lapp 14,538, svéd lapp 3906, finn lapp 1245, s orosz lapp alig 2000, összesen tehát mindnyája 21,689 volna. A norvég lappok teszik annálfogva a legnagyobb számot: de nyelvök is legismeretesebb; azon vannak írva az eredeti mesék, szóval az eredeti nyelvanyag. A norvég lapp nyelv, még pedig annak éjszaki nyelvjárása tehát, minden lapp nyelv-tanulmányának alapja lesz.

2) Név. A lapp maga magát *sabme*-nak vagy *sabmelaš*-nak, nyelvét pedig *same-giella*-nak nevezi. Azonképen nevezi a finnt is: *sabme*-nak vagy *sabmelaš*-nak, de úgylis nevezi, hogy *suomalaš*. Tudjuk, hogy a finn magát *suomi*-nak vagy *suomalainen*-nak s nyelvét *suomen kieli*-nek nevezi. A *sabme* (így ejtsd a szót, hogy *sa-bme*, a *b* csak hang-erősítés lévén) azonos a *suomi* szóval, valamint a *sabmelaš* azonos a *suomalainen* szóval, melynek töje: *suomalaise* = *sab-*

*melaš*¹⁾. A finn nyelv finnül *suomen kieli*, lappul *same giella*. E szók is azonosak, anyagilag és alakilag. Az anyagi azonosság szembe-tünő, mert: *suomi* = *sabme*, *kieli* = *giella*. Az alaki azonosságot meg az mutatja, hogy a *suomi*-nak genitivusa *suomen*, a *sa-bme*-nak (a mint ejteni kell) genitivusa *sa-me*; s a két genitivushoz járulnak az illető *kieli* és *giella* szók, így *suomen kieli*, *same giella*, olyan szerkezetet tevén, milyen p. o. Pest városa, ország gyűlése stb.

Mit jelentenek a *suomi*, *sabme* szók? Régi vélemény szerint, a *suomi* annyi volna, mint *suo-maa*, azaz mocsár-föld, mert *suo* mocsár, *maa* föld, ország. Ezt a véleményt a finn irodalomban is találjuk még, p. o. a *Suomen historia ja Maantiö* (Suomi történet és földismertetés) nevű könyvecskében, mely Helsingforsban, 1859-ben másodszer jelent meg, azt olvassuk, hogy „e név, úgy hiszik, a *suo* és *maa* szókból származik.“ De a mint Koskinen a *Tiedot Suomen suvun muinaisuudesta* (a suomi faj régiségéről való ismeretek, lásd a Ny. Közlm. IV. 209. stb. l.) nevű könyvének 18. lapján írja, már Porthan mutatta meg e származás lehetetlenségét²⁾. Maga Koskinen nem tart ugyan sokat a fáradozástól, mely a népneveket fejtegeti: mégis látván, „hogy a Suomi név *suo*-ja vagyis mocsárja, nem akar

¹⁾ A népneveket a lapp és finn nyelvek *laš*, *laise* képzővel alkotják. Itt mindjárt különbségre találunk a két nyelv közt. A finn nyelvben t. i. a *laise* képző a nevezőben *lainen*, a *nen* tehát, mely a *se* helyett előtűnik, nominativusi rag. Ez nincs a lappban, valamint a magyarban sincs, p. o. szem lappban *šalbme*, finnben *silmä*, az *s* = *se* képzővel lesznek: *szemes*, *šalmiš*, *silmäise*, ez utóbbinak nominativusa *silmäinen*.

²⁾ Miben áll Porthan értelmében a lehetetlenség, nem hozza fel Koskinen. Én ebben látnám, hogy a *suon-maa*-ból bajosan válhatott volna *suo-mi*; mert a *maa* szó nem rövidülhetett volna *mi*-vé, úgy hogy a (kettős) *aa* (*ua*, *oa*, mert *mua*-nak *moa*-nak is ejtik) a viszonyragok előtt se kerüljön vissza, holott a comparativusban visszakerül az egyszerű *a*; mert a comparativus képzője *pa*, mely nem a tőhöz vagy a nominativushoz, hanem a genitivushoz járulván, *pi*-vé rövidül. Így a *jalo* jeles, comp. (jalon-pa) *jalompi*, genit. *jolomman* stb. Ennek hasonlatára a *suomi*-ből is, ha *suo-maa*ból állana, a genit. legalább *suo-man* volna. Mollékesen legyen mondva, hogy a comparativus *pa*-ja, mely a genitivusban *ma*-vá gyengül, a finn hitregei *impi* és a vogul hitregei *elmpi* közti egybehasonlítás is támogatja. *Elmpi* szó szerint (elm-pi) levegő fíját teszen; s az teremti a földet. A finn hitregei alakról maga a runo beszéli, hogy az *Impi* a levegőnek lánya (ilman tyttö). Én tehát a finn *im-pi*-t (ilm-pi) azonosnak tartom a vogul *elm-pi*-vel, ámbár az *impi* genitivusa *im-min*. Mert valamint a comparativusi *pa* a genitivusban *ma*-vá gyengül úgy az *impi*-nek *pi*-je is *mi*-vé gyengülhet a genitivusban.

kiszáradni, tehát maga részéről is azon van, hogy kitöltse valamivel.“ Oppert szerint a medo-skytha nyelvben *sam* vagy *saum* határtalant, végetlent jelent. A magyar nyelvben is, úgy mond Koskinen, a *szám* szó sokaságot teszzen; sőt a finn szók: *sumea*, *summa*, *samea*, *samaska* is (melyek zavart-at, homályos-t jelentenek) talán a végetlen tágasság eredeti jelentését tanúsítják még homályosan. E szerint a *suomi* név nagy és számos vagy határtalan vidékeken lakó népet jelenthetett volna, úgy vélekedik Koskinen. — De akármit jelentsen is a *suomi* név, az bizonyos, hogy nem származik a *suo* és *maa* szóból. Mert a lapp *sabme*, gen. *same* azonos a finn *suomi*, gen. *suomen*-nel; a lapp szó pedig azt mutatja, hogy töje *sam*, hangerősítéssel *sabm*, mint *liem* = lé, hangerősítéssel *liebm*: tehát a finn szónak töje is *suom*, utóhanggal *suomi*, mely semmi összetételt nem mutat. S valamint a lapp *sam*, *sabm* szónak semmi köze a *suog'o*-val, mely a finn *suo*-nak (mocsár) megfelelője, mint a lapp *sag'e* = finn *sia* (hely): azonkép s még kevésbé van köze a finn *suomi*-nak a *suo* (mocsár) szóval.

3) **A nyelv hangjai.** A lapp nyelv mássalhangzói a finn nyelvéhez képest nagy fejlődést tüntetnek fel. Tudva van, hogy a finnben csak az erős: k, t, p, hangok uralkodnak; hogy a gyenge: g, d hangok csak mint a k, t-nek gyengülései belhangokúl fordulnak elő; hogy jés hangu betűji nincsenek, milyenek a magyar gy, ty, ny, ly: végre, hogy nincsen *f*-je s az *s*-en kívül sincs más sziszegője. A lapp nyelvben *először* az erős k, t, p hangokon kívül megvannak a g, d, b hangok is, s ha a megfelelő lapp, finn és magyar szókat tekintjük, p. o.

<i>lapp.</i>	<i>finn.</i>	<i>magyar.</i>
gölm, gölbma	kolme	harm (három)
gut, gutta	kuute	hat
gullat	kuulla	hallani
göülle	kala	hal
gužžat	kus-ta	hugy-ni
gudna, guna	—	hamu (hanv, hamv, s így
gu	ku	ho [hamu])
gu-sne	ku-ssa	} ho-l
go-st	ku-ssa	
gu, go-ft	ku-in	ho-gy

stb.

<i>lapp.</i>	<i>finn.</i>	<i>magyar.</i>
dakkat	tehdä	tenni
dag'am	te'en	te-sz-ek
dalve, dälve	talvi	tél
daver	tavara	tár
dievva, dieva	—	tő (tető)
dievva	täy	teli
dovdat	tuntea	tudni
oame-dovdo	oma-tunto	ön-tudat
	stb.	
bagé	pää	fe-
bagel	pää-llä	fe-l
ballat,	peljäta	félni
balam	pelkään	félek
balva	pilvi	felhő
balda	puoli	fél (oldal)
baldi	(pää-lle)	felé
bälle (bele)	puoli	fél (dimidium)
bodnat	punoa	fonni
boñam	punon	fonok
bässe, bäse	pesä	fész-ek
	stb.	

azt látjuk, hogy a mely *h* előhangu magyar szónak a finnben *k* előhangu szó felel meg, annak megfelelője a lappban *g* előhangu szó; s a mely *f* előhangu magyar szónak a finnben *p* előhangu felel meg, annak megfelelője a lappban *b* előhangu; végre a *t* előhangu magyar és finn szónak *d* előhangu lapp szók felelnek meg. Azonban a déli vagyis svédországbeli lapp nyelvben a gyenge *g*, *d*, *b* előhangok rendszeren *k*, *t*, *p*, mint a finnben.

A lapp nyelvben a következő *jés* hangok fordulnak elő: *k'* (*kj*), de csak idegen szókban, p. o. *kjefman* = *kjövman*, *kaufmann*, azért föl se vesszük a lapp hangok közzé; *g'*, mint: *bage*, *bagel*, *ejtsd*: *bagye*, *bagyel*; *leg'im* *levék*, *leg'ik* *levél*, *lege* *levének* stb.;

ñ, mint *gañal*, *finn* *kyynel* és *kyynö*, *kyyny* = *köny*; *ñuola*, *f. nuoli*, *nyil*; *ñiellat*, *ñielam* *f. niellä*, *nielen* = *nyelni*, *nyelek*; *ñoammel* = *nyúl* stb.;

l', mint: *viel-la* *f. veli* barát, társ (magyarul *vel*);

r', mint: *feppo* *f. repo* róka. Ezek a *jés* *g'*, *ñ*, *l'*, *r'* hangok meg-

felelnek tehát a szokott magyar *gy, ny, ly* s a szokatlan *rj* hangoknak.

Harmadszor vannak hehes hangok: *g' d' t'*, melyeket úgy kell ejteni, miat a *gh, dh, th-t*; azaz, éreztetni kell a *h-t*. A *g'* mint a *kk*-nak gyengülése tűnik elő, p. o. *dakk-at* tenni, finnben *teh-dä*, magyarban *tev-ni* (tenni), de *dag'am* (olvasd: dagham) = *te'en* = *te-sz-ek*; — így *lokkat* olvasni, finnben *lukea*, de *log'am* olvasok, finnben *lu'en*.

A *d'* a *tt*-nek gyengülése, p. o. *boattet* jönni, *boad'am* jöväk: de előfordúl mint eredeti hang is, p. o. *gäd'ge* kö; *nad'd'a* gen. *nad'a* nyél; *oad'd'et*, *oad'am* alunni, alszom. Ez a *d'* *l*-nek is hangzik, s így még inkább egyezik a megfelelő magyar szó *l*-jével, p. o. *nad'd'a* = nyél, *oad'(am)* = al-(szom).

A *t'* eredeti hang, azaz nem más hangnak gyengülése, p. o. *mat'ke* f. matka utazás; *ratt'e*, finn. rata gyalogút. — Ezen hehes *g', d' t'* előhangban nem fordulnak elő.

Negyedszer a tiszta *n*-en kívül orrhangu *ñ* is van, mely hasonlóképen nem találhatik a szók elején, vagyis előhangban, hanem csak belhangban, a hol *g* által erősbülhet, p. o. *čagñat* suhanni, búvni, *čaňam* suhanok, búvom; *maňña* = meg, *maňas* megé, *maňelt*, *maňest* megől stb.

Ötödször az *s*-en kívül vannak a lappnak *š, ž, š, c, č* hangjai p. o. *še* és *is*, *šuvvat* suhogni; *cabmet*, *camam* csapni, csapok; *cubmat*, *cumam* csókolni, csókolok; *čabes* szép, mint jelző *čabba* szép, *čoarve* szarv, *čafča* vagy *čakča* f. syksy vagy syyks ösz; — *vazzet*, *vazam* sétálni, sétálok, *oažže*, *oaže*, hús stb. A *ž* és *š* sem találhatik előhangban.

A mássalhangzókra nézve tehát a lapp nyelv sokkal felülmúlja a finn nyelvet, sőt felülmúlja a magyart is.

Még azt is megjegyezzük, hogy a lapp nyelv könnyebben tűri aszók elején az összetett hangokat, p. o. *sk, sl, sm, sn, sp, st*-t mint a finn vagy magyar. Így *skillat* = csengeni, *slabmat* legördülön *smierrat* elmélkedni, *šhírgadet* nyeríteni, *späžžat* tenyérrel csapni stb. sőt tűr el még ilyeket is: *spj, sí, st'*, p. o. *spjerko* vas eszköz a bőrök kikészítésére, *šhalčo* síma szőru, *st'elas* kalap széle stb.

A lapp nyelv magánhangzójira nézve mindenek előtt azt kell megjegyeznünk, hogy azok nem követik az *al-, fel-* és *közép*-magánhangzók törvényét, mint a *finn* és a magyar nyelvben; a lappban tehát nem találunk ilyenféle hangkövetkezést: *állhatatosság, véghetetlenség*, mert ott a ragok és képzők nem változtatják el magánhang-

zójikat a szó-tökhöz képest, a melyekhez járúlnak. Az egyhanguak közt nem fordul elő *ü*, finn *y*, tehát csak *a*, *ä*, *e*, *i*, *o*, *ö* és *u* vannak meg. De az *ä*-re nézve azt tartjuk meg, hogy vagy eredeti hosszu hangzó, mely néha *e*-vé lesz, vagy az *a*-nak elváltozása. E különbség kitüntetésére amazt *æ*-nek és csak az utóbbit írjuk *ä*-nek. Például *ællet* élni, *ellim* élék; *bärdne* fiu vagy *bardne*. Az ikerhanguak igen számosak, számosabbak mint a finn nyelvben; a magyarban csak *aj*, *ej*, *oj*, *öj*, *uj*, *üj* ismeretesek.

A lapp nyelv ikerhangu magánhangzóji kétfélek, úgymint: *oa*, *uo*, *uö*, *ie*, melyek meghatározott esetekben *o*, *u* és *i*-vé vonódnak össze; — s *au*, *æu*, *eu*, *ou*; *aj*, *æj*, *ej*, *oj*, *uj*, melyek nem vonódnak össze, kivéve hogy az *æu*, *æj* meghatározott esetekben *eu*, *ej*-vé változnak. Az *au*, *æu*, *ou* az északi lappban rendszeren *av*, *æv*, *ov*-nak hangzanak, p. o. *gavdnat* e h. *gavdnat* találni, *bævde* (bæude) f. *pöytä*, asztal, *dovdat* (doudat) f. tuntea, tudni.

Előfordúlnak *oaj*, *uoj*, *iej* háromhangu magánhangzók is; de a melyek a következő tagbeli *i*, *u*, *e* miatt összevonódnak, p. o. *oajdnet* látni, *ojdne* látának; *vuojgña* lehellet, szellem, *vujgñi*; *niejda* leány, *nijdi* stb.

4) **Hangsúly és hangtartam** (accent és quantitát). A lappnyelvben, úgy mint a finnben és a magyarban, a hangsúly kivétel nélkül az első szótagon van; de a harmadik és ötödik (néha negyedik és hatodik) szótagok is kissé emelődnek, minél fogva a nyelvnek trochaicus vagy néha dactylicus lejtése van. A harmadik vagy ötödik (negyedik, hatodik) szótagon érezhető másodrendü hangsúly az *a*-t *æ*-vé változtatja, p. o. *gietta* kéz szóban az *ie* ikerhangzó, a hangsúly az *e*-n van; ha ezt a birtokos ragokkal ragozom, lesz:

giettam kezem	giettame kettönk	giettamek kezünk
gied'ad kezed	gied'ade keze	gied'adek kezetek
gied'es keze	gied'asge stb.	gied'asek kezök

Többsben

gied'aidam kezeim	gied'aidæme kettönk	gied'aidæmek kezeink stb.
gied'aidad kezeid	gied'aidæde kezei	gied'aidædek
gied'aidés kezei	gied'aidæsge	gied'aidæsek

Itt *giettame*, *giettamek* stb. csak egy hangsúlyos szótaggal, de *gied'aidæme*, *gied'aidæmek*, stb. az első tagon főhangsúlylyal, a harmadikon másodrendü hangsúlylyal vannak.

A hangtartamra nézve a szótagok vagy hosszúak, vagy rövidek. A szótag lehet hosszú természeténél, hangsúlyánál fogva és összevonás által. Természeténél fogva hosszú csak a gyökérszótag lehet, tehát a szónak első tagja. Kár, hogy e hangtartamot írásilag nem fejezik ki, mint a finnben a magánhangzók kettőztetésével, vagy mint a magyarban a magánhangzók felibe tett vonással. Így az írás nem jelöli meg a természeténél fogva hosszú magánhangzót, mit annál inkább lehet sajnálni, hogy így az *a* különbségeit sem lehet az írásból megtudni, pedig megvan ott is az *á* és *a*, p. o. *makka* sógor, *baken* pogány, *badne* fog, *akka* asszony, *jakket* hinni szókban az első tagnak *a*-ja hosszú és tiszta = magyar *á*: ellenben *makka* tudniillik, *badnet* (boadnet) fonni, *akke* idő, f. ikä, *jakke* év szókban az első *a* rövid és tompa mint a magyar *a*. Minthogy az írás nem tünteti ki a hosszú szótagokat, csak ezeket lehet megjegyezni:

Az iker magánhangzók hosszúak, mint *juökka* oszt, *dietta* tud, *gietta* kéz, *oafse* ág, finn oksa stb. De a kiejtésre nézve az a különösség van, hogy a zárt szótagban (goat-te kunyhó, boat-tet jönni, diet-ta tud) az ejtés súlya a második, ellenben nyílt szótagban (goad'e, boa-d'e, die-d'e) az első magánhangzóra esik.

Hosszúk az ikerhangzók összevonódásából eredő *o*, *u*, *i*, magánhangzók is, p. o. bód'i (a boattet-ból), búri (buörre), did'i (diettet).

Az *æ* mindig hosszú, például: *bæse* f. pesä, fészek; *bæsse* ököl stb. Mikor a következő *i* és *u* miatt *e*-vé változik, ez is hosszú, p. o. ællet élni, ællim élek. Egyébiránt az *æ* csak hangsúlyos szótagban fordul elő, tehát a szók tö-tagjában s harmadik vagy negyedik tagjában, a melyre a másodrendű hangsúly esik. Azért írják: gied'aidæsek, s vanhemidések, mert ama szó a másodrendű hangsúlyt a *dæ* tagra, ez pedig azt a *mi* tagra veti.

Hosszúk az *i* és *u* magánhangzók a szók második tagjában is mindenkor, ha nem eredetiek, hanem a ragozás következtében állanak elő, p. o. goatte*) ház többes sz. genitiv. god'i; sadne szó,

*) A lapp *goatte*, gen. *goad'e*, többesz. gen. *god'id* megfelel a finn *koti*, gen. *kodin*-nak, s monnaja (hogy a régi szóval, e helyett mind ketteje, éljek) megfelel a magyar *ház*-nak. (A *háza* = patria, finnül *koti-maa* = hazai föld). E szólások: *ház*-a megyek, *ház*-ul, *ház*-ól jövök, *oda ház*-a van, világosan tanúsítják, hogy az eredeti magyar szó *ház* volt. Ha a *hdz* szót tekintjük, ezt az idegen *haus*-ból úgy találjuk alakítottnak, mint *paul*-ból *pál* lett. E szerint a *ház* szó eredeti magyar; a *ház* meg idegen szó volna. Ezt a fölvételt nagyon bizonyítják a lapp

f. sana, többes sz. infinit. saníd; oajdnet látni, oajdnújuvvut vagy oajdnút láttatni; diettet tudni, dittím tudék.

Hosszúk a jelen idő egyes számú harmadik személy magánhangzóji is, p. o. galgâ kell, sardnô szól, prédikál, mannâ megyen stb.

Hosszu rendesen a másodhangsúlyu szótag is, ha elveszett a hangtorlat, p. o. rokkadüssa, rokkadüsa f. rukous kérés.

Hosszúk rendesen azon egyes magánhangzók is, melyek a megfelelő finn szókban kettősen íratnak p. o. grto köszönet, f. kiitos, grtet köszönni, f. kiittää stb.

Az egytagu szók hosszúk, ha utóhangjok magánhangzó, p. o. gî, mî, dî, sî, î, hosszak e névmások alakjai is: mîn, dîn, sîn, mîst, dîst, sîst, mûst, dûst, sûst, stb.

Jegyzet. A szók tagolásában azt követeli az ejtés, hogy 1) két

és finn nyelvbeli megfelelő szók. A lapp *goatte*, finn *koti* szók úgy viszonylanak a magyar *ház*-hoz, mint a lapp *gietta*, finn *küte* a magyar *kez*-hez (kez-et, kez-em stb. mely alakok a szók ősi alakját tüntetik elő), vagy a lapp *čuotte*, finn *sata*, a magyar *száz*-hoz; a melyekben a lapp és finn utóhangu *t* a magyarban *z*. A lapp előhangu *g*, finn *k* pedig a magyarban *h*, mint azt az előhozott példák (a 290. lapon) bizonyítják. Megtaláltunk tehát egy sokat jelentő szó-hasonlatot, a *goatte*, *koti*, *ház* szókban, mely azt mutatja, hogy ezek az illető népek eloszlása előtt már megvoltak. Eloszlásuk után a lapp meg finn és a magyar más-más idegen népekkel találkoznak, s ámbár megvolt a lapp *barte*, finn *pirtti* = szoba, mégis a lapp nyelv elfogadta a *stoppo*, gen. *stovo*, a finn nyelv a *tupa*, gen. *tuvan* szót a germán skandináv nyelvből, melyben *stofva* *stufva*, *stue*, = német *stube*. A magyar még annál könnyebben elfogadta a *ház* szót a *haus* után, mert külsőleg hasonlít vala a *ház*-hoz. — Hát a *szoba* nem-e a német *stube*-nak hasonmása? Nem; mivelhogy a magyar a német *stall*-ból *istállót*, a német *stab*-ból *istápot*, s az idegen *stephan*-ból *istvánt* csinált: bizonyosan a német *stube*-ből nem csinálhatott volna *szobá*-t. Ez talán a török-tatárból jutott mi hozzánk, a hol szoba = *صوبه* = hypocaustum.

Hogy a *ház* más eredetű mint a *ház*, mutatják a két szónak különböző szereplései is. *Haza* menni, más mint a *háza* bemenni; *hasul* vagy *házól* jönni is más, mint a *házól* kijönni. Az *a*, *ul*, és *ól* ragok (ho-va, od-a; al-ul vagy al-ól stb. ismeretesek.

De valamint a *goatte*, *koti*, *ház*, úgy a lapp *bälde*, finn *pelto*, magyar *föld* (szántóföld) szók is eredeti közös miveltéséről tanusítanak, még pedig ez utóbbiak földmivelésnek tanúji; mert *bälde*, *pelto* szántóföldet jelentenek. A „terra“ a lappban *ádnam*, a finnben *maa*; a magyar csak *föld*-nek nevezi. De hogy ez eredetileg csak szántóföldet jelentett volt, mutatják a *bälde*, *pelto* hasonfelek. Azt is mutatják ezek, hogy a magyar *föld* nem a német „feld“ = campus.

magánhangzó közt az egyes mássalhangzó a következő taghoz ejtessék, így: jo-g'a, gie-d'a, oa-ž'e, sa-ge, ga-nal; 2) Kettős mássalhangzó szétosztatik, így: jok-ka, giet-ta, oaž-ž'e; 3) Két mássalhangzónak elseje az előző, másika a következő magánhangzóhoz ejtetik, így: gal-do, bal-ka, gäd'-ge, gav-ce, viel-la; de *sk* és *st* a következő magánhangzóhoz tartoznak, így: ga-ska, sæ-sta. 4) Három mássalhangzóból annyit kell a következő magánhangzóval kiejteni, a hányan kezdetnek lapp szót, tehát doar-skalet. Azonban ha a három mássalhangzók két utolsója *bm*, *dn*, *gñ*, ezeket a következő magánhangzóval kell kiejteni, mert a *b*, *d*, *g* csak hangerősbitések. Tehát al-bme, majl-bme (finn il-ma, maail-ma), bar-dne (skand. barn, fiú), sar-dno (finn. sar-noja), vuoj-gña szellem stb.

5) A hangok változásai. A finn nyelvcsoporthoz a hangok változásai válik ki a többi rokon csoportok közül, s ebben a sajátágban osztozik a lapp nyelv is. Hogy helyes fogalmat képezzünk magunknak a lapp nyelvbéli nyomosabb hangváltozásokról, úgy mond Fries (Lappisk Gramm. 19. 20. §. §.), különbséget kell tennünk a gyökök és tök közt. Gyökön azon eredeti alapszót értjük, melyhez semmi sem járult még, a melyből tehát semmit nem lehet elvenni. A gyökök a lapp nyelvben egytaguak és zártak (kivéve néhány viszonyszót), a melyek magánhangzója vagy hosszú vagy rövid, p. o. *él*, *jug*, *jûg*, *davt*. Ellenben az egyszerű tök, melyek magánhangzónak hozzájárulásával lesznek, kéttaguak és nyíltak, p. o. *ælla*, *jukka*, *juökka*, *dafte*.

A gyök és tö között egy közbülső alak van, a genitivus vagy imperativus, mely jelesen kitünteti az átmenetelt, mint a következő példák mutatják:

Gyök	Közbülső alak	Tök
	(genit. vagy imperat.)	(nom. v. a praesens egy. számb. 3. sz.)
él	æle (élj)	ælla (él)
jûg	juög'e (össz)	juökka (oszt)
jug	jug'a (igyál)	jukka (iszik)
đid	{died'e (tudj) {died'o (tudásé)	{dietta (tud) {dietto (tudás)
gôd	goad'e (házé)	goatte (ház)
av	ave (tengeré)	appe (tenger, skand. hav)
barn	barne (fiúé)	bardne (fiú, skand. barn)

Gyök	Közbülső alak	Tő
	(genit. vagy imperat.)	(nom. v. a praesens 1. és 3. sz.)
alm	alme (égé)	albme (ég, menny)
spin	spine (disznóé)	spidne (disznó, sk. svin)
gŭvč	guovča (medvéé)	guofča (medve)
ôvs	oavse (ágé)	oafse (ág, finn oksa)
davt	davte (csonté)	dafte, dakte (csont)
vŭjñ	vuogña (léleké)	vuojnña (lélek, lehelet)

De azon névszók, melyek mostani nominativusa rövidült alaku, genitivusok által mutatják ki a régi alakot p. o.

Régi alak.	Genitiv.	Nominat.	Gyök.
vuödnama (napa)	vuödnam	vuöne	vŭn
luobmana (afonya)	luobman	luöme	lŭm
sæbmona (szakáll)	sæbmon	sæmo	sēm
gabmaga (csizma)	gabmag	gama	gam
jurdaga (gondolat)	jurdag	jurda	jurd
morraha (gond)	morrah	morah	mor
	morraš	moraš	
labbasa (bárány)	labba	labes	lab
			(skand. lam)
mallasa (étel)	mallas	males	(skand. mal)
ńuofčama (nyelv)	ńuofčam	ńuovča	ńŭvč
čæppata (nyak)	čæppat	čæve	čēv

Ezen két soru példából kitetszik általában a lapp nyelvbeli hangok változása. Lássuk most különösebben is.

A magán- de kivált az ikerhangzók változásai.

A magánhangzók legnevezetesebb változásait az *oa*, *uo*, *uö*, *ie*, *æ* hangok szenvedik, melyek *o*, *u*, *i*, *e*-vé vonódnak össze, ha a következő szótagban *u* vagy *i*, néha *é* fordulnak elő; a mikor is *æu*-ból *eu* lesz. Így lesz:

æ e-vé, p. o. *allo* szarvas, és nyáj, allativusban *ellui*; *ellet* élni, praeter. *ellim* élék, *ellé* élének, *ellé* ketten élünk; *hæjtet* hagyni, *hejtujuvvut* hagyódni, *hejték* hagynak.

æu (*æy*) *eu* (*ev*)-é; *bævde* asztal, *bevdi*, *bevdid*, vagy *bævde*, *bævdi*, *bevdi*, *bevdid*.

oa, o-vá: *goatte ház, god'i, god'id*; *boattet jönni, botté, botték, bottim, bod'i* stb.

uo, u-vá: *juökket osztani, jukke, jukkeek, jukkim, jukkujuvvut*; *suolo sziget, sullu, sullust*; *guojbme társ, gujmi, gujmid* (ebből van a viszonyító *gujm = vel* *).

ie, e-vé: *gietta kéz, gitti*; *diettet tudni, ditte, dittek, dittim*; *nijda lány, nő, nijdi*; *viell'a fél, barát, vill'i* stb.

Azon *u* és *i*, melyek az előző szótagban ezt az összevonást okozzák, a névszók ragozásában az egyszám allatívusában (*gitti, gietta*; *murri, muorra fa*; *dittui, dietto tudás*; *muttui, muotto kép*) s a többes szám infinitívusában (*god'id, goatte ház*; *gujmid, guojbme társ*) meg genitívusában fordulnak elő (*god'i, gujmi*).

Az igeragozásban az az *u* a szenvedő alak képzője miatt kerül elő (*hejtujuvvut hagyódni, hæjtet*; *jukkujuvvut osztódni, juökket*); az az *i* meg a praeteritum képzője (*bottim, boattet jönni*; *jukkim, juökket osztani*; *dittim, diettet tudni*; *ellim, ællet élni*); az *e* pedig, mely hasonló hatással van az előző tagra, az indicatívus praesens első dualisi személyében (*elle, botte, jukke, ditte*) — az indic. praes. plur. harmadik személyében (*botték, jukkék, diték, ellék*), s az indicat. praeteritum plur. harmadik személyében talál-
tatik (*botté, jukké, dité, ellé*).

Fordulnak elő néhány kivételek még az éjszaki nyelvjárásban is, p. o. *buöcce beteg, buöccid, buöcci, de buccid, bucci* is; *moarse menyasszony, moarsid, moarsi* (nem *morsi*); *kivétetnek a névmások is, így duot amaz, duojdi amannak, nem dujdi*; *gi ki, genit. gæn, allatívus gæjdi, nem gejdi*.

Uo, néha következő o előtt is összevonódik u-vá, p. o. *muotto kép, muttui képnek, de muttosam és muttusam képemnek*. Így jár néha *ie* is, p. o. *siello* (skand.) lélek, *sillui, és sillosam meg sil-lusam* stb.

Némi magánhangzói átválások (umlaute) is mutatkoznak a lapp nyelvben, mikor t. i. az *a* a következő szótag *e* vagy *i*-je miatt *ä*-vé válik, p. o. *sadne* szó, finn *sano*, többnyire *sädne*, de allatívusban *sadnai*; így *dag'am* tesztek, finn. *te'en, däkkin* tevék. Így az *uo*

*) Eddigelé a magyar *fél = barát* stb. a lapp *viell'a, finu veli* szóval is egyeztettem, pedig az = lapp *belle*, finn *puoli*-val. A *viell'a veli*-nek szakasztott fele a magyar *vel* viszonyítóhan lelhető meg.

nemcsak *e*, hanem *a* előtt is *ü*-vé válik, mely *ue*-nek is hangzik, p. o. juökket osztani, juög'am, buöllet égni, buölam; vuölget jáрни, vuölgam; így guölle hal. A megfelelő finn szók: jakaa, palaa, kala.

Feltetszőbb átválás tűnik föl a *gi* ki és *mi* mi névmásokban, melyek a ragok előtt *gæ*-*ma*-vá lesznek. Ez alá vonhatók-e a *mon* én, *don* te, *son* ő is, melyek többes számbeli alakjai: *mi*, *di*, *si*?

Felelet helyett ide tesszük a magyar és finn személyes névmásokat, melyek alakjaikra nézve is egymással csodálatosan megegyeznek.

<i>Magyar:</i>	<i>Finn:</i>	<i>Lapp:</i>
én te ő	min-ä, sin-ä, hän	mon don son
{miv tiv iv*}	{myö työ hyö	— — —
{mü tü ü	{me te he	mi di si
{mi ti —		

A mássalhangzók változásai. Ezek vagy erősbülések, vagy gyengülések. Az erősbülések vagy a hang kettőzésével, vagy egy gyenge hangnak két kemény hang általi felváltása vagy rokonhang fölvétele útján történnek, valamikor a ragozással a zárt szótag nyílttá lesz. Megfordítva, valamikor a nyílt szótag zárttá lesz, a gyengülések az ellenkező eljárás útján állanak be, t. i. a kettős hang helyébe egy hang, a két kemény hang helyébe gyenge hang áll, s az erősítő rokonhang elmarad. P. o. *bahha* roszt (nyílt tag), *bahab* (zárt tag), *vuogas* kényelmes (zárt tag) *vuokkasabbo* (nyílt tag), *majlbme világ* (nyílt tag), *majlmest* (zárttag).

A következő példák teljes átnézetét szolgáltatják az említett hangváltozásoknak:

*) A Temetési beszédbeli: *iv* vimadságuc mia-ja megörzi a *miv*, *tiv*nek megfelelő *iv*-jét. Ezek két elsejét mai napig Erdélyben *mü tü*-nek ejtik; miből gyanítható, hogy az *iv*-et is *ü*-nek ejtik. De ezt azután az *ü*-vel zavartuk össze, s így támadt a nyelvtani botlás, hogy *ö emberök*-et mondunk és írunk *iv emberök* vagy *ü emberök* helyett. Tehát:

én emberem,	te embered,	ő embere
{miv emberünk,	tiv emberetek,	iv emberök vagy
{mü emberünk,	tü emberetek,	ü emberök, vagy
{mi emberünk,	ti emberetek,	(i emberök).

Erősülés. Gyengülés.

	kk	}	k	akka asszony, többes szám akak asszonyok, bakas forró, genit. bakka
			g	jokka folyó, jog'ak folyók vuogas kényelmes, comparat. vuokkasabbo
	gg		g	agga mentség, ürügy, locat. agast
	g̃		j	sage hely, sajek helyek
	gñ		ñ	{vuoigña lélekzet, locat. vuojnast čañam bemegyek, cagña bemegyen
	ññ		ñ	mañnā megetti, mañeb megettiebb
	hh		h	bahha rossz, bahak rosszak, bahab rosszabb
	tt		t	datto akarat, datok akaratok
	t't	}	d'	{goatte ház, goad'ek házak lad'as tag, iz, lad'd'asak izek
				t'
	dd		d	vades szokott, barátságos, compar. vaddasabbo
	rr		r	borra eszik, boram eszem; moras̃ gond, morras̃ak gondok
	ll		l	fuolla felvesz valamit, gondol vele, fuolam; males étel, mallasak ételek
	dn	}	n	{sadne szó, sanek szók; gañal könyü, gadñalak könyvek
				nn
	pp		p	appe erő, apek erők; gæpes könnyü, gæppasabbo
	pp	}	b	{appe (hav) tenger, abek tengerek; dappe erkölcs, dabek és davek
				bb
	pp			gava asszony, gappagak asszonyok; loppe engedelem, locat. lovest
	vv		v	æves útravaló, ævvasak útravalók
	k, f, g	}	m	{bavčas fájdalom, bavčasak és bakčasak; fakta vagy fagta (vogd) ör, favtak örök
				bm
	mm			{namma (nabma) név, locat. namast
	ss		s	oasse rész, osid inf. plur. bæsam feslem, bæssa
	šš		š	rašše gyenge, rašeb gyengébb
	šš		š	važža megyen, važam megyek

Erősbülés. Gyengülés.

šš	š	oašše hús, locat. oašest
cc	c	čacce víz, locat. čacest.
čč	č	ačče atya, aček atyák.

Nem változnak *df, dg, fk, lg, sk, fh, p. o.* rafhe béke, finn. rauha; aske öl (schoosz), *gæd'ge* kö, *mat'ke* utazás, út, fin. matka, — jöllehet az irodalmi nyelvben a négy elsőnek utóbbikát, a két utolsónak pedig első betűjét kettőztetni szokták, így *gæd'gge, gæd'gest, juolgge, juolgest*; *raffhe, rafhest*. Hasonlóképen nem változnak a (*j, l, r, v*) félmagánhangzók, jöllehet a szokás ezeket is kettőzteti, *p. o.* *dovvdat, dovdam*. Az éjszaki lappok nem hallatnak se itt se ott kettőztetést. De *ll, rr*, talán *gg* is előfordúlhatnak *p. o.* *viella* barát.

Némely szóban a *bb, kk, tt* is változatlanok, *p. o.* *læbbot* te-regetek (*læbbom*), *lebbit* teríték (*lebbim*); *vakko hét, septimana, litto* haszonbér, *gallo* homlok. Más szóiban a hosszú magánhangzó után nem kettőztetik soha a mássalhangzót, *p. o.* *gito*, finn. *kiitos*, *köszönet*, *gitet* f. *kiittää* köszönni, *bačet* löni, *gačat* f. *kysyä* kérdeni.

Nem változnak a hasonulás útján lett kettős mássalhangzók, *p. o.* *hægga* lélek, finn. *henki*; *addet adni* finn. *antaa*.

Az *š* és *č*-re nézve a következőket jegyezzük meg: A diminutivumok jelbetűje *č* lévén, az a nominativusban *š*-sé változik, de a ragok előtt visszakerül, *p. o.* *goaskemaš* kis sas (*goaske, f. koska*) allat. *goaskemačči*, mert *töje* — *mačča*; *lajbaš* kis kenyér, *lajbačak* kis kenyerek. A melyek nem diminutivumok, azok megtartják az *š*-et, *borramuš* evés, étel, *boramušak*; *allat.* — *mušši*. Kivételt tesznek *olmuš* ember, *olmučak*, *ješ* mag, *ječčam* magam, *ječad* magad. — A három tagu melléknevek az *š*-et *š*-vé változtatják; ellenben a kéttaguak megtartják az *š*-et, *p. o.* *oasalaš* részes, *oasalažak*, *allat.* *oasalažži*; de *vajvaš* bajos, *vajvašak*. Kivételnek mégis: *bahačak* rosszak, *ellenségek*, *buričak* jók; *ittači*, *ittačest* reggel, *ittas* reg. — A feletlen tagu diminutiv comparativusban az *š* *š*-vé változik, *p. o.* *buorrebuš* = *jobbacs*, *allat.* *buorrebužži*, *locat.* *buorrebužast*. A feles taguak meg az *š*-et változtatják *č*-vé, *p. o.* *nannosabbuš* erősebbecske, *allat.* — *lbuči*, *loc.* — *čest*. A superlativus képzője *muš*, az *š*-et *š*-vé változtatja, *p. o.* *maññemuš* utolsó, — *mužži*, *mužast*.

Jegyzet. A hangok változásai különbözők a különböző nyelvjárásokban, így az *Enareban* a *c* *s*-sé, a *č* *j*-vé, a *k* *h*-vá, a *h* *v*-vé,

az *o u*-vá változnak, p. o. čääce *) víz, pl. cääsek, oca keres, uusom keresek; ææče atya, pl. ææjek; kæča néz, kææjem nézek; luokka domb, pl. luohak; juuko (jokka) folyó, pl. juvvuh; ihe év, (jakke) pl. iveh.

Hangváltások a finnhez hasonlítva. 1) Hasonulások: vuogga horog, f. onki, hægga lélek, f. henki, sagga nagyon, f. sangen, addet adni f. antaa, lodde madár f. lintu, radde mely f. rinta, hadde ár f. hinta; mégis van: addet *andagassi* megbocsátani, f. antaa anteeksi; labes gen. labba, f. lammas, bárány.

2) Erősbulések: soabmasak norvégül sömme = némelyek, duobmo, f. tuomo norv. dömme = ítélet; sabmelas f. suomalais, čalbme f. silmä, galbma f. kylmä hideg, oabme f. oma = ön, ibmerdet érteni = f. ymmertää; — sadne szó f. sana, gudne tisztelet = f. kunnia, vadnas sajka, venet, venese; spidne disznó, norv. svin stb.

3) Hang-felváltások: s = č, čæppe mester, eredetileg kovács, f. seppä; čalbme szem, f. silmä, čuötte száz, f. sata stb. t = k a) a többes számbeli ragban, p. o. bæjvek f. päivät napok stb. b) a jelenidő második személyében, p. o. guöddak f. kantat = hozasz. Lásd alább magában a lapp nyelvben ugyanezen fölváltást.

4) Magánhangzók változásai. A finn *a* a lappban *uo, uö*, p. o. kala, lapp guölle hal, kahte l. guöhte (keht) kettő, kantaa l. guöddet hozni, savu l. suövva füst, jakaa l. juökket osztani, vasta l. vuösta ellen, parempi l. buöreb jobb stb. A finn *i* a lappban *a* p. o. pilvi l. balva felhő, viha l. vašše gyűlölet, harag, rinta l. radde melly, sia l. sađe hely, viikko l. vakko hét. A finn *utóhang* *i* is a lappban *a* p. o. veri l. varra vér, oppi l. oappa tudomány, okulás, tuli l. dolla tűz.

A finn *u* a lappban *o*, p. o. usko l. osko hit, ulkona l. olgon kün, uute (uusi) l. od'd'a új stb.

A finn *o* a lappban *uo*, p. o. tode (tosi) l. duotta igaz, voi l. vuoga vaj, voitaa l. vuojtet győzni stb.

A finn *uo* a lappban *a* és *æ* p. o. vuori l. varre hegy (vár), Suomalaise l. sabmelasš, puoli l. bælle fél.

Magában a lapp nyelvben is sokfélék a hangváltások, mi ugyan már a nyelvjárások léte által is bizonyossá lesz. Azok közül megemlíjtük 1) a *k*-nak *f, h, t*-vel való felváltását, p. o. okt és oft egy; dakte és dafte csont, čakča és čafča ősz, f. syksy, v. syykse; likčim, likčik, likči volnék stb. lifčim, lifčik, lifči helyett; vælek erős,

*) Lönnrot a hosszú magánhangzókat kettőzéssel fejezi ki.

comp. vælekabbo, sup. vælekamus s væleheb, -lehemus; oaneikas és oanehas, v. oaneikis és oanehis rövid; így az infinitivus *goddek*, addek, bagadek (veszteni, adni, fegyezni) goddet, addet, bagadet helyett; a jelenidő második személye čierot sírsz, galgat kelsz, čierok, galgak helyett, a dualis és pluralis második személye p. o. bagadæppe és bagadække meg bagadætte (ketten fegyeztek), bagadæppet, bagadækket, bagadættet (fegyeztek).

2) A *h*-nak a *t* vel fölváltását, p. o. buollatet és buollahet égetni, vækjetet és vækجهet segíteni; muo-hag'a és muo-tag'a finn. minutta nálam nélkül

3) a *h*-nak *s* és *š*-sel fölváltását, p. o. allasis magát és allahis, aččasis és aččahis atyját, huomehet és fuobmašet észre venni stb. stb. — Sok egyébnek lehet példája a dovdat tudni, mely dobdat, dogdat, a svéd lappban tobdet (f. tuntea) is.

Névszó.

A lapp nyelv, a természeti nem megjelölésére az emberekre nézve *olmaj* férfi, *bardne* fiú, *nisson* nő, *niejda* lány szókat használja. p. o. *olmaj-olmuš* férfi ember, *nisson-olmuš* nő ember, *bardne-manna* fiú gyermek, *niejda-manna* leány gyermek. Négylábu állatokra nézve használja a *cikko* és *ravja* szókat, p. o. *cikko-gumpe* him farkas, *ravja-gumpe* nőstény farkas; madarakra nézve, a *varres* és *nigñalés* szókat, p. o. *varres goaskem* him sas, *nigñalés goaskem* nőstény sas; a halakra nézve a *mædem* és *guoksa* szókat, p. o. *mæd'em-luossa* nőstény lazac, vagy ikrás lazac, *guoksa-luossa* him lazac, vagy tejes lazac.

Ragozás. A lapp főbb nyelvjárások névszói ragozását, s annak viszonyát finn rokonaihoz, legjobban mutatja egy összehasonlító minta, a melyhez hozzá lehet fűzni a szükséges felvilágosításokat. Ezt a mintát Lönnrotnak Enare nyelvjárás-ismertetéséből vesszük.

	<i>Finn.</i>	<i>Reval-eszt.</i>	<i>Dorpat-eszt.</i>
	Egyes-szám.		
Nominat.	jalka láb	jalg	jalg
Infinit.	jalka-a (ka-ta)	jalg-a	jalg-a
Genit.	jala-n	jala	jala
Ablat.	jala-lta	jala-lt	jala-lt
Adess.	jala-lla	jala-l	jala-l
Allat.	jala-lle	jala-le	jala-le
Elat.	jala-sta	jala-st	jala-st
Iness.	jala-ssa	jala-s	jala-n
Illat.	jalka-han (kaan)	jalg-a	jalg-a
Essiv.	jalka-na	jalga-na	jalga-n
Praedicat.	jala-ksi	jala-ks	jala-s
Comitat.	jalka-ne	jala-ga	jala-ga
Instrum.	jala-n	jala (gyalog)	(jala)
Abessiv.	jala-tta	jala-ta	jala-ta
Prolativ.	jala-tse	jala-ti (adverb.)	—

	Többes-szám.		
Nominat.	jala-t	jala-d	jala
Infinit.	jalk-o-ja	jalg-u	jalg-u
Genit.	jalka-i-n	jalga-de	jalg-u (-ude)
Ablat.	jalo-i-lta	jalga-de-lt	jal-u-lt
Adessiv.	jalo-i-lla	jalga-de-l	jal-u-l
Allat.	jalo-i-lle	jalga-de-le	jal-u-le
		(jalul, jalule)	
Elat.	jalo-i-sta	jalga-de-st	jal-ust
Iness.	jalo-i-ssa	jalga-de-s	jal-u-n
Illat.	jalo-i-hin	jalga-de-sse	jalg-u
Essiv.	jalko-i-na	jalga-de-na	—
Praedicat.	jalo-i-ksi	jalga-de-ks	jalg-u-s
Comitat.	jalko-i-ne	jalga-de-ga	jalg-u-ga
Instrum.	jalo-i-n	(jalu)	(jalu)
Abess.	jalo-i-tta	jalga-de-tta	jal-u-ta
Prolat.	jalo-i-tse		

Éjszaki csúd. Svéd-lapp. Éjszaki-lapp. Enare-lapp.

Egyes-szám.

jalg, jolg	juolke	juolgge*)	juölge
jalga-t	juolke-b	juolge	juölge-e
jalga-n	juolke-n		juölge
—			
jalga-l			
jalga-le			
—	juolke-st	juolge-st	juölge-st, -is
jalga-s	juolke-sne, -n		
jalg-ha	juolka-si	juolgga-i	juolga-n
jalga-n	juolke-n	juolgge-n	juölgge-n
jala-ks)			
jalga-ked)	juolk-in	julgi-n	juolgin
jalga-n			
jalga-ta	juolke-taka	juolge-tag'a	juölge-tta
	juolke-t		-ge-tah.

Többes-szám.

jalga-d	juolke-h	juolge-k	juölge-h
jalgo-i-t	juolk-i-t	juolg-i-d	juolg-ii-d
jalgo-i-den	juolk-i	juolg-i	juolg-ij
—			
jalgo-i-l			
jalgo-i-le			
—	juolk-i-st		
jalgo-i-s	juolk-i-sne	juolg-i-n	juolg-i-n
jalgo-i-he	juolk-i-ti	juolg-i-di	juolg-ii-d
jalgo-i-n	juolk-i-n	(juolgge-n)	(juölgge-n)
jalgo-i-ks	—		
jalgo-i-den-ked	juolki-kum	juolgi-gujm	juolgi-gujm
jalg-i-n	—		
jalgo-i-ta	juolki-taka	juolgi-tag'a	juolg-ii-tta

*) Lönnrot a szokott írást követi, különben, mint oda feljebb említettük, csak *juolge* volna helyes, egy *g*-vel.

Az összehasonlító minta azt mutatja, hogy a finn nyelvcsoportban a névszók ragozására nézve, mind a ragok számával mind alakjukkal, legteljesebb a finn nyelv, jóllehet a reval-eszt a többszám-beli ragot jobban megőrizte; legszükesebbek a ragok számával és alakjával a lapp nyelvjárások.

Az a szótag vagy betű, mely ragozáskor hangerősbülést vagy hanggyengülést szenved, *jellem betűnek* vagy *szótagnak* nevezte-tik; a felhozott mintákban a *ka* szótag az, mely az eszt nyelvben és éjszaki csúdban *g*-vé, a lappnyelvekben *ke* vagy *ge*-vé változott.

A *finn nyelv* 15 viszonyragot különböztet meg, úgy az egyes-mint a többes-szám-ban. A jellemző szótag *ka* az egyes-szám-ban mindenütt megmarad, hol nyílt a szótag, tehát az infinitívusban (eredeti-leg *jalka-ta*, összevonva *jalkaa*), illativusban (*jalka-han*, összevonva *jalkaan*), essivusban (*jalka-na*) és comitativusban (*jalka-ne*). A többi viszonyi ragok zárttá teszik a jellemző szótagot, azért a felvett példánkban elvesz a *k*, vagy tulajdonképen *j*-re vagy *heh*-re gyengül, így: genitívus *jaljan*, vagy *jal'an*, vagy szokottabban *jalan*. S a mint a jellemző szótag vagy betű a genitívusban gyengül, úgy marad meg a többi ragok előtt is, a melyek zárttá teszik a jellemző szótagot. Ámde megfordítva is áll a dolog, úgy, hogy a jellemző betű a genitívusban erősbül, p. o. *hammas* fog, genitívus: *hampahan*, vagy *hampaan*: erről azonban csak a lapp nyelvben fogunk tüzetesebben szólni.

Tekintvén a *lla*, *lle*, *lta*, *ssa*, *sta*, ragokat, s tudván másunnan, hogy azok *l*-ből és *s*-ből meg *na*, *ne*, *ta*-ból alakultak, így: *l*-na, *l*-ne, *l*-ta; *s*-na, *s*-ta, világossá lesz előttünk, miért teszik zárttá a jellemző szótagot. Mert *jalka*-hoz *l* vagy *s* rag járúlván, lesz *jalkal* és *jalkas*; e miatt tehát hanggyengülés áll be, így: *jal'al*, *jal'as*, mi természetesen nem változhatik meg, ha megint az *l*-höz még *na*, *ne*, *ta*, *s* az *s*-höz még *na*, *ta* járúlván, hasonulás útján, *jalalla*, *jalalle*, *jalalta*, *jalassa*, *jalasta* lesznek. Minthogy a *ksi*, *tta*, *tse* ragok hasonlóképen hatnak a jellemző szótagra: azt lehet gondolni, hogy azok összetett ragok, vagy legalább két tagu szóból vált ragok. Ezt az utolsót a *tta*-ra nézve a lapp megfelelő *taka*, *tag'a* bizonyítja; s ha a *ksi* és *tse*-re nézve se az összetételt, se a két tagu szóból való összevonást nem lehetne megmutatni, hatásukat az analogiából kellene megfejtteni.

A finn nyelvnek többes számu jelelő ragja *t* (*jalat* = lábak). Ez eltűnik a többi viszony-ragok előtt s helyét *i* pótolja. Hogy miképen történt az, annak kiokoskodása nem ide való; csupán ezt a hoz-

závetést bátorkodunk még kitenni, hogy az infinitivus, genitivus, essivus és comitativus ragjai megelőzik a többesi ragot.

Az *eszt nyelv* lehetőleg símul a finnhez, úgy hogy csak önállóbb nyeljárásainak tarthatni. A jellem-szótagot és a ragokat fogyasztott állapotban mutatja a két *eszt* nyelvjárás, úgy azonban, hogy a dorpati nyelv még fogyasztóbb mint a revali. A két nyelvjárás az egyes-szám comitativusában új ragot, *ga-t*, mutat fel, melyet két szóból lehet megfejtteni, vagy a finn-*eszt kansa* = népből, melyből *vel* jelentésű viszonyító alakult, így: *kansani, kansasi, kansansa* vagy *kanssa* = velem, veled, vele, miszerint *jala-ga* annyi volna, mint finnül *jalan-kanssa* = láb-bal; vagy a lapp *guojbme, guojme* = társ szóból, mely meg a lappban szolgál viszonyítóul, *gujm* alakban, így: *julgi-gujm* = lábakkal. Továbbá a dorpati *eszt* egyesszám-beli inessivusa *n* ragot mutat fel, *ssa, s* helyett, mely *n* a finnben is locativust jelent.

A többes számban legegőbb is azt a különösséget tünteti föl az *eszt nyelv*, hogy két alakja van, hosszabb és rövidebb, melyek elseje inkább a revaliban, utóbbika inkább a dorpatiban kelendő. A hosszabb alak megtartja a többesi *d* (finn. *t*) ragot, de a genitivus ragjával együtt. A finn többesi genitivus (jalkain) elenyésztette a *t-t*, mely p. o. a háromtagu szókban is megmarad, így: *jumala* = isten, *jumaloiden* és *jumaloitten* isteneké. A *jumaloiden* alakhoz hasonlít a *jalgade* alak, melyből a genitivus jelelője *n* szintűgy elmarad, mint az egyes-számban (finn. *jalan*, *esztül jala*). A *jagadelt, jagades* stb. annyi, mintha a finnben *jumaloilta, jumaloissa* helyett így lehetne mondani: *jumaloidelta, jumaloidessa* stb. — A rövidebb alak (*jalul, jalult, jalust* stb.) még nagyobb összevonást tüntet elő mint a finn *jaloilla, jaloilta, jaloissa* stb.

Az *éjszaki csúdneyelv* mintegy közepét foglalja el a finn és *eszt* nyelveknek. Az egyes-szám viszony-ragjai közt csak a comitativus *ked* megjegyezhető, mely más szóból származik ugyan, mint az *eszt ga*, de egy jelentésű vele. A többes-számban még jobban közeledik e nyelvjárás a finnhez, mint az *eszt nyelv*.

A *lapp nyelv*nek legkevesebb viszonyragja van. Az *éjszaki* nyelvjárásban *juolge* áll, két *g*-vel. Fries *juolge-t* ír: de a hanggyengülések és erősbulések kitüntetésére mások úgy írják. Ez a nyelvjárás nem bírja egymástól megkülönböztetni az infinitivust és a genitivust, melyek *juolge*; továbbá csak egy locativus ragja van

st (*juolgest*), mely tehát a finn *lta*, *lla*, *sta*, *ssa* négyféle locativusnak felel meg; így az allativus *juolggai* is a finn *lle* és *han*-nak felel meg. A *juolggen* meg a finn essivusnak és praedicativusnak helyét pótolja. A *juolggai* és *juolggen* alakok hangerősülései csak is a finn illativus és essivus alakjaiból érthetők meg. A következő *juolgin* alakban, mely a finn comitativus és instructivus helyett van, a többeli *uo u-vá* vonódik össze, mert a következő szótagban *i* van.

A déli (svéd) nyelvjárás nem érezi a hanggyengülést, azért a jellemző szótag mindenütt megtartja a *k-t*. Az a nyelvjárás megkülönbözteti az infinitivust (*juolkeb*) a genitivustól (*juolken*). Amannak *b* ragja megfelel az *m*-nek, melyet az éjszaki nyelvjárás is a mutató névmásoknál alkalmaz, p. o. *dat ez*, infinit. *dam*. A déli nyelvjárásnak három locativus ragja van: *ste*, *sne*, vagy *n* és *i* (*juolkest*, *juolkesne* vagy *juolken*, és *juolkai*). A többi ragok nem igényelnek már felvilágosítást; mert az is világos, hogy az abessivus *juolke-t* csak rövidülése a *juolke-taka*-nak.

A *enare*-lapp az infinitivus utóhangját meg is nyújtja, azért *juölgee*-nek is írja Lönnrot. Föltetsző benne az *n* allativusi vagy illativusi rag (*juolgan*), melyet, ha az éjszaki csúdnelv illativusával (*jalg-ha*) együtt egybe hasonlítjuk az illető finn raggal, úgy kellene értelmezni, hogy az a finn *han* ragból csak az *n-et*, a csúd illativus meg a *ha-t* tartotta volna meg.

A lapp nyelvjárások többes-szám-beli ragja *h* és *k*, melyet a többi finn nyelvek *t*, *d*-vel azért is azonosnak vélhetünk, mert azokban általában (p. o. *vene'*, vagy *venet*, vagy *veneh* = *venek*, *sajka*; *ei tunne'* nem tud és a *savolai* nyelvjárásban *ei tunnek*; *antaa'* vagy *antaah* stb.), s különösen a lapp nyelvjárásokban is a *t*, *h*, *k* hangok felválthatják egymást, lásd itt a 302—303. lap. A *h* vagy *k* többesi rag is eltűnik a viszonyragok előtt, azt *i* pótolván mindenütt, mely hosszu. S mert ez által a szó másik tagjában *i* kerülván elő, az első tag *uo*-ja az éjszaki nyelvjárásban *u-vá* vonódik össze; innen *juolgid*, *juolgi*, *juolgin*, *juolgidi*. Ezt az összevonást nem ismeri sem a déli, sem az *enare*-lapp nyelv. Továbbá az éjszaki nyelvben a többes-szám essivusa nem különbözik az egyes-szám essivusától (*juolggen*), valamint a többes-szám locativusa is megegyezik az egyes-szám instructivusával. Mind a három lapp nyelvjárás többes-szám-beli comitativusa (*juolki-kum*, *juolgi-gujm*, *juolgi-gujm*) és abessivusa (*juolki-taka*, *juolgi-tag'a*) világos összetételek, mert a genitivusból és *kum*, *gujm*,

meg *taka*, *tag'a* szóból szerkeződtek, s azért nem is számíthatók a viszonyragok sorába.

Ezen talán sem érdektelen sem haszontalan egybeállítás után igen röviden szólunk különösen a **lapp névszó ragozásáról**.

Erre nézve a lapp névszókat két osztályra szedik. Az első osztályhoz azon névszók tartoznak, melyek tője a nominativussal egyenlő, s melyek a *jellem* betűt a genitivusban gyengítik, ha helye van a hanggyengülésnek. A másik osztályhoz meg azok tartoznak, melyek tője a genitivusból tűnik ki, melyek tehát, ellenkezőleg, a genitivusban tüntetnek fel hangerősülést, ha ennek helye van. Jegyezzük meg itt, hogy a lapp nyelv két allativusi alakkal bír, melynek egyike *s*-sel végződik, de csak a birtokos ragokkal divatozik.

I. Osztály.

Ehhez tartoznak 1) kéttagu névszók, melyek a nominativusban és genitivusban *a*-val, *o*-val, *e*-vel végződnek, p. o. *jokka folyó*, *dakko tett*, *tietto tudás*, *sadne szó*, genit. *jog'a*, *dag'o*, *died'o*, *sane*; 2) háromtagu diminutivumok, p. o. *goaskemaš kis sas*, *buörrebuš jobbacska*, *bahhabuš rosszacska*, *lag'abuš közelecske*; 3) *muš* (*mušša*), *vuotta* (*vuot*), *dak* (*dakka*), *us* (*ussa*), *as* (*assa*) képzőkkel származott névszók, p. o. *borramuš étel*, (*borrat enni*), *buörrevuotta jóság*, *addaldak adomány*, *rokkadus kérés*, *govčas fedél*, *takaró*.

A *jellem*-betűre nézve változatlanok a *dd*, *gg*, ha hasonulásból erednek, továbbá, *đf*, *đg*, *fk*, *lg*, *ll*, *rr*; azután a *nomina actoris*, p. o. *lokke olvasó*, *sivnedæge teremő*; végre mások is, melyekre nézve nincs szabály, p. o. *litte tál*, *muödda bőr-öltöny*, *vakko hét* (*septimana*), *čokka hegy-csúcs*, *mokke szög*, *dikke finn. tai tetű*, *galle kőszirt*, *goppe tenger-öböl*, *bæsse ököl*, *ædne anya*, *didno kavics* stb.

Az első osztálybeli névszók ellökik az *a*-t az allativusi *i* előtt de más ragok előtt megtartják azt, p. *gietta kéz*, *allat. gitti*, de genit. plur. *gied'ai*; továbbá az *o*-t ugyancsak az allativusi *i* és *s* előtt *u*-vá változtatják, p. o. *muotto kép*, *allat. muttui*, *muttus*; végre az *e*-t *a*-vá változtatják ugyanott, de más ragokban összevonják az *i*-vel, p. o. *sadne szó*, *allat. sadnai*, *sadnas*; *comitat. sanin*. Példák: *jokka folyó*, *gietta kéz*, *muorra fa*, *addaldak adomány*, *muotto kép goatte ház*.

Egyes-szám.

<i>Nom.</i>	jokka	gietta,	muorra,	addaldak,	muotto,	goatte
<i>Inf. Gen.</i>	jog'a	gied'a	muora	addaldag'a	muod'o	goad'e
<i>Allat.</i>	{jokki	gitti	murri	addaldakki	muttui	goattai
	{jokkas-	giettas-	muorras-	addaldakkas-	muttus-	goattas-
<i>Locat.</i>	jog'ast	gied'ast	muorast	addaldag'ast	muod'ost	goad'est
<i>Praedic.</i>	jokkan	giettan	muorran	addaldakkan	muotton,	goatten
<i>Comitat.</i>	jog'ain	gied'ain	muorain	addaldag'ain	muod'oin	god'in

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	jog'ak	gied'ak	muorak	addaldag'ak	muod'ok,	goad'ek
<i>Infint.</i>	jog'aid	gied'aid	muoraid	addaldag'aid,	muod'oid,	god'id
<i>Genit.</i>	jog'ai	gied'ai	muorai	addaldag'ai	muod'oi	god'i
<i>Allat.</i>	{jog'aidi	gied'aidi	muoraidi	addaldag'aidi	muod'oidi	god'idi
	{jog'aidass-	gied'aidass-	muoraidass-	addaldag'aidass-	muo-	[d'oidass- god'idass-
<i>Locat.</i>	jog'an,	gied'ain,	muorain,	addaldag'ain	muod'oin,	god'in
<i>Praed.</i>	mint az egyes-számiban.					
<i>Comit.</i>	jog'ai-gujm, gied'ai-gujm stb.					

Jegyzet. 1. Az allativusnak két alakja van: *jokki* és *jokkas*. Az első a közönséges, a másik egyedül birtokos ragokkal fordul elő. így: *jokkasam*, *jokkasad*, *jokkasas* v. *jokkasis* = folyóznak, folyódnak, folyójának, vagy folyóhoz stb. De a déli nyelvjárásban ez az alak magában is áll, p. o. ja de vazzin *bajas solus* = s az mene fel a szigetre, lásd a következő 316. l. is.

Jegyzet. 2. A többes-szám praedicativusa egy az egyes-száméval; tehát inkább azt kell állítani, hogy nincsen többes-számú *praedicativus*. A lappnyelv a többes-számú subjectumot az egyes-számú praedicativummal egyezteteti, mintha magyarul így mondjuk: „A kik igazán *királyul* viselkednek, azokat tiszteljük.“ — Az egyes-számú van *igazi comitativusa*, p. o. „de čorbmadi guofča *ouda-julgin*-és farpal *bâd'a eriti*“ = akkor lecsapá a medve *elš-lábával* (elő-lábval-a) a hordó fenekét; — „go gavce jag'e leg'e ollasi dievvan, mi *sittjuvvum læi daina birruin*“ = hogy (midőn) nyolcz éve egészen kitelt, mi ki volt szabva *avval az ördöggel*. De a többes-számú nincsen *comitativusa*, hanem ennek viszonyát a *gujm* = társ szóval fejezi ki, melyet a többes-számú genitivussal köt össze. S minthogy

ez az éjszaki lappnyelv az abessivust is *tag'a* szóval és a dolognév genitivusával fejezi ki, azért azt kell mondani, hogy abessivusa sincsen.

Az egyes-számu infinitivus is egy a genitivussal; a többes-számban rendszeren különbözik az emettől (jog'aid, jog'ai). De némely kerületben az infinitivus *d*-je veszni kezd már; tehát ott a többes-szám sem különbözteti meg az infinitivust a genitivustól.

Jegyzet. 3. Némely névszók megtartják az *a*-t az allativusi *i* előtt is, p. o. akka asszony, allativ. akkai; oabba leánytestvér, allativ. oabbai.

Változatlan jellem-betűjü szók ragozási példái: vuogga halász, čuojka szúnyog, fuölke nemzetség (magyarúl falka?), mat'ke útazás.

Egyes-szám.

<i>Nomin.</i>	vuogga	čuojka	fuölke	mat'ke
<i>Inf. G.</i>	vuogga	čuojka	fuölke	mat'ke
<i>Allativ.</i>	{vuggi	čujki	fuolkai	mat'kai
	{vuoggas-	čuojkas-	fuolkas-	mat'kas-
<i>Locativ.</i>	vuoggast	čuojkast	fuölkest	mat'kest
<i>Comit.</i>	vuoggain	čuojkain	fulkin	mat'kin
<i>Praed.</i>	vuoggan	čuojkan	fuölken	mat'ken.

Többes-szám.

<i>Nomin.</i>	vuoggak	čuojkak	fuölkek	mat'kek
<i>Infinit.</i>	vuoggaid	čuojkaid	fulkid	mat'kid
<i>Genit.</i>	vuoggai	čuojkai	fulki	mat'ki
<i>Allativ.</i>	{vuoggaidi	čuojkaidi	fulkidi	mat'kidi
	{vuoggaidass-	čuojkaidass-	fulkidass-	mat'kidass-
		stb.		

Jegyzet. 1. A változatlan jellem-betűjü szók közt is van, mely megtartja az *a*-t az allativusi *i* előtt, p. o. manna gyermek, balka jutalom, bér, fjelbma patak, luökka domb, boadña (dúe) férj, ladña nyírbokor, vakka czomb, muötta minta, muödda bőrruha, guödda vánkos stb. allativ. guoddai stb.

Jegyzet. 2. Az allativusi *i* előtt, mint láttuk, az *o u*-vá lesz, p. o. guovlo szél (margo) guvlui, guvlus-; de lehet hallani *guvlusam* és

gulosam is, szélemhez, azaz mellettem. Így illo öröm, algo kezdet, dallo ház, (tanya, telek f. talo) stb. az allativusban : illoi, algoi, dalloi stb.

II. Osztály.

A második osztályhoz tartoznak olyan névszók, a melyek mostani nominativusa megrövidült; tehát: 1) melyek mássalhangzóval végződnek mind a nominativusban mind a genitivusban, p. o. malés ételideje, étel, gen. mallas; nag'er álom, gen. nakkar; ladás íz, tag, gen. lad'd'as; rumaš test, tetem, gen. rubmaš; — 2) a melyek nominativusa és genitivusa különböző magánhangzóval (*o* és *u*-val) végződnek, p. o. suolo sziget, gen. sullu; boaco iramszarvas, gen. boccu; — 3) melyek nominativusa magánhangzóval, s genitivusok mássalhangzóval végződnek vagy megfordítva, p. o. gama csizma, genit. gabmag; nuovča nyelv, nuofčam; sæmo szakál, sæbmon; čæve nyak čæppat; olmaj férfi, olbma; olmuš ember, olbmu; galés öreg ember, galla.

Meg kell jegyezni, hogy az *o*-val végződők, melyek az első tagban ikermagánhangzósak, azt az *o*-t a ragok előtt *u*-vá változtatják, mely *u* miatt azután az előző ikerhangzók összevonódnak, tehát: suolo sziget, sullu, sullust, sulluk; boaco iramszarvas, boccu, boccust, boccuk. Mégis sæmo szakál, g. sæbmon, sæbmonest, sæbmonak. Továbbá az utolsó szótagbeli *e*, vagy *é* a ragok előtt *a*-vá változik, tehát: čæve nyak, čæppat, čæppatést, čæppatak; malés, mallas, mallasak; nag'er, nakkar, nakkarak. Kivételek: gærés szánka, gen. gærres; væčer kalapács, g. væččer; mærés bárd, balta, g. mæres. Végre, a szók eredeti utóhangja *a* (mallasa, nom. malés, gen. mallas) *i* előtt kiesik, de a locativus *st* és praedicat. *n* előtt *é*-vé változik, tehát: čæve nyak, gen. čæppat (tő: čæppata), allativ. čæppati, locat. čæppatést; gen. pl. čæppati.

Az eddig mutatott példák mind erősbitik a jellem-betűt, a mely erősülés azután végig megmarad minden viszonyrag előtt; de vannak változatlan jellem-betűjüek is, úgy mint: 1) az ismeretes *df*, *d'g*, *t'k*, *lg* jellem-betűjüek; 2) az igeszók nomina actionisai, p. o. lodnom kiváltás, lorkkam olvasás, ravvim parancsolás; 3) a feletlen tagu diminutivumok, p. o. lajbaš kenyérke, addaldag'aš adományka (tőji: lajbača, addaldag'ača); 4) némely más névszók, melyeket gyakorlatból kell megtanulni, p. o. rokkus kérés (rokkadus az első osztály-hoz tartozik), goččus parancs, ædnam föld stb. — Példák:

Egyes-szám.

<i>Nomin.</i>	boaco	galés	nag'er	rumaš	gama	čæve	
<i>Inf. G.</i>	boccu	galla	nakkar	rubmaš	gabmag	čæppat	
<i>Allat.</i>	{	boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
		boccus-	gallas-	nakkarass-	rubmašass	gabmagass-	čæppatass-
<i>Locat.</i>	boccust	gallast	nakkarést	rubmašést	gabmagést	čæppatést	
<i>Praed.</i>	boacon	galesèn	nag'arèn	rumašèn	gaman	čæven	
<i>Comit.</i>	boccuin	gallain	nakkarin	rubmašin	gabmagin	čæppatin	

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	boccu	gallak	nakkarak	rubmašak	gabmagak	čæppatak	
<i>Infinit.</i>	boccu	gallaid	nakkarid	rubmašid	gabmagid	čæppatid	
<i>Genit.</i>	{	boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
		boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
<i>Allat.</i>	{	boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
		boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
<i>Allat.</i>	{	boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
		boccu	gallai	nakkari	rubmaši	gabmagi	čæppati
<i>Locat.</i>	boccu	gallain	nakkarin	rubmašin	gabmagin	čæppatin	
<i>Praed.</i>	boacon	galesèn	nag'erèn	rumašèn	gaman	čæven.	

Jegyzet. 1. A többesek: boccu, sulluk, olbmak, gallak stb. a többesi *k* előtt hosszú magánhangzóval bírnak, mert boccuje, sulluje, s olbmaje, gallaje-ből vonódtak össze; s azért erősbült a jellem-betű is. — A praedicativus ragja *n* néha a rövidült nominativushoz is járúl, tehát gallan és galesèn; labés bárány, labban és labesèn; čala írás, čalan és čallagèn, vuöne napa, gen. vuodnam, praed. vuonen és vuodnamèn.

Változatlan jellem-betűjü szók ragozásának példái legyenek balgés gyalogút, čoaskem fagy, jurda gondolat, gaska tűz-kő, kova, rokkus kérés.

*) Feles számu szótágok lévén *s*-et írnak, mert a másodrendü hangsúly a harmadik tagra jut; feletlen számu szótágok lévén, *ss*-et írnak, amaz hangsúly miatt.

Egyes-szám.

<i>Nom.</i>	balgés	čoaskem	jurda	gaska	rokkus	
<i>Inf. G.</i>	balga	čoaskem	jurdag	gaskam	rokkus	
<i>Allat.</i>	{	balgai	čoaskemi	jurdagi	gaskami	rokkusi
		balgas-	čoaskemass-	jurdagass-	gaskamass-	rokkusass-
<i>Locat.</i>	balgast	čoaskemést	jurdagést	gaskamést	rokkusést	
<i>Praed.</i>	balgesèn	čoaskemèn	jurdan	gaskamèn	rokkusèn	
<i>Comit.</i>	bagain	čoaskemin	jurdagin	gaskamin	rokkusin	

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	balgak	čoaskemak	jurdagak	gaskamak	rokkusak	
<i>Infinit.</i>	balgaid	čoaskemid	jurdagid	gaskamid	rokkusid	
<i>Genit.</i>	balgai	čoaskemi	jurdagi	gaskami	rokkusi	
<i>Allat.</i>	{	balgaidi	čoaskemidi	jurdagidi	gaskamidi	rokkusidi
		balgaidass	čoaskemidas	jurdagidas	gaskamidas	rokkusidas
<i>Locat.</i>	balgain	čoaskemin	jurdagin	gaskamin	rokkusin	
<i>Praed.</i>	mint az egyes-számiban.					

Felhozunk még némely különösséget, mert tanúságosak.

A *lakke* (finn. lai, mód) nyilván azonos a magyar *lag*-gal, melyben inkább ragot, mintsem képzőt találunk, ilyenekben: hason-*lag*, emberi-*leg*; a lappban is legtöbbször csak az allativusban, *lakkai*, fordul elő.

A *vuotta*, észrevét, gondolat, csak az allativusban, *vutti*, s a locativusban, *vuod'ast* található, p. o. *vutti valdet* = észbe venni, vigyázni. De összeszerkeződvén melléknevekkel, elvont főneveket alkot, p. o. *büörrevuotta* jóság. Ez a *vuotta* annál nevezetesebb, mert azonos a vogul *ut*-tal, mely ott nagy szabadsággal mindenféle szókhoz járul, p. o. *kitne* kérdő, *kitn-ut* kérdés, *kitem* kérdett, *kitem-ut* kérdett dolog; *täml'e* ilyen, *täml'e-ut* ilyesmi stb.; sőt azonosnak látszik a finn *uute*, *yte* képzővel is, p. o. *hyvyyte* = büörrevuotta, jóság stb.

Harrai, egy szokatlan szónak, *harre*-nak, allativusa; *dafhoi*, (allat.) *dafhost* (locat.) *dafho*-t föltételezik; — mind kettő „ra nézve“ jelent.

Hogy némely névszó csak egyes-számú, p. o. *nælge* éh, *gojko* szomj, *vække* segítség, *dadne* (norvég. tin) ón, magától értetik. Más névszók megint csak a többes-számú fordulnak elő, p. o. az idegen szók *skærak* olló, *busak* nadrág (*buxer*); azután *gallokkak* iram-

bőr homlokából készült esizma (gallo, galo homlok), *nuorjakak* főkabőr csizmák (núrjo tengeriborju, fóka), *juovlak* karácsony (norv. jul), *basačak* húsvét (norv. paaske, finn. pääsiäinen), *helludag'ak* pünkösöd (finn. heluntai), *vanhemak* elődök, de *vanhem* is egy előd = véneč, finn. vanha vén; *muod'ok* orczák, kép (*muotto* egy orcza), *nakk'arak* álom; stb. mondják *várrá* és *várrák* vér, *radde* és *raddek* melly, p. o. sust *raddek* læk nævrek az ő mellye gyenge; *gafok* liszt.

A *čalbme* = szem szót ilyen összetételekben is használják, p. o. *sad'd'o-čalbme* egy szem pelyva, *vuofta-čalbme* egy szál (szem) haj; ellenben *sad'd'ok* pelyva, *vuovtak* haj.

Összetett szók lévén, az utóbbihoz járúlnak a ragok, p. o. *guölle-bivdar* halfogó, halász, *guölle-bivdari*, *guölle bivdarést* stb. — Akkor is csak az utóbbihoz járúlnak a ragok, mikor két névszó egymást értelmezi, p. o. *rieg'adam niejda Mariast* = született szüz Máriától; *laem oastam daid buccuid Banne Berast ja vuovdam Tomma Andai*, = vettem ezen iramszarvasokat Banne Pétertől, s eladtam Tomma Andrásnak. Ime a lapp a vezetéknev után teszi a keresztnévet, mint a magyar, holott a norvég így mondja: Peder Banne, Anders Tom.

Eltérő nyelvjárások.

Ámbár az egybehasonlító mintában a svéd-lapp és az enare-lapp ragozását felmutattuk, mégis külön adjuk itt a déli (vefseni) nyelvjárást, mely a svédhöz közeledik, és az enareit, hogy alkalmunk legyen erről néhány szükséges tudósítást előhozni.

A déli (vefseni) nyelvjárás névszói ragozását így adja Fries:

Egyes szám.

<i>Nom.</i>	get kéz	juk folyó	goatte ház	rokkelvas kérés
<i>Infinit.</i>	gedab	jukcb	goateb	rokkelvaseb
<i>Genit.</i>	getn	juken	goaten	rokkelvasen
<i>Illativ.</i>	getti	jukki	goattai	rokkelvassi
<i>Allat.</i>	gettas	jukkes	goattas	rokkelvassas
<i>Inessiv.</i>	gedasne	jukesne	goatesne	rokkelvasesne
<i>Elativ.</i>	gedast	jukest	goatest	rokkelvasest
<i>Praed.</i>	gettán	jukken	goatten	rokkelvasen
<i>Comitat.</i>	gedain	jukin	gotin	rokkelvasin
<i>Abessiv.</i>	gedat v.	jukat v.	goatat	rokkelvasat.
	gedatak	jukatak		

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	gétah	jukah	goateh	rokkelvaseh
<i>Infinit.</i>	gétaid	jukid	gotid	rokkelvasid
<i>Genit.</i>	gėti	juki	goatei	rokkelvasi
<i>Illat.</i>	gétaid(i)	jukid(i)	gotid	rokkelvasid
<i>Allat.</i>	—	—	—	—
<i>Inessiv.</i>	gedaisne	jukisne	gotisne	rokkelvasisne
<i>Elativ.</i>	gedaist	jukist	gotist	rokkelvasist
<i>Praed.</i>	géttan	jukken	goatten	rokkelvasen
<i>Comit.</i>	gėti-kum	juki-kum	goatei-kum	rokkelvasi-kum
	v. — gujme	v. — gujme	v. — gujme	v. — gujme
<i>Abessiv.</i>	gedait	jukit	goatat	rokkelvasat.
	v. gétat	v. jukitak		

E példák a hangváltozásokat is elötüntetik, a melyek ebben a nyelvjárásban előfordúlnak, a mely az éjszaki laphoz képest azért is nevezetes, mert a *g'ettas*, *jukkes*, *goattas*, *rokkelvassas* allati-vust önállóan, birtokos ragok nélkül is, használja.

Enare-lapp névszó-ragozás.

Lönnrot említett munkájából következő példákat teszünk ide :

I. Osztály.

Egyes-szám.

<i>Nom.</i>	okko(sep-ihe év, timana),	čääce víz,	soate had,	lope enged- [elem,	
<i>Infinit.</i>	oho	ive (igvææ)	čääse	soad'e	love
<i>Genit.</i>	oho	ive (ivæ)	čääse	soad'e	love
<i>Allativ.</i>	okkon	ihan	čaacan	soatan	lopan
<i>Locat.</i>	ohost	ivest	čääsest	soad'est	lovest
<i>Praedic.</i>	okkon	ihhen	čääccen	soatten	loppen
<i>Comitativ.</i>	ohoin	ivvin	čaasin	sood'in	luvvin
	ohuin				
<i>Abessiv.</i>	ohotta	ivetta	čääsetta	soad'etta	lovetta

Többes-szám.

<i>Nomin.</i>	ohoh	iveh	čääseh	soad'eh	loveh
<i>Infinit.</i>	ohuid	ivviid	čaasiid	sood'iid	luvviid

<i>Genit.</i>	ohuj	ivvij	čaašij	sood'ij	luvvij
<i>Allativ.</i>	ohuid	ivviid	čaašiid	sood'iid	luvviid
<i>Locat.</i>	ohuin	ivvin	čaašin	sood'in	luvvin
<i>Praedic.</i>	okkon	ihhen	čääcen	soatten	loppen
<i>Comitat.</i>	ohui-kum	ivvij-kum	čaašij-kum	sood'ij-kum	luvvij-kum
<i>Abessiv.</i>	ohuitta	ivvijtta	čaašiitta	sood'iitta	luvviitta.

II. *Oszály.*

Egyes-szám.

<i>Nom.</i>	vahe hiba,	pæenu kutya	kærbes sajka
<i>Infinit.</i>	vag'e	pæednu	kærbbba
<i>Genit.</i>	vag'e	pæednu	kærbbba
<i>Allativ.</i>	vahan	pæednagan	kærbbasan
<i>Locat.</i>	vag'est	pæednagèst	kærbbest
<i>Praedic.</i>	vahhen	pæednagen	kærbesen ¹⁾
<i>Comitat.</i>	vag'in	pæednuin	kærbbain
<i>Abessiv.</i>	vag'etta	pæednutta	kærbatte

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	vag'eh	pæednuh	kærbbah
<i>Infinit.</i>	vag'iid	pæednagiid	kærbbaid
<i>Genit.</i>	vag'ij	pæednui	kærbai
<i>Allativ.</i>	vag'iid	pæednagiid	kærbbaid
<i>Locat.</i>	vag'in	pæednuin	kærbbain
<i>Praedic.</i>	vahhen	pæednagen	kærbesen
<i>Comitat.</i>	vag'ij-kum	pæednui-kum	kærbbai-kum
<i>Abessiv.</i>	vag'iitta	pæednuitta	kærbaitta.

Az enare-nyelvben következő hangváltozásokat lehet megjegyezni:

Magánhangzók. A rövid törzsbeli *a* és *u* néha az egyes-szám-beli nominativus, allativus és praedicativusban hosszuvá (aa uu ²⁾) lesz, p. o. laaha törvény (é. l. lakka, d. l. laga, f. lakki) inf. lavvu,

¹⁾ A praedicativus a nominativusból való, minek példája az éjszaki lappban is fordulnak elő.

²⁾ Mondtuk már, hogy Lönnrot a hosszú magánhangzókat kettőzéssel jelöli meg.

gen. lavvu, loc. lavviist, comit. laviin, ¹⁾ abess. lavutta, de allativus laahan, praedicat. laahen; többessz. nom. lavvuh stb. praedic. laahen. Így juuhu (é. l. jokka, f. joki), juvvo, juvviist, juvvuh, juvvuid, praed. juuhoin.

Az *ää* az egyesszám allativusában és comit. továbbá a többesszámban, kivéve a nomin. és praedicativust, aa-vá lesz, p. o. ääpe tenger, ääce víz, allat. aapan, äaacan, comit. aavin, äaacin, de inf. ääve, ääse stb. több. sz. nom. ääveh, ääseh, de inf. aaviid, äaasiid stb.

Az *ae* változatlanul marad meg; tehát mææce erdő infinit. mææce, comit. mææcin, több. sz. nom. mææceh, inf. mææciid stb.

Az *oa* az egyessz. comit. és a több. számban mindenütt *i* előtt oo-vá lesz, p. o. soate csata, comit. sood'in; több. sz. n. soad'eh, inf. sood'iid stb.

A *o* még ugyanezen *i* előtt *u*-vá lesz néha, p. o. lope, comit. luvvin, többesszám infinit. luvviid stb. De okko-ban a többeli *o* változatlan.

Az *uo* változatlanul marad meg; tehát: luokka domb, infinit. luoha, comit. luohain, több. sz. nom. luohah, inf. luohaid stb.

Mássalhangzók. A *kk* jellembetű *h*-vá gyengül, p. o. luokka domb, luoha; okko hét, oho; a *g'* is *h*-vá lesz, p. o. nag'er (nag'ver) é. l. nakkar álom, nahar; — a *h* meg *v*-vé gyengül, p. o. laaha törvény, lavvu, juuhu folyó, juvvo, ihe év, ive.

A *c* *c*-vé, a *c* *s*-sé, a *č* meg *j*-vé, de a *t* *d'*-vé gyengülnek, p. o. mææce erdő, mææce; ääce víz, ääse; ææce atya, ææje; ææte szükség (é. l. hætte, f. hätä), ææd'e stb.

A *pp* *p*-vé, a *p* meg *v*-vé gyengül; hoappu ²⁾ sietség, hoapu; ääpe tenger, ääve.

Melléknév.

Nagyon föltetsző sajátsága a lapp nyelvnek, hogy némileg megváltoztatja a melléknévet, mikor az jelző (attributum), minél-

¹⁾ Az enare-nyelvben megvan az *i*, mely a török nyelvekben és az oroszban ismeretes.

²⁾ Lönnrot ezt a szót a finn *hoppu*-val hasonlítja; tehát különbözik a *havva* szótól, mely pillanatot és sebet (vulnus) jelent. Érdekes egyébiránt ez összeállítás: f. haava vulnus, haava momentum, l. havve vulnus, havve momentum, m. seb vulnus, seb celeritudo.

fogva ez különbözik a melléknévbeli mondománytól, vagy az önálló melléknévtől. A magyar nyelv a jelző melléknevet nem ragozza, hanem csak az önállót; a finn nyelv a jelzőit is ragozza; a lapp erre néze közepett áll, mert a mássalhangzós végű jelző mellékneveket *nem* ragozza; a magánhangzós végűeket sem valamennyi, hanem csak némely raggal ragozza, rendszeren az *egyessz. comitativussal*, ha más határozó, teszem, mutató-névmás vagy genitívus, nincsen, — néha több. sz. infinitívussal vagy genitívussal, vagy praedicativussal. P. o. *bahain bindagin* azaz ügygyel bajjal; *burin mielain* jó kedvvel, *buörre v. buri mielai* (gen.); *burid biergasid* jó szerszámok. De: *daina nuorra manain* (nem nuorain) ezen fiatal gyerekekkel; *im buvte vuög'et daina garra hergin* nem bírok menni ezen makacs iramszarvasokkal.

Erre nézve tehát a lappnyelvbeli melléknév nem bír semmi különösséggel: ámde az föltetsző sajátsága, hogy mint jelző rendszeren más alakú.

A jelzői különbséget rendszeren az *s*, *és*, *is* képző teszi, mely

1) a *kætta* v. *kættaj*, *ætta*, *tæbme* vagy *hæbme* fosztó képzőkhöz úgy járúl, hogy az első kettőnek utóhangját *és*-szé, az utolsót pedig *tés*- vagy *hés*-szé változtatja, p. o.

log'akætta olvasatlan; nem olvasott; *log'akættés* girje olvasatlan könyv.

duodarætta hegynélküli; *duodarættés* ædnam h. n. föld, *asetæbme* (— *hæbme*) nem vastag, vékony, *asetés* vagy *aséhés* ædnam vékony föld.

A *tto*m fosztó képző az *m* helyébe veszi föl az *s*-et, de változatlanul is marad, p. o. *diettemætto* tudatlan, *diettemætto*s mattajége tudatlan tanuló; — *oajdnemætto* láthatatlan, *oajdnemætto*s ibmel láthatatlan isten.

2) Az *a*, *o*, *e*, *i* végzetű melléknevekhez az *s* egyszerűen járúl, kivéve hogy zárttá tevén a szótagat, hanggyengülést idéz elő, hol annak helye van; p. o.

bahha rozsz, *bahas* olmuš rozsz ember;

boarka haragos, *boarkas* nisson haragos nő;

jalla együgyü, *jalas* manna együgyü gyermek,

loge szelid, *lojes* hæрге szelid irambika,

jallo bátor, *jalos* guofča bátor medve,

havske kényelmes, *havskes* bajke kényelmes hely,

de lakka közel, lag'as olbmuk közeli emberek, szomszédok,
lasti (lastaj) leveles, lastis muorra leveles fa,
tiddi elbizakodott, tiddis baken elbizakodott pogány.

3) Az *aj, oj, uj* végzetűek úgy veszik föl az *s*-et, hogy elejtik a *j*-t, p. o.

gædgaj köves, gædgas ædnam köves föld,
ælløj eleven, ællos manna eleven gyermek,
bod'd'uj zátonyos, bod'd'us mærra zátonyos tenger,
(lastaj leveles, lastis muorra leveles fa.)

4) Az *ad* végzetűek vagy ehhez veszik föl az *és*-t, vagy elejtven a nevezett véget, helyébe az *is*-t veszik, p. o.

vuobmad széles, bö, vuobmadés v. vubmis laddé széles lepedő,
gæppad könnyü, gæppadés v. geppis noadde könnyü teher,
lossad nehéz, lossadés v. lossis nakkarak nehéz álom,
sævdniad sötét, sevdniis íga sötét éj,
vuojpgad igenes, vujgis gæjdno igenes út,
roakkad szabad, bátor, rokkis oame-dovdo bátor öntudat.

5) Az *ag* végzetűek is hol ehhez veszik föl az *is*-et, hol elejtven azt, helyébe veszik, hol csak elhagyják a *g*-t, p. o.

muddag illő, muddagés važzem-bæska illő sétáló bekecs,
govdag széles, govdis (govda) miekke széles kard,
allag magas, alla varre magas hegy,
gassag vastag, gassa muorra vastag fa.

6) Az *l* és *r* végzetűek *is*-t vesznek föl p. o.

bastel éles, bastelis nibbe éles kés,
naggar erösakaratu, naggaris ised makacs háziúr,
ælsar élénk, ælsaris luondo élénk természet,
ællar élénk, ællaris luondo élénk természet.

7) A *k* végzetűek ehhez veszik föl az *is*-t; de változatlanok is p. o.

barok gyors, barokis gumpe gyors farkas,
vælek erős, vælekis barge erős dolgozó,
ælek kék, ælek ivdne kék szín,
buok minden, buok jeddütus minden vigasztalás.

8) Az *as, os, és, is* végzetűek vagy változatlanok, vagy elejtik az *s*-t, p. o.

nuoras gyenge, nuoras ustebvuotta gyenge barátság,
čiegos titkos, čiegos jurda titkos gondolat,
rakis kedves, rakis doajvo kedves remény,

A M. TUD. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

- A MAGYAR NYELV RENDSZERE. 2-dik kiad. Buda 1847. 1 ft.
A MAGYAR HELYESIRÁS ÉS SZÓRAGOZÁS főbb szabályai. 10-dik kiadás. Pest 1853. 20 kr.
A MAGYAR HELYESIRÁS ügyében a M. Akad. Nyelvtud. Bizottmány Előterjesztése a Nyelvtudományi Osztályhoz. Pest 1856. 10 kr.
A MAGYAR SZÓKÖTÉS főbb szabályai. 2-dik kiadás. Pest 1852. 70 kr.
NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAMUNKÁK. I. Csató és Nagy János: A m. nyelv ragai és szóképzői. Buda 1834. 53 kr. — II. Engel és Nagy J. A m. nyelv gyökei. Buda 1838. 53 l. — III. Szilágyi István: A m. szókötés szabályai, Pest 1846. 1 ft. — IV. Szvorényi: Magyar ékes szókötés, Buda 1846. 70 kr.
A DUNÁNTÚLI NYELVJÁRÁS. Vass József jutalmazott pályamunkája. Pest 1860. 60 kr.

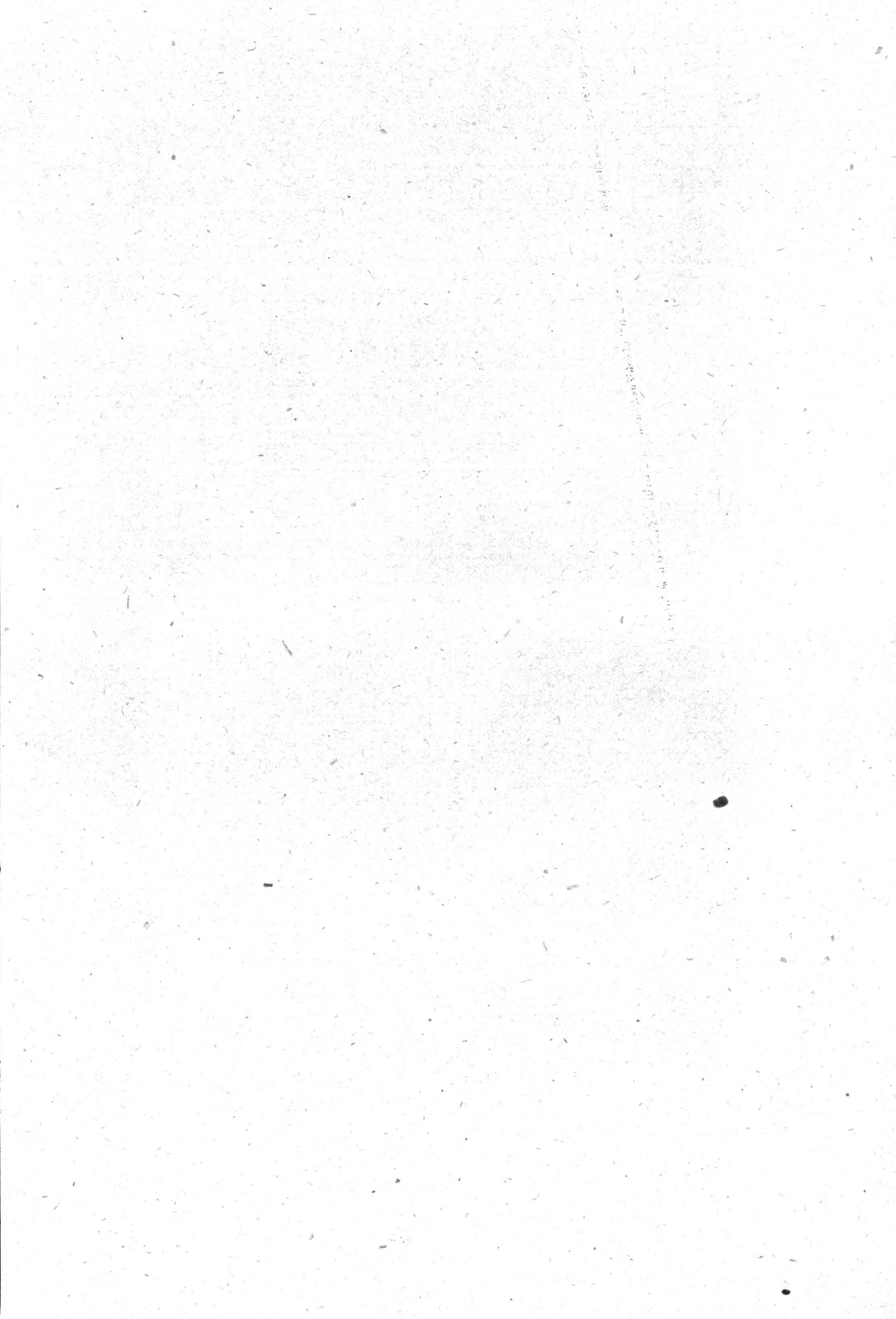
- ~~~~~
A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA, készítették Czuczor és Fogarasi. I—III. köt. Pest 1862—6. Sajtó alatt a IV. k. Minden kötet ára 5 ft.
MAGYAR ÉS NÉMET ZSEBSZÓTÁR. II-dik v. német-magyar rész, 2-ik kiadás. Buda 1843. 2 ft.
MAGYAR TÁJJSZÓTÁR. Buda 1838. 70 kr.
MAGYAR TÖRVÉNYTUDOMÁNYI MŰSZÓTÁR. 2-dik kiad. Buda 1847. 2 ft.
MAGYARÍTÁS A TERMÉSZETTUDOMÁNYOKBAN, Szabó Józseftől. Pest 1861. 20 kr.

- ~~~~~
RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK. I. Halotti Beszéd. Régi Biblia. Buda 1838. 5 ft. — II. Kinizsi Pálné Imakönyve. Vegyes m. iratok, Buda 1840. 5 ft. — III. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok, 1842. 5 ft. — IV. 1. Guary-codex, Buda 1846. 1 ft 93 kr. — V. Bátori Bibliája sajtó alatt.
MAGYAR LEVELESTÁR. I. Szalay Ágostontól. Pest 1861. 4 ft.
CORPVS GRAMMATICORVM Linguae Hung. Veterum. Toldy Ferencztől. Pest 1866. 4 ft.

- ~~~~~
FINN NYELVTAN, Fábíán Istvántól. Pest 1859. 2 ft.
CHRESTOMATHIA FENNICA, Hunfalvy Páltól. Pest 1861. 3 ft.
ABUSKA. Csagatajtörök Szógyűjtemény, Vámbéry Ármintől. Pest 1862. 1 ft.
VOCABULARIUM CEREMISSICUM utriusque dialecti, Budenz Józseftől, Pest 1865. 1 ft.
REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. I. A vogul föld és nép. Pest 1864. 4 ft.

- ~~~~~
M. AKADÉMIAI ÉRTESEITŐ. Új folyam: Nyelv- és Széptud. Osztály. I. Pest 1860—61. 3 ft. — II. 1861—62. 3 ft. — III. 1863—5. 3 ft.
NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. I. — V. k. Pest. 1862—5. Mindenik kötet ára 3 ft.

- ~~~~~
ÚJ MAGYAR-SZLÁV ÉS SZLÁV-MAGYAR SZÓTÁR, Jancsóvícs Istvántól. Szarvas 1848. 2 kiad. 3 ft. 36 kr.
HANGRENDI PÁRHUZAM ezer példában, Lugossy Józseftől. Pest 1858. 20 kr.
MAGYAR NYELVÉSZET, szerk. Hunfalvy Pál. Pest 1856—61. 6 köt. Egy-egy köt. 5 ft. 25 kr. A hat kötet együtt 25 ft.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
NYELVTUDOMÁNYI BÍZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY PÁL.

ÖTÖDIK KÖTET.

HARMADIK FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADÉMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

1866.

TARTALOM.

A lapp nyelv. (Folytatás.) Hunfalvy Pál.	321
A baszk nyelv ismertetése. II. közlemény. Ribáry Ferencz	426
A nyelvtudományi bizottság 1865 és 1866-ban.	475

boares öreg, boares galgo öreg asszony,
 nálgis édes, náлга hađa édes szag,
 galmas hideg, galbma čacce hideg víz,
 nanos erős, nanna és nanos dorvo erős bizodalom,
 buttés tiszta, buttés gietta tiszta kéz,
 gojkés száraz, gojkés ædnam száraz föld,
 dimes lágy, dibma muota lágy hó,
 čabes szép, jó, čabba sivo szép út, vitel,
 oames ó, oabme bivtas ó ruha.

9. Végre változatlanok :

a) az igék melléknevei, p. o. lokke olvasó, lokke manna olvasó gyermek ; arvedatte érthető, arvedatte sadne érthető szó ;

b) *uš* végű melléknevek, p. o. vuluš alatti, vuluš dille alárendelt helyzet ;

c) *aggis* v. *akkis* végzetűek, melyek igtől származnak, p. o. hæppanaggis szégyenlős, hæppanaggis niejda szégyenlős leány ;

d) némely *a* és *e* végzetűek, p. o. nuorra ifju, fiatal, nuorra manna fiatal gyermek ; buörre jó, buörre dalke jó időjárás ; šiega szép, šiega dalke szép idő ; bahha rosz, bahha dappe rosz szokás, de bahas dappe is ;

e) duot igaz, p. o. duot sadne igaz szó.

Ragozás. Ragozásukra nézve a melléknevek is két osztályra oszlanak. Az I. osztályhoz tartoznak az *a*, *o*, *e*, *i*, azután a háromtagu *aš*, *as* végzetűek, a melyek tője négy szótágu, — *ašša*, — *assa*. Jellembetűjik ugyanazon változást szenvedik, melyet a főnevek ; a magánhangzók is azonképen változnak, kivéve, hogy a kéttaguak *a*-ja az allativus *i*-je előtt megmarad, tehát : bahha rosz, inf. gen. baha, allativ. bahhai (nem bahhi) és bahhas ; csak a négytaguak vetik azt el, mint oasalaš szerencsés, részes, inf. gen. oasalaža, allat. oasalažži és oasalažžas ; armogas kegyelmes, inf. gen. armogasa, allat. armogassi stb. — A II. osztályhoz tartoznak a mássalhangzós végzetűek (ha nem három, illetőleg négy taguak), — *s* a magánhangzós végzetűek, melyek viszonyragjai előtt az eredeti *g* visszakerül. Ezek is úgy ragoztatnak, mint a megfelelő főnevek. Azonban az *as*, *es*, *is* végzetűeknek szokottabb praedicativusa a nominativustól, ritkábbja a genitivustól származik. Továbbá azon *s* végzetűek, melyek jelző képében elvetik az *s*-et és *a*-val végződnek, részben kétféleképen veszik föl a ragokat, p. o.

	<i>inf. gen.</i>	<i>praed.</i>	<i>több. sz. nom.</i>
hanes kíváncsi,	hadnas	hanesén és hadnasén	hadnasak
rakis szerető, kedves rakkas		rakisén rakkasén	rakkasak
hiras ijedős	hirras	hirasén hirrasén	hirrasak
bača keserű	baččag	bačan baččagén	baččagak
nanos erős	{nannos nanna	nanosén nannan	nannosak nannak
bakas hő, heves	{bakkas bakka	bakasén bakkan	bakkasak bakkak
dimes lágy,	{dibmas dibma	dimesén dibman	dibmasak dibmak
vuluš alárendelt	vuluš (vuluča)	vulučen	vulučak
divres drága	divras	{divresén divrasén	divrasak
dærvas ép	dærvas	{dærvan dærvasén	dærvasak
čielgas tiszta	{čielga čielgas	čielgan čielgasén	čielgak čielgasak
ňalgis édes	{ňalga ňalgas	ňalgan ňalgasén	ňalgak ňalgasak
hæppanaggis szé- [gyenlős	— naggas	— naggisen	— naggasak.

Jegyzet. 1) Az *aj, oj, uj, i* végzetűek, melyek bőséget jelentenek, alig fordulnak önállóan elő, kivéve praedicativusi raggal, p. o. *ib-mel bufta dakkat guöletés javre guöllajén, ja boáčotés olbmú boáčočajén* = isten tehet hal-nélküli tavat halassá, s iram-nélküli embert iramokkal bővelkedővé.

Jegyzet. 2) A melléknevek mint mondományok gyakran egyes-számban egyeztetnek meg többes-számbeli alanyval; mi ugyan az *aj, oj, uj, i* bőséget jelentő melléknevekkel mindig így történik, p. o. *ajgek læk bahak* vagy *bahha* az idők rosszak; *dak olbmuk læk hadnasak* ezek az emberek kapzsiak; *davtek læk garrasak* vagy *garras*

a csontok kemények ; *muod'ok læk varri* az arczák pirosak ; *bældok læk gæd'gaj* a szántóföldek kövesek.

Fokozás. A tulajdonság-nevek fokozása *b* és *mus* képzők által történik. Másodhangsúlyú szótaghoz, s feletlen számú töhöz *bbo* járúl. Ezen képzők a genitivushoz (látszólag néha a jelzői alakhoz) járúlnak, azért gyengülnek meg előttök a változó jellembetük. P. o.

bahha rosz	baha-b	bahamus
nuorra fiatal	nuora-b	nuoramus
užo szégyenlős	ujo-b	ujo-mus
jallo bátor	jalo-b	jalo-mus
lože csendes	loje-b	loje-mus
duotta igaz	duod'a-b	duod'a-mus

Ha az *as*, *aš* (melyek töje *ssa*, *šša*) végzetűek a *mus* előtt az *s*-et vagy *š*-et kettőztetik, az a másodhangsúly miatt történik, p. o.

arbmogas kegyelmes	arbmogasa-b *)	arbmogassa-mus
audogas boldog	audogasa-b	audogassa-mus
diettalas tudós	{ diettalasa-b	{ diettalassa-mus
	{ diettala-bbo	{ diettala-mus
dorolas harcziás	{ dorolasa-b	{ dorolassa-mus
	{ dorola-bbo	{ dorola-mus
smittaskas okos	{ smittaskasa-b	{ smittaskassa-mus
elmés	{ smittaska-bbo	{ smittaska-mus
čierolas síránczó	{ čierolasa-b	{ čierolassa-mus
	{ čierola-bbo	{ čierola-mus
gitovaš hálaadatos	{ gitovažša-b	{ gitovažža-mus
	{ gitola-bbo	{ gitola-mus
duttavaš	duttavažša-b	duttavažža-mus
duttabaš } elégedett	dud'abažša-b	dud'abažža-mus
væg'alaš hatalmas	{ væg'alažša-b	{ væg'alažža-mus
	{ væg'ala-bbo	{ væg'ala-mus
væjolaš lehető	{ væjolažša-b	{ væjolažža-mus
	{ væjola-bbo	{ væjola-mus
oanekaš rövid	{ oanekažša-b	{ oanekažža-mus
	{ oaneka-bbo	{ oaneka-mus.

*) A másodhangsúly az arbmogasab utóján, a *sab*-on, s az arbmogassamus szó *gas* tagján áll.

A *tæbme* fosztó képzős melléknevek, melyek jelzői alakban a *tæbme* képzőt *tæs-sé* változtatják, elvetvén az *s-et*, ehhez ragasztják a fokozó képzőket, mint:

dorvotæbme bizodalmatlan	dorvotæ-bbo	dorvotæ-mus
ašetæbme dologtalan, ok nélküli	ašete-bbo	ašete-mus
oasetæbme szerencsétlen	oasete-bbo	oasete-mus.

A *j, g* végzetű melléknevek elvetik a *j-t* és *g-t*, p. o.

assaj vastag	assa-b	assa-mus
gæd'gaj köves	gæd'ga-b	gæd'ga-mus
bod'd'uj zátonyos	bod'd'u-b	bod'd'u-mus
allag magas	ale-b	ale-mus
gassag vastag	gase-b	gase-mus
govdag széles	govde-b	govde-mus

De a *j* végzetűeket így is találni: assaj, assajabbo, assajamus; gæd'gaj, gæd'gajabbo, gæd'gajamus.

Változatlan jellembetűjük, p. o.

jalla ostoba	jalla-b	jalla-mus
gívrá erős	gívrá-b	gívrá-mus
boarka keserű	boarka-b	boarka-mus
havske kényelmes	havske-b	havske-mus;

boasto sík, garže szűk, lasti leveles, tiddi elbizott, suvvi füstös, murri fás, jakke ivó, diette tudó, arvedæge értelmes, arvedatte érthető.

Ezek között az *i* végzetűek *aj*-osok is lehetnek, azért kétféle alakuk: lasti és lastaj, lastib és lastajabbo, lastimus és lastajamus. Így tiddi és tiddaj, suvvi és suvvaj, murri és muorraaj.

Nem változtatják meg jellembetűjüket a *g, k, d, l, r, is, iš, c* végzetűek, p. o. muddag, illö, jól álló, bača keserű (baččagabbo és bačak) guoca nedves, (guocagabbo és guocab), barok gyors, ervok érzékeny, eleven, alek kék, vuobmad széles, naggar állhatatos, ælfar tüzes, anger gondos, komoly, doabmer bátor, gyors, hæppanaggis szégyenlős, vajaldakkis feledékeny, vačiš könnyelmű, hares(c) gyors.

Azon *ad* végzetűek, melyek jelzőben *ad* helyett *is-t* vesznek föl, kétféleképen járnak, így:

gæppad könnyü	{	gæppadabbo	gæppadamus
lossad nehéz		gæppasabbo	gæppasamus
		lossadabbo	lossadamus
		loseb	losemus.

A *mættom* fosztó képzősek, melyek jelzőben a vég *m-et s-sé* változtatják, háromféleképen járnak, így:

diettemættom tu-	{	diettemættom(e)-bbo	diettemæltom(e)-mus
datlan		diettemættos(a)-bbo	diettemættos(a)-mus
		diettemætto-b	diettemætto-mus
arvedmættom ért-	{	arvedmættome-bbo	arvedmættome-mus
hetetlen		arvedmættosa-bbo	arvedmættosa-mus
		arvedmætto-b	arvedmætto-mus

A II. osztályhoz tartozó melléknevek, — minthogy a fokozás képzőji a genitivushoz járúlnak, mintegy a teljesebb alakot tüntetik elő a *b* és *mus* előtt, p. o.

vavas csodálatos,	vavvasa-bbo	vavvasa-mus
nuoras gyengéd	nuorrasa-bbo	nuorrasa-mus
od'as új	od'd'asa-bbo	od'dasa-mus
galmas hideg	galbmasa-bbo	galbmasa-mus
vuog'as kényelmes	vuokkasa-bbo	vuokkasa-mus
čieg'os titkos	čiekkosa-bbo	čiekkosa-mus
oames ó	oabmasa-bbo	oabmasa-mus
rakis kedves	rakkasa-bbo	rakkasa-mus

Viszonyszók is fogadják el a fokozás képzőjít; csak hogy *mus* helyett *muš-t* vesznek föl, p. o.

lâkkâ közel	lâg'âb	lag'amuš
baġe föl	bajeb	bajemuš
vuõlle al	vuõleb	vuõllemuš
mañña meg-ett	mañeb	maññemuš
dabe ide	dabeb	dabemuš
duobbe oda	duobeb	duobbemuš
dobbe amoda	dobbob	dobbemuš
davve éjszak felé	daveb	davvemuš
oařés dél felé	oařeb	oařemuš
olgo kül	olgob	olgomuš
siske bel	siskeb	siskemuš

gaska köz	gaskab	gaskamuš
uske ajtó előtti	uskeb	uskemuš.

Összetett szónak csak első tagja veszi föl a képzőket; buörremattalaš jó felfogásu, buöreb-mattalaš stb.

A *b* fokozó képző a kicsinyítést szereti, p. o. buörrebuš jobbacska, čielgasabbuš derültebbecke.

Jegyzet. Az *abbo*, *amus* igen gyakran így hangzik: *übbö*, *ämus*.

Ragozás. Jelzői állapotban a második és harmadik fok ragozatlan, különben fölveszik a viszonyi ragokat. Ezek előtt a *b* és *bb* változatlanul maradnak meg, de az utóhang *o* a ragok előtt *u*-vá lesz, így: buöreb, *allat.* buörrebui, *loc.* buörrebuist, *praed.* buörrebun, *több. nom.* buörrebuk stb. *nannosabbo*, *nannosabbui*, *nannosabbuist*, *nannosabbun*, *nannosabbuk* stb.

A kicsinyítő *š*, valamint a *muš š*-je is, hangsúlyos szótag végére jutván, *š*-vé változik, p. o. buörrebuš, *loc.* buörrebužast, *comit.* buörrebužain, *több. n.* buörrebužak stb. *s* ha nyílt a következő szótag, meg is kettőztetik, p. o. buörrebužži, (*maññemuš*) *maññemužži*. A harmadik fok *s*-je hasonlókép megkettőztetik hangsúlyos szótag végén, ha nyílt szótag következik, p. o. buörremus, buörremussi, de hangsúlyos tag elején nem kettőztetik meg, p. o. *nannosamus*, *nannosamusi*. Az *a* mindenkor kiesik az *allat.* *i* előtt, *s* hangsúlyos tagban más *i* előtt is; de megmarad a hangsúlytalan tagban. Az *egyessz. locat.* és a *praedicat.* hangsúlyos tagban az *a* *é*-vé változik, p. o.

Egyes-szám.

<i>Namin.</i>	<i>Inf. Gen.</i>	<i>Allat.</i>	<i>Locat.</i>	<i>Comit.</i>	<i>Praedic.</i>
buörremus	buörremus	-mussi	-musast	-musain	-mussan
nannosamus	-samus	-samusi	-samusést	-samusin	-samusén

Jegyzet. A lapp nyelv, mint a finn és magyar nyelvek, főnevet is fokoz, p. o. *oajve* fő, *oajvab* fejebb, *oajvamuš* legfelső; *sæjdnæ* (finn *seinä*) fal, *sæjneb* közelebb a falnál, *sæjdnæbuid* közelebb a falhoz, *sæjdnæbust* közelebb a faltól, *sæjdnemuš* legközelebb a falnál, *sæjdnemužast* stb.; — *gadde* part, *gaddeb*, *gaddebuid*, *gaddebust*, *gaddelid* közelebecke a parthoz, *gaddelebu(i)d* még közelebb, *gaddelebbuči(d)* egészen közel a parthoz; *gaddemužast* stb.

favle tengermélye, *favleb*, *favlebuid*, *favleli(d)*, *favlelbuid*, *favlelbbuči(d)*, *favlemuš*;

vuodna folyó, *vuonab* hosszabbra a folyómentiben, *vuodnaleb-
buid*, *vuonalebbučid*;

dolla tűz, *dollab* közelebb a tűzhöz, *dollabuid*, *dollalebbuid*,
dollalebbučid;

loajdo hálólhely a szobában, *loajdob*, *loajdobuid*, *loajdoli(d)*,
loajdolebbuid, *loajdolebbučid*;

bodne fenék, *bodneb*, *bodnebuid*, *bodnelid*, *bodnelebbuid*, *bod-
nelebbučid* stb.

Viszonyszók.

A viszonzyszók elavult névszók, melyekből csak némely ragos alakok divatoznak még. Többnyire hely (irány)- vagy idő-jelentéssel bírnak, s a névszót, a melyet viszonyítanak, genitivusban kívánják. Illyenek:

Ala (*nala*) f. yli, -n, föl, fölé, rá; p. o. vare ala goargñot hegyre fölhágni; buöreb læ gojkasist orrot, go čace ala, mannat jobb szárazon lenni, mint vizen menni; jokka golga dave ala, a folyó éjszak felé foly; — fejében, p. o. don oažok valdet dam muo mavso ala, elveheted a fizetésem fejébe.

ald (*alde*, *nalde*), rajta és róla; p. o. girje bævde ald orro a könyv az asztalon van; virge ald læt hivatalon (iban) lenni; — noad'e guojmes ald erit valdet a terhet társáról levenni.

Bag'e f. pää, -n, fön; *bajeld*, *bag'el*, *bag'eli*, *bag'elist*, p. o. lodde girdi muo oajve bağel a madár fejem fölött repült el; albme læ ædnam bağel az ég a föld fölött van; bağel apides bargat erején felül dolgozni; bağel viđa jag'est læ dassačo öt événél több mult el az ólta; mon dakkim dam bağel du dato tevém az akaratod ellen; — bajeld mielke læ lakce a tejen a tejföl van; — dalve bağeli boatta a tél felé eljő; must garra mafke læ bağelist elöttem nehéz út van. — A *bag'eli*, *bag'elist* összetett alakok, bağe + bællai, bağe + bælest = föl-felé, föl-felöl.

Birra f. peri, körül, p. o. soaj læiga dobbe girdemen dola lut ja vieg'adæva dola birra akkor ök (ketten) oda a tűzhöz repülnek vala, s szaladgálnak a tűz körül.

Boft által (bokt, bofte, bokte, bakt), p. o. i lokkam vuöget Uejog'a boft nem szándékozott menni Uejokkán keresztül; — mellett el, p. o. bottikko guđege olbmu boft deki manadedinad? eljöt-

jöttél-e valami ember mellett (találkoztál-e emberrel) oda mentedben?

Buotta szemközt; innen buotta-lag'ai bigát szemközt állítani egymással.

Ditti vagy *dietti*, *diette*, *tet* finn. tähden, ért, miatt, p. o. man ditti, gæn ditti læ son dakkam dam? mi-ért, ki-ért tette ő azt? muo ditti, én érettem; — felöl, p. o. adnu sikke guöle ja lodde ditti, használtatik (a szó) úgy a hal- mint a madárról.

Duökke f. taka, hát; *duökkai* megé, be, p. o. nubbe čiekkadi vieso duökkai, nubbe gæd'ge duökkai más elrejték a ház megé más a kö megé; fatti muo vuovtai duökkai, hajamba kapott; — hoz, nál, p. o. ragát galvoides kjefman duökkai letenni holmijét a kereskedőnél; — ig, p. o. bottim alla vare duökkai, man bağel i læm bæsatatte jöttem egy magas hegyig, a melyen nem lehet feljutni; — bænagullam duökkai gullu bædnag jedna egy mélyföldig (kutya-hallásig) elhallik a kutya szava.

duökken megett, p. o. ojdnim su, son læ dom goad'e duökken, son čiekkadi du oudast látám őt, ő ama ház megett van, röjtözködik előtted; — nál, p. o. im læk valdam girje mielam, mutto muo duökken dat galle læ dobbe bajkest, nem vettem magamhoz a könyvet, de nálam van bizonyosan ott helyben; — töl, p. o. gajbedim daid rud'aid su duökken fastaju, mutto im ožžom, vissza kértem a pénzt tőle, de nem kaptam meg; — oda, töl, p. o. Goudogajno læ gavce nubbe lok bænegullam duökken Garasjog'ast erit; Kautokæjno tizennyolez mélyföldnyire van Karasjokkától; — után, p. o. guöft vakko duökken læ advent, két hét múlva advent lesz.

Gaska f. keski, köz; *gaski* közzé, p. o. rud'aid balkesti olbmui gaski, pénzt doba az emberek közzé; *gaskal* között, p. o. nuola manai julgi gaskal, a nyíl a lábok közt mene el: de julgi gaski azt tenné, a lábak közzé, s ott maradván; — *gaskast* között, közöl, p. o. gumpe læ guovdo boccul gaskast, a farkas az iramszarvasok közt van; dat læ jiermalamus manna buok manai gaskast, ez a legeszesebb gyermek minden gyermek közöl (között); — *gaskan* között, p. o. go moaj ledne guöfta gaskan, de galle mujtalam dudni dam, mikor ketten magunk közt leszünk, akkor neked majd elbeszéllem azt; — *gazkad* a közepén el.

Guovdo a szélesség közepe, p. o. dat suolo lædal orromen guovdo Lævdnievuona, ez a sziget a Porsangerfjord közepén van; — szembe,

ellembe, p. o. gaskan mannam bottim guovča guovdo, menet közben szembe jöttem egy medvével; — *guovdad* keresztül, rajta, p. o. gaččai oajves guovdad a feje felett néze el.

Guoŋbme társ; *guŋm*, és *gum* vel, p. o. maid galgak dai rudai guŋm oastet, mit fogsz evvel a pénzzel venni?

Guorra szél; allat. *gurri* hoz. Összetételekben „mellék,” p. o. Gæjdno-guorra šadda coakke-vuovde, Kejno mellékén nyir-erdő van; ufsa-guorast son čokka; čokkani muo baldi ufsa-gurri, az ajtónál ül; leüle mellém az ajtóhoz; — *guoral*, p. o. i son diettam dai jog'ai namaid, mai guoral son manai, nem tudta azon folyók neveit, a melyek mellett elmene.

Harre f. haara, allat. *harrai*, p. o. dam harrai, arra való tekintetben; šiega olmuš juokke harrai, derék ember minden tekintetben.

Luo f. luo, közelség; *lusa* hoz, p. o. mana dokko goađe lusa menj oda a házhoz; — nál, p. o. son vajaldatti girjes skul-vissui skul-manai lusa, *oda* felejté könyvét az *iskolába*, az iskolás gyermekeknel; — *lut* (lute) nál, p. o. ædne læi oadđemen manaides lusa, go goattai čagñalim, az anya a gyermekeinél aluszik vala, midőn bemének a házba; oažomgo love ællet dobbe stovo sist dom olbma lut, nyerek-e engedelmet ott a szobában (= bemenni s kis ideig maradni) annál az embernél? — től, p. o. Im ajgo su lut erit mannat, nem szándékozom tőled elmenni.

Miella f. mieli elme; *mielđ* (mielde, mæld, mild) mentében, mellett, p. o. son vuji dobbeuid dam balga mielđ, ő odább mene azon gyalogút mentében; ædnam mielđ vuölget ja čace mielđ, földön (szárazon) és vizen menni; — szerint, p. o. Ibmel dato mielđ ællet isten akarhatja szerint élni; ouda-čallag mielđ čallet előírás szerint írni; — vel, p. o. mielđam læm valdam girje magammal vittem a könyvet; vuölge donge dam guökta mielđ oaggot, menj te is evvel a kettővel halászni.

Mañña meg, *maññai* megé, után, p. o. gæd'ge balkesti muo maññai, mutto i dæjvan muo követ vete utánam, de nem találta; — *maññas* vissza, hátra, p. o. Ibmel addaši, atte din dallo i maññas manaši adja isten, hogy telketek (gazdaságtok) hátra felé ne menjen; oudas maññas važašet guölbe mielđ előre hátra mendegélni a ház földjén; — -tól fogva, p. o. dam bæjve rajast maññas ojdnušgoatta bæjvaš ezen naptól fogva látszani kezd a napfény; — *maññest* után, p. o. bod'i sisa muo maññest bejöve én utánam; dulko lokka rok-

kusid bapa mañnest a tolmács az imádságot a pap után olvassa; — *mañnel* v. *mañña* utóbb (időről), p. o. dam bæjve mañnel æi olbmuk oajdnam su ilost ezólta nap az emberek nem látták őt örömben lenni; — *mañneli* — ig, p. o. gidda gæk-ija mañneli goccim egész éjjel utánig virraszték; — *maññeld* hátúl, megöl, p. o. de irge ædne lajbe valda gitti, ja de vuölga vazzet moarse mañnest, ja go ufsarajge sisa čagñal moarse, de ædne daddevita dan lajbe maññeld balkest sisa = akkor a völegény anyja kezébe veszi a kenyeret, s a menyasszony után indul, s midőn az ajtón bemegy a menyasszony, akkor az anya háta megöl igenesen bedobja a kenyeret.

Mietta rajta, el, p. o. go balvak læk mietta alme, de læ obba dalke, mikor a felhők az égen el vannak (nyúlva), akkor borult idő van; — által, p. o. olbmuk botte obba dam vakko mietta, az emberek ezen egész héten által jövének.

Mæddet múlni; *mædda* v. *mæddel* múlva, el, p. o. son vieg'ai muo mædda v. mæddel, engem mulva futott el, azaz, mellettem el; muo mæddel-manai, i addam muñi maidege, engem elmellőze, nem ada nekem semmit.

N'ejga bé, ellenébe, p. o. gæd'ge nejga manai avjo, belé mene a kőbe az él; vazzim jog'a nejga, im fuobmašam oudal go čacca-stučetim, belé sétálék a folyóba, nem is vettem észre, mielőtt a vízbe bukkantam.

Ouda f. ede (esi, ete) el; *oudi* elé, p. o. čuovga oudi buftet világ elé hozni; — előtt, p. o. go ječčam oudi mikkege šadda ha előttem (magam előtt) valami történi; *oudas* előre, p. o. i son dajad oudas, go oudastés i oajne, nem talál előre (utat), mert nem lát maga előtt; — *oudan* elő, p. o. de son oudan lavki ja bakkodi, akkor előlépe s kifakada; *oudast* előtt, p. o. im oajdnam, olbmuk leđe muo oudast, nem láttam, hogy emberek voltak előttem; gæjdno læ min oudast, vuolgop dal, út van előttünk, menjünk most; gieda oudast kéznél (= kéz előtt); — kedveért, p. o. gæn oudast galga olmuš rokkadallat? kiért kell az embernek imádkozni? gujm gujmidæmek oudast egymás-ért; — helyett, p. o. vuölge muo oudast hæjaidi, im asta vuölget, menj helyettem a lakodalomba, én nem érek reá elmenni; — *oudal* előtt, p. o. oudal najtalæmes házasodása előtt. *Oudal* és *oudalist* mint adverbiumok járnak, p. o. oudal galgam ješ borrat előbb magam eszem; læigo Kristus oudal go olmuš šaddai? læi oudalist, előbb volt-e Krisztus hogysen ember lett?

előbb volt; — *Oudalid*, *oudalakka* kissé előtt; *oudelab* előbb, *oudalabuš* előbbecke, *oudalabbui*, *oudalabučči* előbbeckére; — *oudald* elé (elülről), p. o. sadne bodi muo oudald gæjno ald, hir jöve előmbe az úton.

Rajge lyuk nyílás, összetételekben = -n, által, p. o. gæččat lasa-rajge az ablakon kinézni; vârrâ golgai nûdne-rajge ja nâlbme rajge vér folya ki orrán és száján.

Rasta által, keresztül, p. o. suvded olbmuid jog'a rasta átevezni, szállítani embereket a folyón; šalde læi rast jog'a híd vala a folyón keresztül.

Sisa bél, f. sisä; *sisä* ben, be, p. o. sapan le roggam rajga ædnam *sisä*, az egér lyukat ásott a földben; gærés læ galbmom jeña *sisä*, a szánka belé fagyott a vízbe; — *sist* ben, belül, p. o. i læm oftage hægga goađe *sist*, nincsen egy lélek is a házban; farpal *sist* ruottasti sapan, a hordóból kiugrék egy egér.

Sækka (vegyület) közt, p. o. ajgo bap min sækka borrat, akar-e a pap miköztünk enni?

Čad'a keresztül, alatt, p. o. gæččat lasa čad'a nézni az üvegen keresztül: lasa-rajge a nyílt ablakon ki; nâskat rajge čad'a vuovde, nyílást vágni az erdön keresztül; buöccevuod'a ja vajve čad'a deki bottim betegségen és bajon által jöttem ide; čad'a dam ajge buccim az egész idő alatt beteg valék.

Tag'a (takka, tak, ta vagy *kætta*) nélkül, melyet már mint a gujm-ot (lásd guojbme) a névszó-ragozásban találtunk, p. o. galle mon važam soabe tag'a bizony én bot nélkül járok. A *tag'a* szó gyakran *alma* (f. ilma) vagy *vadne* (f. vai) szókkal, melyek hij-at jelentenek, szövetkezik, p. o. birgim galle alma, vagy vadne du væke tag'a vagy væke kætta, majd segíték magamon a te segítséged nélkül is.

Varas, *varast* ért, p. o. im ječčam varas læm oastam dam, nem magamért vettem azt.

Vuõlle alatt való, f. ali; *vuõllai* alá, p. o. révan ruottasti mæccai ja čaňai guddo vuõllai, a róka az erdőbe futa, s alábúvék egy fenyüfa gyökere alá; čibbi vuõllai læ muota, térd aljáig ér a hó; du vuõllai bijam dam ucca niejš, alád rendelem e kis lánykát; — *vuold*, *vuõlde* alatt, p. o. ædnam læ alme vuold, a föld az ég alatt van; ojdnim su muod'oid vârrâ vuold, látám képét vér alatt, azaz vérben; — alól, p. o. væro vuold bæssat, adó alól szabadúlni; son suoladi

rutta-bomba sænga vuold, ö ellopá a vas szekrényt az ágy alól; — *vuöllel* alatt, *vuölleli* alá, p. o. gæčcat gieđa vuöllel nézni a kéz alatt; čokkan muo vuölleli, v. vuöllelid, v. vuöllelakka, ülj le alám, (egy hellyel alább mint én ülök).

Vuöste ellen f. vasta; — *vuöstai* v. vuösta ellenébe, p. o. gæd'ge ceggit sæjne vuösta, követ állítani a fal ellenébe, azaz a falhoz támasztani; ale dag'a ječad lag'a vuosta, ne tedd magad (ne légy) a törvény ellen; ért, p. o. ruđai vuösta galle biga jafoid, pénzért elég lisztet ád; — képest, p. o. mi læ du bavčas muo stuorra givse vuösta, mi a te fájdalmad az én nagy kínomhoz képest; niejda lifci galle mielastès, mutto vanhemak læk vuöstai, a lány szives volna hozzá, de szüléji ellene vannak.

Æres, *ærra* más, *æreb* egyéb, kívül, p. o. lægo dust æmbo manak æreb dam niejda, van-e neked több gyermeked, ezen leányon kívül, vagy: egyéb ezen lánynál? æreb dam im gajbed, egyebet enél nem panaszolok.

Névmások.

A lapp névmások kettős számmal is birnak, miáltal a lapp nyelv kitünik a finn csoportban.

A személyes névmások ragozása.

Egyes-szám.

<i>Nom.</i>	mon én	don te	son ő
<i>Inf. G.</i>	muo, mu	du	su
<i>Allat.</i>	muí	dudúí	sudúí
<i>Locat.</i>	must	dust	sust
<i>Comit.</i>	muina	duina	suina

Kettős-szám.

<i>Nom.</i>	moaj	doaj	soaj
<i>Inf. G.</i>	monno	dodno	sodno
<i>Allat.</i>	monnoidi	dodnoidi	sodnoidi
<i>Locat.</i>	monnost	dodnost	sodnost
<i>Comit.</i>	monnoin	dodnoin	sodnoin.

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	mi	di	si
-------------	----	----	----

<i>Inf. G.</i>	min	din	sin
<i>Allat.</i>	mígídi	dígídi	sigídi
<i>Locat.</i>	mist	dist	sist.

A muo-tag'a, min-tag'a, vagy du-tag'a, din-tag'a, vagy su-gujm, sin-gujm már ismeretesek.

Számosak a tájnyelvi eltérések, p. o. Az enareban az egy. sz. *allativ.* muin, duin, suin; a vefsenben az *essivus* musne, dusne, susne; a kett. sz. *nom.* moi, doi, soi, az *inf.* monnop, donnop, sonnop, a *genit.* monnon, dounon, sonnon; a több. sz. *nom.* min, din, sin; *inf.* mijeb, dijeb, sijeb; *gen.* mijen, dijen, sijen; *allat.* mígíden, dígíden, sigíden, v. mijit, dijit, sijit, v. mígé, digé, sigé; *locat.* mijest, dijest, sijest; *essiv.* mijesne, dijesne, sijesne.

A személyes névmások birtokos ragokká lesznek: egy. sz. -m, -d, -s; kett. sz. -me, -de, -sga; több. sz. -mek, -dek, -sek. Tájnyelvileg a *d* helyett *k* is, *me de* helyett *mo te, dek sek* helyett *tet sak, sga* helyett *sgé* is fordulnak elő. Arra nézve, mint járúlnak ezek a névszókhhoz, a melyek birtokaikat kifejezik (mint a birtokos ragok a birtokosokat kifejezik), tájékozásul jó szem előtt tartani a magyar és finn abbeli ragozást. A magyar nyelv a birtokos rag után teszi ki a viszonyító ragokat, így: kezem, kezéd, keze; kezem-nek, kezédnek, kezének; kezemet, kezédet, kezét stb. A finn nyelv megfordítva, előbb teszi ki a viszonyító ragot, s az után a birtokost, így: kädelle kéznek, tehát: kädelle-ni kezemnek, kädelle-si kezédnek, kädelle-nsä kezének, vagy kädessä kézben, tehát: kädessä-ni, kädessä-si, kädessä nsä kezemből stb. vagy kädestä kézből, tehát: kädestä-si, kädestä nsä kezemből stb. A lapp a finn nyelv szokását követi, így: giedast kézben és kézből, tehát:

gied'ast-am	gied'ast-ad	gied'ast-és
kädestä-ni	kädestä-si	kädestä-nsä
kez-em-ből	kez-ed-ből	kez-é-ből.

A lapp birtokosragok, mint látjuk, jobban megegyeznek a magyar birt. ragokkal, mintsem a finnekkal; de ragozásuk finnes, nem magyaros.

Azonban a lapp nominativus rendszeren nem veszi föl a birtokos ragokat, hanem csak a többi esetek; mégis vocativus helyett természet szerint a nominativus (a nyelv a kicsinyítőket szereti) áll az 1. és 2. birtokos raggal, de soha nem a 3. személybelivel. A ge-

nitivus és infinitivus a jellembetűre nézve eltérnek a rendtől, mert az első osztálybeli névszók a három számbeli első személyt az erősbült tőhöz veszik, a többi két személyt pedig a gyengült tőhöz; a második osztálybeliek mind a három személyt az erősbült (genitivusi) tőhöz veszik föl. Az allativusnak két alakja van, mint láttuk, *i* és *s* végzetű; a birtokos ragok csak az *s* végzetűhöz járúlnak.

A többes-szám nominativusa (gied'ak, dag'ok, vælgolažak, goad'ek; bocceuk, nakkarak nuofcamak) nem veszi föl a birtokos ragokat, hanem az infinitivus, ki azután a nominativus és genitivus helyett is van. De itt is ritkán fordul elő a tulajdonképi ragos nominativus, miszerint a lapp ezt: gyermekeim, rendesen így mondja: muo manak (= enyim gyermekek), de ezt: gyermekeimé, gyermekeimet, oh gyermekeim, így mondja: manaidam.

I. Osztály; gietta, dakko tett, vælgolaš adós, goatte ház.

Egyes-szám.

<i>Vocat.</i>	} E. sz. gietta-m K. sz. gietta-me T. sz. gietta-mek	gietta-d	—
<i>(Nomin.)</i>		gietta-de	—
		gietta-dek	—
<i>Infin. és Genit.</i>	} E. sz. gietta-m K. sz. gietta-de T. sz. gietta-mek	gied'a-d	gied'a-s
		gied'a-de	gied'a-sga
		gied'a-dek	gied'a-sek
<i>Allat.</i>	} E. sz. dakkos-am K. sz. dakkos-æme T. sz. dakkos-æmek	dakkos-ad	dakkos-is
dakko és		dakkos-æde	dakkos-æsga
dakkos-		dakkos-ædek	dakkos-æsek
<i>Locativ.</i>	} E. sz. vælgolažast-am K. sz. vælgolažast-æme T. sz. vælgolažast-æmek	vælgolažast-ad	vælgolažast-es
		vælgolažast-æde	vælgolažast-æs- [ga
		vælgolažast-ædek	vælgolažast-æs- [sek
<i>Comitat.</i>	} E. sz. god'in-am K. sz. god'in-æme T. sz. god'in-æmek	god'in-ad	god'in-es (is)
		god'in-æde	god'in-æsga
		god'in-ædek	god'in-æsek
<i>Praedic.</i>	} E. sz. goatten-am K. sz. goatten-æme T. sz. goatten-æmek	goatten-ad	goatten-és (is)
		goatten-æde	goatten-æsga
		goatten-ædek	goatten-æsek

Többszám.

<i>Infinit.</i>	{	E. sz. vælgolažaid-am	žaid-ad	-žaid-és(is)
		K. sz. vælgolažaid-æme	-žaid-æde	-gaid-æsga
		T. sz. vælgolažaid-æmek	-žaid-ædek	-žaid-æsek
<i>Allat.</i>	{	E. sz. dag'oidass-am	dag'oidass-ad	dag'oidass-is(as)
		K. sz. dag'oidass-ame	dag'oidass-ade	dag'oidass- - esga(ge) - asga
		T. sz. dag'oidass-amek	dag'oidass-adek	dag'oidass-asek.

A több. sz. locativus a birtokos raggal egy az egy. sz. comitativusával; s a több. sz. praedicativusával.

II. *Osztály*: boaco iramszarvas, nađer álom, nuovča nyelv.

Egyes-szám.

<i>Vocat.</i> (Nom.)	{	E. sz. boccu-m	boccu-d	—
		K. sz. boccu-me	boccu-de	—
		T. sz. boccu-mek	boccu-dek	—
<i>Inf.</i> <i>Gen.</i>	{	E. sz. nakkar-am	nakkar-ad	nakkar-és
		K. sz. nakkar-æme	nakkar-æde	nakkar-æsga
		T. sz. nakkar-æmek	nakkar-ædek	nakkar-æsek
<i>Allat.</i> boccai és boccus-	{	E. sz. boccus-am	boccus-ad	boccus-is
		K. sz. boccus-æme	boccus-æde	boccus-æsga
		T. sz. boccus-æmek	boccus-ædek	boccus-æsek
<i>Locat.</i>	{	E. sz. nuofčamést-am	nuofčamést-ad	-mést-és(is)
		K. sz. nuofčamést-ame	nuofčamést-ade	-mést- - esga - asga
		T. sz. nuofčamést-amek	nuofčamést-adek	-mést- - esek - asek
<i>Comit.</i>	{	E. sz. nakkarin-am	nakkarin ad	nakkarin-és
		K. sz. nakkarin-ame	nakkarin-ade	nakkarin-esga
		T. sz. nakkarin-amek	nakkarin-adek	nakkarin-esen
<i>Praed.</i> (nagarén)	{	E. sz. nakkarén-am	nakkarén-ad	nakkarén-és(is)
		K. sz. nakkarén-ame	nakkarén-ade	nakkarén-esga
		T. sz. nakkarén-amek	nakkarén-adek	nakkarén-esek

Többes-szám.

<i>Infín.</i> <i>Genit.</i>	{ E. sz. buccuid-am	boccuid-ad	boccuid-és
	{ K. sz. buccuid-æme	boccuid-æde	boccuid-æsga
	{ T. sz. buccuid-æmek	boccuid-ædek	boccuid-æsek
<i>Allat.</i>	{ E. sz. núofčamidás-am	-midás-ad	-midás-is
	{ K. sz. núofčamidás-æme	-midás-æde	-midás-æsga
	{ T. sz. núofčamidás-æmek	-midás-ædek	-midás-æsek.

A több. sz. locativusa megegyez az egy. sz. comitativusával, s a több. sz. praedicativusa egy az egyes-sz. praedicativusával, észre kell azonban venni, hogy különbözik a viszonyiragos praedicativustól. — A k. sz. és több. sz. allativusa rövidebb alaku is, mert núofčamidásæme, núofčamidásæmek h. lehet núofčamidame, núofčamidamek stb.

Az alanyra vonatkozó (reflexiv) névmás *ješ*, vagy *ječ*, *iješ*, *eš*, finn itse, a nominativusban nem veszi föl a birtokos ragokat, tehát: mon ješ magam, don ješ magad, son ješ maga; moaj ješ (ketten) magunk, doaj ješ, soaj ješ, vagy moaj ječa, doaj ječa, soaj ječa; mi ječa v. ječak, di ječa v. ječak, si ječa v. ječak. Egyébiránt:

Egyes-szám.

<i>Infín. és</i> <i>Genitiv.</i>	{ ječčam	ječad	ječás
	{ ječčame	ječade	ječásga(šge)
	{ ječčamek	ječadek	ječasek
<i>Comitat.</i>	{ ječčainam	ječčainad	ječčainés
	{ ječčainæme	ječčainæde	ječčainæsga
	{ ječčainæmek	ječčainædek	ječčänæsek
<i>Praedic.</i>	{ ječčanam	ječčanad	ječčanés
	{ ječčanæme	ječčanæde	ječčainæsga
	{ ječčanæmek	ječčanædek	ječčainæsek

Többes-szám.

<i>Infinit.</i> <i>Genit.</i>	{ K. sz. ječčaidæme	ječčaidæde	ječčaidæsga
	{ T. sz. ječčaidæmek	ječčaidædek	ječčaidæsek

De az allativusok: ječčásam, -ad, is stb. ječčaidássam, ad, -is;

a locativus : ječastam, -ad, -is és ječainam, -ad, -is stb. szokatlanok az éjszaki nyelvben, azokat az *ald* szó illető ragosai pótolják.

Ezek : ječčam viella magam testvére , ječčam viellast magam testvérétől ; muo ječčam viella én magam testvére , min ječčamek aččai min magunk atyjának ; monno ječaidæme oabai gujm (kettőnk) magunk lánytestvéreivel stb. igen magyarosak, azon különbséggel mégis, hogy a lapp ječčam, ječčame, ječčamek, ječadæme, ječadæmek genitivusok = magamé, magunké.

Az *ald* szónak kétféle allativusa van ; *aldi* és *alli*, s ezekből lesznek :

{	aldsim	aldsid	aldsis vagy	} = magamnak
{	allasam	allasad	allasis	
{	aldsime	aldside	aldsesga vagy	} kettőnk ma-
{	-eme	-ede	-esge	
{	allasæme	allasæde	allasæsga	} gunknak
{	aldsimek	aldsidek	aldsesek	} magunknak
{	allasæmek	allasædek	-sasak allasæsek	

és locativusa :

{	aldam	aldad	aldes vagy	} tőlem
{	altam	altad	altas	
	aldame	aldade	aldesga kettőnknel,	} tőlünk
	aldamek	aldadek	aldesek	

Ezeket megelőzhetik a személyes névmások, így : muñi ald-sim v. allasim én magamnak, miğidi aldsimek vagy allasæmek min magunknak stb. must aldam én nálam, vagy én tőlem, p. o. son læ valdam dam must aldam, ő vette azt én tőlem. — Megelőzheti a ješ is, p. o. ješ aldsim, ješ aldsimek én magamnak, min magunknak, ješ aldam v. ješ altam, ješ altad stb. magamnál, magadnál, vagy magamtól, magadtól stb. p. o. ješ aldam læ girje magamnak van könyvem ; læm oappam dam ješ ješ altam ezt magam magamtól tanultam. Meg kell jegyezni, hogy *aldes*, *aldesga*, *aldesek* a harmadik személybeli birtokos ragnak szerepét is viseli, p. o. *viell'a aldes* = testvére, *al-*

desga dallo (kettejök) telke, telkök *). — Az *altam* helyett mondják *vuoltam is*, — ez arra vezet, hogy a viszonyítók szokottabb birtokos ragjait is felhozzuk.

Ala föl, ald és alt u. a. birtokos ragokkal: *aldam, aldad, aldes*, vagy *altam, altad, altes* stb. Ezeket láttuk már. Ha ezt mondja a *a lapp*: *aldam læ rud'aid* (= nálam pénz van, vagy nekem pénzem van) tulajdonkép úgy mondja, mint a franczia: *j'ai sur moi*.

Bag'e; bag'eli és bag'elist; birtokos ragokkal: *bag'elassam, bag'elassad, bag'elassés* stb. *bag'elistam, bag'elistad, bag'elistés* stb.

Birra; birtokos ragokkal: *birram, birrad, birrés* stb.

Duökke; *duökkasam, duökkasad, duökkasis* stb. *duökkenam, duökkenad, duökkenés* stb.

Gaska; (*gaskastam, gaskastad, gaskastés*), *gaskastæme, gaskastæde* stb. *azután gaskanæme, gaskanæde* stb.

Luo; *lusam, lusad, lusés* stb. *lutam, lutad, lutés* stb.

Miella; *mieldam, mieldad, mieldés* stb.

Ouda; (*oudi*) *oudasam, oudasad, oudasés*; *oudastam, oudastás, oudastés* stb.

Vuölle; *vuollasam* stb. *vuöldam* stb.

Mutató névmások: *dat* ez, *duot* az, *dot* az; az ezekből származottak: *daggar* ilyen, *duoggar* olyan, *doggar* amolyan, vagy *dag-garaš, duoggaraš, doggaraš*; továbbá ide számíthatók *ječča* más, *čeres* más, *nubbe* másik, második.

A *dat, duot, dot* annál fogva is figyelemre méltók, hogy *t*-jök nem tartozik a szók töjéhez, hanem nominativusi ragnak látszik, mert azok így veszik föl a viszonyi ragokat:

	Egyes-szám.			Többes-szám.		
<i>Nomin.</i>	<i>dat</i>	<i>duot</i>	<i>dot</i>	<i>dak</i>	<i>duok</i>	<i>dok</i>
<i>Infinit.</i>	<i>dam</i>	<i>duom</i>	<i>dom</i>	<i>daid</i>	<i>duojd</i>	<i>doid</i>
<i>Genit.</i>	<i>dam</i>	<i>duom</i>	<i>dom</i>	<i>dai</i>	<i>duoj</i>	<i>doi</i>

*) Egy tájnyelvi alakot jegyzek ide:

egy. sz.	<i>ješ altam,</i>	<i>ješ altad,</i>	<i>ješ altes</i>
ket. sz.	<i>jes altanæno,</i>	<i>-altadæte,</i>	<i>-altasga,</i>
töb. sz.	<i>ješ altanap</i>	<i>-altadætet,</i>	<i>-altasasak,</i>
	(-amak)		

mert ebben a kettős-szám első személybeli birtokos ragja *no*, a többes-számé pedig *ap* (p), mely ragok különben csak az igéknél fordulnak elő.

	Egyes-szám.			Többes-szám.		
<i>Allat.</i>	dasa	duosa	dosa	daidi	duojdi	doidi
<i>Locat.</i>	dast	duost	dost	dain	duojn	doin
<i>Praedic.</i>	danen	duonen	donen	danen	duonen	donen
<i>Comit.</i>	daina	duojna	doina			
	(dain	duojn	doin)			

A többes-sz. allativusa a déli nyelvjárásban deita, duojta, do-ita, vagy daida, duojda is; s az inf. és genit. deid, dei; a locat. deis, dais, dois. Ezek egy *de* tőt tesznek föl, melyet másutt is fogunk találni, s mely a finn *tä-mä* szóval megegyez.

A mutató megerősítésére *da*, *duo*, *do*-t teszik azok elé, így: *da dat ez az*, *duo dot az az*, *do dot amaz az*. A *dat* már névelővé lesz, s ekkor rövid *a*-val ejtik ki, p. o. valde *dam* girje, maid son adda, vedd a könyvet, a melyet ád; de: valde *dám* girje, vedd ezt a könyvet.

A mutató névmás ragjaihoz *an*, *anag'a*, *aka* szócskák járúlnak, a melyek hasonlókép erősítik a mutatót, *dat-an*, *dat-anag'a*, *dat-aka* ugyanaz. Vajjon nem hasonlófélét találunk-e a magyar *itt-en*, *ott-an*, *itt-eneg*, *ott-anag*-ban?

A lapp mutató névmások, ha jelzőképen állanak, az egyes-sz. nominativusában nem változnak, tehát: *dat*, *duot*, *dot* olmuš ez az ember; egyéb ragu főnév előtt a genitivusban állanak, p. o. *dam* olbmu, *dam* olbmust stb. kivéve a comitativust, mert abba ők is tétetnek, p. o. *daina*, v. *dain* olbmuin. A többes-számiban így fordulnak elő mint jelzők: *nomín.* *dak* olbmuk, *genit.* *dai* vagy *daid* olbmui, *inf.* *dai* v. *daid* olbmuid, *praed.* *dai* v. *daid* olbmučen, *allat.* *dai* v. *daid* v. *daidi* olbmuidi, *loc.* *dain* olbmuin.

Daggar, *duoggar*, *doggar*; *daggaras*, *duoggaras*, *doggaras* úgy veszik föl a viszonyragokat, mint a II. osztálybeli névszók, melyek jellembetűje nem változik. Jelzői állapotban változatlanul maradnak.

Ječča *) más, úgy veszi föl a viszonyi ragokat, mint az I. osztálybeli tulajdonságnevek, p. o. *bahha*. A többes-számiban a *ječak*,

*) A *ječča*, más, nagyon közel vág a *ješ*, *ječ* (iješ, eš), maga, szóhoz. A finn *itse* mind a kettőhöz hasonlít, de két jelentése van: maga és de. A magyar *maga* is a *de* jelentéssel is járt vala. Ezt felvilágosítják a lapp *ješ*, *ječ* = maga, *itse*, s *ječča* más, szók, mely utóbbiból válhatik csak conjunctio adversativa vagy exceptiva.

ječai stb. alakon kívül *ječčasak*, *ječčasi* stb. fordulnak elő, a melyek főnévi jelentésűek, s úgy ragoztatnak, mint a II. osztálybeli melléknevek.

Æres más, jelzőileg *ærra*, gen. *ærri*, allat. *ærri*; de a többes-számában *ærak* és *ærresak*; ez utóbbi főnévi jelentésű.

Nubbe más, ez tulajdonképen comparativus (*nu* = finn *muu*, és *b*), úgy veszi föl a viszonyragokat mint buörre, csakhogy *bb* változatlan marad. Többesben *nubbek*, *nubbi* stb. Déli lapp. *mubbe*.

Visszavonatkozó és kérdő névmások. A visszavonatkozó névmások *gi* a ki (finn *ku-ka*), *gutte* a ki; *mi* a mi (f. *minkä*). Így veszik föl a viszonyragokat:

Egyes-szám.

<i>Nomin.</i>	<i>gi</i>	<i>gutte</i>	<i>mi</i>
<i>Infn.</i>	<i>gæn</i>	<i>gud'e</i>	<i>maid</i>
<i>Genit.</i>	<i>gæn</i>	<i>gud'e</i>	<i>man</i>
<i>Allat.</i>	<i>gæsa</i>	—	<i>masa</i>
<i>Locat.</i>	<i>gæst</i>	<i>gud'est</i>	<i>mast</i>
<i>Comit.</i>	{ <i>gæina</i> <i>gæin</i> }	<i>gud'in</i>	{ <i>maina</i> <i>main</i> }
<i>Praed.</i>	<i>gænen</i>	<i>gud'en</i>	<i>manen.</i>

Többes-szám.

<i>Nomin.</i>	<i>gæk</i>	<i>gud'ek</i>	<i>mak</i>
<i>Infn.</i>	<i>gæid</i>	<i>gud'id</i>	<i>maid</i>
<i>Genit.</i>	<i>gæi</i>	<i>gud'i</i>	<i>mai</i>
<i>Allat.</i>	<i>gæidi</i>	<i>gud'idi</i>	<i>maid</i>
<i>Locat.</i>	<i>gæin</i>	<i>gud'in</i>	<i>main</i>
<i>Praedic.</i>	<i>gænen</i>	<i>gud'en</i>	<i>manen.</i>

A nominativusban *gutte* szokottabb mint *gi*, a többi ragokkal meg *gi* szokottabb.

Valamint a finn *ku(ka)*-nak comparativusa van, úgy a lapp *gutte*-nak is nem csak az van, így: *guabba* (*goabba*) finn. *kumpi*, hanem superlativusa is: *guttemuš* (*gottemuš*). *Guabba* jelenti: a ki (kettő közül), *guttemuš* jelenti: a ki (sokak közül). Ragozásuk ez:

Egyes-szám.

<i>Nomin.</i>	guabba	guttemuš
<i>Infín.</i>	guabba	gud'emuža
<i>Genít.</i>	guabba	gud'emuža
<i>Allat.</i>	guabbai	gud'emužži
<i>Locat.</i>	guabbast	gud'emužast
<i>Comit.</i>	guabbain	gud'emužain
<i>Praedic.</i>	guabban	gud'emužžan.

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	guabbak	gud'emužak
<i>Infín.</i>	guabbaid	gud'emužaid
<i>Genít.</i>	guabbai	gud'emužai
<i>Allat.</i>	guabbaidi	gud'emužaidi
<i>Locat.</i>	guabbain	gud'emužain
<i>Praedic.</i>	guabban	gud'emužžan.

Guabbak két sokaságról, két osztályról szól, p. o. sígidi mon addam, guabbain i læk mikkege, nékiek adok, a kiknek nincsen semmijök. Itt két sokaságot értünk, az egyiknek van, a másiknak nincsen. Dak, guabbak oudal botte, azok, a kik előbb jövének.

A *guttemuš* *tt*-jének *d'*-vé gyengülése nagyon föltetsző.

A *gi*, *gutte*, *guabba*, *guttemuš*, *mi*, kérdök is egyszersmind, valamint *ollo* hány, *galle* (jelzőileg) hány, *galles* (főnévileg) mennyi, *gallad* hányad, szók is.

A *gi* és *mi* részben főnévileg állanak, azért a több. sz. infinitívusában kívánják a névszót; a többi esetekben, mint a *gutte* is, névszóval együtt így ragoztatnak:

Egyes-szám.

<i>Nomin.</i>	gi olbmuid *)	mi namaid *)	gutte olmuš
<i>Infinit.</i>	gæn olbmu	{maid namaid man nama	gud'e olbmu
<i>Genít.</i>	gæn olbmu	man nama	gud'e olbmu
<i>Allat.</i>	gæn olbmui	man nabmi	gud'e olbmui

*) Mintegy: quis hominum; quod nominum.

<i>Locat.</i>	gæn olbmust	man namast	gud'e olbmust
<i>Comitat.</i>	gain olbmuin	main namain	gud'in olbmuin
<i>Praedic.</i>	gænen olmučén	manen nabman	gud'e olmučen

Többes-szám.

<i>Nom.</i>	gæk olbmuid *)	mak namaid *)	gud'ek olbmuk
<i>Infinit.</i>	gæi(d) olbmuid	maid namaid	gud'i(d) olbmuid
<i>Genit.</i>	gæi olbmui	mai namai	gud'i olbmui
<i>Allat.</i>	gæi(d) olbmuidi	maid namaidi	gud'id olbmuidi
<i>Locat.</i>	gæin olbmuin	main namain	gud'in olbmuin
<i>Praedic.</i>	gænen olmučen	manen nabman	gud'e olmučen.

Gænen olmučen helyett inkább mondják: *gud'e olmučen*, p. o. gud'e olmučen gaddak muo, milyen embernek (kinek) gondolsz engemet?

Guabba, mint jelző, változatlan, a comitativust kivéve, p. o. guabbain gied'ain melyik kézzel? A több. sz. nominativusa és locativusa a főnévvel jár, különben ezt a genitivusban veszi magához, p. o. guabbak manak læk boattam, niejdaq vaj barnek? mely gyermekek jöttek, a lányok-e vagy a fiúk? *Locat.* guabbain manain. De p. o. *allat.* guabbai manaidi. *Guabba* helyett *gobbos* is hallik, p. o. gobbos čalmi galgam čuožžot? melyik szem felé (melyik oldal felé) kell állanom? — A *guabba* és *bælle* = fél, oldal, összeolvadván ezen kérdők támadnak: *guabbel* melyik félen? *guabbeli* melyik felé, *guabbelést* melyik félen és felől, *guabbeld* melyik felől? p. o. guabbel dam jog'a galgam mannat? melyik felén kell mennem a folyónak? *guabbeld* dam javre asak, a tónak melyik felén (feléről) lakol? mon asam dam bæld javre, *guabbeld* don asak, én a tónak azon felén lakom, melyiken te.

Guttemuš mint jelző, csak nominativussal jár, egyéb esetek előtt *gud'emuš* áll.

Galle, mint jelző, a comitativust kivéve, változatlan; továbbá a főnév egyes-számában áll, mint általában sokaságot jelentő jelzők után, de a nominativus helyett a genitivus kell. Így: hány ház van itt = *galle* goad'e (nem goatte vagy több. sz. goad'ek) dobbe læk? hány házba? *galle* goattai? (nem god'idi); hány gyermeknek vannak könyvei? *galle* manast læk girjek?

*) Mintegy: qui hominum; quæ nominum.

Galles, főnévileg hány, *gallad* hanyad-ik, így veszik föl a viszonyragokat:

<i>Nomin.</i>	galles	gallad
<i>Inf. Gen.</i>	gallas	gallad
<i>Allat.</i>	gallasi	galladi
<i>Locat.</i>	gallasest	galladest
<i>Comitat.</i>	gallasin	galladin;

p. o. gallasin bottin? hánnyal (galle manain, olbmuin, hány gyermekkel, emberrel) jöttél? galladest læk dal væro valdemen? hanyadiktól szedsz épen adót? gallas (galle guöle) læk gæssam? náellas! hányat (hány halat) húztál ki? négyet! gallad guöle læk dal gässemen, hanyadik halat húzasz ki most? náellad, a negyediket.

Határozatlan névmások. Ezek:

a) származottak, még pedig

g által, mely *gi*, *gutte*, *mi*, *guabba*, *guökte* (kettő)-höz járúlván, lesznek: *giag*, *guttæg* melyik, *miag* melyik, *guabbag* melyik a kettő közül, *gugtug* (guökt-ug) mind ketteje;

ða által, mely *guabba*-hoz járúlván, lesz *guabbača* (néhol *guabbašo*) mind kettő;

ge által lesznek: *gige*, *guttege* valaki, *mige*, *mi(kke)ge* valami, *guabbage* valamelyik, *guttemušge* valaki a sok közül; *guabbelge* valamelyik felől;

ikkenes, *ikkenessi* (f. ikänänsä) által, lesznek: *giikkenes*, *gutteikkenes* akárki, *guabbaikkenes* akármelyik, *guabbelikkenes* akármelyik felől, félen. Ezek ragozásáról meg kell jegyezni:

Giag, *gutteg*, *guabbag* csak az egyes-számban, még pedig így veszik föl a viszonyragokat:

<i>Nomin.</i>	<i>giag</i>	<i>gutteg</i>	<i>guabbag</i>
<i>Inf. G.</i>	<i>gænag</i>	<i>gud'eg</i>	<i>guabbag</i>
<i>Allat.</i>	{ <i>gæsag</i> <i>gæsagi</i>	<i>gud'egi</i> <i>guttegi</i>	<i>guabbagi</i>
<i>Locat.</i>	<i>gæstag</i>	<i>gud'egest</i>	{ <i>guabbagest</i> <i>guabbasest</i>
<i>Comitat.</i>	<i>gæinag</i>	<i>gud'egin</i>	<i>guabbagin</i>
<i>Praedic.</i>	<i>gænenag</i>	<i>gud'egin</i>	<i>guabbagen.</i>

Ezeket *ješ* szokta megelőzni. — *Giag* ritkán áll jelzőileg. *Ješ*

gutteg önállóan és jelzőileg áll; így *guabbag* is. Példák: valdi ješ *gutteg*, v. ješ *giag* oases, elvevé mindenik a maga részét; vulgi ješ *gutteg*, v. ješ *giag* *guvluisis*, elmene kiki maga felé; *girjid læm addam ješ gænag* v. ješ *guđeg* vuollai könyveket adtam mindeniknek; *moaj galge sukkat guabbag ječčame vadnasin* (vagy *ječa vadnasi-name*) ketten fogunk, kiki a maga sajkáján, evezni; de vulgiga *guabbag guvlai ješ guabbag væg'ainæsga*, akkor elmenének (ketten) kiki maga felé mindenik a maga seregével; valdi ovta miekke *guabbag gitti*, egy kardot vön mindenik kezébe.

Miag ritkán fordul elő; gen. *manag*, allat. *masag* stb.

Gugtug a többes-számbeli ragokat veszi föl, így: *inf. gen. guttui*, *allat. guttui*, *gugtuidi*, *locat. guttuin*, *comitat. guttui-gujm*.

Guabbača (-čak, -čag'a, -še, -šo) mind egyesben mind többesben ragoztatik, de azon egy jelentéssel jár. *Egy. sz. nom. guabbača*, *inf. gen. guabbačag'a* (-še, šoga), *allat. guabbačag'ai* (-šekki, -šog'ai), *locat. guabbačag'ast* (-šog'ast), *comit. guabbačag'ain* (-šog'ain). *Több. sz. nom. guabbačag'ak* (-šog'ak, guačag'ak, guačak), *inf. guabbačid* (-šog'aid), *genit. guabbači* (-šog'ai), *allat. guabbačidi* (-čida -šog'aidi), *locat. guabbačin* (-čag'ain, -šog'ain). Példák: *vuolgo moaj dal murjid čoagget guabbačag'a*, megyünk bogyót szedni mind ketten; *guabba vanas dat læ ? dat læ monno guttui* vagy *guabbači vanas*, melyiké ez a sajka? ez mind kettőnké; — monnost *læ guabbačag'ast guöfte lajbe*, nekünk mindenikünknek két kenyerünk van; ellenben: monnost *læ guttuin guöfte lajbe*, nekünk együtt van két kenyerünk; valdi ovta miekke *guabbača gitti*, vagy *guttui gitti* (*gied'aidi*), egy kardot vön mind két kezibe; ellenben: valdi ovta miekka *guabbag gitti*, egy-egy kardot vön mindenik kezébe; — *guabbača* (-či), vagy *guttui* vagy *gugtuid* *gulid galgak vuošsat*, mind két halat meg kell főznöd; *gugtug guölek* v. *guabbača guöle læva dal vuššum*, mind két hal meg van már főzve.

A *ge*, *gen*-nel származott névmások (*gige*, *guttege*, *mige*, *mikkege*, *guabgabe*, *guabelge*) a megelőző tagadó igével (*im*, *ik*, *i* stb.) tagadó névmásokká válnak.

A *gige* úgy ragoztatik mint a *gi*, hozzájárulván a *ge*; de a több. sz. nominativusában *gække* és *gækkege*. P. o. jos *gige bod'iš*, vagy jos *gige olbmuid bod'iš*, ha valaki jönne; — jos *gække*, *gækkege*, vagy *gække olbmuid bod'iček*, ha valakik jönnek; — *im læk gæsage* vagy *gæidige addam maidige*, én senkinek nem adtam

semmit; — im læk gæinge olbmuin (gud'inge olbmuin) deki boattam, én senkivel sem jöttem ide; gænen gaddik su? im gaddam su gænege, go dovdim su, kinek gondoltad ötet? nem gondoltam senkinek, mert ismertem öt.

A *guttege* így ragoztatik: *Egy. sz. nom. guttege, inf. gen. gu-d'ege, allat. gud'ige, gud'egige, loc. gud'estge, gud'egestge, com. gud'inge, gud'eginge, praed. gudenge, gud'egenge. Több. sz. nom. gudekge, inf. gud'idige, gen. gud'ige, allat. gud'idige, gud'egidi, loc. gud'inge, praed. gudenge, gud'egenge.*

Önállóan csak a nominativusok szerepelnek, különben a *gige* pótolja; jelzőben meg a *guttege* szokottabb, p. o. jos guttege (guttege olmúš) oažžo dam diettet, ha valaki ezt megtudhatja; jos ojničak gud'ege (gud'ege olbmu), ha látnál valakit; æi læk gud'ekge (gud'ekge olbmuk) vel boattam, nem jött még senki; — lækgo cælkam dam gud'ige? im gud'ige, vagy jobban: im gæsage, mondtad-e azt valakinek? nem én, senkinek.

Mikkege (*mige* szokatlan) úgy ragoztatik mint a *mi*, hozzájárulván *ge*, csak a több. sz. nom. *makkege*.

Ugyanez áll a *guabbage* és *guttemušge* szóról is, hogy a *ge* csak a viszonyragokhoz járúl, p. o. guabbain gied'ain valdam? ik guabbainge, melyik kézzel vegyem? egyikkel sem; — æi læk guab-bastge ruđak, egyiknek sincs pénze.

Az *ikkenes*-szel összetett névmásokra szolgáló példák legyenek ezek: giikkenes dat læžža olbmuid, akárki is legyen az; — miikenes dingaid dat læžža, akármi dolog legyen is az; — gæinikkenes olbmuin don læžak boattam, akárkivel is jöttél légyen.

Eredeti határozatlanok:

muttom, muttim f. muutama, némely; önállóan úgy veszi föl a viszonyragokat mint a II. osztálybeli változatlan jellembetűjü melléknevek; jelzői állapotban nem ragoztatik. A *locat.* muttomin vagy muttimin, mint adverbium, azt jelenti, hogy egyszer, valamikor.

soames, gen. *soabmas* némely, (dánul somme) önállóan ragoztatik mint a II. osztálybeli mellék-név, teszem *hanes*; tehát *allat.* soabmasi, *több. sz. nom.* soabmasak, *gen.* soabmasi stb. Jelzőileg nem ragoztatik, tehát: soames boaco némely iram, soames boccuuk némely iramok, soames boccuin stb.

moadde némely, így ragoztatik: *moadde, inf. modid v. moadde, allat. modidi, locat. modin v. moaddest.* Jelzői állapotban nem ra-

goztatik, s a főnevet egyes-számban kívánja, p. o. moadde olbmu (nem olbmuš vagy olmuk) botte, némely ember jöve; — moadde manast læk girjek, némely gyermeknek vannak könyvei.

moaddes némely, csak önállóan jár, így: *inf.* moaddas v. modid, *allat.* moaddasi v. moaddasidi, *loc.* moaddesest vagy moddesin.

ædnag sok, finn enä, az egyes-számban csak *inf.* ædnag, *locat.* ædnagest; de *többes-számban nom.* ædnagak, *inf.* ædnagid, *gen.* ædnagi, stb. Mint jelző nem ragoztatik, p. o. ædnag gitos sok köszönet (mondják: gitos ædnag-ot is); ædnag olmuš læi dobbe, sok nép vala ott; ædnag olbmuk leđe girkost, sok nép vala az egyházban. — Az ædnag comparativusa *æneb* vagy *æmbo* f. enempi, superlativus *ænamuš*, rövidítve *ænaš*, többes-ben *ænemužak*.

buok mind, *inf.* is buok; *többesben* buokak, *inf.* buokkaid, *gen.* buokai stb. Mint jelző nem ragoztatik.

gajtin mind, finn. kaiki, a *többesben* gajtinak és gajkak, *gen.* gajtinai és gajkai, *allat.* gajtinaidi, gajtinæidi, vagy gajkaidi stb.

juökke kiki, csak jelzőileg jár és változatlan.

juökkehaš, *juökkaš* mindenki, f. jokainen, jokaise, *inf. genit.* juökkehaš vagy -haža, *allat.* juökkehažži; *többes-szám* juökkehažak — mind.

juoga némely, *inf.* juojda, *allat.* juosag, *praed.* juonén.

ollo sok; változatlan az *ll*; comparativus: *ollob*, superlat. *olloomus*, p. o. ollost valdet ollob, soktól többet venni; jug'atin su olloin vinin, sok borral itatá őt.

galle is sok, p. o. addim suini nu galle lajbe, go sust leđe manak, adtam neki annyi kenyeret, a mennyi gyermekei valának. Önállóan *galles* sok, p. o. æi dam diede galles, azt nem tudja sok (ember).

gallad is ilyen jelentéssel fordul elő, p. o. galles botte? hányan jövének? gallad botte, néhányan jövének; goddikgo ollo gullid? goddim mon gallad = fogtál-e sok halat? fogtam egynehányat.

Az *arányosítók* (correlativok) ezek: maggar, maggaraš milyen, daggar, doggar, duoggaraš s daggaraš, ilyen, olyan; maggar-ikkenes, maggaraš-ikkenes akármilyen; — man ollo mennyi, nu ollo annyi, jus man ikkenes akármennyi.

Kölcsönösítő a guojbme szó, melynek használatát példák mutassák: moaj gujmm guojbmame (vagy gujmmidæme) mattatædne mí ketten egymást tanítjuk; doaj bagadæppe gujmm guojmade (gujmmidæde) tí ketten oktatókat egymást; soaj harjetæba gujmm guoj-

mesga, ök (ketten) gyakorolják egymást; — mi galgap vækjet gujm gujmidæmek (guojbnamek) nekünk egymást segitenünk kell; bagadæppet gujm gujmidædek (guojmadek); si harjetek gujm gujmidædek (guojmesek). Ezen példákban a guojbme szó először rövidülve, azután infinitivusban áll. De az infinitivus helyett más eset is állhat, p. o. mi galgap rokkedallat gujm gujmidæmek oudast, nekünk egymásért imádkoznunk kell; moaj orru gukken gujm guojmestæme, mi (ketten) messze lakunk egymástól; si ærranadde gujm gujminæsek, ök elválnak egymástól.

Arövidült *gujm* helyett *guabbag* (guabba), *gutteg*, *ješ gutteg* is állhatnak, így: go okti boatteba, de gaskestæba guabbag guojmesga, ha összejönek (ketten), akkor egyik a másikat megharapja; — de si addalek gied'aidæsek okti gutteg guojmasæsek (guojbmasis), akkor össze adják kezeiket, mindenik a társával.

Az *egyik-másik*-félüket nubbe-nubbe, vagy nubbe-guojbe, vagy nubbek-nubbek fejezik ki, p. o. go nubbe-nubbe lakkai vigga, ja nubbe-nubbe lakkai, de læva soappamættom gaskanæsga, ha egyik másképen kívánja, másik is másképen, akkor nem egyezhetnek meg egymás közt; de celki nubbe niejda guojbmasis, akkor mondá az egyik lány a másiknak; — nubbek botte, nubbek vulge, mások jövének, mások menének.

Számnevek.

Az alap-számnevek mellé a sor-számneveket adjuk, mert az összetett tízes számokat ezekkel alkotja a nyelv.

Alap-számnevek.

1. ofta, oft; okta, okt; oufta, akta
2. guöfte, guöft; guökta, -te, guökt
3. golm, golma, golbma
4. nælla, nælle
5. vitta, vitte, vit
6. gutta, gutte, gut
7. čiečča, čieča, čieč, ġeča
8. gavce, gauce, gafce, gakce
9. ovce, ofce, oufce
10. log'e (lokke)
100. čuötte
1000. duhat vagy log'e čuötte

Sor-számnevek.

- vuostas
- nubbe
- goalmad
- nællad
- vid'ad
- gud'ad
- čiečad, čičid
- gavcad
- ovcad
- log'ad
- čuod'ad
- duhatad

11. oft nubbe lokkai	oft nubbe log'ad (vuostas nubbe lokkai)
12. guöft nubbe lokkai	guöft nubbe log'ad (nubbe nubbe lokkai)
13. golm nubbe lokkai	golm nubbe log'ad
14. náella nubbe lokkai	náella nubbe log'ad
15. vit nubbe lokkai	vit nubbe log'ad
16. gut nubbe lokkai stb.	gut nubbe log'ad
20. guöft log'e	guöft log'ad
21. guöft goalmad lokkai	guöft goalmad log'ad
27. čieč goalmad lokkai	čieč goalmad log'ad
28. gavce goalmad lokkai	gavce goalmad log'ad
30. golm log'e	golm log'ad
31. oft náellad lokkai	oft náellad log'ad
40. náella log'e	náella log'ad
42. guöft vid'ad lokkai	guöft vid'ad log'ad
50. vit log'e	vit log'ad
60. gut log'e	gut log'ad
70. čiečča log'e	čiečča log'ad
80. gavce log'e	gavce log'ad
90. ovce log'e	ovce log'ad
100. čuötte ja ofta	čuod'ad ja vuostas
200. guöft čuöd'e	guöft čuod'ad stb.

A *vuostas* szó a *vuost*-nak származéka, azon *s* (*as*) képzővel, mely inkább a magyar *ső*-vel egyeztethető (el-ső), mintsem a lapp azonosnak látszó *s*-szel, mely a számnevekhez járúlván, főneveket alkot, így: *guoftés* kettőnek gyűlése, *golmas* háromnak együttvolta, *n'all'es*, *vid'as*, (gen. vittas), *gud'as* (gen. guttas), *čiečas*, *govces*, *ovces*, *log'es* (gen. lokkas), *oft nubbe log'es*; *čuöttés* (gen. čuöttas). Ha e szólásokat tekintjük: galle olbmu dobbe leđe, hány ember vala ott? náella olbmu négy ember; s galles dobbe leđe, hányan valának ott? náelljes négyen: azt látjuk, hogy az *s*-szel képzett számnevek némileg a magyar *n*-nel képzetteknek felelnek meg; tehát:

guöftés ketten	náelles négyen
golmas hárman	vid'as öten stb.

De a lapp *guöftés*, *golmas* stb. valóságos gyűjtő nevek, me-

lyek ragozhatók: ellenben a magyar *ketten*, *hárman* stb. ragozhatatlanok.

A *nubbe*, mint láttuk, comparativusi alak, tője tehát *nu*, mely egy a finn *muu* = má-s szóval (déli lappban *mubbe*). Hogy a comparativus a kettőséget fölteszi, sőt a kettő közül az egyiket világosan ki is fejezi, mutatja a lapp *guabba*, finn *kumpi* (lásd a kérdő névmásokat). A lapp *nubbe*, *mubbe*, alakjára nézve a szokatlan finn *muumpi*, jelentésére nézve a magyar *másod-ik*.

A többi sorszámok képzője *d* (ad), mely azonos a magyar ebbeli képzővel: harm-ad, negy-ed stb. a finn képző (*a*)nt (*e*)nt. A lapp képző, mint látjuk, gyengíti a számnevek jellem betűjét, innen: *vitta*, *vit*, *vid'ad*; *gutta*, *gut*, *gud'ad*.

A lapp *log'e* (lokke, az enareban *love* tíz) elüt a finn nyelvcsoporthoz tartozó tizeseitől, mert az az ugornyelvcsoporthoz tartozó. Tője *lokke*, genitivusa *log'e*; tehát alapszámúl a genitivus áll, mint a finn *kymmenen*, mely hasonlóképen a *kymmene*-nek genitivusa. Azonban gyakran találunk *lok-ot* (lokke h.) így *golm lok* = *golm log'e*.

Az összetett tizes számokat százig úgy rakja össze a nyelv, hogy *oft nubbe lokkai*-t, azaz egy a másod tízre, *oft goalmad lokkai* egy a harmad tízre, *oft n'all'ad lokkai* egy a negyed tízre-t mond stb. „Egy a negyed tízre“ 31, „egy a harmad tízre 21 stb. De a sorszámoknál elhagyja a nyelv azt a szófüzést: „tízre,“ s csak így mondja: *oft nubbe log'ad* = egy másod-tized, *oft goalmad log'ad* egy harmad-tized, azaz tizenegyedik, huszonkettedik. Továbbá, ebből: *guöft čuöd'e* két száz, világosan látjuk, hogy a *čuöd'e* szó az infinitivusban áll, mint a finnben: *kaksi sataa*, *kaksi kymmentä* stb. Tehát a *guöft log'e* = 20, *golm log'e* = 30, *n'all'a log'e* = 40, stb. ugyan ilyen szófüzetek.

Az önálló alap-számnevek fölveszik a viszonyragokat, így p. o.

<i>Nom.</i>	<i>ofta</i>	<i>vitta</i>	<i>čiečča</i>	<i>gavce</i>	<i>log'e</i>	<i>čuötte</i>
<i>Inf. G.</i>	<i>ovta</i>	<i>vid'a</i>	<i>čieča</i>	<i>gavce</i>	<i>log'e</i>	<i>čuöd'e</i>
<i>Allat.</i>	<i>ofti</i>	<i>vitti</i>	<i>čičči</i>	<i>gavcai</i>	<i>lokkai</i>	<i>čuöttai</i>
<i>Locat.</i>	<i>ovtast</i>	<i>vid'ast</i>	<i>čiečast</i>	<i>gavcest</i>	<i>log'est</i>	<i>čuöd'est</i>
<i>Comit.</i>	<i>ovtain</i>	<i>vid'ain</i>	<i>čiečain</i>	<i>gavcin</i>	<i>log'in</i>	<i>čudin</i>
<i>Praed.</i>	<i>oftan</i>	<i>vittan</i>	<i>čieččan</i>	<i>gavcen</i>	<i>lokken</i>	<i>čuötten</i>

Az önálló sorszámok is fölveszik a viszonyragokat, csak hogy a *nubbe*-nek *bb*, s a többiek *d*-je változatlanul maradnak.

Jelző állapotban az alapszámnevek változatlanok a nominativus és infinitivus előtt, de a többi esetek előtt genitivusban állanak, kivéve a comitativust, melyhöz a számnév is alkalmazkodik; de a megszámlált tárgy egyes-számban áll, tehát: *gutte jag'e* (infin.) læk *dassači go jami*, hat éve, hogy meghalt; *son læ gud'a, log'e, čuöd'e jag'e* (genit.) boares, ő hát, tíz, száz éves (jahre ált); *son jug'i dam luosa gud'a sag'ai*, ő ezt a lazacot hat részre osztá el; *ovtain suormain, guvтин suormain*, egy újjal, két újjal. De az összetett számok változatlanul maradnak a főnevek előtt, p. o. *oft nubbe lökkai* (rövidítve lok) olbmuin, tizenegy emberrel; *golbma log'e* (golma lok) olbmust læ girjek, harmincz embernek van könyve. De a comitativus itt is kivétel, p. o. *guvтин log'e* (guvтин lok) olbmuin, húsz emberrel.

A sorszámok is változatlanok a jelzői állapotban, a comitativust kivéve, p. o. *nubbin gied'ain*, a másik kézzel.

Az alap-számnevekre a *galle*, hány, a sorszámnevekre a *gal-lad*, hányadik, az illető számbeli összeséget jelentő számnevekre a *galles* (= hányan) kérdések vonatkoznak.

Az *s*-es végű számnevekből, *i* rag által, osztó számnevek lesznek, melyek ismétlődnek; de *oft*-hoz *aj* járúl, így: *oftaj oftaj* egyenként egyenként, *guöktasi guöktasi* (guöftasi), ketten ketten, *golbmasi golbmasi*, hárman hárman, *nállasi nállasi*, vittasi vittasi, *lokkasi lökkasi*, *čuöttasi čuöttasi*.

A *hányszor* kérdésre megfelelő számnevek ezek: *ofti*, *gufti* (*gukti*), *golbmi*, *nelli*, *vitti*, *gutti*, *čičči*, *gufci*, *ofci*, = egyszer, kétszer, háromszor stb. De *gærde* f. kerta és *havve* f. haava, magy. (hébe hóba) szók is azt fejezik ki, p. o. *guöft gærde* kétszer. A sokszorozásnál is *gærde* jár, így *guöft gærde guöft nälla* = kétszer kettő négy. Továbbá *oftgærdasaš* egyszeres, *guöftgærdasaš* kétszeres, *golmgærdasaš* háromszoros stb.

A sorszámokból következők lesznek: *vuost*, vagy *vuostačín* (*vuočan*, *vuostačedin*) először; *nubbadest* v. *nubbadašši* másodsor; *golmadest*, *golmadašši* harmadszor; *nálladest*, *nálladašši* negyedszer, *maññemužži* utólszor stb.

A törtszámokat így fejezi ki a nyelv: A felet *bælle* f. puoli, m. fél, ha hosszában, és *lakke* szó fejezi ki, ha széliben osztatik szét, p. o. *luossa-bælle* fél lazac, *boddo-lakke* fél óra, *golmadas* egy harmad, *nálladas* negyed, *log'adas* tized, *guöft čuöd'e* ja *ovce* nubbe lo-

gadas $\frac{1}{2}$ ₁₉-ed rész. Ezeket: másfél, harmadfél, negyedfél stb. így mondják: bæl nubbe (= fél-más), bæl goalmad, $2\frac{1}{2}$, bæl vid'ad $4\frac{1}{2}$, bæl oft nubbe, $10\frac{1}{2}$. Különb en guoft oase golmast, $\frac{2}{3}$, golm náelladasa $\frac{3}{4}$, náella vid'adasa $\frac{4}{5}$.

Igeszó.

Mint a névszónál úgy itt is, tájékoztatás és egybehasonlítás végett, a finn, reval-eszt, dorpat-eszt, éjszaki csúd, déli (svéd) lapp, éjszaki lapp és enare-lapp igének ragozását előre bocsátjuk, az egybehasonlító mintát Lönnrotnak említett munkájából vevén ki. A mintának fölvetett ige finn. *kiittää*, köszönni, melynek tője *kiittä*, csaknem változatlanul marad meg a többi nyelvekben.

Az idő- és mód-képzőket, meg a személyragokat nem választjuk el az igetől, mert könnyen kiösmerhetők.

Indicativus.

Praesens.

	<i>Finn.</i>	<i>Reval-eszt.</i>	<i>Dorpat-eszt.</i>
<i>Egy. sz.</i>	kiitän	kiidan	kita
	kiität	kiidad	kitat
	kiittää	kiidab	kitap
<i>Kettössz.</i>	—	—	—
	—	—	—
	—	—	—
<i>Több. sz.</i>	kiitämme	kiidame	kitame
	kiitätte	kiidate	kitate
	kiittävät	kiidavat	kitva

Praeteritum.

<i>Egy. sz.</i>	kiitin	kiitsin	kiti
	kiitit	kiitsid	kitit
	kiitti	kiitis	kit
<i>Kettössz.</i>			
<i>Több. sz.</i>	kiitimme	kiitsime	kitime
	kiitätte	kiitsite	kitite
	kiittivät	kiitsivad	kitiva

Conjunctivus.

<i>Egy. sz.</i>	kiittänen	kitne
	kiittänet	kitnet
	kiittänee	kitnep(-ne)
<i>Kettössz.</i>		

<i>Több. sz.</i>	kiittänemme	kitneme
	kiittänette	kitnete
	kiittänevät	kitneva

Concessivus.

<i>Egy. sz.</i>	kiittäneisin
	kiittäneisit
	kiittäneisi

Indicativus.

P r a e s e n s.

<i>Éjszaki csüd.</i>	<i>Déli lapp.</i>	<i>Éjszaki lapp.</i>	<i>Enare-lapp.</i>
kitan	kitab	gitam	kiittam
kitat	kitah	gitak	kiitah
kitab	kita	gitta	kiitta
	kiten	gitte	kiitten
	kitebeten	gittebætte	kittevette
	kiteba	gitteba	kiittev
kitamai	kitebe	gitteþ	kiitteþ
kitatei	kitebete	gittebættet	kittevetted'
kitaba (kiittas)	kiteh	gittek	kiitteh

P r a e t e r i t u m.

kitin	kitib	gittim	kiittim
kitit	kitih	gittik	kiittih
kiit	kiti	giti	kiittij
	kitimen	gitime	kiittiim
	kititen	gitide	kiittiid
	kitika	gitiga	kiittiin
kitimai	kitime	gitimek	kiittiim
kititei	kitite	gitidek	kiittiid
kitiba	kitin	gitte	kiittii

C o n j u n c t i v u s.

kiitnen	kitičab	gitičam	kiiteem
kiitnet	kitičah	gitičak	kiiteeh
kiitneb	kitič	gitiča	kiitie
	kitičen	gitičædne	kiitičææn
	kitičebeten	gitičæppa	kiitičvette
	kitičeba	gitičæva	kiitičæeva
kiitnemui	kitičeba	gitičæþ	kiitičep
kiitnetei	kitičebet	gitičæppet	kiitičvetted'
kiitneba	kitičeh	gitiček	kiitiček

C o n c e s s i v u s.

kiitneisin
kiitneisit
kiitneisi

*Concessivus.**Finn. Reval-eszt. Dorpat-eszt.**Kettőssz.*

Több. sz. kiittäneisimme
kiittäneisitte
kiittäneisivät

Conditionalis.

Egy. sz. kiittäisin kiidaksin kitas
kiittäisit kiidaksid kitas
kiittäisi kiidaks kitas

Kettőssz.

Több. sz. kiittäisimme kiidaksime kitasime
kiittäisitte kiidaksite kitasse
kiittäisivät kiidaksivad kitasse

Rogativus.

Egy. sz. kiitäön
kiittäös
kiittäköön

Kettőssz.

Több. sz. kiittäömme
kiittäötte
kiittäkööt

Imperativus.

Egy. sz. kiittäkän
kiitä kiida kitas
kiittäkään kiidku kitko

Kettőssz.

Concessivus.

Éjszaki csúd. Déli lapp. Éjszaki lapp. Enare-lapp.

kiitneisimai
kiitneisitei
kiitneisiba

Conditionalis.

kitaisin	kitalim	gitašim	kiitačim
kitaisit	kitalih	gitašik	kiitačih
kitais	kitali	gitaši	kiitači
	kitalimen	gitašeime	kiitačeim
	kitaliten	gitašeide	kiitačeid
	kitalika	gitašeiga	kiitačein
kitaisimai	kitalime	gitašeimek	kiitačiim
kitaisitei	kitalite	gitašeidek	kiitačiid
kitaisiba	kitalulum	gitašege	kiitačii

Rogativus.

kitom
kitoh
kitos
kiton
kitoten
kitoska
kitob
kitote
kitose

Imperativus.

kita	kite	gite	kiite
kiitkaha	kites	gittus	kiitus
	(kitem)	gitto	kiitton
	kiten	gitte	kiittee
	(kiteska)	gittusga	kiittus

Imperativus.

	<i>Finn.</i>	<i>Reval-eszt.</i>	<i>Dorpat-eszt.</i>
<i>Több. sz.</i>	kiittäkämme	kiidkem	kitkem
	kiittäkätte	kiidke	kitke
	kiittäkää	kiidku	kitko

N o m i n a l i s.

<i>Infm.</i>	kiittääh	kiita	kitta
<i>Praedic.</i>	kiittääksi		
<i>Iness.</i>	kiittäessä	kiites	kitten
<i>Instrum.</i>	kiittäen	—	—
<i>Illat.</i>	{kiittään		
	{kiittämään	kiitma	kitma
<i>Iness.</i>	kiittämässä	kiitmas	kitman
<i>Adess.</i>	kiittämällä		kitmal
<i>Elativ.</i>	kiittämästä	kiitmast	kitmast
<i>Ablat.</i>	kiittämältä		
<i>Abessiv.</i>	kiittämättä	kiitmata	kitmata
<i>Nomin.</i>	kiittäminen	kiitmine	kitmine
<i>Infinit.</i>	kiittämistä		
<i>Adess.</i>	kiittämäisillä		
<i>Actor.</i>	kiittäjä	kiitja	kitja
<i>Adject. praes.</i>	kiittävä	kiitav	kitav
<i>Adject. praet.</i>	kiittänyt	kiitnud	kitnu
<i>Adject. negat.</i>	kiittämätöin		

-tön

Ezen minta-mutatványból kitetszik, hogy a finn nyelv igéjének hét módja van: *indicativus* kiittää köszön; *conjunctivus* kiittänee hogy köszönjön, köszönne; *concessivus* kiittäneisi bár köszönne, vagy köszönhetne; *conditionalis* kiittäisi ha köszönne; *rogativus* kiittäköön ugyan köszönjön; *imperativus* kiittäkään köszönjön; *nominialis*, a mely az úgynevezett infinitivust, supinumot, gerundiumot és participiumokat magába foglalja, s négy töből áll: *kiittä*, *kiittämä*, *kiittämäise*, *kiittämise*-ből.

Az első tö: *kiittä*, következő viszonyragokat veszen föl:

infinitivus kiittää, vagy kiittääh

inessiv. kiittäessä

Imperativus.

<i>Éjszaki csüd.</i>	<i>Déli lapp.</i>	<i>Éjszaki lapp.</i>	<i>Enare lapp.</i>
kiitkamai	kiteb	gittop	kiittup
kiitkatei	kitet	gittet	kiitted'e
kiitkaha	kites	gittusek	kiittus

Nominalis.

kiitta	kitet	gittet	kiitted'
	kitačet	gitičet	
kiittes	kiteten	gitededin	kiitediin
kiitten	kiten		kiiten
kiitha			} kiiteman
kiitmaha			
kiitmas	kitemen	(gittemen)	kiitemen
kiitmal	kitemin	(gittemin)	kiitemein
			kiitemest
			kiitemeld
kiitmata		gitekætta	kiitehadna
kiitmine	kitem	gittem	kiitem (kiitemus)
kiitja	kiteje	gitte	kiittee
kitab			
kiitnu	kitam	gittam	kiittam
kiitmatoi	kitetkenna	gittemættom	kiitemættom

illativ. kiittään*praedic.* kiittääksi*instruct.* kiittäen

Ezeken kivül származnak töle:

nomen actoris kiittäjä köszönő*adjectivus praes.* kiittävä köszönő*adjectivus praet.* kiittänyt köszönt.A második tö: *kiittämä*, következő viszonyragokat veszen föl:*ablativ.* kiittämältä*adessiv.* kiittämällä

elativ. kiittämästä
inessiv. kiittämässä
illativ. kiittämään
abessiv. kiittämättä.

Ezeket kivül származik töle az

adject. negat. kiittämätöin.

A harmadik tö: *kiittämäise*, csak egy viszonyragot veszen föl:

adessiv. kiittämäisillä.

A negyedik tö: *kiittämäne*, fölveszi a

nominat. kiittämänen

infinit. kiittämistä.

Azonban azt is látjuk ama minta-mutatványból, hogy nem mindenik finn csoportbeli nyelvnek van meg mindenik módja. Jelenen a lapp nyelvjárások mindnyáján *concessivus* nélkül vannak; a *rogativusa* is csak a déli lapp nyelvnek van meg. E különbséget abból fejthetni meg, hogy nem mindenik nyelvnek van ugyan azon, vagy ugyan annyi *módképzője*.

1) Az *indicativus*-nak nincsen *módképzője*, az a nélkül nem szükölködik. A *conjunctivus* képzője a finnben *ne*, mely a dorpatesztben és éjszaki csúdban is megvan, így: kiittä-*ne*-n, kit-*ne*, kiit *ne*-n. A lapp nyelvjárásokban nincsen meg, hanem azokban *ča* a *conjunctivusi* képző, mert: kiti *ča*-b, giti-*ča*-m; az enare-lappban csak a kettős- és többes-számban tűnik elő: kiti-*čæ*-n, kitičæ-p.

A finn *concessivus* képzője *neisi*, melyet, ha a *conditionalis* képzőjével, az *isi*-vel, összvetyük, a *conjunctivusi* és *conditionalisi* képzőből (*ne* + *isi*) összerakottnak találunk. Tehát a finn *conditionalis* képzője *isi*, így: kiittä-*isi*-n, melyből a dorpatesztben csak *s* maradt meg: kita-*s*, de az éjszaki csúdban éppen van meg: kita-*isi*-n. A reval-esztben *ksi*-t találunk helyette, így: kiida-*ksi*-n. A lappnyelvek *conditionalisa* kétféle alakot mutat: *ši*, *či* képzővel, mely a finn képzővel rokon, mint az éjszaki lappban gita-*ši*-m, az enare-lappban kiita-*či*-m; s *li* képzővel, mely a déli lappban fordul elő, így: kita-*li*-m, mely a *læt* (lenni) igéből való, melynek 3-dik személye a déli lappban *li*. A *conditionalisra* nézve tehát megegyeznek a finn csoportbeli nyelvek.

A *concessivus* képzője, mint láttuk, össze van rakva a *conjunctivusi* *ne*-ből és *conditionalisi* *isi*-ből, de csak a finnben (*kiittä-neisi*-n) és éjszaki csúdban (*kiit-neisi*-n) találhatik meg.

A finn nyelvnek az *imperativuson* kívül, melynek képzője *ka*, *kü* (kiittä-kä-n, sano-ka-n hadd mondjak), rogativusa is van, *ko*, *kö* képzővel (kiittä-kö-n). A rogativus csak a déli lappban tűnik elő csonkított alakban (kitom, kitoh, kitos stb.), a többi finn nyelvek nem ismerik. Az imperativus mindenütt megvan, s a *ka*, *kü* képzője világosan meglátszik a finn, reval-, dorpat-eszt s éjszaki csüd többes-számában (kiittä-kü-mme, kiid-ke-m, kit-ke-m, kiit-ka-mai). A lapp nyelvben is *ke* az imperativus képzője, de az kimarad az igék egyik osztályában, melybe a *kitet*, *gittet*, *kiitted'* szó is tartozik, de megvan p. o. ezekben: ravvijeke parancsolj, vuogajeke indulj, læbbojeke teregess, bagadeke fegyezz.

A *nominalis* vagy *névi mód* kétféle: *substantivalis*, fő-névi, s *adjectivalis*, melléknévi.

A finn főnévi módnak, mint láttuk, négy töje van: *kiittä*, *kiittämä*, *kiittämäise*, *kiittämise*.

A *kiittä* tőnek infinitivusa tulajdonképen *kiittätäh* vagy *kiittätä'*, összevonva *kiittääh* vagy *kiittäü'*. A lapp nyelvjárások kiteszik az infinitivus ragját (*tä'*), így: kite-t, gitte-t, kiitte-d', annyira, hogy az enare nyelvjárásban a *d'* még a finn hehet (*täh* vagy *tä'* = d-h vagy d') is megtartotta. S valamint a finnben a *kiittä* tőnek infinitivusa *kiittä-tä'*, praedicativusa *kiittäüksi*, inessivusa *kiittäessä*, instructivusa *kiittäen* stb. úgy származik a lappban is egy feltehető *kite*, *gitte*, *kiitte* töből az infinitivus *kite-t*, *gitte-t*, *kiitte-d'*; az inessivus *kite-ten*, *gite-de-din*, *kitte-di-in* (a finn *kiittä-essä* e helyett van: *kiittä-dessä*), s az instrumentalis (finn: *kiittäen*) *kite-n*, *kiite-n*. A nomen actoris *kiittäjä*, *kiitja*, *kitje* is ezen tőnek származéka.

A finn *kiittämä* tőnek ragjai világosak. A lappban is megvan: *kitem*, *gitem*, *kiitem*: de ebből a déli vagy svéd lappban csak két ragos alak van meg: *kitemen*, *kitemin*; az enare-lappban több van meg: *kiiteman*, *kiitemen*, *kiitemein*, *kiitemest*, *kiitemeld*. A lapp névimódnak abessivusa: *gitekætta*, *kiitehadna* *), a *gite*, *kiite* töből való.

A finn *kiittämise* tőnek ragosai is világosak. A többi finn nyelvekben csak a nominativus megfelelője van meg (reval-eszt: *kiit-*

*) A *kætta*, *hadna* egymásra nézve azt a hasonulást tüntetik elő, a mely a magyar *kettő*-ben fordul elő a *kelnő*-re nézve.

mine, dorpat-eszt: *kitmine*, éjszaki csúd: *kiitmine*, déli lapp: *kitem*, éjszaki lapp: *gittem*, enare lapp: *kiitem*.

A finn melléknévi módnak praesense: *kiittävä*, reval-eszt *kiitav*, dorpat-eszt *kitav*, éjszaki csúd *kitab*. Ez az alak nagyon hasonlít a nomen actorishoz: *kiittäjä*, reval-eszt *kiitja*, dorpat-eszt *kitja* alakhoz. A lapp nyelvjárások nem is bírják egymástól megkülönböztetni, *kiteje*, *gitte*, *kiittee* lévén az alak, mely nomen actoris, és adjectivum praesens.

A finn melléknévi mód praeteritumja *kiittänyt*, reval-esztben *kiitnud*, dorpat-esztben *kitnu*, éjszaki csúdban is *kiitnu*. Minthogy egyebekből valószínűvé lesz (lásd itt a 265. 266. lapot), hogy ezen alakok *mut*, *mit* képzőből lettek, melynek a finn *nut*, *nyt* csak változatja: a lapp *kitam*, *gittam*, *kiittam* alakok, bár csonkán is, ezen képzőt tüntetik elő.

Ha egy tekintetet vetünk a magyar ige módjai ra, azt fogjuk látni, hogy a magyar ige indicativusa sem szükölködik módképző nélkül; továbbá hogy annak is conditionalisa van, de *na*, *ne* képzővel, így: tud-*na*, kér-*ne*, mely képző a finn nyelvek conjunctivusi képzőjével látszik megegyezni; de azt is látjuk, hogy a magyar ige imperativusa és conjunctivusa egy (tud-*jon*, lás-*son*, lát-*jon* helyett), melyek *j* képzője a finn és lapp imperativusi *ka*, *ke* képzővel egyeztethető.

A magyar névimódnak alakjai: *tudni*, *tudó*, *tudva*, *tudván*, *udott*. Az elsőnek *ni* képzője nem találja meg hasonlóját se a finn se a lapp nyelvekben. A második alak *tudó*, értelmére nézve a finn *tunteja* és *tunteva* (nomen actoris, és adjectivum praesens) alakoknak felel meg, s *tudván*, hogy a *tó*, *szó*, *só*, *hó* stb. szók töjei tulajdonképen *tav*, *szav*, *sav*, *hav*, s ha egyébből nem, már ebből is azt hozván ki, hogy a *tudó* alaknak töje is *tudav*, ez alakjára nézve is a finn *tunteva*-nak felel meg. A magyarban tehát, úgy mint a lapp nyelvjárásokban is, a nomen actoris és adjectivum praesens egy alakkal fejeztetik ki, így:

<i>finn</i> ,	<i>reval-eszt</i> ,	<i>dorpat-eszt</i> ,	<i>csúd</i> ,	<i>déli l.</i>	<i>éjsz. l.</i>	<i>en. l.</i>	<i>magy.</i>
kiittäjä	kiitja	kitja	kiitja	}	}	}	kiteje gitte, kiittee köszönő (köszönev)
kiittävä	kiitav	kitav	kitab				

Hogy pedig a *tudó*-nak igazán *tudav* a töje, bizonyítják a

tud-va, *tud-ván* alakok is, a melyeket a *tudó*-val származási viszonyban találók.

A *tudott* alakot *tud-mut*-ból eredettnek vélem, melyről (lásd a 265. és 266. lap). S ha áll ezen fölvétel, a *tudott* alak is egybe-hasonlítható volna a *tuntenu*t (kiittänyt) alakkal, tehát a lapp *dovdam*-mal (*gittam*) is.

2) Az egybehasonlítási mintában csak az *indicativus*nak van két idő-alakja, *praesens* és *praeteritum*. A *praesens* mindenütt tulajdon képző nélkül mutatkozik. A *praeteritum* képzője valamenyny felhozott nyelvben *i*, mely néha az igető magánhangzóját, mint a mintapéldáét is, elenyészteti, de néha meghagyja, mint utóbb a lapp igénél fogjuk látni. Tehát: *kiitä-n*, *kiit-i-n*; *dorpat-eszt kíta-*, *kít-i-*; éjszaki cs. *kitan*, *kit-i-n*; déli l. *kita-b* *kit-i-b*; éjszaki l. *gita-m*, *gitt-i-m*; *enare* l. *kiita-m*, *kiitt-i-m*. A *reval-esztbeli kitsin* alakban egy idegen elem, az *s* járult hozzá, melynek tulajdonképen csak összevont igékben van helye, a hol egy kiesett hangot pótol, mint a finnben: *lupa*an igérek, *lupa-h*-an helyett, *lupa*sin igérek. A *reval-eszt* azt az összevont igékbeli *s*-et azután olyan igékbe is fölveszi, a melyekben nincsen összevonás.

A *praeteritum* képzője a magyarban is magánhangzó *a*, *e*, így *tud-a*, *kér-e*.

A finn nyelvekben csak egy mult időbeli alak van: de az *olen*, *olla*; *lienen*, *läem*, *läet* (magyar *val* és *lenni*) igék segítségével *imperfectumot*, *perfectumot*, *plusquamperfectumot* is képeznek, mit alább a lapp nyelvénél fogunk látni.

3) A lapp nyelvjárások igéje a kettős-számmal tűnik ki a finn nyelvek igéje mellett.

4) Lássuk most a személyek ragjait. Az *egyessz. 1. szem.* a finnben *n*, mely a *reval-esztben* és *éjsz. csúdban* is megvan, de a *dorpat-esztben* elenyészett már. A lapp nyelvjárásokban az *m* és *b*, (*kiittä-n*, *kiida-n*, *kita-*, *kita-n*; *gita-m*, *kiita-m*, *kita-b*). — Az *egyessz. 2. sz.* a finn nyelvekben *t*, *d*; a lappban *k*, *h*, de *t* is, (*kiittä-t*, *kita-t*, *kiida-d*; *gita-k*, *kiita-h*, *kita-h*; de *gita-t* is). — Az *egyessz. 3. sz.* a finnben *vä*, mely az előző hangzóval összeolvad, így: *kiittä-ä*, *kiittävä* helyett, vagy *vi*, *pi*-vé változik a nyelvjárásokban, így: *kiittä-vi*, *kiittä-pi*. Ez a *vä* a többi finn nyelvekben *p* vagy *b*-vé válik, így: *dorpat-eszt*: *kita-p*, *reval-eszt*: *kiida-b*, *éjsz. csúd*: *kita-b*. — A lapp nyelvekben is *va* lehetett az eredeti képző, mely azonban elenyé-

szett, de ottvoltát magánhangzójának hosszúsága jelenti folyvást, mert: *kitä, gittä, kiittä*. Tudván, hogy a finn és lapp személyi névmások: *minä, sinä, hän; mon, don, son*, látjuk, hogy az első személy *m*-je a finn nyelvekben *n*-né gyengült vagy el is enyészett, a lapp nyelvekben vagy *m*-nek maradt meg, vagy *b*-vé sűrűdött. A második személy *s*-je és *d*-je (*sinä, don*) a finn nyelvekben *t, d*-vé, de a lapp nyelvekben *k, h, t*-vé változott; — vagy inkább azt kell mondanunk, hogy a *sinä, don* szókon kívül *k, h* elejű szó is volt meg a második személy kifejezésére. A harmadik személy ragja *va, vä, hän*-ből alakúlhatott ugyan, de bajosan *son*-ból.

A többes-szám személyragjainak megfejtésére bocssásuk előre a finn *me, te, he*, a lapp *mi, di, si* (magy. *mi ti vi*) személyes névmásokat. A több. sz. 1. személye a finnben *kiittä-m-me*, a reval-esztben *kiida-me*, a dorpat-esztben *kita-me*, az éjszaki csúdban *kita-mai*. Kétszer találjuk meg a *me*-t magát, de a finnben *m* előzi meg a *me*-t, s az éjszaki csúdban *i* követi a *ma*-t. Hasonlót veszünk észre a finn több. sz. 2. személyében is: *kiittä-t-te, kiida-te, kita-te, kita-tei*, a hol a *te* csak kétszer van meg maga, a finnben azt is *t* előzi meg, az éjsz. csúdban *i* követi. Azt sejtem, hogy a finn többes-számú 1. és 2. személyben valami lappang, mit az éjszaki csúd *i*-je is mutat, de a mit nem értek még. Azonban nem árt itt megemlékeznünk, hogy a magyar birtokos ragok többes-számában is van valami feltetsző, p. o. *bot-ja-im, bot-ja-id, bot-ja-i*; *kez-e-im, kez-e-i, kez-e-i*. A közös homályosság földerítését a jövőre bízom.

A finn nyelv igéjének többesz. 3. személye *vat, vät*, vagyis az egyesz. 3. személyének (*va, vä*) valóságos többese (*kiittä-vät*). Ezt a reval-eszt is teljesen megörzötte, hol az *kiida-vat*; csonkán van meg a dorpat-esztben és az éjsz. csúdban (*kit-va, kita-ba*). — Végre az egybehasonlító minta mutatja, hogy a finn nyelvekben a praesensbeli személyragok tökéletesen egyenlők a praeteritumbeli személyragokkal.

Lássuk most a lapp nyelvjárások többes-számú személyragjait. Itt az éjszaki lappban különbséget találunk ezen ragok közt. Ugyan is a praesens és conjunctivus többesei egyfelől s a praeteritum és conditionalis többesei másfelől megegyeznek egymással, így:

praes. és conjunct.

praeterit. és condition.

p	p	mek
bettet	ppet	dek
k	k	— gé.

Az éjszaki lapp *p*-je a déli lappban *be*, az enare lappban is *p*, így : gitte-*p*, kite-*be*, kiitte-*p*. Ezen rag könnyen megfejtethető a *mi*-ből. — Az éjszaki l. *mek*-je a déli lappban csak *me*, az enareban *m*, így : giti-*mek*, kiti-*me*, kiittii-*m*. Az a *mek* nagyon hasonlít a régi magyar *muk* (mük)-hoz, a miből a mostani *unk*, *ünk*, való; a *mek*, *muk* a többes-szám kifejezőjéhez, a *me*, *mü*-höz, még újra hozzá teszi a többesi képző *k*-t.

Az éjsz. lapp *bættet* (gitte-*bættet*), mely az enare-lappban *vetted'* (kiite-*vetted'*), a déli lappban *bete* (kite-*bete*), néha *bækket* is; a conjunctivusban meg ugyan ezen rag *ppet* (melynek *pp*-je csak a hangsúly miatt áll *p* helyett: gitičæppet), az enare-ban hasonlóképen *vetted'* (kiitič-*vetted'*) a déli lappban *bet* (kitiče-*bet*). E rag tehát valójában *pet*, *bet*, *vet*; s a *mi* azonkívül még hozzájárul, újra kiteszi a többest. — Az éjszaki lapp *dek* (giti-*dek*), a déli lappban csak *te* (kiti-*te*), az enareban *id* (*di* helyett így: kiiti-*id*). A *dek* is nagyon hasonlít a magyar *tok*, *tek* (tudá-*tok*, kéré-*tek*) raghoz; róla is az áll, mi a *mek*, *muk*-ról.

Az éjszaki lapp többes-számú 3. személyének *k*-ja (gitte-*k*) az ismeretes többesi lapp *k*, mely a déli és enare lappban *h* (kite-*h*, kiittic-*h*); így gitiče-*k*, kitiče-*h*, kiitiče-*h*. Ez a *k* az éjszaki és enare-lapp praeteritumában elenyészett (gitte-, kiittii-), de a déli lappban *n*-né változott *t* (kiti-*n*), valamint az éjszaki lapp conditionalisában *g'*-vé gyengült (gitaše-*g'e*), az *e* tán az ismételt többesítésnek maradványa, mit a három alak taglalása is mutat, így : me-*k*, de-*k*, gé-. Egészen eltérő a déli lapp többesszámú 3. személye: *kitalulum*. A déli lapp conditionalis: *kita-lim*, *kita-lih*, *kita-li*; *kita-limen*, *kita-liten*, *kita-lika*; *kita-lime*, *kita-lite*, *kita-lulum*, a *kita*-ból és *lulim*-ből (lásd a *let* ige optativusát) alakult.

Általában jegyezzük meg, hogy a praeteritum és conditionalis többesszámú személyragjai a névszók többesszámú birtokos ragjaival megegyeznek.

A lapp ige kettős-számú ragjait legjobban szembe tüntetjük, ha a nyelvjárások egyes időalakjait egymás mellett tesszük ki:

Praesens.

Conjunctivus.

<i>Déli l.</i>	<i>Éjsz. l.</i>	<i>Enare l.</i>	<i>Déli l.</i>	<i>Éjsz. l.</i>	<i>Enare l.</i>
kite- <i>n</i>	gitte	kiitte- <i>n</i>	kitiče- <i>n</i>	gitičæ-(<i>d</i>)ne	kiitičææ- <i>n</i>
kite- <i>beten</i>	gitte- <i>bætte</i>	kiitte- <i>vette</i>	kiteče- <i>beten</i>	gitičæ-(<i>p</i>)pe	kiitič- <i>vette</i>
kite- <i>ba</i>	gitte- <i>ba</i>	kiitte- <i>v</i>	kitiče- <i>ba</i>	gitičæ- <i>va</i>	kiitičææ- <i>va</i>

Praeteritum.

Conditionalis.

kiti- <i>men</i>	giti- <i>me</i>	kiitii- <i>m</i>	kitali- <i>men</i>	gitašei- <i>me</i>	kiitačei- <i>m</i>
kiti- <i>ten</i>	giti- <i>de</i>	kiitii- <i>n</i>	kitali- <i>ten</i>	gitašei- <i>de</i>	kiitačei- <i>d</i>
kiti- <i>ka</i>	giti- <i>ga</i>	kiitii- <i>n</i>	kitali- <i>ka</i>	gitašei- <i>ga</i>	kiitačei- <i>n</i> .

A praesens és conjunctivus dualisi ragjai szinte még jobban különböznek a praeterituméi és conditionaliséitől, mint az illető egyes- és többes-szám-beli ragok. Itt azt vesszük észre, hogy a praeteritum és conditionalis dualisi ragjai a névszók dualisi ragjaival megegyeznek.

Hátra vannak még az imperativus személyragjai, a melyekkel együtt a rogativust is szemlélet alá vetjük. Ez a mód csak a finn nyelvben és déli lappban van meg. A finnben az egyesszám-beli második személye *s*, harmadika *n* (kiittäös, kiittäkön), a többi személyek ragjai ugyanazok, melyek másutt. A déli lappban leginkább a harmadik személyek különböznek a szokott ragoktól, mert azok kifejezője *s*, melyhez a kettős és többes-szám-beli kifejező járúl, így: egyessz. 3. sz. kitos, kett. sz. 3. sz. kitoska, több. sz. 3. sz. kitose.

A finn nyelvek imperativusa az egyessz. 2. személyében nem teszi ki a személyragot (*kiitä*'), vagy *kiitäh*); 3. személye hasonlóképen *n*, mint a rogativusban (*kiittäkään*). A többesszám-ban a szokott ragok kerülnek elő. — A lapp nyelvjárások imperativusa az egyessz. 2. személyében hasonlóképen nem teszi ki a személyragot (*kite*, *gite*, *kiite*); a harmadik személyek itt is *s*, a szám-beli kifejezővel, mely azonban mindenütt csak az éjszaki lappban van meg, így: kites, gittus, kiitus; kiteska, gittusga, kiittus; kites, gittusek, kiittus.

A jellembetük változásaira nézve tanúságos a finn *kiittin*, és az éjszaki lapp *gitam* ragozásait összehasonlítani. Látjuk, hogy a finn indicativusban csak a 3-ik személyek tüntetik elő az erősb jellembetűt, ellenben az éjszaki lapp indicativusban más személyek is teszik azt, sőt a praeteritum egyes-szám-beli személyei épen meg-

fordítva tartják az erősbülést és gyengülést. Továbbá a finn conjunctívus, concessívus és conditionalisban a jellembetű erős, ellenben az éjszaki lapp conjunctívusban és conditionalisban vagy optatívusban a jellembetű gyenge.

Lássuk immár különösen az **éjszaki lapp igét**.

Az éjszaki lapp igének ragozásában az igetőre kell tekintettel lenni. A töt úgy találjuk meg, ha elvetjük az infinitívus *t-jét*, azonkívül az *it* végzetű, továbbá a kezdési jelentésű, némely *ot* végzetű igéknek elejtett *t-jök* helyére *je-t* teszünk. Tehát a lodnot kiváltani, lokkat olvasni, oajdnet látni, boattet jönni; ravvit parancsolni, vuogat menni kezdeni, indúlni, læbbot terjegetni, bagadet fegyezni igék töji: lodno, lokka, oajne, boatte; ravvije, vuogáje, læbboje; bagade. E szerint a tö vagy feles, vagy feletlen számú tagokból áll, s ehhez képest a ragozás is némiben különbözik. Három osztályra lehet tehát szedni az igéket:

az *első osztályhoz* azok tartoznak, melyek töji feles számú tagokból állanak, mint: lodno, lokka, oajdne, boatte;

a *második osztályhoz* meg azok tartoznak, melyek töji (három) feletlen számú tagokból állanak, de most majd két, majd három taguaknak tetszenek, mint: ravvije, vuogáje, læbboje;

a *harmadik osztályhoz* végre azok tartoznak, melyek töji feletlen számú tagokból állanak, mint bagadet, baganet emelkedni stb.

Az első osztálybeli igék jellembetűje változó vagy változatlan, mit úgy lehet megtudni, ha összevetjük az infinitívust az imperatívussal. Például: lokkat, imper. log'a olvasni; adnet, imper. ane használni; boattet imper. boad'e jönni stb. igék jellembetűje változó: ellenben šaddat lenni, születni (finn. syntyä) imper. šadda, bačet lőni, imper. bače; vuölget utazni, imp. vuölge stb. változatlan jellembetűjűek.

A második és harmadik osztálybeli igék mind változatlan jellembetűjűek.

A mely változásokat az *oa*, *uo*, *uö*, *œu*, *ie* és *œ*-re nézve a következő tagbéli *u*, *i* és *ë* a névszókból okoztak, lásd a 297, 298. lapot, ugyanazokat itt is okozzák, tehát: boattet bottim, vuölget vulgi, læbbot lebbit.

I. osztálybeliek ragozása.

Ezek töje feles számú tagokból áll, mint: lodnot kiváltani, lokkat olvasni, oajdnet látni, boattet jönni.

Jelentő mód.

Tő: *lodno,* *lokka,* *oajdne,* *boatte.*

Praesens.

<i>Egy. sz.</i>	lonom	log'am	oajnam	boad'am
	lonok	log'ak	oajnak	boad'ak
	lodno	lokka	oajdna	boatta
	—	—	—	—
<i>Kettőssz.</i>	lodnu	lokke	ojdné	botté
	lodnobætte	lokkabætte	oajdnebætte	boattebætte
	lodnoba	lokkaba	oajdneba	boatteba
	—	—	—	—
<i>Több. sz.</i>	lodnop	lokkap	oajdnep	boattep
	lodnobættet	lokkabættet	oajdnebættet	boattebættet
	lodnuk	lokkek	ojdnék	botték

Praeteritum.

<i>Egy. sz.</i>	lodnum	lokkim	ojdnim	bottim
	lodnok	lokkik	ojdnik	bottik
	lonoi	log'ai	ojni	bod'i
	—	—	—	—
<i>Kettőssz.</i>	lonoime	log'aime	ojnime	bod'ime
	lonoide	log'aide	ojnide	bod'ide
	lonoiga	log'aiga	ojniga	bod'iga
	—	—	—	—
<i>Több. sz.</i>	lonoimek	log'aimek	ojnimek	bod'imek
	lonoidek	log'aidek	ojnidek	bod'idek
	lodnu	lokke	ojdne	botte.

Conjunctivus.

<i>Egy. sz.</i>	lonučam	log'ačam	ojničam	bod'ičam
	lonučak	log'ačak	ojničak	bod'ičak
	lonuča	log'ača	ojniča	bod'iča
	—	—	—	—
<i>Kettőssz.</i>	lonučædne	log'ačædne	ojničædne	bod'ičædne
	lonučæppe	log'ačæppe	ojničæppe	bod'ičæppe
	lonučæva	log'ačæva	ojničæva	bod'ičæva
	—	—	—	—

<i>Több. sz.</i>	lonučæp	log'açæp	ojniçæp	bod'icæp
	lonučæppet	log'açæppet	ojniçæppet	bod'icæppet
	lonuček	log'açek	ojnicek	bod'icék

O p t a t i v u s . (C o n d i t i o n a l i s .)

<i>Egy. sz.</i>	lonušim	log'ašim	oajnašim	boad'ašim
	lonušik	log'ašik	oajnašik	boad'ašik
	lonušī	log'aši	oajnaši	boad'aši
	—	—	—	—
<i>Kettőssz.</i>	lonušeime	log'ašeime	oajnašeime	boad'ašeime
	lonušeide	log'ašeide	oajnašeide	boad'ašeide
	lonušeiga	log'ašeiga	oajnašeiga	boad'ašeiga
	—	—	—	—
<i>Több. sz.</i>	lonušeimek	log'ašeimek	oajnašeimek	boad'ašeimek
	lonušeidek	log'ašeidek	oajnašeidek	boad'ašeidek
	lonušége	log'ašége	oajnašége	boad'ašége

I m p e r a t i v u s .

<i>Egy. sz.</i>	—	—	—	—
	lono	log'a	oajne	boad'e
	lodnus	lokkus	ojdnus	bottus
	—	—	—	—
<i>Kettőssz.</i>	lodnu	lokku	oajdno	bottu
	lodno	lokke	oajdne	boatte
	lodnusga	lokkusga	ojdnusga	bottusga
	—	—	—	—
<i>Több. sz.</i>	lodnop	lokkop	oajdnop	boattop
	lodnot	lokkat(et)	oajdnet	boattet
	lodnusek	lokkusek	ojdnusek	bottusek

S u b s t a n t i v u s .

<i>Infinitiv.</i>	lodnot	lokkat	oajdnet	boattet
<i>Supin.</i>	lonoçet	log'açet	oajnaçet	boad'açet
<i>Comitat.</i>	lonodedin	log'adedin	oajnededin	boad'ededin
<i>Abessiv.</i>	lonokætta	log'akætta	oajnekætta	boad'ekætta
<i>Actor.</i>	lodno	lokke	oajdne	boatte
<i>Activ.</i>	lodnom	lokkam	oajdnem	boattem

A d j e c t i v u s .

<i>Praes.</i>	lodnome	lokkame	oajdneme	boatteme
<i>Praet.</i>	lodnom	lokkam	oajdnam	boattam.

A jellembetüre nézve látjuk, hogy az a praesens egyessz. 1. és 2. személyében, azután a praeteritum egyessz. 3. személyében, annak egész kettős és többesszámában gyenge. Továbbá gyenge az egész conjunctivusban és optativusban; gyenge az imperativus egyessz. 2. személyében, valamint a supinumban, comitativusban és abesivusban.

A tőnek utóhangja *o* a praesens kettőssz. 1. személyében és több. sz. 3. személyében, továbbá az egész conjunctivus és optativusban, *s* az imperativus egyessz. 3. — a kettőssz. 1. és 3. meg a többessz. 3. személyében *u*-vá változik. A praeteritum egyessz. 1. és 2. és többes-szám 3-ik személyében pedig az *i* képzőt elenyésztetvén lesz *u*-vá.

A tőnek utóhangja *a*-ja a praesens kett. sz. 1. és több. sz. 3. személyében, valamint a praeterit. több. sz. 3. személyében, *s* az imperativus kett. sz. 2. személyében *e*-vé; az imperativ. egyessz. 3. kettőssz. 1. és 3. meg többessz. 3. személyében *u*-vá változik; a praeteritum egyessz. 1. 2. személyében pedig az *i* előtt kiesik.

A tőnek utóhangja *e*-je a praesens egyesszámában *s* az egész optativusban meg a melléknévi praeteritumban *a*-vá lesz; a praeteritumban *i* előtt elenyészik, kivéve a több. sz. 3. személyét; az imperativus 3. személyeiben pedig *u*-vá lesz.

I utóhangja (vagy *it* végzetű) ige nem tartozik az I. osztályba.

Az *oa* *o*-vá (tehát az *uo* *u*-vá) *e* előtt vonódik össze a praesens kett. sz. 1. és több. sz. 3. személyében, továbbá a praeter. több. sz. 3. *s* imper. kett. sz. 1. személyében. Ebből sejtjük, hogy emez *e*-re az *i* hangnak van hatása; mert egyebütt az *e* előtt nem vonódik össze az *oa* és *uo*. De *i* és *u* előtt kivétel nélkül történik az összevonódás.

A személyek ragjait láttuk már; ott az is meg volt említve, hogy a praesensben *lonok* helyett *lonot*, *s* *lodnobætte* helyett *lodnobække* is fordulnak elő.

Változatlan jellembetűjü igék, a melyek az I. osztályhoz tartoznak, következők:

<i>Infinit.</i>	<i>Praesens.</i>	<i>Praeterit.</i>	<i>Imperat.</i>
oaggot halászni	oaggom	oggom oaggoi	oaggo
oskot, finn uskoa, hinni	oskom	oskum oskoi	osko

ajgot, finn. aikoa, szán- dékozni	ajgom	ajgum ajgoi	ajgo
doajvot, finn. toivoa, re- ményleni	doajvom	dojvum doajvoi	doajvo
bajadaddat emelni	bajadaddam	-daddim -daddai	-dadda
álgasmaddat édesítlni	-maddam	-maddim -maddai	-madda
caggat akadályozni	caggam	caggim caggai	cagga
šaddat, finn. syntyä szü- letni	šaddam	šaddim šaddai	šadda
gaddet gondolni	gaddam	gaddim gaddi	gadde
addet, finn. antaa, adni	addam	addim addi stb.	adde

Ide tartoznak a *met*, *attet*, *uttet* és *astet* által képzett igék is, lásd alább az ige-képzőket.

A II. és III. osztálybeli igék változatlan jellembetűjűek. A II. osztály példái legyenek : ravvit parancsolni, vuogat indúlni, læbbot terjegetni; a III. osztály példája legyen : bagadet fegyezni, tanítani.

II. Osztály.

Tö : ravvije,

vuog'aje,

læbboje,

III. Osztály.

bagade.

Jelentő mód.

Praesens.

<i>E. sz.</i>	ravvim	vuogam	læbbom	bagadam
	ravvik	vuogak	læbbok	bagadak
	ravve	vuoga	læbbo	bagada
<i>K. sz.</i>	ravvijædne	vuogajædne	læbbojædne	bagadædne
	{ravvebætte	{vuogabætte	{læbbobætte	{bagadætte
	{ravvijæppe	{vuogajæppe	{læbbojæppe	{bagadæppe
	ravveba	vuogaba	læbboba	bagadæva
<i>T. sz.</i>	{ravvip			
	{ravvijæp	vuogap	læbbop	bagadæp
	{ravvebættet	{vuogabættet	{læbbobættet	
	{ravvijæppet	{vuogajæppet	{læbbojæppet	bagadæppet
	ravvijek	vuogajek	læbbojek	bagadek

P r a e t e r i t u m.

<i>E. sz.</i>	ravvijim	vuogájim	læbbojim	bagadim
	ravvijik	vuogájik	læbbojik	bagadik
	ravvi	vuogái	læbboi	bagadi
<i>K. sz.</i>	ravvime	vuogáime	læbboime	bagadeime
	ravvide	vuogáide	læbboide	bagadeide
	ravviga	vuogáiga	læbboiga	bagadeiga.
<i>T. sz.</i>	ravvimek	vuogáimek	læbboimek	bagadeimek
	ravvidek	vuogáidek	læbboidek	bagadeidek
	ravvijege	vuogájege	læbbjege	bagadege.

C o n j u n c t i v u s.

<i>E. sz.</i>	ravvičam	vuogáčam	læbbočam	bagadæžam
	ravvičak	-čak	læbbočak	-æžak
	ravviča	-ča	læbboča	-æžča
<i>K. sz.</i>	ravvičædne	-čædne	læbbočædne	-æžčæ
	ravvičæppe	-čæppe	læbbočæppe	-æžčæbætte
	ravvičæva	-čæva	læbbočæva	-æžčæba
<i>T. sz.</i>	ravvičæp	-čæp	læbbočæp	-æžčæp
	ravvičæppet	-čæppet	læbbočæppet	-æžčæbættet
	ravvičæk	-čæk	læbbočæk	-æžčæk

O p t a t i v u s.

<i>E. sz.</i>	ravvišim	vuogášim	læbbošim	bagadifčim
	ravvišik	-šik	læbbošik	-ifčik
	ravviši	-ši	læbboši	-ifči
<i>K. sz.</i>	ravvišeime	-šeime	læbbošeime	-ifčime
	ravvišeide	-šeide	læbbošeide	-ifčide
	ravvišeiga	-šeiga	læbbošeiga	-ifčiga
<i>T. sz.</i>	ravviseimek	-šeimek	læbbošeimek	-ifčimek
	ravviseidek	-šeidek	læbboseidek	-ifčidek
	ravvišege	-šege.	læbbošege	-ifči

I m p e r a t i v u s.

<i>E. sz.</i>	—	—	—	—
	ravve	vuoga	læbbo	bagad
	{ravvijus	{-jus	læbbojus	-ekkus
	{ravvijekkus	{-jekkus	-jekkus	

<i>K. sz.</i>	ravvijædno	-jædno	læbbojædno	} -ædno } -ække } -ekke
	{ravvijække	-jække	læbbojække	
	{ravvijæppe			
	ravvijækkusga	-jækkusga	læbbojækkusga	bagadekkusga
<i>T. sz.</i>	{ravvijædnop	{-jædnop	{læbbojædnop	-ædnop
	{ravvijækkop	{-jækkop	{-jækkop	-ækkop
	ravvijækket	-jækket	læbbojækket	-ækket
	ravvijækkusek	-jækkusek	læbbojækkusek	-ækkusek

Substantivus.

<i>Infm.</i>	ravvit	vuogat	læbbot	bagadet
<i>Supin.</i>	ravvičet	vuogačet	læbbočet	bagadæžžet
<i>Com.</i>	ravvidedin	vuogadedin	læbbodedin	bagadedin
<i>Abes.</i>	ravvekætta	vuogakætta	læbbokætta	bagakætta
<i>Actor.</i>	ravvijæg'e	vuogajæg'e	læbbojæg'e	bagadæg'e
<i>Actio.</i>	ravvim	vuogam	læbbom	bagadæbme

Adjectivus.

<i>Praes.</i>	ravvime	vuogame	læbbome	bagadæme
<i>Praet.</i>	ravvim	vuogam	læbbom	bagadam

Látni való, hogy a II. osztálybeli igék a többeli *je* tagot majd elvetik, majd megtartják, mint ravvebætte és ravvijæppe, ravvip és ravvijæp stb. A praesens több. sz. 3. személyében (ravvijek, vuogajek, læbbojek) s a praeteritum több. sz. 3. személyében (ravvijege, vuogajege, læbbojege) a *je*-t mindenkor megtartják.

A III. osztálybeli igék a conjunctivusban *ča* helyett *žã*-t vesznek föl, a hangsúly miatt *žž*-t tevén; s az optativusban *šì* helyet *fčì*-t tesznek, innen læbbošim, de bagadifčim. Néha *fčì* helyett *kčì*-t találunk, így: bagadikčim; sőt bagadukčum, bagadučum-ot is. Az infinitivus bagadet helyett van bagadædet is.

A II. osztályhoz tartoznak az *ot*-os igék, melyek folytonos cselekvést, az *at*-os igék, melyek kezdő cselekvést jelentenek, mint: čuorvot hívogatni, újkomt ugrándozi, luoddot hasgatni, ællat éledni, buollat gyúladni stb. lásd az ige-képzőket. Ide tartoznak az *it*-es igék, melyek egyszeri cselekvést jelentenek, mint čurvit hini, lebbit teríteni, újkit egyet ugrani stb.

A III. osztályhoz tartoznak többi közt a *d*, *n* képzővel származott igék, p. o. garvodet öltözni, čokkanet leülni; így: vastadet

Conjunctivus.

I.	{ lodnuj- lokkuj- ojdnuj- ravvij- læbboj- bagad-	{	-uvvučam	-uvvučak	-uvvuča
			-uvvučædne	-uvvučæppe	-uvvučæva
II.	{	{	-uvvučæp	-uvvučæppet	-uvvuček
III.			bagad-		

Optativus.

I.	{ lodnuj- lokkuj- ojdnuj- ravvij- læbboj- bagad-	{	-uvvušim	-uvvušik	-uvvuši
			-uvvušeime	-uvvušeide	-uvvušeiga
II.	{	{	uvvušeimek	-uvvušeidek	-uvvušeige
III.			bagad-		

Imperativus.

I.	{ lodnuj- lokkuj- ojdnuj- ravvij- læbboj- bagad-	{	—	{ uvvu	-uvvus
			—	{ uvvo	
II.	{	{	{ uvvo	{ uvve	-uvusga
			{ uvvujædno	{ uvvujække	
III.	{	{	{ uvvup	{ uvvut	-uvvusek
			{ uvvujædnop	{ uvvujækket	

Substantivus.

lodnuj-	{ -uvvut	Infinit.
	{ -uvvučet	Supin.
lokkuj-	{ -uvvudedin	Comit.
	{ -uvvukætta	Abes.
odnuj-	{ -ubme	Actio.
ravvij-	{ -uvve	Actor.

Adjectivus.

læbboj-	{ -uvvume	Praes.
bagad-	{ -uvvum	Praet.

A lodnujuvum, lodnujuvuk, lodnujuvvu össze is vonódik így: lodnum, lodnuk, lodnu. Az *infinitivusi* *uvvut* helyett *uvvat*-ot is lehet hallani.

A képzőt előző *j* helyett a nyelvjárások szerint *h* is mutatkozik, így: *lodnohuvvut* vagy *lodnahuvvut*; vagy *s*, így: *lodnosuvvut*, *lokkasuvvut*, *ravvisuvvut*. Különösen a déli (svéd) lapp így ragozza a szenvedőt (ecetovet amari):

P r a e s e n s.

Egy. sz.	ecetovab, -tuab,	ecetovah v. -tuah,	ecetova v. -tua
Kett. sz.	{ ecetoven v. ecetuen	{ ecetovebeten v. ecetuebeten	ecetoveba
T. sz.	ecetovebe	ecetovebet	ecetoveh

P r a e t e r i t u m.

Egy. sz.	ecetovib	ecetovih	ecetovi
Kett. sz.	ecetoveimen	ecetoveiten	ecetoveika
T. sz.	ecetoveime	ecetoveite	ecetovin.

I m p e r a t i v u s.

Egy. sz.	ecetovob	ecetovoh	ecetovos
Kett. sz.	ecetovon	ecetovoten	ecetovoska
T. sz.	ecetovom	ecetovote	ecetovose.

C o n j u n c t i v u s, P r a e s e n s.

Egy. sz.	ecetovočab	ecetovočah	ecetovoča
Kett. sz.	ecetovočen	ecetovočebeten	ecetovočeba
T. sz.	ecetovočebe	ecetovočebet	ecetovočeh

C o n j u n c t i v u s, I m p e r f e c t u m.

Egy. sz.	ecetovolim	ecetovolih	ecetovoli
Kett. sz.	ecetovolimen	ecetovoliten	ecetovolika
T. sz.	ecetovolime	ecetovolite	ecetovolin.

A lapp nyelv a *laet* lenni, segédigével többféle alakot fejez ki, azért ide tesszük annak ragozását.

Déli lapp. Éjszaki lapp. Enare lapp.

P r a e s e n s.

Egy. sz.	leb vagyok	læm	læm
	leh	læk	læh
	li, le	læ	li

Kett. sz.	len, län	ledne	läæn
	lepe, lepen	läppe	läppe
	lekan, lepa	läva	läva
T. sz.	lep	läp	läp
	leped, lepet	läppet	läpped'
	leh, läh	läh	läæh

Praeteritum.

Egy. sz.	lijeb	legim	lijjim
	lijih, lih	legik	lijjih
	lii, lei	läi	läi
Kett. sz.	limen, leimen	läime	läem
	liten, leiten	läide	läed
	lika, leika	läiga	läen
T. sz.	lime, leime	läimek	leim
	lite, leite	läidek	leid
	lijen, leijen	lege	lijji

Conjunctivus.

Egy. sz.	ležeb, ličab	läžam	leem
	ležeh, ličah	läžah	leeh
	ležža, liča	läžža	läž
Kett. sz.	ležen, ličen	läžža	läžžen
	ležebet, ličebeten	läžžabætte	läžžuvette'
	ležebe, ličaba	läžžaba	läžžuvv
T. sz.	ležžep, ličebe	läžžap	läžžep
	ležžebet, ličabet	läžžabættet	läžžuvætted
	ležže, ličeh	ležžek	läžžeh

Optativus.

Egy. sz.	lulib	lifčim, (likčim lukčum)	lipčim
	lulih	lifčik (lučuh)	lipčih
	luli	lifči (lučui)	ližij

Kett. sz.	lulimen, luluimen	lifčime (lučimek)	ližiiim
	luliten, luluiten	lifčide (lučidek)	ližiid
	lulikan luluikan,	lifčiga (lučigak)	ližüin

T. sz.	lulime, luluime	lifčimek (lučimek)	ližiiim
	lulite, luluite	lifčidek (lučidek)	ližiid
	lulin, lulun	lifči (lučam *)	lipčii

Imperativus.

Déli l.	(orro)	(orroten)	(orroskan)
Éjsz. l.	læge, lekkus ;	lædno, lække -kusga ;	lækkop, lækket [lekkusek.
Enare l.	— leh, læos ;	læhon -hovette, læhus ;	læhup læhovet- [ted læhus.

Substantivus.

(orrot)	læt	læd'e, læt
(orročet)	læžžet	
orodedin	orodedin	orodin
—	orokætta	orohadna
orroje	orro	orroo
—	læbme	læme

Adjectivus.

orroje	læme	læm.
orrom	læmaš, læm	læm.

A *læt* igének töje *læ*, tulajdonképen *le'* vagy *lej*, mert a praeteritum *leg'*-i-m (*lij*-i-b; *lij*-(j)im) azt mutatja, hogy *lej*, *leg'* a töje. Ez majdnem azonos a magyar *lev* tövel (*lev-ék*, *lev-él*, *lev-e*), s a finn *lie* tövel (*lie-nen* stb.) A magyarban és finnben *val* meg *lev*, *ol* meg *lie* kiegészítik egymást ; a lappban a *lej*, *leg'* teljesebb, csak az imperativusban és substantivusban egészíti ki az *or* (finn *ol*, magy. *val*) ige, mely az I. osztálybeli *lodnot* szerint veszi föl a képzőket és ragokat : tehát *orro* lévő, való, *orokætta* nem levén, *orodedin* levén.

Az éjszaki lappban a *læt* ige háromféle alakot alkot, 1) az igék *adjectivum praesensével*, mely rendszeren a pradicativusi ragot veszi föl, így : *læm lokkame-n*, olvasván vagyok, olvasó vagyok ; *le-*

*) Van lifčiuam, lifčinak, lifčina stb. = voltam volna stb.

g'im lokkamen. olvasó valék, vagy inkább olvasok vala, mi az imperfectumot teszi; *læžam lokkamen* olvasó legyek, *lifcimen lokkamen* olvasó volnék, *læm læmaš lokkamen* olvasó voltam.

2) Az igék *adjectivum praeteritumával*, így :

læm læmas, læk læmaš, læ læmaš voltam, voltál, stb.

læm lodnom, læk lodnom, læ lodnom váltottam stb.

læm lodnujuvvum, læk lodnujuvvum, læ lodnujuvvum váltattam, váltódtam stb.

læžam læmaš, læžak læmaš, læžža læmaš, lennem kellett, *læžam lodnom, læžak lodnom, læžža lodnom* váltottam legyen stb.

læžam lokkam, læžak lokkam, læžža lokkam, olvastam legyen stb.

lægim læmaš, legik læmaš, læi læmaš, voltam vala stb.

lægim ravvim, legik ravvim, læi ravvim, parancsoltam vala stb.

lægim bagadam, legik bagadam, læi bagadam, fegyeztem vala stb.

lifcim bagaduvvum, lifcik bagaduvvum, lifci bagaduvvum fegyezödtem volna stb.

3) Az igék *infinitusával*, így :

lægim lodnot, legik lodnot, læi lodnot, váltottam volna (mintegy: váltani valék),

lægim lodnujuvvut, legik lodnujuvvut, læi lodnujuvvut, váltódtam volna stb.

lægim boattet, legik boattet, læi boattet, jöttem volna stb.

Jegyzet. A déli svéd lapp optativusa vagy conditionalisa az igetöböl és a *lulib, lulih, luli* stb. optativusi alakból lett, így : eca-lim, eca-lih, eca-li ; eca-limen stb. eca-lime, eca-lite, eca-lulum. De így is mondják: *lulib ecet szeretnék, lulih ecet, luli ecet; luluimen, luliten, luluikan ecet ; lulime, lulite, lulun ecet.*

Az enare-lapp igeragozása.

Az enare lapp igeragozását *uucid'* keresni, occat, f. etsiä ; *luuhud* olvasni, lokkat, f. lukea ; *kææččid'* nézni, gæččat, f. katsoa ; *ærveded'* érteni, arvedet, f. arvata, igéken mutatjuk meg.

	<i>Átható.</i>		<i>Szenvedő.</i>
P r a e s e n s.			
<i>E. sz.</i> luvvum	uusom	ærvedam	ærvedum
lurvuh	uusoh	ærvedah	ærveduh
loha	oca	ærvéd	ærveduva
<i>K. sz.</i> lohnon	occen	ærvedææn	ærveduvveun
luhovette	ucevette	ærvédvette	ærvédvette
luuhovv	uucevv	ærvédæva	ærveduva
<i>T. sz.</i> luuhopp	uucepp	ærvedepp	ærvédup
luhovetted'	ucevetted'	ærvédvetted'	ærvédvetted'
loheh	occh	ærvédeh	ærvéduveh

P r a e t e r i t u m.			
<i>E. sz.</i> luuhim	uucim	ærvédim	ærvéduvvim
luuhih	uucih	ærvédih	ærvéduvvih
lurvii	uusii	ærvédi	ærvédiu
<i>K. sz.</i> luvvaim	uusaim	ærvédæim	ærvédiim
lurvaid	uusaid	ærvédæid	ærvédiid
lurvain	uusain	ærvédæin	ærvédiin
<i>T. sz.</i> luvviim	uusiiim	ærvédiim	ærvédiim
lurviiid	uusiiid	ærvédiid	ærvédiid
luhhii	uccii	ærvédii	ærvéduvvii

C o n j u n c t i v u s.			
<i>E. sz.</i> lovveem	(oseem)	ærvédeem	ærvéduveem
lovveeh	(oseeh)	ærvédeeh	ærvéduveeh
lurvüž	uusüž	ærvédæžža	ærvédüžža
<i>K. sz.</i> lurvüčææn	uusüčææn	ærvédæžžen	ærvédüžžen
lurvüčvette	uusüčvette	ærvédæžževette	ærvédüžževette
lurvüčææva	uusüčææva	ærvédæžževv	ærvédüžžev
<i>T. sz.</i> lurvüčep	uusüčep	ærvédæžžep	ærvédüžžep
lurvüčvetted'	uusüčvetted'	ærvédæžževetted'	ærvédüžževetted'
lurvüčeh	uusüčeh	ærvédæžžeh	ærvédüžžeh

Optativus.

<i>E. sz.</i>	luvvučim	uusičim	ærvediččim	ærveduččim
	luvvučih	uusičih	ærvediččih	ærveduččih
	luvvuči	uusiči	ærvediči	ærveduči
<i>K. sz.</i>	luvvučeim	uusičeim	ærvediččim	ærvedučeim
	luvvočeid	uusičeid	ærvediččiid	ærvedučeid
	luvvučein	uusičein	ærvediččiin	ærvedučein
<i>T. sz.</i>	luvvučiim	uusičiim	ærvediččim	ærvedučiim
	luvvučiid	uusičiid	ærvediččiid	ærvedučiid
	luvvučii	uusičii	ærvediččii	ærvedučii

Imperativus.

<i>E. sz.</i>	—	—	—	—
	luvvu	uusuu	ærved	ærveduu
	lovvus	osus	ærvedus	ærveduvus
<i>K. sz.</i>	lohho	occon	ærvedon	ærveduvon
	lohhe	occe	ærvedee	ærvegovvo
	lohhos	occus	ærvedus	ærveduvvus
<i>T. sz.</i>	lohop	ocop	ærvedup	ærveduvvup
	luuhed'e	uucced'e	ærveded'e	ærveded'e
	lohhos	occus	ærvededus	ærveduvvus
<i>Infinit.</i>	luuhud'	uucid'	ærveded'	ærveduvvud'
<i>Inessiv.</i>	luvvudiin	uusodiin	ærvedediin	—
<i>Instruct.</i>	luvvun	uuson	ærveden	—
<i>Illativ.</i>	luuhoman	uuceman	ærvedeman	—
<i>Inessiv.</i>	luuhomen	uucemen	ærvedemen	—
<i>Adessiv.</i>	luuhomein	uucemein	ærvedemiin	—
<i>Ablativ.</i>	luuhomeld	uucemeld	ærvedemeld	—
<i>Elativ.</i>	luuhomest	uucemest	ærvedemest	—
<i>Abessiv.</i>	luvvuhadna	uusohadna	ærvedhadna	ærveduhadna
<i>Actio.</i>	luuhem	uucem	ærvedem	—
<i>Actor.</i>	lohhee	occee	ærvedejje	ærveduvve
<i>Ad. prae.</i>	luuhom	uucem	ærvedam	ærvedum

Mondtuk már, hogy a *cc j*-vé gyengül, innen *kææččed* nézni (é. l. *gæččat*, f. *katsoa*) *kææjem* nézek. *Oa* itt is *u* és *i* előtt *oo*-vá vonódik össze; innen *oajdnet* látni, *oajdnim* láték, *oajni* láta; *oajdnum* látatom, látódom.

A *luuhud'*, *uucid'* az I. osztálybeli igékhez tartoznak; de p. o. *rævvid'* inteni, é. l. ravvit, *koccad'* ébredni a II. osztályhoz valók, azért a praeteritumban: *rævviim*, *koccajim*; azután *rævvieman*, *koccajeman* stb. *rævviijeje*, *koæajeje*. *Ærveded'* a III-dik osztálynak példája.

A tagadó ige.

A finn nyelvekben külön tagadó ige van, úgymint:

Finn. Éjszaki cs. Déli lapp. Éjszaki lapp. Enare lapp.

<i>E. sz.</i>	en (nem va-	en	ib	im	jem
	et [gyok)	et	ih	ik	jeh
	ei	ei	i	i	ij
<i>K. sz.</i>	—	—	ähn	æm	ææn
	—	—	epen	æppe	æppe
	—	—	äpah	æva	æva
<i>T. sz.</i>	emme	emai	epe	æp	æp
	ette	etei	epet	æppe	æpped'
	eivat	eba	äh	æi	ææh.

Rogativus.

<i>E. sz.</i>	ellön	elom
	ellös	(eloh)
	elköön	ällus
<i>K. sz.</i>	—	ällon
	—	älloten
	—	älluskan
<i>T. sz.</i>	elköimme	ällob
	elkötte	(ällote)
	elkötöt	älluso

Imperativus.

<i>E. sz.</i>	elkän	—	—	—	—
	elä	ala	ale	ale	æla
	elkään	algha	ellus	allus	ælus
<i>K. sz.</i>	—	—	—	allo	ællon
	—	—	—	alle	ælle
	—	—	älluskan	allusga	ællus
<i>T. sz.</i>	elkäimme	algamai	—	allop	ællup
	elkätte	algatei	alet	allet	ælléd'e
	elkäät	algha	ällus	allusek	ællus

Ezen tagadó ige tehát úgy ragoztatik, hozzájárulván annak az igének, a melyre a tagadás értetik, illető időalakjának töjje, p. o. a finnben így: en et ei, emme ette eivät kiitä', nem köszönök stb. en et ei, emme ette eivät kiitäne, ne köszönjek stb. en kitaisi, nem köszönénék stb. ellön kiittäkö, elkän kiittäkä, ne köszönjek stb. Így a három lapp nyelvjárásban is, p. o. az éjszakiban:

Im, ik, i	læk	nem vagyok	lodnujuvu v.	}	nem
æm, æppe, æva	log'a	" olvasok	ravvijuvu	}	stb.
	oajne	" látok	bagaduvu		
æp, æppet, æi	boad'e	" jövök	læža	}	ne legyenek
	ravve	" parancsolok	lonuča		
	læbbo	" teregetek	log'ača	}	" olvassak
	bagad	" fegyezek	ojniča		
		stb.			stb.

im, ik, i	læm	nem voltam	lifci	}	nem volnék
æm æppe, æva	ravvim	" parancsoltam	ravviši	}	" parancsolnék
	bagadam	" fegyeztem	bagadifci		
æp, æppet, æi	lodnujuv-	" váltattam		}	" váltódnak
	[vum vagy	vagy			
	lodnum	" váltódtam	-juvviši	}	" intetőd-
	ravvijuvvum	nem inte-	-juvviši		
	bagaduvvum	tődtem	-duvviši		stb.
		stb.			stb.

1. személy.

2. személy.

3. személy.

—	lækko	ale	læg'e	allus	lækko
allo	log'a	alle	log'a	allusga	lokku
	oajne		oajne		ojdnu
allop	boad'e	allet	boade	allusek	bottu
	ravve		ravve		ravvijækko
	bagad		bagad		bagadækko

ale, allus; allo, alle allusga; allop, allet, allusek lokku vagy lokkujuvva, ne olvastassál stb. bagaduvvu, ne fegyeztessél stb.

i læt nem lenni, i lodnot nem váltani, i lokkat nem olvasni, i bagaduvvut nem fegyeződni stb.

Az amam, amad, amas; amame, amade, amasga; amamek, amadek, amasek tagadó ige infinitivusban veszi magához az illető igét, így: amam læt, hogy ne legyek, amad lodnot, hogy ne váltsa ki, amas lokkat, hogy ne olvasson, amame ravvit, hogy ketten ne intsenek, amade lokkujuvvut, hogy ketten ne olvasódjanak stb.

A déli vagy svéd lapp a praeteritumra nézve kivételt teszen, mert az időjelölést a tagadó igével fejezi ki, így:

ižžib, ižžih, ižži kite, nem köszöntem stb. eimen, eiten, eika kite, ketten nem köszöntünk stb. eime, eite, ižžin kite, nem köszöntünk stb. mit az éjszaki nyelv így fejez ki: im, ik, i gittam; æm æppe, æva gittam; æp, æppet, æi gittam.

Különösségek.

A lapp nyelvben is vannak csak harmadik személybeli igék, mint *muöttet* havazni, mutti havaza; *čuormastet* (jégről) esni; *arvat* (esőről) esni; *bieggat* (szélről) fúni. Ilyen a *gævva* kelni is, finn. *käydä*, e szólásokban: moft *gævva*? németül: wie geht es? burist muíni *gævva*, mir geht es gut: *orrot* lenni, a látszani jelentésben, p. o. orro muíni vagy orro muo mielast, úgy látszik nekem.

A *væg'et* segíteni, *dajdet* tudni, tehetni, a magyar *hat*, *het* képzőt pótolják, p. o. galle væjam boattet, bizony jöhetek; galle væga nu læt, bizony így lehet; dajdam lokkat, tudok olvasni és olvashatok; dajdim lokkat, tudék olvasni és olvashaté; dajda jo mannam elmehetett már; dajdi jo mannam go bottik? elmehetett-e már, midőn jövé? dajdet legim addet go legik adnot must, talán adhattam volna, ha kértél volna tőlem.

Igehatározók.

Ezek vagy *eredetieknek látszanak*, a mennyiben már annyira fogyott szók, hogy bajos kitudni eredetöket; vagy névszók és névmások ragos alakjai; vagy végre származott szók.

I.) *Eredeti* igehatározók: *jo*, *juo* már, finn. *jo*; *be* mégis, hagyján; *jo be*, *jo be jo*, *jo be son*, már így, természetesen; *ovto* egyre, f. *yhä*; *ale*, *aloha*, *alolassi* mindég, f. *alati*, *alatse*; *odne* ma; *jikti*,

jiŧti, iŧti estve, az estve; *ikko* éjjel (igá éj); *dola* mikor? *go* ha, mikor, f. kuin; *vimag* végre, f. viimeh; *farga*, *forg* gyorsan, *davja* gyakran; *ajn* még, f. aina; *vela*, *vel* mégis, f. vielä; *vaj* úgy, *vaj nu* vaj úgy; *die*, *die de* tehát; *no jo* no már; *mis* hogy; *vare* még is; *vare mis* mégis hogy; *vaj de mis* vaj hogy; *bat* ámbár, bator; *fal* csak, *ajve* csupán f. aivan; *ajdo*, *ajdo* épen; *jurra* épen f. juuri; *mo muŧt*, de *makt* is mint; *nu*, *no*, *nuŧt*, *noŧt*, *naŧt* úgy, f. noin; *nutta*, *nuvta* egyedül, csak, *makka* tudniillik; *fast*, *fastajn* vissza, f. vastaan; *on**) de; *ajnas* egyszer valahára; *galle* elég, f. kyllä; *appar*, *mendo* nagyon; *illa* alig, bajosan; *mælgad* lehetösen, f. melkein; *erit* el, esztül era el, f. eri; *gidda* -ig; *sagga*, *huj* különösen; *oalle* sok; *burdo* darab (út, idő); *sulla* úgy valahogy.

Némely igehatározó fölveszi a melléknévi fokozást, p. o. *farga*, *fargab*, *fargamusat*, *gyorsan*, *gyorsabban*; *davja*, *davjeb*, *davjemusat*, *gyakran*, *gyakrabban* *leggy*. *sagga*, *saggabb*, *saggamusat*, *nagyon*, *jobban*, *legjobban*.

II. a) *Névszók ragosai*: *itten* reggel, *ittaçi* reggelig, *ittačest* reggel ólta; *dalaçi* eddig, *dalačest* ettől fogva; *dajag* = *dam jag'e* az idén, ez évben; *dimag*, *dima* (= *dim* — *jag'e*?) taval; *æska*, *æsk* minap, f. äsken; *oudal* előtt, f. edellä; *mañnel* után; *gukka*, *gukkas*, *gukkasi* hosszaa, f. kauvan); *gukkeb*, *gukkemus* hosszabb, leghosszabb *harvoi*, *harvai*, *harvasist* ritkán, gyéren, f. harvoin, harvasti; *væjgen* alkonyatkor, *čied'd'am* hajnalban; *sævdnâden* setétben; *odnaçi* máig, *odnačest* mától fogva stb.

*Hely-igehatározó*kul kivált azon névszók járnak, a melyeket láss a 326. 327. lapon. Különben megszokottabbak: *lakka* közel, f. lähi, *lag'abuid* közelebb oda; *lag'abuin* közelebb, *lag'amusast* legközelebb; *gukkas* messzire, *gukkebuid*, *gukkebuin*; *olgon* kün; *olgus* kivé; *olguld* kívül; *olguli*, *olgulist* = *olgo-bælli*, *olgo-bælist*, kifelé, kifelől; *olglobust*, *olgomusast* v. -*musta* kivüleb, legkivüleb; *bag'en* fen, f. pää-n, *bajas* fel, *bajebuid* feleb, *bajebust*, *bajemusast* stb. stb. *Davven* éjszakon, távul; *davvas* éjszak felé, *davvebuid*, *davvelid*, *davvelebuid*, *davvelebbučiđ*, *davvemusast*; — *madden* délen, *maddns* délfelé, *maddebuid* stb. *usken* ajtó mellett, *uskebuid*, *uskemusast*, *-musasta* stb.

*) Nyilván a Kalevalában előforduló *on*, mely mint odasimuló szó áll, rokon ezen és a *son* lapp szóval, melyet a *jo be son*-ban találtunk.

Miségi igehatározók: duššas ingyen; *luojkas* kölcsön; *vælgas* hitelbe; *jamas* holtan; *galmas* fagyosan; *suolgai* lassan; *suõle* titkon, lopózva; *bahast* rosszul; *burist* jól (f. pahašti, parasti); *mat* körülbelül stb.

b) *Névmások ragosai*: dast innen, dasa ide, dasto reá, dastmañ-ñel azután; gosa hová, gost hol, gosaikkenes, gostikkenes akárhová, akárhol, goas? mikor; goassače meddig; man mint, miért; mannen minek, danen annak, azért; goassege, ejsege valamikor; i goassege, i ejsege soha; muttomin néha.

c) *Számnevek ragosai*: ovtast együtt, oftan, oftanag'a vagy oktanag'a együtt; ofto, oftonessi egyedül; oftelassi = oft-alelassi egyre; vuost, vuostačín, vuostačedin, vuočan először; nubbadest, nubbadašši másodszer, goalmadest harmadszor stb.

d) Az *igeszók némely alakjai*, melyek az imperativus 2-ik személyéhez hasonlítanak, hasonlóképen igehatározói jelentéssel járnak, p. o. sug'a evezve (sukkat), vuõje szánon menve (vuõget), vieg'a futva (viekkat), vaze sétálva (vazzet), čuojga hó-talpon menve (čuojgat), íag'a mászva (íakkat) stb. Ilyenféle a magyar *vagy* (val igéből), a finn *kenties*, a magyar *talán*.

III. A származott igehatározók lesznek:

a) *melléknevekből*, még pedig úgy, hogy a feles tagu szók t-t vesznek föl, mint:

<i>Nominativus.</i>	<i>Tõ.</i>	<i>Igehatórozó.</i>
gívre erős	gívra	gívrat erősen
loge szelid	loge	loget szeliden
vig'etæbme (vikke, vig'e	vig'etæbme hiba, vétek,	vig'etæbmet hibátlanul finn. vika, vian)
arvedatte	arvedatte	arvedattet érthetően
armogás	armogassa	armogassat irgalmasan
gitovaš	gitovažža	gitovažžat hálásan.

Kivételt tesznek: duotta igaz (f. tote, tosi), bahha és buõrre, melyek igehatározóji: duod'ai, bahhast, burist.

A feletlen tagu szók az a-t e-vé változtatják, s úgy veszik föl a t-t, mint:

<i>Nominativus.</i>	<i>Tő.</i>	<i>Igehatározó.</i>
garas kemény čieg'os	garrasa čiekkosa	garraset keményen čiekkoset titkon (čiekkusist)
hanes	hadnasa	hadnaset mohón
rakis	rakkasa	rakkaset kedvesen
hæppanaggis	hæppanaggasa	-naggaset szégyenkedve
vajaldakkis	vajaldakkasa	-dakkaset feledékenyen
muddag	muddaga	muddaget illően
lossad	lossada	lossadet nehezen
gavvel	gavvela	gavvelet ravaszon
diettemættos(-m)	-mættosa	-mættoset tudatlanul stb.

Az aj, oj, uj-jal végződők a *j* helyébe veszik a *t-t*, mint gæd-gaj köves, gædgat kövesen; ælloj eleven, ællot elevenen stb.

A második foku *b*, *ut*-ot veszen fel, a *bbo* pedig *bbut*-tá változik. A harmadik fok rendszeren *at*-ot veszen föl; a helyviszonyt jelentők *sta*-t is, mint:

boastot visszásan	boastobut	boastamusat
loget szeliden	lojebut	lojemusat
bahast rosszul	bahhabut	bahhamusat
burist jól	buörrebut	buörremusat
allaget magasan	alebüt	alemusat
čiekkoset titkon	čiekkosabbut	čiekkosamusat
čabbaset szépen	čabbasabbut	čabbasamusat
lakka közel	lag'abut	lag'amusta.

b.) *Névmásokból* különféle ragokkal lesznek igehatározók, mint: dabe ide, duobbe oda, dobbe amoda; dabeb idább, dabemus legidább; duobbe odább stb. Azután: dabebuid, dabbelebuid (idefelébb), dabbelebbuči, dabemusta. — Daggio ide, duoggo oda, doggo amoda; dal most, dalle itt, doule, dule előbb, dolin mult időben; duokko, oda, dokko amoda; deki, dek, dejki, dejke ide, idáig.

c.) *Számnevekből* valók ezek: ofti, okti egyszer, gufti két ízben, golbmi, helli, vitti, gutti, čičči, gavci, ovci stb.

d.) *Névszókából* valók: gid'd'ag tavasszal, gæseg nyáron, čafčag, čakčag ősszel, dalveg télen, bæjveg nappal; ilyenek: dimag tav, dajag ez idén.

e.) *Igéktől* is származnak némely igehatározók *t* segítségével, p. o. *væłhot* fekve (*væłhat* feküdni), *čokkot* ülve (*čokkat* ülni), *čuožžot* állva (*čuožžot* f. *seisoa* állani) stb. Vesd össze itt a II. d.)

Odasímuló igehatározók: -go, gos ha, -é, p. o. *died'ak-go* tudod-e? -g, ge, kege, ege, *ikkenes* vagy *ikkenessi* (f. *ikänänsä*), p. o. *gige* valaki, *gi-ikkenes* akárki; -rak, *rakkan* épenséggel, p. o. *duod'airakkan* igazán*); -aga, anaga, an együtt; *hal, han* már, mégis *ihan* soha; maj és, még; -aj is; -lækka, -kka, mely a helyjelentő igehatározókhöz járúl, mint : *davelækka* távolacska éjszak felé; *favlelækka* mélyebbecske, tovább a mélységbe; *olgolækka* kivülecske, *mañnelækka* kissé után; *oudalækka* kissé előtt stb.

Mondatkötők.

Önállók: ja és, f. ja; *sikke* — ja mind-mind, f. *sekä* — että; *daj* *dajhe*, *dajheke*, *dajherak* vagy f. *tai*; *dajhe-dajhe* vagy-vagy; *vaj* magyarul is *vaj*, p. o. *vaj* így? *mutto* de; *almake*, *alma* mégis, de, (*almake* *died'ak*, mégis *tudod*), *daddeke* mégis; *lika* szinte, mind a mellett; *go* ha; *dainago* minthogy; *dastgo* mert; *mad'e* — *dad'e* mennél — *annál*; *moft* — *nuft* mint-úgy; *nuftgo*, *nugo* úgyszólván; *dego* mintha, néha, de-hogy; *mad'e* *mield* (*mad'emmiel*) — *dad'e* *mield* valamint — *azonképen*; *jos*, *jus* ha; *satte* (f. *saati*) *ámbár*; *vajke* *jos* *ámbár*; *jusgo*, *josga*, *josjoge*, ha *mindjárt* is; *atte* (f. *että*) *hogy*; *nabbo* különben, (*a nabb a na, nu* fokozott *alakja*, mint a magyar *egyéb-iránt, különben*).

Odasímuló mondatkötők: -ge, *gis*, -ag, -aj, -še is; a tagadó *i-vel* *ige-ige* *sem-sem*.

*) P. o. Lukács ev. 1,1. „*Dad'emmiel go ædnagak riæbmam læk daid dappatusaid čallet, mak duod'ai-rakkan min lut dappatuvvum læk*“ = valamint *hogy* sokan hozzáfogtak azon történetek leírásához, melyek valójában (*duotta* f. *to* *te* *igaz, duod'ai* igehatározó és *rakkan*) nálunk megtörténtek = tapasztalódtak stb.

Szó-alkotás.

A lapp nyelv is, mint más nyelv, szó-képzés és szó üszszetétel által képezi szavait.

A.) Szóképzés.

A lapp nyelv egyik kitünő jelessége szóképzésének gazdagsága.

A névszók mind más névszókból mind igeszókból, lesznek; a képzés maga vagy föltehető szógyökhöz, vagy már képzett szóhoz járúl. E tekintetben mindenik nyelv magára sok homályosságot mutat fel, mely csak a rokon nyelvek összehasonlítása útján enyész-tethető el. Már a rag és képző közti különbség sem mindenkor világos; így p. o. Fries a *dat*, *duot*, *dot* (ez, az); a *dabbe*, *duobbe*, *dobbe*; *duoggo*, *doggo*; *daggar*, *duoggar*, *doggar* szokat mind származottaknak nevezi, a mi pedig nem helyes. Mert a *dat*, *duot*, *dot* nominativusok *t*-je nyilván rag, valamint a *dabbe*, *duobbe*, *dobbe*, *duoggo*, *doggo* *be*-je és *go*-ja is helyragok (a *b* és *g* csak a hangsúly miatt kettősek), ámbár a névszók ragjai közt nem fordulnak elő: de a *daggar*, *duoggar*, *doggar* szók *gar*-ja (itt is a hangsúly miatt kettős a *g*) valóságos képző.

Mindenik igeszónak van *nomen actoris*-a: gite köszönő, lodno váltó, lokke olvasó, oajdne látó, boatte jövő, orro levő; ravvijæge parancsoló, vuogajæge menni kezdő, læbbojæge teregető, bagadæge fegyező, mely, mint a magyar is, két finn szónak felel meg. A lapp *gite* (gitte), magyar. köszönő, részint főnév, finnül *kiittäjä*, részint melléknév, finnül *kiittävä*. Tehát a finn *ja*, *jä*, *va*, *vä*, képző a magyarban *ó*, *ö*, a lappban részint *o*, és *e*, a melyek hosszúak, s ez által tanúsítják még a történt megrövidülést; — részint *jæg'e*.

Mindenik igének van *nomen actionis*-a, mint: gitam köszönet, lodnom megváltás, lokkam olvasás, oajdnem látás, boattem jövő; ravvim parancsolás, vuogam mehetés, læbbom terjegetés, bagadæbme fegyezés, læbme lét. Ezek képzője *m*, *bm*, mely a finn *ma*, *mä* vagy *mise* képzőnek felel meg, lásd a *kiitemä*-t és *kiitemise* (-minen) nominalis alakokat a 356—358. lapon. A magyarban is megvan e képző, ezekben: tudomá-s, hallomá-s stb.

I. A többi képzők, melyek bármilyen szóból is **főneveket** alkotnak, némi rendben itt következnek :

o közvetlenül járúlván az igékhez, az *m* (*bm*) képzős névszókhoz hasonló jelentésűeket alkot ; azonos a finn *o*, *ö*, *u*, *y*, *i* képzővel p. o. dakko tett, f. teko (dakkat tenni, f. tehdä); datto akarát, finn tahto (dattot akarni, f. tahtoa); doajvo remény, f. toivo (doajvot reményleni, f. toivoa); osko hit, bizodalom, f. usko (oskot hinni, f. uskoa); bargo munka (bargat dolgozni); ballo félelem f. pelko (ballet félni, f. pelkätä); šaddo szüleség, gyümölcs, termés, f. synty születés (šaddat lenni, teremni, f. syntyä); gojko szomj (gojkat szomjazni); algo kezdet, f. alku (alget kezdeni, f. alkaa); oappo, oappa oktatás, f. oppi (oappat oktatni, f. opettaa); bivdo vadászat, f. pyytö fogás, (bivdet fogni, f. pyyttä); gukko hosszúság (gukkot hosszú lenni); gasso vastagság (gassot vastag lenni); allo magasság (allot magas lenni); govdo szélesség (govdot széles lenni).

os ritkább képző, igékhez járúl, mint

us (*usa*, *ussa*) is igeszókból képez főneveket, a finnben is *os* (*okse*) *us* (*ukse*), *ys* (*ykse*), p. o. gitos köszönet, f. kiitos, oksen (gitet köszönni, f. kiittää); lajtos dorgálás, kifogás, f. laitos (lajtet dorgálni, f. laittaa), baldos ijesztés, f. pelotus (baldet ijesztetni, f. pelottaa); goččus parancs, f. kutsutus hívás (goččot, f. kutsua); rokkus kérés, f. rukous (rokkat); jed'd'itus vigasztalás, cujgitus intés, hettitus akadályozás, gad'otus rontás, ærotus különzés, baldatus félemlítés, bagadus fegyelem (bagadet), vastadus viszonyzás, værdatus hasonlítás (værdadet f. verrata); siynadus teremtés, buttastus tisztaság, f. puhdotus; ænostus jövendölés, mujtalus elbeszélés, balvalus szolgálat, bietalus tagadás.

uš, *oš*, *luš*, *ruš* ritkább képzők, melyek főnevekhez járúlnak, p. o. ojvuš vagy oajvuš folyónak feje, forrása (oajve fő); bād'oš madárfark (båtta hátulsó rész); oalloluš a bikának lelógó húsa (lepenyeg, oalol áll); oajveruš ágybeli fejtakaró (oajve fő); juölgeruš lábbeli.

ar, finn *uri*, *yri*, foglalkozót jelentő névszókat képez, p. o. duogár kézműves, (duöge, f. työ kézmű); bilkar f. pilkari gúnyoló; nælgar éhezó (nælge éhség); bivdar vadász (bivdo vadászat, fogás). Sok *ar* végzetű névszó idegen, mint: duobmar bíró, ó skand. domari; rievvar rabló, norvégül röver, ó skand. raufari, németül räuber; skuttar lövész, norv. skytte stb.

dak az igeszók gyengült alakjához járúlván, időjárást jelentő névszókat képez, mint: galmadak hideg idő (galbmat fázni); gojkadak száraz idő (gojkat száradni); necadak olvasztó idő (néccat); šeradak derült idő; balgakak forróság, meleg idő, a midón a szünyogok felette alkalmatlanok (balgat sütni, napsütni); jod'adak jó szánút (jottet menni, jutni); oajnadak tiszta levegő, mikor messzire lehet látni (oajdnet); borjadak, kedvező szél a hajózásra (borjastet, finn. purjehtia vitorlázni); — de oad'd'ak háló ruha (oad'd'et aludni) stb.

dak névszókból is képez névszókat, melyek különbfélet jelentenek, p. o. uvsudak az ajtó melletti hely, ufsa ajtó; bæjvadak napfény, bæjve nap; nálmadak torkolat, nyílás, nálbme száj; hærgadak irambőr, hæрге irambika; aldodak iramökörbőr, aldo iramökör; miessadak egyéves iramüszőnek bőre, miesse egy éves iramüsző; vircadak ürübőr, virce; savcadak juhbőr, savca juh stb. Ugyan ezen jelentésü a

gat; *kat* képző, p. o. vuonálgat két éves iramüszőnek (vuonál) bőre; čiermakat egy éves iramtinónak bőre, čierma stb.

dak melléknevekből állapotot jelentő szókat is képez, mint: bahhadak rosszaság, bahha rossz; hægodab gyengeség, hægo gyenge; nevrudak nyomorúság, nævre nyomorúlt; sævnadak homályos, sűrű levegő, sævnad, sævnis setét; gefhudak szegénység, gæfhe szegény stb.

tak, jelentésére nézve hasonlít a *dak*-hoz, a magyar *ték*, *tek*-kel is egyeztethető, p. o. ruota-tak ügető marhának nyoma, útja, ruott-at ügetni, futni; æla-tak hely, a hol iramszarvasok tartózkodnak, æll-et élni, tartózkodni; náska-tak erdön át vágott út, náska-t nyesni, mintha magyarul nyesetek-et mondanánk; oajna-tak kilátó, hely a honnan messzire lehet kilátni stb. Hasonlítsd e magyar szókat: ferge-teg = borga-dak, borga hó-fuvás; fogyaték stb. Ilyenek még a lapp luodo-tak, ludo-tak hasábfa, luoddot hasítani; vuola-tak gyaluforgács, szilánk, vuollat gyalulni stb.

ldak, úgy látszik, csak a *tak*-nak változatja; p. o. nieja-ldak leszálló (hely), niegát leszállani; boad'a-ldak országút, közút, boat-tet jönni.

tak néhány névszóból is képez szókat, p. o. gama-tak, vuoda-tak, giesa-tak, az a hely, hol a csizma, bocskor (gama, gabmag) kö-

tövel (vuodda) megköttetik (giessat körültekerni); oajva-tak, gombolyag, oajve fej.

lak talán csak a *tak*-nak változatja, p. o. mietta-lak lefelé bocsátkozás, vuösta-lak ellenmozgás; mietta szerint, vuösta ellen.

das mértéket jelent, p. o. aska-das, a mennyit át lehet ölelni, aske öl; baja-das, a mennyit föl lehet emelni, bađe föl, bajedet emelni.

k igéből képez névszókát, melyek többnyire állatokat jelentenek, p. o. gaskek herélt iram, gasket harapni; nalak, szarvavágott iram, nallat lecsapni, nielak kis hal, melyet mások elnyelnek, niel-lat nyelni; čapok fekete holló, čappot feketedni; ruovsok riska marha, vielgok fehér marha; — de képez más jelentésű névszókát is, különösen *stet* végzetű igékből, p. o. bog'ustak nevetség, boag'ostet kinevetni; balkastak hajítás, balkestet hajítani; vuojñastak lehelés, vuojnastet lehelleni; többnyire azonban

stak képző eredeti (képző-nélküli) igékhez járúl, p. o. bivastak verejték, bivvat fülni, meleg lenni; jug'astak korty, hörpentés, jukat, jug'am inni; gočostak intés, gočcot híni, parancsolni; garastak kötő, garrat kötni; gorustek varró fonal, goarrot varrni stb.

k még olyan többesszám-beli névszókát is képez, melyek valamiből vagy valamire készült dolgokat jelentenek, p. o. gallo-kak (több. sz.) homlok, (gallo) bőrből készült bocskor; nuorjokak fóka-bőrből készült csizma, nuorjo fóka; nuftukak, nuttukak irambőrből való csizma; čacekak vízbe való csizma, čacce víz; gojkekak száraz útra való csizma, gojka száraz; luosak lazaczháló, luosa lazacz; muoldak mezei egér, muolda föld; uvsak sátor ajtaja, ufsa általában ajtó.

g sokszor hasonló jelentésű, de a mostani nominativusban hiányzik, és csak a genitivusban tűnik elő; p. o. jurda, gen. jurdag gondolat, jurdat gondolni; čala, gen. čallag szelés, irás, čallet írni, szelni; lavla, lavlag ének f. laulu, lavlot f. laulaa; rava, ravvag parancs, ravvit parancsolni; čoavda, čoavdag szög. Azután: muota, muottag hó; vuodda, vuoddag bocskorkötő; madda, maddag tő, fattő; bæna, bædnag kutya.

Egészen másfélék: golmag három bokor evezős sajka (golma három); náelleg négy, vid'ag öt bokor evezővel bíró sajka.

lm, *lmas* gyéren előkerülő képző, mely azonos a magyar *lm* (alom) képzővel (nyúgalm), p. o. jug'alm vagy jug'almas vendégség, t. k. ivó mulatság. Ilyen a magyar *lakodalom* stb.

lvas is gyéren kerül elő, p. o. buocalvas betegség, buoccat beteg lenni.

m cselekvést jelentő névszókat (nomina actionis) képez, mint látuk már; ennek más képzővel való szaporodása

muš, mely majdnem mindenik igéből képez névszókat, így: jukkam ivás, jukkamuš ital; borram evés és borramuš étel: ællam élés, ællamuš élelem; dakkam tevés, dakkamuš tenni való; sardnom szólás, sardnomuš szólni való stb.

n néhány igéből eszközt jelentő névszót alkot, p. o. skarban pipavakaró, tisztító, skarbat vakarni; firron főző kanál, fierrot kavarni, færran vágó eszköz, fejsze, færrat vágni; čuoppan bárd, čuoppat vágni, csapni; roggan vájó, roggat vájni.

nas úgy látszik egyszeri cselekvést, néha eszközt jelentő névszókat képez, tehát az *n* még az igetőhöz is számítható, p. o. vuojñanas egy lehellés; bossanas egy fúvás, bossat fúni; gojkanas esöpnés, csöpp; rogganas vájó, roggat kivájni stb.

s (as, assa) eredeti igék gyengült töjéből, vagy *net*, *tet* képzőjü igékből képez névszókat, melyek azt jelentik, a mivel az igék cselekvése megtörténhetik, p. o. govčas takaró, gofcat takarni, rejteni, vuojdas ír, kenőcs, vuojdat kenni; čuovgas világ, čuovgat világot; bivtas ruha, melegítő, biftet melegíteni, bivvat melegnek lenni; áganas időtöltés, mulatság, áganet mulatni; čanatas kötő, čadnat kötni, finnül sidotus, sitoa stb.

Néha az *s* (tas), mint a *k* (stak) is, vagy néha *tak*, azt jelenti, a mi az igének cselekvéséből ered, p. o. vuolatas = vuolatak gyaluforgács; færatas = færastak fejsze-forgács; cuovkatas morzsa, töredék, cuovkanet darabkákra törni; bacatas maradék, baccet hátra maradni.

s anyagot és egyebet jelentő névszókat is képez, p. o. nuolas nyílra való anyag, nuola nyíl; girdus abroncsra való szál, girdo abroncs; ajros evező rúdra való, ajro evező; gamas csizmára való bőr, gama, gabmag csizma, bocskor; suormas újjra való gyűrű, suorma újj; čoalos bélzsír, čoalle bél; vajmos fabél, vajbmo szív; nieras a nap pirossága, nierra orca; bællas edény füle, bælle fül; bæjves napjára föld, bæjve nap;

s melléknevekből is képez névszókat, p. o. allagas magasság, allag magas; sævdñadas setéség, sævdñad setét; čuovgadas vi-

lágosság, čuovgad világos; vielgadas fehérség, fehér hely; čappadas feketeség, fekete hely; jagaldas síkság.

iš, és néhányszor fordul elő, p. o. oudiš, többesben oudišak, az állat előlábairól való bőr, ouda előtt való; maññiš, maññišak a hátsó lábak bőre.

s mint már tudjuk, az alapszám-beli sokaságot jelentő szókat képezi, p. o. guõftes ketten, golmas hárman, náelles négyen, vid'as öten; — sorszámokhoz járúlva azoknak törtét jelenti, p. o. goalmas $\frac{1}{3}$, náelladas $\frac{1}{4}$, vid'adas $\frac{1}{5}$ stb.

s végre viszonyszókhoz is járúl, p. o. aldas felső bőr, ald föl; bağedas megszerzés, mi a vételen felül adatik; bajeldas valaminek felülete, színe.

vuotta, vuota, a) az igék cselekvési és fosztó neveihez járúl, p. o. bargamvuotta munkásság, naggimvuotta kényszerítés; naggikættajvuotta kényszerítetlenség, bağelgæččamvuotta felvignyázás; andagassi-oažžomvuotta megbocsáthatás;

b) járúl névszókhoz, p. o. ustebvuotta barátság, mannavuotta gyermekség; makkavuotta sógorság; olmajvuotta férfiaság; bællevadne-vuotta fülhiányosság = nagyothallás; čalbme-vadne-vuotta szemhiányosság = gyenge látás; vašševuotta ellenség;

c) járúl a mellékneveknek részint önálló alakjához, mint: bahhaviotta rosszaság, buõrrevuotta jóság; jallovuotta bátorság (jallo jelzőileg jalos); loğevuotta szelidség (loğe, lojes; havskevuotta kényelmesség (havske, havskes); — allagvuotta magasság, gassagvuotta vastagság, barokvuotta gyorsaság, lossagvuotta nehézség, gavvelvuotta ravaszság, gitovašvuotta hálaadatosság, ibmelbalolašvuotta kegyesség (— gottesfürchtigkeit); — gæd'gajvuotta kövesség, guõllajvuotta halasság, halbőség, lastivuotta levelesség; — buõrebvuotta jobbság, buõremusvuotta legjobbság stb. — részint jelzői alakukhoz, t. i. a fosztó képzők: tæbme, kætta, ætta, mættom jelzői alakjaihoz, így: diettemættosvuotta tudatlanság stb.

č (š) kicsinyítő és kegyelő névszókat képez, a genitivushoz vagy inkább a tőhöz járúlván, s az utó *e-t a-vá* változtatván, mint: girjaš könyvecs-ke, több. sz. girjačak, girje könyv; jog'aš, jog'ačak folyócska, jokka, jog'a folyó; goad'aš házikó, goatte ház; manaš gyermekese, manačam gyermekcsém, manna gyermek; sulluš szigetecke, suolo sziget; boccuš kis iramszavas, boaco; vadnasaš sajkácska, vanas; sæbmonaš kis szakáll, sæmo stb.

kuš vagy *kuoš* is kicsinyít, némi szánakozást fejezvé ki, p. o. manakuš szegény kis gyermek, manakučam sz. k. gyermekem; niej-dakuš sz. kis lány, olmakuš v. olmajkuoš embercse stb.

Az *š* a rokonsági nevekhez járúlván, két-két rokont jelent, de a beszélőnek nemét fejezi ki, p. o. moaj ledne viellaš mi ketten (én és hugom vagy néném) testvérek vagyunk, pedig viella fitestvér, magyar fél, vagy inkább *vel*, finn. veli, a miből a *vel* viszonyzó lett; — moaj ledne oabaš, én (nő) és bátyám, öcsém testvérek vagyunk, pedig oaba néne; boadnaš férj és nő (boadna férj); akaš, akačak nő és férj (akka asszony). Így: moaj akaš bod'ime, mi feleségestül jöttünk, t. k. én és feleségem; manačak, annyi mint: vanhemak oktan manaides gujm = szülék gyermekeikkel együtt; gališ, -čak és gujmiš, -čak házastársak mag'aš, -čak egymás sogorai; spiliš, -čak két testvérlánynak férjei, a kik nem rokonai egymásnak; gajmiš, -čak játok, druszák; jumiš, -čak ikerek; čoarvoš egy párszarv; buričak egymáshoz ók, barátok; bahačak nem barátok; vašičak (vasse gyűlölet) ellenségek.

sasa, *sas* leendő rokonságot jelentenek, mint: vuoppasasa leendő ipa, vuoppa; vivvasasa leendő vő, vivva; makkasasa leendő sógor, makka; spillesasa leendő sógor (nejénél fogva), spille; vuonesasa leendő napa, vuöne; siv'ugsasa leendő sógorasszony, siv'ug (süv, itt sógorasszony); mañnesasa leendő meny, mañne.

Külön állók: *akkob*, így hívja az öreg anyó (akko) unokáját; *ag'ob*, így hívja az öreg atya (ağa) unokáját; *siessal* így hívja a nagy-néne (siessa) testvérgyermevét; *siv'ug*, *siv'og* ángy.

II. Különösen **melléknevek** főnevekből következő képzők által származnak:

j, *i* által, melyek előtt a főnév *e*-je *a*-vá, *o*-ja vagy *u*-vá lesz, vagy megmarad, *a*-ja pedig elvettetik, p. o. gæd'ge kő, gæd'gaj köves; gifse kín, fájdalom, gifsaj fájdalmas; vuoga vaj, háj, vuği zsiros, vajas; suovva füst, suvvi és suovvaj füstös; lasta levél, lasti és lastaj leveles; čalbme szem, čalbmaj szemes, nagy vagy sok szemű; nálbme száj, nálbmaj nagy szájú; nūdne orr, nūdnej nagy orru; vajbmo szív, vajmoi (vajbmoi?) bátor; jædna hang, szó, jedni hangos, nagy hangu. Rokon evvel

ag'aj, *æg'aj*, mely ugyanazt jelenti, mint: boaco, boccu szarvas, ökör, boacoagaj vagy boccuægaj ökrös, ökörben gazdag; muota, muottag hó, muottagægaj havas. Ezt a jelentést comparatívussal is kifejezik, p. o. son læ hergabuš, mon læm smavvasagabuš, ő né-

mileg ökrösebb, ökröben gazdagabb, én baromfiasabb, némileg baromfiban vagyok gazdagabb.

iš, mely különbözik a *j*, *i*-től, mert *čalbme szem*, *čalbmiš szemes*, a ki jól lát, ellenben *čalbmaj nagy szemü*; *bælle fül*, *bællis füles*, ki jól hall, ellenben *bælfaj nagy fülü*; így *núniš kinek jó orra van*, *jól szaglál*, *núdnaj kinek nagy orra van*. — Nálunk az *s* képző a lapp *iš*, *és*, *j*, *i* képzőknek felel meg, mert *lības jóság* olyan állapot is jelent, melynek magas lába van, nem csak olyat, melynek lába van.

laš (*laš*), finn. *laisse*, valahová tartozást fejez ki, s a gyengült alakhoz járúl, p. o. *oažže bús*, *oažalaš húsos*, *húshoz tartozó*; *oasse rész*, *szerencse*, *oasalaš részes*, *szerencsés*; *vašše gyűlölet*, *vašalaš ellenséges*; *vækka erő*, *væg'alaš erős*; *fabmo erő*, *famolaš hatalmas*; *akke idő*, *ag'alaš örökké való*; ide tartoznak :

sabmelaš vagy *samelaš* lapp ember, *suomalaš* finn ember, *laddelaš svéd* (*ladde = land*, *laddelaš* tehát szó szerint: *vidéki*), *de ruotalaš* is svéd; *dačalaš dán*, *ruossalaš orosz*, *judalaš zsidó*.

saš, *saž* összetett melléknevekben fordul elő, mint *gukkis-vuoftasaš* hosszú hajú, *vuofta haj*; *garra-likkasaš* kemény bőrű, *likke bőr*; *guöfte-bæjvasaš* (*bæjve*) két napos; *golv-gærdasaš* háromszoros; *ovt-akkasaš* egy idejű, *akke idő*; *min ajgasaš* *min-időnkbeli*, *sin ajgasaš* *ő idejőkbeli*, *ajge idő*. De

saš néhány *o* végzetű főnevekhez is járúl, melyek terjedelmet jelentenek, mint: *matto-saš* nagyságu, *allo-saš* magasságu, *gukko-saš* hosszúságu, *govdo-saš* szélességü, *gasso-saš* vastagságu; továbbá *mutto-saš* képü, *habma-saš* külsejü, *lakka-saš* módu, p. o. *mi læp ovta* *allosačak* vagy *ovtallosaš* *olbmuk*, *mi egy magasságuak* vagy *egy magasságu emberek* vagyunk.

gas kevés névszóhoz járúl, p. o. *armo-gas* *kegyelmes*, *valfogas* *bőséges*. — *Suddogas* *bünös*, *audogas* *boldog*, *idegenek*, mert *ó skand. syndugr*, *audugr*.

ag, mint: *muddag* mértékes, *govdag* széles, *gassag* vastag, *al-lag* magas. E képző néha összetett mellékneveknél is előfordúl, mint: *golv-oajvag* *három-fejü*, *nælle-juölgag* *négy-lábu*, *gietta-bælag* *félkezü*, *čad'a-čalmag* *elfogadható*, *mi mindenki szeme előtt kedves*.

ad, mint: *vækad* *erős*, *čuovgad* *világos*, *sævniad* *setét*, *vuobmad* *széles*, *lossad* *nehéz*, *súlyos*, *gæppad* *könnyü*, *roakkad* *bátor* stb.

tæbme *fosztó képző*, p. o. *væg'atæbme* *erőtelen*, *armotæbme* *kegyelmetlen*, *ašetæbme* *ártatlan*, *dolgetæbme* *tollatlan*, *boacotæbme*

kinék nincs szarvasa, muotatæbme hó nélküli, lovetæbme engedelem nélküli, hæggatæbme lélektelen, gudnetæbme tisztelettelen, rafhetæbme nyugtalan, békételeu; — bassetæbme szentetlen stb.

mættom is az, mint: ibmelmættom istentelen, buttesmættom tisztátalan. Ezt a képzőt leginkább igés neveknél találjuk, mint: cælkemættom mondhatatlan, væg'emættom lehetetlen, oajdnemættom látatlan, ærranmættom különbözetlen stb. — S azért *m*-je az igés névszóhoz tartozik, mit a finn nyelv világosan bizonyít, p. o. tunte-ma-ton. De az *ibmel-mættom*, *buttes-mættom* szók a fosztó képzőt *mættom*-nak mutatják. Ilyenfélék a magyar *végheetetlen*, *végtére*, melyeknek *heetetlen*, *tére* részök csak igékhez járúlhatnak.

kættaj, *kætta*, *ætta*, *atta* is fosztó képzők, mint: jægel-kættaj mohatlan, daver-ætta szegény, pénzetlen, duodar-atta hegyetlen.

č, š melléknevekből kicsinyítőket képez, melyek a birtokos raggal szeretnek előfordúlni, p. o. buõrre jó, buõrračam édesem, kedvesem; čabba szép, čabbačam szépecském. Különben buričak, bahačak azt jelentik, hogy barátok, ellenségek, lásd a 393. lapot. Ez a kicsinyítő képző a comparativushoz is járúl, mint: buõrebuš jobbacska, bahabuš rosszabbacska, lag'abuš közelebbecke stb.

A *lakke* f. lai (mód, feleség) szó š, č, n képzővel, *lag'aš*, *lag'an* képzőket alkot, melyek melléknevekhez járúlnak, p. o. alek-lag'aš kékes, kékféle, vilgis-lag'aš fehères, fehérféle, čappis-lag'an feketés, fekete-féle, boares-lag'an õreges; — nubbelag'aš, ječčalag'as másféle; ollolag'as, ædnalag'aš, moaddelag'as sokféle, mindenféle*).

kaš, *gaš* képző, úgy látszik, nem változtatja meg az eredeti szó értelmét, így: ucce kicsiny, uccekaš is az; vuõllegaš alázatos, bahhakaš rossz (ördög).

s ragos viszonyzókhöz járúl, p. o. olgold f. ulolta, kül, olgodés, olgodas külső; siskeld f. sisältä bel, siskeldés belső.

š, č időt jelentőkhöz járúl, mint: itten reggel, ittaš reggeli; jifti, jikti tegnap, jiftaš tegnapi; dima taval, dimaš taval; dal most, dalaš mostani; odne ma, odnaš mai.

k néha melléknévből főnevet alkot, mint: buõrre jó, buorak a jó; stuorre nagy, stuorak a nagy.

*) A magyar *lag*, *leg* ilyenekben: hason-lag, felesleg, továbbá a *lyan*, *lyen* *lyas*, *lyes* ezekben: olyan ilyen, olyas ilyes, a finn *lai*, lapp *lakke*-val egyeztetetők. A magyarban csak *la* a tő (finn *lai*, lapp *lakke*), melyhez *g* járúlván, lesz *lag*, *n* és *s* járúlván lesznek *lan*, *laš*. Vesd össze a 318. lapot.

Igéből következő képzők által alakúlnak melléknevek :

s (as, os, és) azt az állapotot fejezi ki, a mely az igejelen-téssel jár, mint: *úuoskas nedves*, *úuoskat nedvesedni*; *gastas*, *kastos*, *vizes*, *gastat vizesedni*; *viasas fáradt*, *viessat fáradni*; *sut-tas haragos*, *suttat haragunni*; *galmas hideg*, *galbmat fázni*; *die-d'os tudó*, *diettet tudni*; *dovdos ismeretes*, *dovdet ismerni*; *čieg'os titkos*, *čiekkat titkolni* stb. Eredeti melléknevek lehetnek: *nálgis édes*, *rakkis kedves*, *veris idegen*.

l (al, el) természeti tulajdonságot jelent, mint: *čokkal hegyes*, *čokkat hegyezni*; *bastel éles*, *bastet harapni*, *bevágni*; *bistel tartós*, *bistet tartani*, *állani*, f. *pyystää*; *bissel állandó*, *bisset maradni*, f. *pyysyä*; *suddel olvadás*, *suddet olvadni*; *igy*: *bivval meleg*, *mujtel emlékező*, *æcel hű*, *valakit szerető* (állatról, p. o. *bæna læ isedes æcel*, a kutya gazdájához hű), *æcetet szeretni* stb.

š, iš hajlandóságot jelent, p. o. *buliš égős*, *buöllet égni*, *főlni*; *od'iš álmos*, *oad'd'et alunni*; *bališ félős*, *ballat félni*; *dittiš tudós*, *diettet tudni*; *šaddiš gyorsan nevededő*, *šaddat lenni*, *nőni*.

akkis, aggis túlságos hajlandóságot fejez ki, mint: *boag'ostak-kis nevetős*, *boag'ostet nevetve kifakadni*; *suttadakkis hirtelen ha-ragvó*, *suttat haragunni*; *gielastakkis hazudozó*, *gielastet hazu-dozni*; *suoladakkis lopásra hajlandó*, *suoladet*; *hæppanaggis szé-gyenlős*, *hæppanet szégyenkezni*; *bakkanaggis könnyen megmele-gedő*, *bakkanet melegedni*.

las, laš-nak is hasonló jelentése van, mint: *gaskalas harapós*, *gasket harapni*; *dorolas viaskodó*, *doarom*, *doarrođ vitázni*, *vívni*; *čierolaš siránkozó*, *čierom*, *čierrot sírni*; *oappalaš tanulékony*, *oap-pam*, *oappat tanulni*; *mutulaš változékony*, *mutam*, *mutet változ-tatni* stb.

vaš, važ, finnül *vaise*, mint: *nokkavaš mulékony*, *nog'am*, *nokkat múlni*; *duttavaš* v. *dud'avaš elégedett*, *dud'am*, *duttat elé-gedni*, f. *tytyväise*, *tydyn*, *tyä*; *bisovaš állandó*, *bisom*, *bisot*, f. *pyy-syväise*, *pysyn*, *yä*; *gitovaš háladatos*, f. *kyytäväise* stb.

kætta (*kætta*, *kætta*) fosztó képző, igéből is alkot mellékne-veket, lásd fentebb a *mættom* képzőt, p. o. *oajnekætta látatlan*, a mi látva nincsen, ellenben *oajdnemættom láthatatlan*, a mit nem lehet látni; *log'akætta olvasatlan*, de *lokkamættom olvashatatlan*. Néha a szenvedő alakhoz is járúl, mint: *ojdnukætta*, *lokkukætta* stb.

A cselekedtető alaknak névi módja a magyar *ható*-nak felel

meg, mint; borrat enni, boratet étetni, boratæge ehető; így: manatæge mehető, manatæge læ jokka, mehető a folyam; jaketatte hihető, jakket hinni; dag'atatte tehető, dakket tenni; log'atatte olvasható; arvedatte érhető stb.

III. Igék származásai. Az igék származnak főnevekből, melléknevekből és más igékből.

A) Főnevekből származnak igék

1) képző nélkül is, mint: gæd'ge kő, ged'gi-t (kő-ni) kövezni; suojdne fű, sujni-t (fűv-ni) fűvel ellátni; čuovga világ, čuovga-t világotlani; muota hó, muotte-t havazni; arve eső, arve-t esni (az esőről); stb. bieggá szél, bieggá-t fűni (a szélről) stb.

2) képzők által, jelesen

d által, mely a magyar *z*-nek felel meg, p. o. varra, vara vér, var-*d*-et vérez-ni, vuogá vuoja vaj, vuoja-*d*-et vajaz-ni;

t vagy *d* által, mint: balka bér, balka-*t*-et bérrel, fizetni, jutalmaz-ni; vække segéd, væke-*t*-et segíteni; loppe engedelem, loppe-*d*-et engedni; oajve fej, oajva-*d*-et fegyezni, tanítani; — borjas vitorla, borjas-*t*-et vitorlázni; moraš gond, moraš-*t*-et gondozni stb.

d + *uvv* által, p. o. buog'o fekély, buog'a-*d-uvv*-at fekélyesedni; nívna nyű, nívna-*d-uvv*-at nyüvesedni; vælge adósság, vælga-*d-uvv*-at eladóssodni; dallo ház, daloi-*d-uvv*-at a ház birtokába jutni; igá éj, igá-*d-uvv*-at eléjeledni, éjszakázni; suddo bűn, suddo-*d-uvv*-at bűnösödni stb.

l + *uvv*, *st-uvv* által is, mikor az *l*, *st*, úgy látszik a *d* helyét foglalja el, mint: gojka száraz, szomj, gojka-*l-uvv*-at szomjasodni; hætte szorúltság, baj, hæd'a-*st-uvv*-at bajba kerülni stb.

t + *uvv* által, mint: varra, vara vér, vara-*t-uvv*-at vérezödni; vuogá, vuoja vaj, vuoja-*t-uvv*-at vajazödni stb.

uvv által, mely a csonkított fosztó képzőhöz járul, mint: ivne szín, ivne-tæbme színetlen, ivne-*t-uvva*-at színetlenedni; arbe örökség, arbe-tæbme örökség nélküli, arbet-*uvv*-at örökségből kiesni; čæve, nyak, čæbataæbme nyak nélküli, čæbat-*uvv*-at nyaka veszni stb.

š által, mely a főnevet igévé teszi, p. o. jurda gondolat, jurda-š-et gondolni; mæarka jegy, mæarka-š-et megjegyezni; gasta víz, gasta-š-et keresztelni, vizezni; gavpa kereskedő, gavpa-š-et kereskedni, oaydo f. outo, csuda, oudu-š-et (ovdušet h.) csudálkozni.

uš által, mint: gietta kéz, gied'ag kézzel, gied'ag-uš-at kézi

munkával foglalkozni; oaffer-*uš-š*-at áldozni (offre, opfern) skuttaruššat lődözni, skytteri = schiesserei.

stal által, mint: hærra úr, hærra-*stall*-at uraskodni; olmaj férfi, olmaj-*stall*-at úgy viselni magát mint férfi; noajde büvész, noajda-*stall*-at büvösködni stb.

b) Melléknvekből képző nélkül is származnak igék, mint: loss-(ad, is) nehéz, lossot nehezedeni stb.

t, d képzők által, mint: ravas nyilt, ravas-*t*-et nyitni; buörre jó, buöre-*d*-et javítani; bahha rossz, baha-*d*-et rossznak tartani, ros-szallani; gæppad, geppis könnyü, gæpe-*d*-et könnyíteni; ucce kicsiny ucce-*d*-et kicsinyíteni; oane-*d*-et rövidíteni; oane-*d*-et rövidíteni; — Ilyenek: olgo-*d*-et távolítani, kívülíteni; baje-*d*-et felemelni; buoššo-*d*-et megkeményíteni, makacsítani; čielga-*d*-et deríteni, tisztává tenni.

š által, mely annak való nézést jelent, a mit a melléknév megnevez, p. o. stuorra nagy, stuorašet nagyallani, nagynak tartani; így: gasašet vastagallani; uccašet, unnašet kicsinyelleni, gukkašet hosszallani; oanašet rövidelleni; duššašet semminek tartani; losašet nehéznek tartani stb.

šavš képző nagyobb mértékben teszi azt, mint az *š*, p. o. buttašet tisztának nézni, buttašavšat nagyon annak tartani; čabašet szépek tartani, čabašavšat nagyon vitatni hogy szép; buörešavšat jobbnak állítani stb.

m valamivé levést jelent, mint; bastel éles, bastalmet élesedeni; hægo, hæjos gyenge, hæjosmet gyengülni; így: garasmet keményedni; nuorasmest gyengéddé válni; gievrasmet erősödni; nanosmet erőssé, biztossá lenni stb.

n némi állapotba jutást teszen, mint: vuolle alatt, vuolanet alávetni magát, alázkodni; így: lákkânet közeledni, davvanet távozni, bağanet felállani; ærranet elválni, különbözni; gæppanet könnyülni; lossanet nehezedeni stb.

c) Igékből származnak más igék

1) képző nélkül is, midőn egy gyökből kétféle ige származik, melynek egyike *o* által nagyító vagy folytató jelentésű, másika *i* által egyszerű cselekvést teszen; vagy *a* által kezdő cselekvést, *e* vagy *i* által tartós cselekvést jelent, mint:

o
 čuorvot hivogatni.
 læbbot teregetni
 nujkot ugrándozni
 luoddot hasgatni
 goajvot ontani,

a
 goccat ébredni
 oad'd'at elszunnyadni
 ællat éledni
 buollat gyúladni
 vuogát indúlni (kocsin)
 mujtat megemlékezni
 cæggat felállani
 gojkat száradni
 čuovgat világosodni

i
 čurvit híni
 lebbit teriteni
 nujkit egyet ugrani
 luddit hasítani
 gojvit önteni.

e, i
 goccet ébren lenni
 oad'd'et alunni
 ællet élni
 buöllet égni
 vuogét menni
 mujtet emlétkben tartani
 ceggit fenállani
 gojkit száraz lenni
 čuvgit világolni stb.

E különbséget úgy tartja meg a nyelv a ragozásban, hogy buollat, ællat stb. a jelen időben is buollam, ællam, de buollet, ællet a jelen időben buolam, ælam.

2) képzők által, még pedig:

a) t (h) vagy hangsúlyos tagban tt által, mely a gyenge alakhoz járúl, s vagy

cselekedtető igéket képez, mint: čierrot sírni, čierotet síratni; ællet élni, æletet életni, éltetni; arvet (eső) esni, arvetet esőt hagyni esni stb. vagy

lehetőséget jelentő igéket képez, minél fogva a származott ige azt és az előbbi jelentést foglalja magában, mint: dakket tenni, tag'atet tétetni és tehető lenni; adnet használni, anetet használhatni és használható lenni; jakket hinni, jaketet hitetni, és hihető lenni. — Mikor ezen képző lehetőséget jelentvén kettőztetik (tt) vagy ismételtetik (tatt), akkor az igének névi alakja is ugyanazt teszi, p. o. arvedet érteni, arvedattet értetni, *arvedatte* sadne érthető szó; így: dag'atatte tehető, jaketatte hihető stb. — vagy benható igékhez járúlván

átható igéket képez, mint: viekkat futni, vieg'atet futtatni; girdet repülni; girdetet repíteni; nákkat mászni, nág'atet mászatni; vuogát úszi, vuojatet úsztatni stb. vagy

erősbiti az eredeti igének jelentését, p. o. adnot kérni, anotet erősen kérni; gieldet (nincsen gieldet) tiltani, gieldetet erősen tiltani.

Ezen képző, már másképen is képzett igékhez járúlván, természetesen ezeknek képzőit követi, de viszontag maga is megelőző más képzőket, úgy mint a megfelelő magyar *t*. Példák tegyék vilá-gossá: (buog'o fekély) buog'oduvvat fekélyesedni, buog'oduttet fe-kélyesíteni; (vælge adósság) vælgaduvvat eladósodni, vælgaduttet adósságokba ejteni; (suddo bün) suddoduvvat bünösödni, suddodut-tet bünössé tenni, suddoduttalet sokakat bünösökké tenni;

gojkaluvvat szomjasodni, gojkaluttet szomjassá tenni; hæd'as-tuvvat bajba keveredni, hæd'astuttet bajba keríteni;

varatuvvat vérződni, varatuttet vérződtetni, vuojatuvvat va-jozódni, zsírral bekeveredni, vuojatuttet zsírral bekeverni;

ivnetuvvat színetlenedni, ivnetuttet színetleníteni; arbetuvvat örökségtől elesni, arbetuttet örökségtől megfosztani stb.

ravastet nyitni, ravastattet nyitítani; bataret futni, batarattet futtatni; jukkat inni, jug'astet keveset inni, jug'astattet, keveset itatni; ballat félni, balasket félemedni, balaskattet félemiteni; gas-tašet keresztelni, gastašattet kereszteltetni; (ællos tüzes) ællosmet tüzesedni, ællosmattet tüzesíteni stb. stb.

b) *et* (*eh*) benható s egyszeri vagy hirtelen cselekvést jelentő igéket képez *at* és *ot* végzetű igékből (nem *et* végzetűekből, mert akkor a képző cselekedtető jelentésű, mint: adnet használni, adnet-et használtatni); p. o. goalkat kopogni, goalketet koppantani; suttat haragunni, suttet-et megharagunni, hirtelen megharagunni, („olmuš suttet, go oanekassi ja ovta gærde hoapost suttta, olmuš moarat, go gukka binda dat sutto“ — az emberről azt mondják, hogy *suttet*, ha röviden és egy ízben gyorsan megharagszik; az emberről azt mondják, hogy *moarat* (haragtartó), ha sokáig tartja a haragot); — čiel-gat derülni, čielgetet hirtelen kiderülni; bavkat csapni, fakadni, bavket-et hirtelen csapni; gajkot szaggatni, gajketet egyet szakítatni; jorgot forogni, jorget-et egyet fordúlni stb.

c) *d*, vagy a hangsúly miatt *dd*, folytonos vagy ismételt cselekvést jelent; ez tehát ellentéte az előbbi képzőnek. Többnyire a gyengült alakhoz járúl. P. o. dakket tenni, dag'ad-et teddegélni; faggat fogni, faggadet fogdozni; buoccat beteg lenni, buocadet betegeskedni; occat keresni, ocadet keresgélni, nagyon keresni; oažžot kapni, ožu-det azon lenni, hogy kapjon; dorrot vívni, dorodet viaskodni; bata-

ret futni, bataraddat folyvást futni, sokan futni, mint: vuost *batar* okta, ja de *bataradde* buokak, előbb egy *futa el*, s azután mindnyájan *elfutának*; bağanet kelni, emelkedni (egyről), bağanaddat kelni (sokról) stb.

A *dd*-t gyakran *ll* váltja fel, ha *t* vagy *d* előzi meg, p. o. (likkat mozdúlni, likadet mozogni), likkatet mozdítani, likkatallat vagy likkataddat mozogtatni; (bahha rossz) bahadet rossznak tartani, bahadallet vagy -daddet gyakran tartani rossznak; (balka bér, jutalom), balkatet jutalmazni, balkatallat, vagy -taddat jutalmaztatni; (gæssset húzni, hozni) gæsetet hozatni, gæsetallat, gæsehallasat, gæsetaddat hozatgatni, mint: muoraid gæsetallat, fát húzatni, fát vinni.

Ll vagy *dd* (allat, addat) járúlván a cselekedtető *d*-höz, ez szenvedő jelentést kap, p. o. gasket harapni (gasketet hirtelen harapni), gasketet haraptatni, gaskatallat v. gaskataddat harapódni, gaskatal bædnagi megharaptatik kutya által; — goddet fogni, ölni, goddatet öletni, goddatallat, — taddat öletődni; ilyenek még: fillitallat megcsalódni, vuojtatallat meggyőzetni, bætatallat elárúltatni, harjetallat gyakorlódni stb.

A *d* benható jelentéssel is bír, p. o. garvodet öltözni, garvotet, öltöztetni; čīnadet csinosodni, čīnatet csinosítani; likkadet mozdúlni, likkatet mozdítani; — časkat nyelni, časkadet nyelődni;

néha cselekedtető is, a *t* helyét pótolván: vuölget menni, utazni, vuölgetet (vuölgetet h.) küldeni, útaztatni; čallet szelni, írni, čaldet (čaldet h.) íratni;

néha viszonyosságot is jelent, mint: gavdnat találni, gavnadet találkozni; gullat hallani gulat-et hallatni, gulatallat v. gulataddat v. gulahallat egymást hallani, érteni.

Jegyzet. A *d* képző megkettőztethetik, azután más képzőket is megelőzhet vagy követhet, p. o. dævkodet homályosodni, dævkodaddat imitt amott homályosodni, (dævkodattet homályosítani); — čapodet feketedni, čapodaddat imitt amott feketedni; — lossodastet kissé nehezebbé tenni, lossodaddat mind nehezebbé tenni, lossodattet nehezebbé tetetni, lossoladdat kissé nehezebbé válni, lossanaddat mind nehezebbé lenni.

d) *id*, magánhangzó után *jd*, képző kevés igében fordul elő, a nélkül, hogy nagyon elváltoztatná az eredeti igének jelentését, p. o. golgat folyni, golgidet folyni, bolyongani (a munkátlan népről); ju-

mat zúgni, *jumajd* dörögni *); *morrat*? *morridet* kitörni, fakadni (a naptámadásról); *loss*-(ad, -is) nehéz, *lossot* nehezedni, *losidet* nehezedni, *losidaddat* inkább meg inkább nehezedni.

e) *st* perczig tartó kis cselekvést jelent, s a gyengült alakhoz járul, p. o. *orrot*, finn. *olla* (vol-ni) lenni, maradni, *orostet* megállapodni, *kissé* maradni; *jukkat* inni, *jug'astet* egy kortyot inni; *čuovgat* világotlani és világotlani, *čuovgastet* kicsit világotlani; *buoccat* beteg lenni, *buoccastet* kicsit beteg lenni; *iskat* fürkézni, vizsgálni, *iskastet* lehető gyorsan valami után látni; *oaggot* horgászni, halászni, *oaggostet* kis ideig halászni; *bagadet* fegyezni, tanítani, *bagadastet* (vagy a hangsúly miatt *bagadæstet*) kicsit fegyezni stb

Ez a képző a szenvedő képző után is járul, mint: *adnet* használni, *adnuvut* használotlani, *adnustet* kicsit használotlani, p. o. *adnu stam læ dat* gærés, kicsit használotlott a szánya.

Néha megkettőztetik, megerősítvén a kicsinyítést, mint: *orostet* egy perczig megállani; *nokkat* szunnyadni, *nokkastastet* egy perczig szunnyadni; *čallet* írni, *čalestet* keveset írni, *čalestastet* igen keveset írni; *arvestet* kicsit esni (az esőről), *arvestastet* felette keveset esni; *muöttestet* kicsit havazni, *muöttestastet* felette keveset havazni stb.

Az *st* néha csak átható jelentésű, kicsinyítés nélkül, mint: *dovdet* tudni, *dovdastet* megvallani, megismerni; *boag'ostet* kinevetni; *dorvastet* rábizni, benne bizni; *balkestet* dobni, vetni.

f) *l* olyan igéket képez, melyek hirtelen és kicsiny cselekvést vagy kezdő mozgást jelentenek. Az erős alakhoz járul. Jelentésére nem sokat különbözik az *st* képzőtől, kivéve abban, hogy inkább fejez ki gyorsaságot, például: *borrat* enni, *borralet* hirtelen enni, *borastet* keveset enni; *jukkat* inni, *jukkalet* hirtelen inni, *jug'estet* keveset inni; *gallet* kelni, (jog'a *gallet* folyón átkelni), *gallelet* hirtelen átkelni, *galestet* keveset kelni; *gitet* köszönni, *gitelet* hirtelen, *gitestet* keveset köszönni; *boftelet* hirtelen felkölteni, *bovtestet* gyengén felkölteni;

továbbá (kezdő mozgást jelentők): *sukkat* evezni, *sukkalet* evezni kezdeni; *girdet* repülni, *girdelet* indülni (repülésre), „de *goas-*

*) Úgy emlékszem, hogy Lönnrot a *jumala* szót *juma* dörgés, zörgés szótól származtatja. De már a lapp *jumat*, *jumajdet* szó sem egyez meg a lapp *ibmel* = *jumalä* szóval. A finn *jumala*-t így kell taglalni: *jumal-a* = *ibmel*, nem *juma-la*.

kem girdeli ja girdi ave rasta = akkor a sas repülni kezde, s átrepüle a tengeren"; viekkat futni, viekkalet kezdeni futni; vazzet járni, vazzelet sétálni indülni.

Gyakran *st* képzővel egyesül az *l* képző, gyenge és hirtelen cselekvést jelentvén, mint: boftelastet hirtelen és gyengén felkölteni; boattelastet hirtelen és apródonként közeledni: vazzelastet kicsit gyorsan elmenni; lokkat olvasni, lokkalastet néhány szót olvasni.

A *c*) alatt láttuk, hogy az *l* gyakran a folytonos vagy ismételt cselekvést jelentő *d* helyett áll, olyan igékben, melyekben azt *t v. d* előzi meg. De a folytonosságot jelentő *l* a gyenge alakhoz járúl, el- lenben a hirtelenséget jelentő *l*-t az erős alak veszi fel. Tehát: buftet hozni, buftelet hirtelen hozni egy dolgot, vagy egyszerre több dolgot, buvtalet hozogatni; boftelet hirtelen felkölteni, bovtalet sokakat felköltögetni; oajdnet látni, oajdnalet egymást látni hirtelen, oajnalet gyakran látni egymást.

g) *š* folytatólag kicsinyítő cselekvést jelentő igéket képez, vagyis olyan cselekvést jelentöket, mely lassanként folytattatik, p. o. gallet átkelni, gázolni, galašet ide oda járni a vízben, fürdeni; čuol- lat fejszével vágni, čuoladet folyvást vágni, čuolašet vagdosni, čuo- lastet baelotákki félig béválni, čuollalet hirtelen vágni; gasket ha- rapni, gaskašet rágni.

h) *uvvu* szenvedő értelmet ád az igének, lásd a 372, 373. lapokat.

i) *n* az erős alakhoz járúl s valami állapotba jutást teszen, mint: čokkat ülni, čokkanet ülő helyzetbe jutni, ülepedni; čoagget gyű- teni, čoagganet gyűlni; gajkot, gajkit szaggatni, szakasztani, gajka- net szakadni; hævatet veszteni, rontani, hævvanet veszni, romlani stb.

Az *n* képző után más képzők is következhetnek, mint: hævva- nišgoattet veszni kezdeni, hævvanastet v. hævvanästet kevésbé vesz- ni, hævvanaddat folyvást veszni stb.

j) *uš*, úgy látszik, *uvv*-ből és *š*-ből van összetéve, p. o. hæppa- net (egyszer) szégyenleni, hæppanušsat szégyenkedni; čoagganet gyűlni, čoagganušsat gyülekezni.

k) *s* hasonló jelentésű az *n* képzőhöz, mint: moğat nevetni, mo- ğuset mosolyodni; ilyenek: bokkuset*) nevetve fakadni, roakkaset ragadni, rattaset repedni stb. Ez a képző is vehet föl más képzöket,

*) A magyar *nevet* hajdan *mevet* volt, a vogulban *mauint*, vagy *mouint*, s ev- vel a lapp *bokkat*, *bokkuset* egyeztetethető (mert *tev*, *tenni* a lappban *dakk*-et, tehát *mev*- et a lappban *bokk*-at); a *mos*-oly meg a lapp *moğ*-at szóval egybevetethető.

p. o. moğusastet kissé mosolyodni; moğusaddat mosolyogni, moğusattet mosolyogtatni, moğusattalet sokakat megmosolyogtatni.

l) *g, sk* is hasonló jelentésűek, mint: bodhat fonni, boňaget fonódni; ballat félni, balas/ket félemedni; ællat éledni, ælasket élemedni. *Sk* után is következhetnek más képzők, p. o. ælaskattet élemiteni, (egyct), ælaskattalet élemiteni sokakat.

m) *stuv* kívánságot fejez ki, mint a magyar *hatnám, hetném*, p. o. jukkat inni, jug'astuvvat ihatnám; borrat enném, borastuvvat ehenném; így: muðtestuvvat, úgy van, mintha hó eshetnék; jabmet halni, jamestuvvat halhatnám stb.

n) *goat* kezdést fejez ki, s következőképen járúl az igetökhöz: Rendesen az erősb alakhoz járúl, még pedig az infinitivus *t*-jének elvetésével közvetlenül az I. osztálybeli igékhez, s a II. osztálynak *ot* végzetű igéihez, így: lodno-goattet váltani kezdeni, lokka-goattet olvasni kezdeni, oajdne-goattet látni kezdeni, boatte-goattet jönni kezdeni; — læbbo-goattet teregetni kezdeni.

A II. osztályból az *at* végzetű igék, melyek magok kezdési jelentéssel járnak, nem szívesen veszik föl a *goattet* képzőt, s ha még is, úgy közvetlenül a töhöz veszik azt, p. o. vuoga-goattet indúlni kezdeni. A II. osztályból az *it* végzetűek vagy közvetlenül veszik föl, vagy *š* betűt szűrnak közzé, így: ravvit, ravve-goattet és raviš-goattet inteni, parancsolni kezdeni.

A III. osztálybeliek és a sok tagu igék, mindenkor *š*-et szűrnak közzé, így: bagadet fegyezni, čokkanet leülni, darbašet szükségelni, bagadišgoattet, čokkanišgoattet, darbašišgoattet; — bastalmatišgoattet élesedni kezdeni, harjetallašgoattet gyakorolni kezdeni, čuovgastuvvušgoattet kissé megkezdeni fosztani a világosságtól stb.

A *goat* képző, úgy látszik, a m. *kez-d* igével hasonlítható össze.

Az igeképzők sokaságának és egymásutáni következéseknek példája gyanánt a *čuoŋga* világ, világosság szót hozza fel Fries, a melyből következő, valóban divatozó, igék származnak:

Először három különböző igetö:

I. *čuoŋgat* II. *čuvgit* III. *csuvgodet* (čuvgot szokatl.)
világítani villanni világosodni.

Mindenik igetönek vannak első és másodrendű származékaik. Tehát:

I. *čuoŋgat*-ból lesznek:

1) *čuoŋga*-tet világíttatni; 2) *čuoŋge*-tet hirtelen világosodni,

3) *čuo*nga-det tartósan világosodni, 4) *čuo*nga-stet kissé világítani, 5) *čuo*nga-let hirtelen világítani, 6) *čuo*nga-net világossá lenni. Magának a *čuo*ngat-nak és ezen hat első rendű származékainak megint következő másodrendű származékaik vannak :

*čuo*ngat világítani, *čuo*ngagoattet kezdeni világítani, *čuo*ngastuvvat szeretnék világítani, világíthatnám, *čuo*ngastuvvašgoattet szeretnék kezdeni világítani.

1) *čuo*ngatet világíttatni, *čuo*ngatišgoattet kezdeni világíttatni, *čuo*ngatallat (-taddat) világíttatgatni, *čuo*ngatallašgoattet kezdeni világíttatgatni; — *čuo*ngatattet világtól megfosztani, *čuo*ngatattestuvvat szeretni világtól megfosztani, *čuo*ngatattišgoattet kezdeni világtól megfosztani, *čuo*ngatattalet hirtelen világtól megfosztani.

2) *čuo*vgetet hirtelen világosodni, *čuo*vgetišgoattet kezdeni hirtelen világosodni, *čuo*vgetastet hirtelen kissé világosodni, *čuo*vgetastišgoattet hirtelen kezdeni kissé világosodni, *čuo*vgetattet hirtelen világosodtatni.

3) *čuo*ngadet tartósan világosodni, *čuo*ngadišgoattet, *čuo*ngadastet, *čuo*ngadastišgoattet; *čuo*ngadallat, *čuo*ngadalastuvvat, *čuo*ngadallašgoattet; — *čuo*ngadattet, *čuo*ngadattalet.

4) *čuo*ngastet kissé világítani, *čuo*ngastišgoattet, *čuo*ngastallat, *čuo*ngastalastuvvat, *čuo*ngastallašgoattet; *čuo*ngastastet, *čuo*ngastastišgoattet; *čuo*ngastattet, *čuo*ngastattišgoattet.

5) *čuo*ngalet hirtelen megvilágosítani, *čuo*ngališgoattet; *čuo*ngaladdat, *čuo*ngaladdašgoattet; *čuo*ngalastet, *čuo*ngalastišgoattet; *čuo*ngalattet, *čuo*ngalattišgoattet.

6) *čuo*nganet világossá lenni, *čuo*nganišgoattet, *čuo*nganaddat, *čuo*nganastet, *čuo*nganastišgoattet, *čuo*nganattet, *čuo*nganattišgoattet.

II. *čuo*ngit-ból lesznek :

1) *čuo*ngitet, 2) *čuo*ngidet. Tehát: *čuo*ngit villanni, *čuo*ngišgoattet kezdeni villanni, *čuo*ngistet kissé villanni kezdeni, *čuo*ngistastet.

1) *čuo*ngitet villantani, *čuo*ngitattet villantani hagyni, *čuo*ngitattišgoattet; *čuo*ngitallat, *čuo*ngitalašgoattet; *čuo*ngitastet, *čuo*ngitastišgoattet.

2) *čuo*ngidet némileg világosodni, *čuo*ngidišgoattet, *čuo*ngidattet némileg világosodtatni, *čuo*ngidattišgoattet; *čuo*ngidallat, *čuo*ngidallašgoattet, *čuo*ngidastet, *čuo*ngidastišgoattet.

III. *čuo*ngodet-ből lesznek :

*čuo*ngodišgoattet világosodni kezd (a napról), *čuo*ngodattet, *čuo*-

godattišgoattet, čuvgodattalet mig világos addig nyugalomra adni magát¹⁾; čuvgodallat, čuvgodallašgoattet; čuvgodastet, čuvgodastišgoattet.

Még ezek is megvannak: čuovgašavšat világosnak nézni, čuovgajduvvat világgal el lévén látva, čuovgajduttet ellátni világgal; čuovgatuvvat világtól megfosztódni; čuovgatuttet valakit megfosztani a világtól = čuovga-tæbme-uvvat-tet; čuovgatattet, čuovga-tag'a-tet ugyanezt jelentik. S ezek ismét másodrendü képzőket vehetnek föl.

IV. Az **igehatározók** származásait lásd a 382. stb. lapokon.

B) Szóösszetétel.

Összetétel által úgy alkot szókat a lapp nyelv, hogy

1) főneveket, tehát igékből származott főneveket is szerkeszt össze, mint: oajve-olmaj fő-ember, guõlle-bivdar hal-fogó, halász, gudne-hallo tisztelet-kívánás, gudne-gojko becsület-szomj, jokkagadde folyópart, bæna-gullam mélyföld (= kutyahallás²⁾, olmušgodde emberrontó, čæve-čuoõpe nyakcsapó, nyakvágó, čæve-čuoõpam nyakvágás, lajbe-dakke kenyércsináló, sütő, gama-goarro cziz-mavarró, viste-cækkó házépítő, ács stb.

2) főneveket és mellékneveket vagy számneveket, mint: ædnamvuõlaš földalatti, čacce-vuõlaš vízalatti, vajbmo-lačes szív-lágy, irgalmas, ija-birrasaš egy éjes; bæł-goalmad harmadfél, bæł-vid'ad ötödfél stb.

3) melléknevet és főnevet vagy igésnevet, mint: buõrre-dakko jótét, buok-diette mindentudó, buõrremus-ædne fogadó anya (leg-

¹⁾ P. o. čuvgodattalædno dasa, nyugodjunk itt le, mig világos.

²⁾ Másutt láttuk, hogy a mélyföld finnül *peni-kuulma* (s *penin* *kuulema* kutyahallás), esztül *penikuulma*; vogulul *amp-suj* = eb-szó, tehát az a távolság, a meddig a kutyaszó elhallik. A finnek és esztek már nem értvén a régi kifejezés jelentését, azt *peni-kuorma*, *peni-koorm*-nak, azaz kutya-tehernek, magyarázgaták, mintha a régiiek azt a távolságot akarták volna mélyföldnek, vagy útmértéknek venni, a meddig a kutya egy hajtással el bírja vinni terhét. Azonban e magyarázat hamisvoltát a lapp *bæna-gullam* is, mi szószerint *penin kuulema* = kutyahallás, kimutatja. Most már senkinek sem jut eszébe, félre magyarázni a finn és eszt *peni-kuulma*-t; most látjuk, hogy a lapp *bæna-gullam* ugyanaz, s hogy a vogul *amp-suj* = eb-szó, és a tatár *čagirim* = kiáltás, szó, a mennyiben mélyföldet jelent, mint a régi magyar *kégy* = kiáltás is (lásd itt a 253—255. lapokat), azon egy alaphézagok kifejezései.

jobb anya), bajemuš-pappa főpap, værre-dakke gonosztevő; bahhamielaláš rossz elméjű, geppis-lundulaš könnyű természetű.

4) viszonyzót és névszót, mint: vuostai-naggo ellentállás, bağel-lundulaš természet fölötti, čad'a-čalmag mindnyájától szívesen látott stb.

5) számnevet és származott melléknevet, mint: ovt-akkasaš egy idejű, koru, ovt-allosaš egy magasságu, guöfte-bæjvasaš két napos, golm-gærdasaš háromszoros, nãlla-juölgasaš négy lábu, gud'a-jakkasaš hat éves, čuöd'e-jakkasaš száz éves stb.

6) Az igehatározók nem tétetnek össze az igével, mint a magyarban, vogulban és már az esztben is (be-menni, fel-menni), s ha kerülnek elő fordított könyvekben ilyen összetételek, azok az idegen nyelvek utánozásai, p. o. sisa-bigat béültetni, bajas-boaldet felgyújtani stb. Azonban némely idegenszerűségek már a nép nyelvében is találkoznak, p. o. ezek: bağel-gæčcat felügyelni, vuostai-čuožžot ellentállani, vuostai-valdet, finn. vastaan ottaa, svédül emot taga, dánul modtage, németül entgegen nehmen = elfogadni. Egyébiránt ilyenek: vuost-riegadam első-szülött, bajas-čuožželet felállani, bajas-rakadet felrakni, felépíteni, vuolas-mannat lemenni stb. a szó szerkezet azon fokán vannak, a melyen a régi magyar: kivé-menni, megé-szakasztani stb. voltak.

7) De a viszonyzó, a melyekből amaz igehatározók származnak, összetehetők más névszókkal, mint: ouda-bælle elő-fél, előoldal, mañña-bælle utófél, utó-oldal; mañne-čakša utó-ösz, gaska-bæjve (nap közepe) dél; ilyen a bağel-lundulaš természet fölötti stb.

A szó-összetétel többnyire az illető szók változása nélkül esik meg: ámde a felhozott példák némelyei változást is mutatnak. Ilyen változás:

a) midőn az első szó genitívusban áll, mint: olbma-bælle férfifél (nominat. olmaj), ag'e-bæjve életidő (nominat. akke), de mondják akke-bæjve is; falla-čivga czethal fiatala (fales); fallaid-bivde czethal fogó; muoraid-gæsetalle fahordó, húzó. Fallaid, muoraid a több. sz. genitívusai.

b) Az első szó megrövidítetik, p. o. vil-bælle (= viella-b.) féltestvér; muot-albme havas idő (muota); čal-oappavaš írástudó (čala), bæl-goalmad harmadfél.

c) Néha az utolsó szó új végzetet kap, mint: vuöste-gied'a-gævvad ellentörekvés, mintegy: ellen-kéznek menése; miette-gied'a-

gævvad megegyezés, mintogy: szerintikéznek menése. A gævvad különben nem fordul elő (gævva finn käydä, kelni, menni).

d) A cselekvés neve részint változatlanul szerkeződik más névszóval, mint: ællem-gærde életmód, jabmem-bæjve halál napja, orrom-saĝe tartózkodási hely, assam-bajke lakóhely, vuölgem-bæjve elutazás napja; részint megrövidül, midőn az *æbme* végzetű *am* má végzetűvé leszen, p. o. riegadet születni-ből lesz riegadæbme születés, de riegadam-bajke születés-hely; ramedet dicsérni, ramedæbme dicséret, de ramedam-sardne dicséret-szó; vuojñadet lélekzeni, pihenni, vuojñadæbme pihenés, de vuojñadam-bæjve nyugvó nap, pihenés napja.

Leggyakrabban kerülnek elő az összetételekben:

æppe *) (æppedet kételkedni, finn. epä; epään, evätä tagadni),

*) A finn *epä*, lapp *æppe* szónak kétféle származtatását ismerem. A egyiket *Fries* hozta elő, azt gondolván, hogy a szó az ó skandináv *ef, eft* = kétség, kételkedés-től való, lásd lapp nyelvtana 135. lapját. A másikat Lönrot találta ki, a *Kalevala, lyhennetty laitos* című kiadása 391. lapján ezt írván: „*Epään, -vätä* annyit mint *kieltää*, azaz tiltani, az *epä* szótól, mely összevethető a latin *ab*-bal, ebben: *ab*-utor, a svéd *af*-val, ilyenben: *af-art*, (németül *ab-art*), s a görög *ἀπό*-val. Azonban biztosabb az *epä* szót a finn *e* (*eu, et. ei* = nem én, nem te, nem ő), tagadó igétől származtatni, melynek participiuma *epä*, mint a *syön*, eszem, igéé *syöpä*, a *käyn* kelek, igéé *käypä*. Az *epä*-t azután a nyelv *tö*-szónak vette, belőle új szókat származtatván, mint: *epään, evätä, epäillen, epäillä* stb. A lapp *æppe* nem látszik ugyan, hogy igenes származéka volna az *im, ik i* nem én, nem te, nem ő, *æm, æppe, æva* nem mi ketten stb. *æp, æppet, æi* nem mi, nem ti, nem ök, tagadó igének, hanem hogy inkább a finn *epä*-nek mintegy utánozása: de ehhez több hasonló példát találunk a lapp nyelvben, p. o. a finn *näy-n näydä*, nézni, igének hasonmása nincs a lappban, mégis a finn *näkö* nézés, álolmlátás, a lappban *niekko, nieg'o*, a miből azután *nieg'adet* álmodni ige lesz, mint az *æppe*-ből *æppedet* kétkedni, *æppadus* kételkedés stb. lett. Az *epä, æppe* szónak altajiságát vagy honiságát nagyon támogatja a mordvin tagadó *af*, p. o. *af fan* nem fúvok, *af fat* nem fűsz, *af fatama* nem fűvunk stb. mely *af* a melléknevek előtt is használtatik, mint *af-lama* nem sok, kevés, *af pokš* (mintegy finnül *epä paksu* nem vastag) kicsiny. S valóban a mordvin *af* szakasztott mása a finn *epä*-nek, amaz *a*, emez *e* tagadó igének participiuma lévén. Mert a mordvinban az *f* képző megfelel a finn *va* és *pa* képzőnek, p. o. a mordvin *fa* = finn. *puhu* (fú), ebből lesz *fa-f puhu-va*, továbbá a finn *käy-pä* és *käy-vä, syö-pä* és *syö-vä*; így a mordvin *a-f*, a finn *e-pä*. S mert a mordvin *af* már participialis alak, azért nem veszi föl az alanyi ragokat mint a finn *e*, s mondják: *af-fa-n* nem fúvok, ellenben a finnben mondják *e-n puhu* — nem-én fú (nem fúvok). Hogy a mordvin *af* mellett még *apak* participiumi alak van, ez csak azt mutatja, hogy a mordvin nyelvtudat is elfelejtötte már az *af* származását, mint a finn nyelvtudat nem sejtí, hogy *epä* az *e* tagadó igének participiuma.

mely ellenkező, vagy kétkedő fogalmat jelent, mint: æppe-ibmel ál-isten, hamis isten; æppe-usko ál-hit hamis hit; æppe-dajdo hamis tudás; æppe-gudñetet becsteleníteni, mert gudñettet tisztelni.

værre ferde, finn. *väärä*, mint: *værre-dakko* rossztett, *værre-dakke* gonosztevő; *værre-valle* hamis hit; *værre-oapatæge* hamis tanító.

ligge finn. *liika*, túlig való, magy. leg (a harmadik fokban), p. o. *ligge-nabma* gúnynév, *ligge-akka* ágyas.

mæcce erdő, vadonság, *mæcce-spiri* vad állat, *mæcce-spidine* vad diszó, *mæcce-ælle* eretnek.

čæppe finn. *seppä* kovács, mester, mint: *golle-čæppe* aranyíves, ötvös; *lavlom-čæppe* énekmester, költő; *čallem-čæppe* írás-mester stb.

bælle f. *puoli* fél, mint: *lajbe-bælle* félkenyér; azután a kettősnek egyike, mint a magyarban, p. o. *gista-bælle* félkesztyű, *gietta-bælle* félkéz, *čalbme-bælle* félszem, *juölge-bælle* félláb, *olbma-bælle* férfi fél, *nisson-bælle* asszonyfél; *ačče-bælle* mostoha atya, *bardne-bælle* mostoha fiú.

lakke valaminek, a mit ketté törtnek gondolunk, felerésze, így: *bæjve-lakke* félnap, *mannod-lakke* félhónap, *jakke-lakke* félév, *badde-lakke* kötőszalagnak fele.

rajge lyuk, összetételben azt jelenti, hogy keresztül, mint: *ufsa-rajge* az ajtón keresztül, *ňalbme-rajge* vagy *ňudne-rajge* a szájon, *orron* keresztül.

Csak összeírások, nem igazi összetételek, a következők: *bas-sen-dakkat* szentté tenni, *buörrebun-adnet* jobbnak tartani, *diette-vassi-addet* tudtul adni, *andagassi-addet* megbocsátani, *ofti-biğat* egybeállítani, *ofti-oftstattet* egyesíteni stb.

Szó-füzet.

Szándékunk még némely szófüzeti tüneményeket is felhozni, a melyeket figyelemre méltóknak tartunk.

1) A határozatlan alanyt, melyet francziául *on* (on dit), németül *man* (man sagt) szóval fejeznek ki, a lapp nyelv vagy az ige egyes-számbeli és többes-számbeli harmadik személyével, vagy *olmuš* = ember, *olbmuk* *) emberek, nép, szóval jelöli. P. o. *go gulla*

*) *olmaj* gen. *olbma* férfi; *olmuš* gen. *olbmu* ember.

jena mæcest, ige *dovda*, mi læ, mi jenada, de *olmuš* goavdo dam jenast, szószerint: ha hall szavat az erdőben, s nem tudja, mi az mi szól (hangzik), akkor az ember fél attól a szótól. Itt a *gulla*, *dovda* (hall, tud) az egyes-szám 3-dik személye, s úgy fejezi ki a határozatlan alanyt, mintha *hallik*, *tudik* (tudatik) volna: de átható jelentésben állanak, mert *jena* (hangot) nem *jedni* (ahang) állott. *Æk*kedést nuoladuvvu, id'd'edést garvoduvvu = este vetközödik, reggel öltözik (az ember). Itt az ige szenvedő alakban áll. A magyar nem fejezheti ki az ige egyes-számú 3. személyével a határozatlan alanyt, kivéve a kevés *hallik*, *látszik*, *tetszik*-féle igét. — Maid odd'a sag'aid mujtalex? mi új dolgokat (ujságot) beszéllenek. *Olmuš* goavdo dam jenast, az ember fél attól a szótól. Ezek a magyarban is szokott szójáráások. — *Arva* esik az eső, *čwormasta* jég esik, *sevdniud* setétedik (sævdniad setét, jelzőben: sevdniis iga setét éj, sevdniudet setétedni).

2) A mondomány száma az alany számával megegyezik, tehát: Andor ja Vulle *læva* (kettős-szám) vielláš, Andor és Vilmos testvérek; olmaj ja su vanas ja bisso *læk* (több. sz.) hæjok, az ember és sajkája és puskája gyengék, hitványok. — De a gyűjtő nevek a többes-számban kívánják a mondományt, p. o. din joavko læ oaggo men ja ajn *goddek* guöle, a ti népetek horgászik, s mindég *fognak* halat. Az *š* képzőjü s rokonságot jelentő nevek (lásd a 393. lapot) a kettősszámba teszik a mondományt, p. o. dat akaš *læva* soappomættom *kaskanæsga*, ez az asszony (férjestül) összeférhetetlenek magok közt (a kett. számban); dat boadnás *læva* (kett. sz.) riggasak, ez a férj (feleségestül) gazdagok.

3) A lapp nyelv a kicsinyítőket szereti, s a vocativusban *aj-t* ragaszt hozzájuk, így: virdečam-aj gula! barátocskám halljad. De azt az *aj-t* az igéhez is ragasztja, így: gula-aj, don uccekažžam! halljad, te kicsikém!

4) Néha kapcsolat nélkül áll a nominativus, mint: čokka ocast gietta = ül, kebelében a kéz; čokka askest gied'ak = ül, ölben a kezek. Tudjuk, hogy ilyen szófüzetek: elment, *könyvvél* a kezében, *bottal* a kezében, *kalappal* a fején stb. idegenszerűek; magyarosabbak ezek: elment, könyv a kezében, bot a kezében, kalap a fején. De a lapp nyelv még tovább folytatja e sajtáságot, ezeket is mondván: čokka rokkolas gied'ai, ül, kérés kezei; čokka murtolas julgi, ül, keresztbe hajtott lábai; sælgolaš gied'ai son vazza = háttas kezei sétál stb. Itt *gied'ai*, *julgi* a többes-szám genitivusai (giet-

ta kéz, juölge láb), melyeket *las, laš* képzős melléknevek megelőznek; a mondatok értelme pedig ez: ül, kezeit imádkozásra összehajtván; ül lábait keresztbe vetvén; sétál kezeit hátra vetvén. Ilyen: šivet ferte vulus ojvi mannat, mutto olmuš bajas ojvi, čalmi = az állat kénytelen fejét lehajtva jární, de az ember fejét, szemét fölemelve (jár). Itt *ojvi* (oajve fej), *čalmi* (čalbme szem) a többes szám genitívusai.

5) A *tet* képzős igék, melyek a magyar *tat* képzősökkel megegyeznek, a tárgyat közvetlenül veszik magokhoz, p. o. *viékkat* futni, *viég'at* futtatni, de son *viég'ati* su, mutto i jufsam, akkor ő azt futtatta (az az, utána futott), de nem érte utól; *sukkat* evezni, *sug'atet* eveztetni, son *sug'ati* dam bačas lodde, a lött madarat evezteté, azaz, a lött madárért evezte.

Különben a távolságot jelentő névszó is infinitívusban vagy genitívusban áll, avagy a *duökkai* viszonzyszó fejezi azt ki, p. o. odne læm važžam ollo bænagullamid, vagy bænagullam *duökkai*, ma sok mélyföldet mentem.

6) A kérdő névmások az infinitívust kívánják, p. o. *gi* dat læ *olbmuid*? ki az? tulajdonképen: quis est ille hominum? *gæk* vagy *mak* dak læk *olbmuid*? kik azok? = qui sunt illi hominum, vagy quales stb. — *mi* dust læ *namaid*? mi a neved = quod est tibi nomen? — *galle goad'e* dobbe læk, hány ház van ott? Itt a *goad'e* az egyesszám genitívusa.

7) A kiterjedést, mértéket kifejező névszók a számnevet vagy a névmást genitívusba teszik. Ilyenek a *gukko* hosszúság, *allo* magasság, *gasso* vastagság, *govdo* szélesség, *gall'o* bőség, *garžo* szűkség, *basko* szorosság, *losso*, *dæddo* nehézség, súly stb. P. o. dat muorra læ *vid'a alan* *gukko*, ez a fa öt réf hosszú, szószerint: öt réfnek hosszúsága. Son læ *muo alo* = est meæ altitudinis. *Muo* manna læ *vid'a jag'e* boares, az én gyermekem öt éves = est quinque annorum.

A *dam mad'e*, *dam mære*, *dam mad'o*, *dam muddo* genitívusok azt jelentik, a mit a magyar *annyira* vagyok, *annyi*-féle szólások, mint: læm jo *dam mad'e*, go olgonge važžam, én már annyira vagyok, hogy ki is járok; goddim *dam mad'aš gulid*, go vuššim, annyi halat fogtam, a mennyit főztem; — son læ jo *dam muddo* boares, atte ješ satta vastedet = ő már olyan idős, hogy maga bír felelni.

Egészen magyaros ez: sust læ *vitta dam mad'e* rud'ak, go must neki öt annyi pénze van, mint nekem.

Genitivusban áll az idő is, melyben valami történik, s az a tárgy, a mely felett csodálkozunk, mint: *gud'e bæjve* bottik deki? mely napon jöttél ide? mannam *lavardag'a*, mult (elment) pénteken. — Mon galgam læt dast *nubbe dam bodda* boatte bæjvest, én ott leszek a jövő napon ilyenkor. — Ezek ismeretesek már: *bæjveg* nappal, *ikko* éjjel, *dalveg* télen, *gæseg* tavasszal, *gid'd'ag* nyáron, *čaf-čag* ősszel. — Voi must *daid čabba ja buojde labbaid*, jaj az én szép és kövér bárányaim!

8) A *hová* kérdésre az allativus áll, vagy a *sisá* viszonyzó, a főnév genitivusával, mint: *čagñat goattai* bébújni a házba; mana *goad'e sísá* menj be a házba. — Gukkego læ dam rajast *Garasjokki?* messzi van-e innen Karasjokiba?

Néha a *gidda* = ig viszonyító is áll az allativus előtt, mint: olmuš oappa *gidda čurgis vufti*, *gidda* jabmem bæjvai, az ember ősz hajig, halál napjáig tanúl.

Midőn a *hová* kérdésre *hoz* szóval felelünk, *lusa* viszonyító áll, mint: manai *goattai ædnes lusa*, elmene haza az anyjához.

Az allativus ilyen szólásokban is áll: vuölget batarussi, balvussi, oppi, skulli, futásra eredni, szolgálatba, tanításba, iskolába menni; manak manne muörjai, a gyermekek a bogyóba (bogyót szedni) menének.

Kinek kérdésre is áll az allativus, mint: *ejsevalde læ rakadatam dam vieso mat'kalažuidi*, a felsőség ezt a házat az utasoknak (utasok számára) rakatta; addi girje *mannai*, a könyvet a gyermeknek adá.

Nevezetes, hogy a *tallat*, *taddat* képzős igék, melyek szenvedő jelentéssel járnak, azt, a kitől a szenvedés származik, allativusba teszük, p. o. varot amad oajnatallat *suñi*, vigyázz, hogy ne láttassál tőle (általa); bæna goddatalai *gumpi*, a kutya a farkas által megöletett.

Még nevezetesebb, hogy az a tulajdonság is, a min csodálkozunk, allativusban áll, mint: voj voj dam nisson læ čabesvutti! azaz, haj be szép ez a nő! — voj dam vare, viste læ allagvutti, haj be magas a hegy, a ház!

9) A locativus a hol? honnan? miből? mitől? kérdésekre áll, p. o. assat gavpugést, a városban lakni; du *sajest* im læm nuft dakkat, helyetted nem így tettem volna; biftet ječas *dolast*, magát a tűznél melegíteni; guölle-*bivdost* læt, hal fogáson = halászaton lenni; ol-

bmuk botték *girkost*, a nép az egyházból jő; gocat *oad'd'emest*, felébredni az álomból; gærjedi *must* borramuša, enni valót kért tőlem.

A locativus a *kinek*, *minek van?* kérdésre is áll, mint; galle mana *dust* læk? hány gyermeked van neked? — *sust* læ gočcot, *mist* læ jæg'adet, neki van (joga) parancsolni, nekünk (kötelességünk) szót fogadni.

Áll a *mikor?* kérdésre is, mint: galle gærde *bæjvest* borra Samelaš? vid'a gærde *bæjvest*, hányszor eszik napjában a lapp ember? ötször napjában. — Im læk oajdnam dam olbmu čalmid dam maññemuš gud'a *bæjvest*, nem láttam ezen ember képét ez utolsó hat napon. — Így is mondják: gud'e bæjve boad'ak? mely napon jöttél? e helyett: gud'e bæjvest boad'ak.

10) A praedicativus a magyar *an, ül, vá, nak* ragoknak felel meg, p. o. legim su lut balvalægen, muora-gæsetallen, nála szolgál (szolgának), fa-húzatónak valék; — mon læm iseden vadnas ald, én gazdául vagyok a sajkán; — maid addak muñi balkan? mit adsz nekem jutalmul? — dassago muoldan šaddak, mast læk valdujvum, mig porrá léssesz, a miből véve vagy; — gutte visesën ječas lokka, jallan šadda, a ki magát bölcsnek tartja, az bolonddá lesz; — aldsim oasetésvuottan læm mon dakkam nu, magam szerencsétlenségére tettem úgy; — dakkat ječas buöccen, oad'd'en, jabmen, magát betegnek, alvónak, holtnak tetetni; — oskokgo dam duottan? hiszed-e azt igaznak?

11) A comitativus társaságot fejez ki, vagy maga, vagy *ovtast, oftanag'a* (= együtt) szóval, mint: hærra lekkus *duina, din gujm*, az úr legyen veled, veletek; borai ja jug'ai *muina ovtast*, evék és ivék velem együtt; gæina vulgik dokko? gujminam, vanhemidam gujm; kivel menél oda? hitvestársammal, szüléimmel.

De mikor kettőről van szó, a *guöftes* szó megelőzi a comitativust, így: Hansa *guöftes Nilasin* valdiga galvoidæsga ja vulgiga-János ketten Miklóssal vevék holmijöket és elutazának; goas pappa *guöftes akainés bod'iga?* mikor jöve a pap feleségestül? — Mikor többről van szó, a *golmas, næll'es* stb. hárman, négyen, stb. szám-szók tétetnek ki a comitativussal, mint: mi *golmas papain* vulgime, dak nælles sundin bacce, mi hárman a pappal együtt elmenénk, ök négyen a tisztartóval együtt ott maradának. — Jegyezd meg ezeket is: moaj Hansain, mi ketten János, azaz mi ketten, én és János; moaj ačín, én és az atya; doaj akainæde læppe dam dakkam, te és

feleséged tevétek azt; soaj ačínæsga guoratalaiga aše, ő és atyja megvizsgálák a dolgot.

A comitativus eszközt is jelent, mint: čuoppat *avšoin*, fejszével vágni; læm dakkam dam ječčam gied'ai gujm, én azt magam kezeivel tettem; dat olmus ælla bargoinés, ez az ember munkájával (-ból) él; dat olmus æleta obba bærases bissoinés, bargoinés, ez az ember egész háza népét puskájával, munkájával élteti, tartja fen.

Egyébiránt a lapp nyelvben a *boft* úgy különbözik a comitativus ragjától, mint a magyarban az *által* a *vel* ragtól, p. o. gesim vadnas bajas viellam *væke boft* im dušše ječčam api gujm, a sajkát testvérem segítsége által, nem magam erejével húztam fel.

12) A viszonzszók használatát lásd a 327—332. l. l.

13) A mellék vagy tulajdonságnevek gyakran a főnevek helyett állanak, mint: vuorrasak az öregek, nuorak az ifjak, buörraçam jó emberem; *buricak, bahacak, vašicak* jó barátok, rossz barátok, ellenségek. — *Vašalaš* ellenkező; dat nævre a gonosz (ördög); oajvabuk felsőbbek, vulučak alattvalók, oajvamus felség; gievra hős, vitéz; nálgak nyalánkságok.

A melléknévi fogalmat néha főnév által fejezi ki a nyelv, mint: mæcce-spiri vad állat, varrabiergo-gappalagak véres hús darabok; čalbme-vadne-olmuš, bælle-vadne-olmuš rosszul látó ember, nagyot halló ember; čidna-gietta piszkos kéz, rafhe-olmuš békés ember, gižže-olmaj (a régi magyarságban: késás ember =) békételen, zavargó, zenebonás ember.

A fokozott melléknév után *go*, mint, f. kuin, vagy genitivus locativus áll, mint: dust læk æmbo boccuk, go must, neked több iramszarvasod van mint nekem; — im læk borram nálgasabbo, go ad'd'am ja nuofčam, nem ettem jobb nyalánkságot, mint velőt és nyelvet; — don læk boarrasabbo must vagy muo, te öregebb vagy nálamnál.

Ha két tulajdonság egy alanyban hasonlítottatik össze, azt két fokozott melléknév fejezi ki, p. o. guofča læ gievrab go vællekabbo a medve bátrabb mint erősebb (nagyobb a bátorsága, mint ereje).

A *nagyon* szónak értelmét *appar, apparaš*, meg *illa* fejezik ki, mint: dat bivtas læ appar (illa) goavvad muñi, ez a ruha nagyon fényes nekem; dat biergo læ illa buojdak borrat, ez a hús nagyon kövér enni. — A harmadik fokot néha *buok* (minden) előzi meg, mint:

dat læ buok buörremus, ez a legjobb. Ez tán idegenszerű, az „allerbedst“ = allerbestes-nek utánozása.

14) A lapp birtokos ragok magára az alanyra vonatkoznak, azaz, reflexiv jelentésűek; tehát más személy vagy tárgy nem veszi föl azokat, p. o. Guftarak leđe dam bajkest, ja son læi hufsim *goad'es sin bajke ala*, Guftarak valának azon helyben, s ő a házát az ő helyökre építötte volt; de son bod'i dallosis, vagy dallosis, akkor ő a házába jöve; — de manne fastajn si gaddai ja garvodege daid sin biktasidesek fast bağelassesek, akkor visszamenének ök a partra s felölték megint ruhájikat = rakák magokra (bağelassesek) ruhájikat (sin biktasidesek). — Adde andagassi, mon dakkim dam bağel *du dato* (nem: du datod), bocsásd meg, én azt akaratom ellen tettem; — jus don lopedak, mi *du aka sist læ*, ha megigéred, mi feleségedben van.

Mínhogy magáraható jelentésűek a lapp birtokos ragok, azért nem járúlnak a nominativushoz, kivéve ha ez vocativus gyanánt áll. Rosszul van így mondva: dat læ *muo aččam*, az az én atyám, hanem csak így jó: dat læ *muo ačče*. De a vocativusban mondják: aččam aččam-aj, gula = atyám, halljad, aččačæmek atyácskánk! Kivételt teszen még is a *læt* szó, mikor a „habere“ jelentéssel jár, mert akkor a locativus fölveszi a birtokos ragokat, ámbár az más, mint az alany, p. o. čajet muñi dal dam girje, mi dust læ ocastad, mutasd nekem most a könyvet, a mi kebledben van.

Az itt kitett különbségeket nem követik a fordítások, de az élő nyelv nagy következetességgel megtartja. Innen a miatyánkot is rosszul fordítják, így: Aččačæmek, gutte læk almin, bassotuvvus du namad (nabma h.), bottus du valdegoddad (valdegodde h.), dakkujuvvas du datod (datto h.) stb. Csak az *ačče* atya, *ædne* anya, *viell'a* testvér stb. rokonsági nevek, veszik föl mindig a birtokos ragokat, mint: de gačai barnestes: gost ædnat (ædnad) læ, akkor kérdezé a gyermektől: hol van az anyád? — Go aččam dalloi bod'ičædne, de don ik galga ječaid diervatet go dušše aččam, ha atyám házába érünk (mi ketten), akkor neked nem kell másokat köszöntened, mint csak atyámat.

15) A lapp igének idő-jelölései nagyon tanuságosak.

a) A *praesens* a jelen és a jövő időt fejezi ki, mint: *vieg'am* vaj bivam, futok, hogy megmelegedjem; maid dal *dag'ak* don? mit csinálsz te majd?

Különben a *galgam*, *ajgom*, *šaddam*, *boad'am* igék jelölik a jövőt, mint: itten don *galgak læt* dast nubbe dam bodda, holnap ilyen tájban itt fogsz lenni (kell lenned); okti *galgap jabmet*, együtt fogunk meghalni; — de *ajgo* arve *dakkat*, most esni fog az eső; — *ik boad'e* (šadda) ačad *oadnet* goassege, nem fogod sehoh sem látni atyádat.

b) a *körülírt praesens* szinte a török „jazajorum“ praesenshez hasonlít, p. o. maid don dast čokkak? mon *læm* fevvanid *čokkamen* = mit csinálsz itt? én rókát lesek, leső vagyok. — Galle mon *læm lokkamen* (olvasásban vagyok), go boad'ak, bizony olvasok még, ha jössz, olvasásban fogsz találni, ha jössz.

c) A *praeteritum* a történeti multat jelöli, p. o. de *botte* si dam sullui, gast Jetanasa hægga læi, ja de *mannæ* sullui ja botte dam farpal lusa. De *čnorbmadi* guofča ouda-julginés farpal bag'a eriti, ja dam farpal sist *ruottasti* savca stb. Akkor érkezének arra a szigetre hol az órjás lelke vala, s fölmenének a szigetre s a hordóhoz érkezének. Ekkor a medve elő-lábával lecsapá a hordó abroncsát, s a hordóból egy juh rohana ki stb.

d) A *körülírt praeteritum* az *imperfectum* értelmével jár, p. o. dego son bod'i gonagas-gardemi, de *læi* su moarse *bassaladdamen* biftasid čacce-gajvo lut, midön a király kertjéhez ére, az ő menyasszonya ruhákat mos vala a vízikutnál. — Go son gærgai borramést, dolla ajn *læi buöllemen*, midön elvégzé az evést, a tűz még ég vala.

e) A *perfectum* a szokott *perfectumi* jelentéssel jár, mint: bap-pa læ boattam ja mannam girkoj, a pap eljött s az egyházba ment. De a *læt* ige jelenidejével és *conjunctivusával* *futurum exactumot* jelent, mint: itten don *læk vuojtam* buok, holnap mindent le fogtál győzni (wirst überwunden haben); — gojm mannod gæčest, de *læk* don *vuölgam* dast erit, három hónap mulva te el fogtál utazni.

f) A *plusquamperfectum*-nak is megvan szokott jelentése, mint: lodde id'i čace ala *vuojdnastet*, ja go *vuojnastam læi*, de fast buočali, a madár feltünék a vízre, lélekzetet venni, s midön lélekzetet vett volt, ismét alábukék.

g) A *læt* igének *praeteritumja* más ige *infinitivusával*, *conjunctivust* vagy *conditionalist* fejez ki, p. o. galle mon *leg'im mafset*, go must *lifči læm* rud'ak, bizony megfizettem volna, ha pénzem lett

volna ; im mon *læm mafset*, jos vel *lifçi læmge* rud'ak, én nem fizetem volna, ha lett volna is pénzem.

16) Az *igemódokról* következőket jegyezzük meg :

a) Az *indicativus*, *jos*-vali föltételes és *vaj*-vali mivégettségi mondatban is áll, mint : *jos* don *goargasmuvvak*, de don likkohuvvak *), ha gögösködöl, úgy szerencsétlenné leszesz ; — *jos* don *muo loajtak* luovos, de don oažok must buok, maid don darbašak, ha engem szabadon eresztesz, úgy megkapsz tőlem mindent, a mire szükséged. Vieg'am *vaj bivam*, futok, hogy megmelegedjem ; addam duñi dam girje, *vaj čabbaset log'ak*, adom neked azt a könyvet, hogy szépen olvass ; son viggai gajkot dam gæd'ge, *vaj* son *bæssa oajdnet*, mi dam vuold læ, ő igyekezők felszakítani a követ, hogy láthassa, mi van alatta.

b) A *conjunctivus* egy csak képzelt vagy lehetséges gondolatot fejez ki, azután kétkedést vagy tagadást jelentő kérdést jelent akár magára álló, akár függő mondatokban, mint : majd be *satečam* du vækjetet ? hogy tudjalak segiteni ? — maid dal *dag'ačep* ? mit csináljunk most ? — nago mon *ožučam* maidege ačestam, talán így kapok valamit atyántól ; — go *gulačak* maidege ikko, de ik galga suorganet, ha hallasz valamit éjjel, akkor nem kell megijedned ; — de mon vulgim dobbe erit, imge šat died'e, moft dobbe *læžža* dappatuvvam viddasebbut, akkor elmenék onnan, nem is igen tudom, mikép történt legyen tovább ; — mon čuovom du, gosaikkenes *manačak*, én követlek, akárhová még is.

Áll e mód *no gukka go*-val is, mint : don oažok adnet dam, *nu gukka go eličak*, használhatod azt, a meddig élsz ; go najtus-hæjak læk, de moarse i vuølge hæjaidi, mutto bacca ačes goad'e uvsa čikki, *nu gukka go* si dobbe irge goad'est jukkamen *ležžek*, midőn a lakadalom áll, akkor a menyasszony nem megyen a lakadalomba, hanem marad atyja házának ajtaja szögletében mind addig, míg ott a völegény házánál isznak.

c) Az *optativus* ohajtást fejez ki, gyakran *vare*, bár, szó kíséretében, mint : *vare šaddaši* monnoidi buöreb dille ! bár lenne nekünk (kettőnknek) jobb állapotunk ! — ibmel *addaši*, *vaj* nu *šaddaši* ! Isten adná, hogy úgy lenne ! — *vare lifčim* ajga jo dam ala jurda-

*) likko norvég. lykke, glück, szerencse, likkotuvvat vagy likkohuvvat szerencsétlenné válni.

šam, bár régólta gondoltam volna már reá! — addim dudní dam, vaj ješ *galgašik* dam adnet, adtam azt neked, hogy magad használnád.

Az optativus föltételes mondatokban is áll, mint: *go must lifči læm æneb* duoljek, de mon *lifčim ožžom æneb* rud'aid, ha nekem több bőröm lett volna, több pénzt kaptam volna.

d) a *névimódra* nézve jegyezzük meg, hogy

a) az *infinitivus* mint alany és mint mondomány áll, *læ* igével; áll kérés, parancs stb. után; továbbá mivégettséget fejez ki, s olyan melléknevek után is állhat, a melyek alkalmas voltot, készséget stb. jelentenek, mint: *suddo* dakkat, *læ* dakkat maidege ibmel dato *vuöstai*, bünt tenni, valamit isten akarhatja ellen tenni; *čæppe* dat *læ* gulid bivdet, az mester halat fogni; — *gočoi* muo du lusa boattet, felszólíta engem, hogy te hozzád menjek; — *deki* *læ* boattam, oastet aldis galvoid, ide jött, magának szerszámot venni; dat *nisson* *læ* ælšar bargat, ez a nő tüzes dolgozni (a dologra); *čabes* *læ* dat *nisson* oajdnet, *gæčastet*, szép ez az asszony nézni (nézésre szép).

b) A *supinum* helyett, az éjszaki nyelvben többnyire az *infinitivus* áll; de a fordításokban és a déli nyelvben az *mivégettséget* fejez ki, mint: *dobben* son fast boattet *galga*, *dubmičet* elid ja *jabmid*, honnan vissza fog jönni itélni az élőket és holtakat (ítélés végett); — de *bigè* guökte bardne *viežacet* do stallo rulappi, akkor két fiút küldének, elhozni (elhozás végett) az órjást a menyekzőre.

c) A *comitativus* az alanyak egy azon idejü cselekvését jelenti, s felveszi a birtokos ragokat is, mint: dat olmuš sardno *oad'ededinés*, ez ember aludtában szól; *sug'adedin* gadde mielđ ojdnim fevvan, a part hosszában evezvén rókát láték.

Néha a *comitativus* a tárgyra is vonatkozik, mint: *bačim lodde girdededinés*, röptében löttem madarat; son loppedi muńi dam, buok *olbmui guladedin*, megigéré azt nekem, az egész nép hallatára.

d) Az *abessivus* vagy maga áll, vagy néha *alma*, *vadne* szókkal is egyesül, mint: *dakkim* dam du dato *died'ekætta*, tevén azt, a nélkül, hogy tudtam volna akaratomat; — dam *died'am alma* (*vadne*) du *całkekætta*, tudom azt, ha nem mondod is.

e) A *nomen actoris* főnévül, mondományul és jelzőül áll, mint: son *læ* muo mattataęe, mon *læm* su mattajęe, ő tanítóm, én tanítványom vagyok; — nuösse manno ja šadde manno, fogyó és telő

(levő) hold; dag'ai ječas oad'd'en, alvónvá tevé (teteté) magát; dat bargo læ dag'atatte, ez a munka tehető; — manatæge læ jokka, boratæge læ guolle, mehető (hajókázható) a folyó, ehető a hal.

Némely mozgást jelentő igék cselekvő alakjának mintegy genitivusa (lásd az igehatározókat a 384. lapon) igehatározóképen járul más igékhez, mint: sukkat evezni, vazzet sétálni, čuojgat hó-talpon futni, oakkot kis ügetéssel futni, nuolget ügetni, doalvat vágatva futni, viekkat szaladni, ruottat előre ugrani, bækket csúszeni, goarguot mászni, vuöget szánon, sajkán menni, nákkat mászkálni, jottet jutni, — meg orrot maradni. P. o. važe mon bottim ja čuojga vulgim, sétálva (gyalog) jöttem s hó-talpon futva mentem el; — sug'a dat bod'i, evezve jött ő; buöreb læ jod'e go oro, jobb haladni mint maradni.

f) A nomen actionis locativusa ezért jegyezhető meg: go gulai, atte jafok oažžomést læk, midön hallá, hogy lehet kapni lisztet; lægo dat hæрге vuovdemést, eladó-e ez ökör? — i dat gæd'ge læk bajedæmest, e kö nem emelhető; guölek læk nu ollo, atte æi læk æmbo lokkamést, a hal annyi, hogy nem lehet többé megolvasni.

Függelék.

Közlök még néhány mutatványt, a melyek a lapp nyelv viszonyát illető rokonaihoz szótárilag is kitüntessék.

I.

Hogy a lapp nyelv mind nyelvtanilag mind szótárilag, a finn csoporthoz tartozik, azt e közlemények bőven s meggyőzőleg bizonyítják. Mégis figyelemre méltó, hogy vannak olyan finnes szók, a melyek töjeit nem találjuk meg többé a lapp nyelvben. P. o.

1) *majlbme* világ, finnül *maa-ilma* vagy *mailma*; a finnben *maa* föld, *ilma* lég, ég, *maa-ilma* tehát föld-ég = világ. A lappban megvan ugyan *albme*, *alme*; *ilbme*, *ilme* az ég, de a *maa* (föld) szó nincsen meg, hanem ott *ædnam*, déli l. *ednam*, a föld; még is *majlbme*, *majlme* világ = ma-ilbme.

2) A finn *pää* fej, fő, szó ismeretes, valamint ismeretesek a tőle lett viszonyítók is: *päällä* fel, *päälle* felé, *päättä* felől. A *pää*-től származnak a *päätti* = fej(e)z [*pää* = fej, *t* = z], azután a *pääse* =

fes(1)ik, s *pääs-tä* = fej-t igetők is, tehát: *päättän* fejezek, *pääsen* feselem, *päästän* fejtek; származik attól többi közt a *päähise*, vagy *päitse* = fék. — A lappban nincsen meg a *pää* szó, mert abban *oajve* a fő (caput és superus), innen *oajvab* főbb, *oajvamuš* legfőbb; még is *bag'e* (= pää), *bag'el* päällä, fel, *bag'eli* päälle, felé, *bag'eld* päältä, felől stb.

bæssat = päästä, *bæssam* pääsen, s *bæssadet* = fesleni [melyben s = s, d = l]; *besujussi* szabadon;

bæstet = päästää, fejteni; továbbá

bagge *) = päähise, päitse, fék,

bajedet emelni, *bajedaddat* emelinteni.

3) Nincsen meg a lappban a finn *saan*, *saada* féle ige, melynek származéka *saatan*, *saattaa* tehetni: mégis ennek hasonmása: *satam*, *sattet* tehetni, megvan abban, p. o. jus don *satak* ovta ija must ovta muora faktit, ha te egy éjszaka nekem egy fát birsz megörizni = ha megörizhetsz egy fát.

4) Nincsen meg a lappban a finn *näen*, *nähdä* nézni, ige, a melytől származik *näkö*, *näön* látás, különösen álomlátás. Mégis ennek megfelelője: *niekko*, *nieg'o* álom, meg az ettől származó ige: *nieg'adet* álmodni (*nieg'adæg'e* álmodó, *nieg'adæbme* álmodás) megvan a lappban is. Így a déli lappban *niæko* álom, *niæketet* álmodni. Nézni a lappban *oajdnet*.

5) A lapp nyelv a finn antaa adni, kolmante harmad, henki lélek stb. helyett *addet*, *goalmad*, *hægga-t* mond; mégis ezt a finn szólást antaa anteeksi = ajándékul adni, megbocsátani, a lapp is így használja: *addet andagassi*. A finn *anne*, miből *anteeksi*, e helyett van: *anneh* vagy *andeh*, s ezt találjuk a lapp *andage* szóban, mely allativusi raggal: *andagass-i*, igehatározóvá lesz, mint a *besujussi* (szabadon), lásd a 2) alatti *bæssat* szót.

6) A finn *epä* szót, melytől *epään*, *evättä* stb. származik, a finn e tagadó igétől származtattuk (*en* nem-én, *et* nem-te, *ei* nem ő stb.) lásd a 408. lapot. A lapp tagadó ige: *im*, *ik*, *i*; mégis megvan ott is: *æppe* kétség, tagadás, (*æppetet* tagadni, *æppadus* tagadás), mely a finn *epä*-nek hasonmása.

7) A finnben *isä* atya, *emä* anya; ezektől valók: *isäntü* házi

*) Ha a lapp *bagge* = fék, a *buog'o* lehet = fek-ély, *buog'oduvvat* fekélyesedni, *buog'oduttet* fekélyesíteni.

úr, *emäntä* házi asszony. A lappban *ačče* atya, *ädne* (= finn *äiti*) anya. Mégis megvan abban is *ised* házi úr, *äemed* házi asszony, melyek a finn *isäntä*, *emäntä* szókhöz úgy viszonylanak, mint *addet* adni, *goalmad* harmad, *hægga* a finn *antaa*-, *kolmante*-, *henki* (lélek)-hez.

II.

Nagyobb figyelemre méltók azonban azon lapp szók, a melyek nincsenek meg a finn nyelvben, hanem az ugor nyelvcsoporthoz, tehát a magyarban és vogulban, honosak.

1) A számnevek közt föltetszik a *lokke*, *lok*, *log'* tíz, mely az enareban *love*. A finn nyelvekben *kymmene* tíz, de a vogulban *lau*, *lu*, *lou* tíz. Azonban, úgy látszik, e szó nem áll magánosan. A vogulban *lauém* szólok, *lauintém* olvasok, számlálok; s ezek töje *lau*, legalább látszatra, a *lau*, *lou*, *lu* = tíz szóval azonos. A lappban *lokkat* olvasni, számlálni, *lokko*, *log'o* szám, a finnben is *lukea*, *lu'en* olvasni, számlálni, *luku*, *lu'un* szám. Talán azt lehet állítani, hogy a lapp, vogul 10-es tulajdonképen „számot“ jelent: de figyelemre méltó, hogy a *lokke*, *lok*, *log'e*, *love*, mint tíz, csak a lappban fordul elő a finn nyelvek közt.

2) *oalol*, déli l. *olol* áll, mentum, vogulul *uol*. — A finnben *leuka* = áll, *leuka-luu* áll-csont.

3) *miülgä*, *miälg* a déli lappban melly, pectus, vogulul *majl*. A finnben *rinta*, az éjszaki lappban is *radde* a melly. Azonban az éjszaki lappban is megvan a *miella* *) szó, miből *mielä* = mellett, *mielädam*, *mielädad* stb. mellettem, melletted, déli lappban *melt*, juxta, secundum, *melde* = penes.

4) *bætte* begy, madár melly.

5) *bæll'e*, déli l. *pele*, vogul *pel'* fül. A finnben *korva* a fül.

6) *ihe*, *ig'e* az enare-lappban év, *ivaž* = éves. Az éjszaki lappban *jakke*, *jag'e*, a déli lappban *jake* és *jape* év, innen *saskad* *jape* szökő év (*sasket*, finn. *syöksen*, *syöstä* szökni). A finnben *vuote* év,

*) Fries ezt a *miella* szót, melyből *mielä* lesz, a finn *mieli*, elme, szóval egyezteteti. Talán két hasonhangú szót kell fölvenni a lappban, úgy hogy 1) *miella*, déli l. *miäla*, finn *mieli* elme, s 2) *miella*, déli lappban *miälga*, *miülg* melly. S az utóbbtól valók a viszonyító *mielä*, déli lapp. *melde* és *melt* — mellett. — A 329. lapon én is a *mielä* viszonyítót, Fries után, *miella* f. *mieli*, elme, szótól származottnak mondtam.

ikä idő. — Hogy a lapp *jape*, *ja'je* (jake, jakke) csakugyan megfelelnek a magyar *év* szónak, azt a következő egybeállítás is mutatja:

jug' = iv,	mert jukkat, jug'am	(iv) inni, iszom
vig' = viv,	„ vikkat, vig'am	(viv) vinni, viszek
jak = hiv,	„ jaket, jakam	(hiv) hinni, hiszek.

Itt a magyar szótó utóhangu *v*-jének a lappban *k* vagy *g'* felel meg, tehát a magyar *év* csakugyan lehet a lappban *ja'g'*, *jak*. — S ha a déli lappban még *jap* is van a *jak* mellett, az azt mutatja, hogy az utóhangu *g'*, *k*, már ott is *p*-vé vált, mely közelebb áll a magyar utóhangu *v*-hez. De legkülönösebb az enare-lappbeli *ihe*, *ig'e* (év) melyből *ivaž* = éves. Ehez az *ihe*, *ig'e* szóhoz közeledik a vogul *is*, *jis* szó, mely év-et jelent. A szó tehát következő hangváltoztatokat tüntet fel: év, ih, is és jis, jap és jak.

7) Látván, hogy a lapp szók *k*, *g'*-je a magyar szók *v*-jének felelhet meg, a *nevetni* és *mosoly* szók hasonmásait is felmutathatjuk a lapp nyelvben.

A *nevet* hajdan *mevet* volt, mint tudjuk, a *mevet* a vogulban *mauit* vagy *mauint*, mert a vogul szereti az *n* hangot a *t*, *k*, *g* előtt (mint *jäng*, *jang* jég, a lappban is *jeñ*, *lunt* lúd, így *mauint* mevet). A magyar és vogul szóban a *t* már képző, az illető szótó tehát *mev*, *mau*. Ennek megfelelője a lappban *boko*, *boag'o*, melyhez *st* képző járúlván, lesz *boag'ostet* mevetni, *boag'ostakis* nevetséges, *bogustak* nevetség; *s* képző járúlván hozzá, lesz: *bokkuset* nevetve kifakadni, *bokkusattet* megnevettetni, a déli lappban *pökostet* mevetni, *pökostem* mevetés stb. Azonban a magyar előhangu *m*-nek (mert csak az eredeti *mevetni* szót lehet hasonlítgatni) megfelelő-e *b* a lappban? Meg. A magyar *marni* a finnben *purra* (pur-ta), az éjszaki lappban *borrat* (enni), a déli l. *pörret*. A magyar *mosni* a finnben *pestü*, az éjszaki lappban *bassat*, a déli lappban *passat*, az enare-lappban *bosod'*; de már az eszt *pese*-ma és *mösk*-ma (mosni) világosan bizonyítja, hogy *p*, *b* és *m* váltakoznak; s ezt mutatja a magyar *mevet*, *mevetés* és a lapp *boag'ost*, *pökost*, *bog'astak*, *pökostem*. Egybehasonlítván a *mevet* szót a *bog'ost*, *pökost* szóval, azt is észrevesszük, hogy ezek hangutánzóok.

A magyar *mosoly* szónak megfelelőjét a lapp *mog'e*, *moje* szóban találjuk meg, a déli lappban *mojos*, *mojus* mosoly. Hogy *s* és *j* megfelelőhetnek egymásnak, arra a finn *paju* = fűz is például szol-

gálhat, mely a lappban *bæso-dak*, *bæs-tak*, *besu-dak* = füz. Ha áll a *mosoly* és *mog'e*, *mojos*-féle hasonlat, a magyar szót így kell taglalni: *mos-oly*. Az éjszaki lapp *mog'e* szótól lesz *mog'at*, *mojam* mosolyogni, *mog'uset* mosolyodni, *mog'usišgoattet* mosolyodni kezdeni stb. A déli lapp *mojos*, *mojus* szótól lesz: *mojotet* mosolyodni, *mojotallet* mosolyogni.

8) *oad'* magyarul *al-udni*. Hogy a magyar szónak gyöke vagy töje *al*, mutatja az *álm* szó is; hogy pedig a lapp, *oad'*, *ód'* csakugyan a magyar *al*-nak felel meg az *aludni* szóban, bizonyítja a *nyél*, *nyelezni*, mely a lappban *nad'd'a*, *nad'a* = *nyél*, *nad'adet* = *nyelezni*; bizonyítják még inkább az alább következő osztják és mordvin *ad*, *ud*, szótök, melyek azonosak a magyar *al(-udni)* tövel.

Az éjszaki lappban *oad'd'et*, *oad'am* aludni, *oad'd'at*, *oad'd'am* elaludni, elszenderedni, a déli lappban *ódet* aludni, *ódajet* elaludni, *obdormiscere*, továbbá az éjszaki lapp *oad'd'amálm*, *odiš* álmos, a déli lappban *ódem* álom, *odiš* álmos. Legközelebb áll a lapphoz az osztják *ádem* alszom, *ódam* álom, *ótmañ* álmos, *ótmesem* álmodom. Viszontag a magyar *álm*-hoz legközelebb áll a vogul *ulm*, *ulom*, *ulum* = álom, álm, *ulming* álmos, *ulmtál* álomtalan, *ulmijém* és *ulmijáué*m álmodom, a melyek mind az *ulm*, *ulom*, *ulum* származékai, mint a megfelelő magyar szók az *álm*-, *álm*-éi.

De a vogulban megvan az *al(-udni)* szónak megfelelője is, *ajém* és *ajám* = *al(-sz)om*, *ajlém*, *ojém* is alszom. A vogul szónak töje: *aj* vagy *al'*, *ajl*, mely *oj* (oŋ)-jé is változik, mint a magyar *al* is *oltani*-vá lesz. *Ajltém* altatok, *ajlmätém* álmodom, *ajlmätáum* u. a. *ajlmätilém* álmodozom stb. Bizonyára felette tanuságos látni, hogy valamint a magyarban az eredeti *al(-udni)*-nak külön s a származott *álm*-nak is külön származékai vannak: a vogulban is külön származékokat ereszt az *aj*, *al'*, *ajl*, *oj* tö, külön valókat az *ulm* szó, melyet már az *m* miatt is *ul* tötől származottnak kell tekinteni, ámbár ezt a mai nyelvben, legalább az előttünk ismeretes nyelvben, nem találjuk meg többé. De legtanuságosabb látnunk, hogy mint a magyar *alszik*, *álmodik* ikések, azaz, alanyra ható ragozásuak: úgy a vogul *ajám*, *ajlám* szundikálok, *ajlmätáum* álmodom is stb, vogulosan ikések, vagyis az alanyra ható ragozásuak. Ezt itt csak megérintem.

Foglaljuk össze a tényeket. A lapp *oad'*, *ód'*, *ód*, az osztják *ád*, a vogul *aj*, *al'*, *ajl*, *oj*, a magyar *al* egy közös, azonos szótöt tesznek, a lapp *oad'd'am*, *ódem*, az osztják *ódam*, a vogul *ulom*, *ulum*, *ulm*, a

a magyar *álom*, mind ama tönek, *m* képzővel, lett származékai. — A finn, eszt, liv nyelvben nincsen meg az az igető; az tehát az ugor nyelvek sajátjának látszik, mert a mordvinban is *ud* = al, *udi* alvó, *udom*, *udoma* álom. Azonban a finn nyelvekben *uni* az álom, *somnus* és *somnium*, s ez a szó megvan a mordvinban is: *on*, de csak *somnium*, ellenben *udom*, *udoma* *somnus*. Nagyon kínálkozik a fölvetel, hogy az az *uni*, *un*, *on* talán azonos az *oad'd'am*, *odem*, *adem*, *álom*, *álm*, *ulum*, *ulom*, *ulm* szóval: de míg több példa nem bizonyítja be, hogy a tőszó elveszvéen, származéka maradt meg a finn nyelvben, addig nem ragaszkodunk eme fölvetelhez.

9) *ig'a*, *ija* éj; a vogulban *iét*, *jét*, a mordvinban *ve*, a finnben *yö*. De nem azért hozom fel a lapp *ig'a* szót, hogy nagyon közel áll a magyar *éj*-hez, hanem inkább azért, mert a lapp szó ezt az igét: *ig'aduvvat* = éjjeledni, ereszti, melyet a nyelvszokás így használ: *dam bajkkai ig'aduvajmek* = azon a helyen eléjjeledénk, azaz, hálánk.

10) *gišše* és *gišše*, régi magyar *késa*, *késás*, *késaság* = zenebona, háborúság, zenebonás; *giššedet* késázni, milyen igét azonban nem találunk a régi magyar biblia-fordításban.

11) *oames*, *oabma* ó, av, p. o. *oabma biftes* ó ruha; *vuoras*, *vuorra* = ör-eg. A lappban két hasonhangú szó az *oames*, *oabma* ó, av, s az *oabme*, *oame* saját, maga. A finnben ez utóbbi *oma*, magyarul *ön*, innen a lapp *oame-dovdo*, a finn *oma-tunto*, a magyar *ön-tudat* szakasztott hasonmások. De a finnben az *oames*, *oabma*-nak = ó-av-nak nincsen megfelelője. Tehát: *oames*, *oabma* = ó, av; *oabme*, *oame*, finnül *oma*, magyarul *ön*.

12) *noammel*, *nommel* nyúl, melynek régi alakja, a lapp szó szerint, *nyovel* volt volna.

13) Vannak a lappban oly különös szók, melyeket a magyarból oda-tévedteknek mondanál. Ilyen a *java-laš* gazdag. A *laš*, finnül *laise*, képző, lásd a 394-dik lapot; ez itt *javve* szóhoz (mint: *appe* segítség, *apa-laš*) járult, mely a magyar *jav*, *jónak* szakasztott mása. A lapp *javve* tehát jószágot jelent, mint a magyar *jó*, *jav*. — Ilyen a *gista* kesztyű szó. — Ilyen a *vakars*, melyet már Sajnovics hozott fel: „proles ultimo et postremo partu edita utrisque (Lapponibus et Ungaris) dicitur *vakarts*.” Vajjon a magyar szó közönséges tropusbeli kifejezés-e, vagy a lappból fejthető meg? A lappban *vakar* a legkisebbik, legifjabbik gyermek,

a *vaker* az *š* (*č*) kicsinyítő képzővel lesz *vakerč*, *vakerač* és *vakarč*; *vakarčam* = kedvesem.

Mint különöst felhozom a lapp *skippar* szót is, melyet sem Stockfleth, sem Lönnrot (az enare-lapp szógyűjteményében) nem a norvég *skipper* (schiffer) vagy *skibfører* (schifführer) szók értelmezése gyanánt hoznak fel, hanem *guojbme* = társ szóval magyarázzák. (Stockfleth: *skippar* = staldbroder = genosse). De a lapp mondák is utitársnak veszik, vadászatban, szárazon való utazásokban stb. Az a *skippar* nagyon emlékeztet a magyar *czimbor* szóra, *guojbmevuot* és *skipparvuot* = czimbora, czimboraság.

Legyen ennyi elég.

Toldat.

A 393. lapon a *j*, *i* képző elibe tehető:

š és *n* által, mint: vajvaš és vajvan bajos, vajve baj; varran véres, varra vér; lag'aš és lag'an féle, lakke miféleség, lásd a 395. l. Legtöbbnyire azonban a *la*, finn. *lai*, szótővel fordul elő, s alkotja a *laš*, finn. *laise* képzőt, lásd a 394. l. Például: hæd'alaš szükségét látó, hætte, f. hätä szükség; hæggalaš élő, lelkes, hægga'élet, lélek; vælgolaš adós, vælge adósság, f. velka; ilyenek: apalaš segítséget adó, appe, f. apu, apulaise; javalaš gazdag, (javve).

HUNFALVY PÁL.

A BASZK NYELV ISMERTETÉSE *)

10. §.

Mielőtt az alig múlt és a többi idők képzési módját felmutatnám, szükséges a segédigékkel megismerkednünk. Az olvasó tudja, hogy a baszk nyelvben (lásd a 8. §.) két segédige van a habere és esse jelentésre; mindkettő ugyanazon töből sarjadzik ki, mely az *izán* lenni, *izangó* lévén alak, így a múltban: *izán det*, *izán dézu*, *izán du*, birtam, birtál, birt, ellenben: *izán naiz*, *izán séra*, *izán du* voltam, voltál, volt stb.

A jelen időt mindkét segédigétől már ismertettük a 8. s illetőleg a 9. §-ban, az aligmúlt alakja következő:

Habere ige:		Esse ige:	
ego habebam	id <i>núen</i>	valék	<i>nincan</i> ¹⁾
tu habebas	„ <i>sénduen</i>	valál	<i>siñan</i>
ille habebat	„ <i>zúen, seúen</i>	vala	<i>zan</i>
nos habebamns	„ <i>gúenduen</i>	valánk	<i>guñan</i>
vos habebatis	„ <i>sénduten</i>	valátok	<i>siñaten</i>
illi habebant	„ <i>zúten</i>	valának	<i>siñan</i> .

Ha ezen két alak közül a habere alakot elemezzük, azon körülmenyből, hogy az *en* szótag állandóan minden személy végén előfordul, következik, hogy ez a múltat jelentő rag, mint például a latinban az imperfectum *ba* szótagja, melynek a szanszkrit habere ige *bhu* gyöke adja jelentését; továbbá azt is látjuk ezen alakból, hogy

*) Lásd a 37. lapot.

¹⁾ Ez ismertetés első részében a segédige hajlításánál a *tz* baszk hangot *ts*-el fejeztem ugyan ki, de meggyőződván később, hogy e hang egybeolvadva csakugyan a *c*-nek felel meg, bár következetlenségnek látszik, jónak láttam inkább ezt használni már most következetesen.

a személyragok, különbözőleg az árja, áltaji és sémi nyelvfajok idomaitól, elül tapadnak az ige alakhoz, és pedig az első személyben *nik*-ből marad *n* betű, a másodikban *zuk*-ból lett hihetőleg az euphonia kívánatára *sen*, melyhez különben is hasonló *ser-ori*, tenmagad, visszavivő névmásnak első szótagja (l. a 57. lap.); a harmadik személyrag származása már homályos, a *z* vagy *se ark*-ból meg nem fejthető, hacsak *ser*, *serk* mi, micsoda, névmásra nem gondolunk, mint alig is lehet. A többes-számban az első személyben, *güenduen*, a *gu* szótag világos, a melléje ragasztott *en*, úgy látszik, csak a múlt idő fogalmának ismételt kifejezése; a többes második és harmadik személynek ugyanazonossága az egyes-számakkal szembeötlő, és ezeknek többesét a közbeszúrt *t* betűben ismerjük föl, mely a jelenidőnél is már észlelt többest jelentő *te* szótagnak maradványa. Hátra van még a tőnek, és tárgyeseti ragnak fölfedezése, melyet most már nem is nehéz fölfedezni. Az *u* betű bizonyosan az *euki* = habere igéneka töje, a *d* betű pedig a tárgyeseti rag, csakhogy ez minden személyben nem fordul elő, mint az egyes első, továbbá egyes és többes harmadik személyben; de itt föl kell tennünk, hogy elkopott, vagyis, hogy idő folytán az ige tőjével és ragjaival összeolvadt, mint ezt az árja és áltaji nyelvekben is a mindennapi tapasztalás mutatja.

A jelentő mód többi idői már összetételek, mint fentebb jelezni alkalmam vala, és pedig: múltidő vagy végzett jelen *izán det*, *dézu*, *du*, *izán dégu*, *dézute*, *dúte* birtam, birtál stb. *izán naiz*, *izán séra*, *izán da*, *izán güera*, *izan sérate*, *izan díra* *) voltam, voltál, volt stb. A baszkban még egy múlt idő van, melyet a nyelvtanírók „Prétérit éloigné“ távolabbi múltnak neveznek, mely azonban az úgynevezett történeti múltnak (aoristosnak) felelhet meg. Ez ismét összetétel.

Egyes-szám.

1. <i>izán núen</i>	birék
2. „ <i>sénduen</i>	birál
3. „ <i>zúen</i>	bíra
	stb.

Egyes-szám.

1. <i>izan nincan</i>	valék
2. „ <i>sinan</i>	valál
3. „ <i>zan</i>	vala
	stb.

a többes szám is egészen rendes.

*) Az ékezetet illetőleg sziveskedjék az olvasó előbb a hangsúlyról szóló részt áttekinteni az értekezés végén.

A régmúlt idő és a történeti múlt közt — prétérit éloigné — csak azon különbség van, hogy a határozatlan segédige ismételtetik, a hajlított ige alakja ugyanaz, és pedig nem más, mint az aligmúlt, így: *izán izán núen* birtam vala, *izán izán sénduen* birtál vala stb. Az esse igenél: *izán izán nincan* voltam vala, *izán izán sínan* stb.

Jövö idő.

A baszk nyelvben a spanyol nyelvtanirók, mint Larramendi, Lardizaval, háromféle jövöt különböztetnek meg a jelentőmódban: futuro imperfecto az egyszerű jövőnek felel meg, futuro perfectó proximo múlt jövö, és fut. perf. remoto föltételes jövö.

Egyszerű jövö.

Egyes-szám.

1. <i>izangó det</i>	1. <i>izangó naiz</i>
2. „ <i>dézu</i>	2. „ <i>séra</i>
3. „ <i>du</i>	3. „ <i>da</i>

Többes-szám.

1. „ <i>dégu</i>	1. „ <i>gúera</i>
2. „ <i>dézute</i>	2. „ <i>sérate</i>
3. „ <i>dúte</i>	3. „ <i>díra</i>
birni fogok, fogsz, stb.	leszek, leszesz, lesz stb.

A múlt jövö — futuro perfectó proximo — két jövö közt a viszonylagos múltat jelenti, mint a németben: *nachdem ich gegessen haben werde*, melyben nincs meg azon feltételes értelem, mint a latin *amavero*, magyar *látandók* alakban.

Ezen jövö a spanyol nyelvben: *yo habré tenido* alakkal fejeztetik ki; a baszkban a *det*, *dézu*, *du* vagy a *naiz*, *séra*, *da* jelenidei alak elé a jelen és jövö participium tétetik: *izán*, *izangó*, *det*, *dézu* *du* birandok, birandasz, birand, *izán*, *izangó*, *naiz* leendek leendesz stb.

A föltételes jövö, — futuro perfectó remoto — mely már inkább megfelel a latin *amavero* alaknak, a baszkban úgy képeztetik, hogy a jelen és jövö igenév az alig múlt alakjával kapcsoltatik egybe, mint:

Egyes-szám.

birandok s birandottam;	leendek s leendettem.
1. <i>izán izangó núen</i>	1. <i>izán izangó nincan</i>
2. " " <i>sénduen</i>	2. " " <i>síhan</i>
3. " " <i>zúen</i>	3. " " <i>zan</i>

Többes-szám.

1. " " <i>gúenduen</i>	1. " " <i>guihan</i>
2. " " <i>sénduten</i>	2. " " <i>síhatan</i>
3. " " <i>zúten</i>	3. " " <i>síran.</i>

Parancsolómód.

Egyes-szám.

bird, birja	legy, legyen
2. <i>izán ézazu</i> (ezak ezan)	2. <i>izán zaité</i>
3. " <i>béza</i>	3. " <i>bédi</i>

Többes-szám.

2. " <i>ézazute</i>	2. " <i>zaitézte</i>
3. " <i>bézate</i>	3. " <i>bítez.</i>

Ezen alakokban az *a e ai i* hangzók a segédigék tőjét képezik. Föltűnő főképp a habere értelmű igénél a minden személynél előforduló *z* betű, s illetőleg *za* szótag, mely a lenni igénél — úgy látszik — mintha elülálló személyranggal olvadt volna egybe; és e ragban, mely a kötmódban is megvan, kell rejleni a szükségesség kellékének. A *b* az egyes és többes harmadik személyben azonos a *ba* előraggal, mely az óhajtást jellemzi, mint a franczia nyelvben a *que* kötszó, és így *beza* — qu'il ait, *bédi* = qu'il soit.

Kötmód.

A kötmódban két időt különböztetünk meg, a jelent és multat, melyek összetétel által képeztetnek, mint:

Jelenidő.

Egyes-szám.

hogy bírjak stb.	hogy legyek stb.
1. <i>ezán dezadán</i>	1. <i>izán nadín</i>
2. „ <i>dezazún</i>	2. „ <i>zaitesén</i>
3. „ <i>dezán</i>	3. „ <i>dedín</i>

Többes-szám.

1. „ <i>dezagún</i>	1. „ <i>gaiteséu</i>
2. „ <i>dezazúten</i>	2. „ <i>zaitézten</i>
3. „ <i>dezátén</i>	3. „ <i>ditesén.</i>

Ezen idomban a *habere* ige elemzése könnyű. A kezdő *d* a tárgyaseti rag, *za* azon szükségesség ragja, mely a parancsoló módban is megvan, és melynek kiegészítése a személyek végén lévő *an* multidői rag, az ismeretes személy és a többest jelentő *te* ragok fölismérhetők, és ha a *tő* az *e* betű, még az *el* marad fen, mint az első személy-rag.

Nem oly egyszerű a megfejtés a lenni igénél. A személyragokon kívül, melyek elül tapadnak az igéhez, és a kötmód jegyén, az *n* betűn, kívül az egész idomot az úgynevezett árja nyelvbéli tökély jellemzi, mert a *tőt* ragjától nem igen lehet megkülönböztetni.

Múltidő.

(hogy bírtam stb.) (hogy voltam stb.)

Egyes-szám.

1. <i>izán nezádn</i>	1. <i>izán nendín</i>
2. „ <i>senezán</i>	2. „ <i>sindesén</i>
3. „ <i>sezán</i>	3. „ <i>sedín</i>

Többes-szám.

1. „ <i>guenezán</i>	1. „ <i>quindesén</i>
2. „ <i>senezátén</i>	2. „ <i>sindézten</i>
3. „ <i>sezátén</i>	3. „ <i>sintesén.</i>

Ha ezen idomokat a *níen* és *níncan* aligmúlt idomokkal vetjük egybe, a *habere* igénél szembetűnők a változások. A személyragok

megmaradtak elül, a multat jelentő *n* a végén; *e* betű a tö, de egy új szótag *za* járult hozzájuk, mint módjелеlő; a tárgyeseti *d* rag egészen össze- vagyis inkább elolvadt az idomban. A *nendin* alaknak elemzését ily nagy változások mellett meg sem kísérhetjük, e részben a nyelv talán még a született baszknak sem ad felvilágosítást.

A *föltételes és óhajtó módot* a nyelvtanírók eléggé nem különböztetik meg, modo conditional és francia nyelven mode optatif neve alatt foglalván egybe, sőt némelyek a kötmóddal is egybevetik, bár különböző ragjaik egymástól határozottan megkülönböztetik. Lardizaval világosan mondja, hogy a *ke* szótag az óhajtást, a *ba* előrag pedig a föltételt jelenti. Így tehát a baszk nyelv világosan megkülönbözteti az óhajtást a föltételtől, mit tudtomra egy ismert nyelv sem tesz, és a francia csak úgy segít magán, hogy az óhajtás után *si* kötszóval a föltételt indicativussal fejezi ki, mint: *j'acheterais ce cheval, si j'avais de l'argent*, megvenném e lovat, ha pénzem volna. E példában a francia nyelv némileg képes megkülönböztetni az óhajtást a föltételtől, mit a magyar nem tehet; ellenben egyik tökélye a baszk nyelvnek, hogy e két igemódra külön ragja van, és nem kénytelen az ember ismételni szavait.

Lardizaval e kettős módnak négy igeidőt tulajdonít, és az a különös, hogy jelen helyett jövőt mond. Nem lehet ugyan tagadni, logicaileg véve helyesen, de a nyelv szokás ellenére, mely jelennek mondja, bár csakugyan a cselekvény jövőre vonatkozik, mint a fentebbi példából is látható. Így a ragok különböző volta szerint a két módot én is megkülönböztetem, és előadom előbb az óhajtó, s azután a föltételes módot.

Óhajtómód.

Ennek képzése szabályszerűleg a *ke* utórag által történik, mely az aligmúlt alakjaihoz ragasztatik, elhagyván a múlt *n*, *an*, *en* jellegét.

Jelenidő.

bírnék, -ál stb.

volnék, -ál stb.

Egyes-szám.

1. *izangó náke*

1. *izangó níncake*

2. „ *sénduke*

2. „ *sínake*

3. „ *lúke*

3. „ *lúcake*

T ö b b e s - s z á m.

1.	„	<i>güenduke</i>	1.	„	<i>güñhake</i>
2.	„	<i>sendükete</i>	2.	„	<i>sñhateke</i>
3.	„	<i>lúkete</i>	3.	„	<i>licateke.</i>

Az egyes és többes harmadik személy mindkét idomban *t* betűvel kezdődik, mely a rendes szokástól eltér, de meg nem fejthető, és *zúen* helyett *lúke* áll.

A m ű l t

a jelenidővel mindenkor megegyez, csak hogy a személyek után a *ke* módraghoz a múlt *an* ragja járul még, így: *izangó nűkean* bírtam volna, *izangó séndukean* bírtál volna stb. *izangó nñcacean* voltam volna, *izangó sñhukean* voltál volna stb.

F ő l t é t e l e s m ó d.

Ezt *ba* előrag jellemzi, mely az ige személy idomait megelőzi, és a tövel egybeolvad.

J e l e n i d ő.

ha bírnék -ál, -a stb. ha volnék, -ál, -a stb.

E g y e s - s z á m.

1.	<i>izangó banú</i>	1.	<i>izangó banínc</i>
2.	„ <i>basendú</i>	2.	„ <i>basíhá</i>
3.	„ <i>balú</i>	3.	„ <i>balíc</i>

T ö b b e s - s z á m.

1.	„ <i>baguendú</i>	1.	„ <i>baguñhá</i>
2.	„ <i>basendúte</i>	2.	„ <i>basíháte</i>
3.	„ <i>balúte</i>	3.	„ <i>balicáte.</i>

A föltételes mód múltja a jelenhez hasonló, csak az állapotjegyző helyett elébe tétetik az igenév múltja *izán*, mint: *izán banú* ha bírtam volna; *izán banínc* ha voltam volna stb.

1. Jegyzet. Hogy az óhajtó és föltételes mód az indicativus aligmúltjától képeztetik a baszk nyelvben is, e körülmény a nyelvész előtt nem fog különösnek látszani.

2. Jegyzet. Azon körülményből, hogy az *an en* ragok a je-

lentő-, köt- és óhajtó mód múltjainak személyeihez egyaránt tapadnak, okvetlenül következik, hogy e szótagok a múlt idő jellegét teszik.

11. §.

Előre bocsájtottuk a két segédige időinek képzését legegyszerűbb idomaikban, a habere *det, dézu, du* igét a harmadik személyű egyes tárgyesettel, a lenni *naiz, séra, da* igét pedig minden tulajdonítói vonatkozás nélkül. E segédigék többi idomait a cselekvő s illetőleg középigék hajlításának fejtegetésénél fogjuk előadni, miután a szives olvasó emlékezni fog, és a baszk ige jelenidejének hajlításából is tudja, hogy e nyelvben az igék aránytalanul nagyobb része segédigékkel hajlittatik, és csak egy csekély része van még fen azon baszk igéknek, melyek az ősi egyszerű hajlítás módot követik, legalább a jelentőmód jelen és aligmúlt idejében és a parancsoló módban, mert egyéb időképzések segédigékkel történik.

A jelentőmód aligmúltjának hajlítása tehát a legtöbb igénél a baszk nyelvben segédigékkel történik, még pedig a cselekvő igéknél a *det, dézu, du* habere, a közép és szenvedő igéknél a lenni *naiz, séra, da* segédigének aligmúltjával, melyeket fontebb adtam elő; természetesen a jelzett ős, vagyis egyszerű, hajlítású igék tisztán azok nélkül hajlittatnak.

A különféle viszonyok, mint a jelenidőnél, az aligmúltban is a segédigén fejeztetnek ki, míg a hajlított ige participiuma változatlanul marad.

A aligmúlt időnél megtartjuk a már egyszer követett rendet a XVIII. alakra nézve, kihagyván ezúttal is a második személy *eu, euk, hi, hik* alakjait, és csak az udvarias *zu*-ét tartván meg.

I. Alak.

A *jan* enni igének participiuma *játen* után tétetik a segédige, még pedig a harmadik személy egyes-számú tárgyesetével is ismeretetett *nüen, sénduen* stb. mely alakban már a tárgyeset befoglaltatik, mert *játen nüen* a. m. eszem vala (azt). És így:

a) Összetett alak :

E g y e s - s z á m.	T ö b b e s - s z á m.
1. játen <i>náen</i> eszem <i>vala</i>	1. játen <i>gúenduén</i> esszük <i>vala</i>
2. „ <i>sénduén</i> eszed „	2. „ <i>sénduten</i> eszitek „
3. „ <i>zúén</i> eszi „	3. „ <i>zúten</i> eszik „

b) Egyszerű alak :

Ismét az *ekarri* = hozni igét vévén mintául, melynek töje *ekar*, mely azután az egyes harmadik személyi tárgyessel így hajlítatik :

E g y e s - s z á m.	T ö b b e s - s z á m.
1. <i>nékarren</i> hozom <i>vala</i>	1. <i>gúenkarren</i> hozzuk <i>vala</i>
2. <i>sénekarren</i> hozod „	2. <i>sénekarten</i> hozzátok „
3. <i>sékarren</i> hozza „	3. <i>sékarten</i> hozzák „

Ezen alakban, mint a segédigénél, a személyragok elül tapadnak az ige személyeihez, és ugyanazok u. m. *n sen se, gu sen se*; csak az egyes és többes harmadik személyben van némi csekély eltérés ; — a végső *en* szótag a múlt idő jelzője; a tö *ekar*, melynek *r* betűje a jóhangzat miatt több személyben megkettőztetett; a többesi *t* szinte megvan, de a tárgyeseti rag nem található, hihetőleg a tövel olvadt egybe.

II. Alak.

A harmadik személy többesi tárgyessel, a képzés a jelenidőhöz hasonlít, valamint ott *du*-ból lesz *dítu*, úgy az aligmúltban *náen*-ből lesz *nítuén*, mint :

a) Összetett alak (eszem, eszed, eszi *vala* azokat stb.):

Egy. sz. 1. játen <i>nítuén</i>	Több. sz. 1. játen <i>gúhítuén</i>
2. „ <i>sínítuén</i>	2. „ <i>sínítuzten</i>
3. „ <i>sítuén</i>	3. „ <i>sítuzten</i>

b) Egyszerű alak (hozom *vala* azokat):

Egy. sz. 1. <i>nékarzkien</i>	Több. sz. 1. <i>gúenkarzkien</i>
2. <i>sénekarzkien</i>	2. <i>sénekarzkiten</i>
3. <i>sékarzkien</i>	3. <i>sékarzkiten</i>

Ezen alakot az előbbivel hasonlítván egybe, ép úgy, mint a

jelenidőben, az összetett idomban *tu*, az egyszerűben *zki* gyarapodást találunk, mely szótagok a többest jelentik; az elsőnél a *tő* hangzója *i*-re változott, míg a másodiknál változatlanul maradt. E szabályszerűséget a szives olvasó a többi alakban is észlelheti.

III. Alak.

Az első személy egyes számu tárgyesetével, mely a személyidomokhoz elül tapad.

a) Összetett alak (te eszel vala engem):

Egy. sz. 1. — — — —	Több. sz. 1. — — — —
2. <i>játen nánduzun</i>	2. <i>játen nánduzuten</i>
3. „ <i>nánduen</i>	3. „ <i>nánduten</i>

b) Egyszerű alak (te hozol engem):

Egy. sz. 1. — — — —	Több. sz. 1. — — — —
2. <i>nénkarzun</i>	2. <i>nénkarzuten</i>
3. <i>nénkarren</i>	3. <i>nénkarten</i>

A első személy tárgyeseti ragja, a *nin*, *nen* szótag, elül van, *u* és *kar* a tök, a vég *n* és *en* a múltidő jellegei; a személyragok könnyen felismerhetők az egyes és többes második személyben, a harmadik személyben mindkét számban hiányoznak; a *t* betű a többes-szám jellege, míg a közbe szúrt *d* betű csak az euphonia végett van, a tárgyeset és a *tő* betűje közt az összetett alakban.

IV. Alak.

A második személy udvarias *zu* alakjának tárgyesetével, mely *sin* és *sen* ragokban tapad elül az igéhez, míg itt is a személyragok hátul a *tő* után ragaszthatnak, mint az első és második személy egyes és többes-számu tárgyesetével, minden alkalommal.

a) Összetett alak (én eszek vala téged):

Egy. sz. 1. <i>játen síndudan</i>	Több. sz. 1. <i>játen síndugun</i>
2. „ — — —	2. „ — — —
3. „ <i>sínduen</i>	3. „ <i>sínduten</i>

b) Egyszerü alak (én hozlak vala téged):

Egy. sz. 1. <i>sénkardan</i>	Több. sz. 1. <i>sénkargun</i>
2. — — —	2. — — —
3. <i>sénkarren</i>	3. <i>sénkarten</i>

Ezen alakban csak az első személy *d*-je igényel magyarázatot, de hihetőleg *t* helyett áll, melyet mint az első személynek mind alanyi mind tárgyi ragját már a jelenidőnél találtunk, az alak egyéb szótagjai nem szorúlnak magyarázatra.

V. Alak.

Az első személy többes-számú tárgyesete *gu*, *guk* szintén a személy idomok előtt, míg a személyragok a *tő* után állnak

a) Összetett alak (te eszel vala minket):

Egy. sz. 1. — — — —	Több. sz. 1. — — — —
2. <i>játen gúinduzun</i>	2. <i>játen gúinduzuten</i>
3. „ <i>gúinduen</i>	3. „ <i>gúinduzten</i>

b) Egyszerü alak (hozol vala minket):

Egy. sz. 1. — — —	Több. sz. 1. — — —
2. <i>gúenkarzun</i>	2. <i>gúenkarzuten</i>
3. <i>gúenkarren</i>	3. <i>gúenkarten</i>

Ezen alak minden ragjai világosak, a tárgyeseti *gu* rag után *in*, *en* szótagok a múlt idő fogalmának erősbitése.

VI. Alak.

A második személy többes-számú tárgyesete *zu*, *zuk*, melyet az összetett alakban *sin* az egyszerűben *sen* rag képvisel.

a) Összetett alak (én eszlek vala titeket):

Egy. sz. 1. <i>játen sünduztedan</i>	Több. sz. 1. <i>játen sünduztegun</i>
2. — — —	2. — — —
3. „ <i>sünduzten</i>	3. „ <i>sünduzteen</i>

b) Egyszerű alak (hozlak vala titeket):

Egy. sz. 1. <i>sénkartedan</i>	Több. sz. 1. <i>sénkartegun</i>
2. —	2. —
3. <i>sénkarten</i>	3. <i>sénkarteen</i>

Mivel a IV. és VI. alakban a tárgyi rag ugyanaz, ha e két alakot egybe hasonlítjuk, azt találjuk, hogy a VI.-ban a többes-szám kifejezésére a *tő* és személyragok közé *te* szótag szúratott, miért is a többes harmadik személyben még egy *e* betű növekedés látható.

VII. Alak.

Ezen és a következő alakokban a tárgyeset mellé még tulajdonító is járul, mint a jelenidőben, a képzési módra nézve a két időben teljes összhangzás van, és a különbség csak abban mutatkozik, hogy az alig múltidőben a személyragok az igető előtt, a jelenben utána állanak.

a) Összetett alak (te eszed vala azt nekem):

Egy. sz. 1. —	Több. sz. 1. —
2. <i>játen síhidan</i>	2. <i>játen síhidaten</i>
3. „ <i>sídan</i>	3. „ <i>sídaten</i>

Mint a jelenidő ugyanezen alakjánál láttuk (lásd a 67. l.) az első személy dativusa *da*, és pedig mind a két alakban.

b) Egyszerű alak (te hozod vala nekem azt):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>sénekardan</i>	2. <i>sénekardaten</i>
3. <i>sékardan</i>	3. <i>sékardaten</i>

VIII. Alak.

Valamint a jelen időben, ezen alak az előbbtől csak *zki* szótag által különbözik, mely a *tő* és a dativus ragja közé szúratik, és ekkor az első személy egyes tulajdonítója mellett a harmadik személyű mutatónév más többesét jelöli, mint:

a) Összetett alak (te eszed vala nekem azokat):

Egy. sz. 1.	— —	Több. sz. 1.	— —
2.	<i>játen síhizkidan</i>	2.	<i>játen síhizkídaten</i>
3.	" <i>sízkidan</i>	3.	" <i>sízkídaten</i>

Az egyszerű alakban a képzés még világosabb mint: *sénekar-dan* te hozod vala nekem azt, *sénekar-zki-dan* te hozod vala nekem azokat, *sekar-zki-dan* ő hozza vala nekem azokat stb.

IX. Alak.

A harmadik személyü egyesi tárgyestet mellett a második személy *zu zuk* egyesi tulajdonítója ép oly feltünőleg alkalmaztatva, mint a jelenidőben, hol *játen dízut* a. m. én eszem azt neked, az aligmúltban *játen nízun* én eszem vala azt neked.

a) Összetett alak (eszem vala neked azt):

Egy. sz. 1.	<i>játen nízun</i>	Több. sz. 1.	<i>játen guínízun</i>
2.	— —	2.	— —
3.	" <i>sízun</i>	3.	" <i>sízuten</i>

b) Egyszerű alak (én hozom vala azt neked):

Egy. sz. 1.	<i>nékarzun</i>	Több. sz. 1.	<i>guénekarzun</i>
2.	— —	2.	— —
3.	<i>sékarzun</i>	3.	<i>sékarzuten</i>

X. Alak.

A második személy egyesi tulajdonítója mellett a mutató név-más többes-számu tárgyese az ismételve említett módon *zki* szótag által fejeztetik ki az előbbi alakon, mint *játen nízkizun* én eszem vala azokat neked, *játen guínízkizun* mi esszük vala azokat neked, vagy az egyszerű alakban: *sékar-zki-zun* ő hozza vala azokat neked, *guénekar-zki-zun* mi hozzuk vala azokat neked stb.

XI. Alak.

Mind a tárgyeseti mint a tulajdonító harmadik személyben

egy-es-számban, az utóbbit mint a jelenidőben az *o* betű képviseli (I. füz. 69. l.)

a) Összetett alak (én eszem vala azt neki):

Egy. sz. 1. <i>játen híon</i>	Több. sz. 1. <i>játen guíhion</i>
2. „ <i>síhion</i>	2. „ <i>síhioten</i>
3. „ <i>sion</i>	3. „ <i>síoten</i>

b) Egyszerű alak (hozom vala neki) zt):

Egy. sz. 1. <i>nékarkion</i>	Több. sz. 1. <i>guénékarkion</i>
2. <i>sénékarkion</i>	2. <i>sénékarkioten</i>
3. <i>sékarkion</i>	3. <i>sékarkioten</i>

XII. Alak.

A tárgyeset többes-száma az egyes tulajdonító mellett s az összetett alakban *zki*, az egyszerűben, hol már a különben megfejtetlen *ki* szótag fordul elő, egyszerűen közbeszúrt *z* betű által fejeztetik ki, mint *játen nízkion* én eszem vala azokat, *játen síhiskioten* ti eszitek vala azokat neki, *sénekar-z-kion* te hozod vala neki azokat stb.

XIII. Alak.

Az első személy többes számu tulajdonítója *guri* a mutató névmás egyesi tárgyesetével, amazt a *gu* rag képviseli, ez a tövel egybeolvadt, mint rendszeren az aligmúlt alakjaiban mindenütt.

a) Összetett alak (te eszed vala nekünk azt):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>játen síhigun</i>	2. <i>játen síhiguten</i>
3. „ <i>sígún</i>	3. „ <i>síguten</i>

k) Egyszerű alak (te hozod nekünk azt):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>sénekargun</i>	2. <i>sénekarguten</i>
3. <i>sékargun</i>	3. <i>sékarguten</i>

XIV. Alak.

A előbbi alak többese, azaz a mutató névmás többes tárgyesete a többes-tulajdonítóval, melyet *zki* szótag jellemez, mint *játen síhi-zki-gun* eszed vala nekünk azokat, *sénekar-zki-guten* ti hozzátok vala nekünk azokat stb.

XV. Alak.

Zuei második személyü többes-számu tulajdonító az egyes-számu harmadik személyü tárgyessel. Minthogy az egyes dativust is már *zu* szótag jellemzi, a többes jelölésére még azonkívül *te* rag jön ezen alakban, ép úgy mint a jelenidőben, mind az egyszerű mind az összetett alakban.

a) Összetett alak (eszem vala azt nektek):

Egy. sz. 1. <i>játen nízuten</i>	Több. sz. 1. <i>játen guñizuten</i>
2. — —	2. — — —
3. „ <i>sízuten</i>	3. „ <i>sízuteen</i>

b) Egyszerü alak (hozom vala azt nektek):

Egy. sz. 1. <i>nékarzuten</i>	Több. sz. 1. <i>guénekarzuten</i>
2. — —	2. — —
3. <i>sékarzuten</i>	3. <i>sékarzuteen</i>

XVI. Alak.

Képzése ismét egyszerű, a szokott többest jelentő *zki* betoldásával, *játen ní-zki-zuten* eszem vala azokat nektek, *guénekar-zki-zuten* hozzuk valak nektek azokat stb.

XVII. Alak.

Harmadik személyü többes dativus, és harmadik személyü egyes tárgycset; jellege *o* betü, mint a XI. alakban, a többes *te* raggal.

a) Összetett alak (eszem vala nekik azt):

Egy. sz. 1. <i>játen nítoten</i>	Több. sz. 1. <i>játen guñioten</i>
2. „ <i>síhioten</i>	2. „ <i>síhioteen</i>
3. „ <i>síotén</i>	3. „ <i>síoteen</i>

A többes második és harmadik személyben a *te* többest jelentő rag már előfordulván, még külön *e* betü áll a többes jellemzésére.

b) Egyszerü alak (hozom vala azt nekik):

Egy. sz. 1. <i>nékarkioten</i>	Több. sz. 1. <i>guénekarkioten</i>
2. <i>sénekarkioten</i>	2. <i>sénekarkioteen</i>
3. <i>sékarkioten</i>	3. <i>sékarkioteen</i>

XVIII. Alak.

Az előbbinek többese, melyben a harmadik személyü névmás

többes-számú tulajdonítója és tárgyesete foglaltatik. E többes-szám az összetett alakban *zki*, az egyszerűben, hol már fölös *ki* szótag is van, *z* rag által fejeztetik ki, *játen ní-zki-oten* én eszem vala nekik azokat, *sénekar-z-kioten* te hozod vala nekik azokat stb.

12. §.

A jelentő mód többi időinek képezetése. A jelentőmód többi időinek képzése mind az összetett, mind az egyszerű hajlításu igéknél összetételek által történik, még pedig oly módon, hogy az ige-név jelen, múlt és jövő alakja, tehát *játen, ján, jangó*, ez utóbbi olykor a *lenni* igének *izán* részesülőjével kapcsolatban, a segédigék jelen és aligmúlt alakjaival tétetik össze, még pedig a különböző ige-idők és azok viszonyainak különböző kifejezéseinél különbözőleg, így :

Múlt idő.

A múltidejű igenév *ján* és a habere segédige jelen *det, dézu, du* alakjaiból képeztetik, így: *ján det* ettem azt, *ján dítuzu* te etted azokat, *ján dídazutu* ti ettétek nekem azokat, *ján diguzute* ti ettétek nekünk azt, *jan dízkiguzute* ti ettétek nekünk azokat stb. Az egyszerű hajlításu igék ezen időt szinte összetétel által képezik az *ekarrí* igének töje és múlt participiuma *ekarrí*, ehhez járúlnak a *det, dézu, du* segéd igének különféle viszonyokat kifejező alakjai és így lesz a jelentő mód múltja: *ekarrí det* hoztam azt, *ekarrí dítut* hoztam azokat, *ekarrí dídazu* te hozod nekem azt stb.

Történeti múlt (Perfecto remoto).

A múltidejű igenév és a habere segédige aligmúlt *núen, sénduen* alakjaival összetévé, mint: *játen núen* evém, *ján sénduen* evéd azt, *ján nízun* én evém neked azt, *ján nízkizun* én evém neked azokat stb. Az egyszerű hajlításu igéknél: *ekarrí núen* hozám azt, *ekarrí nízun*, hozám neked azt, *ekarrí síhigun* te hozád nekünk azt stb.

Régmúlt idő.

A hajlított ige múlt idejű igeneve és a segédige *izán* jelenparticipiumával köttetik egybe, minden viszonyt illetőleg, a habere se-

gédige *núen, sénduen, zúen* stb. aligmúlt alakja, *mini: ján izán núen* ettem vala azt, *ján izán síhizkidan* te etted vala nekem azokat stb. Az egyszerű hajlításu igénél hasonlólag: *ekarrí izán núen* hoztam vala azt, *ekarrí izán sízun* ő hozta vala neked azt.

I. Jövö.

A segédige *det, dézu, du* jelenidejü alakjai elé a különféle viszonyokban a segédige jövö participiuma tétetik, s lesz: *jangó det* enni fogom azt, *jangó dítuzu* te fogod enni azokat, *jangó názu* te fogsz enni engem stb. Az egyszerű hajlításu igénél ezen jövö alaku igenév, ha a *tő* hangzón végződik, *ko* végzettel képeztetvén lesz: *ekarríko det* hozni fogom azt, *ekarríko záítut* hozni foglak, *ekarríko gaituzu* hozni fogsz minket stb.

II. Jövö vagyis múltjövö.

(Futuro perfecto proximo).

Ugyan azon jelenidejü segédige, csakhogy a múlt igenévhez még a segédige jövö részesülöje is járúl, mint: *ján izangó det* eendem azt, *ján izangó díot* eendem neki azt vagy *ekarrí izangó díot* hozandom neki azt, *ekarrí izangó dízkiot* hozandom neked azokat stb.

III. Jövö vagyis föltételesjövö.

(Futuro perfecto remoto).

Az igenév alakjai megmaradnak a segédige alig múltjával kapcsolatban, mint: *ján izangó núen* eendem vagy — változás okáért mondhatnók — eendettem azt, *ján izangó síhituen* te eended azokat; *ekarrí izangó nízun* én hozandom neked azt, *ekarrí izangó níz-kizun* én hozandom neked azokat, *ekarrí izangó ninduzun* te hozandasz engem stb.

13. §.

Parancsolómód.

A.) Egyszerü ighajlítás.

E módnak csak jelenidei képzése van, és a legegyszerűbb, minőt csak gondolni lehet, mely ezen ősi nyelv egyszerü eredeti logi-

cáját a legvilágosabban mutatja föl, s mely az egyszerű ős hajlításu igéknél hajszálnyira sem tér el a szabálytól. Ha ezt fölállítjuk, a szives olvasó minden nehézség nélkül önmaga képezhet bármely viszonyra vonatkozó igealakot. Ugyanis az ige töje képezi az alapot, ehhez járúlnak előbb a tárgyeseti és tulajdonítói viszonyragok, és a második személyben ennek *k*, *n* vagy *zu* ragjai, míg a harmadik személyt a tö elébe tett *b* betű jellemzi személyrag nélkül. Így az *ekarri* hozni igének töje *ekar* lévén, hozd = *ékarzu*, hozza ő = *békar*, hozzátok = *ékarzute*, hozzák = *békar-te*, hol a *te* szótag az ismeretes többest jelentő rag.

Ezen egyszerű, egyes harmadik személyü tárgyesettel bíró alakból már most, az ismert és a jelen és aligmúlt időben azonos viszonyragokkal bármely alakot is könnyű képezni, így például vegyük mindjárt az előbbi alak többesét, melyet *zki* szótag jellemez, lesz: *ékarzkizu* hozd azokat, *békarzki* hozza azokat, *ékarzkizute* hozzátok azokat, *békarzkite* hozzák azokat.

Vegyük továbbá például a XIII. alakot a mutató névmás egyes-számu tárgyesete mellett az első személyü *guri* többes tulajdonítóval, s lesz:

Egy. sz. 2. <i>ékarguzu</i>	Több. sz. 2. <i>ékarguzute</i>
3. <i>békargu</i>	3. <i>békargute</i>

hozd, hozza nekünk azt, hozzátok, hozzák nekünk azt. Ezen alakban a *gu* szótag az első személy többes tulajdonítóját jelöli. Ha most már a tárgyeset többesét is ki akarjuk fejezni, a tö és tulajdonítói rag közé *zki* szótag tétetik közbe, mint:

Egy. sz. 2. <i>ékarzkiguzu</i>	Több. sz. 2. <i>ékarzkiguzute</i>
3. <i>békarzkigu</i>	3. <i>békarzkigute</i>

hozd, hozza nekünk azokat.

Ezen általános szabályszerűségtől némi kivételt látszanak képezni a III. és V. alakok, melyekben az első személy egyes és többes-számu tárgyesete fordul elő, és melyek képzése következő:

III. Alak. (hozz engem stb.)

Egy. sz. 2. <i>énakarzu</i>	Több. sz. 2. <i>énakarzute</i>
3. <i>bénakar</i>	3. <i>bénakarte</i>

hol az első személy egyes tárgyesetét az *en* rag képviseli, mely elül tapadván az igével a tö *e* hangzóját *a*-ra változtatja.

V. Alak. (hozz minket stb.)

Egy. sz. 2. <i>égakarzu</i>	Több. sz. 2. <i>égakarzute</i>
3. <i>bégakar</i>	3. <i>bégakarte</i>

Itt úgy látszik, hogy a többes első személyü tárgyeset, melyet mint a jelenidőben a *ga* szótag képvisel, a töt hasítja ketté, és így elemezendő: *é-ga-kar-zu*, *b-é-ga-kar*. A szabályszerűség különben minden egyéb ige alakra nézve változatlanul fenáll, természetes, hogy a második személy tárgy- és tulajdonító eseteit kifejező viszonyoknak megfelelő alakok — a kétértelműség elkerülésének tekintetéből — hiányoznak.

B) Összetett ige hajlítás.

A habere segédige parancsoló módját egyes harmadik személyü tárgyesettel a 10. § ban adtam elő, mely:

Egy. sz. 2. <i>izán ézázu</i>	Több. sz. 2. <i>izán ézazute</i>
3. „ <i>béza</i>	3. „ <i>bézate</i>

bird, birja, bírjátok, bírják.

Az összetett hajlításu igéknek a múlt igeneve mellett ezen segédige használtatik, mint egyéb módok- és időknél a parancsoló módban is, ezen jelöltetnek a különféle tárgy- és tulajdonítói eseti viszonyok különböző ragok által, ép oly egyszerű következetességgel, mint az egyszerű hajlításu igéknél, csak hogy némely alakban a ragok betűi simulás által rokon hangokká változtak át. Így ha a harmadik személyü többes tárgyesetet akarjuk jelölni, az alak következőkép változik:

II. Alak. (edd, egye azokat stb.)

Egy. sz. 2. <i>ján icacu</i>	Több. sz. 2. <i>ján icacute</i>
3. „ <i>bíca</i>	3. „ <i>bícate</i>

hol először is a *tö* hangzója állandóan *i*-re változott, a *c* hang *tz*-ből vonatott egybe, és ezt helyettesítvén, a *c* helyett a *za* szótagban megtaláljuk a parancsolómód jellegét, a *t* betű — az egyes második személyben ismételve — a többest jelentő rag, mely a második személyranggal *t. i. zu*-val szinte *c* hanggá olvadt egybe: *icacu*, *icacute* tehát így volnának elemezendők: *i-t-za-t-zu*, *i-t-za-t-zu-te*, *bíca* = *b-i-t-za* személyrag nélkül, *b* lévén a harmadik személyben az óhajtás kifejezése, mint a francia nyelvben: *qu' il mange*.

III. Alak. (egyél, egyen engem stb.)

Az első személy egyes-számú tárgyesetével:

Egy. sz. 2. <i>ján názazu</i>	Több. sz. 2. <i>ján názazute</i>
3. „ <i>náza</i>	3. „ <i>názate</i>

hol az elül álló *na* szótag az első személy tárgyesetét és az ige-töt jelöli.

IV. és VI. Alak.

A második személy egyes számú tárgyesetével: *ján bízaica ján bízaicate*, egyen, egyenek téged, melyben a *tő i*, mely a tárgy-eseti és módjellegi rag előtt ismételtetik, *za* szótag a második személy tárgyesete, és a *tő a* hangzója, a *ca* rag *tz*-ből olvadt egybe, és a módjelleget képezi. Ezen alaktól a VI. csak abban különbözik, hogy a személyek végére még *te* szótag ragosztatott a tárgyeset többesének kifejezésére, tehát: *ján bízaicate, bízaicatee*, egyen titeket, egyenek titeket, mely utóbbi kifejezés végső *e* betűje már ismételve említett.

V. Alak. (egyél, egyen minket stb.)

Az első személy *gu, guk* többes tárgyesetével:

Egy. sz. 2. <i>ján gáicazu</i>	Több. sz. 2. <i>ján gáicazute</i>
3. „ <i>gáica</i>	3. „ <i>gáicate</i>

Ha ezt a IV-kel hasonlítjuk egybe, látjuk, hogy *ga* szótag a tárgyeset, a *tő i*-re változott, *t* többesrag a *za* módjelleggel *ca* szótaggá olvadt egybe.

A többi viszonyokat kifejező igealakokat illetőleg, ezeknek képzése szabályszerűleg történik, és a jelen és aligmúlt idő alakjainak képzése módjait tekintvén, a parancsoló mód tőjének hangzója amazokéval azonos, és általában megjegyzendő:

a) A második személyben mindig a módjelleg és *tő za* szótaggá olvadnak egybe a személyidom elején, ezt követik a tárgy- és tulajdonító eseti ragok, végre a második személyrag *zu* változatlanul *).

b) A harmadik személy jellege *b*, ezt követi a *tő i* betűje és a módjelleg, végre a tárgyeseti és tulajdonítói viszonyragok. Így például:

*) A közönségesebb megszólításnál *k*, vagy nők irányában *n* magában, vagy hangzóval, de a második személy ezen alakjait elmellőztem.

VII. Alak (edd nekem azt stb.).

Harmadik személyü egyes tárgyeset s első személyü egyes tulajdonító esettel *niri* = nekem, mely az igéknél *da* raggal jelöltek, lesz:

Egy. sz. 2. <i>ján zádazu</i>	Több. sz. 2. <i>ján zádazute</i>
3. „ <i>bizat</i>	3. „ <i>bizatet</i>

hol a harmadik személyben ép oly megrövidítés fordul elő, mint az illető jelenidei alaknál a *dít* kifejezésben (l. 67. l.)

VIII. Alak.

Ezen alak többese szabályszerűleg *zki* szótaggal képeztetik, s így lesz *azt* helyett *azokat*, mint: *ján zázkidazu* edd nekem azokat, *ján bizaskit* egye nekem azokat stb.

XVII Alak (edd, egye azt nekik stb.).

Harmadik személyü egyes tárgyeset s többes tulajdonítóval:

Egy. sz. 2. <i>ján zájotezu</i>	Több. sz. 2. <i>ján zájotezute</i>
3. „ <i>bizajote</i>	3. „ <i>bizajotee</i>

Ennek többese a XVIII. alak *zki* raggal képezve lesz: *ján zázkiotezu* edd azokat nekik, *ján bizazkiote* egye azokat nekik stb. Mint a szives olvasó láthatja, egészen szabályosak, valamint a többi viszonyra szolgáló igealakok is.

Kötmód.

Jelenidő.

A kötmódnak, mint fentebb mondottuk, két ideje van: jelen és múlt, amaz a *det*, *dézu*, *du* egyszerű jelen idei, emez pedig a *núen*, *séndüen*, *zúen* aligmúlt idei alakból képeztetik az összetett hajlításu igéknél. Az I. alak képzését ugyanott fejtettük meg, mind a jelen, mint a múlt időre nézve, valamint a segédige megfelelő alakját is egyes-számú barmadik személyü tárgyesettel. Ha most cselekvő és összetett hajlításu igénél bármely viszonyt akarunk kifejezni, ennek múlt igenevét tesszük a segédige megfelelő alakja elé, így: *ján dezadán* hogy egyem azt, *ján dezazún* hogy edd azt stb. Ebből azután a többi viszonynak megfelelő igealakok képzése szabályszerűleg foly minden fontosabb eltérés nélkül; a kezdő *d* betű mindig a tárgyeseti rag, utána következik a *tő*, mely többnyire a többi alakban *i*, ezt követik a módjelleg *za* és a viszonyragok, melyekhez

vége az ige személyragjai járúlnak, mint például: hogy te edd nekem azt, *jan d-i-za-da-zú-n*, hogy ti egyétek nekem azt, *jan d-i-za-da-zú-te-n*, hol a végső *n* betű még a módjelleghez tartozni látszik.

Így megy ez a többi igealakban is: *ján dizajodán* hogy én egyem azt neki, *jan dizazkiodan*, hogy én egyem azokat neki stb. mely alakokban a második *d* az első személy ragja *t* helyett, *an* pedig a módjelleghez tartozik, mert a baszk nyelv eszméje szerint még a kötmód jelen idejében is a múltidő némi fogalma rejlik.

Némely alakok eltérőknek látszanak így például a

II. Alak (hogy én egyem azokat).

Egy. sz. 1. <i>ján dicadán</i>	Több. sz. 1. <i>ján dicagún</i>
2. „ <i>dicazún</i>	2. „ <i>dicazúte</i>
3. „ <i>dicán</i>	3. „ <i>dicáten</i>

de itt a *c* hang *tz*-ből olvadt egybe: *di-t-za-zu-n*, *t* pedig semmi egyéb mint a többes-szám jellege.

IV. Alak (hogy én egyelek).

Egy. sz. 1. <i>ján zaicadán</i>	Több. sz. 1. <i>zaicagún</i>
2. — —	2. — —
3. <i>ján zaicán</i>	3. <i>zaicáten</i>

Mely alakban a személyek elején levő *za* szótag a második személy tárgyesete *zu*-ból, *i* a *tő*, *ca*, *za* helyett a módjegy, melyet a személyragok követnek, a végén *n* betű módjelleg.

Az V. és VI. alakok megfelelnek a parancsoló mód hasonalakjainak; megfejtésök is ott van adva, míg a többi alakok egyáltalában szabályszerűleg képeztetvén, azok hosszadalmas fejtegetésével fölösleges volna untatnom a szíves olvasót.

Egyszerű alak.

Ennek képzése az egyszerű hajlítást követő igéknél a jelentő-mód különböző viszonyokra alkalmazott alakjainak *la* szótaggal való megtoldásából áll, mind a jelen mind a múlt időre nézve. Csak is azon egy észrevételt kell tennünk, hogy a jóhangzat okáért az alak végső mássalhangzója szenved némi módosulást, és a kötmód jellege *la* elé még *a* vagy *e* hangzó járúl, és egyedül a hangzón végződő személyek kapják e kötmódot jellemző ragot változatlanul, például: *dákart* hozom azt, lesz a kötmódban *dakar* alá hogy hozzam azt, *dakarzu* hozod, *dakarzulá* hogy hozzad azt, *dakarzkiet* én ho-

zom nekik azokat, *dakarzkiotedelá* hogy hozzam nekik azokat, *zá-kargu* mi hozunk téged, *zakargulá* hogy mi hozunk téged stb.

Kötmód múltideje.

a) Összetett alak.

Ennek alapjáula jelentő mód aligmúlt ideje szolgál; a *játen núen*, *sénduen*, *zúen* alakból lett a kötmód múltja, egyes harmadik személyű tárgyessel: *ján nezán*, *senezán*, *sezán*, *guenezán*, *senezáten*, *sezáten*; hasonlóképp ugyan azon aligmúltnak egyéb viszonyoka szolgáló többi alakjaiból is, *za* szótag hozzájárulásával képeztetnek a kötmód múltjának minden alakjai szabályszerűleg oly módon, hogy ezen szótag mindig a *tő* és a viszonyrag közé tétetik, és pedig ily rendel: először áll a személyrag, utána következik az igető, hol ez a személyraggal egybe nem olvadt, ezt követi *za* módjelleg, melyet a viszonyrag és a múlt *n* jellege zárnak be, mint: *játen síhídan* te eszed vala nekem azt, *ján síhi-za-dán* hogy te etted nekem azt, *játen guíhízún* mi esszük vala neked azt, *ján guíhi-za-zún* hogy mi ettük neked azt. Ha ennek többesét vesszük: *játen guíhizkizun* mi esszük vala neked azokat, *ján guíhi-za-zkizún* hogy mi ettük (legyen) neked azokat stb.

Némi eltérések mutatkoznak azon alokokban, hol *tu* vagy *du* szótag pótlékul fordul elő a rendes ragokon kívül, így a

II. Alak-ban (hogy ettem azokat stb.)

Egy. sz. 1. <i>ján nicán</i>	Több. sz. 1. <i>ján guinicán</i>
2. „ <i>síhícán</i>	2. „ <i>síhícáten</i>
3. „ <i>sicán</i>	3. „ <i>sicáten</i>

hol a jelentő mód aligmúltjának — *nituen* — *tu* szótagjából a *t* a módjegy *z* betűjével *c*-vé olvadt egybe; továbbá a III. IV. V. és VI. alakban levő *du* szótag, a kötmód múltjában egyszerűen elhagyatik, mint: *játen ninduzun* te eszel vala engem, *játen sínduztegun* mi esszünk vala titeket, lesz: *ján sín-za-tegún* hogy mi ettünk titeket stb.

b) Egyszerű alak.

Még könnyebb az egyszerű hajlításu igék kötmód múltjának képzése, mert, ez mint a jelen, *la* szótaggal történik, mely minden alak összes személyeiben a múltat jellemző *n* betű elé tétetik, így: *nékarren* hozom vala azt, lesz: *nekarrelán* hogy hoztam (legyen)

azt, *nékarzkizun* hozom vala neked azokat, *nekarzkizu-lá-n* hogy hoztam (legyen) neked azokat stb.

Óhajtómód.

A segédigék tárgyalásánál e mód időinek számát és képzését már kifejtettük, és az ugyanaz mind az összetett, mind az egyszerű hajlításu igék minden viszonyokat kifejező alakjaira nézve, és pedig oly szabályszerűséggel jár, mely a szives olvasó előtt néhány szóval egészen érthetővé lesz.

Jelenidő.

A *ke* raggal képeztetik, mely a segédige jelentőmód aligmúlt alakjaihoz tapad változatlanul, a múlt *n*, *an*, *en* jellege elhagyásával; ez elé járúl a hajlítandó ige jövő részesülője, így: *jangó núke* enném azt, *jangó nítuke* enném azokat, *jangó guíhizuke* mi ennök neked azt, *jangó guíhizkizuke* mi ennök neked azokat. Hasonlólag az egyszerű hajlításu igéknél: *ekarríko ninduzuke* te hoznál engem, *ekarríko ninduzuteke* ti hoznátok engem stb.

Múltidő.

A jelen alakjaival bír, csupán a *ke* szótag után még *an* szótag ragasztatik mint a múltidő jelege, és így: *jangó guíhizukean* mi ettük volna neked azt, vagy *ekarríko guíhizukean* mi hoztuk volna neked azt, *ekarríko síhiokean* te hoztad volna neki azt stb.

Föltételesmód.

Jelenidő.

Mint a segédigénél mondva volt, e mód *ba* előrag által képeztetik, és az összetett hajlításu igéknél a jövő participium — *jangó* — után közetkeznek a segédige különböző viszonyokat kifejező alakjai, a *ba* előraggal. Az óhajtó és föltételesmód jelenideje közt csak is e két rag *ba* és *ke* teszi a különbséget, a személy és viszonyragok ugyanazok maradván minden alakban, így: *jangó núke* enném azt, óhajtó mód, *jangó bánu* ha enném azt, *jangó báguíhizkizu* ha mi

ennök neked azokat, *gubúzkizuke* helyett, *jangó básihio* ha én neki enném azt stb.

Az egyszerű hajlításu igék e mód jelenidejére nézve ugyan-e képzéssel bírnak, és a jelentőmód aligmúlt idejének különböző viszonyokra szolgáló alakjai a *ba* előraggal óhajtómód jelenét fejezik ki, mint: *nékarren* én hozom vala azt, *bánekar*, ha hoznám azt, hol a személyek végéről az *en* múlt jellege elmarad, *básenekar*, *básekar*, *báguenekar*, *básenekarte* és *básekarte*, ha hoznád, hozná stb. azt. Hasonlóan a többi igealakokban is *bánekarzu* ha hoznám neked azt, *bázekarzkizun*, ha hozná neked azokat stb.

Múltidő.

Mindkét rendbeli igéknél összetétel által képeztetik, a segédige alakjai elé az összetett hajlításu igéknél a múlt igenév, és a lenni igének jelen *izán* részesülője tétetik; az egyszerű hajlításu igék külön alakkal nem bírván, szinte a *habere* segédigével képezik ezen időt. *Ján izán bánu* ha ettem volna, *ekarré izán bánu* ha hoztam volna stb.

* * *

Evvel elvégeztük a cselekvő és átható igék hajlítását, még röviden jellemezni fogom a benható, közép és szenvedő igék egyéb mód- és időit, melyekkel a tárgyalt jelenidőn kívül még bírnak.

13. §.

A közép vagy cselekvő, benható és szenvedő igék hajlítására nézve ott kell fölvennünk a fonalat, hol azt félbe szakítottuk, (lásd a 71—75. l.) hol egyszersmind a jelenidő hét alakjának tárgyalásánál ki is lőn mutatva, hogy ezen igék összetett hajlításu alakjaiban a lenni segédige szerepel, míg az egyszerű hajlításu igék önálló ragjaik által változtatnak a különféle tulajdonítói viszonyokra nézve. A bevezetésben (8. §. 60. l.) mondva volt, de a jelen időből is kitűnik, hogy a közép igében a személyragok elül tapadnak az igéhez, míg a dativus viszonyragjai a *tő* után következnek, melyet rendszeren az igealakokban — általánosságánál fogva következtetjük — *za* vagy *tsa* szótag képvisel, mely legtöbb esetben *ca* szótaggá olvadt egybe, mint a segédige következő alakjaiból látható. A jelen és

aligmúlt egyszerű tulajdonító nélküli alakjaiban ezen *za* szótag ugyan nem található, mert hihetőleg a ragokkal olvadt egybe.

I. Alak.

Az *etorri* jövök igénél ennek jelen participiuma — *etórcen*, és a segédige *níncan*, *síhan*, *zan* stb. alakjából képeztetik, és a. m. jövök vala, jösz vala, jön vala stb. tulajdonító nélkül.

b) Egyszerű alak (ibilli menni igétől):

Egy. sz. 1. <i>némbillen</i>	Több. sz. 1. <i>guémbilzan</i>
2. <i>sémbilzan</i>	2. <i>sémbilzaten</i>
3. <i>sébillen</i>	3. <i>sébilzan</i> ,

megyek, mégy vala stb. hol a személyragok megismerhetőleg elül állnak; a *tő bil* és *bill*, a végső *n*, *en* a múlt idő jellege, míg az egyes második személyben, és a többes-számban előforduló *za* szótag oly gyarapodás, mely meg nem fejthető.

II. Alak.

Az első személyü névmás egyesí tulajdonítójával = *niri* nekem, melyet mint a cselekvő átható igéknél *da* rag képvisel.

a) Összetett alak (jösz vala nekem stb.):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>etórcen síncadan</i>	2. <i>etoren síncazkidan</i>
3. „ <i>sícadan</i>	3. „ <i>sícazkidan</i> .

Itt a *za* szótag szabályszerűleg fordul elő, és a *tőt* kell képviselnie, mert *sin*, *si* az egyes és többes második és harmadik személyragok, *da* a tulajdonító, többesben *zki* szótaggal megtoldva, melyet már ismerünk, *n* a múlt jellege.

b) Egyszerű alak (mégy vala nekem stb.):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>sémbilkidan</i>	2. <i>sémbilzkidan</i>
3. <i>sébilkidan</i>	3. <i>sébilzkidan</i> .

Ezen alakot az előbbtől a *ki* szótag különbözteti meg, mely a többi alakban is szabályszerűleg előfordul, s mely elé a többesben *z* betű járul; *da* a tulajdonítói rag.

III. Alak.

A második személy egyesí tulajdonítójával *zúri* nek ed, mely a személyek végén a *zu* szótagban fölismerhető.

a) Összetett alak (jövök vala neked stb.):

Egy. sz. 1. <i>etórcen níncazun</i>	Több. sz. 1. <i>etórcen guíncazkizun</i>
2. — —	2. — —
3. „ <i>sícazun</i>	3. „ <i>sícazkizun.</i>

b) Egyszerű alak (megyek vala neked stb.):

Egy. sz. 1. <i>némbilkizun</i>	Több. sz. 1. <i>guémbilkizun</i>
2. — —	2. — —
3. <i>sébilkizun</i>	3. <i>sébilkizun.</i>

A föntebb az I. és II. alaknál tett észrevételeket figyelembe vévén, egészen szabályszerű képzéssel, mely magyarázatra nem szorúl.

IV. Alak.

A harmadik személyü névmás egyes-számu tulajdonítójával, melyet *o* és *jo* rag képvisel.

a) Összetett alak (jövök vala neki stb.):

Egy. sz. 1. <i>etórcen níncajon</i>	Több. sz. 1. <i>etórcen guíncazkion</i>
2. „ <i>síncajon</i>	2. „ <i>síncazkion</i>
3. „ <i>sícajon</i>	3. „ <i>sícazkion.</i>

A többesben a *jo* rag *j*-betűje a *ki i*-jével olvadt egybe.

b) Egyszerű alak (megyek vala neki stb):

Egészen szabályszerű: *némbilkion*, *sémbilkion*, *sébilkion*, *guémbilkion* stb. a többesben ennek jelelésére a pótlékkal.

V. Alak.

Az első személy többesi tulajdonítójával *gúri* nekünk, melyet a *gu* rag mutat.

a) Összetett alak (jössz vala nekünk stb.)

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>etórcen síncagun</i>	2. <i>etórcen síncazkigun</i>
3. „ <i>síncagun</i>	3. „ <i>síncazkigun</i>

b) Egyszerű alak (mégy vala nekünk stb.):

Egy. sz. 1.	— —	Több. sz. 1.	— —
	2. <i>sémbilkgun</i>		2. <i>sémbilzkigun</i>
	3. <i>sébilkgun</i>		3. <i>sébilzkigun</i> .

VI. Alak.

A második személy többesi tulajdonítójával *zúei* nektek, melyet *zu* rag jelöl, és hogy az egyes tulajdonítótól megkülönböztetésék, még többest jelentő *te* rag járul hozzá, és csak ez teszi a különbséget a III. és VI. alak közt, még pedig mind az összetett mind az egyszerű hajlításu igéknél ú. m.:

a) Összetett alak (én jövök vala nektek stb.)

Egy. sz. 1.	<i>etórcen níncazuten</i>	Több. sz. 1.	<i>etórcen guíncazkizuten</i>
2.	— —	2.	— —
3.	" <i>sícazuten</i>	3.	" <i>sícazkizuten</i> .

b) Egyszerű alak (én megyek vala nektek.):

Még szabályszerűbb, mert *némbilzkizuten*, megyek vala nektek, *guémbilzkizuten* megyünk vala nektek, *sébilzkizuten* mennek vala nektek stb.

VII. Alak.

A IV-iktől szinte csak a többest jelölő *te* rag által különbözik, és az összetett alakú igénél: *etórcen níncajoten* jövök vala nekik, *etórcen guíncazkizoten* jövünk vala nekik, *síncazkizoten* jöttök vala nekik stb.

Az egyszerű hajlításu igénél: *némbilkioten* megyek vala nekik, *guémbilkioten* megyünk vala nekik, *sémbilkioten*, *sébilkioten* mennek, mennek vala nekik.

A mi az indicativus egyéb időit illeti, ezeknek képzése azonos a cselekvő átható igék megfelelő időinek képzésével, és mind az egyszerű mind az összetett hajlításu igéknél a *lenni* segédige által történik, melynek jelen vagy aligmúltja a hajlítandó ige múlt s illetőleg jövő participiumával használtatik, így a múltidőben: *etorri naiz* jöttem, és *ibilli naiz* mentem; a történeti múltban: *etorri nínca* jövék, és *ibilli nínca* menék, a régmúltban: *etorri izán nínca* jöttem vala, és *ibilli izán nínca* mentem vala.

I. Jövő idő: *etorriko naiz* jönni fogok, és *ibilliko naiz* menni fogok.

II. Jövő vagy múltjövő: *etorri izangó naiz* jövendek és *ibilli izangó naiz* menendek.

III. Jövő (föltételes): *etorri izangó nincan* jövendek vagy jövendettem, *ibilli izangó nincan* menendek.

Jegyzet. Az *etorri* = jönni ige az egyszerű hajlítást is követi, de csak a jelentő mód jelen és aligmúlt idejében, és a parancsoló módban szabályszerűleg mint a hajlított *ibilli* = menni ige; a jelen időben látszik némi eltérés az egyszerű viszony nélküli alakban, mert többi alakjaiban hajlítása emezével egészen egybevágó.

Jelen idő (jövök, jösz, jön stb. dativ. nélkül):

Egy. sz. 1. <i>natór</i>	Több. sz. 1. <i>gatöz</i>
2. <i>zatöz</i>	2. <i>zatözte</i>
3. <i>datór</i>	3. <i>datöz.</i>

Az egyes-számú első és harmadik személyben az elül álló személyrag és tö világos, a többi személyekben a tö *r* hangzója a *z*-be olvadt be.

Az aligmúltban *néntorren*, *séntorren* stb. egészen szabályszerű képzések, valamint a hat tulajdonítói viszonyra szolgáló alakok képzései is.

Parancsoló mód.

a) Összetett alak (jőjj, jőjjön stb.):

Egy. sz. 2. <i>etorri zaite</i>	Több. sz. 2. <i>etorri zaitezte</i>
3. „ <i>bédi</i>	3. „ <i>bítez.</i>

b) Egyszerű alak (menj, menjen stb.)

Egy. sz. 2. <i>zábólza</i>	Több. sz. 2. <i>zábólzate</i>
3. <i>bébil,</i>	3. <i>bébilz,</i>

mely egyszerű alakban az egyes és több. második személy azonos az indicativus jelen idejének megfelelő személyeivel.

II. Alak.

Az első személy tulajdonítójával, melyet *t* rag jelöl.

a) Összetett alak (jőjj nekem stb):

Egy. sz. 2. <i>etorri zácakít</i>	Több. sz. 2. <i>etorri zácakizkit</i>
3. „ <i>békit</i>	3. „ <i>békizkit.</i>

Az egyes-számban a már jelzett *ki* szótaggal való gyarapodás, melyhez a többes-szám jelölésére még *zki* járúl.

b) Egyszerű alak (menj nekem stb.):

Egy. sz. 2. <i>zábilkít</i>	Több. sz. 2. <i>zábilzkit</i>
3. <i>bébilkit</i>	3. <i>bébilzkit.</i>

III. Alak.

A harmadik személy vonatkozása a másodikra: *békizu, békizute* jöjjön, jöjjenek neked, *bébilkizu, bébilkizute* menjen, menjenek neked.

A mi pedig a IV. V. VI. és VII. alak képzését illeti, ezekre nézve egy egyszerű szabály föllállítása elegendő. Az eddig közölt három alakból látható, hogy ezen parancsoló igemód töje az összetett hajlításu igénél a második személyben *zácaki*, a harmadikban *béki*, az egyszerű hajlításu *ibilli* igénél pedig *zábilki* és *bébilki*; ezen módjellemző töhez ragasztatnak a tulajdonítói viszonyragok a különböző alakokban, így: *etorrí zácakizigu* jöjj nekünk, többesben *etorrí zácakizkigu* jöjjetek nekünk, *etorrí békigu* jöjjön nekünk, *etorrí békizkigu* jöjjenek nekünk; az egyszerű igénél *zábilkio* menj neki, *zábilokite* menj nekik, *zábilzkiote* menjetez nekik stb.

Kö t m ó d.

J e l e n i d ő.

A lenni segédige kötmódját ismervén, a középige kötmódja a jelenidei I. alakban t. i. tulajdonítói viszony nélkül ennek a múlt igenévvel való összetétele által képeztetik, mint: *etorrí nadín, etorrí zaitesén, etorrí dedín*, hogy jöjjetek, jöjj, jöjjön stb.

Az egyszerű hajlításu közép igék hasonlóan mint a cselekvő áthatók *la* vagy *ela, ala* ragokat vesznek fel a jelentő mód jelenidejének alakjaihoz, s lesz *nabillá, zabilzalá, dabil-lá*, hogy menjek, menj, menjen stb. — *nator* jövök, *nator-elá* hogy jöjjetek stb.

II. Alak.

Az első személy egyes-számú tulajdonítójával. Itt az indicativus II. alakját vévén alapul csekély változást veszünk észre, mert *zácac*-ból lett *zacakidán*; a gyarapodás a *ki* szótag módjelleg, azonkívül a végzet is változott, mert *t* helyett áll *dan*, hol *da* a tulajdonító.

a) Összetett alak (hogyan jöjj nekem stb.)

Egy. sz. 1.	— —	Több. sz. 1.	— —
2.	<i>etorri zacakidán</i>	2.	<i>etorri zacakizkidán</i>
3.	" <i>dacakidán</i>	3.	" <i>dacakizkidán.</i>

Ezen alakban a *ki* szótag semmi sem egyéb mint az óhajtó mód *ke* jellege, mely az egész kötmódban is következetesen előfordúl, — ezen alakban a raghoz járúl *da*, a többi alakokban a megfelelő tulajdonítói rag *zu*, *io*, *gu*, *zute* és *iote*, végre *n* betű, melyet a kötmód jellegével találtunk mindenütt. A többes-számot az ismeretes *zki* szótag jellemzi.

b) Egyszerű alak (hogyan menj nekem stb.):

Egy. sz. 1.	— —	Több. sz. 1.	— —
2.	<i>zabilkitelá</i>	2.	<i>zabilzkitelá</i>
3.	<i>dabilkitelá</i>	3.	<i>dabilzkitelá.</i>

Ez (lásd a 73. l.) az indicativus megfelelő alakjától csak az *ela* rag által különbözik, és ez szabályszerűleg az összes hét alaknál így van; a többes-szám jellege *z* betű.

III. Alak.

A második személy egyes-i tulajdonítójával, mely a személy végén *zu* ragban jelentkezik, mint:

a) Összetett alak (hogyan jöjjenek neked):

Egy. sz. 1.	<i>etorri nacakizún</i>	Több. sz. 1.	<i>etorri gacakizkizún</i>
2.	— —	2.	— —
3.	" <i>dacakizún</i>	3.	" <i>dacakizkizun.</i>

b) Egyszerű alak (hogyan menjek neked stb.)

Ez nem igényel többé magyarázatot, az indicativus III. alakjához *la* szótag ragasztatik, és ez a kötmód képzése, így: *nabilkizulá*, *dabilkizulá* stb.

VI. Alak.

A harmadik személy egyes-számu tulajdonítójával.

a) Összetett alak (hogyan jöjjenek neki stb.):

Egy. sz. 1.	<i>etorri nacakizión</i>	Több. sz. 1.	<i>etorri gacakizkizión</i>
2.	" <i>zacakizión</i>	2.	" <i>zacakizkizión</i>
3.	" <i>dacakizión</i>	3.	" <i>dacakizkizión.</i>

Az indicativussal hasonlítva egybe *ki* gyarapodást találunk, mint módjelleget.

b) Egyszerű alak (hogya menjek neki stb.):

Szabályszerűleg *la* képzéssel az indicativus után, mint: *nabilkiolá* hogya menjek neki, *zabilkiolá* hogya menj neki stb. A többesben z gyarapodással *gabilzkiolá*, *zabilzkiolá* stb.

A mi az V. VI. és VII. alak képzését illeti, egy egyszerű szabályal beérjük, t. i. az indicativus jelen idejének megfelelő alakjai az összetett hajlításu igéknél *ki* szótagot vesznek föl a viszonyragok elé, az egyszerű hajlításu igék személyeihez pedig az ismert *la*, *ala*, *ela* szótag járúl, így lesz: *etorri zacakigún* hogya te jöjj nekünk, *etorri nacakizuten* hogya én jöjjek nektek, *nacakióten* hogya én jöjjek nekik stb.

Az egyszerű hajlításu igéknél; *zabilkigulá* hogya te jöjj nekünk, *zabilzkigulá* hogya ti jöjjetek nekünk, hol a többest a z betű jelöli, *nabilkizutelá* hogya én jöjjek nektek stb.

Múlt idő.

a) Összetett ige hajlítás :

A kötmód múlt idejének a jelentő mód aligmúltja szolgál alapul tetemes változásokkal; a megfelelő alak elé mindig a hajlított ige múlt participiuma tételik, s így az I. alakban, a segédige jellemzésénél ismertetett kötmód múlt ideje *nendín*, *sindesén* stb. mint: *etorri nendín* hogya jöttem, *etorri sindesén* hogya jöttél, *etorri sedín* hogya jött.

A mi pedig a hat tulajdonítóra nekem, neked, neki, nekünk, nektek, nekik, vonatkozó igealakokat illeti, ezek képzése igen egyszerű, és könnyen megfejtethető a már ismertetett minták és szabályok nyomán, t. i. elül állnak a személyragok *nen*, *sen*, *se*, *guen*, *sen*, *se*, melyekkel a tö egybe van olvadva; ezt követi *ki* szótag, mint a kötmód jellege, melyhez a többes *zki* járúl, végre a tulajdonítói viszonyragok *n* betűvel, mint múltidei jelleggel megtoldva, így: *etorri senkidán* hogya te jöttél nekem, *etorri senkizkidán* hogya ti jöttetek nekem, *etorri nenkióten* hogya én jöttem neki, *etorri nenkióten* hogya én jöttem nekik vagy azoknak stb.

b) Az egyszerű hajlításu igéknél:

A kötmód múltjának képzése még egyszerűbb, mert az indi-

cativus aligmúltja vétetvén alapul, a tö vagy viszonyrag és a múlt jellege *n* közé tétetik a *la* szótag, és így: *némbillen* megyek vala, *némbille-lán* hogy mentem, *guémbilzkiön* megyünk vala neki, *guembilzkiolán* hogy mentünk neki, *sémbilzkiun* te mégy vala nekünk, *sembilzkiu-lán* hogy mentél nekünk stb.

Óhajtó mód.

Jelenidő.

E módnak csak összetett alakjai vannak mindkét rendbeli igéknél; ugyanis a hajlítandó ige jövő részesülője kapcsoltatik egybe a segédige külön viszonyokra szolgáló igealakjaival, melyeknek képzése a jelentőmód aligmúltjától *ke* szótag által történik, még pedig tulajdonító nélkül.

I. Alak (jönnék, jönnél stb.):

Egy. sz. 1.	<i>etorríko níncake</i>	Több. sz. 1.	<i>etorríko guínake</i>
2.	„ <i>síncake</i>	2.	„ <i>sínateke</i>
3.	„ <i>licake</i>	3.	„ <i>licateke</i> .

Az egyszerű hajlításu igénél épen így: *ibillíko níncake*, *ibillíko síncake*, *mennék*, *mennél* stb.

A segédigét egybehasonlítván a jelentőmód aligmúltjával látjuk, hogy ebből csak a múltjelleg *n* marad el, s helyébe *ke* módjelleg lépett, a harmadik személyben azonban tetemes változás van, *zan* helyett *licake* áll; a személyrag *li*, a *habere* segédigénél már előfordult, hol ezen személyalak *líke*, *ca* szótagban pedig hihetőleg a gyarapodott tö rejlik.

Már most ezen alakból könnyű képezni a többit, mert a *ke* szótag ez említett aligmúlt megfelelő alakjaiban a viszonyraghoz ragasztatik, csak a *nekem*, *niri* tulajdonító képez kivételt, melynek *t* betűje a *ke* rag végén áll, így:

II. Alak. (jönnél nekem stb.):

Egy. sz. 1.	— —	Több. sz. 1.	— —
2.	<i>etorríko níncaiket</i>	2.	<i>etorríko guíncazikiket</i>
3.	„ <i>licaket</i>	3.	„ <i>licazkiket</i> ;

ellenben a többi alakban a képzés mindentűt szabályos, mint: *etorríko níncazuke* én jönnék neked, *etorríko guíncazkizuke* mi jönnénk ne-

ked, *etorríko sincaguke* te jönnél nekünk, *etorríko guíncazkizuteke* mi jönnénk nektek stb.

Óhajtómód múltja.

Képzése *an* szótaggal történik, mint a cselekvő átható igéknél, s ezen szótag a *ke* után ragasztatik, mint: *etorríko sín-caguke-an* te jöttél volna nekünk, *ibillíko níncajoteke-an* én mentem volna nekik stb.

Föltételesmód.

Jelenidő.

A föltételesmód jegye a *ba* előrag, mely a személyragokat megelőzi, alapjául az indicativus aligmúltja szolgál mindkét rendbeli igéknél mind a jelen, mind a múltidőben.

a) Összetett hajlítás.

Ennek jellemzésére elég lesz egy pár alakot fölhozni, melyekből a szives olvasó a szabályt kiveheti; a hajlított középige jövő részesülője tételik mindig a *naiz* segédige megfelelő alakjaival, mint:

I. Alak (ha jönnék stb. tulajd. nélkül):

Egy. sz. 1. <i>etorríko báninc</i>	Több. sz. 1. <i>etorríko báguíña</i>
2. „ <i>básiña</i>	2. „ <i>básiñate</i>
3. „ <i>bálic</i>	3. „ <i>bálicate.</i>

II. Alak (ha te jönnél nekem stb.):

Egy. sz. 1. — —	Több. sz. 1. — —
2. <i>etorríko básincat</i>	2. <i>etorríko básincazkit</i>
3. „ <i>bálic</i>	3. „ <i>bálicazkit.</i>

III. Alak (ha én jönnék neked stb.):

Egy. sz. 1. <i>etorríko bálincazu</i>	Több. sz. 1. <i>etorríko báguincazkuzu</i>
2. — —	2. — —
3. „ <i>bálicazu</i>	3. „ <i>bálicazkizu.</i>

E három alakból az összes alakokra a szabályt következőleg lehet megalapítani: az első szótag mindig a *ba*, azután jön, mint az óhajtó módban, a személyrag és tö egybeolvadva, tehát egyes első személy *ninca*, 2-ik sz. *sınca*, 3-ik sz. *lica*, többes első sz. *guínca*,

2-ik sz. *sinca*, 3-ik sz. *lica*, e három utóbbi személyben a legtöbbet jelölő *zki* szótag is hozzá jön még, végre a tulajdonítói viszonyragok nekem *t*, neked *zu*, neki *jo*, nekünk *gu*, nektek *zute*, nekik *jote*, például: ha én jönnék nektek *etorri báninca-zute*, ha mi jönnénk nekik *etorri bá-quinca-zki ote* stb.

b) Egyszerű hajlítás.

Egyetlen általános szabálylyal megmagyarázható; alapja az indicativus aligmúltja, melynek személyalakjai elé mind a hét viszonyra nézve *ba* előrag járul azon különbséggel, hogy az *an*, *n*, *en*, múltjelleg a személyalakok végén elmarad, s így lesz: *bánembil* ha mennék, *básembilza* ha mennél, *bánembilkizu* ha én mennék neked, *báquembilzkion* ha mi mennénk nekik stb.

Föltételesmód múltja.

Mind a két rendbeli igéknél összetétel által történik, s az egyszerű hajlításu igék sem képezik önállólag, s ezeknél is, mint az összetett hajlításuaknál, a múlt igenév *etorri*, *ibilli* mellé *izán* tétetvén, a segédige megfelelő alakjai szolgálnak a különböző viszonyok kifejezésére, mint. *etorri izán báninc* ha jöttem volna, *etorri izán bálicázu* ha ő jött volna neked, *ibilli izán bálicazkizu* ha ők mentek volna neked stb.

14. §.

A baszk igeajlításnak még néhány oly módját kell ismertetnünk, mely az árja nyelvekben nem fordul elő. E módokat az előadott igeajlítás közlött alakjaival egyszerre adni nem akartam, nehogy a türelmes olvasót a módok és alakok számával megzavarjam, azután többnyire oly egyszerű képzéssel jár e módok hajlítása, hogy csak rá kell mutatni tájékozásul, és az olvasó önmaga képezheti tovább. Ilyenek: a *modus consvetudinarius*, *potentialis*, *affirmativus* és *negativus*, föltételesen *potentialis* és végre *voluntarius*.

a) *Modus consvetudinarius*.

Mely valamely cselekvény ismétlődését vagy szokásos voltát fejezi ki, mely kifejezés azután részint a magyar *szoktam* igének, részint a *kál*, *gál*, *kél*, *gél*, *gat*, *get* képzőknek felel meg ezen, s ilyenemű igéknél: jár, járkál, ír, irdogál, irogat, kér, kéreget stb. Kép-

zése igen egyszerű, t. i. a segédige személyei elé *oi* szótag tétetik, mint: *játen oi-det* enni szoktam, *etórcen oi-naiz* jönni szoktam stb.

b) *Modus potentialis.*

Mely a magyar *hat, het* képzőnek felel meg, a baszk nyelvben *al* szótaggal képeztetik, *játen aldet*, — *aldezu*, — *aldu*, ehetem, ehétel, ehetik. Ha az *al* szótag és a segédige személye közé még *ba* szótag is szúratik, lesz *modus conditionate potentialis*, mint: *játen albadét, játen albadezú, játen albadú*, ha ehetem, ha ehétel, ha ehetik.

c) *Modus potentialis negativus.*

Esin tagadást jelentő szónak a segédige személyei elébe való tétele által a lehetőség tagadása fejeztetik ki, így: *esín emán det*, *esín emán dézu*, *esín emán du*, nem adhatom, nem adhatod, nem adhatja, *esín etorri naiz*, *esín etorri séra*, *esín etorri da*, nem jöhetek, nem jöhetsz, nem jöhet. Megjegyzendő ez alkalommal, hogy a tagadással a jelen értelmében is a múlt igenév tétetik a segédige elé, mint a felhozott példákból is látható.

d) *Modus voluntarius.*

Az ismertetett *guipuzcoai* nyelvjárásban *nai*, a *biscayai*-ban *gúra* szócskák által képeztetik, melyeket azonban némely nyelvtanírók az akarni értelemmel bíró *naitú* és *guratú* igék participiumainak tekintenek, és ezen esetben nem is új igemód, hanem csak szabályszerű hajlítás volna. *Nai-det*, *nai-dézú*, *nai-du*, akarom, akarod, akarja, vagy: *gura-núen*, *gura-sénduen*, *gura-zúen*, akarom vala, akarod vala stb.

e) *Hajlított modus potentialis.*

A *modus potentialis*nak van még egy neme, melyet hajlítottnak lehetne mondani, s mely egyszersmind óhajtást is fejez ki. Alapjául a kötmód jelen és múlt ideje szolgál, melyeknek személyidomai *ke* szótaggal gyarapodnak, így képeztetik azután a módnak három idője, ú. m.: jelen, aligmúlt és múlt, még pedig minden tárgy- és tulajdonítói viszonyok kifejezésére szolgáló alakokban egész szabályszerűséggel, és pedig:

α) *Jelenidőben* (ehetem, ehétel stb.):

Egy. sz. 1. <i>ján dézaket</i>	Több. sz. 1. <i>ján dézakegu</i>
2. „ <i>dézakezu</i>	2. „ <i>dézakezute</i>
3. „ <i>dézake</i>	3. „ <i>dézákete.</i>

Ha ezen alakot a mondott kötmód jelenidei alakjával egybevetjük, látjuk, hogy az időtő és személyragok közé a *ke* szótag toldatott, és hogy *n* múlt jelleg elhagyatott, s ebből áll az egész változás, mert az első személy *t*-je *da* helyett már más alkalommal is előfordult. Ez en szabályszerűség megmarad a többi 17 alakban is minden eltérés nélkül, p. o. *ján décakegu* = ehettük azokat, *ján dízadakezu* te eheted nekem azt stb.

β) *Aligmúlt időben* (ehetem vala stb.):

E mód múltja még egyszerűbb változáson megy át, mert *n* múlt jellegét elvetvén, személyidomai a *ke* szótag fölvétele által e mód aligmúltját fejezik ki.

Egy. sz. 1. <i>ján nézake</i>	Több. sz. 1. <i>ján guénezake</i>
2. „ <i>sénezake</i>	2. „ <i>sénezakete</i>
3. „ <i>lézake</i>	3. „ <i>lézakete.</i>

Csak is a harmadik személy vette föl *se* helyett az *l* óhajtómódi jelleget.

γ) *Múltidő* (ehettem volna stb.):

Az előbbi időhöz ragasztott *an* szótag jellemzi, különben minden tárgy és tulajdonítói viszonyokat kifejező alakokban az előbbi idő hajlítását követi, mint: *ján néza kean* ehettem volna azt, *ján nicakean* ehettem volna azokat stb.

A közép és szenvedő igék.

Ezen módja hasonló képzést mutat föl, mindenütt alapul vétetvén a kötmód jelen és múlt idejének alakjai, a viszonyragokhoz *ke* szótag járúl, hangváltozás csupán a jelen és aligmúlt időben fordúl elő a tulajdonító nélküli alakban, azért is e két alakot ide iktatjuk.

Jelenidő (jöhetnék, jöhetnél stb.)

Egy. sz. 1. <i>etorrí náíteke</i>	Több. sz. 1. <i>etorrí gaítezke</i>
2. „ <i>zaíteke</i>	2. „ <i>zaítezke</i>
3. „ <i>dáíteke</i>	3. „ <i>dáítezke.</i>

Aligmúlt (jöhettem volna stb.) :

Egy. sz. 1. <i>etorri ninteke</i>	Több. sz. 1. <i>etorri guñtezke</i>
2. " <i>sinteke</i>	2. " <i>sintezke</i>
3. " <i>liteke</i>	3. " <i>litezke</i>

De már a többi tulajdonítói viszonyok kifejezésére szolgáló alakokban a képzés szabályos.

Ezzel áttörtünk volna a baszk ige-hajlítás bonyodalmain, s azokat lehetőség szerint legyőzni iparkodván oly képét adtam az ige-hajlításnak, melyből a figyelmes olvasó kielégítő fölvilágosítást nyerhet annak miben létéről, sőt — mintbogy az olvasót túl terhelni a számtalan igealakokkal nem akartam, és az analog esetekre a szabályt, mint hiszem, világosan állítottam föl, — még képes is a hiányzó igealakokat a felállított szabályok szerint önmaga képezni. És mondhatom e részben parlag téren munkálkodtam, nyelvtanaim francia és spanyol nyelven szerkesztve a baszk nyelv szellemét épen nem tüntetik elő, s alakjaik sokaságával inkább elnyomják az elmét, mintsem elősegítik, mert azon tulajdonságot hijában keresnök bennök, hogy a nyelvet nyelvészileg kezeljék; a nyelvtanírók a nyelvtan szabályait és az ige-hajlítást szárazon előadván, sem a ragok értelmezését meg nem kísértették, sem a nyelv rendes organismusából általános szabályokat ki nem vontak, tehát a nyelvet valóban nyelvészileg épen nem kezelték.

Ha sikerült e bámulandó rendes szerkezetű nyelv organismusára némi világot derítenem, ennek tudatában és elismerésében találok föl fáradozásaim jutalmát. Hátra van még, hogy szókötéséről mondjak némi észrevételeket, a mennyiben ez más nyelvekétől eltér, és innét egy pár oly sajátságát fogom megismertetni, melyek ez őt nyelvet kiválólag jellemzik.

15. §.

Szókötési észrevételek.

1) *Visszavivő mondatokról.*

A névszók egybefüzésének szabályai egyszerűek lévén, már az illető fejezetekből azok eléggé világosak; a mondatfüzés, hol visz-

szavivő névmásoknak volna helye, igényel figyelmet, még pedig midőn a cselekvő átható igékkel tárgyesetet képvisel, szabályai következők:

a) Midőn az igeszemély alakja *t*-vel végződik, ez *d* betűre változván *an* szótaggal helyettesítjük a visszavivő névmás tárgyesetét, mint: a kenyér, melyet ettem *ján de-d-án (det) ogiá*, az aranyak, melyeket hozott *ekarrí didán (dit) urredá*.

b) Ha a személyalak hangzón végződik, csak *n* betűt kap, mint: az ég, melyet látunk *ikústen degú-n*.

c) Az aligmúltban, melynek személyalakjai már is *n*-be mennek ki, a rag fölösleges, *ikústen núen gízónak* az embert a kit látok vala.

d) Ezen igeneves alak hajlítható is, és mindig az elhagyott mutató névmás ejtési ragját veheti föl, p. o. az, a kit látok *ikústen dedaná*k (det helyett), azé, kit látok *ikústen dedanarén*, és *ikústen dedanarí* annak kitlátok stb.

Ugyan azon szabályok állnak az egyszerű hajlításu igékre nézve, kivévén ha a véghangzó *i*, ehhez *en* rag járúl, mint: *dakar-dán (dakart) kargú* a teher melyet viselek stb.

A baszk igének még participium féle képzése van, mely a miután, a mint kötszókkal való körülírásnak, és a magyar *ván, vén* igenévnek felel meg, és pedig *ik* raggal, mint: *gusiák bildurik semé gaztenór*, mindent egybegyűjtven az ifjabb fiú.

2) ,Hogy' kötszóval egybekötött mondatok.

Bár a baszk nyelvben is vannak ennek megfelelő kötszók: *esén, ese, se*, de akár kitétetnek ezek, akár nem, az alárendelt mondat igéjén e kötszó *lá, alá* ragok által fejeztetik ki, és pedig:

a) A hangzón végződő személyalakok után egyszerűen *lá* rag tétetik; *esán diot kendú diogu-lá* mondám neki, hogy azt elvettük tőle.

b) A *t* végbetű után *alá* rag járúl, és a *t* *d*-re változik, végre

c) Az aligmúltban az *n* elmarad a *la* rag előtt, mint: *ján núen eszem vala, esán diot ján nuelá* mondtam neki, hogy eszem vala azt stb.

Ugyanezen szabályok állnak mind az egyszerű hajlításu, mind a közép és szenvedő igékre nézve kivétel nélkül.

3) *Ba*, *ez* igejelzőkről.

Ba és *bai* szótagok az igtét megelőzvé az állítást egyszerűen megerősítik, ezen értelemben, valóban: mint *badakárt* valóban hozom azt.

A tagadó *ez* ellenben már hangváltozást idéz elő, mert: *ez-det* helyett mondjuk: *esztét*, *esztézu*, *esztú*, és így: *játen estét* nem eszem, *játen estézu* nem eszel stb. Ellenben az egyszerű hajlításu, és *naiz* segédigénél a hangzók változatlanul megmaradnak *).

* * *

Az előadott nyelvtani vázlat után lássunk némi írásbeli mutatóványt. A szentírás fordítását választám, mert abban a nyelvezet rendszeresen mesterkéletlen és egyszerű, bár másrészt a fordítás 1571-ből lévén, a nyelv három század óta némi módosulást mutat föl. E fordítás egyike a legrégebb baszk nyomtatványoknak, melyet Mahn után adunk, természetesen az akademia által elfogadott átírással és némi szükséges javítással azon helyeken, hol a leíró által becsúsztatott hibák vannak, legalább meggyőződésem szerint; mind a mellett marad, a mit elégtelen tudományommal meg nem fejthetek, mert semmiféle glossarium nem áll rendelkezésemre.

Sz. Lukács XV. fejj. 11—32-ik vers.

Jezus Christ Guré Janarén Testamentú Berrid.

Jézus Krisztus a mi urunknak új testamentoma.

11. v. *Halabér errán sesán: Gizón baték situen bi semé.*

Azután mondá (azt): Egy embernek vala két fia.

Jegyzetek. 11. v. *errán sesán* a kötmód múltjában van egyes harmadik személyű tárgyessel, a baszk szövegben általánosabb a kötmód használata, mint bármely más nyelvben.

Bi semé a számnevek után nem tétetik többes-szám, *situen* — habuit, mely után acc. áll, de az egyenlő az alanynyal.

*) A *ba* és *ez* előraggal, ha a szó nem végéles, a hangsúly egy szótaggal hátrább tétetik.

12. v. *Éta hetarik gaztenák errán síeson* (rövidítve *sion*) *aitari: Aitá indak onhassunetik niri elcen zaitadán parted. Éta partí síecen onák.*

És közülök ifjabbik mondá az atyának: Atya add ki az örökségből (*tik* = ból, böll) a nekem jövő részt (engem illető). És elosztá nekik (köztük) a vagyont.

13. v. *Éta egún gutirén buruän, gusiák bildurik semé gaztenór, joán sedín herrí urrín batetára, éta hán irion sesán beré onhassuna, pródigoki visí isanéz.*

És kevés napok múlva mindent összeszedvén ifjabbik fiá méne (egy) messze tartományba, és ott (*han*) eltékozóla örökségét, elpazarolva buja étellel.

14. v. *Gusiá despendatú ukán zueneán, egín izán zen gosseté gogorbát herrí hartán éta hurá has sedín behár izáten.*

Miután mindent megemésztett, lön (*vala*) nagy éhség azon tartományban, és ő (*hura*) kezdett (*has sedín* kötmód m.) szükölködni (*behár izáten*, *behár* szükölködni igetője, *izáten* a lenni igének jelen idejü participiuma).

12. v. *Etarik* vagy *hetatik*, ból, böll, közöl, közülök, névszokkal is áll mint viszonyrag *ece-etarik* házak közül stb.

Gaztenák gaztu ifju, a felső fok használva *en* raggal, *gastén* legifjabb, melyhez *ak* artic. járult.

Indak indazu helyett parancsoló mód.

Elcen zaitadán *heltú* jönni, illetni, a segédige *zat*, = *sat*, a visszavivő névmás helyett igenévi alakban *za(i)ta-d-án*; *zat* praes., nekem első személyü tulajdonítóval.

13. v. *Egún gutirén buruän*, *guti* — kevés (l. fentebb 52. l.)

Bildurik összeszedvén, igenév a latin abl. absolutus értelemben.

Gasténór talán helyesebben *gaztenák*, így kellene nyelvtanilag, különben az *or* végzet meg nem fejthető.

Joán sedín méne, tulajdonképen kötmód múltja a *naiz* segédigének, *joán* participium menő; *herrí urrín batetára* l. fent. 53. l.

Irion particip. *irín*, *irán* összeaprítani, eltékozólni helyett.

Pródigoki román szó.

Visí isanéz, *visí* élet, *isán* buja, *ez*, vel viszonyrag, mely a baszkban a mel-léknévhez járúl.

14. v. *Zueneán zúen*-ből igeneves kifejezés eltékozólván.

Egín izán zen, a lenni igének indic. régmúltja, *zen*, *zan* helyett.

Gogorbát egy nagy, *gosseté* éhség.

Herri hartán, az *án* végzet *ban* viszonyrag jelentésével a *hurá* azon névmáson.

15. v. *Éta joaník lekú hartáko burgés batekín jár sedín, éta hárk igór sesán beré possessionetára urdén baskacéra.*

És elmenvén (*joaník*) azon vidékbeli egy polgárhoz beszegődött (*jár sedín*) és az (*hark*) elküldötte (*igorrí* elkülden) birtokára (majorjába) disznókat őrizni.

16. v. *Éta desír zúen urdík játén zúten maginkhetarík beré sabelarén béthacera, éta nehórk ecedaúkan emaiten.*

És kívánta vala, mit a disznók esznek vala, a moslékból gyomrának megtöltését, de senki sem akart adni.

17. v. *Éta beré buruári ohárt sekionedn errán sesán : Sembát alokásér diradén ené aitarén eceán ogiá frankó duteník, éta ni gosséz hílcen bainaíz.*

És a mint magába tért, mondá: Hány béres atyám házában bővelkedik ingyen (franko) kenyérben, és én éhségtől valóban meghalok.

18. v. *Jaikirík joánen naíz neuré aitaganá, éta erránen daúkat : Aitá húts egín díot seruáren contra, éta hiré aicinedn.*

Főlkelvén, elmegyek atyámhoz és mondani fogom : Atya, vétkeztem az ég ellen, és te ellened.

15. v. *Léku hartáko; lekú vidék, hartáko* amaz, a harmadik személyű névmás *ak, ák, ő, az*, utóbbi elé a *hehezet* járúlt, melyet Maln fölvesz, de spanyol és francia nyelvtanok rendszeren elhagynak; *ko* a magyar *bele* ragnak felel meg, az *a* euphonikus, valamint a *k*-nak *t*-re való átsimulása is.

burgés román szó polgár, *batekín* egy, számnév a *hoz* viszonyraggal, *possessionetá* román szó, *ra* be raggal.

baskacéra, baskatú inf. őrizni a *ra* viszonyraggal, mely az infinitivushoz ragsztatván czélt jelent.

16. v. *Bethacéra* hasonló alkalmazással *bethatú* tölteni igétől, birtoki esettel jár, *beré sabelarén; nehórk* vagy *nihórk* senki.

Ecedaúkan emaiten: emaitú adni, *daúkat, daúkazu, daúka* fogok, fogsz, fog, francziául je tiens, tu tiens, il tient, — és ez azután hasonló jövő idő volna, mint a magyarban : adni fogok, fogsz, fog; *es, ec* tagadó szók.

17. v. *Beré buruári* magába, tulajdonképpedig a. m. fejébe, *burú* fej dat. viszonyraggal; *ohárt sekionedn* térni és a *naíz* segédige kötmód múltja a 3-ik sz. tulajdonítói raggal, az *an* rag participium-féle kifejezés; — *diradén a naíz* ige jel. id. többes 3-ik személyéből *díra* képezett igenév lévén, hozzá tartozik *duteník* bőségben; *hílcen bainaíz: hil* = *halni* ige, *bai* felkiáltás a *naíz* ige előtt = valóban.

18. v. *Neüre aita ganá* atyámhoz; *erránen daúkat* mondani fogom l. fentebb; *húts egín díot*, vétket tettem szó szerint; *aicinedn* ellened, de *hiré* tied birtokos névmás, és ez baszk sajtáság.

19. v. *Éta gehiagorík eznaiz digné hiré semé deíceko*: *egin nézak euré alokaseretarík bát bezalá.*

És ezentúl nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem: tedd hogy béreseid közül egyik legyenek.

20. v. *Jaikirik, badá ethór sedín beré aitaganá. Éta hurá oraino ur-rún zelá, ikús sesán beré aíták, éta kompassioné har sesán, éta láster eginík egóc sesán beré buruü, éta pot egin síeson.*

Fölkelvén valóban (*bada*) elmene atyjához. És ő mikor, messze vala, meglátá (öt) atyja, és szánalom fogta el, és hozzája futván nyakába borúla és megcsókolá őt.

21. v. *Éta errán síeson semedák*: *Aítá hűts egin díot seruärén contra éta hiré aicineán, éta gehiagorík eznaiz digné hiré semé deíceko.*

És mondá a fiu: Atya vétket tettem az ég ellen, és te ellened, nem vagyok méltó, hogy fiadnak neveztessem.

22. v. *Orduán errán síesen (sien s illetőleg sióten helyett) aíták beré sérbicariéi*: *Ékarzúe arropá prinsipalená, éta jáúnz ezazúe, éta emazúe erhaztubát beré eskúra, éta sapaták ojnetára.*

19. v. *Eznaiz* nem vagyok *deíceko*, *deitü* nevezni igéttől, a *ko* igerag megfelel a francia *pour* előljárónak szenvedő értelemben mint: *pour être dit ton fils*; *hiré semé* is alany, s így mondattanilag e kifejezés árja hasonlat; *egin nézak tégy* (engem): *nézak*-ban a *k* 2-ik személyrag a bizalmas megszólításban *zu* helyett, *n* ni helyett engem; *bezalá* alakban *lá* szótag az óhajtást fejezi ki a mellékmondathban.

20. v. *Ethorri* menni, *ethór sedín* a conj. perf., mi a baszkban igen gyakori és sajátos szólásmód, mint az olvasó odig is meggyőződhetett; *aitaganá* atyjához a *ganá* rag ban és hoz jelentéssel; *zelá, zenlá* s illetőleg *san-lá* helyett, az imperfectum 3-ik személyéhez az óhajtást kifejező *lá* szótag járult l. fentebb; *har sesán* megkapta, *hartu* kapni, elfogni lat. *capio*; *láster eginík* a vulgatában *accurrens*, magyar fordításban hozzája futván: a baszkban *eginík* tévén, de a *láster* szót meg nem fejthetem; *egóc sesán beré buruü* latinban: *cecidit super collum ejus*, magyarban: nyakába borúla, a baszkban: *burú* fej, *beré* harmadik személyű birtokos névmás, *egóc, egocé* inf. dobni, vetni — Mahu szerint —, tehát e mondat szórul szóra a baszkban: veté magát fejére; *pot egin síeson, pot* csók, csókot tön reá, *síeson* szójárásilag *sion* helyett.

21. v. E mondat ismétlése a 18. és részben a 19-ik versnek. Mindkét helyen Mahu *díot* helyett *diát* ír, mi, a 3-ik személyű tárgyeset lévén az igében, ennek pedig ragja *o* vagy, *io* okvetlenül hiba.

22. v. *Orduán* pedig (?); *sérbicariéi* egyike azon számos román eredetű szóknak, melyeket az olvasó már eddig is megismerhetett, s milyenek e versben *arropá* fr. robe, és *prinsipalena*. *Ékarzúe, ekarzúe* helyett hozni, mint: *ezazúe*

Mondá pedig az atya szolgálainak : hozzátok el a legjobb öltönyt, öltöztessétek fel őt, adjatok gyűrűt kezére, és sarukat lábaira.

23. v. *Éta ekarririk arecé gisená, hil ezazúte, éta játen dugulá, atsegín har dezagún.*

És elhozván a hízlalt bornyút, öljétek meg, hogy együnk és örvendve vigadjunk.

24. v. *Ésen ené semé haúr hil zen, éta hársara vistu da, galdú zen, éta eriden da. Éta has sitesén atsegín hárcen.*

Mint hogy ez az én fiam meghalt vala, és újra él, elveszett vala, és megtaláltatott. És elkezdtek örvendve vigadozni.

25. v. *Éta zen arén semé saharrená landán, éta ethór zelá ečeari urbildú zajonedn, ensún zicán melodiá, éta dansák.*

És vala az ő fia idősebb a mezőn, és a mint visszatért, a házhoz (háznak *ečeari*) közeledvén, hallá az éneklést, és a tánczot (magyarban : vigadozást).

26. v. *Éta deithurik serbicarietarik bát, interrogá sesán ser zen.*

És szólítván a szolgák közül egyet, kérdezé, mi ez ?

ezazúte helyett a habere segédige parancs. módja ; *jaúnz* öltetni, felöltetni például ruhát ; *emazúe* adjatok, az ige inf. *emaitú* adni, lenne szabályosan a parancs. módban : *emai(t) zute*, a szövegben úgy látszik rövidítés van ; *esku* kéz, *ojnetá* láb, a *ra* viszonyraggal, mely a magyar *ba* és *ra* ragokkal ér fel.

23. v. *hil* egyaránt halni és ölni ; *arecé* bornyú, *játen dugulá*, conjunct. modus képezve a *la* szótag által, mint már többször láttuk.

Hartú örülni, vigadni, *desagún* a kötmód szabályosan használva ; *atsegín* Mahn szerint : lélekzetet venni, de itt betoldva, úgy tudom, hogy értelmé a. m. örvendve vigadjunk.

24. v. *Haur* ez (l. fent. 56. l.) ; *ené semé*, az én fiam, így kell lennie, de az első személyü birtokos névmás *neré* és *neuré*. Nem tudom Mahn hibázott-e az átirásnál, vagy oly szójáráshoz tartozik e szó, melyet nem ismerek ? *Visi* élet, *vistú* élni, *galdú* elveszni, *eridú* megtalálni ; *eriden da* szenvedő alaku kifejezés a *naiz* segédigével : megtaláltatott ; *has sitesén* kötmód múltja ; *hárcen* örülni.

25. v. *Arén* ő, gen. övé, *saharrena* idősb, felső fokban *sahar* idős, mint : *gaztenák* ifjabb (12. v.) ; *land* mező *an* helyiraggal, *urbildu* közeledni, *zajonedn* igeneves kifejezés a visszavivő névmás helyett ; *ensún sícán* kötmód múltja többes-számú tárgyessel.

26. v. *Deithurik* igenév szólítván, *interroga* latin szó, *ser* kérdő névmás mi.

27. v. *Éta árkk errán síeson (sion), híré anajé etorri izán da, éta hil ukán da híré aíták arecé gisembát, serén ossorik hurá ese bitú zúen.*

És ő mondá, öcséd jött vala meg, és megölette atyád a hizlalt bornyút, hogy egészségben visszatért vala.

28. v. *Éta asserré sedín : éta ezén sartú nahi izán, beré aíták badá elkirík othoíc egín síeson.*

És megboszankodék : és nem akart bemenni ; atyja tehát kijöven kezdé kérni ötet.

29. v. *Bainá árkk ihardésten zuelá errán síeson beré aitarí: Humá hambát urthedík serbicácen audalá, éta egúndano híré manurík eziót iragán, éta egúndano pitinabát ezdaukák emán neuré adiskidekín atsegín hárccko.*

Pedig amaz felelvén mondá atyának : Ime mennyi év óta szolgálok neked, és soha parancsaidtól nem tértem el, és soha egy gödölyét nem adtál nekem, hogy barátaimmal vígan elkölthessem ; (vagyis szó szerint : örvendve [atsegín] vigadjak,

27. v. *hil ukan da* mivelteztető alak, melyet *ukan, uk* habere ige képez : megölette ; *gisem-bát* hizlalt, az egy *bat* számnévvvel ; *ossorík* sajtáságos kifejezés, mert *osso* egészség és megkapván az ige participiumos *rik* ragját, ige lesz belőle, mintegy : egészségben lévén. Így a baszk nyelv is bírna azon tulajdonsággal némileg, hogy a névszók igeragok által igékké változnak át, és ebben megegyez a mordvin és szamojéd nyelvvel, melyekben a személyragok hozzájárulása által névszókhoz, ezekből igék képeztetnek *). A baszkban több igeképző van ugyan, melyek a névszókból igét képeznek, mint : *begt* szem, *begt-tsi* nézni, *khe* kicsi, *khé-atu* aprítani, örölni, *sumin* harag, *sumin-dú* haragudni, ilyen a *ki* és *gi* képző is, *egín* tenni igéből látszik származni, és e részben a török nyelv mutatna példát, mely névszókból *ümek* tenni, képző által igéket képez, a baszkban : *egohi* lakni, *ego* lak, *ačiki* megfogni, *ač* ujj stb.

28. v. *ezén sartú nahi izán* nem akart bemenni: *ezén* a tagadó ige, *sartú* infinitivussal nem akart; *nahi izán* inf. bemenni; *elkirík* partic. *eldu* kimenni, — az *el* gyök áltaji hasonlat, itt kimenvén ; *otu, otois-tu* kérni.

29. v. *Bainá* kötsző midőn, pedig ; *ihardetsi* felelni, *zuelá, zuen-lá* helyett visszavivő mondat helyett *lá* kötmód rag ; *hambát* talán hiba mert *sembát* ismeretesebb a. m. hány, mennyi, *urthé* év ; *audalá* szabályszerű alak volna *zacu-lá* beható igével, a *naiz* segédige a második személyű tulajdonítóval, s ha e szó nincs hibásan írva, úgy ezen alakot nem ismerem; *egín* nap *egún-*

*) Magyar nyelvészet IV. foly. Ribáry Ferencz : Hová való a mordvin nyelv. 4. füz. 280. l.

hárcoko igeneves alak, mely a francia *pour* előjárónak felel meg az inf. előtt.)

30. v. *Bainá hiré semé haúr, seinék iretsi baitú hiré onhassún gusidá putekín, etorri izán deneán, hil ukán daúkák huni arecé gisená.*

Midőn pedig ez a te fiad, a ki elvesztegette egész örökségét kéjhölgyekkel, jövén vissza, megöletted neki a hizlalt bornyút.

31. v. *Semé hi bethi enekín aiz (séra) éta ené [gusia hiré da].*

Fiam, te mindig velem vagy, és mindenem tied (van).

32. v. *Éta atsegín hartú behár zúen, éta allegeratú, serén hiré anajé hil baiécén, éta vistú baitú, galdu baiécén, éta eriden baitú.*

És (most) örvendő vigadni illett és örvendezni, mert ez a te öcséd meghalt vala, és föléledt, elveszett vala, és megtaláltatott.

dano soha; *eztiót iragán* nem tértem el *ex-diót* helyett *ez* tagadóval hangsimulás.

30. v. *Seinék* máskép *senék* ki; *iretsi ukán bai-tú* elvesztegette, elpazarolta, a baszkban mivelletetőigealak kifejezve *iretsi, irin, irán* gyöktől, mely tulajdonkép a. m. elmetszi; *bai-tu* szóban *bai* felkiáltás a. m. valóban, és miatta a segédige *du* harmadik személyében a *d t*-re keményült; *pute-kín* román szó kéjhölgy; *deneán* igehatározó a. m. vissza; *hil ukán daúkák* megöletted, és itt ismét a *daukat, daukazu* vagy *daúkák, daukan* fogom, fogod, a második személy hármasként, — mint segédige használva; *huni* hihetőleg *oni* helyett áll, a. m. neki, annak.

31. v. *Bethi* mindig; *enekín* velem, ott, és alább is *ene* én, kétszer fordul elő mint első személyű névmás a *ni, nik* helyett.

32. v. *haru allegeratu* infinitivusok: vigadni, örvendezni, ez utóbbi román szó; *serén* a *ser* a ki visszavivő névmás birtoki esete; *bai-cén* összeolvadás által származott a *ba, bai* állító szócska és a *nai* segédige aligmúltjának *zan, zen* egyes harmadik személyéből, tehát: *hil bai-cén* meghalt vala, *galdu* veszni, kárba menni, tehát: *galdu bai-cén* elveszett; *vistu bai-tu* él, *eriden bai-tú* megtaláltatott.

Versmértan és hangsúly.

1. §.

A baszk nyelvben a hangsúly kitünő szerepet játszik, még pedig mind a kimondásban mind a költészetben. De az idegen ajku nyelvtanírók nem bírván nehézségeivel megküzdeni rendszeren elhagyják a nyelvtanokban, egyedül Larramendi nyomán készült Blanc nyelvtana alkalmazza rendszeren. Magam is az első közleményben elhagytam a hangsúly jelölését, de miután azóta mélyebben behatnom sikerült a nyelv szellemébe, jelen második közleményemben az alább röviden érintendő főszabályok nyomán alkalmaztam is.

A baszk nyelv kétféle hangsúlyt ismer: az élest és a tompát; ez utóbbi nem jelöltetik, és mindazon szótagok bírják, melyeken éles hangsúly nincs. A hangsúlyozásra nézve a görög és baszk nyelv közt azon különbség van, hogy míg amabban csak vég- másod- és harmadéles hangú szók lehetnek, a baszkban minden szótag élesen hangsúlyozható.

Míg tehát a hangsúly egyrészt a helyes kimondást szabályozza, másrészt a költészetben a vers hangzatosságára irányadó; mert a baszk nyelvben is, mint a zsidóknál, a régibb költemények versezete sem a szótagok száma, sem pedig azoknak mértéke által nem volt szabályozva, egyedül a hangsúly adta meg a vers hangzatosságát, — és az élet még meg is őrzött számtalan egyházi éneket és népdalt, melynek versezete csupán a hangsúlyozáson, és érzések emelkedettségén alapul. Újabb időben azonban a rím hatalmasodott el a költészetben, mely páros, váltakozó négyes, vagy nyolczas szokott lenni, és a vers hangzatosságának még az eredeti hangsúly is alárendeltetett, mert ez a szükség szerint egyik szótagról, melyet megilletne, másra is tehető át, a verselési szabadság érdekében.

2. §.

Általános szabályok a hangsúlyra nézve.

A) *Névszók*on.

1-ör. Minden egyes számú dolog- és tulajdonságnév, névmás és számnév a hangsúlyt az utolsó szótagon viseli, és ha articulus já-

rúl hozzá, akkor ez kapja, mint: *egún* nap, *eguná* a nap, *edér* édes, *ederá*, *gizón* ember, *gizoná*, *gizonarén*, *gizonarí*, *gizonarekín*. Így *nirí* nekem, *zurekín* veletek, *hiré* tied, *hirú* három stb.; ellenben a *gábe* és *gátik* ragok másod-élesek, mint: *higábe* veled, *argátik* nélküle.

2-or. Ha az említett névszók többes-számban vannak, a hangsúly a névszó végszótagján áll, a rag tekintetbe nem vétetvén, mint: *gizónak* az emberek, *gizoncat* az embereknek, *zúek* ti, *zúencat* nektek stb. Különben a többes számú szóban a hangsúly gyakran az első szótagon is van.

B) *Igéken.*

1-ör. Minden igének dolognév-infinitivus jelene, a mult és a go végzetű jövő igenév végélesek, mint *emán* adni, *ekarrí* hozni, *janá* evett, *janík* evén, *emandó* adandó, de *ekarríko* hozandó, *ikusíko* másodélesek.

2-or. A hajlítható infinitivus, valamint *eko*, *teko* végzetű gerundium azon szótagon viselik a hangsúlyt, melyen az ige eredetileg viseli, mint: *játen* enni, *játeko* evén, *ekártea* hozni, *ekárteko* stb.

3. A jelen igenév másodéles, mint: *játen* evő, *ekárten* hozó stb.

4. A segédige jelentő módjának jelen és aligmúlt idejében a hangsúly az első szótagon van, mint *dézu*, *dítu*, *dídazu*; ellenben a kötmódban a ragozás végéles, mint: *ján deza dán*, *ján nezán*, a többes *ten* rag előtt másodéles.

E szabályt követik a benható és szenvedő igék segédige alakjai is.

5. Az egyszerű hajlításu igék ugyanezen szabályt követik; a jelentőmódban az első, a kötmódban az utolsó szótag bírja a hangot, a modus voluntariusban az első szótag.

C) *Alak-szókon.*

Az igehatározók, viszony- és kötszók rendszeren mind végélesek, mint: *nondik* honnan, *ečetik* házból, *ongí* jól, *astiró* szeliden, *aureán* előtte. A melléknév másodfoku ragja másodéles, mint: *gusiá* sok, *gusiágo* több stb.

Végre egy kis dicséneket zárok ide, mely egy királyt dicsőit,

ki a királynét megmenté, egy dühös bikát azon perczben leterítvén, midőn az a királynéra rohanni készült.

Ain kartsú bizarriá
Jauná, ecenduenédn
Anim-erdí baisisán
Esposán besté erdiá?
Baldín esku ausartiá
Alá garai badá erráz
Basotiarén indarráz
Ser izangó da, ikusi
Bazaicagu arméz jansí
Animá osó gusiáz?

Mily heves bátorság, uram, bár nem bírod csak lelked felét, minthogy nőd bírja a másik felét? Ha képes vitéz karod így meggyőzni a vadállat dühös rohamát, mi lesz, ha látunk téged fegyverrel övedzve, teljes egész lelkeddel?

Megfejtés.

Ain mily, *kartsú* bátorság, *bizarri(á)* heves, *Jaun(á)* úr, *ecenduenédn* igeneves alak *an* raggal, *ez* tagadó ige, *sénduen* 2-ik személy bírsz vala, *anim-erdí* lelked felét, *baisisán* kötmód, melyben *bai ba* = valóban, minthogy valóban bírja, *alá* így, *baldín* valóban úgy van, *esposán* román szó = nő, *besté* = másik, *badá garai* ha győzni tud, *ba* föltételt jelentő előrag = ha, *esku ausartiá* vitéz kéz, *basoa* erdő, *basotiá* vadállat birtokraggal, *indarrá* veszett, dühös, *errá* roham, mindkét szó *z* viszonyraggal = felett, és *on en* magyar viszonyragoknak megfelelőleg, *ser* mi, *izangó da* jövő idő mi lesz? *ikuzi bazaicagu* ha látunk téged, *ikusí* látni, *ba* = ha, *zaicagu* segédige második személyü tárgyessettel, *arméz* román szó *z* raggal, *jansí* övedzve, *osó* egész, *gusiáz* sok — *z* rag = sokkal, *animá osó gusiáz* egész teljes lelkeddel.

RIBÁRY FERENCZ.

TUDÓSÍTÁS

A NYELVTUDOMÁNYI BÍZOTTSÁG MŰKÖDÉSÉRŐL 1865. ÉS 1866-BAN.

1) Néhai Machovszky József, bölcsészet- és hittudornak s az egri érsekség áldozó papjának 62 csomót tevő nyelvészeti jegyzetei, átvizsgálás végett, az akadémia által a bizottsághoz lévén utasítva, s ez úgy találván, hogy a csomók egyes, jobbadán betű rendbe szedett jegyzetekből állanak, a melyeken a pillanat- és alkalom-szülte, gyakran nem annyira szóhasonlatok, mint inkább megfelelő jelentésű szók vannak összeállítva az ismeretes európai nyelvekből, de hogy a nagy sokaság közt használható anyag is találtatik: azt határozá a bizottság 1865. jan. 5-kei ülésében, hogy kéressék meg az akadémia, hogy megköszönvén Szvorényi József ltagjának sziveségét, a ki az említett csomókat beküldte, azokat a nagy szótári készületek szaporítására fogadja el.

2) Az 1865. május 6-kai ülésben Fogarasi János bizottsági tag a Kriza János „Vadrózsák“ című székely népköltési gyűjteményére nézve következő indítványt tön:

A Kriza János székely népköltési gyűjteményének sok oldalu becse általánosan el van ismerve, minélfogva annak folytatását és bevégzését nemcsak a népszellemi és népművészeti, hanem kiváltképen a nyelvtudományi érdek tekintetéből mindnyájan ohajtjuk. Ámde az indítványozó előtt tudva van, hogy a gyűjtemény folytatását az anyagi eszközök hja, a mely az első kötet csekély keletje miatt támadt, szerfölött késlelteti, majdnem lehetetleníti. Azt indítványozá tehát, elközlje ki a bizottság az osztályülésben, hogy ez a t. akademiát a Kriza János nevezett gyűjteményének elősegéllésére megkérje.

A bizottság nagyon méltányolván az indítványt, azt elfogadja, s kéri az osztályülést, vegye reá az akademiát, hogy valamint az mindjárt feállásának első évében a népdalok egybegyűjtését elhatá-

rozta (minek következménye a Kisfaludy-Társaság által kiadott népdalok és népmesék három kötetnyi gyűjteménye), valamint a tájshírlékok és nyelvjárások egybegyűjtésére jutalmat hirdetett s tájshírléktárt adott ki; valamint, egyebet mellözvén, Merényi Lászlónak segedelmet adott a népmesék gyűjtésére, s a Magyar Nyelvészetet, 50 példányra való előfizetés által segítette elő: azonképen a Kriza János székely népköltési gyűjteményét is pártfogolja az által, hogy mind az első megjelent, mind a második megjelenendő kötet hatvan hatvan példányának megvételel elhatározza, mely példányok azután a nyelvtudományi osztálynak belföldi, s az időről időre megnevezendő külföldi tagjai közt el volnának osztandók.

3) Az 1865. okt. 6-kai ülésben, a bizottság a Budenz József b. tag által kidolgozott cseremisiz szótárt a Nyelvt. Közleményekben kiadni határozá, felszólítván B. J. tagtársát, hogy a külföldi tudósok kedveért a cseremisiz szók jelentését latinul is tegye ki. Együttal a szótárnak 200 példányban való külön nyomata is elhatároztaték, ezen cím alatt: Erdei- és hegyi-cseremisiz Szótár, főleg Reguly cseremisiz szógyűjteményéből és az új testamentom cseremisiz fordításából, szerkesztette Budenz József, — mely cím latinul is ki lesz téve.

4) A november 5-kei ülésben többi közt Hunfalvy Pál és Budenz József b. tagok a Kalevala című finn eposznak, Barna Ferdinánd muzeumbeli könyvtár örsegéd által készített magyar fordításáról, melynek megbírálására meg voltak bizva, adák be tudósításukat, mely szerint ez a fordítás a finn nyelvnek teljes és átható ismeretét tanúsítja s oly szerencsésen sikerült, hogy az a magyar irodalom becsületére fog válni, ha bár minden közelebbi érdektől elvonatkozunk is, mely pedig már a nyelvrokonságnál fogva is valóban létezik. A bizottság tehát nagyon ajánlja az akademiának, hogy e Kalevala-fordításnak kiadását határozza el.

5) Az 1866-ki év csapással illetve nem csak a nyelvtudományi bizottságot, hanem az egész magyar tudományos társaságot is, Czuczor Gergelyt ragadván el az élők közül, mielőtt szerkesztő társával, Fogarasi Jánossal, a magyar nagy szótárt befejezhetete volna. Ennek szerkesztése tehát egyedül Fogarasi Jánosra maradt; s a bizottság attól félvén, hogy idegen segítség (ha találkoznék is, a ki kész volna segíteni) megtalálja sérteni a munka kivitelének egyességét, fölkéré tagtársát, Fogarasi Jánost, hogy, ha csak lehet, maga

folytassa és végezze el a szótár szerkesztését és kiadását. Fogarasi osztozván a bizottság nézetében, elvállalá a munkát; s ezen elhatározását az akadémiai osztály is elfogadá.

6) A bizottság tagjainak száma előbb Vass Józsefnek közelünk-ből Kolozsvárra történt elköltözte, utóbb Czuczor Gergelynek halála által megfogyván, a bizottság ajánlatára az akadémiai osztály Mátyás Flórián és Vámbéry Ármin l. tagokat nevezé ki a nyelvtudományi bizottság tagjaivá.

7) Mátyás Flórián újabb időben „Belae regis notarius“ korára nézve nyomozásokat tévén s végig folytatásukra a köz és magán levéltárakat is meg akarván látogatni, a bizottságtól ajánlást kére mind az akademiához, mind ez által a nagym. m. k. Helytartótanács-hoz a végett, hogy kellő ajánló leveleket kapjon, a melyek megnyis-sák előtte a levéltárakat. A bizottság tehát közbejára az akademiánál, még pedig sikerrel, mert szívesen előmozdítja Mátyás Flórián buzgó nyomozásait, ki a magyar nyelv történeti szótárából közölt mutatóanyagok által nem csak kutató ügyességét, hanem az arra való tudományos készültségét is fényesen bebizonyította.

8) Különösen óhajtja pedig a bizottság mendtől előbb az említett nyelv-történeti szótárnak kiadását elérni, melyet a bizottság ajánlatára már tavál elfogadott az akademia, de költség híja miatt volt kénytelen továbbra halasztani. Azért a bizottság újra ajánlá azt az akademiának, mely most annak kiadását már az által teszi lehetőségessé, ha Mátyás Flóriánnak némi segítséget juttat a temérdek szerkesztési és íratási költség pótlására, miután a nyomtatási költséget a szerző maga fogja viselni. Az akadémiai osztály elfogadá ez újabb ajánlást is; s úgy bizton reményljük, hogy a magyar közön-ség nem sokára bírni fogja a magyar nyelvnek történeti szótárát.

9) Toldy Ferencz bizottsági tagegyik ülésben bemutató az általa kiadott „Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum“, vagyis „A régi magyar nyelvészek, Erdősitől Tsétsiig“ czimű nagyszerű könyvet, mely nagy ékessége nyelvtudományi irodalmunknak. Magában foglalja :

Grammatica Hungaro-Latina in usum puerorum recens scripta, Joanne Sylvestro Pannonio auctore. Neanesi, 1539. (1—78. l.)

Orthographia Ungarica Cracoviensis, 1549. Gyönyörű magyarsággal írt könyvecske. (80—124. l.)

Alberti Molnár Szenciensis novae Grammaticae Ungaricae libri duo. 1610. (116—290. l.) Geleji Katona István magyar Grammatikája. 1645. (292—329. lap.) Georgii Csipkés Comarini Hungaria illustrata, h. e. brevis sed methodica naturae et genii linguae Hungaricae explicatio stb. (333—403. l.) Pauli Pereszlényi Grammatica linguae Ungaricae. 1682. (405—548. l.) Pauli Kövesdi Elementa linguae Hungaricae. 1686. (551—584. l.) Szőnyi Nagy István magyar oskolája. 1695. (587—604. l.) Nicolai Kis de M. Tótfalu Ratiocinatio de Orthographia. 1697. (607—660. l.) Joannis Tsétsi Observationes orthographico-grammaticae. 1708. (663—688. l.) Fragmenta de lingua Hungarica. (691—712. l.)

10) Az 1865. és 1866-ki év folytatában a Nagy Szótárt illető pótló cikkeket küldének be:

Kulifay Zsigmond, kúnhegyesi reform. lelkész;

Gruber József, sopronyi nevelő két ízben; Marikovszky Gábor, dömsödi reform. segédlelkész pedig folytatá már régolta megkezdett pótlásait. Utolsó küldeménye az 1197. számot éri el.

11) A bizottság egy külföldi alapítvány létesítéséhez is, melyben úgyszólván, az egész nyelvtudományos világ részesült, annyi mennyi segítséggel járúla. Bopp Ferencz híres berlini tanár 1816. május 6-ikán írta alá előbeszédét azon munkájához, mely a tudományos egybehasonlító nyelvészetet megkezdte, azt a legújabb tudományt, mely azolta, ugyancsak Bopp Ferencz egybehasonlító nyelvészködése által is, már annyi nagyszerű eredményt előhozott. Bopp emlékezetét egy alapítvánnyal, mely az ő nevét viselje, s 1866. május 6-kán volt kihirdetendő, akarák dicsőíteni, s a berlini indítványozó bizottság ösztönzésére mindenütt bizottságok alakulának az adományok gyűjtésére és elfogadására; felszólítás érkezvén hozzánk is, itt az akadémiai nyelvtudományi bizottság kötelességének tartotta, annyit tenni, a mennyit körülményeink között lehet. Bár nem sokat küldhetett is el Berlinbe, küldeménye mégis felülmúlta azt, a mit Helvéciából, Belgiumból és Görögországból együtt oda küldtek.

A bizottság küldeményéhez a tagokon és néhány pesti urakon kívül hozzájárultak a debreczeni, késmárki és pozsonyi, a szegedi és fehérvári gymnasiumok tanárai.

TÁRGYMUTATÓ.

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
ajtó	242	ilyen a mongol után . . .	270
aludni szónak rokonai . .	423	író (unguentum).	242
amp-suj = mélyföld	253	javalaš gazdag	424
andagassi, lapp szó	420	jelzői mondat	27
assyri szók hasonlítása . .	76	joccerdegh	275
baĝe, bagge, bajedet	420	kégy = stadium	253
a baszkok mai terjedelme.	45	a ki	19
baszk névragozás	48	kopó, nád-kopó	242
baszk számnév	53	a lapp nép és földje . . .	287
baszk névmás	55	a lapp nyelv hangjai . . .	290
baszk ige	58	a lapp nyelv hangsúlya . .	293
baszk ige imperfectuma . .	433	a lapp névszó ragozása . .	304
baszk ige perfectuma	430	a lapp mellék (tulajdonság)	
baszk ige plusquamperfectuma	441	név	318
baszk ige futuruma	428	a lapp viszonyszók	327
baszk nyelvmutatvány . . .	465	a lapp névmások	332
besenyő tarló	275	a lapp számnevek	347
epä, tagadó szó	408	a lapp igeszó	351
erza-mordvin mesék és da-		a lapp szenvedő ige	372
lok	82	a lapp tagadó ige	380
erza-mordvin találós mesék	89	a lapp igehatározók	382
ewr	269, 272	a lapp szóképzés	387
ewrek	273	a lapp szó-összetétel . . .	406
gižže = kása	424	a lapp szófüzet	409
haz, finn. koti, lapp. goatte	294	lapp szómutatványok . . .	421
holut-vág (holt vág)	254	lokke, log'e, love	421
igá éj	424	a magyar előhangu <i>h</i> -nak	
ihe év, ivaž éves	421	a finnben <i>k</i> , a lappban <i>g</i>	
		felel meg	290

	<i>Lap.</i>		<i>Lap.</i>
a magyar előhangu <i>f</i> -nek		nem minden ó végzetű szó	
a finnben <i>p</i> , a lappban <i>b</i>		igétől való	239
felel meg	291	ók, ök végzetű szók	245
a magyar előhangu <i>t</i> -nek		penikuulma, mélyföld	253
a finnben <i>t</i> , a lappban <i>d</i>		a perfectum képzője	265
felel meg	291	Rask a finn hypothesis	
a magyar szók ó, ö, ú, ü		szerzője	42
végzetének a törökben		Reguly nyelvtani jegyzetei	
ak, ek, ik, uk felel meg	243	a moksa mordvinről	115
majlbme = világ	419	rěj, rév, rém	247
meg	15	relativ névmás	20
a mi	19	a relativ nemcsak vissza,	
miälg melly	421	hanem előremutató is	26
moksa-mordvin mese és dal	145	relativ mondat	27
moksa- és erza-mordvin		rejtezük = ájul	252
szótár	152	Sarchas	269
mordvin közlések	81	a sorszámok képzője	266
nevetni szónak rokonai	422	a suomi szó	289
niekko álom	420	tiluvt gimils	257
nyomosító a	30	tilutva	263
nommel, noammal nyúl	424	út	255
ó, ö végzetű szók	243	vel viszonyító finn. veli	298
oad' = alud	423	wzbeg	273
odut, odutta	257		

A MAGYAR NYELV RENDSZERE. 2-dik kiad. Buda 1847. 1 ft.

A MAGYAR HELYESIRÁS ÉS SZÓRAGOZÁS főbb szabályai, 10-dik kiadás, Pest 1853. 20 kr.

A MAGYAR HELYESIRÁS ügyében a M. Akad. Nyelvtud. Bizottmány Előterjesztése a Nyelvtudományi Osztályhoz. Pest 1856. 10 kr.

A MAGYAR SZÓKÖTÉS főbb szabályai. 2-dik kiadás. Pest 1852. 70 kr.

NYELVTUDOMÁNYI PÁLYAMUNKÁK. I. Csató és Nagy János: A m. nyelv ragai és szóképzői. Buda 1834. 53 kr. — II. Engel és Nagy J. A m. nyelv gyökei Buda 1838. 53 kr. — III. Szilágyi István: A m. szókötés szabályai, Pest 1846. 1 ft. — IV. Szvorényi: Magyar ékes szókötés, Buda 1846. 70 kr.

A DUNÁNTÚLI NYELVJÁRÁS. Vass József jutalmazott pályamunkája. Pest 1860. 60 kr.

A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA, készítették. Czuczor és Fogarasi. I—III. köt. Pest 1862—6. Sajtó alatt a IV. k. Minden kötet ára 5 ft.

MAGYAR ÉS NÉMET ZSEBSZÓTÁR. II-dik v. német-magyar rész, 2-ik kiadás. Buda 1843. 2 ft.

MAGYAR TÁJSZÓTÁR. Buda 1838. 70 kr.

MAGYAR TÖRVÉNYTUDOMÁNYI MŰSZÓTÁR. 2-dik kiad. Buda 1847. 2 ft.

MAGYARÍTÁS A TERMÉSZETTUDOMÁNYOKBAN, Szabó Józseftől. Pest 1861 20 kr.

RÉGI MAGYAR NYELVEMLÉKEK. I. k. Halotti Beszéd, Régi Biblia. Buda 1838. 5 ft. — II. k. Kinizsi Pálné Imakönyve. Vegyes m. iratok, Buda 1840. 5 ft. — III. k. Tatrosi Biblia. Vegyes m. iratok, 1842. 5 ft. — IV. k. 1. Guary-codex, Buda 1846. 1 ft 93 kr. — V. k. Bátori Bibliája sajtó alatt.

MAGYAR LEVELESTÁR. I. Szalay Ágostontól. Pest 1861. 4 ft.

CORPVS GRAMMATICORVM Linguae Hung. Veterum. Toldy Ferencztől. Pest 1866. 4 ft.

FINN NYELVTAN, Fábíán Istvántól. Pest 1859. 2 ft.

CHRESTOMATHIA FENNICA, Hunfalvy Páltól. Pest 1861. 3 ft.

ABUSKA. Csagatajtörök Szógyűjtemény, Vámbéry Ármintől. Pest 1862. 1 ft.

VOCABULARIUM CEREMISSICUM utriusque dialecti, Budenz Józseftől, Pest 1865. 1 ft.

REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. I. A vogul föld és nép. Pest 1864. 4 ft.

M. AKADÉMIAI ÉRTESETŐ. Új folyam: Nyelv- és Széptud. Osztály. I. k. Pest 1860—61. 3 ft. — II. k. 1861—62. 3 ft. — III. k. 1863—5. 3 ft.

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. I—V. k. Pest. 1862—5. Mindenik kötet ára 3 ft.

ÚJ MAGYAR-SZLÁV ÉS SZLÁV-MAGYAR SZÓTÁR, Jancsovic Istvántól. Szarvas 1848. 2 kiad. 3 ft. 36 kr.

HANGRENDI PÁRHUZÁM ezer példában, Lugossy Józseftől. Pest 1858. 20 kr.

MAGYAR NYELVÉSZET, szerk. Hunfalvy Pál. Pest 1856—61. 6 köt. Egy-egy köt. 5 ft. 25 kr. A hat kötet együtt 25 ft.